HISTORISK ARCHIV.

Et Maanedsskrift

for populaire Skildringer af

historiske Personer og Begivenheder.

Udgivet af

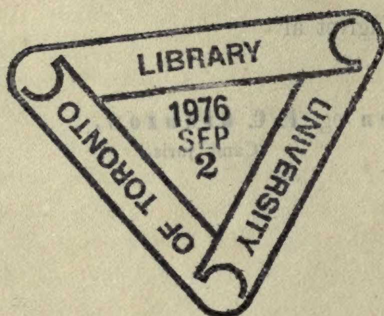
Johan Petersen og **F. C. Granzow,**
Cand. theol. Cand. juris.

1872. Første Bind.

Kjøbenhavn.

Fr. Wøldikes Forlag.

1872.

Bianco Lunos Bogtrykkeri ved F. S. Muhle.

INDHOLD.

INDHOLD.

Dackefeiden.*)

I. Aarsagerne til Dackefeiden.

Småland er et af Sveriges skjønneste Landskaber, hvor skovgroede Bjerge og Høisletter afvexle med yndige Enge og uveisomme Moser og Sumpe. Især udmærker Kyststrækningen langs Østersøen sig ved den rigeste Afvexling af Naturskjønheder af enhver Art. Det er derimod ikke synderlig frugtbart, hvorfor Agerbruget kun danner en forsvindende Deel af Indbyggernes Erhvervskilder, medens de Fleste sysselsætte sig med Qvægavl, Jagt, Skovhugst og Bjergværksdrift. Dette Landskab er en Deel af det gamle gothiske Rige og grændser mod Vest og Syd til Halland, Skaane og Bleking, hvilke Provindser paa den Tid, de Begivenheder, der ere Gjenstand for følgende Skildring, foregik, hørte til Danmark.

Under den saa ofte brudte og atter fornyede Calmarforening og under de talrige Krige, der i denne Unionstid førtes mellem de to Broderriger, Danmark og Sverige, var Småland som Grændseprovinds idelig i Krigstilstand, saa at Indbyggerne saa godt som uafbrudt vare i Fare for at blive jagne bort fra deres Boliger og miste deres Qvæg og øvrige Eiendom. Disse urolige Forhold i Forbindelse med Landets Vildhed og den derved foraarsagede Levemaade var Skyld i, at Smålændingerne, der af Naturen vare et hidsigt, krigersk og uroligt Folk, fik disse Egenskaber endmere bestyrkede, og

*) Afzelius: Svenska Folkets Sago-Häfder. Fryxell: Berättelser ur Svenska-Historien. Geijer: Svenska Folkets Historie.

de have endog lige indtil vore Dage bevaret en vis Voldsomhed og Tilbøielighed til Kiv og blodig Færd, saa at det ikke er længe siden, at Hustruen, naar hun drog til Gildesfærd med sin Ægtefælle, tog hans Liiglinned med, da det altid var uvist, hvorledes Gildet vilde ende. Den smålandske Bonde, der levede meget afsondret og ved uveisomme Bjergskove og Mosedrag adskiltes fra Omverdenen, var i Besiddelse af en overordentlig stærk Friheds- og Uafhængighedsfølelse og Tro paa egen Kraft, hvilke Følelser Kampene med Unionskongerne yderligere havde styrket. Fra Barn af var han vant til at streife om i Skovene med sin Kniv i Bæltet, og tidlig lærte han at nedlægge stort og smaat Vildt med sikker Haand. Han agtede kun ringe sit eget og Andres Liv, og naar der paa Thinge eller ved selskabelige Sammenkomster opkom en Meningsforskjel, den være nok saa ubetydelig, maatte Tvisten altid udjævnes paa blodig Viis. En yndet Maade at afgjøre Stridigheder paa var «at spænde Bælte», hvilket bestod i, at de stridende Parter bandt sig sammen med en Gjord, hvorpaa de trak Knivene og gjorde hinanden det Spørgsmaal: «Hvor langt kan Du taale koldt Staal i Livet?» Efter at de havde afsat et Mærke paa Knivsbladet, hvor dybt de maatte stikke, begyndte de at skære løs paa hinanden, og Striden hørte ikke op, før den Ene erklærede sig for overvunden eller lod sit Liv. Ofte kom ingen af Parterne fra denne blodige Færd med Livet. I Levemaade og Sæder lignede Smålændingerne meget deres Naboer i Bleking og Skaane, især de berømte Gjønger; der fandt stadig et livligt Samqvem Sted imellem dem, og de havde ydet dem en tapper Bistand i den blodige Borgerkrig, Grevefeiden, der blev ført fra 1534 til 1536 mellem den danske Konge Christian III paa den ene Side og Lybekkerne og den danske Almue paa den anden, idet disse gjorde Christian Thronen stridig under Skin af at ville gjenindsætte den fordrevne Christian II, uagtet deres egen Konge, Gustaf I Wasa, var den danske Konges Forbundsfælle.

Forbittret herover saavel som over, at mange af hans Fogder og Tjenere vare blevne myrdede af de vilde Bønder, sendte Gustaf i Begyndelsen af Aaret 1537 en stærk Krigsmagt ind i deres Land under Lars Siggesson Sparre, Johan Turresson Ros og Holger Gere, og Bønderne maatte falde tilføie og bøde en Oxe for hver fjerde Mand samt en stor Masse Sølv. Disse Bøder bleve inddrevne med stor Strenghed, og dette kunde Smålændingerne aldrig glemme Kongen. Bønderne havde mange andre Grunde til Misnøie. Efter at have udstaaet næsten utrolige Besværligheder havde Gustaf Erikson Wasa befriet sit Fædreland fra Christian II's Herredømme, opløst Calmarunionen, der var bleven en fuldkommen Umulighed ved det stockholmske Blodbad, og banet sig selv Veien til Thronen. Dernæst havde han af yderste Evne stræbt at ordne Rigets ved de langvarige Uroligheder over al Maade forvirrede indre Forhold ved en Række af kloge og hensigtsmæssige Love og Foranstaltninger, at hæve Rigets Kraft og at ophjælpe Agerbrug, Industri, Videnskab og Folkeoplysning. Desuden havde han indført den lutherske Lære i sit Land og skaffet Kronen store Eiendomme ved Inddragelsen af Kirkegodserne, medens den svenske Kirke dog beholdt meget katholsk Væsen ved sig, hvilket den Dag idag ikke er forsvundet. Ved Religionsforandringen havde Adelen vundet Meget i Magt, da den katholske Geistligheds store Indflydelse som ved et Trylleslag var henveiret; men Almuen var mange Steder i Hjertet den gamle Tro hengiven, og Geistligheden gjorde, hvad den kunde, for at ophidse Bønderne mod Kongen. Saaledes lod Mester Simon i Lund følgende Ord falde i sin Prædiken: «Jeg skal messe idag, om det saa var for Gustafs egne Øren, og raabe til Himlen om Hævn over den umilde Konge, hans Afkom og alle hans Tjenere. I, saa Mange som ere her tilstede, forener Eders Bønner med mig, at hans Magt maa styrte sammen og aldrig mere opreises; thi det er Eder alle vitterligt, hvorledes han har plyndret

Kirker, nedlagt Klostre og paalagt svenske Mænd utaalelige Byrder».

Han var langtfra den eneste Præst, der saaledes saa godt som prædikede aabenbart Oprør, men i hans Ord sammenfattes et Par af de vigtigste Aarsager til Bondestandens Misnøie. Ved den lutherske Læres Indførelse mistede Kirkerne nemlig mange af deres Prydelser, da Gudstjenesten nu ikke mere skulde feires med en saadan Prunk som i den katholske Tid. Adelsmændene benyttede sig af Leiligheden til at rive til sig, hvad de formaaede, men saa godt som hele Skylden blev af Bondestandens Ledere væltet over paa Kongen og en indkaldt Tydsker ved Navn Georg Norman, der var stillet over hele det svenske Kirkevæsen som Superintendent. Dem dadlede man, fordi Kirker og Klostre nu vare saa blottede for Monstrantser og andre Prydelser, «at det snart var ligesaa høitideligt at gaae i en øde Skov som i en Kirke».

Ligesom Norman maatte bære idetmindste en Deel af Skylden for de Overgreb, man meente at have Grund til at klage over paa Kirkens Omraade, saaledes blev en nederlandsk Retslærd, Conrad Peutinger, eller som han selv kaldte sig von Pyhy, grundig forhadt, fordi han i en Række af Aar som «øverste Kantsler, Regjerings-, Krigs- og Geheimeraad» havde stor Indflydelse paa hele Statsstyrelsen. Endskjøndt Skatterne allerede vare meget trykkende, blev der dog paalagt en «Hjælpeskat», der vakte heftig Forbittrelse, saa meget mere som Kongens Embedsmænd for største Delen anvendte utilbørlig Haardhed ved dens Indkrævning, ligesom de i det Hele taget ved deres Optræden æggede Bønderne til Misfornøielse. Desuden blev der lagt Baand paa Handel og Næringsdrift ved en Slags Laugsartikler, der indførtes efter Nederlænderens Forslag. Der blev sat en bestemt Priis paa Øxne, og det blev under haarde Straffe forbudt Bonden at forlange en høiere Priis for dem, ligesom han heller ikke maatte sende sine Producter ud af Landet, men var forpligtet til at sælge dem i Kjøbstæderne. Almuen havde fra gammel Tid vænnet sig

til at betragte det som sin Ret at jage i de store Skove, fælde Træ til Brændsel der samt lade Svinene gaae paa Olden, og hidtil havde Ingen hindret den deri, da Skov og Overdrev betragtedes som den Fattiges Trægaard, hvor han frit kunde plukke Bær og Urter. Desuden havde mange Fattige bygget sig Hytter paa Almindingen og beboet dem i Fred og Ro. Nu blev dette imidlertid heelt anderledes. Jagten blev forbeholdt Adelsmændene, Hjort og Hind bleve ansete for en altfor lækker Føde for Almuesfolk, og Skovhugst blev dem forbudt under Straf og Bøder. Ingen maatte uden Tilladelse bygge Huse paa Almindingen, der «hørte Gud og Kongen til», og de Nybygder, der alt vare opkomne, skulde bortryddes. Bonden skulde yde hvert femte Sviin i «Oldenflæsk» for at kunne lade sin Svinehjord gaae paa Olden i Skovene. Desuden indførte von Pyhy det første Spor af Politi i Sverige, hvilken Indretnings Nytte Almuen slet ikke kunde indsee; den vakte tværtimod stor Forskrækkelse, og Bønderne raabte paa, at de ikke længere kunde brygge og bage i Fred, saa at Kongen blev nødt til at tage sin Kantsler i Forsvar ligeoverfor dem.

Det vakte ogsaa stor Forbittrelse hos Bønder og Kjøbstadfolk, at Sverige paa en Herredag i Ørebro 1540 blev erklæret for et Arverige. Valgretten var nemlig en af det svenske Folks helligste Rettigheder, og nu havde Adelen paa egen Haand berøvet det menige Folk dets Deeltagtighed deri. Ved denne Leilighed lykkedes det ogsaa von Pyhy at gjøre sig i høi Grad ilde seet hos de Fornemme ved Affattelsen af den Eed, hvormed Arveriget blev besvoret.

Hvad der maaskee dog vakte den heftigste Misfornøielse hos den smålandske Almue var, at Kongen forbød Bonden at bære Vaaben og befalede, at han skulde udlevere disse hans kjæreste Eiendele. Almuen kunde ikke fatte, hvorfor Kongen hellere vilde bruge fremmede Leiesvende til Beskyttelse for sig og sin Throne end sine egne tro Undersaatter, der vel ikke saae saa glimrende ud som de fiintklædte og

smidige Udlændinge, men dog kunde værne om Land og Rige fuldt saa godt som de. Man sagde, at en Tyran har stor Livvagt og glimrende Krigsmagt, men fattige, nøgne Bønder, men at en god Landsfader glæder sig ved at have frimodige, velklædte og godt væbnede Bønder; thi det er en viis Mands Ord, at «forsagt er vaabenløs Mand», og at et frit og lykkeligt Folk er det sikkreste Værn for Konge og Land. Ved at afvæbne den krigerske og stridbare Bonde havde Gustaf saaledes ramt ham paa hans ømmeste Sted, og Følgerne udebleve ikke.

II. Forløberne for den egentlige Dackefeide.

Som en Følge af de ovenfor skildrede Forhold strømmede Flokke af Bønder fra Tid til anden bort fra deres Hjemstavne ud i Smålands, Østergöthlands, Vestergöthlands og Blekings Skove, og saaledes opstod efterhaanden et Røverforbund, der plyndrede Adelens, Fogdernes og Herremændenes Gaarde og foer frem med stor Voldsomhed. Naar de bleve angrebne af den væbnede Magt, vendte de tilbage til Skovene og forsvarede sig tappert bag de Forhugninger, de der havde i Baghaanden, eller de gjemte sig paa utilgængelige Steder. I Spidsen for de smålandske og blekingske Bander stillede sig 1538 en Bonde fra Småland ved Navn Jon Andersson, og naar de bleve foruroligede af Kongens Tropper, søgte de Beskyttelse i Bleking eller i Gjöngeherred i Skaane. Det var nemlig allerede dengang gaaet op for Almuen paa begge Sider af Grændsen, hvilken Styrke og Sikkerhed et trofast Forbund mellem Broderfolkene kunde yde i Farens Stund. Jon Andersson drog til Lybek for at slutte Forbund med Gustafs Fjender hiinsides Havet, og han fandt en meget god Modtagelse, men den Hjælp, han fik, bestod kun i store Ord og tomme Løfter samt en prægtig Herreklædning, Krudt og Hagebøsser. Efter sin Hjemkomst til Bleking var han taabelig nok til at bramme med sin nye Klædning, og de danske

Fogder fik da af Kong Christian Befaling til at gribe ham og fratage ham, hvad han førte med sig, hvilket ogsaa skete. Med Nød og næppe frelste han Livet og vendte tilbage til Skovene i Småland, kun daarlig skikket til at lede et saa voveligt Foretagende.

Noget senere samlede en anden Bonde, Lars Jönsson, en Bande i Østergöthland. Han lod sig forlyde med, at han vilde «reise en Hunnerhær og slaae hele Ridderskabet, Adelen og alle Lutheranere ihjel», men han blev snart greben tilligemed sine vigtigste Tilhængere og henrettet. Saaledes lykkedes det Kongen at kvæle alle Udbrud af den herskende Misnøie, men ogsaa kun Udbruddene; thi Forbittrelsen varede ved og tog til, og det var blot en dygtig Fører, der manglede.

Blandt dem, der havde maattet rømme fra deres Hjem og tye til Skovene, var en ung blekingsk Bondemand ved Navn Nils Dacke. Han var af en rig og mægtig blekingsk Bondeæt, men havde bosat sig paa Gaarden Dackemåla i Sandsjø Sogn, Konga Herred i Småland. Han havde havt en Retssag med en Bonde i Bleking om en Gaard, og da Fogden dømte ham fra den, blev han saa forbittret, at han skjød ham. For denne og flere Forbrydelser, han i sin ustyrlige Hidsighed havde begaaet, blev han sat i Fængsel paa Calmar Slot, men paa sine Slægtninges Forbøn slap han med at betale store Bøder. Alt, hvad han eiede, blev gjort i Penge, men dog blev der en lille Rest af Bøden tilbage. Han blev da holdt tilbage i sit Fængsel, indtil hans mange Venner hjalp ham til at flygte. Fra nu af var han en Skovens Mand og blev snart et af de meest fremragende Medlemmer af Røverforbundet.

Efter Jon Anderssons Uheld samlede Stimændene i Skovene sig til Høvdingsvalg, og de kaarede Nils Dacke til deres Anfører. Man sporede nu strax en anden Skik i Røverleiren; thi Dacke var født til Høvding og var et hæderligere og lykkeligere Hverv værdig end det, man nu overdrog ham. Han var en velskabt og stærk ung Mand med skjønt, sort

Haar og Skjæg og sorte lynende Øine. Hans Ansigt var tiltalende, og man kunde ofte i hans Træk spore et vist Veemod over den Stilling, han mod sin Villie maatte indtage; hans Bryst var ikke utilgængeligt for blidere Følelser, og han skildres endog af Nogle som blødhjertet. Da hele den forsamlede Røverskare havde svoret Dacke Troskab og Lydighed og givet ham Ret over Liv og Død, begyndte han at undervise sine Folk i den Kampmaade, der var tjenligst for deres Vilkaar. Naar det var nødvendigt at angribe Kongens Tropper i aaben Mark, skulde det skee med Djærvhed og Raskhed, og hvis Lykken ikke var dem huld, skulde de vige tilbage til Skovene og samle sig til Forsvar bag Braater (Forhugninger) og andre Forskandsninger i Bjergpasserne.

De Fjender, Stimændene fortrinsviis hjemsøgte, vare Adelsmændene. Kongens Slotte, Herrernes og de gifte Præsters Gaarde vare hjemfaldne til Rov og Brand saavelsom alle de Byer og Herreder, der ikke vilde opsige Kong Gustaf Huldskab og Troskab, give Slip paa den lutherske Lære og gjøre fælles Sag med dem. De Bønder, der ei vilde slaae sig til dem, bleve kaldte «Herrehyklere» og behandlede paa samme Viis. Alt, hvad der blev røvet, skulde bringes sammen til Leire, Røverne havde paa de meest utilgængelige Steder i Skovene, og efter at Høvdingen forlods havde udtaget, hvad der behøvedes til fælles Brug, til Levnetsmidler, Krudt, Krugler, Vaaben o. s. v., blev Resten deelt lige mellem Bandens Medlemmer, men Ingen maatte uden Høvdingens Tilladelse tage Noget til sig selv.

Derpaa inddeelte han sine Mænd i Flokke, hver med en dygtig Fører. Han udvalgte en Livvagt af unge, raske Karle, der alle vare sikkre Skytter, fulde af Kamplyst og Mod. Dem indøvede han til stor Færdighed saavel i Angreb som Forsvar og hurtig Flugt. Over een Flok satte han sin Farbroder Olof Dacke, over en anden Erik Larsson, der siden drog op til Østergøthland med sin Bande. De øvrige Underanførere hed Swen i Flaka, Måns Hane, Thord Riddare og Peder

Djup; men den Navnkundigste af Alle saavel blandt Stimændene som i Folkesagnet var «Lille Jøsse», om hvem man sagde, at han aldrig sveg sit Ord eller brød sit Løfte.

Dackemåla skal vel have været nogenlunde forskandset til Værn mod et uventet Angreb af Kongens Folk; men Dacke var som oftest tilstede med sin Hustru og sin lille Søn i Røverleiren, der Dag og Nat forsvaredes af en stærk Vagt. I hans nærmeste Omgivelser fandtes desuden en ung Kvinde, et Sødskendebarn til hans Hustru, og Folkesnakken benyttede denne Omstændighed til at sætte en Plet paa hans Rygte, og Kong Gustaf hørte til dem, der troede derpaa; men rimeligviis var han dog uskyldig i dette Stykke.

Med rigt Bytte vendte de omstreifende Flokke hjem til Røverleiren efter at have plyndret Herrernes Avlsgaarde, Præstegaardene og Fogdernes Pengekister, og i Leiren levede Stimændene mangen Gang høit af Mad, Øl og Viin fra de kongelige Slottes Kjældere, Borgernes Oplagsrum og Præsternes Forraadskamre, som de ret forstod at finde Vei til. Saaledes gik tre Aar for Nils Dacke og hans Stimænd uden videre Modgang; han var en vældig Høvding over Skovene paa Grændsen af Småland, Bleking, Øster- og Vestergøthland.

III. Den egentlige Dackefeide.

Der blev flere Gange fra Kong Gustafs Side gjort Skridt for at bringe de ophidsede og vildledte Bønder tilbage til deres Pligt; han sendte nogle Rigsraader for at underhandle med Almuen, og tilsidst skrev han til Dacke og indbød ham til Stockholm under frit Leide, for at hvert skjelligt Klagemaal kunde imødekommes; men Dacke stolede ikke paa Kongens Løfter og vovede ikke at komme. Han lyttede hellere til Lybekkernes og de tydske Fyrsters Opmuntringer og Løfter om Understøttelse. I Vaaren 1542 holdt Dacke Thing med Almuen i Åreby og Moretorps Skove og ved det endnu saakaldte «Dackehäll» for at bringe den i fuldt Oprør.

Nu gik det för Alvor løs paa Fogderne og Herrerne. Paa Woxtorp, tre Miil fra Calmar, overfaldt de uforvarende Fogden Arwid Vestgøthe, der ikke maa forvexles med Gustafs berømte Hærfører af samme Navn, førte ham bort fra Gaarden, bandt ham til et Træ og skjød ham ihjel med Pile. Paa Gaarden Gräsgärde nær Woxtorp laa dengang Hr. Gudmund Slatte for Døden, og Præsterne havde alt fire Gange efter den fra den katholske Tid overleverede Skik givet ham Lyset i Haanden. Pludselig omringede Dackes Bande Gaarden, Gudmund blev gjennemboret af tre Kugler, og Alt, hvad han og hans Hustru eiede, blev bragt til Røvernes Leir.

Ingen Mand i Smålands og Blekings Skove var saa dygtig og djærv en Røverhøvding som «Lille Jøsse» den Ordholdende. Han var efter samtidige Beretninger den Snildeste og Farligste af hele Oprørshoben. Man agtede ham mere end Dacke, og han var meget i Folkemunde paa Grund af tre usædvanlige Egenskaber, der udmærkede ham fremfor Andre. For det Første holdt han efter sine gothiske Forfædres Sædvane sit Ord i Ære, saa at han aldrig sveg sit Løfte. Dernæst havde han bredere Fødder end andre Mænd, da han havde sex Tæer paa hver Fod, og endelig større Hænder, saasom han havde sex Fingre paa hver Haand. Han var lille af Væxt, men smidig, stærk og modig.

En Søndagmorgen sad tvende Mænd før Gudstjenestens Begyndelse i Wäckelsångs Kirke i Konga Herred. Den ene var en rig Adelsmand og kongelig Foged ved Navn Måns Stjerna. Han eiede den skjønne Gaard Lidhem ved Lidhems Aa og havde til sin Skræk hørt, at Dackes Stimænd vare i Fremrykning mod den. Saasom han vidste, at en Adelsmands Liv sjelden blev skaanet, havde han taget sin Tilflugt til Kirken. Det Samme var Tilfældet med en anden Adelsmand der fra Egnen, Måns Holm. Det var bekjendt, at Dacke som alvorlig Katholik ansaae Kirken og Herrens Alter for et helligt og ukrænkeligt Sted, hvor han end ikke vilde

tilføie sin værste Fjende nogen Overlast. Dacke bød de to Mænd frit Leide, naar de vilde komme ud; men de turde ikke stole paa hans Ord. I det Samme kom Lille Jøsse med sin Flok, og Adelsmændene erklærede, at de paa hans Ord og Løfte om Sikkerhed vilde komme ud. «Lov dem bare Alt, hvad de forlange, sagde Dacke, naar de ere vel herude, faae vi nok Bugt med dem». «Det Bedste er at holde sit Ord svarede Lille Jøsse, hvorledes skulde ærlige Folk ellers have Tiltro til os». Derpaa gik han ind til dem og lovede dem Sikkerhed. Saasnart de kom ud paa Kirkegaarden, bød Dacke sine Folk at lægge an for at skyde dem; men han saae da, at Lille Jøsse ogsaa lod sine Folk lægge an, men vel at mærke paa ham og hans Folk, og det med følgende Ord: «Vil Du svige mit Ord og skyde, venter Dig det Samme fra mig». Nu blev Dacke bange, da han vidste, at Lille Jøsse altid holdt Ord, gav Måns Stjerna Sikkerhed for hans Liv og drog til Lidhem for at føre al hans rørlige Eiendom til Røverleiren. Holm gik over til Dacke og blev hans Kantsler. Saaledes gjorde Mange fælles Sag med Dacke, men størst Hæder tilfaldt altid Lille Jøsse.

Swante Sture, Søn af Sveriges sidste Rigsforstander, Steen Sture den Yngre, og Kongens Svoger Abraham Erikson Leionhufvud indfandt sig paa Larsmesse Marked i Søderkøping for at udforske, hvorledes Kjøbstadfolk vare sindede mod Kongen; men de gjorde kun lidet trøstelige Erfaringer. Lybekkernes Handelsfuldmægtige havde vendt Kræmmernes Sind fra deres lovlige Herre, Almuen var ophidset af Dacke, og Præsterne æggede Folk ved Fortællinger om Jertegn paa Himlen, om, at Mariebillederne havde grædt, at deres Bryst havde givet Mælk, og andre slige Urimeligheder. De to Herrer kunde altsaa ikke bringe Kongen gode Efterretninger fra Østergøthland.

Dacke sendte Bud og Brev til Swante Sture paa Stegeborg og tilbød ham hans Faders Rige; men Swante fængslede Sendebuddet og sendte Brevet til Kongen. Ikke mere Held

havde han hos den danske Kong Christian III. Denne sendte ogsaa Brevet til Gustaf, men saae igjennem Fingre med, at Borgemesteren Henrik Hoffman i Ronneby viste Dacke Tjenester. Med større Held aabnede Dacke Underhandlinger med Hertug Albrecht af Mecklenburg, der havde stor Lyst til den svenske Throne; men det Navn, han bar, havde fra gammel Tid en slet Klang i svenske Øren. Endelig fik Dacke Brev fra Christian II's Svigersøn, Pfalzgrev Frederik, der gjorde ham til Adelsmand, og fra Keiser Carl V, der gjennem sin Kantsler Granvella traadte i Forbindelse med Skovhøvdingen. Det blev vel kun til tomme Løfter, men disse bidrog til at opretholde Dackes Anseelse hos Bønderne.

Da nu Gustaf saae, at han Intet kunde udrette hos Nils Dacke med det Gode, begyndte han at ruste sig for Alvor for at gjenoprette Roligheden i sit Rige. Han hvervede nogle Skarer Krigsfolk i Tydskland, hvorfra den Slags altid var at faae. De svenske Bønder kunde ikke forstaae, at Tydskerne vilde indlade sig paa at kæmpe for et Land, der ikke var deres eget Fædreland, og for en Sag, om kvilken de ikke vidste, hvorvidt den var retfærdig eller ikke; men de slog sig tiltaals ved at ihukomme det gamle Ordsprog: «Hvad gjør Tydsken ikke for Penge?». De fremmede Leiesvende raabte ogsaa paa Penge, saasnart de kom til Smålands Grændser, og sagde, at de vilde «skrabe Skimlet af Gustafs Sølvdalere». Det var raske og tappre Folk, men vel stortalende; de foragtede en Krig med svenske Bønder og sagde, at, «om det saa regnede Bønder ned fra Himlen et heelt Døgn, skulde de dog slaae dem ihjel allesammen».

Kong Christian sendte ogsaa Hjælpetropper ifølge et Løfte, han havde givet Gustaf, men kun meget faa og desuden daarlig klædte og rustede, og de udrettede saa godt som Intet. Gustaf stolede især paa sine egne Undersaatter, fornemmelig paa Sødermanlændingerne og Nerikerne.

Gustaf Stenbock sad rolig paa sin Gaard Torpa i Vestergøthland, da han fra sin Svoger Kongen fik Underretning om Stimændenes Udskeielser i Småland og Befaling til at samle alle de Krigsfolk, han kunde, og drage hen at straffe Voldsmændene. Saavel Gustaf som Befalingsmanden paa Elfsborg, Sewerin Kihl, drog strax med nogle Hundrede velrustede Mænd ned til Smålands Grændse i den Tanke, at den Sag snart kunde være bragt til Ende. De stævnede Almuen i de nærmeste Herreder til sig; man svarede dem ydmygt og lovede at være Kongen huld og tro. Herrerne droge dybere ind i Landet, og de modtoge de samme fagre Ord og Venskabsforsikkringer. Som de imidlertid troede sig meest sikkre, kom en Flok Stimænd over dem, fangede nogle Ryttere og sloge Resten paa Flugt. Stenbock var glad ved at kunne tye til Bergqvara Slot, der laa paa en Odde i Bergqvara Søen og tilhørte Ture Trolle. Bondehæren leirede sig om Slottet, de tappre Høvedsmænd, Stenbock og Sewerin Kihl, gjorde et Udfald, og Dacke maatte drage bort efter et stort Mandefald. Snart kom han tilbage langt mere mandstærk tilligemed Lille Jøsse, og en utallig Bondehob strømmede til. Der indfandt sig nu nogle ansete Mænd tilligemed Ture Trolles Sognepræst hos Stenbock for at mægle Fred, da Dacke gjerne vilde skaffe Bønderne Ro, saalænge Høsten stod paa. Han var desuden endnu ikke saa stærk, som han ventede at blive, og derfor var han glad ved at kunne besnære Stenbock og afslutte en Stilstand til Allehelgensdag, og han kunde sagtens som et reent Mundsveir bede sin Modstander anvende sin Indflydelse hos Gustaf for at skaffe de angerfulde Bønder Fred. I sit Hjerte loe Nils Dacke ad den lettroende Fjende, drog i god Ro om og bragte største Delen af Landet i Oprør, saa at han snart var ti Tusinde Mand stærk. Han drog atter mod Bergqvara og indtog Slottet med Lethed; Ture Trolles Hustru, der laa i Barselseng, blev med Nød og næppe ved Nattetid frelst fra Røverhoben, og alt Tyendet blev

slaaet ihjel. Det var den egentlige Begyndelse paa Dackefeiden.

En anden Hær, som Gustaf under Anførsel af Måns Johansson sendte ned til Bergqvara for at undsætte Stenbock og Sewerin Kihl, da han endnu ikke havde erfaret det endelige Udfald af deres Tog, bestod for en stor Deel af Tydskere. Den drog igjennem Kinds- og Ydre-Herreder, der nylig havde lovet Kongen Lydighed, men da den kom til den Bakke, der endnu til Minde om den Tid hedder «Swikingslid», kom der end yderligere Sendemænd fra Herrederne for at underhandle med Herrerne om Fred og Venskab. De udsendte Bønder vare fulde af List og Svig, beundrede Herrernes skjønne Rustninger, Bøsser og Sværd og anstillede sig forundrede over, at Kongen besværede saa fornemme Mænd med at hjemsøge deres fattige Land, der ingen Modstand kunde gjøre. De kunde vel forstaae, at de nye Skatter skulde betales, og naar Herrerne vilde vente nogle Dage, skulde de blive indkrævede og betalte. Anførerne for den kongelige Hær lode sig besnære heraf og modtoge daglig med Venlighed Bøndernes Sendebud, der blot skulde trække Tiden ud og udspeide Leiren. En Morgen tidlig saae Hæren sig omringet af en talrig Bondehær; alle Veie vare spærrede med Braater, alle Broer vare afkastede, og Bønderne vare langt overlegne i Tal. Hvis en forrædersk Bonde ikke havde viist Kongehæren en Sti, der endnu ikke var spærret, var den bleven aldeles opreven. Med Glæde begav Kongens Tropper sig ad den anviste Vei paa Tilbagetoget til Linkøping, men i taabeligt Hovmod rørte de Trommerne hele Veien, saa at Bønderne derved kom til Kundskab om deres Bortgang, overfaldt dem og nedhuggede en stor Deel af dem, hvorpaa Resten undkom ved en vild Flugt. Tydskerne lærte ved denne Leilighed Smålandsbønderne at kjende og ønskede aldrig siden, at «der skulde regne Bønder ned fra Himlen». I Leiren ved Swikingslid i Kisa Sogn fandt Bønderne en stor Mængde

Kostbarheder og Krigsfornødenheder, som de under Jubel førte til Bondeleiren ved Wexiø.

Hovedhæren under Lars Siggesson Sparre og Johan Turesson Roos trængte vel ind i Småland og tilføiede Bønderne stor Skade. Dog kunde den saa godt som Intet udrette, men blev næsten omringet, og dens Tilbagevei blev spærret ved Forhugninger af de troløse Bønder, der i Forveien havde lovet Lydighed. Hæren begyndte snart at lide Nød og var afskaaren fra al Forbindelse med Kongen.

Jakob Bagge og Abraham Eriksson vandt nogle Fordele over Bønderne, men uden blivende Betydning. Kongen kom selv til Østergøthland, men fandt Stemningen saa slet saavel i Kjøbstæderne som paa Landet, at han misfornøiet og tvivlraadig drog hjem.

Uheldvarslende Spaadomme og Jertegn indtraf; der faldt saaledes en Blodregn ved Calmars Nørreport den 6. Septbr. Flere Steder i Riget, saasom i Dalarne og Nerike, sporede man Tegn til Uroligheder. Budstikken gik rundt, og Dalekarlene pudsede og eftersaae deres Vaaben, uden at nogen Uindviet havde Begreb om, hvad det havde at betyde. Kongen, der tidligere havde gaaet saa Meget igjennem uden at tabe Modet, blev nu for første Gang mistrøstig; han mistvivlede om at kunne bringe Orden og Ro tilveie i sit Rige. Han besluttede at forlade Sverige og sætte Bo i Tydskland, hvorfor han bød sine Fogder i al Stilhed at samle alle hans Kostbarheder fra hans Gaarde til Stockholms Slot, og Fæstninger og Borge skulde forsynes saaledes med alle Fornødenheder, at de kunde forsvare sig i lang Tid. Krigsmagten blev kaldt fra Småland til Hovedstaden for at beskytte hans Afreise, og naar han var borte, «kunde Svenskerne styre deres Sager, som de kunde forliges om». Adelsmændene gav han det Raad at redde deres Kostbarheder og Løsøre ved at bringe dem til Slottene, da de ellers let kunde falde i Hænderne paa «de gale Bønder».

Ved Rygtet herom blev Adelen yderst forskrækket. Den indsaae klart, at det var dens Forrettigheder, Rigdomme og Magt, Oprøret egentlig gjaldt, og at disse Sager meget vanskeligt kunde komme i den gamle Gænge uden ved Kongens Kraft, Raskhed og Anseelse. Den bestormede ham derfor med Bønner om at blive, lovede ham den bedste og meest trofaste Bistand og søgte at indgive ham Haab om, at der kunde blive en god Ende paa Dackefeiden. Just som Kongen omgikkes med disse Reiseplaner, fik han at vide, at to Tusinde Dalekarle rykkede frem mod Hovedstaden, og han meente, at de nu ogsaa kom for at styrte ham, hvorfor hans Frygt og Bekymring blev endnu stærkere. Det blev nu meldt ham, at Sendemænd fra Dalekarlene forlangte at stedes for ham, og da de havde faaet Adgang, sagde de til hans store Forbauselse: «Vi have hørt, at Du har Ufred nede i Landet, og ere komne for at hjælpe Dig». Dette fremkaldte et Omslag i Kongens Sind; men da Vinteren stundede til, sendte han de brave Dalekarle hjem med rige Gaver og bad dem om at være tilrede, naar han trængte til dem.

Krigsfolkene gik nu i Vinterqvarteer i Østergøthland, og Nils Dacke holdt med sine nærmeste Venner, sin Hustru og Søn, Juul paa Kronoberg Slot. Kong Gustaf blev paa Stockholms Slot og fattede nu atter sikkert Haab om, at det vilde lykkes ham at fuldende det Værk, hvortil han troede at være et af Himlen udseet Redskab.

Kongen foretog nu omfattende Rustninger, da han ingenlunde stolede paa, med de Stridskræfter, han havde, at kunne føre Kampen til Ende, og han stræbte ved Sendebud at bringe saa mange af Bønderne som muligt tilbage til Lydighed. Røverhøvdingens Stilling var paa denne Tid trods hans mange Seirvindinger og det store Bytte, han havde vundet, ingenlunde glimrende. Han havde begyndt at indføre streng Orden og Krigstugt i sine Skarer, muligviis for at vinde Tiltro hos Herrerne, da den Tanke maaskee vel endog er opstaaet hos ham at skaffe sig Kongemagt. Men da han for

at haandhæve sine Befalinger lod nogle mægtige og rige Bønder gribe og henrette til et afskrækkende Exempel, blev den vilde og urolige Hob forbittret; Mange forlod ham, ja tre hele Herreder negtede ham Lydighed. Desuden havde Lille Jøsse fundet Heltedøden, hvilket var et stort Tab for ham, og et Tog til Østergøthland saavelsom et Angreb paa Calmar fik intet heldigt Udfald. Paa det første Tog hærjede Dacke og hans Høvdinger Landet heelt op til Alwastra, og Erik Olsson, en af de klogeste Bondeførere, trængte frem lige til Stegeborg, hvor den i høi Grad folkeyndede Swante Sture førte Befalingen. Han gjorde flere tappre Udfald og kæmpede djærvt med Bønderne flere Dage i Rad, men han mistede mange Folk og maatte trække sig tilbage til Fæstningen. Hvor høit Swante Sture stod bos Bønderne, kan sees deraf, at de sendte to Kanoner og ti Heste, der vare faldne i deres Hænder, tilbage til ham. Erik Larsson havde en hemmelig Sammenkomst med ham og fik et Leidebrev imod at love at overgive sin Bande og blive Kongen tro. Kort efter angreb Johan Turesson Erik Larsson, og en stor Deel af hans Folk blev nedhugget, medens Anføreren tilligemed Resten blev fanget; Erik foreviste da sit Leidebrev fra Sture, hvorpaa Johan Turesson tog ham under sin Varetægt, og Østergøthland blev befriet for Oprørerne.

Calmar blev djærvt forsvaret mod Bøndernes Angreb af en tapper svensk Ridder, Germund Swensson. Han troede at kunne befrie Omegnen for Plyndring ved at anmode Dacke om en Sammenkomst for at komme til et Slags Forlig med ham. Dacke lovede at skaane Adelens Gaarde; men aldrig saasnart havde Germund vendt ham Ryggen, før han brød sit Ord. Germund tog da Indbyggerne i de nærmeste Byer med deres Løsøre og Levnetsmidler ind i Fæstningen og ødelagde selv den nærmeste Omegn. Bondehæren maatte da dele sig i to Hobe, af hvilke den ene under Peder Spännare rykkede paa en kold Vinterdag frem til Angreb paa Calmar. Bønderne kunde ikke staae sig i aaben Mark, og Peder

Spännare blev taget til Fange og steilet tilligemed en Deel af sin Flok paa den Bakke, der til Minde om ham endnu bærer Navnet Spännarebacken; Resten flyede. Noget senere blev den anden Hob efter et stort Mandefald jaget paa Flugt ved Kläckeberga.

Paa Grund af disse Uheld og den Ulyst til at føre Kampen længere, der sporedes hos mange af Bønderne, opstod den Tanke hos Dacke, at det vilde være meget raadeligt for ham om muligt at slutte Forlig med Kongen. Keiseren og andre fremmede Fyrster havde rigtignok gjort ham store Løfter, men derved lod det ogsaa til at skulle blive. Et Sendebud til Dacke fra hans udenlandske Venner var bleven greben, ransaget, halshugget og lagt paa Steile i Sølwitsborg. Han havde derfor besluttet sig til at give Rigets Raad tilkjende, at han vilde blive Kongens troeste Mand og med sine raske Svende hjælpe ham mod alle hans og Rigets Fjender, naar han vilde optage ham i sin Naade, gjøre ham til Lensmand i Småland og lade Skatter og Gudsdyrkelse komme tilbage i den gamle Gænge. Kongen kunde ikke indlade sig paa disse Vilkaar, navnlig hvad Religionsvæsenet angik; men dog havde han stor Lyst til at see og tale med den kjække og frimodige Smålandsbonde, der endog havde faaet Bud og Brev fra den mægtige romerske Keiser og havde gjort sin Landsherre mange flere Bryderier end selve Christian II. Dacke turde imidlertid ikke stole paa Gustafs Ord og Leide, og han rustede sig med Iver til det sidste Krigsaar, ligesom Kongen paa sin Side opbød hele sin Kraft for at knuse Oprøret.

I Begyndelsen af Foraaret 1543 lod Gustaf sine Hære rykke ind i det oprørske Småland fra tre forskjellige Sider, Gustaf Olsson fra Vestergøthland, Swante Sture fra Søderkøping, Lars Siggesson og Johan Turesson med Hovedhæren fra Wadstena. Tidligere havde Kongen altid paalagt sine Feltherrer Skaansomhed mod den vildledte Almue og den strengeste Krigstugt i den Tro, at han ved Mildhed kunde

standse dette Uvæsen. Men da Bønderne ved hans Skaansel snarere vare blevne lokkede til Overmod, da de ofte i Løbet af Krigen havde sveget deres Ord og Løfter til ham og altid vare farne frem med den meest umenneskelige Grumhed, befalede han nu sine Hærførere, at de skulde gjøre Bønderne lige Skjel, brænde deres Gaarde, røve Sæd og Qvæg og straffe de Oprørere med Strenghed, der faldt i deres Vold. Tillige forbød han Befolkningen at sælge Levnetsmidler til Oprørerne, for at de dog een Gang kunde faae at føle, hvad Krig og Oprør førte med sig.

Gustaf Olsson og Swante Sture fandt kun ringe Modstand hos Almuen; den Sidste havde især stor Fremgang, og mange oprørske Sogne og Herreder faldt tilføie af Agtelse og Hengivenhed for det navnkundige og yndede Sturenavn. Det gik derimod ikke nær saa let for Hovedhæren, og da den kom ind i Småland, var der kun tre Sogne, der underkastede sig paa dens Vei; de øvrige vare rømmede af deres Beboere, der havde taget Tilflugt til Skovene, afbrudt Broerne og i det Hele taget viist sig fuldkommen fjendtlige. Kongens Hær røvede og brændte derfor, hvor den drog frem, men den blev paa hvert Skridt omsværmet af større eller mindre Stimandsskarer, der under de forvovne Anførere Peder Djup og Swen i Flaka lurede paa enhver Leilighed til at gjøre den Fortræd. Dette lykkedes dem dog kun sjelden, da de svenske Herrer vare blevne kloge af Skade og havde lært Forsigtighed af Ulykken. Hæren holdt sig tæt sammen, man vogtede sig for at udsende smaae Afdelinger, og Trosset blev ført frem under stærk Bedækning. Naar Kongens Folk stødte paa en større Braate eller Forhugning i Skovene, vendte de om og tog en anden Vei, saa at Bønderne som oftest til ingen Nytte havde opstillet disse Forhindringer.

Tilsidst traf Kongehæren paa Dackes Hovedstyrke, der laa i en stærk Leir i en tyk Skov ved Søen Åsunden i Kinds Herred mellem Horn og Eneby. Kongens Befalingsmænd vilde overrumple Dacke, hvorfor de forbød Folkene at

løsne noget Skud, ja endogsaa at rense Bøsserne, for at ikke Knaldene skulde forraade dem; men dette Forbud blev overtraadt, og Bondehæren stod fuldfærdig til at modtage dem ved deres Ankomst.

Dalekarlene og Skytterne trængte hver fra sin Side frem med stor Voldsomhed, og der blev paa begge Sider viist talrige Prøver paa Manddom og Heltemod. Kampen varede en Times Tid, og der faldt fem Hundrede Bønder. Dacke blev selv truffet af en Kugle, der gik gjennem begge Laarene paa ham, og Peder Djup og Swen i Flaka opgav strax Striden for at bringe deres saarede Overanfører over paa den anden Side af Åsunden, hvor han blev holdt skjult snart paa et Sted, snart paa et andet, indtil hans Saar blev lægt. Den største Deel af Tiden skal han have tilbragt i en Kjælder i Norrhult i Rumskulla. Man veed ikke med Sikkerhed, om hans Hustru var hos ham i denne sørgelige Tid; hans lille Søn blev nogen Tid efter fangen og ført til Stockholm, hvor han døde af Pest.

Smålændingerne vare nu for Alvor ilde stedte. Kongens Tropper trængte fra alle Sider dybt ind i Landet, og Plyndring og Brand fulgte i deres Spor. Hunger og Elendighed ventede de stakkels Bønder i Skovene, Kamp og Død var deres Lod, naar de vovede sig ud paa aaben Mark. Den Hjælp, de tydske Fyrster med store Ord havde lovet dem, saae de Intet til, og de vidste slet ikke, hvor Nils Dacke var bleven af. Da forbandede Smålændingerne den Stund, de havde lyttet til Dackes fristende Ord og haanet Kongens Advarsler, og det ene Herred efter det andet nedlagde Vaabnene og lovede Kongen Troskab. Gustaf tilgav dem paa det Vilkaar, at de skulde hjælpe ham af yderste Evne med at efterspore Dacke og hans vigtigste Tilhængere, og tolv anseete Bønder af hvert Herred stillede sig som Gidsler for de Øvriges Lydighed. Derpaa lod han Hæren drage bort med Undtagelse af nogle smaae Afdelinger, der skulde gjøre Jagt

paa de Røvere og Skovtyve, der endnu vare under Vaaben paa uveisomme Steder.

Det viste sig imidlertid, at Kongen for tidlig havde ladet Hæren rømme Småland; thi ved Midsommertid kom Dacke fuldkommen helbredet tilbage, og strax samlede hans Slægtninge og Venner, der havde holdt sig skjulte i Skovene, sig om ham, og mange Sogne, der nylig havde svoret Kongen Troskab, gjorde atter fælles Sag med Bondehøvdingen, der ofte holdt Thing med Bønderne og lovede dem snarlig Hjælp fra Udlandet. Kongen maatte da atter sende Hæren derned; men denne Gang var Kampen lettere, da Reisningen ikke var saa almindelig, og Mange vare lede og kjede af Striden og af Nils Dacke selv. Den tappre Jakob Bagge førte syv Hundrede af sine dristige Gutter, klædte i smålandsk Bondedragt, til det oprørske Landskab, og mange Bønder lod sig underkjøbe til at vise ham Vei til Dackes Opholdssted. De holdt dog ikke deres Løfte, men advarede hemmeligt Høvdingen, saa at han slap bort.

Jakob Bagge fik nogle smålandske Skytter i sin Sold, og med disse begyndte han en skarp Jagt efter Dacke. Endelig fik de den glædelige Efterretning, at de vare paa Spor efter ham, der nu var ganske ene og vaabenløs og kun havde en stor Stav af Rønnebærtræ i Haanden. De forfulgte ham fra Skov til Skov, fra By til By — snart kunde de øine ham, snart ikke — indtil han kom til Elghult Præstegaard, hvor Præsten, Hr. Thord, bragte hans Forfølgere paa Vildspor, saa at han undkom ad Bleking til. Da Bagge kom under Veir med Præstens Svig, greb han ham og flere forræderske Præster og sendte dem til Stockholm, hvor de kom til at klæde Steile og Hjul. En Mængde af Dackes Tilhængere bleve grebne, og paa Brunkebjerget, ved Calmar og Jønkøping stode Steiler og Hjul med Menneskelemmer paa i stort Antal· Blandt de Henrettede kan man nævne Peder Djup, Måns i Pilegården, Peder Skrifware og Peder Skägge som de Navnkundigste.

Paa Sunds Kirkegaard i Ydre-Herred blev Swen i Flaka jordet af Bønderne med store Hædersbeviisninger. Han var bleven dræbt i en Strid med Fogden Peder Nilsson, der holdt Thing i Sund. Men hans Liig fik ikke Lov at hvile roligt i Graven, da Kongen lod det grave op og brænde til Aske, hvilken særegne Liigfærd Bønderne selv bleve tvungne til at forrette.

Mange af de Guld- og Sølvpenge, Stimændene havde røvet fra Adelens og Fogdernes Gaarde, havde de gravet ned paa forskjellige Steder i Jorden, hvor man derfor nu ogsaa af og til finder den Slags Ting. Det hænder ligeledes undertiden, at der gjøres Fund af Vaaben, der paa Dackefeidens Tid ere gjemte i Jorden, og der mangler heller ikke Spor af Volde, Grave og Forskandsninger fra denne Periode; idetmindste er Folketroen saare tilbøielig til at henføre dem til denne Bondekrig.

Da Jakob Bagge havde tabt Flygtningens Spor, gav en rask Krigsmand ved Navn Ragwald Persson, der efter nogle Beretninger havde hørt til Dackes Underanførere og nu ønskede at vinde Kongens Naade, sig ivrig til at gjenoptage Forfølgelsen i Forening med nogle af Bagges bedste og meest rapfodede Skytter. De vare flere Gange nær ved at overrumple ham sovende, men hans Søvn var let som en Fugls, og det lykkedes ham længe at undgaae sine Forfølgere. Endelig fandt de ham i Rødeby Skov i Bleking, hvor han laa skjult mellem Grene og Løv. Da han saae, at han var opdaget og havde Fjenderne efter sig paa nært Hold, sprang han op for at slippe bort i Skovtykningen. De skjød nu paa ham med Pile, og een af dem ramte ham saa haardt i Ryggen, at den gik ud gjennem Brystet, og han styrtede død til Jorden. Stedet, hvor dette skete, paavises mellem Lödie og Långamåla i Bleking. Hans Liig blevført til Calmar og lagt paa Steile, og paa hans Hoved satte man en Kobberkrone.

Efter andre Beretninger var Nils Dacke sluppen bort til Tydskland, hvor han forgjæves anraabte de tydske Fyrster,

der tidligere i hans Velmagtsdage havde givet ham saa glimrende Løfter, om Hjælp. Han skal da under Johan III's Regjering have vovet sig tilbage til sit Fædreland og være død i Stockholm af Pest i Aaret 1580.

Dette Oprør var den svenske Almues sidste Forsøg paa med Vold at tilintetgjøre de trykkende Forrettigheder, Adelen havde tilrevet sig, hvilke siden ad mere lempelig og lovlig Vei efterhaanden for største Delen ere blevne afskaffede. Gustaf Wasa sad fra den Tid af urokket paa sin Throne og kunde fortsætte sine Bestræbelser til Sveriges Gavn og sikkre sin Æt Arveretten til den Krone, han med saa stort Heltemod havde vundet.

Chr. Ramsgaard.

Nikolai fra Basel.*)

En eiendommelig Form for Trangen til at befries fra den katholske Kirkes strenge og trykkende Formynderskab, saaledes som den i Middelalderens sidste Aarhundreder begyndte at gjøre sig gjældende, ere de mange saakaldte frie Foreninger, der stiftedes i forskjellige Lande. Skjøndt de havde Klostrene til Forbillede, vise de i flere charakteristiske Punkter en betydelig Afvigelse fra Middelalderens Aand, idet de ligesom ere Forløbere for Reformationen med dens nye Ideer. Ordenen var nemlig fri; hvad Øieblik man vilde, kunde man træde ud af den; der var ingen bindende Løfter at aflægge, men man søgte ved en ordnet Syge- og Fattigpleie og ved at vække Andre at tilfredsstille sin egen religieuse Trang; man kan betragte det som et første Forsøg paa at virkeliggjøre Reformationens store Tanke: at lade det religieuse Element gjennemtrænge Hverdagslivet og udjævne den dybe Kløft mellem Religionen og Verden, som Forestillingen om Munkelivets og Forsagelsens høiere Hellighed havde dannet. Om et Angreb paa Kirkelæren er der aldeles ikke Tale; man vilde kun inderliggjøre Religionens Ord. Som et Exempel kan anføres et Træk, der berettes i et Skrift fra den Tid, Dominicanermunken Johan Nieders «formicarius», at det ofte var Skik hos Mænd og Kvinder, baade blandt Ringe og Fornemme, idetmindste een Gang daglig at erindre Christi Li-

*) Karl Schmidt: Nicolaus von Basel; Leben und ausgewählte Schriften.

delse for at faae Kraft til at bære sine egne Sorger. Jo mere vi nærme os Reformationens Tidsalder, desmere fremtræder det Nye: man begynder at hævde Lægfolks Ret ligeoverfor de Geistlige og at forkaste Nødvendigheden af de ufravigelige Regler i Kirkens forskjellige Bud, f. Ex. med Hensyn til Faste og Bønner. — Den katholske Geistlighed havde i Begyndelsen været venligt stemt mod det Nye og sanctioneret flere af de frie Foreninger, og disse erklærede sig til Gjengjæld for Pavens meest hengivne Undersaatter; men efterhaanden gik det op for den, at det var en ny Viin, der ikke kunde hældes i de gamle Flasker, og det varede derfor ikke længe, før Geistligheden erklærede dem Krig og begyndte at forfølge dem. Det viste sig imidlertid at være en vanskelig Sag, da Modstanden aldrig var aaben og samlet, men dukkede op hist og her og forstod at indhylle sig i et næsten uigjennemtrængeligt Mørke. Hyppigt hændte det derfor, at Geistligheden tog feil og dømte et Parti for Meninger, der tilhørte et andet, og anvendte Kjætternavnet paa Folk, der i ethvert Punkt stode paa et katholsk-kirkeligt Grundlag.

I Tydskland sammenfattedes Tilhængerne af denne nye Retning under Navnet: Gudsvennerne; de kaldte sig selv saaledes med Hentydning til Johannes's Evangelium 15, 15. De dannede ikke nogen egentlig Sect, men deres Opgave var at bringe Liv i Gudsforholdet og at bringe Gudsforholdet ind i Livet, og derfor bekymrede de sig mindre om Læren, idet hele deres Virksomhed var praktisk. En af dem stærkt paavirket Præst yttrede i en Prædiken, at det vel var godt, naar Mestrene i Paris sad og vendte Blad for Blad i deres Bøger, men bedre var det at læse i den sande levende Bog, hvori Alt lever. Gudsvennerne blomstrede i det 13de og 14de Aarhundrede, udbredte sig navnligt i Rhinegnene og havde især Tilhold i Byerne Cöln, Straszburg, Basel og Nürnberg. Af den meest bekjendte af dem skulle de følgende Blade søge at give et Billede; hans almindelige Navn var «den store Gudsven fra Høilandet»; men egentlig

hed han Nikolai og var fra Basel. Hans Liv kjende vi navnlig fra hans Skrifter; men disse frembyde den Ulempe, at de ere skrevne som Opbyggelsesskrifter og ikke som historiske Meddelelser, og det gaaer med dem som med de andre Skrifter fra denne Tid: Legenden kaster hyppigt sit Skjær over Fremstillingen og svækker det historiske Udbytte. En kritisk Behandling deraf vil være meget vanskelig, da man paa den ene Side maa forkaste de miraculeuse Træk og paa den anden Side modtager et saa stærkt Indtryk af Nikolais Ærlighed og Sanddruhed, at man umulig kan beskylde ham for forsætlige Opdigtelser. Ofte maa man nøies med baade at hævde et historisk Grundlag og en sagnagtig Udsmykning, der imidlertid ikke kan forbause os i den «legendesyge» Tidsalder. Her gjælder det nærmest om at give et fyldigt Billede af Nikolai og den Periode, hvori han færdedes, og vi maae derfor medtage de legendeagtige Momenter i Fortællingen som uundværlige Farver i Maleriet.

Nikolai fødtes omtrent Aar 1308; om hans Slægt vide vi andetsteds fra, at den var bekjendt for sin Fromhed og Tilbøielighed til Mystik. Hans Fader drev en indbringende Kjøbmandsforretning i Basel; allerede tidligt tog han Sønnen med paa sine Handelsreiser, der navnlig gik til Italien. Som ganske ung sluttede Nikolai et inderligt Venskab med en Jævnaldrende, en Ridders Søn, og uagtet Standsforskjellen vandt deres Venskab bestandigt i Styrke. Medens Nikolai fulgte Faderen paa hans Handelsreiser, tog Ridderen sin Søn med, naar han drog ud til Tourneringer og Vaabenlege. Efter nogle Aars Forløb døde Nikolais Forældre, og han saae sig nu i Besiddelse af en betydelig Formue, som han maatte see at anvende paa den bedste Maade. Han spurgte sin adelige Ven tilraads, og denne raadede ham til at opgive Kjøbmandsforretningen og leve som Ridder: han afmalede ham

Ridderlivet med de meest lokkende Farver, hvorledes de skulde følges til Kamplegene og have deres «kurtzewile mit den frowen», saa at Nikolai gav efter, skjøndt hans Fødsel hindrede ham i at deeltage i mange af Riddernes Beskjæftigelser. De droge nu ud sammen til Alvor og Lystighed og kom snart i stor Yndest hos alle ædle Damer, da de indbød dem til Samtaler «ved Kilder og i Haver og ikke agtede paa, hvad det kostede». Midt i dette lystige Liv fattede to skjønne adelige Jomfruer en varm Kjærlighed til de to Venner, som disse af fuldt Hjerte gjengjældte. Den unge Ridder førte snart sin Udkaarede hjem som Brud, men da Nikolai kun var en Kjøbmandssøn, negtede den unge Piges Forældre deres Samtykke. De Elskende ventede taalmodigt i flere Aar, og endelig lykkedes det den unge Pige at faae sine Forældre overtalte, saa at de tillode Brylluppet, mod at Nikolai udbetalte sin Brud 6,000 Gylden*). Allerede her seer man, at Nikolai maa have havt et meget vindende Væsen, naar han kunde vække baade Venskab og Kjærlighed hos adelige Personer paa en Tid, da Forskjellen mellem Stænderne var saa betydelig. Men netop da Nikolai stod ved sine Ønskers Maal, indtraadte et Vendepunkt hos ham, idet hans overvættes Lykke bevirkede hos ham, hvad ellers Skuffelse og Sorg bevirker hos Andre. Lige fra hans Barndom havde hans Sind bestandigt været stærkt religieust paavirket, og som almindeligt paa den Tid havde hans Tanke især været henvendt paa Christi Vunder og Død og paa den hellige Jomfrue; men disse Følelser havde han trængt tilbage, og han fortalte siden, at han i sin Ungdom havde gjort sig skyldig i grove Overtrædelser; men nu brød den religieuse Retning igjennem hos ham. Han pleiede hver Aften at knæle ned foran et Crucifix og bede til Guds Søn og Jomfru Maria, og saaledes gjorde han ogsaa Aftenen før sit Bryllup, idet han inderligt bad om, at der ved et Tegn maatte blive ham tilkjendegivet, om det var rigtigt, hvad han

*) Omtrent = 60,000 af Nutidens Gylden.

den næste Dag agtede at gjøre; Crucifixet var svagt oplyst ved en enkelt Kjertes usikkre Skin, og med Eet saae han, at det bøiede sig ned mod ham, og han hørte en Røst, der sagde: «Staa op og følg mig, forsag Verden og tag dit Kors». Nikolai sagde siden, at denne Stemme syntes ham sødere end al Verdens Herlighed og den Brud, han skulde forlade. Den næste Morgen sendte han saa Bud til sin Brud og Bryllupsgjæsterne og lod dem vide, at der Intet blev af Bryllupet, da han havde skiftet Tanker. Hans unge Brud, der elskede ham høit, kunde ikke troe, at Alt var forbi; ved Hjælp af sin Skriftefader fik hun en Sammenkomst med ham bragt istand, og her spurgte hun ham under Taarer, om hun da i den mindste Ting havde gjort ham imod. Det var en haard Kamp for Nikolai; han brast i Graad, men sagde hende, at han havde udvalgt sig en skjønnere, ædlere og rigere Brud — den hellige Guds-Moder. «Saa vil jeg», svarede hun, «ikke skilles fra dig, men jeg vil vælge mig hendes Søn til Brudgom!» Hun bortskjænkede nu alle sine Klenodier og indviede sit Liv til Andagtsøvelser og opoffrende Kjærlighedsgjerninger.

Nikolai solgte derpaa sit Huus, der laa i den fornemste og livligste Deel af Staden (desuden var han naturligviis bleven til Spot for sine tidligere Venner) og kjøbte sig et lille Huus med en Have i en stille og eensom Kant af Byen; de Nærmestboende vare fattige Familier, saa at der var rig Leilighed for ham til at gjøre vel. Strax efter sin Omvendelse vilde han bortgive hele sin Formue, men Gud bød ham at beholde den: han skulde betragte sig som en Slags jordisk Huusforvalter for Gud. Han fortsatte i flere Aar sit fromme Liv, og efterhaanden sluttede Flere sig til ham; det var nemlig Nikolais egentlige Styrke at vinde Mennesker, og vi maae beundre den Menneskekundskab, hvormed han gik tilværks; han rettede bestandigt sin Fremgangsmaade efter de forskjellige Individers Eiendommelighed, thi — som han skriver — de enkelte Mennesker ere hinanden ganske ulige. En af de Første, han vakte, var hans Barndomsven, der efter

et Par Aars Fraværelse vendte tilbage til Basel og strax spurgte efter sin fordums Ven. Man fortalte ham, hvad der var skeet, men han var sikker paa at kunne bringe Nikolai fra disse fortvivlede Tanker og faae ham til at ægte sin Brud; han gik derfor hen til ham, men da Nikolai stod fast ved sit Forsæt, forlod han ham med haanlige Ord og erklærede Venskabet for opløst. Saa gik der en Række Aar, indtil Nikolai fik at vide, at Ridderen var sin Hustru utro og stod i Kjærlighedsforbindelse med en mægtig Ridders Gemalinde. Nu var det ham, der opsøgte sin tidligere Ven, og, uden at lade sig skræmme af den kolde Modtagelse, udvirkede han endelig, at Ridderen tilstod ham en Samtale i Haven. Her talte nu Nikolai de meest indtrængende Ord, viste først det udvortes Farlige i deres syndige Kjærlighed, da den mægtige Ridder let kunde opdage sin Hustrues Utroskab ved hendes Interesse for den unge Ridder, og de da Begge maatte undgjælde med Livet, og fortalte saa om sin egen ubesindige Ungdom og sin Frelse og om, hvorledes han ved en Aabenbaring havde erfaret sin Barndomsvens Synd; denne blev mere og mere grebet, indtil han tilsidst bønfaldt Nikolai om at lede ham ud af hans Syndighed og tillige frelse hans Hustru og Børn fra Verdens Fristelser. Nikolai var strax rede og gav Vennen flere Forskrifter, iblandt Andet den at opskrive deres Samtale i Haven. Ridderen levede nu i flere Aar et fromt Liv; da vendte de gamle Fristelser tilbage, men ved Vennens Bistand overvandt han dem ogsaa nu. Nikolai bød ham derpaa at optegne sin Sjæls Historie i de sidste fem Aar. Dette Middel benyttede han ofte, baade for at styrke den Paagjældende selv og tillige for at benytte det Opskrevne til Andres Omvendelse.

I sin Bog om «den fangne Ridder» har Nikolai skildret en anden Omvendelseshistorie, der er i høi Grad mystisk, men indeholder en heel Deel betegnende Træk. I Nærheden af Basel levede der en ung Ridder med sin Hustru; han havde stedse hørt til dem, som ivrigst spottede Nikolai efter

hans Vækkelse. Nu hændtes det, at Ridderen kom i Strid med en anden mægtig Ridder, og i et af Sammenstødene blev han saaret og taget tilfange af Modstanderen. Den Sum, der forlangtes for hans Løsladelse, 10,000 Gylden, var saa umaadelig, at den umuligt kunde opdrives, og han kastedes derfor i et Taarn, hvor han en Tid lang holdtes i haardt Fangenskab. Den slette Behandling voldte, at han blev syg, og da han følte sig Døden nær, bad han om, at der maatte sendes ham en Præst, for at han kunde skrifte og faae Alterets Sacramente. Dette blev ham negtet, og han blev saaledes tvunget til uden Mellemmand at henvende sig til Gud og skrifte sin Synd, og han aflagde da det Løfte, hvis han levede, ikke mere at synde. Ved Midnatstid vaagnede han og følte sig saa ilde, at han befalede Gud sin Sjæl og ventede sin snare Død; da saae han sig pludseligt omgivet af et klart Lysskjær, og ud af det lød en Stemme, der mindede ham om hans Løfte og lovede ham, at han maatte faae «Herrens Legeme». Den næste Morgen paa den Tid, da Capellanen læste Messen oppe i Borgcapellet, omstraaledes den Fangne atter af et klart Lys, medens en usynlig Haand rakte ham en halv Hostie. Dette gjentog sig flere Morgener. Fangevogteren havde imidlertid bemærket Lysskjæret i Fængslet og hørte Stemmer tale derinde hver Dag, naar Messen blev læst, og han gik derfor til sin Herre og underrettede ham derom. Ridderen meente først, at Fangevogteren maatte være syg, men tilsidst besluttede han sig til at skjule sig i Nærheden af Fængslet, og Alt skete saaledes, som Fangevogteren havde fortalt. Ridderen vilde strax føre den Fangne ud af Taarnet, men han sagde, at før han kunde komme ud af Fængslet, maatte der komme to fremmede Riddere reisende fra Lombardiet, og dem skulde Ridderen beværte paa det Bedste. Til Ridderens store Forbauselse kom der kort efter to reisende Riddere, der sagde, at de agtede sig til den næste By for at søge Herberg der. Ridderen førte dem op paa Borgen, og medens de bleve beværtede der, lod han Fangen bringe

op til dem, endnu stedse i Lænker. Paa Fangens Forlangende hidkaldtes tillige Fangevogteren, Borgcapellanen og en Barfodmunk, Henrik, der boede i Nærheden; han fortalte nu om sine Samtaler i Fængslet og om den halve Hostie, og Capellanen bekræftede, at han i disse Dage kun havde indviet en halv Hostie, medens Fangevogteren bragte de Brød urørte tilbage, der i disse Dage vare bragte den Fangne til Føde; endelig tilstode de to Fremmede, at de vare fra Lombardiet og aldrig havde seet den fangne Ridder før. Da sagde denne: «Herre Christus! for at dit Navn kan æres og Troen styrkes, saa byd, om det saa er din Villie, disse Lænker at falde af». Og i samme Øieblik faldt Lænkerne af hans Been. Borgherren bad ham nu ydmygt om Tilgivelse og gav ham hans Frihed, men bad ham tillige om at blive endnu en Tid hos sig for at hjælpe ham med at forbedre sit Liv; Ridderen føiede ham gav ham nogle gode Raad, og bød ham især at indføre mere Retfærdighed mod de Fattige i Landet. Derpaa reiste han hjem til sin Hustru og lod strax Nikolai kalde; denne kom ogsaa for at hjælpe ham med at arbeide paa hans Forbedring, og efter to Aars Forløb troede han sig paa Fromhedens Høidepunkt; men Nikolai viste ham, at han nu var bukket under for en ny Fristelse: Hovmodet, og i flere Aar endnu plagedes Ridderen af forskjellige Anfægtelser: Vantro og Ukydskhed — og Muus, (der vare ham i høi Grad imod). Endelig aabenbaredes det ham i et Syn, at Fristelser og Anfægtelser ere nødvendige for enhver «gottminnender» Ridder, og fra den Tid bar han taalmodigt Alt, hvad der tilskikkedes ham.

Den meest bekjendte af de Lægfolk, der ved Nikolais Hjælp fik «kastet et uforglemmeligt Blik i sin Sjæl», som en af Gudsvennerne sagde, var den rige Kjøbmand Rulmann Merswin fra Straszburg; i sit 40de Aar besluttede han sig med sin Hustrus Billigelse til at forsage Verden, og han begyndte strax at pine og spæge sig saa voldsomt, at hans Skriftefader, den senere omtalte Tauler, bød ham for hans Sundheds

Skyld at holde inde dermed. Det varede ikke længe, før han og Nikolai, der ofte opholdt sig i Straszburg, sluttede sig nøie sammen, og Rulmann overgav sig til ham «an Gottes Statt». Nikolai skrev for ham et lille Skrift, som han kaldte: «om den aandelige Trappe». Det er en Allegori paa Tilstanden i Christenheden: i en skjøn og blomstrende Have vandre Geistlige og Lægfolk, der tilbringe Tiden med allehaande Nydelser og Fornøielser. Haven er omgivet af en Muur, og paa den er der en snæver lille Dør, der fører til en høi og steil Trappe; nu er der Mange, der gaae hen til Døren, men naar de see den steile Trappe, vende de om og begynde igjen at fornøie sig i Haven; af de Enkelte, der gaae gjennem Døren, blive de Fleste siddende paa Trinnene af Trappen, og kun ganske Faa naae op til det Øverste. Til Tak for dette og de andre Skrifter, som Nikolai sendte ham, gav Rulmann ham nogle af ham forfattede, poetisk skrevne Bøger, der ligesom Nikolais handlede om Omvendelse og Verdens Synd.

Endnu maae vi omtale den mærkværdigste af disse Omvendelseshistorier, da det nemlig her er en Præst, og det en dygtig og berømt Præst, der lytter til Lægmandens Ord og kalder ham sin aandelige Fader. Paa et Besøg i Straszburg hørte Nikolai hyppigt en bekjendt Dominicanermunk, Johan Taulers Prædikener; han mærkede strax, at det var en begavet Mand, aandeligt nærbeslægtet med ham, men han følte tillige, at han endnu var «finster in Licht der Gnade». Han anmodede ham derfor om at være sin Skriftefader, og da de vare blevne hinanden mere bekjendte, bad han ham om i en Prædiken at vise den Maade, hvorpaa man opnaaede den høieste Grad af Fromhed. Tauler undslog sig, thi hvorfor skulde han tale om Ting, der vare saa høie, at almindelige Folk ikke kunde fatte dem. «Enten jeg nu forstaaer det eller ikke», svarede Nikolai, «saa længes jeg efter at høre det: vilde blot en Eneste af de Mange, der løbe efter Jer, forstaae Jer, saa var Arbeidet ikke spildt». Tauler føiede ham og viste i en Prædiken gjennem 24 Punkter, hvorledes man ved

at bortdøe fra Verden naaede Gud. Nikolai opskrev Prædikenen, og efter en længere Samtale med Tauler om den erklærede han reent ud, at han ikke var kommen som Skriftebarn, men for med Guds Bistand at give ham Raad. Den forbittrede Præst erindrede ham om, at han kun var en Lægmand, der ikke forstod Skriften eller havde Ret til at prædike, men Nikolai sagde: «I er vel en god Taler, der lærer vel, men I handler ikke selv derefter; naar den rene Viin gaaer gjennem urene Fade, smager den ilde, og derfor har Eders Ord Intet kunnet virke hos mig. I er en Bogstavtjener, en Pharisæer!» Tauler foer op og begyndte at gjøre ham Bebreidelser, men Nikolai afbrød ham og sagde: «Der kan I see, hvor er nu Eders Ydmyghed! I troer at søge Gud, men søger kun Eder selv». Tauler følte sig slaaet, omfavnede ham og sagde: «I Sandhed! Du er den Første, der har aabenbaret mig min Synd; vær herefter min Fader og viis mig, hvad jeg skal gjøre!» Nikolai gav ham nu en heel Deel Forskrifter, deriblandt 24 ganske eenfoldige Regler, ordnede efter Alphabetet, svarende til de 24 Punkter i Taulers Prædiken, paabød ham at spæge sig strengt for at overvinde Hovmodet, og, hvad der var haardest, bød ham for det Første ikke at prædike eller høre Skriftemaal. Tauler adlød ham i Et og Alt og pinte sig saa stærkt, at han blev aldeles afkræftet, hvorpaa Nikolai tillod ham at holde op og styrke sig ved bedre Føde; Penge skulde han skaffe sig ved at pantsætte sine Bøger; sælge dem maatte han ikke. Endelig erklærede Nikolai ham for at være i Besiddelse af Guds Naade: nu vilde Bogstaverne ikke dræbe ham, men gjøre ham levende; for at indløse Bøgerne gav han ham 30 Gylden og tillod ham igjen at prædike; sin Text skulde han tage fra de Geistliges og Verdsliges Synder og Guds nære Straf. Tauler besteg altsaa efter 2 Aars Forløb atter Prædikestolen, men for Graad kunde han ikke fremføre et eneste Ord; hans Tilhørere spottede ham: nu kunde man da see, hvad for en Daare han var bleven, og han vendte bedrøvet tilbage til

Nikolai; denne trøstede ham imidlertid og raadede ham til først at holde et latinsk Foredrag for sine Klosterbrødre, og da dette havde vakt Bifald, fik han igjen Tilladelse til at bestige Prædikestolen. Her talte han nu over den Text: See Brudgommen kommer! (Math. 25) i et saa glødende og indtrængende Foredrag, at flere af Tilhørerne faldt besvimede om, og en Kone raabte op til ham: «Mester, hold op! seer I da ikke, at min Mand døer mellem mine Hænder!» Da han havde endt Prædikenen, laa der 40 Besvimede paa Kirkegulvet. Denne Tale vakte naturligviis stor Opmærksomhed, men hans Klosterbrødre fattede Had til ham, da han ubarmhjertigt revsede deres Feil, og deres Capitel forbød ham derfor at prædike; paa flere ansete Borgeres Bøn hævedes imidlertid Forbudet. I de Prædikener, vi have af Tauler, spore vi en stærk Paavirkning af Nikolai, og han omtaler ofte Gudsvennerne som Kirkens egentlige Støtter: deres Bønner skyldtes det, at de Uveirskyer, der truede Christenheden, ikke brøde løs. Da Nikolai saae, at Taulers Vækkelse var grundfæstet, forlod han Straszburg og reiste hjem; men da han 15 Aar senere (1361) erfarede, at Tauler laa paa sit Yderste og længtes efter ham, reiste han strax derhen og traf ham endnu levende, saa at de et Par Dage kunde tale sammen. Da Tauler efter overordentlig tunge Lidelser var død, gjorde hans Omgivelser sig al Umage for at erfare, hvem den Mand var, der havde været hos ham de sidste Dage, og som han havde elsket saa høit; men Nikolai unddrog sig Opmærksomheden ved en hurtig Bortreise, da det her som altid var ham magtpaaliggende at være ukjendt. Paa Hjemreisen overnattede han i en Landsby hos en Bonde, da der intet Herberg fandtes, og her viste Tauler sig saa for ham i Drømme — medens han endnu levede, havde han lovet Nikolai efter sin Død at meddele ham om sin Tilstand — og sagde, at han havde lidt saa meget paa sit Dødsleie for at fries fra Skjærsilden; Englene havde strax baaret ham ind i Paradiis, og der havde han ventet i fem Dage paa de Glæder,

Gud vilde skjænke ham for hans trøe Arbeide. Dette skrev Nikolai strax til Dominicanerprioren i Straszburg, da Taulers haarde Lidelser havde vakt stor Forundring blandt Brødrene.

Vi have nu seet nogle Exempler paa Nikolais Fremgangsmaade og Indflydelse paa Andre, og før vi gaae videre i hans Historie, skulle vi med et Par Ord give en Charakteristik af hans eiendommelige Meninger og Tro. Strax efter sin Omvendelse tog han med stor Iver fat paa alle Slags Selvpinsler; men en Nat drømte han, at han hørte en Stemme sige: Du Daare! hvis Du dræber Dig før Tiden, da vil Du komme til at lide stor Pine derfor. Han kom nu i stor Uvished og Tvivl, og for at faae Ro gik han ud til en gammel Eneboer og spurgte om Raad. Eneboeren spurgte, hvem der havde paalagt ham at pine sig selv. «Det er efter min egen Villie», svarede han. «Saa er det Djævelen, der har raadet Eder», sagde Eneboeren, «kun til Gud skulde I have overgivet Eder». Længe grundede Nikolai herover, men tilsidst kom han til Klarhed, og han udtaler ofte i sine Skrifter, at Askese og Selvpinsler ere af stor Nytte ved Begyndelsen af Omvendelsen, men de tabe efterhaanden i Betydning og kunne endogsaa virke Gud imod, saafremt man selv alene søger sine Lidelser. Pinslerne have det grovere Arbeide, de skulle ligesom erobre Udenværkerne ved at kue Legemets Magt og underlægge det Aanden. Enhver Lidelse derimod, der sendes af Gud, modtager den Fromme med Glæde, thi de ere ham et sikkert Pant paa, at Gud ikke har glemt ham; og Nikolai har Overlegenhed nok til at bestemme disse Lidelser som indvortes, idet han mærkeligt nok sætter dem i Fristelser, navnlig til Vantro og Ukydskhed*). Med Lidelserne afvexle saa de overjordiske Glæder, som Gud skjænker sine Venner i Drømme og Syner. I denne Henseende er Nikolai et ægte Barn af

*) 1393 anklagede Inquisitionen i Cöln en af Nikolais Tilhængere, Martin fra Mainz; det sextende Anklagepunkt mod ham var, at han havde erklæret Ordene i Fadervor: «Led os ikke i Fristelse» for uægte, idet «ikke» var en senere Forvanskning.

sin Tid, og Mirakeltroen faaer hos ham en særegen Farve ved at blandes med Mystik: tidligere havde Mystikken kun været en enkelt Skoles Eiendom, men nu trængte den ned i Folket og medbragte sit eiendommelige Præg, idet den samtidig selv fik en ny Form ved de nye Omgivelser. Nikolai fordrer næsten et umiddelbart Samliv med Gud, idet han mener, at hvad den hellige Aand virkede i gamle Tider, det maa den kunne virke endnu, da den er evigt den samme. Betegnende og vigtigt for Forstaaelsen af de miraculeuse Træk er det, at vi i Nikolais Historie træffe Fortællinger, der slaaende erindre om tidligere Helgenhistorier: han beretter saaledes om sig selv, at Christus engang viste sig for ham og gav ham et blodigt Tørklæde, der kunde læge ethvert Saar, medens Jomfru Maria gav ham en Ring — og da han vaagnede af sin Henrykkelse, laae begge Dele i hans Skjød; senere fik han rigtignok Befaling til at brænde Tørklædet, da han nu ikke mere behøvede noget udvortes Lægemiddel. Til denne Fortælling have vi nøiagtige Analogier i flere andre Legender. Sin ualmindelige Kundskab til Biblen, fortæller han, opnaaede han i 30 Uger ved Aabenbaringer, saa at han blev saa dygtig, som om han havde tilbragt sit Liv i de bedste Skoler — under en phantastisk Form turde denne lille Fortælling indeholde en uomtvistelig Sandhed, da man paa en vis Maade kan kalde den aandelige Vækkelse for en Nøgle til Forstaaelsen af Skriften. — Paa ethvert Punkt, der angaaer Kirkelæren, træffe vi Nikolai i fuld Overeensstemmelse med den katholske Kirke; det var kun Præsternes Synder og Dovenskab, der bragte ham til at træde op for at hjælpe sine Medmennesker. Hvad der meget bidrog til at gjøre Folket modtageligt for hans Virksomhed, var de store Naturbegivenheder, der hjemsøgte Europa paa den Tid: Jordskjælv, Hungersnød og Pest*), der satte Gemytterne i en feberagtig

*) Det var »den sorte Død«, der rasede dengang; et Exempel paa den Ophidselse, der herskede, er de store Tog af Svøbebrødre,

Ængstelse. I det store Pestaar 1356 havde Nikolai Julenat en Drøm, hvori Gud forkyndte ham den nærforestaaende Straf for Menneskenes Synder; i en mærkværdig Samtale mellem den guddommelige Naade og Viisdom nævnes de 7 Hovedsynder: Hovmod, Gjerrighed, Utugt, Uretfærdighed, Uærlighed hos de Skriftende og Efterladenhed hos Skriftefædrene. Nikolai opskrev Synet i sit «Sendebrev til Christenheden», der ender med en Opfordring til at læse tydske Opbyggelsesbøger og at undgaae de Lærere, der «vel ere vise paa Guds Ord, men ikke formaae at hjælpe Folk op af det Morads, hvori de sidde». — Som en Følge af alle disse sammenstødende Omstændigheder fik Nikolai en overordentlig Indflydelse paa alle Stænder, Lægfolk og Geistlige, Mænd og Qvinder: i Schweitz, i Schwaben og Bayern, ved Rhinen see vi ham overalt i fuld Virksomhed, og næsten alle den følgende Periodes største Personligheder — Tauler, Nørdlingen, Suso, Ruysbrook — have staaet i nærmere eller fjernere Forhold til ham.

Det var naturligt, at Nikolai kunde ønske at slutte sig nærmere sammen med enkelte af sine Meningsfæller, og vi træffe ham ogsaa efter 1360 som Hoved for en mindre Forening, der ligesom dannede et Centrum for Gudsvennerne. Selskabets egentlige Formaal er indhyllet i Dunkelhed; aabenlyst erklærede de kun at ville føre et fromt og forsagende Liv. Det var sammensat af de forskjelligste Bestanddele: En havde været Ridder, en Anden Jurist og Domherre, en Tredie var oprindeligt en lærd, rig Jøde, Abraham, der var kommen i Tvivl om Jødedommens Sandhed paa Grund af Messias' Udeblivelse og Jødernes Elendighed; i sin Uvished bad han til Gud, og han blev da henviist til en nærboende christen Skomager; denne tog ham til Messen, og her forekom det ham, at han saae den korsfæstede Christus hæve sig op

(Flagellanter) der droge Landene rundt og ligesom deres Aarsag, Pesten, smittede Befolkningen, saa at den i Masseviis sluttede sig til dem.

af Hostien; fra det Øieblik blev han troende og sluttede sig til Nikolai, der paa samme Tid i en Drøm havde faaet Befaling til at opsøge Jøden Abraham. I Foreningen var Forskjellen mellem Lægmænd og Præster næsten hævet; kun maatte Lægfolk ikke indvie Messen. Den stod i Forbindelse med Gudsvennerne i Tydskland og i Ungarn, Italien og Schweitz; ved reisende Brødre iværksattes Forbindelsen: traf to Gudsvenner sammen, kjendte de hinanden paa en svag Hosten. Herved kunne vi forklare os Nikolais detaillerede Kjendskab til Tilstanden rundt om i Verden, medens han selv holdt sig fuldstændigt skjult. Indtil 1374 boede Nikolai og hans lille Forening i Basel, men Opholdet i den store By blev dem imod, da de ønskede at leve afsondrede fra Mængden. En Nat aabenbaredes det dem, at de skulde forlade Byen og følge deres lille, sorte Hund, og, hvor den standsede, skulde de fæste Bo. De adlødе strax og fulgte Hunden, hvor den saa gik: gjennem Moser og Krat og over Klipper; til deres Skræk standsede den engang i en stor Stad, thi «deres Lyst stod til Eensomhed og Afsondring fra alle Creaturer», men lidt efter løb den videre og standsede tilsidst paa et Bjerg i Hertugdømmet Østerrig, to Mile fra den nærmeste By; ved Foden af Bjerget løb en smuk, klar Bæk. Hunden skrabede i Jorden, gjøede og logrede for dem, saa at de tydeligt saae, at dette Sted var udseet til deres Bolig. Ogsaa til denne Fortælling træffe vi mangfoldige Paralleler i Middelalderens Legender, der have indvirket paa Gudsvennernes letbevægelige Phantasi. Efter nogle Vanskeligheder fik de Tilladelse til at kjøbe Stedet, og de begyndte nu at bygge et Capel og en Fællesbolig med Soveværelser for dem selv og for reisende Brødre. At det har været stort og beqvemt indrettet, skjønnes af, at Bygningen kostede dem 1,000 Gylden. Der fortsatte de nu det Liv, de havde levet i Basel; endog deres Tjenere maatte høre til Broderskabet: deres Kok havde saaledes ofte Visioner foran Skorstenen. Nogen bestemt geistlig Orden sluttede de sig ikke til, da deres Frihed var dem Et

og Alt. Tiden gik med Vandringer i Skoven og med Samtaler om deres egen Sjælstilstand og om Tilstanden i Verden, som de stedse skaffede sig Kundskab om ved deres Bude. Nikolai foretog sig enkelte Reiser, saaledes til Straszburg, hvor han i Forening med den omtalte Rulmann Merswin stiftede et Slags Kloster, Grünen-Wörth: paa en Ø i Ill laa der et gammelt, forfaldent Kloster med en lille Kirke; det lod Rulmann paany opføre og forsyne med et Klokketaarn af Steen: det skulde være et Tilflugtssted for alle ærbare Folk, Lægmænd og Præster, der ønskede at forsage Verden. Senere skjænkede han det til Johannitterne, mod at det stedse maatte blive et Hjem for saa mange Lægfolk, som der var Plads til. Nikolai vedblev bestandigt at nære Interesse for Grünen-Wörth og skrev saaledes engang til Klosterprioren, at han i Drømme havde seet deres lille Kirke fyldt med deilige Jomfruer med Rosenkrandse om Hovedet og Blodpletter paa Klæderne samt med Mænd i ildfarvede Dragter og med straalende Glands om Hovedet; de havde Alle lovsunget Herren. Det betød, at man skulde indvie Altere for de 11,000 Jomfruer og de hellige Martyrer.

Tilstanden i Kirken var imidlertid bleven værre og værre; Paverne havde forladt St. Peders Stad og i Aarene 1309-77 taget Sæde i Avignon, hvor de efterhaanden sank ned til at blive den franske Konges Vasaller, medens Pavehoffet var berygtet som det ugudeligste i Christenheden. Endelig besteg Gregor XI Thronen, og, tilskyndet ved Prophetinderne Birgittas og Catharinas Varsler, drog han tilbage til Rom under Folkets Jubel. I Februar 1377, kort efter Pavens Ankomst, besluttede Gudsvennerne, at Nikolai og den fordums Domherre skulde drage til Rom for at bevæge Paven til at gribe til energiske Forholdsregler; først ved Paasketid droge de afsted og naaede ogsaa Rom, hvor de heldigviis traf paa en Romer, som Nikolai i tidligere Dage havde kjendt; han førte dem til sit Hjem og tillod dem ikke at tage ind i et Herberg, men husede dem under hele deres Ophold og beværtede

dem med «ærlig Kost». Ved hans Hjælp fik de hurtigt Audiens hos Paven: Domherren talte paa Latin og Nikolai paa Italiensk. «Hellige Fader!» bad de, «der er opkommet svære Synder i Christenheden, saa at Gud er heftig opbragt. Overvei, hvorledes Ondet kan afhjælpes!» Christi Statholder svarede dem, at det kunde han ikke raade Bod paa. Da fortalte de ham alle de Synder, han hemmeligt begik. Gud havde aabenbaret dem disse Synder, og hvis han ei forbedrede sig, skulde han døe inden et Aars Forløb. Paven blev heftigt forbittret, men da de godtgjorde Sandheden af deres Ord, ved nogle «wortzeichen» — Præsten Nikolai fra Laufen, som har opbevaret denne Historie, siger ikke, hvori Tegnene bestod — skiftede han Sind, omfavnede dem og talte venligt med dem. Han bad dem blive hos sig for at give ham Raad og bød dem store Gaver, men de afsloge det og bad kun om en Anbefalingsskrivelse til Geistligheden paa det Sted, hvor de boede, og derpaa droge de hjem til deres Alper. Paven fulgte ikke deres Raad og vedblev sit syndige Levnet, og ikke et fuldt Aar derefter, i April 1378, døde han.

Da Nikolai og hans Ledsager vare komne tilbage, viste de den pavelige Skrivelse til deres Biskop, og han gav dem igjen Anbefalingsskrivelsen til Præsteskabet i den By, der laa nærmest ved deres Bjerg (maaskee var det Luzern); her bleve de nu vel modtagne og beværtede af Øvrigheden, der tilsidst forærede dem flere Kar Viin og store Ballier fulde af Fisk. Folket havde før været misfornøiet med Byggeforetagendet og voldet dem endeel Besværligheder, men nu fulgte de det Exempel, som Stadens Fædre gav, og raabte, at de selv vilde hjælpe med ved Bygningens Fuldførelse.

Men samtidigt med, at Gudsvennernes egne Forhold bedrede sig, fik de ved deres Agenter Underretning om, at Tilstanden i Kirken sank dybere og dybere, og at Guds Straf vilde være uundgaaelig, medmindre de Frommes Bønner kunde udvirke endnu en Frist til Omvendelse. Paa denne Tid skrev Nikolai i et Brev til Johannitterne i Straszburg, at

der rimeligviis snart vilde skee Ting, der nødte Gudsvennerne til at drage ud og aabenbare sig for Verden. I Aaret 1378 begyndte det store Schisma. Urban VI i Rom og Clemens VII i Avignon forkjættrede indbyrdes hinanden og lagde Interdict over alle de Lande, der hyldede Modstanderen, saa at ethvert Menneske i Christenheden var lyst i Ban paa den Tid; Folk grebes af en stor Uro og Uvished, thi hvem var den rette af Paverne, og hvem af dem havde Nøglerne til Himlen i sin Haand! Gudsvennerne udfoldede en storartet Virksomhed, de reiste fra Sted til Sted, og der vexledes bestandigt Breve med de Fjerntboende af dem, der vare indviede i Selskabet. Uagtet alle sine mange Foretagender vidste Nikolai endnu stedse at holde sig skjult, saa at vi ikke formaae at bestemme, hvori hans mange Planer egentligt bestode. — I Marts 1379 træffe vi ham med syv andre «store Gudsvenner» i en vild Bjergegn, hvor der i en Klippe var udhugget et lille Capel; ved Siden var bygget et lille Huus, som en Præst og to unge Brødre beboede. Hvor Stedet har ligget, er ubekjendt, da Navne- og Stedsbetegnelser fra nu af ere udeladte i Nikolais Breve; det gjaldt nu mere end før om at være skjult. Hensigten med Sammenkomsten var efter Nikolais Beretning ved fælles indtrængende Bøn at afvende «Guds forfærdelige Uveir», som truede Verden. Hver Dag efter Middag pleiede Forsamlingen at vandre ind i den nærmeste Skov og hvile ved en smuk Kilde for at raadslaae om de Ting, der havde samlet dem. Da de den 15de Marts sad ved Kilden, hørte de pludseligt et stærkt Vindstød bruse gjennem Skoven, og paa samme Tid indhylledes de i et uigjennemtrængeligt Mørke. En heel Time sad de skjælvende i Mørket, da saae de et klart Lys, stærkere end Solen, og hørte en usynlig Røst, der bød dem ikke at frygte: den, der talte, var en Engel, sendt af den mægtige Treenighed, som endnu et Aar vilde udsætte Straffen, men efter det Aar skulde de ikke mere bede om Frelse for Menneskene. — Gudsvennerne reiste atter hver til sit Hjem; men i Aarets Løb

bedrede Tilstanden i Kirken sig ikke, og de to Paver deelte endnu stedse Europa imellem sig. Næste Aar i Februar samledes Nikolai atter med tolv Andre ved Bjergcapellet, samtidige Drømme havde budt dem at reise derhen. De tilbragte nu atter en Tid der paa den vanlige Viis; Natten mellem Skjærtorsdag og Langfredag vaagede de under inderlig Bøn; paa Langfredag gik de efter Middagsmaaltidet ud til det samme Sted ved Bækken i Skoven efter at have udvalgt En, der skulde besværge Djævelen, hvis han søgte at friste dem — dette er atter et betegnende Træk, da vi altid finde Forbindelse imellem den Frygt, de nærede, og det, der bagefter indtraf. Kort efter, at de havde leiret dem ved Kilden, saae de pludseligt nogle brændende Kjerter, der bevægede sig ud af Skovens Tykning, og bag dem skjønne Qvinder i gyldne Kjortler, som nærmede sig til dem med ærbare Hilsener; men da den Udvalgte truede dem i Treenighedens Navn, foer de strax bort i et heftigt Vindstød. Derefter straalede Himlen med et klart Skjær, og de hørte igjen en Engels Røst, der tilsagde dem, at der vilde falde et Brev ned blandt dem, som de kunde læse i hvilket Sprog, de vilde. Det skete ogsaa kort efter, og de læste Himmelbrevet paa Italiensk, Tydsk og Latin; og da den ovenomtalte Jøde fik det, kunde han læse det paa «abrahemscher sprache». Brevet forkyndte dem, at Gud endnu i tre Aar vilde udsætte Straffen, men i den Tid skulde Gudsvennerne betragte sig som den evige Faders Fanger, idet de skulde lukke sig inde og kun tale med Andre om Tirsdagen og Torsdagen efter Middag. Derefter skulde de faae videre Befaling af Gud. Gudsvennerne adløde, og skjøndt der i disse Aar rasede ødelæggende Sygdomme, see vi, at Nikolai har indskrænket sig til at skrive sine Venner til for at trøste dem. I Marts 1383 var Fristen udløbet, og da Verden i ingen Henseende havde forbedret sig, men endnu plagedes ved Schismaet, besluttede Nikolai sig med de Andre til at vandre ud «mod Verdens fem Hjørner» for at prædike Bod. Det var den første Gang, Nikolai traadte

aabenlyst frem; men da hans Prædiken gik ud paa, at man skulde adlyde Lægfolk og ikke de syndige Præster, varede det ikke længe, før han stødte sammen med Geistligheden, og han og et Par Andre bleve grebne af Inqvisitionen i Wien og anklagede som Beghardere*). Uagtet denne Anklage for Kjætteri, som vi have seet, var aldeles ugrundet, var Beghardnavnet dog nok til at fælde dem, og de dømtes til Baalet. Den alderstegne Nikolai blev adspurgt, om han vilde frasige sig Forbindelsen med de Andre, for saaledes at reddes, men han erklærede, at han dog snart skulde gjenforenes med dem, og han led da Døden med de Andre. Efterhaanden dømtes paa andre Steder flere af Brødrene til Døden, og Anklageacterne mod dem bestod stedse i deres Ringeagt for Kirkens faste Regler angaaende Faste og Bøn, og deres absolute Hengivenhed for en Lægmand. Rulmann Merswin døde roligt i Straszburg 1382; i sine sidste Dage flyttede han fra Grünen-Wörth til et lille Huus nærved Hovedkirken i Byen; fra sine Vinduer kunde han see Høialteret og saaledes deeltage i Messen. Efter hans Død fandt man en forseglet Kasse i hans Værelse, der indeholdt hans egne Skrifter og en stor Mængde af Nikolais.

Efter Nikolais Død tabte Gudsvennerne efterhaanden deres Betydning som selvstændigt Samfund, men deres Udsæd voxede op i Mængde, og baade i den næste Periodes praktiske og speculative Retning træffer man Elementer, der skyldes deres Virksomhed, og som kun kunne opfattes, naar de sammenholdes dermed.

---

*) Beghiner (for Qvinder) og Beghardere (for Mænd) vare frie Foreninger, der begyndte at stiftes i Slutningen af det 12te Aarhundrede, navnligt i Holland og Belgien; da de efterhanden bleve Opholdssteder for forskjellige Slags Kjættere betragtede Geistligheden Beghardere som deres værste Fjender.

FRANTS BUHL.

Mytterierne ombord paa de engelske Flaader i Slutningen af forrige Aarhundrede.*)

En af de Begivenheder, der i høieste Grad har truet England med en overhængende Fare i et overordentligt critisk Øieblik, var et Mytteri eller rettere en Art Revolution, som de engelske Matroser satte i Scene i Aaret 1797, og er dette Mytteri ikke kommet til at indtage en fremragende Plads i Verdensbegivenhedernes Række, saa skyldes det deels den Omstændighed, at Englands Fjender ikke vare istand til hurtigt at drage Fordeel af det, og deels overdøvedes de Misfornøiedes Oprørsraab af Kanontordenen fra de Seire, som de samme Matroser kort før og efter Mytteriet vandt over alle deres Fjender. I de Maaneder, Mytteriet varede, fyldtes Nationen med Rædsel; Englands Bolværk, dets Flaade, svigtede; mangt et Admiralsflag maatte vige Pladsen for den røde Fane; selve Themsen blev blokeret af de oprørske Skibe, og de tre pCt. Consols stode i 45½. De største og bedst bemandede Flaader, England nogensinde har udrustet, begyndte paa forskjellige Punkter af Fædrelandets Kyster, midt under Krigen, Opstanden, der efterhaanden forgrenede sig til enhver nok

*) Kilder: James: »Naval history«; Brenton: »Naval history«; Samme: »Life of St. Vincent«; Tucker: »Memoirs of St. Vincent«; Nicolas: »Dispatches & letters of Lord Nelson«; Jurien de la Gravière: »Guerres Maritimes« og et Bind af »Naval Chronicle for 1801«.

saa fjerntliggende Station, naar Efterretningen om Kammeraternes Optræden i Hjemmet naaede de gjennemgaaende misfornøiede Skibsbesætninger.

Den engelske Orlogsmatroses Stilling var ikke misundelsesværdig paa de Tider og gav Grund til flere berettigede Klager: Hyren var ringe og havde ikke modtaget nogen Forbedring siden Carl II's Tid; Kosten var ikke altid af den bedste under de ofte langvarige Togter, og ved gammel Slendrian var «Matrosens Pund», som det kaldtes, blevet et Par Lod lettere end Pundet for alle andre Mennesker, thi Proviantsforvalteren, der udelukkende levede af Overskuddet af Provianten, havde ligefrem gjennem Tiderne faaet Hævd paa at give for ringe Vægt og Maal; Prisepengene bleve spiste op af Juristerne i en utilbørlig Grad; der blev ikke sørget nok for de saarede og for de af de Tiders haarde Søliv tidligt ældede og udslidte Matroser, og kom endelig Skibene i engelsk Havn efter aarelang Fraværelse, blev der af Frygt for Desertion ikke givet Folkene Lov til at besøge deres Familier. Endelig lød der ogsaa Klager over haard Behandling, men det var den mindst betydende Aarsag til Urolighederne, thi som man vil see af det Følgende, skete der kun faa Voldshandlinger mod Officererne, der i mange Tilfælde, som det oplystes, ved deres altfor store Mildhed havde slappet Disciplinen; hvad Matroserne klagede over i denne Retning og det med Rette, var, at ofte de Overordnede af de lavere Grader af blot Lune tillode sig at give legemlig Straf.

I Begyndelsen af Aaret 1797 begyndte den i Portsmouth commanderende Admiral Howe fra mange misfornøiede Skibsbesætninger at modtage anonyme Skrivelser, affattede i ærbødig Form med Anmodning om, at han vilde virke hen til at forbedre Matrosernes Kaar i de ovennævnte Retninger, men istedetfor at undersøge Sagen tillagde han den ingen Betydning. At han heri havde Uret, fremgaaer blandt Andet af Yttringer fra Autoriteter som Jervis og Nelson, der naturligviis beklagede Matrosernes Fremgangsmaade, men som

meente, at hele Sagen kunde have været bilagt ved itide at give efter, hvor der burde være givet efter, thi: «jeg holder med Matroserne i deres berettigede Klager», skriver Nelson, «man forsømmer os, og naar Freden kommer, blive vi behandlede paa en skammelig Maade».

Den 3die Marts 1797 afseilede Admiral Bridport med femten Linieskibe foruden mindre Skibe paa et Krydstogt udfor Brest, og da han havde forvisset sig om, at den franske Flaade ikke vilde kunne stikke i Søen for det Første, ankrede han den 30te Marts paa Spithead, Portsmouths Rhed. Den 15de April, Paaske Søndag, skulde denne Flaade staae tilsøes igjen, og da Admiralen heiste Signal til at gjøre klar til at lette, udbrød Mytteriet. Istedetfor at gaae til sit Arbeide løb Admiralskibets Besætning op i Vanterne og gav tre Hurraraab, der bleve besvarede fra alle Skibene. Forgjæves vare Officerernes Anstrengelser for at faae Folkene til at gjøre deres Pligt; Mytteriet var fuldstændigt organiseret; overalt erklærede Matroserne ikke at ville lette Anker, førend deres Forlangender vare blevne opfyldte; kun naar Fjenden stod tilsøes, vilde de gaae ud og slaaes og da atter vende tilbage for at give deres Fordringer fornyet Eftertryk.

Dagen herpaa udnævnte hvert enkelt Skib to Delegerede, der mødte i Admiralskibets Kahyt. Hver Mand i Flaaden blev taget i Eed; viste noget Skib Tilbøielighed til at forlade den fælles Sag, blev det lagt ind imellem de andre Skibe, for at der kunde holdes aabent Øie med det, og for at jage Skræk i alle de Vankelmodige blev der paa Fokkeraanokkerne anbragt de til Hængning brugelige Strikker. De Delegerede opsatte og underskreve to Petitioner, en til Parlamentet og en til Admiralitetet; begge vare de affattede i ærbødig Form og indeholdt Besværinger i de tidligere antydede Retninger. Nogle faa Officerer, der havde behandlet Folkene slet, bleve sendte iland, men der tilføiedes dem ingen Overlast. Saalænge Mytteriet varede, gik alle Besætningerne

tilveirs om Formiddagen Klokken otte og ved Solnedgang for at give tre Hurraraab.

Som det var at vente, lynslog Efterretningen om Mytteriet Befolkningen, thi vare Matroserne ikke til at stole paa, truedes Englands Selvstændighed med at rystes i sine Grundpiller paa en Tid, da de engelske Flaader bedækkede Havene og havde til Opgave at holde baade de franske, spanske og hollandske Flaader Stangen paa samme Tid, som en stærk Gjæring i Irland lod befrygte det Værste, naar Øen laa aaben for en fransk Invasion. Allerede den 18de indtraf tre Admiralitetslorder fra London for som Svar paa Petitionen at byde Matroserne Forhøielse i Hyren og i Rationerne. Den følgende Dag svarede de Delegerede, at de ikke fandt sig tilfredsstillede, men fordrede den fuldeste Opfyldelse af deres Forlangender og tillige, at Kongen skulde udstede almindelig Amnesti. Den 20de gjorde Admiralitetet gjennem Admiral Bridport meget væsentlige Indrømmelser, for hvilke de Delegerede takkede, idet de dog stadigt fastholdt deres tidligere Anskuelse, at Admiralitetet skulde gaae ind paa Alt, hvad de forlangte.

Dagen efter gik Viceadmiralerne Gardner og Colpoys og Contreadmiral Pole ombord i et af Admiralskibene «Queen Charlotte», hvor de havde en Samtale med de Delegerede. Gardner, der var meget afholdt, gik ud paa Bakken og forestillede Folkene, at de bar sig ad paa en nedværdigende Maade. Opirret over deres Paastand om ikke at ville falde tilføie, førend Kongen og Parlamentet havde sanctioneret enhver Fordring, greb Admiralen en Mand i Brystet og svoer, at han vilde have hele Besætningen hængt. Det ene Ord tog det andet: «Hæng mig, om I have Lyst dertil», raabte Admiralen, idet han stak Hovedet ind i Løkken paa Strikken, «naar I blot ville gjøre Eders Pligt igjen!» — men ikke en Mand rørte ham.

Efter dette frugtesløse Forsøg paa Mægling gik de Delegerede ombord i Admiral Bridports Skib «Royal Sovereign»

og heiste Blodflaget. Admiralen blev saa forbittret herover, at han befalede sine Officerer at hale Admiralsflaget ned og gik iland. Gjæringen blev voldsommere og voldsommere: alle Kanoner bleve ladede med Skarpt, de Delegerede befalede Folkene at gaae Vagt som tilsøes, at holde Alt klart til Forsvar og at forbyde Officererne at gaae fraborde. Næste Dag bleve Gemytterne roligere, og der blev afsendt en Skrivelse til Admiralitetet og en anden til Admiral Bridport for at gjøre Rede for den foregaaende Dags Udskeielser. I Brevet til Admiralen blev han kaldt Folkenes Ven og Fader, og idet de Delegerede fralagde sig ethvert Ansvar for at have villet tilføie ham nogen personlig Fornærmelse, anmodede de ham om at gaae ombord i sit Skib igjen.

Den følgende Dag gik Admiralen atter ombord i «Royal Sovereign», hvor hans Flag øieblikkelig blev heist. I en Tale, som han holdt til Folkene, og som gjorde et stærkt Indtryk paa dem, bragte han dem Efterretning om, at alle deres Fordringer vare blevne opfyldte, og at Kongen havde givet almindelig Amnesti — saa farlig var Fædrelandets Stilling i Øieblikket. Under almindelig Jubel gik Folkene overalt til deres Arbeide.

Det var nu den almindelige Mening, at Sagen var bilagt, og Flaaden forandrede Ankerplads til St. Helens Rhed, undtagen tre Linieskibe, hvoraf de to negtede at gaae tilsøes med deres nærværende Officeersbesætning, medens det tredie, Linieskibet «London», med Viceadmiral Colpoys' Flag ombord skulde holde Øie med de to, men da Admiral Bridport den 7de Mai, efter at have modtaget Underretning om, at den franske Flaade snart var seilklar, gjorde Signal for Hovedflaaden til at lette, adlød atter ikke et eneste Skib under Paaskud af, at man frygtede for, at Regjeringen ikke vilde holde de givne Løfter. Strikkerne kom igjen ud paa Fokkeraanokkerne, og Mytteriet var atter i fuld Gang. Da Viceadmiral Colpoys ikke vilde tillade de Deputerede fra Admiral Bridports Flaade at gaae ombord i «London», begyndte dette

Admiralskibs Folk Spektaklerne med at rette de forreste Kanoner agter efter og op igjennem Lugerne. Admiralen gav Officererne og Marinesoldaterne Ordre til at fyre paa Matroserne; en halv Snees Mand bleve dræbte eller haardt saarede; Matroserne stormede agterefter; Marinesoldaterne strakte Gevær, og Folkene bleve Seirherrer over Dækkene. De grebe nu Næstcommanderende og vilde til at hænge ham; Løkken var allerede om hans Hals, da Admiral Colpoys frelste ham ved at underrette Oprørerne om, at han udelukkende var Skyld i Blodsudgydelsen, hvorpaa han og alle Officererne bleve fængslede i deres Lukafer. Dagen derpaa sendte «Londons» Besætning Admiralen og Skibschefen iland, paa samme Tid som Viceadmiral Gardner og tre af Lieutenanterne i hans Skib foruden ikke mindre end syv Skibschefer i Hovedflaaden ogsaa maatte gaae fraborde.

Endnu et Par Dage rasede Mytteriet, indtil Admiral Howe den 14de Mai kom til Portsmouth med en Parlamentsact, som Husene havde skyndt sig med at faae færdig den 9de, ifølge hvilken alle Matrosernes Fordringer lovformeligt vare blevne opfyldte og forsynede med Kongens Underskrift. Den 15de gik de Delegerede iland, spiste Frokost hos Lord Howe, og nu maatte han og Lady Howe i et Admiralsfartøi med de Delegerede besøge alle Skibe og stille et Mytteri i en Eskadre, der under Commando af Contreadmiral Curtis Dagen iforveien var kommen ind fra et Krydstogt, hvorefter Matroserne bare Admiral Howe iland paa deres Skuldre. Howe skal have taget sin Død over disse Begivenheder. Den følgende Dag lettede Admiral Bridport med femten Linieskibe for at opsøge Fjenden. —

Dette var det første store Mytteri, der, foruden af lignende Optøier paa Flaaden i Plymouth, snart skulde efterfølges af langt farligere Spektakler paa Flaaden i Themsen og paa Nordsøflaaden under den berømte Admiral Duncan, og her manglede Folkene, efterat Regjeringen saa væsentligt havde forbedret deres Kaar og opfyldt ethvert Forlangende,

ethvert Skin af Ret og Sympathi, saameget mere som de vare paa Nippet til at optræde som ligefremme Landsforrædere.

Flaaden paa Themsen og i Nordsøen synes at have talt flere urolige Hoveder end andetsteds. De kæmpemæssige Udrustninger — England holdt over hundrede Linieskibe i Søen foruden flere Hundrede mindre Skibe — havde efterhaanden gjort det særdeles vanskeligt at skaffe Mandskab til Flaaden, og Regjeringen var, blandt andre Midler, bleven nødsaget til at befale, at hvert Grevskab skulde stille et bestemt Antal Folk. Haandpengene, der ellers vare fem Pund Sterling for de almindelig hvervede Søfolk, saae man sig nu i Landdistrikterne tvungen til at forhøie til tredive Pund, og de Folk, der paa denne Maade stillede sig til Flaaden, vare ikke sjeldent mislykkede Subjecter af de bedre Klasser, der ofte toge de tredive Pund for at slippe bort fra et Samfund, hvori de ikke mere kunde begaae sig. Blandt Skibsbesætningerne kom disse nye Elementer let til at gaae for «de gode Hoveder», og forude paa Bakken gave de sig mangen Gang til at fortolke Lovene paa en Maade, der let klang altfor tillokkende i de uvidende og lettroende Matrosers Øren. Endelig talte Flaaderne yderligere et Antal Medlemmer af et hemmeligt Selskab «de forenede Irlændere», der havde forræderske og statsopløsende Planer.

At Efterretningen om Mytteriet paa Skibene i Portsmouth og Plymouth saaledes faldt i frugtbar Jordbund, er tydeligt. Themsen-Flaaden, under Commando af Viceadmiral Buckner, der havde sit Flag heist i Linieskibet «Sandwich», laa i Begyndelsen af Mai Maaned 1797 tilankers ved Sheerness, da Mytteriet udbrød paa den, men under en langt farligere Form end i Portsmouth. Thi ikke alene valgte hvert Skib her to Delegerede, men disse valgte en Matros, Richard Parker, til Præsident, som Alle skulde adlyde; desuden nedsatte hvert Skib en Comittée paa tolv Medlemmer, der afgjorde alle indre Organisationsspørgsmaal og førte Control med de Delegerede. Richard Parker, der med egen Haand

havde strøget Admiralsflaget i «Sandwich» og heist det røde Flag, der strax derpaa vaiede fra hele Flaaden, var nu commanderende Admiral og optraadte som saadan i Admiralskahytten, hvor han og de Delegerede med Hatten paa Hovedet sade omkring et Bord, der var dækket med den engelske Gjøs; midt paa Bordet stod i Almindelighed en Ølkande. For denne Forsamling maatte Skibscheferne møde og besvare alle mulige Spørgsmaal; naar en Chef kom ind i Kahytten, raabte Matroserne: «Hatten af!», en Ordre, som de fleste Officerer imidlertid ikke efterkom, uden at der dog derfor blev tilføiet dem nogen personlig Molest. Med stor Pomp roede Matrosadmiralen omkring til de forskjellige Skibe i et prægtigt Admiralsfartøi; Musikken spillede «God save the King» og «Rule Brittania»; Tjenesten gik sin Gang, og paa Kongens Fødselsdag lod Parker Dagen høitideligholde med den ved slige Festligheder almindelige Flagning og med at lade hvért Skib i Flaaden give Kongesalut, under hvilken Blodflagene bleve halte ned, undtagen det røde Flag ombord i «Sandwich» der forestillede Parkers Admiralsflag. Om Aftenen gik Matroserne iland, gjorde Spektakler, gik med Flage og Musik gjennem Gaderne, insulterede Admiralen og enhver Autoritet og bestræbte sig for blandt den lavere Befolkning at finde Medhold i deres skammelige Opførsel. Forresten gave Besætningerne de sædvanlige Hurraraab Morgen og Aften og hængte de velbekjendte Strikker ud paa Fokkeraanokkerne.

Den 20de indgav de Delegerede en Petition, skreven ombord i «Sandwich», til Admiral Buckner med de meest uforskammede og urimelige Fordringer om Landlov, Betaling af Hyre, Forandring i Krigsartiklerne m. m. med Tilføielse af, at Flaaden ikke paa nogen Maade faldt tilføie, førend de Delegerede havde havt en Samtale med nogle af Admiralitetslorderne, der skulde bekræfte alle deres Fordringer. Admiral Buckner, der overbragte Svaret, gav de Delegerede ti Minutters Betænkningstid. Forbittrede herover gik disse i

4*

deres Fartøier og bemægtigede sig nu ved Entring endeel Kanonbaade, der laae i Indrehavnen, og idet disse bleve bragte ud til Skibene, fyrede de opirrede Matroser paa Garnisonen i Sheerness. Fra dette Øieblik af antog Mytteriet Charakteer af aabenbart Oprør.

Den 29de Mai indtraf tre Admiralitetslorder fra London til Sheerness, hvor de holdt Conference med de Delegerede, men da disses Uforskammethed gik over alle Grændser, lod Lorderne dem vide, at de nu havde hørt det sidste Ord fra Admiralitetet. Ophidselsen tiltog i en foruroligende Grad, og Parker og hans Medskyldige begyndte at gribe til de meest fortvivlede Forholdsregler: Themsen blev blokeret af en Række Skibe, som Parker lod lægge tværs over Floden; intet Skib fik Tilladelse til Gjennemfart med Undtagelse af Fiskerbaade og enkelte neutrale Skibe, der bleve forsynede med Pas, undertegnede: Richard Parker. Befolkningen i London og hele Landet over blev ved dette fortvivlede Skridt greben af Rædsel: Englændernes Stolthed, deres tappre og forgudede Matroser, der havde hævet Fædrelandet til Havenes Dronning, vare sunkne ned til gemene Oprørere, og det maatte maaskee snart blive nødvendigt at rette engelske Kanoner mod Skibene med de berømte Navne; Handelen laa et Par Ugers Tid stille paa Themsen; Papirerne gik ned som aldrig før, og da Admiral Duncan, der i tre Aar med Ære havde commanderet Nordsøflaaden — vi skulle snart komme til den — vilde lette og gaae paa sin Station mod Hollænderne, negtede hele Flaaden med Undtagelse af to Skibe at lette! Aldrig maaskee har der gaaet et stærkere Røre gjennem Nationen, der besluttede at staae Regjeringen bi af al Evne for snart at bringe Orden tilveie igjen.

Femten Tusinde Mand Tropper bleve samlede omkring Sheerness, ved Gravesend gjorde man Alt klart til at beskyde de oprørske Orlogsmænd med gloende Kugler; Sømærkerne bleve saa vidt muligt tagne ind; en Eskadre bemandet af Frivillige, under Commando af Commandeur Gowen blev ud-

rustet i London og var snart seilklar, og Admiral Curtis skulde med en Eskadre, paa hvis Besætninger man troede at kunne stole, fra Spithead seile til Themsen.

Den 6te Juni befalede «Conventet», som de Delegerede nu kaldte deres Forsamling, Capitain Lord Northesk, Linieskibet «Monmouths» Chef, at møde ombord i Admiralskibet, og her modtog han følgende Brev: «De bliver herved bemyndiget til og befalet at reise til Kongen som Overbringer af de Delegeredes Beslutninger; De skal være tilbage inden 54 Timer!» Disse Beslutninger indeholdt intet Mindre, end at Parkers og hans Medskyldiges Hensigt var, hvis man ikke gik ind paa alle deres Fordringer, at gaae tilsøes med Flaaden og enten overgive den til Fjenden eller seile til et eller andet Sted i Verden og sælge den! Samme Dag voterede Parlamentet to Biller, som strax bleve underskrevne af Kongen; den ene gik ud paa at skærpe Straffene for Mytteri den anden paa at forbyde alt Samqvem med de oprørske Skibe. Folkene morede sig i den Anledning med at hænge Minister Pitt in effigie under Fokkeraanokkerne og saaledes skyde til Skive efter ham.

Den 9de Juni gjorde Parker virkelig Signal til at lette ved at affyre et Kanonskud og ved at gjøre Foremersseil los i «Sandwich». Det var et betydningsfuldt Øieblik; thi havde Flaaden lettet, er det umuligt at beregne, hvad der vilde være skeet. Heldigviis adlød intet Skib Signalet. Fra dette Øieblik af var den største Fare, for at Mytteriet skulde tage mere Overhaand, forsvunden, og flere Besætninger viste Tilbøielighed til afgive Commandoen til deres Officerer.

Det første Skib, der forlod Oprørsflaaden, var Linieskibet «Leopard», ført af Lieutenant Robb (Chefen var bleven sendt iland). Den 10de Juni mærkede Lieutenanten, at nogle af Underofficererne og Matroserne havde skiftet Sind, og han besluttede strax at drage Fordeel af dette Omslag i Stemningen. Han samlede Officererne og dem af Folkene, han kunde stole paa, agterude i Officeersmessen paa øverste Bat-

teri og rettede de i Messen staaende Kanoner forefter, hvorpaa han demaskerede sit Batteri ved at lukke Dørene til Messen op. Den lille velbevæbnede Flok kastede sig over den øvrige Besætning, hvoraf Flere faldt tilføie. I en Fart bleve Mersseilene og Klyveren satte, Ankertougene kappede, og under en heftig Ild fra de oprørske Skibe førte Lieutenant Robb Skibet op ad Themsen, ankrede i god Behold og lagde atten af Ophavnsmændene i Jern. Næste Dag blev «Leopards» Exempel fulgt af Linieskibet «Repulse», men dette Skib var ikke saa heldigt, thi det kom paa Grund, og i denne uhyggelige Stilling brugte Parkers Flaade «Repulse» til Skive; dog kom Skibet flot, men først efter at være blevet ilde tilredt af Kammeraternes Ild.

Dagen derpaa fulgte flere Skibe efter; den 13de Juni blev Oprørsflaget halet ned i de fleste Skibe, og den 14de tillod «Sandwichs» Besætning en Afdeling Marinere, som Admiral Buckner havde sendt der ombord, uden Modstand at fængsle Parker. Roligheden var nogenlunde gjenoprettet. Mange Matroser bleve hængte og flere endnu kattede i hvert enkelt Skib i Flaaden.

Den 29de Juni blev Parker hængt. Under hele det forudgangne Forhør viste han en høi Grad af Ro og Anger og døde som en Mand. Executionen gik for sig ombord i Linieskibet «Sandwich», hvis Besætning skulde heise ham op under Raanokken*). Efter at have knælet ned til Bøn reiste Parker sig op og bad Chefen om et Glas Viin, som han drak ud med de Ord: «Jeg drikker først paa min Sjæls Frelse og dernæst paa mine Fjenders Tilgivelse». Han rakte Chefen Haanden og bad ham bringe sine Kammerater ombord i

*) Under Straffes Udførelse i en Flaade commanderes Bærmen af hvert enkelt Skibs Besætning ombord for at overvære Straffens Fuldbyrdelse eller for i Tilfælde af Hængning, at fuldbyrde den. Naar i dette Tilfælde «Sandwichs» egen Besætning udelukkende skulde udføre Straffen, laa deri en Extra-Straf og Skam for hele Besætningen.

Linieskibet «Neptune» den sidste Hilsen, med den inderlige Formaning til dem om for Fremtiden at afholde sig fra al Letsindighed. Da han stod paa Bakken med Løkken om Halsen, spurgte han, om det maatte være ham tilladt at tale, men af Frygt for, at hans Mening skulde blive misforstaaet, tilføiede han hurtigt: «Hr. Capitain, jeg vil ikke holde en Tale til Skibets Besætning; jeg ønsker blot at udtale, at der skeer mig min Ret, og at jeg haaber, at min Død maa frelse mangen en Kammerats Liv!» Han knælede atter ned og reiste sig op efter en kort Bøn med de Ord: «Jeg er klar!» — Kanonskuddet gik af, og han blev løbet op under Raanokken. Saaledes døde Richard Parker; han var omtrent tredive Aar gammel og en smuk, høi Karl med et intelligent Ansigt. Han skildres iøvrigt som en høist exalteret Person, der blandt Andet engang uden al Grund sprang overbord. Hans Dødsmaade gjorde et stærkt Indtryk paa alle Folkene, og vi have dvælet lidt ved den, thi den bidrog mere end mangen Execution til at bringe Matroserne til Fornuft. —

Søndagen den 27de Mai laa den femten Linieskibe, foruden mindre Skibe, stærke Nordsøflaade under den berømte Admiral Duncan tilankers paa Yarmouth Rhed, da Admiralskibet «Venerables» Besætning løb tilveirs og gav de tre berygtede Hurraraab. Officererne og Marinerne skyndte sig op paa Dækket. Admiralen holdt en kort Tale til Folkene og endte den med de Ord: «Jeg vil med egen Haand dræbe den første Mand, der viser oprørsk Opførsel», og idet han henvendte sig til en af sine værste Folk, sagde han: «Vil Du tage Commandoen over Skibet ud af min Haand?» «Ja, Hr. Admiral!» svarede Matrosen tillidsfuldt. Duncan løftede Haanden og vilde til at støde ham ned, da Skibspræsten og Secretairen holdt Stødet tilbage. «Dem af Eder», raabte Admiralen, «der ville blive Eders Officerer troe, opfordrer jeg til at gaae over om Styrbord, at jeg kan see, hvem jeg har til Ven og hvem til Fjende!» Øieblikkelig stod hele Besætningen, med Undtagelse af sex Mand, paa den styrbords Side af Dækket.

Oprørerne bleve lagte i Jern, men Duncan, der var lige bekjendt for sin Uforfærdethed og sin Sømandsdygtighed som for sit bløde Hjerre, lod Naade gaae for Ret, og Een efter Een bleve Oprørerne løsladte efter at have lovet Bod og Bedring. Linieskibene «Venerable» og «Glatton», i hvilket sidste Viceadmiral Onslow var ombord, vare de eneste der bleve troe i Nordsøesflaaden.

Den 29de Mai heiste Admiralen Signal til at lette; Skibene adløde nølende, og da de vare komne tilsøes, brød Mytteriet aabenlyst ud, og Folkene i de tretten Linieskibe tvang Officererne til at løbe ind paa Themsen, hvor de Misfornøiede sluttede sig til den derliggende oprørske Flaade og deeltoge i alle de Udskeielser, hvori som nys omtalt Parker og hans Medskyldige gjorde sig skyldige, og som vi derfor ikke ville opholde os ved. Admiral Duncan gik med sine to troe Skibe paa sin Station og bevogtede den hollandske Flaade, som han ved snilde Signaler bildte ind, at han havde sin almindelige Styrke hos sig længere tilsøes. Den 11te October samme Aar vandt Duncan den bekjendte Seir ved Camperdown over den holl. Flaade, og paa denne Dag gjorde Nordsøflaaden Alt for at afvaske den Skamplet, der klæbede ved den fra de berygtede Junidage.

Inden vi gaae over til at see, hvorledes Mytteriets Bølgeslag fra Englands Kyster forplantede sig til fjerne Stationer, skulle vi blot tilføie, at den voldsomme Gjæring af og til i den nærmest paafølgende Tid fik sit Udtryk i partielle Mytterier i enkelte af de værst bemandede Skibe. Et særdeles uroligt Skib var Linieskibet «Marlborough», og gjentagne Mytterier i dette Skib gave Anledning til følgende sørgelige Optrin. Admiralitetet var ikke tilfreds med Chefen for «Marlboroughs» Opførsel, og da denne meente at have gjort sin Skyldighed, gik han op i Admiralitetet for at retfærdiggjøre sig, men Lorderne negtede at tale med ham: efter forgjæves at have søgt Audiens trak han sin Dolk i Forværelset, og for stolt til at bære den lidte Ydmygelse stødte

han den i sit Bryst og udaandede med de Ord: «Jeg har altid gjort min Pligt!»

Comandoen over Middelhavsflaaden var betroet Admiral Jervis, et af Englands meest berømte Navne. Navnkundig af Seiren over den spanske Flaade ved St. Vincent, hvor Nelson med sit lille Linieskib «Captain» næsten samtidigt erobrede to spanske Tredækkere*), vil Jervis altid staae som en Stjerne af første Rang, og det ikke mindst paa Grund af den Maade, hvorpaa han under de vanskeligste Forhold holdt Disciplinen i sin talrige Flaade. Det var ham, der lige til Tjenestens mindste Detailler indførte en Orden og Punktlighed, som hidtil var ukjendt; det var i hans Skole, at de bedste Skibschefer bleve uddannede, og under ham og flere Aar, efterat han havde nedlagt sit Jernscepter, var Flaaden maaskee som aldrig før eller senere, skikket til at udføre de store Bedrifter i Udgangen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede. Hans udstrakte Commando rakte fra Portugals Kyster til over hele Middelhavet, og ofte havde han over tredive Linieskibe og dobbelt saamange Fregatter og mindre Skibe under sig.

Efter Slaget ved St. Vincent blev den spanske Flaade indesluttet i Cadix, udfor hvilken By Jervis laa med sin Hovedflaade, der var deelt i to Afdelinger, af hvilke den ene laa inde i Cadixbugten og den anden een eller to Mile tilsøes. Det var saaledes ligeoverfor Fjenden, at Jervis modtog Efterretningen om Mytterierne i England, og Enhver kan sætte sig ind i, hvor alvorlig Situationen var, om Skibene ogsaa her skulde revoltere, men Admiralen tog sine Forholdsregler, og ved hvert enkelt Mytteritilfælde qvalte han Ondet i Roden. Som Modvægt mod Matroserne kjælede han for Marinesoldaterne, som gjerne levede paa en spændt Fod med Søfolkene; hvert Linieskib havde gjerne et Par Hun-

---

*) Matroserne kaldte den først entrede Tredækker, hvorfra Nelson entrede den anden: «Nelsons nye Entrebro».

drede Marinesoldater ombord. Disse Folk, der i saa mange Tilfælde bleve Officererne troe, søgte han gjennem forhøiet Lønning, godt Avancement, smukke Uniformer o. s. v. at indgyde en Corpsaand, som han i alvorlige Tilfælde drog stor Fordeel af. Marinesoldaterne levede agterude, afsondrede fra den øvrige Besætning; de deeltoge ikke i almindeligt Skibsarbeide; ved Flagets Heisning blev der udfoldet den størst mulige Pomp; den daglige Vagt blev forøget, og der blev jævnlig ronderet i Skibene med stærke Patrouiller; ingen Marinesoldat maatte tale Irsk, og under Maaltiderne blev Aarvaagenheden forøget.

Paa samme Tid blev der forbudt Samqvem med de fra England kommende Skibe; Matroserne bleve holdte i Aande ved Øvelser, og det ikke altid af den fredeligste Art, thi flere natlige Angreb og Bombardementer paa Cadix, ikke at tale om det mislykkede Angreb paa Teneriffe, hvor Nelson mistede sin ene Arm, bleve for en stor Deel satte i Scene for at give de urolige Hoveder Andet at tænke paa. Kommer hertil, som ovenfor er nævnet, at Jervis havde uddannet et Sæt ypperlige Chefer og Officerer i sin Flaade, saa var han godt belavet paa at tage mod det Stød, der, som han ventede, vilde komme fra flere Skibe, og saa sikker var han paa sin haarde Disciplins gode Frugter under den foreliggende alvorlige Situation, at han svarede Linieskibet «Barfleurs» Chef, der var den første, der opdagede «de forenede Irlænderes» Breve til Folkene, og som i den Anledning stoppede Postens Uddeling: «Lad hver Mand i Flaaden faae sine Breve; Admiralen vil vel vide at qvæle ethvert Angreb mod Subordinationen». Og «de forenede Irlænderes» Planer gik ikke ud paa mindre end at hænge Jervis og endeel Officerer, stille Flaaden under en Matros, David Davisons Commando for derefter at seile til Irland og fremkalde en almindelig Reisning! Aldrig kom det i Jervis' Flaade til de forfærdelige Optøier som i Flaaderne i Hjemmet, men til sine Tider var der dog Mytterier i flere Skibe ad Gangen og ofte i enkelte,

thi endeel Skibsbesætninger vare stærkt opsatte paa at være med og paa at prøve Admiralens Nerver, og hvor godt der end blev sørget for dem i alle Retninger, havde de det dog strengt, og besad Jervis end sine Undergivnes udeelte Tillid og Agtelse, saa holdt Folkene dog ikke overdrevent meget af ham. Nelson, Collingwood og saadanne Folk vare Matrosernes Yndlinger paa Jervis' Flaade, men det var igjen ikke mindst Admiralens Skyld.

Et af de første Mytteritilfælde skete ombord i Corvetten «Kingfisher», Capitain Maitland, paa Tajofloden. Skibet skulde lette, og Matroserne vilde ikke gaae til Arbeide. Chefen, understøttet af sine Officerer og Marinesoldaterne, greb en af Ophavsmændene og fik ham bunden op for at blive kattet. En Qvarteermester sprang til og kappede de Surringer, der bandt Manden. Forbittret herover trak Chefen sin Dolk, dræbte med egen Haand Qvarteermesteren og saarede to Mand haardt. Da Folkene derpaa faldt tilføie, betænkte Capitain Maitland sig ikke et Øieblik paa at lette og seile ned til Flaaden udfor Cadix, hvor han meldte sig til Admiralen og forlangte Krigsret over sig selv. Retten frikjendte Chefen, men tilføiede dog, «at det var at haabe, at Capitain Maitland for Fremtiden vilde handle med mere Overlæg». Denne Yttring holdt Jervis ikke af; Krigsrettens Ord lode sig imidlertid ikke forandre, men Admiralen kunde ikke lade være under en Middag, han gav for Krigsrettens Medlemmer, at udbringe en Skaal for «Maitlands radicale Cuur».

Mytteritilfældene bleve hyppigere og hyppigere, efterhaanden som Middelhavsflaaden blev forstærket af de Skibe, der havde deeltaget i Mytterierne hjemme, og ikke mindst af den Grund, at Admiralitetslorderne havde saa god Tro til Jervis' Evne til at holde Disciplin, at de sendte ham de meest berygtede Linieskibe i det Haab, at han snart vilde bringe noget Godt ud af deres Besætninger. Ret betegnende er en Yttring, der faldt ud af Munden paa en af

Admiralskibet «Ville de Paris'» Matroser. Et Linieskib, i hvilket der havde været Mytteri under hele Reisen fra England, stødte en Dag til Flaaden, og Chefen roede ombord for at melde sig i Admiralskibet. En af Chefens Chalouproere sagde til en Matros, der stak Hovedet ud af en af «Ville de Paris'» Kanonporte: «Hvad har I Rade bestilt hernede, medens vi Andre har gjort Spektakler for Jeres Flæsk og Brød?» «Tag Dig i Agt, Kammerat, det raader jeg Dig», lød Svaret, «hører gamle Jervis blot et eneste saadant Ord, saa dingler Du imorgen tidlig under Raanokken!»

I Linieskibet «St. George» bleve to Mand, der havde gjort sig skyldige i en unævnelig Brøde, dømte til Døden; imidlertid Besætningen stormede agterud og forlangte, at de to Syndere skulde løslades, da Straffen for en saadan Brøde vilde kaste en Skamplet paa hele Mandskabet. Efter forgjæves at have formanet Folkene til Orden styrtede Chefen og Næstcommanderende sig ind i Klyngen, og skjøndt «St. George» var bekjendt for sine raske og modige Matroser, rørte ikke en Mand de to Officerer, der hver grebe to af Ophavsmændene, som af Marinesoldaterne bleve lagte i Jern. Chefen roede ombord til Jervis med de fire Mand. Admiralen gik paa Skandsen, og da han havde hørt Chefens Beretning, vendte han sig til Folkene med de Ord: «Ere I skyldige, saa gjør Eders Regnskab op med Vorherre, thi bliver Krigsretten færdig, blive I hængte endnu idag». Krigsretten blev først seent paa Aftenen færdig med sin Dom, og da det var Løverdag, underrettede Præses i Retten Oprørerne om, at de først vilde blive hængte om Mandagen. Da Admiralen af Præses fik Dommen, blev han meget utilfreds med, at det var tilkjendegivet Folkene, at de ikke skulde hænges næste Morgen, og udbrød til Præses: «Da De havde fældet Dommen, var Deres Pligt opfyldt. Folkene skulle hænges imorgen tidlig, og «St. Georges» Folk skulle ene udføre Straffen». Søndag Morgen dinglede de fire Kroppe under Raanokken, og medens Ligene hang der, gav Jervis Signal til at holde

Bøn for at gjøre Indtryk paa Folkene. Næppe var Gudstjenesten begyndt, førend de spanske Kanonbaade angrebe Forposteskadren, thi Gjæringen i Flaaden var velbekjendt i Cadix, og da man der saae Forberedelserne til Execution, besluttede man et Angreb i Haab om, at de engelske Matroser ikke vilde slaaes. Roligt lod Jervis Gudstjenesteflaget vaie, til Gudstjenesten var endt paa reglementeret Maade; saa heiste han Signal til, at alle Skibe skulde bevæbne Fartøier og gaae mod Fjenden. Matroserne fløi til deres Pligt, og Kanonbaadene bleve jagede ind i stor Uorden.

At Jervis lod disse Folk hænge en Søndag, skaffede ham Bryderier med en af Flaadens Viceadmiraler, men han tog sig det ikke nær. Admiralitetet billigede fuldkomment hans Strenghed, og spøgende skrev han hjem: «Jeg haaber at Englands Biskopper ikke ville dømme mig saa haardt som Viceadmiral Thompson». Nelson lod Jervis i den Anledning vide, at han fuldstændig var af hans Mening: «thi», skrev han, «hvem veed, hvad Folkene kunde have fundet paa under deres Søndagsgrog; jeg havde hængt dem, om det havde været Juledag».

Vi skulle blot med nok et Exempel oplyse, hvorledes Jervis optraadte ligeoverfor Mytteri. Det meget berygtede Linieskib «Marlborough» stødte en Dag til Flaaden ud for Cadix. Hele Reisen havde der været Spektakler ombord, og en Mand blev dømt til Døden med den paa Grund af Omstændighederne nødvendige Tilføielse, at «Marlboroughs» Mandskab selv skulde hænge Manden. Chefen for Skibet, Capitain Ellison, en i Tjenesten graanet Mand, der havde mistet den ene Arm i Slag, tillod sig gjentagne Gange at yttre til Admiralen Dagen før Executionen, at han nærede stærk Frygt for, at hans Folk ikke vilde udføre Straffen, hvortil Jervis svarede: «Jeg nærer for stor Agtelse for Deres Saar og Deres lange, hæderlige Tjeneste til ikke at tage ethvert Hensyn til Dem. Men den Mand skal hænges imorgen tidlig Klokken otte og udelukkende af «Marlboroughs» Be-

sætning. Gaa nu ombord i Deres Skib, og skulde det vise sig, at De ikke kan commandere det, vil der komme en Officeer derombord, som kan det». Chefen gik ombord i sit Skib og fik strax Befaling til at lægge det midt imellem Flaadens to Linier, hale Kanonerne ind, surre dem og ved Daggry lukke alle Kanonportene. Admiralen befalede derpaa, at hvert Skib i Flaaden næste Morgen skulde sende sin bevæbnede Barkas*), ført af en Lieutenant, ombord i Admiralskibet. En Linieskibschef fik Ordre til at commandere alle Barkasserne og til Klokken halv otte at lægge sig klos paa «Marlborough» for, hvis Executionen ikke gik for sig, naar Signalskuddet faldt, øieblikkelig at skyde paa det oprørske Skib og blive ved, til Manden var hængt, eller om fornødent skyde Skibet isænk i Flaadens Paasyn. Klokken otte faldt Skuddet; Manden blev hængt, og Jervis, der stod paa «Ville de Paris'» Skandse, vendte sig til sin Flagcapitain og sagde blot de Ord: «Disciplinen er reddet!»

Foruden at tye til Lovens Strenghed brugte Admiralen ogsaa undertiden i de meest ustyrlige Skibe, hvis Chefer ikke kunde magte Folkene, at sende nogle af Flaadens bedste Chefer derombord. Linieskibet «Theseus» var et meget berygtet Skib. Nelson blev med sin Flagcapitain Miller anmodet om at gaae ombord i dette Skib, og i saa høi Grad besad Nelson Evnen til at blive adlydt og elsket paa samme Tid, at kun et Par Uger, efter at han havde heist sit Flag i «Theseus», laa der en Morgen paa hans Bord, undertegnet af «hele Skibsbesætningen», en Lap Papiir, hvorpaa der stod: «Held og Lykke følge Admiral Nelson! Gud velsigne Capitain Miller! Tak for de herlige Officerer, der ere i Skibet; vi ere lykkelige og stolte over at tjene under saadanne Folk og ville give hver Blodsdraabe for at bevise dem det. «Theseus'» Navn skal snart blive ligesaa berømt som

*) Barkassen er den største Skibsbaad, der dengang armeredes med en Karronade, nu med en let, riflet Kanon.

«Captains» » *). Dette var ikke det eneste Exempel paa Hengivenhed for deres Foresatte, som Besætninger i Jervis' Flaade afgave, thi et Par Gange lode enkelte af de bedst commanderede Skibe deres Chefer vide, at de, om Tjenesten skulde fordre det, med Eftertryk skulde skyde paa oprørske Skibe.

Ved disse faa Exempler haabe vi at have givet et Indblik i, hvorledes Jervis ligeoverfor Fjenden haandhævede sit Flags Ære. Var hans Flaade ikke bleven tro, saa at Tjenestens mange og for Besætningerne meget besværlige Krav ikke vare skete Fyldest til enhver Tid, vilde den store spanske Flaade kunne have forenet sig med den franske; Napoleons Yndlingsidee, at være Herre i Canalen, kunde da være bleven opfyldt; i det urolige Irland vilde det have været let at reise Oprørsfanen, og hvad der fremdeles kunde være blevet Følgen, er umuligt at beregne, men det er sikkert ikke for Meget at paastaae, at England vilde have været bragt den Crisis nær, som det den Dag i Dag maa være enhver engelsk Politikers første Opgave at undgaae.

Som berørt naaede Dønningen af Urolighederne til enhver Station paa Havene, hvor det engelske Flag vaiede. Ved det gode Haabs Forbjerg udbrød i Oct. Maaned et voldsomt Mytteri, og her opførte Matroserne de samme Skuespil som i Hjemmet med Delegerede o. s. v., dog, da denne Afhandling allerede er bleven lang nok, ville vi ikke dvæle herved, men blot endnu omtale et enkelt Mytteritilfælde, der fandt Sted ombord i Fregatten «Hermione», ført af Capitain Hugh Pigot. Vi ville slutte hermed for ogsaa at give et Exempel paa, hvad umenneskelig Behandling kan give Anledning til, isærdeleshed naar Gjæringen iforveien er tilstede.

*) «Captain» var, som vi tidligere have berørt, Nelsons Skib i Slaget ved St. Vincent, og «Theseus'» Besætning indlagde sig Hæder flere Gange senere.

Capitain Pigot beskrives som en af de største Tyranner, der nogensinde har betraadt et Skibsdæk. Der var næppe en Mand ombord i hans Skib, der ikke havde faaet Kat, og da Fregatten om Aftenen den 22de September krydsede Vest for Porto Rico, og Folkene vare tilveirs for at rebe, raabte Chefen op til dem, at den sidste Mand, der kom ned, vilde blive kattet. To Matroser vilde, for ikke at komme sidst ned, springe udenom deres Kammerater, der laae paa Kryds-raaen, ind i Vantet, men faldt ned paa Dækket, hvor de frygteligt lemlæstede opgave Aanden. Dog af saadan en Ubetydelighed rørtes ikke Umenneskets Nerver. Han raabte blot: «Smid det Rak overbord!», og Ligene bleve kastede i Søen. Som let forklarligt tændte denne exempelløse Raa-hed Folkenes ulmende Utilfredshed, der den følgende Aften gav sig Luft i lydelig Knurren, paa samme Tid som Kug-lerne bleve tagne ud af Kuglerammerne og kastede omkring paa Dækket, og da Næstcommanderende gik forud for at bringe Orden tilveie, blev han saaret af et Øxehug. Han gik et Øieblik agterud, men vendte strax igjen tilbage til Folkene, der nu dræbte ham, skar Halsen over paa ham og kastede Liget overbord. Chefen, der hørte Spektaklet fra sin Kahyt, ilede op paa Dækket, hvor Folkene bibragte ham flere Saar og dreve ham ned i Kahytten, hvor nu hans egen Qvarteermester og tre Mand stak til ham med Knive. Me-dens han endnu levede, blev han kastet ud af Kahytsvin-duerne, og Folkene hørte ham raabe, da han drev bort i Kjølvandet. De forbittrede Matroser myrdede derefter paa en grusom Maade alle Fregattens Officerer med Undtagelse af Masteren og en Cadet, hvorpaa de seilede til la Guayra, hvor Fregatten blev overleveret til Spanierne, der senere udleverede dem af Mandskabet, der ikke vare slupne bort. Disse lede deres velfortjente Straf: «thi», melder Historien, «havde denne Ali Pascha været det eneste Offer, vilde den almindelige Harme over det Skete være bleven dæmpet,

naar Tyrannens daglige Opførsel var bleven bekjendt, men det frygtelige Myrderi paa Officererne lige ned til ganske unge Cadetter bringer endnu den Dag i Dag Tanken til at gyse. At Oprørerne bleve Forrædere, var en ganske naturlig Følge af deres Brøde.

O. Irminger.

Bondeopstanden la Jacquerie i Frankrig 1358.

I Middelalderen bleve de fleste Lande i Europa hjemsøgte af farlige Bondeopstande. Saaledes Tydskland, England, Frankrig og de nordiske Lande. I Danmark træffe vi en lang Række af saadanne Bondeoprør ligefra det ellevte til det sextende Aarhundrede, fra Knud den Helliges Dage gjennem Valdemarernes glimrende Tid og Calmarforeningens opløsende Tidsalder indtil dennes Ophør og Grevefeiden. Thi det varede mange Aarhundreder, inden den djærve nordiske Odelsbonde lod sig kue af Præste- og Adelsvælden.

De samme Forhold fandtes, om end med megen Forskjel i Enkelthederne, i Hovedsagen i de andre Lande. Det underkuede, lidende Folk reiste sig for at tage Hævn over sine Undertrykkere.

Frankrigs Historie er kun altfor ofte en lang Fortælling om Folkets Ulykker. Selv de Historieskrivere, der ere Kongedømmet hengivne, kunne ikke Andet end fremstille Folket som belæsset med Skatter, formindsket ved Krigene, udplyndret af Soldaterne, mishandlet af de adelige Herrer. Ofte bliver Maleriet saa mørkt, at man kommer til at spørge sig selv, hvorledes Folket paa Landet kunde være til og holde sig under Vægten af de mangfoldige Ulykker, der tyngede paa det.

---

*) Efter Froissart, Anquétie, Michelet, Henri Martin, hist. de France og A. Carro, hist. de Méaux et du Pays Meldois 1865.

Det, at Landbefolkningen vedblev at bestaae, viser, at der maatte være visse Livsbetingelser i den og omkring den. Der var undertiden nogle rolige Øieblikke, der kunde kaldes Lysglimt under Uveiret, nemlig naar Befolkningen var saa lykkelig at leve under en god Herre eller idetmindste en Mand, der forstod sin egen Fordeel og vel undertrykkede Mennesket som Menneske — thi der gaves slet ingen Beskyttelse derimod —, men dog gjorde sig Umage for at forsvare ham som Eiendom. Man kjender jo den Formaning, Du Guesclin gav sine Staldbrødre paa sin Dødsseng om aldrig at behandle Bønderne, Qvinder, Børn og Oldinge som Fjender, men han beklagede rigtignok i samme Øieblik ikke selv altid at have givet Exemplet derpaa.

Ogsaa kunde Geistlighedens Medlemmer, Præster og Klostrenes Forstandere, udøve en Slags Beskyttelse eller i det Mindste formildende Mellemkomst, naar de vare gjennemtrængte af Følelsen af, at deres Kald var Fredens og Kjærlighedens. Man maa nemlig ikke altfor let slutte fra enkelte Personers Slethed — uagtet de rigtignok talrige Exempler — til en almindelig Fordærvelse. Men vist er det, at naar Herren var ond, Krigen rasede, og store offentlige Ulykker tyngede paa Landet, da var Bøndernes Stilling forfærdelig, og saaledes var den netop under Kong Johan den Godes Fangenskab i Midten af det fjortende Aarhundrede.

Philip VI's ulykkelige Krige med England, hans ødsle Styrelse, Kong Johans Nederlag ved Poitiers 1356 og deraf følgende Fangenskab i England havde styrtet Frankrig i en bundløs Elendighed. Der behøvedes Penge til at fylde det Svælg, som Kong Johans uhyre Udgifter havde frembragt i Rigets Pengevæsen, til at betale Løsepenge for ham og til at reise en ny Hær; men alle Hjælpekilder vare udtømte. Prindsregenten, den senere Kong Carl V eller den Vise, saae ingen anden Udvei til at komme ud af Forlegenheden end at lade Folket raade i sin egen Sag. Stænderne, der allerede det foregaaende Aar vare blevne samlede af Johan, sammen-

kaldtes paany den 15de October 1356; dog Folket vil altid have nogle Forbedringer i sin Stilling og en Smule Frihed til Gjengjæld for sin Hjælp, sine Penge og sit Blod. Men det er gjerne Tilfældet, at Ærgjerrighed og Rænker tage Ordet og Magten i Alles Navn. Biskoppen af Laon, Robert Lecoq, og Borgermesteren i Paris, den snue Stephan Marcel, søgte at indskrænke Prindsregentens Magt og skaffe Stænderne Friheder. Der blev stor Uorden og Tøilesløshed. Adelen trak sig tilbage fra Stænderne, Borgerne bleve tilbage, og Marcel søgte nu at forene Borgerne i de andre Stæder med Paris for at sikkre Borgerstanden, det vil sige sig selv, Magten. Da Byerne alle vare befæstede, vare de istand til at forsvare deres Uafhængighed. Marcel selv lod Paris's Befæstning paa den høire Seinebred fuldstændiggjøre ved at lade grave en dyb Grav og opkaste en Vold fra Bastillepladsen rundtom Byen til den forrige St. Honoré Port; dens Sted og Udstrækning betegnes nu tydelig ved de nuværende gamle Boulevarder. Ikke mindre end 4,000 Mennesker arbeidede et heelt Aar derpaa.

Endeel Byer modtoge Marcels Tilbud, andre afsloge det. Medens Borgerne ikke kunde komme overeens, skjøndt de vare i Fjendskab med Adelen, reiste sig pludselig som et Stormveir et tredie Parti, som de slet ikke tænkte paa, og bragte Forfærdelse og Ødelæggelse over Landskaberne Nord og Øst for Paris.

«En ny Elendighed», siger de Ségur, «brød paa denne Tid løs over Frankrig, nemlig en næsten almindelig Reisning af Bønderne, som, drevne til Fortvivlelse af deres forfærdelige Ulykke og Undertrykkelse, med Raseri grebe til Vaaben i den Hensigt at udrydde Adelen og saaledes befrie sig fra det utaalelige Aag, under hvilket de saa længe havde maattet bøie sig».

«Hvad Bønderne havde maattet lide i de sidste to Aar», siger Henri Martin, «gik ud over Grændsen for de menneskelige Elendigheder».

Det vilde være let at komme med mangfoldige lignende Udtalelser, men vi ville her blot tilføie nogle Linier, ikke af en nyere Forfatter, men af en Historiker, der skrev 1664, altsaa under Ludvig XIV's meget monarkiske Regjering, med Kongens Privilegium og Censurens Bifald. Det er Mézeray, som yttrer herom:

«Under dette Anarchi, udøvede Adelen og de andre Krigsfolk alle Slags Voldsomheder mod de arme Folk paa Landet. Disse Ulykkelige, mishandlede, udplyndrede, jagede som vilde Dyr, havde for det Meste ingen andre Tilflugtssteder end Skove, Huler og Moradser og bare sig tilsidst ad som Harerne, der i deres Dødsangst springe Mynderne i Halsen; de flokkede sig sammen i store Hobe og besluttede at udrydde alle Adelige».

Michelet bruger et lignende Billede: «Alle havde pryglet løs paa Bonden, ligesom paa Lastdyret, der synker under sin Byrde; da reiser Dyret sig tilsidst med Raseri og bider!»

Før Krigen med Englænderne var Bonden bleven udsuget for at skaffe sin Herre Midler til at føre et pragtfuldt og overdaadigt Liv og de skjønne Vaaben, emaillerede Vaabenskjolde og prægtige Bannere, der bleve tabte ved Crecy og Poitiers. Og efter Krigen, hvem skulde saa betale Løsepengene? Naturligviis Bonden. Fangerne, der bleve frigivne paa deres Æresord, kom tilbage til deres Godser for i en Fart at samle de uhyre Summer, de havde lovet paa Valpladsen uden at prutte. Det tog ikke lang Tid med at optegne Bondens Eiendom: magre Creaturer, elendige Vogne og Kærrer og nogle Jernredskaber. Møbler var der ikke Tale om. Der var Intet tilbage uden maaskee en Smule Sædekorn. Naar dette var solgt, hvad havde da Herren at holde sig til? Intet uden den stakkels Djævels Skind. Man søgte endnu at pine Noget ud deraf. Efter al Sandsynlighed maatte Bonden have et hemmeligt Sted, hvor han havde skjult Noget. For at tvinge ham til at bekjende det behandlede man ham ilde.

Man sparede hverken Jern eller Ild; man tændte f. Ex. en Ild under hans Fødder for at pine ham.

Der er nu næsten ingen af de gamle Slotte tilbage i Frankrig. Richelieus Edicter og Revolutionsmændenes Ødelæggelser have sørget derfor. Men naar man seer de stolte Ruiner af de gamle Borge som Tancarville Taillebourg og Slottene i Ardennerne med de smalle, skjæve Vinduer, da fæster Tanken sig uvilkaarligt ved de Rædsler, der dækkes af disse Ruiner, deres Lidelser, der for saa mange Aarhundreder siden og gjennem saa mange Aarhundreder have sukket og vansmægtet under disse Taarne. Dersom Stenene kunde tale, hvad havde de da ikke at fortælle!

Men Bonden slap ikke med at blive ødelagt af sin Herre alene. Fjenden plyndrede Riget baade i det Store og det Smaae. Krigen dannede Bander under særegne Anførere ligesom Italiens condottieri, rene Røverbander, der plyndrede uden Barmhjertighed. Det var et eventyrligt Liv, der lokkede Mange og blev saa hverdagsligt, at den samtidige Historieskriver Froissart slet ikke finder noget Besynderligt deri. Han gjør sig tværtimod ret en Glæde af at fortælle disse smukke Historier. Han interesserer sig levende for disse Røvere og dvæler med Hjertens Lyst ved deres heldige Bedrifter: «De stakkels Røvere vare altid heldige i at udplyndre Byer og Slotte. De udspeidede dem først en Dagstid eller to i Forveien, saa forsamlede de sig og trængte ind i Byen henimod Daggry. De tændte Ild i et Huus eller to, og naar de forfærdede Folk flygtede, brøde de Husene op og tømte Skriin og Kufferter». Saaledes indtog En Slottet Combourne i Limosin, fangede Slotsherren, som han omsider frigav for 24,000 Daler, men beholdt selv Slottet; ja denne Røver, der hed Bacon, blev saa berømt ved sine snilde Bedrifter, at Kongen af Frankrig tog ham i sin Tjeneste. Dette Træk hos Froissart er tilstrækkeligt til at betegne Tidens Lovløshed. Og dog yttrer Froissart aldrig Tvivl om

sine Heltes Forhold til Loven, ja det er næppe nok, at han tvivler om deres Salighed.

I Paris herskede der en saadan Skræk, at Borgerne tilbøde Notredamekirken et Voxlys, der skulde være ligesaa langt som hele Byen! Men Skrækken paa Landet var endnu meget større. Bønderne sov ikke længere om Natten i deres Huse. Beboerne af Loires Bredder tilbragte Nætterne paa Øerne i Floden eller paa Baade, der lagdes for Anker midt ude i Strømmen. I Picardiet gravede Folk Huler i Jorden som Tilflugtssteder. I forrige Aarhundrede kunde man langsmed Sommefloden, fra Peronne lige indtil Flodens Munding, tælle ikke mindre end tredive af disse underjordiske Boliger. Nogle henføre dem ogsaa til Normannernes Indfald, og det kan være rimeligt nok at antage med Michelet, at de vare meget gamle, men bleve udvidede Tid efter anden og benyttede i vanskelige Tider. I dem kunde man ret faae et Indtryk af Tidens Rædsel. Det var lange, hvælvede Gange af 7 eller 8 Fods Brede, der vare omgivne af 20 eller 30 Kamre med en Brønd i Midten, som paa een Gang tjente til at give baade Luft og Vand. Omkring Brønden var der store Rum for Qvæget. Den Omhyggelighed, som man bemærker ved disse Anlæg, viser tydelig nok, at de vare sædvanlige Opholdssteder for den beklagelsesværdige Befolkning i hine Tider. Familierne strømmede sammen der ved Fjendens Nærmelse. Qvinderne og Børnene vansmægtede der i Uger, ja Maaneder, imedens Mændene engang imellem listede sig ud for at see fra Klokketaarnet, om Fjenderne havde forladt Egnen.

Men det var ingenlunde altid, at Fjenderne droge saasnart bort, at de stakkels Folk kunde komme til baade at saae og høste. Isaafald hjalp det kun lidt, at de skjulte sig under Jorden; thi Hungeren naaede dem der og blev deres værste Fjende. Især i Brie og Beauvoisis, to Landskaber nordfor Paris, vare alle Levnetsmidler røvede eller ødelagte; kun i Slottene fandtes der Noget. Da bleve Bønderne op-

flammede til Raséri, og Raseriet udbredte sig som en smitsom Sygdom hurtigt vidtomkring.

Det var i en lille Landsby i Nærheden af Beauvais, at Udbruddet skete i Mai 1358. Bønder, der kom fra Aftenmessen, talte sammen paa Kirkegaarden om Tidens Ulykker og Kongens Fangenskab, der dengang opfyldte Alles Sind. «Det er», raabte En af dem, «det er disse store Herrers, disse Adeliges og Ridderes Skyld, der skulde have forsvaret ham til Døden, men have ladet ham blive tagen til Fange! Og hvad have de gjort for at befrie ham? Due de til nogen Ting? Jo, til at plage de stakkels Bønder, ødelægge dem, pine dem med Hoveri og skjændigt misbruge deres Koner og Døttre. Hvorfor skulle vi længere taale disse Nederdrægtigheder? Lader os væbne os, vi ere talrigere end de, lader os dræbe denne forbandede Slægt og udrydde den heelt af Jorden».

Rasende grebe Bønderne Leer, Forke, Pleile, kort sagt alle de Redskaber i deres Stilling, der kunde bruges som Vaaben og gik mod et Slot i Nærheden, som de toge med Storm. Uhørte Grusomheder bleve udøvede; Slotsherren selv blev levende sat paa Spid og stegt, og hans Frue og Datter bleve tvungne til at smage hans Kjød.

Som en uhyre Ildebrand bredte Oprøret sig ud i Landet under frygtelige Ødelæggelser; Slottene bleve brændte og Beboerne myrdede. Aldrig havde Adelen kunnet tænke sig en saadan Dumdristighed mulig. Ofte havde man leet af Bønderne, naar man havde prøvet at væbne disse simple Folk for at slæbe dem i Krigen. Man kaldte Bonden med Spot Jacques bonhomme, ligesom man nutildags i Frankrig kalder Recruterne Jean-Jean (dansk: Jens). Heraf fik Bondeopstanden Navnet la Jacquerie. De andre Forklaringer af Ordet ere latterlige, f. Ex. af jacquette, Jakke, Trøie, som Bønderne bar, altsaa «de Jakkeklædte»; eller deraf, at deres Anfører virkelig hed Jacques Bonhomme o. s. v.

Hvem havde kunnet falde paa at nære nogensomhelst Frygt for at mishandle Folk, der bar deres Vaaben saa keitet? Det var et Spotord mellem de Adelige:

«Oignez vilaire, il vous poindra; poignez vilaire, il vous oindra».

Men les Jacques gjorde nu Regningen op med deres Herrer og betalte dem for flere Aarhundreder. Det var som Fortvivledes, Fordømtes Hævn; det var, som om Verden var forladt af Gud. De myrdede ikke alene deres Herrer, men søgte at udrydde Familierne ved at dræbe de unge Arvinger; de myrdede Æren ved at krænke de adelige Damer. Og saa pyntede de og deres Qvinder sig med det blodige Bytte af de Adeliges skjønne Dragter og kostbare Smykker.

De gjennemsøgte Skovene, hvor de troede, at Adelsmænd kunde have skjult sig, og forfulgte dem som vilde Dyr. Snart vare 100 Slotte brændte og 100,000 Bønder paa Benene, der foer igjennem Landet for at myrde, hærje, skjænde og brænde. Det var ikke Veien til at erobre Friheden. De havde heller ingen dygtig Anfører i den Bonde, de havde valgt dertil. Han kaldes sædvanlig Guillaume Callet eller Caillet eller Karle; men Froissart siger, at Bønderne fra Beauvoisis havde valgt «den Værste af de Onde, og denne Konge kaldte man Jacques Bonhomme». Hvad hans rette Navn nu end har været, saa er det vist, at Bønderne havde Arme, men manglede et Hoved. De havde heller ingen Punkter at støtte sig til; Byerne havde vel kunnet afgive dem saadanne, men da disse med Grund bleve forskrækkede over deres vilde Handlinger, lukkede de Portene for dem, og de kunde kun bemægtige sig de mindre vel forsvarede Slotte.

Hvor de Adelige fik Tid og Leilighed til at samle sig og i deres Jernrustninger og paa deres svære Stridsheste styrtede sig ind i de slet bevæbnede, halvnøgne Bønders Rækker, der lykkedes det gjerne at sprænge dem fra hverandre og anrette et stort Blodbad. Alle de Bønder, som de

mødte enkeltviis, bleve uden Barmhjertighed klyngede op i de nærmeste Træer.

Selv om disse vilde Mennesker ikke havde havt Stæderne med sig, kunde de dog i lang Tid have holdt deres Fjender i Skak, dersom de havde havt Bjerge som i Schweitz eller et Land, gjennemskaaret af Hækker, Grave og Huulveie, som Vendée: Men tværtimod, de maatte møde dem paa aaben Mark, og det blev derfor som oftest et formeligt Slagteri. Det var først to Aarhundreder senere, da Krudtets Brug var bleven almindelig udbredt, at der blev Ligevægt paa Kamppladsen mellem Adelsmand og Bonde.

Naar man spurgte dem, siger Froissart, hvorfor de bar sig saaledes ad, svarede de, at det vidste de ikke; men de gjorde saaledes, som de saae de Andre gjøre, og de tænkte, at de paa den Maade kunde ødelægge alle Adelsmænd i Verden.

Den store Elendighed, hvortil nu ogsaa kom en frygtelig Hungersnød, tvang selv i denne opløste Tid alle Stormænd og Adelige til at forene sig imod dem uden Hensyn til Parti. Kong Carl den Onde i Navarra, der ret søgte at fiske i de rørte Vande, havde først tænkt paa at benytte deres Bistand, men da de havde været saa uforsigtige at myrde nogle af hans troe Tilhængere blandt Adelen, vilde han hævne sig. Han smigrede dem, indbød de fornemste Anførere til sig, og da de vare lokkede i Fælden under Paaskud af Underhandlinger, lod han dem med sin sædvanlige Grusomhed myrde under store Pinsler. Deres Anfører eller saakaldte Konge kronede han med en gloende Trefod af Jern. Derpaa overrumplede han Bønderne ved Montdidier i Picardie Sydost for Amiens og tilføiede dem et stort Nederlag. De Adelige fik nu Mod, grebe til Vaaben og gave sig til at skjænde og brænde, ødelægge og myrde Alt paa Landet uden Forskjel. Chateaubriand meddeler i sine Études historiques et Vers af en Sang om Tidens Ulykker:

Jacques Bonhomme,
Cessez, cessez, gens d'armes et piétons

De piller et manger le Bonhomme,
Qui de longtemps Jacques Bonhomme
Se nomme.

Den sørgelige Bondekrig havde givet Marcel frie Hænder i Paris. Han søgte derfor at vedligeholde den og opfordrede de ham hengivne Stæder til at understøtte den. Amiens sendte ogsaa Bønderne nogle Folk, men trak dem snart tilbage igjen. Meaux og Senlis aabnede deres Porte for Bønderne og modtoge dem. Mairen Johan Soulas i Meaux var Marcel meget hengiven, og denne sendte ham først 500 Mand under en Møntmester og siden 300 Mand under en Urtekræmmer fra Paris, fordetmeste Pøbel og sammenløbet Pak, Lastdragere og Tiggere, med eet Ord Bærmen af Paris's Befolkning, der Intet havde at tabe, men Alt at vinde, og som haabede at faae rigt Bytte ved Plyndring. Hensigten var nemlig at indtage le Marché, hvorhen de adelige Familier fra Egnen havde taget deres Tilflugt med deres Skatte og Eiendele.

Le Marché, der laa ligeoverfor Meaux paa en fremløbende Landtunge, dannet ved Marnens Slyngninger, omtrent 5 Mile Nordost for Paris, havde tidligere været en Forstad til Meaux, men var efterhaanden bleven en By for sig og var meget stærkt befæstet med tykke Mure, talrige Taarne og dybe Grave. Hertil kom, at Marnefloden, der omslyngede den paa de tre Sider, bidrog til at gjøre den næsten utilgængelig. Det var altsaa intet Under, at de Adelige havde søgt herhen, og at der befandt sig ikke mindre end tre til fire Hundrede fornemme Damer af den høieste Rang i le Marché, deriblandt Prindsregentens Gemalinde, den tilkommende Dronning af Frankrig, Hertuginden af Orleans og Hertuginden af Normandiet.

Men heller ikke her under de vanskelige Forhold fornegtede de Adeliges Hovmod sig. Formodentlig i den Tro, at Bønderne ikke skulde vove at angribe dem i denne faste Stilling, fortsatte de deres gamle Færd og mishandlede Bor-

gerne, ja for ret at ydmyge dem sloge nogle af dem de første Øvrighedspersoner i Byen med deres Spydstager og Landseskafter. Det var at gyde Olie i Ilden. Møntmesteren Jean Vaillant sendte hemmelig Bud efter Bønderne, der nærmede sig Byen i en Flok af 9,000, Andre sige 10 til 12,000. Pariserne vare allerede ankomne og anførtes af Urtekræmmeren Pierre Gilles. Kunde man tage le Marché, da vandt man ikke alene et rigt Bytte, men meget værdifulde Gidsler og en meget stærk Stilling, der med Rette blev betragtet som Nøglen til Marneegnen, Paris's Kornkammer.

Fra le Marché saae de fornemme Damer Bønderhobene opfylde Byen Meaux og vare nærved at døe af Skræk. Hvert Øieblik kunde de vente en Storm, og til hvis Side vilde da Seiren hælde? Til den fortvivlede Mængde, der vrimlede dernede i Gaderne, eller til den lille Hob af deres tappre Forsvarere? Og i første Tilfælde, hvad havde de da at vente i denne lovløse Tid, da Magt alene var Ret?

Da viste der sig pludselig i den største Nød en uventet Hjælp. Greven af Foix og Captalen*) af Buch, Jean de Grailli, vare dragne hen at deeltage i Krigen mod de hedenske Preussere, da Krigen mellem England og Frankrig var standset under Johans Fangenskab, og de altsaa Intet havde at bestille; thi hvorledes skulde Folk, der alene vare opdragne til Krig, og som sædvanlig hverken kunde læse eller skrive, ellers sysselsætte sig? Da de vendte tilbage og vare komne til Châlons, hørte de, i hvilken Fare de fornemme Damer i Meaux vare stedte, og ilede med at tilbyde dem deres Hjælp, der, som man kan tænke sig, blev modtagen med Glæde. Rigtignok var Gascogneren Jean de Grailli engelsk Undersaat; men deels var der Vaabenstilstand, deels gjaldt det Ridderæren ikke at lade de høie Damer falde i disse Uhyrers Vold, der jo vare alle Adeliges fælles Fjende. Han betænkte sig

---

*) En Titel, der alene brugtes i Gascogne, betyder omtrent det Samme som det franske Seigneur, Lehnsherre.

derfor intet Øieblik paa at forene sig med dem, som han kort i Forveien havde bekæmpet, og imod hvem han inden kort Tid maaskee atter skulde kæmpe. Hjælperne brøde strax op med 60 landsebevæbnede Ryttere.

Imidlertid havde Borgerne i Meaux forsynet Bønderne rigeligt med Viin og Levnetsmidler, hvad enten det nu var af Frygt for Bønderne eller af Had til Adelen i le Marché. Borde bleve opstillede i Gaderne og paa Pladserne og rigelig besatte. De støiende Bønderhobe, der vare ophidsede af Haabet om det rige Bytte, bleve snart for Størstedelen drukne og raabte, at de vilde storme le Marché med det Samme. Sagen syntes jo let, da Besætningen der var saa ringe.

Havde Bønderne iøvrigt havt nogensomhelst fornuftig Plan for Angrebet, saa kunde de have benyttet den Omstændighed, at Marnes Vande paa den Aarstid — det var den 9de Juni — ikke vare ret dybe. De kunde da med deres store Antal have sat over Floden og angrebet Fæstningen fra flere Sider paa een Gang, hvorved Forsvarernes svage Styrke vilde være bleven nødt til at sprede sig og svække sig end yderligere. Men istedetfor dette kastede de sig i Masse ind paa Broen, der førte over fra Byen til le Marché.

De Adelige, der vare øvede Krigere, forstode meget godt den Fordeel, de havde ved bagved deres Mure at kunne modtage Fjender, der kunde overvælde dem Mand for Mand i aaben Mark ved deres Mængde; men forøvrigt vidste de meget godt, med hvem de havde at gjøre. Greven af Foix og Herren af Buch vare hemmelig komne ind af Porten paa den ene Side; de vare strax beredte til at gjøre Udfald paa den anden. De lode da modigt Vindebroen falde og droge Faldgitteret iveiret, og uventet styrtede en Skare svært bevæbnede Ryttere lige ind paa Bønderne paa Broen. De høitløftede Bannere, de skinnende Vaabens Glands blændede disse Elendige; det pludselige, uventede Angreb overraskede og forfærdede dem; de første Rækker tænkte ikke engang

paa at forsvare sig, men kastede sig tilbage paa de følgende; en panisk Skræk udbredte sig overalt og foraarsagede en forfærdelig Uorden. Seende den heldige Begyndelse strømmede nye Krigere til fra Fæstningen, og det blev et forfærdeligt Myrderi. De fleste Bønder bleve nedtraadte og knuste under Stridshestenes Hove uden at kunne værge sig; Landserne og Sværdene rasede frygteligt iblandt dem; de bleve slagne som Qvæg og laae i store Dynger. Myrderiet fortsattes gjennem Gaderne, hvor Bønderne slet ikke forstode at barricadere sig eller at kaste sig ind i Husene for at forsvare sig; Blodet løb i Strømme gjennem de Gader, hvor Vinen randt nogle Øieblikke i Forveien, og de samme Mænd, der havde siddet der drukne og udstødt Trusler, opfyldte dem nu med fortvivlede Skrig, Forbandelser og Rallen, og bedækkede dem med deres blodige Liig. Endelig joge Adelsmændene, trætte af at myrde, de Tilbageblevne ned i Floden.

Ilden fuldendte Arbeidet. Bønderne havde brændt Slotte, Adelsmændene brændte en By. Ildebranden og Plyndringen varede i fjorten Dage, og ved den Leilighed bleve en Mængde Brevskaber og kostelige Documenter et Rov for Luerne. Kun Kathedralen, der dengang var halvt opført, en Deel af Bispegaarden og Capitlet kunde reddes.

Saaledes som det altid skeer ved lignende Tilfælde, maatte mange uskyldige Borgere lide med de Skyldige, for at Adelens Hævn kunde blive tilfredsstillet.

Der omkom henved 7,000 Bønder, og Resten adspredte sig uden at forsøge paa at samle sig igjen. En eneste Adelsmand blev dræbt, Ridder Louis de Chambly, der blev ramt af en Piil ved Øiet.

Urtekræmmer Gilles faldt, kæmpende tappert med Vaaben i Haand. Mairen Johan Soulas var ikke saa heldig; han blev fangen og hængt, efter Andre henrettet.

Paa samme Tid, som det gik Bønderne saa uheldigt i Meaux, havde deres Hovedstyrke vendt sig ned mod Yonne. Men her blev den ved Sens angreben af Prindsregenten selv

og led et forfærdeligt Nederlag. Tallet af de faldne Bønder angives, vistnok med Overdrivelse, til 20,000.

Adelen tog nu frygtelig Hævn over de arme Bønder iflæng, uden at spørge, om de havde deeltaget i Opstanden eller ikke. «De gjorde», siger en Samtidig, «Landet saa megen Fortræd, at Englænderne ikke havde behøvet at komme for at ødelægge Riget. De vilde aldrig have kunnet gjøre saa meget Ondt, som Frankrigs Adel selv gjorde». Blandt Adelsmændene gjorde især Lehnsherren de Couci sig bemærket ved sit grusomme Slagteri paa sine Godser i Picardie og Artois. Inden kort Tid var Frankrig ganske renset for disse rasende Bander.

Hele Opstanden havde kun varet i omtrent sex Uger i Mai og Juni Maaneder 1358. Og dog har den havt en overordentlig Betydning, Denne første Reisning af den hidtil foragtede Bondestand blev tillige den første Reisning af Folkets krigerske Aand. Hvad Bønderne havde begyndt mod Adelen, fortsatte de mod Englænderne. Disse fik i den næste Tid snart at mærke, at Bønderne ikke længere lode sig jage. Den vaagnede Folkeaand viste sig strax efter i den stærke Bonde i Egnen af Compiègne, le Grand-Ferré kaldet, der i en Kamp i en Landsby i Spidsen for nogle Bønder hamrede saaledes løs paa Englænderne med sin vældige Stridsøxe, at han fældede mere end 40 af dem og jog Resten paa Flugt. Da han, hed af Kampen, havde drukket for meget koldt Vand og laa syg af Feber i sin Hytte, kom Englænderne for at hævne sig; men med sin sidste Kraft greb le Grand sin Øxe, fældede fem Englændere og fordrev de øvrige, hvorpaa han atter vendte tilbage til sit Leie og døde. Et naivt Billede, der viser os Bonden raa, voldsom, blind af Lidenskab, halvt Menneske og halvt Dyr, der tærsker Fjenden som Korn i Laden, derpaa drikker for meget og lægger sig til at døe! Men dette vilde Menneske bliver til en Mand ved Krigens haarde Opdragelse, gjennem Krigen med Nationalfjenden, ja bliver til det franske Folk, der først her

finder sit Fædreland og egentlig først fødes igjennem disse Kampe. Og den, som gjenføder Folket og fører det til Seir, den, i hvem den stakkels mishandlede «Jacques» lever op paany, er Bondepigen Jeanne d'Arc, Pigen fra Orleans!

A. FABRICIUS.

Belforts Forsvar.*)

Den fransk-tydske Krig frembyder ualmindelig mange Exempler paa Beleiringer; thi ikke mindre end 23 faste Steder have efterhaanden maattet aabne deres Porte for de stolte Seierherrer. Uvilkaarlig vil derfor den Uindviede være fristet til at antage, at Fæstninger nutildags kun have meget ringe Betydning, eftersom mange franske Fæstninger efter faa Dages Bombardement vare nødte til at capitulere. — Vi skulle vel vogte os for at trætte vore Læsere med at undersøge Grunden til disse talrige Capitulationer, der saa ofte have frembragt et piinligt Indtryk, da de altid ledsagedes af Efterretninger om, at saa og saa mange Tusinde Fanger, saa mange Hundrede Kanoner vare faldne i Tydsklands Haand; men derimod ville vi fremdage Belforts heltemodige Forsvar under en 104 Dage lang Beleiring som en Modsætning til disse hurtige Capitulationer, da Enhver maa blive tiltalt deraf og kraftig mindet om, hvilken stor Modstandsevne et velforskandset Punkt kan udøve, selv om det forsvares af svage Kræfter, naar blot den rette Mand og den rette Aand ere tilstede. — Beretningen om Belforts Forsvar laane vi hovedsagelig fra en fransk Mobilegardeofficeer, Léon Belin, en Advocat, som var ansat ved Commandantens Stab og derfor har havt rig Leilighed til at samle værdifulde Optegnelser om Forsvarets Gang.

*) Kilde: Le siège de Belfort par Lèon Belin.

Belfort er en lille By paa ni Tusinde Indbyggere, beliggende ved Floden Savoureuse ved Foden af Vogeserbjergene, som strække sig imod Nord, og ikke langt fra Jurabjergerne, som i ca. 4 Miles Afstand begynde imod Syd. Byen ligger altsaa i Aabningen mellem disse to Bjergkjæder, hvilken er bekjendt under Navnet la trouée de Belfort, og danner et naturligt Knudepunkt for de Veie, der forbinde Departementet Haut Rhin med det øvrige Frankrige. — Det er herved, at Belfort faaer sin militaire Betydning, da en Fjende, som efter at have overskredet Rhinen vil trænge ind i Frankrig i høi Grad vil see sine Forbindelser med sin Operationsbasis vanskeliggjorte og usikkre, saalænge Belfort ikke er indesluttet eller erobret. — Da de stedlige Forhold tilmed ere meget gunstige for Forsvaret, er det naturligt, at Vauban af Byen dannede en Fæstning af første Rang, som altid har havt stor of- og defensiv Betydning for Frankrig, uagtet dens Udstrækning ikke er mere end en god halv Fjerdingvei i Tværsnit. — Den ligger paa den venstre Bred af Savoureuse, som i en krum Bue beskyller Fæstningsværkernes Fod imod V. og SV. Imod Øst hæver Terrainnet i Byen sig betydeligt, og navnlig imod SO. fremkommer en steil Klippe, hvorpaa Slottet med tre etageformede Enceinter er opført, og hvilket fuldstændig behersker Byen; tillige findes paa Klippen et Taarn, det saakaldte tour des bourgeois.

Hvor stærk Fæstningen end har været i det ældre Skytses Dage, saa er det vistnok, at efter Indførelsen af Riffelkanoner var Belfort stillet saa uheldig, som vel nogen Fæstning kunde være det, thi imod Nordost paa begge Sider af Colmarveien gaae omtrent lige fra Voldene to smalle Bjergrygge, der naae en Høide af 1,286′ over Havet, og hvorfra Byen fuldstændig kan overskues. Imod SO. ligeoverfor Slottet i næppe 1,800 Alens Afstand ligger atter en lang og smal Bjergryg af samme Høide, og det næsten parallelt med Voldene, og endelig findes imod Vest atter to Høidepunkter i lignende og endogsaa kortere Afstand, hvor-

paa en Fjende kunde opstille Batterier og skyde hele Byen sammen. Derfor var det ogsaa Marschal Niels første Bestræbelse ved Anlæg af nye Fæstningsværker i 1867 at sørge for, at Høiderne omkring Belfort bleve kronede med Forter, — saaledes La Miotte paa Høiden tilvenstre af Colmarvien i c. 2,000 Alens Afstand fra Volden, La Justice tilhøire for Colmarveien, Hautes Perches og Basses Perches i SO., Bellevue og des Barres i SO. og Vest. Af disse Værker vare i August 1870 kun La Miotte og La Justice færdige; de vare ved en Vold forbundne med selve Fæstningen og med hinanden indbyrdes, og derved dannedes en vel beskyttet Leirplads for en større Troppeafdeling. — Vi have allerede sagt, at Belfort er et meget vigtigt Knudepunkt. Foruden Colmarveien udgaaer imod Øst Baselveien, som ved Landsbyen Perouse deler sig i to, hvoraf den sydlige fører til Delle. Imellem denne Vei og La Savoureuse strækker sig sydfor Jernbanen fra Paris til Mühlhausen et stort Høideparti, Le Bosmont, der er bedækket med en Skov, Bois de la Brosse, som naaer tæt op til Landsbyen Danjoutin, der ligger paa begge Sider af Floden Savoureuse paa Veien til Montbéliard. Imod Vest begrændses denne Vei af et nyt Høideparti med Skoven Le Grand Bois. Tilhøire for denne Skov (seet fra Fæstningen) gaaer saavel Jernbanen som Veien til Besançon, nærved Landsbyen Bavillers. Lige imod Vest gaaer Veien til Paris, derpaa kommer Landsbyen Essert, og endelig imod Nord Veien til Epinal. Ogsaa disse Veie blive indbyrdes adskildte ved skovbevoxede Høider. Lige Nord for Fæstningen findes Fôret d'Arsot, der beklæder Bjergrygge af indtil 1,600 F. Høide.

Efter denne korte Beskrivelse af Egnen omkring Belfort, som er nødvendig for at bøde paa Mangelen af et Oversigtskort, skride vi nu til at meddele selve Begivenhederne.

Efter det ulykkelige Slag ved Wörth blev det syvende Armeecorps, som hidtil tildeels havde dækket Adgangen til Belfort, kaldt til Châlons, og Fæstningen, der endnu langt fra var færdig, som aldeles manglede Levnetsmidler, Ammu-

nition og Besætning, blev derfor fuldstændig allarmeret ved en Efterretning fra Underpræfecturet om, at Tydskerne vare gaaede over Rhinen nedenfor Schlettstadt. — Dette var dog langtfra Tilfældet; Tydskerne havde foreløbig nok at gjøre med at beleire Straszburg, og først midt i September viste 2000 Mand sig i Colmar, hvilket dog i den Grad foruroligede Fæstningens Commandant, General Chargère, og hans Krigsraad, at der i et Møde med alle Stemmer imod een blev vedtaget at opgive Forsvaret af de omkringliggende Landsbyer og Forterne Perches, hvis Byen skulde blive beleiret. — Denne ene Stemme tilhørte Ingenieurcommandanten Denfert Rocherau, Fæstningens senere Commandant, som tvang Fjenden til at anvende tre Maaneder for at tage Les Perches. — I Løbet af October blev Byen atter allarmeret ved Efterretningen om, at Tydskerne rykkede frem fra Mühlhausen, men da det atter denne Gang var et falsk Rygte, troede Befolkningen efterhaanden, at den vilde blive befriet for alle en Beleirings Rædsler. Saaledes tænkte dog ikke Ingenieurcommandanten, som med stor Kraft drev paa Fuldførelsen af de fire manglende Forter. Desuden bleve alle Træer og Huse, som kunde skade Forsvaret, fjernede, og der blev skaffet bombesikkert Rum i Casernerne, Hospitalerne og paa alle udsatte Steder, hvad der senere i høi Grad har styrket Forsvaret.

Efter Metz's Fald kunde der ikke længere være Tvivl om, at Touren ogsaa vilde komme til Belfort, og den 1ste November meldtes det for Alvor, at den første Reservedivision under General Treschow rykkede frem gjennem Massevauxdalen, under hvilken Fremrykning han havde flere Fægtninger at bestaae med Kellers Franc-tireurs. — Imidlertid havde Chargère maattet vige Pladsen for Oberst Denfert Rocherau af Ingenieurcorpset, en yngre Mand, som i lang Tid havde ligget i Garnison i Fæstningen, og det skulde snart vise sig, at intet Valg havde kunnet være heldigere, thi man fik virkelig den rette Mand paa rette Sted. — Den 1ste November vare alle Forter vel armerede og forsynede

med Levnetsmidler og Ammunition; ikke mindre end 300 Kanoner vare opstillede paa de forskjellige Værker, heraf alene 120 Stykker — eller flere, end der var i Dybbølstillingen — paa Slottet og dets tre Enceinter. Til disse Piecer havdes 200,000 Skud, hvoraf rigtignok kun 80,000 til Riffelkanoner, hvilket viste sig at være aldeles utilstrækkeligt, saa at man gjorde nogle Forsøg paa selv at støbe flere Projectiler, som dog desværre af Mangel paa godt Jern ikke holdt i Kanonerne. — Af Levnetsmidler var det lykkedes at skaffe saa store Qvantiteter tilveie til Garnisonen, at der var nok af Alt i mindst fem Maaneder, og Byen var i Besiddelse af Kjød til næsten det samme Tidsrum. — Uheldigst var Commandanten dog stillet med Hensyn til Troppeantallet; thi af Linien fandtes ikke mere end to Batailloner og tre Feltbatterier, tilsammen c. 3,000 Mand. Resten var hovedsagelig Mobilgarde (13,000 M.) Nationalgarde (1040) og Toldbetjente m. m. Iberegnet halvfjerdehundrede Officerer var Besætningen 17,600 Mand stærk, og med disse unge og uerfarne Tropper drog Commandanten den 2den November den seirvante Fjende imøde for strax at indgyde ham Agtelse: saaledes forsvaredes Landsbyen Sermamagny paa Veien til Epinal af en Bataillon Mobilgarder fra Haute Saône i flere Timer mod en overlegen preussisk Colonne, som dog nær havde omgaaet hele Styrken, saa at Retraiten foregik temmelig hovedkulds og med Tab af ca. hundrede Fanger. Heldigere forsvaredes Landsbyen Roppe af en Bataillon Mobilgardister fra Rhone paa Colmarveien, en god Miil fra Fæstningen; men Stillingen maatte dog tilsidst opgives, da den laa for langt borte. Derimod besattes Landsbyerne Perouse og Danjoutin hver med 7 à 800 Mand. Høidedraget Le Mont vest for Byen blev besat med nogle Compagnier, og imod Nord holdt en Bataillon Byen Le Forge og Fôret d'Arsot besat, saa at Fjenden, der kun var 15,000 Mand stærk, maatte udbrede sig i en Kreds, der overalt var c. 7,500 Alen fra Fæstningen og som Følge heraf havde en Længdeudstræk-

ning af over fire Mile. At Indeslutningen saaledes ikke kunde være meget fuldstændig, er let forstaaelig, og Belfort stod da ogsaa stedse i Forbindelse med Yderverdenen, hvad vi senere ofte skulle see. Først senere bragtes Beleiringscorpset ved Hjælp af den fjerde Reservedivision op til 30,000 Mand, efter Bourbakis Nederlag blev dette Tal atter fordoblet. — Den 3die November var Cerneringen fuldbyrdet, og Fjenden begyndte strax med at indrette de forskjellige Landsbyer, han havde fundet ubesatte, til Forsvar ved at danne Trancheer, Barricader, Skydeskaar i Husene o. s. v. for med sine svage Kræfter at kunne afslaae de Udfald, som vel næppe vilde udeblive. Disse Arbeider bleve dog i høi Grad vanskeliggjorte ved Forternes Ild. La Justice og les Perches skjøde to Landsbyer i Cerneringslinien ibrand, for at Fjenden ikke skulde benytte dem til Opholdssted. De ulykkelige Beboere flygtede med deres Bohave; men Fjenden reqvirerede deres Levnetsmidler og deres Heste. — Vistnok er det en haard Fremgangsmaade saaledes at tilintetgjøre sine egne Landsbyer; men kunne de være Fjenden til Nytte, er der ikke noget Valg; hvor dyrt have vi ikke i sidste Krig maattet betale den utidige Skaansomhed at lade Landsbyerne ligge foran vore Forsvarslinier!

Dagen efter Cerneringens Begyndelse viste sig en fjendtlig Parlementair foran Fortet La Justice; han blev bunden for Øinene og bragt hen til den befæstede Leir, hvor han overrakte et Brev fra General Treschow, ikke med Anmodning om at faae Pladsen overleveret, men med Bøn til Commandanten om at tage i Overveielse, hvorvidt det ikke stemmede bedst med Beboernes Tarv strax at overgive Byen, for at de kunde blive forskaanede for alle en Beleirings Rædsler. Commandantens Svar paa denne Skrivelse var følgende:

«Jeg har med al mulig Opmærksomhed gjennemlæst det Brev, som De gjorde mig den Ære at tilstille mig inden Fjendtlighedernes Begyndelse. Ved at overveie de Bevæggrunde, som De har udviklet for mig, kan jeg kun komme

til det Resultat, at den preussiske Armees Bortgang er det eneste Middel, som baade Æren og Menneskeligheden tilraader for at befrie Belforts Beboere for en Beleirings Rædsler.

Vi vide vistnok, hvorledes De vil udføre Deres Trusler, og vi ere forberedte paa alle de Voldsomheder, som De vil ansee for nødvendige til at naae Deres Maal, men vi kjende ogsaa vor Pligt imod Frankrig og imod Republikken, og vi ere Alle bestemte paa at opfylde den.

Hav den Godhed Hr. General at modtage Forsikkringen om min udmærkede Høiagtelse».

Denfert Rocherau,
Oberst og Commandant.

Opfordringen til Overgivelse og Commandantens Svar bleve strax kundgjorte for Befolkningen, til hvem Denfert desuden henvendte sig i en særegen Proclamation for at lægge den paa Sinde, at Belforts Beleiring fra Fjendens Side var en politisk Act, havde dens vedvarende Besiddelse til Hensigt, hvorfor Kampen for den gjaldt om enten at blive tydsk eller at vedblive at være fransk. Tanken herom har vistnok fremfor noget Andet bidraget til, at Forsvaret fik den seige Udholdenhed, som endda knap vilde give tabt, da den franske Regjering befalede Commandanten at overlevere Byen i Fjendens Hænder. Denne Stemning gav sig ogsaa tilkjende ved Mairens Henvendelse til Beboerne om at danne frivillige Slukningscompagnier, hvori Mange bleve indskrevne, uagtet Slukningen ved et Bombardement altid er et farligt Arbeide. Mairen, Herr Mény, underrettede i en Proclamation Beboerne om, hvorledes de vilde have at forholde sig under et Bombardement, at der rundtomkring i Byen skulde oprettes forskjellige sikkre Blenderinger, som vilde kunne tjene til Skjulested saavel for Slukkerne som for de øvrige Beboere, at Enhver i saa Fald maatte lade Døren til sit Huus staae aaben, for at man altid kunde finde et Tilflugtssted eller ufortøvet bringe Hjælp i Tilfælde af Ildebrand, og endelig at

der paa Lofterne skulde anbringes Ballier med Vand. Raadhusets Kjældere, som vare stærkt overhvælvede, bleve satte til Disposition for dem, som ikke selv havde et sikkert Tilfulgtssted, og efterhaanden vilde det blive angivet, hvor der fandtes andre lignende Kjældere. Disse Forsigtighedsregler vare endogsaa af langt større Nytte, end man havde ventet; thi under hele Bombardementet har Ilden kun frembragt ringe Ødelæggelse. Blenderingerne i Gaderne bestod ganske simpelt af store Bjælker, som bleve stillede skraat opad imod Husene tæt til hinanden, i Reglen over Indgangsdøren.

Foreløbig bleve dog Beboerne forskaanede for et Bombardement, medens derimod Fæstningens Kanoner daglig bombarderede de omkringliggende Landsbyer, hvor de tydske Tropper opholdt sig. Man lod sig herved ikke afskrække af en betydelig Distance; thi Slottet forsøgte at naae ud til Gaarden Saglio i Sevenans, hvor man troede, at Hovedqvarteret var, i en Afstand af ca. en Miil fra Fæstningen. Skjøndt Granaterne ikke ramte Gaarden, naaede de dog ind i Haven, og Stedet blev rømmet. — Samme Dag, det var Dagen efter den første Parlementairs Ankomst, viste sig atter det hvide Flag, og en ny Parlementair blev standset 600 Skridt fra Volden. Hans Ærinde var tilsyneladende at forhøre sig om nogle preussiske Officerer, som skulde være tagne til Fange i Vogeserne og muligviis kunde være i Belfort, men medens han talte med en fransk Officeer, kom der pludselig nogle preussiske Granater, som sprang lige i deres Nærhed, saa at hans egentlige Øiemed var at iagttage Virkningen af Preussernes Kanoner, hvorfor Oberst Denfert den næste Morgen beklagede sig over denne Krænkelse af Folkeretten. — General Treschow undskyldte sig strax ved en tredie Parlementair, og faa Dage efter viste sig for fjerde Gang det hvide Flag i Anledning af nogle Breve fra de franske Fanger i Tydskland til deres Kammerater i Belfort. — Nu blev dog Oberst Denfert kjed af disse Parlementairer, som altid be-

nyttede Leiligheden til at iagttage Terrainnet*), og lod derfor Treschow vide, at han ikke uden i yderste Nødsfald ønskede at modtage Parlementairer, og da kun igjennem Porten du Vallon, da de i modsat Fald ikke vilde blive anerkjendte. — Dette havde den forønskede Virkning; thi General Treschow skrev slet ikke mere til Commandanten i Belfort, heller ikke for at underrette om Bombardementets Begyndelse.

Indtil den 15de Novbr. skete der Intetsomhelst af Betydning, med Undtagelse af at Landsbyen Essert blev besat af et Compagni Mobilgarder, uagtet Preusserne allerede havde været der; den nævnte Dag forefaldt der imidlertid en større Træfning, som havde et for Franskmændene bedrøveligt Udfald. Landsbyen Bessoncourt paa Baselveien, en halv Miil fra Byen, var stærkt besat af Preusserne, som i flere Dage ivrigt havde arbeidet paa Løbegrave. Commandanten besluttede derfor at tage denne Landsby med ca. 2,000 Mand, og han lagde selv Angrebsplanen dertil, idet Fremrykningen skulde skee i tre Colonner. Den høire Colonne, en Bataillon af 57de provisoriske Regiment, rykkede rask frem, medens Fjenden rolig oppebiede hans Ankomst bag Brystværnene, indtil han ved en heftig Ild, der dræbte Bataillonschefen og saarede to Capitainer, bragte Colonnen til at vakle. Decimeret og berøvet sine Førere søgte den endnu at holde sig, indtil den venstre Colonne skulde vise sig, men da denne ikke var til at opdage (den havde taget feil af Veien!!!), skete Tilbagetoget i vild Uorden, idet 200 Saarede, Døde og Fanger efterlodes. — Bessoncourt blev saaledes ikke taget, og Efterretningen herom frembragte et meget piinligt Indtryk i Byen. Samme Aften bad Chefen for 57de Regiment Commandanten om Tilladelse til at sende en Parlementair til Hovedqvarteret for at erholde Bataillonschefens Liig udleveret. General Treschow viste sig

---

*) I Nordfrankrig udgav et Par Officerer sig udenvidere for Parlementairer uden at have nogen officiel Skrivelse med sig og benyttede Leiligheden paa det Bedste til at undersøge Fæstningerne.

særdeles imødekommende og bestemte endogsaa, at tydske Troppeafdelinger af alle Vaabenarter skulde vise den Afdøde den sidste Ære, naar han blev afhentet Kl. 4 om Eftermiddagen 500 Skridt fra Landsbyen, til hvilken Tid ogsaa Fæstningens Kanoner skulde tie. — Kl. 2 marscherede Bataillonen, anført af Regimentschefen for det 57de Regiment, ud af Byen og standsede ved det aftalte Sted. Strax efter rykkede de tydske Tropper ud af Landsbyen og opstillede sig i Slagorden langs Veien; de præsenterede Gevær og lode Trommerne røre, medens Kisten blev baaren forbi Fronten; den var dog ikke alene men blev fulgt af to andre, med de to Capitainer, som allerede vare døde af deres Saar. Kisterne vare bedækkede med Blomster og overleveredes nu til Mobilgardebataillonen, som modtog dem med præsenteret Gevær og satte dem paa en simpel Karre, som varført med til dette Øiemed. Nogle Officerer af Treschows Stab overværede Ceremonien og overleverede alle de Pretiosa, som man havde fundet paa de Døde, tilligemed en Liste over Navnene paa de Døde og Saarede fra den foregaaende Dag. Bataillonen marscherede nu sørgmodig tilbage; den havde villet afhente eet Liig og den bragte tre med tilbage. — Faa Timer efter blev Bessoncourt atter paa det Heftigste beskudt.

Hele November Maaned igjennem fandt der større eller mindre Træfninger Sted mellem Garnisonen og Beleiringshæren, som uagtet sin ringe Styrke dog stadig vedblev at vinde Terrain, uden at Commandanten turde vove paa med sine unge, uerfarne Tropper — der havdes kun en eneste uddannet Liniebataillon — at forjage Fjenden fra de erobrede Steder; han maatte være glad, naar han kunde holde de besatte Punkter for at tvinge Fjenden til at anlægge sine Beleiringsbatterier, hvis han vilde begynde derpaa, saa langt som muligt fra Fæstningen. Dette havde nemlig stor Betydning, ikke for et Bombardement, da Projectilerne vilde ramme Byen ligefuldt, enten Batterierne laae en halv Fjerdingvei eller over en halv Miil borte, men for Fæstningsværkernes

Beskydning; jo længere et Batteri er borte, desto vanskeligere bliver det at opdage, hvor Kuglerne træffe. — Et meget vigtigt Punkt i saa Henseende tabte Garnisonen den 23-24de November, nemlig Bjerget Le Mont, 1,450 Fod høit, en god Fjerdingvei fra Fæstningen, ligeoverfor Fortet des Barres. Bjerget var bleven besat af nogle Compagnier Mobilgarder fra Rhone og Haute Saône, som havde været der i samfulde 10 Dage, udsatte for alle det barske Veirligs Paavirkninger, da de endnu ikke havde kunnet skaffe sig Tag over Hovedet. Dette havde været Dovenskab, hvorfor de havde faaet Ordre til at blive paa Bjerget, indtil Logementerne vare færdige. Den 23de November om Eftermiddagen til Kl. 5 hørtes fra Fæstningen en meget heftig Geværild, begrundet i, at store fjendtlige Masser rykkede frem paa Bjerget. De udmattede Mobilgardister gjorde deres Bedste i den naturlig stærke Stilling, som de skulde forsvare; men efter at have kæmpet i samfulde tyve Timer uden Understøttelse maatte de forlade Bjerget netop i det Øieblik, da en Bataillon af 84de Regiment ilede dem til Hjælp. — Atter at fravriste Fjenden hans Bytte lod sig ikke gjøre, man maatte indskrænke sig til at beskyde Bjergets østlige Skraaning saa heftig, at Fjenden ikke kom ned, men dette var kun en ringe Trøst; thi efter Indtagelsen af Le Mont var Belforts Bombardement kun et Tidsspørgsmaal. Commandanten vilde dog hævne sig over det lidte Tab og besluttede at gjøre et større Udfald imod Syd, medens Fjenden endnu glædede sig over sin Seir i Vest. To Colonner med Artilleri rykkede derfor Kl. 3 om Eftermiddagen hen til Sevenans ca. en Miil fra Fæstningen, hvor man haabede at kunne overraske Fjenden. Dette mislykkedes dog, skjøndt man kom ind i Landsbyen, og Tropperne gik uden store Tab tilbage. Da Fjenden oftere anvendte ganske originale Krigspuds ved disse Træfninger, var det nødvendigt at udfærdige en Dagsorden for at gjøre opmærksom derpaa. Ved Le Mont blæste han saaledes det franske Retraitesignal, ja commanderede endog Retraiten paa Fransk. Oftere tog

han ogsaa franske Uniformer paa eller raabte: «Skyd ikke, det er Mobilgarder». Senere brugte Tydskerne ofte de samme Midler; men da vare de blevne opdagede.

Efter Le Monts Besættelse tydede Alting paa, at Fjenden forberedte sig paa et Angreb imod Byen fra Vestkanten. Landsbyerne Essert og Bavilliers vare altid stærkt besatte, og Natten mellem den 28de og 29de foretog Fjenden en heftig Recognoscering mod Fortet Bellevue; næste Morgen saaes ogsaa en temmelig lang Løbegrav foran Fortet. Man havde vel i de sidste Nætter forsøgt at standse hans Arbeide ved at belyse det med elektriske Lys, men dette mislykkedes ligesaavel nu som senere, fordi baade Apparatet og Reflectionsspeilet vare for svage. — Imidlertid var dog en Maaned forløben siden Cerneringens Begyndelse, og endnu havde Fjenden ikke løst et Skud paa Fæstningen; denne Frist kom Commandanten overordentlig tilgode for at gjøre Alt, hvad der stod i hans Magt, for at det forventede Bombardement skulde være saa uvirksomt som muligt. Vi have allerede omtalt, hvorledes Gaderne vare blevne blenderede, ogsaa Casernerne og de militaire Bygninger bleve beskyttede. I Bellevue og Les Perches dannedes bombesikkre Rum for Besætningen, og endelig, hvad der ikke var af mindst Vigtighed, havde Artillericommandoen, belært ved Straszburgs Beleiring, stillet Skytset bag mindre saarlige Skydeskaar eller under forsvarlige Blenderinger. Af hvor stor Betydning disse Forholdsregler vare, skulle vi strax faae at see; her kunne vi exempelviis anføre, at en riflet 24℔'s Kanon, kaldet «Cathérine», som stod i Blendering under Beskydningen, blev efterstræbt af mere end 20,000 Projectiler, inden den blev demonteret, og dette skete endda kun ved Hjælp af den saakaldte 200 ℔'s Riffelmorterer.

Den 3die December Kl. 7 om Morgenen begyndte endelig det saa længe imødesete Bombardement, som i Varighed og Voldsomhed skulde overtræffe næsten alle hidtil bekjendte Beskydninger. Begyndelsen var dog temmelig tarvelig; skal

man troe Lieutenant Belin, havde Fjenden ikke mere end ca. tolv 6, 12 og 24℔'s Riffelkanoner opstillede ved Essert, hvormed han beskjød saavel Bellevue og des Barres som Byen og Slottet. Gaderne og Husene bleve imidlertid dog snart tomme. Enhver, som kunde, krøb ned i Kjældrene, hvorfra Skorsteensaabninger vare førte op over Fortovet, for at man ved Kakkelovnsvarme kunde modstaae den stærke Kulde, som nu havde indfundet sig. Præfecten Grosjean udstedte strax en Proclamation til Indbyggerne for atter at indgyde dem Mod; ogsaa han sagde: det gjælder ikke alene Fæstningen, men hele Elsasz, Frankrig, altsaa to Gange Fædrelandet. Den første Bombardementsdag vedligeholdt Fæstningen en stærk Ild paa de fjendtlige Batterier, hvis Ild ogsaa sagtnedes noget henimod Middag, for dog den næste Dag at begynde med forøget Styrke, da nogle Batterier med franske 24 ℔'s Kanoner vare blevne armerede. Ilden krævede derved flere Offre, og ogsaa Fortet des Barres led endeel Skade, som dog let kunde udbedres. — Iøvrigt kunde man i Fæstningen næppe troe, at Fjenden fra Essert agtede at aabne et virkeligt Angreb paa Forterne; idetmindste havde man ikke gjort Regning derpaa, men anseet Byen for at være uindtagelig fra den Side, hvorfor man i Begyndelsen kun havde faa Piecer at stille imod de tydske Batterier. Man hjalp sig dog paa bedste Maade; de Kanoner paa Slottets Cavaler, som hidtil havde skudt imod Øst, bleve ligefrem vendte om, saaledes at Bunden viste hen til Skydeskaaret og Mundingen imod Vest, og man opnaaede derved at kunne sende sine Projectiler udover Casernen, der afgav en fortrinlig Dækning, hen til de fjendtlige Batterier. Det Samme gjorde man med de Piecer, som stod bagved la tour des Bourgeois, og endelig opstilledes tilhøire og tilvenstre for Slottet i stærke Blenderinger to 24 ℔'s Riffelkanoner. — Ved disse Forholdsregler lykkedes det at tilføie de tydske Artillerister ikke liden Skade. Tabslisterne udvise saaledes, at der indtil den 10de December blev dræbt 9 og saaret 29 Mand; men ogsaa de tydske Granater krævede

mange Offre, navnlig naar de gjennemslog Blenderinger eller Casematter, hvori mange Personer opholdt sig. Allerede den 5te December beløb Antallet af de fjendtlige Projectiler, som udskjødes, sig til 3,000 om Dagen, og dette Tal forøgedes stadig. Fængslet blev truffen af tre Granater og maatte rømmes i de øverste Etager, en Granat sprang i det Værelse, hvor Krigsraadet var forsamlet, heldigviis uden at ramme Nogen; i Leiren bleve 6 Underofficerer trufne af den samme Granat; i Byen regnede det ned med Tagstene, og der udbrød enkelte Ildebrande, som dog hurtigt slukkedes. Hospitalet blev gjentagne Gange ramt, og Granatstumperne suste de Syge om Ørene, saa at de maatte flyttes til en Caserne og senere endogsaa til de underjordiske Hvælvinger i Raadhuset; en Ammunitionskasse sprang ogsaa lige udenfor Hospitalet, og tilsidst dræbtes de ulykkelige Syge i deres Senge paa Raadhuusambulancen*). Midt under disse Trængsler oplivedes Befolkningen dog ved de gode Efterretninger, som en Coureer fra Sweitz den 5te December havde med sig, og hvori Pariserhærens Seir den 29. og 30. Novbr. samt Loirehærens Fremtrængen blev omtalt — desto mere nedslaaet blev man derfor faa Dage efter ved i Journal de Genève at læse Sagernes sande Stilling. — Intet er vistnok mere demoraliserende i Længden, end naar der ved Efterretningen om store Seire bliver vakt et Haab om Befrielse hos en Besætning, og dette Haab da kort efter paa det Grusomste tilintetgjøres; noget Saadant var mange Gange Tilfældet i Belfort, ja Fjenden undlod end ikke at benytte sig af dette Middel for at knække Soldaternes Mod. Ogsaa under Bombardementet forefaldt der jævnlig Forpostfægtninger og smaae Skjærmydsler, saaledes recognoscerede Preusserne atter Bellevue, men bleve forhindrede i at trænge hen til Graven ved Hjælp af Jerntraads-

*) Desuden blev Offrenes Tal endnu forøget ved Uforsigtighed, idet flere Mobilgarder pillede ved usprungne Projectiler. Dette kostede tre af dem Livet.

hække. En ung Soldat lod sig ved denne Leilighed tage til Fange, idet han gik hen til en Mobilgardist, hvis Feltflaske han drak af, og som dernæst tog ham under Armen og bragte ham ind til Byen. Dagen efter, den 10de December, fik et Compagni i Bellevue Ordre til at angribe og om muligt at bemægtige sig en Løbegrav i flere Hundrede Alens Afstand; men Compagniet negtede at adlyde. Paa Efterretningen herom befalede Commandanten, at det skulde opløses, og at Officererne skulde møde for en Krigsret, som afsatte Chefen, der havde viist Mangel paa Energi, men frifandt Lieutenanten. I den anden Bombardementsuge tiltog Ilden meget i Heftighed, da det gjennemsnitlig regnede ned med 5,000 Projectiler om Dagen, hvilke dræbte en heel Deel Soldater paa Post. — Samtidig med Byen og Forterne blev nu ogsaa Landsbyen Danjoutin beskudt, hvis Besiddelse var af stor Vigtighed for Fjenden, og da han i saa Fald paa begge Sider af Floden vilde kunne komme Byen meget nær fra Skovene, maatte disse holdes til det Yderste. Skoven ved Bavillers var imidlertid gaaet tabt, hvorfor Besætningen i Danjoutin, forøget med nogle Compagnier af 84de Regiment, fik Ordre til at tage den igjen, hvad der lykkedes over al Forventning. Glæden herover varede dog kun kort; thi allerede næste Nat kom Preusserne igjen, og de angreb da baade Bavillersskoven og Bois de la Brosse paa den anden Side af Savoureuse. Fægtningen varede hele Natten og en god Deel af Dagen med; da man slet ikke fik nogen Efterretning om, hvorledes det stod til, lod Commandanten Generalmarschen slaae, tilmed da der udbrød en stærk Ildebrand i Qvægskuret; herved led Garnisonen store Tab ved det heftige Bombardement, saa den tilsidst ikke vidste, hvorledes den skulde forholde sig. Da kom der endelig en Depesche fra Danjoutins Commandant, at man havde hævdet Landsbyen, men at derimod begge Skove vare gaaede tabte, at Compagnierne i Bavillersskoven vare blevne omringede, men havde slaaet sig igjennem, og at Tabet løb op til 140 Mand. Derefter bleve Tropperne

strax beordrede til deres Skjulesteder, da man ogsaa var bleven Herre over Ildebranden. Ellers lod en Ildebrand sig ikke slukke, naar den engang var udbrudt og bleven synlig; thi da blev Stedet strax overøst med Projectiler. Det kom an paa at qvæle Ilden strax efter dens Udbrud. — Ved Ugens Slutning den 17de December indtraf en ikke uvigtig Begivenhed; Oberst Denfert modtog et Brev fra den schweitzerske Forbundspræsident om, at han var ifærd med at gjøre Skridt hos General Treschow til at lade Oldinge, Qvinder og Børn komme ud af Fæstningen. Disse Skridt bestod i Afsendelsen af en Deputation til General Treschow, og man tvivlede indenfor Fæstningen ikke om, at Tilladelsen af denne vilde blive opnaaet, da Generalen maatte være vidende om, at der var Levnetmidler nok, medens den civile Befolkning var altfor ringe til nogensinde at kunne udøve et Tryk paa Commandanten. — Oberst Denfert skrev derfor ogsaa strax tilbage til Forbundspræsidenten, at han var meget taknemmelig for hans menneskekjærlige Bestræbelser, og fastsatte tillige de Betingelser, under hvilken Befolkningen kunde forlade Byen; en Copi af dette Brev blev sendt til General Treschow, med hvem Denfert ikke meente at skulle træde i directe Forbindelse, samtidig med at Mairen blev opfordret til at indbyde alle Oldinge, Qvinder og Børn til at forlade Byen. En Mængde lod sig indskrive, og i spændt Forventning imødesaae de Afreisens Øieblik — de ventede længe, thi det kom aldrig, ja man modtog ikke saa meget som et Svar fra General Treschow. Først længe efter fik man at vide, at Generalen var bleven saaret over, at Oberst Denfert havde fastsat Betingelserne uden directe at træde i Underhandling, men hvorledes end dette forholdt sig, saa kom Ingen til at forlade Byen.

De nærmest paafølgende Dage indtil 27de December skete der kun meget Lidt af Almeeninteresse. Fjendens Hovedbestræbelser gik stadig ud paa at tage Danjoutin, og denne Landsby blev derfor paa det Heftigste beskudt med det

Resultat, at mange Huse gik op i Luer, da der ingen Slukningscorpser fandtes. Til Gjengjæld var Bombardementet paa selve Byen, navnlig i Dagene fra den 20de til den 23de, meget mindre, da der kun faldt 8 à 10 Granater i Timen; ogsaa Fæstningen maatte indskrænke sit Ammunitionsforbrug med Spidsprojektiler til 500 om Dagen, da Beholdningen var temmelig lille, og Indbyggerne nød saaledes en vis Ro, som ogsaa ivrig blev benyttet til at trække lidt frisk Luft og til at debattere vigtige Spørgsmaal, saasom hvorfor General Treschow ikke svarede, hvorfor man siden den 13de December ikke havde faaet Tidender udenfra, hvorfor Fjenden sagtnede sin Ild o. s. v. At alle disse Spørgsmaal bleve gunstigt besvarede, er en Selvfølge; man forberedte sig paa at see Fjenden marschere bort, men allerede den 23de om Dagen tiltog Bombardementet i Heftighed og krævede paany sine Offere. To Qvinder bleve haardt saarede i en Kjælder, en Forpost dræbtes, og en Granat trængte om Natten ind i et gammelt Ægtepars Soveværelse, knusende det høire Been saavel paa Manden som paa Konen. Den 25de forsøgte man at sætte sig i Forbindelse med Omverdenen ved Hjælp af to Balloner; den ene af disse slap lykkeligt hen til Schweiz med sine Breve, den anden faldt derimod i Tydskernes Hænder, uden at de dog derved egentlig gjorde nogen Fangst, da alle Breve vare nøie eftersete.

Fjenden havde efterhaanden ligget næsten to Maaneder foran Fæstningen, uden at det hidtil var lykkedes ham at vinde afgjørende Fordele. Vel var hans Cerneringslinie i Syd og i Vest kommen betydelig nærmere Byen end den 3die November, vel vare hans Løbegrave komne Fortet Bellevue temmelig nær, men selv om det havde kunnet lykkes ham at tage dette Fort inden lang Tids Forløb, vilde han dog ikke være kommen Fæstningens Erobring meget nærmere, saa at man efterhaanden i det fjendtlige Hovedqvarteer var kommen paa det Rene med, at Angrebet skulde skee fra en anden Side, og da navnlig fra Syd imod Forterne Perches, hvis

Besiddelse vilde være saa fordærvelig for Forsvaret, at Fæstningen derved hurtig kunde tvinges til Overgivelse. — De første Skridt vare allerede gjorte til det nye Angreb ved Besættelse af Skovene Syd for Danjoutin, i hvilke flere Batterier vare blevne demaskerede, som heftig beskjød den ovennævnte Landsby, men det var dog først fra den 27de December, at Angrebet paa Sydfronten blev gjennemført med Kraft, medens samtidig dermed Batterierne ved Essert næsten bleve desarmerede og Løbegravene foran Bellevue helt forladte. Herved fik man den naturlige Forklaring af de sidste Dages mindre heftige Ild. Piecerne bleve nemlig anbragte i andre Batterier, nemlig ved Andelnans, ved Le Bosmont, Bavillersskoven og Vezelois, for herfra at aabne en heftig Ild mod Les Perches, Slottet, La Justice og La Miotte med ialt ca. 70 Kanoner. — En Maaned var altsaa gaaet spildt for General Treschow, som nu skulde see at faae indhentet det Forsømte og derfor navnlig tog Les Perches under Behandling, saa at disse to Forter nu, lige til de bleve tagne, ikke fik et Øiebliks Ro. — Allerede den første Dag blev en Blendering i Basses-Perches gjennemskudt, hvad der kostede to Mand Livet; men den anden Dag blev Ingen ramt deri, uagtet Værket fik 750 Projektiler; kun en 12 ℔'s Kanon blev demonteret; Tydskerne fik derimod et Krudtmagazin sprængt i Luften, hvilket altid er et behageligt Fyrværkeri for den, der foraarsager det. Skjøndt Byen ikke længere blev beskudt saa meget directe, naaede dog mange Projektiler, som ikke traf Slottet, indenfor og udbredte Død og Fordærvelse; den 27de fik en lille fire Aars Pige skudt det ene Been bort, og den sidste Dag i Aaret ramtes ikke færre end 22 Soldater af Garnisonen. — Nytaarsaftenen var Beleiringens 58de Dag og den 29de Bombardementsdag, og vi ville nu ogsaa kaste et flygtigt Blik paa Byens Tilstand ved det gamle Aars Slutning. Den havde hidtil faaet c. 100,000 Projektiler, som havde ødelagt mange Huse, men derimod kun gjort ringe Skade paa Fæstningsværkerne eller Kanonerne. Vel vare mange

Affutager blevne demonterede, men den Skade kunde let nok repareres; af Kanoner vare hidtil kun 5 à 6 blevne gjorte ubrugbare, og Tabet af Mandskab, skjøndt føleligt i og for sig, var dog ikke stort, fordi Projectilernes Ankomst altid blev signaliseret af en Udkigspost. Sygdom havde været Troppernes værste Fjende, og navnlig krævede Typhus mange Offere. De Saarede døde i Hobetal, da der ikke var Held med de chirurgiske Operationer. Hvor kunde det ogsaa være anderledes, eftersom der kun var faa Læger og mange Syge? Sikkerheden for Liv og Lemmer i selve Hospitalerne var desuden kun ringe, og Luften var forpestet i de hermetisk tillukkede Sale. I Slutningen af December døde der ca. 18 Personer om Dagen, hvoraf kun de Rige og Officererne bleve begravne i Kister, medens de andre Legemer læssedes paa en Karre, som i største Hast blev ført til Kirkegaarden, hvor Ligene bleve nedkastede i et stort Hul, der hver Dag blev forstørret. Efter at et Trækors var sat over Graven, var Alt forbi. — Heldigst stillet var Byen med Levnetsmidler, hvoraf der var temmelig store Forraad, medens derhos enkelte indenfor Cerneringen liggende Landsbyer imod Nord, som ikke vare blevne besatte af Fjenden, stadig indførte Smør, Æg, Grøntsager og Frugter. Et Pund Smør kostede 3 à 4 Francs, et Dusin Æg 2 à 3 Francs.

Det nye Aar blev af begge Parter skudt ind med en Salve, men iøvrigt sparedes Byen den nye Dag i Aaret saa meget som muligt, og kun Bellevue, Les Perches og les Barres modtog Projektilerne. Det var dog kun atter en stakket Frist; thi Bombardementet blev til Gjengjæld langt stærkere Dagen efter, saa at igjen flere af den civile Befolkning ramtes; navnlig den 7de Januar var Ilden overordentlig stærk, det syntes, som om Fjenden var rasende, og Offrene vare talrige. Een Granat dræbte en Mobilgardist og saarede fire Andre paa Veien til Danjoutin. I en af Forstæderne fik en Kone Benet skudt af, medens otte Soldater bleve dræbte eller saarede. Paa Slottet slog en Granat gjennem en Hvæl-

ving og ramte sex Personer; et andet Sted krævede en Granat ti Offere, og saa fremdeles. Der opstod ogsaa flere Ildebrande. Iøvrigt skete der i Aarets første Uge kun Lidt af Interesse; den 4de Januar kom atter en Coureer gjennem de tydske Linier, vel forsynet med de sædvanlige Løgnedepecher angaaende Fordele, vundne af de Franske. Løgnen var denne Gang aabenbar nok, da der netop handledes om Belfort; det hjalp kun lidet, at to andre Courerer bragte omtrent de samme Efterretninger om Prinds Friedrich Carls Død, Versailles's Indtagelse, Preusserkongens Flugt. Commandanten var fornuftig nok til at udstede en Proclamation for at advare Beboerne mod disse falske Efterretninger, som kun virkede demoraliserende. Hvor hæderlig adskilte han sig ikke herved fra andre franske Chefer, Trochu end ikke undtaget, som aldrig undsaae sig for at tye til Løgnen i deres Krigsberetninger*)! Det Eneste, som i de medbragte Aviser vakte nogen Opmærksomhed, var Efterretningen om en ny Østarmee under Bourbaki, som skulde undsætte Belfort. Ganske vist kunde ogsaa dette være Løgn, men man var bleven opmærksom paa, at der foregik noget Usædvanligt hos Fjenden, at han modtog Forstærkninger, og Haabet begyndte atter at vaagne, skjøndt Intet tydede paa, at Fjenden skulde belave sig paa at fortrække. Han anstrengte sig tværtimod af yderste Evne for at sætte sig i Besiddelse af Danjoutin, og den 7de Januar demaskeredes atter to Batterier mod denne Landsby ligesom ogsaa Perouse paa Baselveien blev beskudt.

*) General Faidherbe siger saaledes i sit Værk: Campagne de l'armée du Nord: «Slaget ved Bapeaume var en Seir for os; thi vi camperede paa Valpladsen og mistede ingen Fanger, medens Fjenden ifølge Aviscorrespondenters Udsagn maatte cassere flere Officerer for Feighed». I den Anledning oplyser General v. Göben, at Faidherbe mistede 500 Fanger, ikke opnaaede at undsætte Peronne, hvad der var hans Hensigt, og franske Officerer maatte casseres paa Grund af Feighed; Telegrammet var nemlig blevet fordreiet, hvorfor et fransk Skrift anføres som Beviis.

Natten mellem den 7de og 8de hørtes fra Fæstningen en meget heftig Geværild i Retning af Danjoutin, og samtidig erholdt Commandanten en Depeche derom saavel fra Befalingsmanden i Danjoutin som fra Les Perches: derimod meldtes Intet foruroligende. Kl. 1 om Morgenen meldte imidlertid en Sergeant, at Danjoutin var omringet, og at Feltvagten bag Landsbyen havde trukket sig tilbage til Fourneau Forstaden. Øieblikkelig telegrapheredes der til Danjoutin, men Forbindelsen var afbrudt, og Commandanten lod derfor alle Tropper komme paa Benene, medens en Capitain sendtes ud for at erfare Sagens rette Sammenhæng. Han erfarede snart, at Danjoutin virkelig var cerneret, hvorfor strax fire Compagnier sentes ud for at ile deres Kammerater til Hjælp; men de standsedes af en frygtelig Ild, som Preusserne aabnede paa dem fra Jernbanedæmningen, hvorved Mange saaredes og dræbtes, og herefter gjordes ikke noget fornyet alvorligt Forsøg paa at trænge frem til Danjoutin, saameget mindre, som Ilden henad Morgenen forstummede. Ikke længe var man i Uvished om, hvad der var blevet af Landsbyens Besætning; thi man saae den henved Middag defilere igjennem to Rækker preussiske Soldater, og saaledes bleve mere end 700 Mand krigsfangne, medens Landsbyen var tabt. Det Sidste var efterhaanden blevet uundgaaeligt; man kunde være særdeles tilfreds med at have holdt dette Punkt i over en Fjerdingveis Afstand fra Fæstningen i samfulde 66 Dage, men særdeles nedslaaende var det, at Besætningen ved denne Affaire var bleven formindsket saa stærkt og tildeels ogsaa demoraliseret. Den 8de Januar er derfor den bedrøveligste Dag i hele Beleiringshistorien, og der herskede i Byen en meget trykket og bevæget Stemning, da man almindelig meente, at der var blevet begaaet grove Feil, enten af Commandanten eller af Chefen i Danjoutin. — Aarsagen maatte dog naturligst søges i den nævnte Feltvagts Retraite. Disse to Compagnier havde netop til Opgave at forsvare Jernbanedæmningen; derved, at de uden videre overlod den til Preusserne,

blev enhver Understøttelse fra Fæstningen overordentlig vanskelig. Henad Aften blev Indtrykket af det lidte Tab noget formindsket ved Ankomsten af en Coureer, som overbragte den Efterretning fra Consulen i Basel, at Bourbaki marscherede mod Belfort med 100,000 Mand. Enhver var derfor aldeles henrykt, da det næste Morgen meldtes fra Forposterne, at der kunde høres Kanontorden*); nu var Befrielsestimen slaaet, nu skulde man høste Lønnen for al sin opoffrende Udholdenhed, og Frankrig vilde atter reise sig. Det heftige Bombardement paa Perouse gjorde derfor kun ringe Indtryk, ligesaa lidt som Efterretningen om, at atter flere civile Personer i Byen vare blevne ramte, og at en Ingenieurcapitain, som blev saaret ved Danjoutin, var afgaaet ved Døden; man holdt ud med godt Mod til Trods for de 6,000 Projektiler, som daglig regnede ned over Forsvarsværkerne, og hvoraf alene Basses Perches fik de 2,000, til Trods for de nye Kæmpegranater af 156 ℔'s Vægt, som viste sig den 13de Januar ved Slottet, og som gjorde overordentlig megen Skade, da de gjennemtrængte Hvælvinger paa 6 á 10 Fods Tykkelse. Samme Dag hørtes jo atter Kanontorden i det Fjerne, hvad der for Besætningen var den lifligste Musik, og endelig erholdtes om Aftenen Efterretning om Seiren ved Villersexel. De paafølgende Dage, og da navnlig den 15de, 16de og 17de Januar, herskede der en uhyre Bevægelse i Belfort; thi næsten under Fæstningens Volde foregik den alvorlige Kamp, som skulde afgjøre dennes og Frankrigs Skjæbne, ja man kunde til sine Tider see de franske Batterier, som rykkede frem**). Frygtelig lød Kanontordenen, den hørtes overalt, i Kjælderne som i Cassematterne; ogsaa Mitrailleusernes hvasse Lyd kunde høres, og man kunde tydelig skjælne, at Lyden kom nærmere og nærmere. Hvilken uhyre Dristighed af Fjenden at blive ved med sin Ild paa Fæstningen! Om Aftenen vilde han jo sikkert miste alle sine Beleiringspiecer! Imidlertid sagtnede

*) Det var Fægtningen ved Villersexel, 4 Miil fra Belfort.
**) Dette var dog en Fiction.

Ilden i det Fjerne henimod Kl. 7, og man kunde næppe længere haabe paa at blive befriet den 15de. Men den næste Dag maatte Kampen absolut blive gjenoptaget; thi de Franske vare jo rykkede frem. Det var i høi Grad ønskeligt, om Garnisonen ved et stort Udfald havde kunnet understøtte Bourbakis Operationer, navnlig ved at true den tydske Styrke ved Héricourt og Brevilliers i Ryggen; men Mobilgarderne vare ikke skikkede til Kampen i aaben Mark, og Commandanten opgav derfor denne Plan, han udsendte kun et Compagni paa Recognoscering, uden at dette gav nogen Oplysning. — Som det ventedes, begyndte Kampen atter med fornyet Heftighed den 16de, og stedse lød Kanontordenen nærmere; ja man kunde tydelig skjælne de enkelte Geværskud. Medens Kampen var heftigst mod Syd i Retningen af Héricourt, besluttede Denfert dog at gjøre en Demonstration imod Vest, og en Bataillon, forstærket med tre Compagnier, sendtes imod Essert, opløst i Tirailleurkjæde. Besætningen i Essert viste sig dog at være meget stærk og slog Franskmændene tilbage, efterat de havde lidt et Tab af 26 Døde og Saarede; Dagen gik til Ende uden at have bragt den saa inderlig ventede Befrielse. — Den 17de begyndte Kanontordenen atter; men det syntes denne Gang, som om den var længere borte, og undertiden standsede den heelt; det var frygtelig daarligt Veir; det sneede uophørligt, og Troppernes Bevægelse maatte derved blive endnu mere vanskeliggjort. Man begyndte at frygte et uheldigt Udfald af Bourbakis Kampe uagtet alle de talrige Seirsefterretninger, som havde udbredt sig i Byen, og da Dagen gik til Ende, uden at Byen var bleven befriet, begyndte Haabet at svinde. Vel hørtes endnu Kanontordenen den 18de; men den fjernede sig stedse mere og mere, og da intet Sendebud fra General Bourbaki havde kunnet naae Belfort, begyndte de Fleste at fortvivle. — Besætningen blev ikke længe i Uvished angaaende de virkelige Forhold; thi allerede den 19de meldte en Coureer fra Mühlhausen, at Bourbaki var bleven slaaet tilbage den 16de, at General

Chanzy var slaaet ved Le Mans, og at Paris blev bombarderet. Saaledes blev dette Haab tilintetgjort; dog, hvad der ikke var lykkedes Bourbaki strax, kunde han vistnok udføre om kort Tid, naar han havde omgaaet den fjendtlige Hær, som havde stillet sig imellem ham og Fæstningen, og derfor bevaredes Haabet i de Flestes Hjerter. Imidlertid var man foreløbig nødsaget til at henvende Tankerne paa det Nærværende, da General Treschow stedse vedblev at overøse Fæstningen med Bomber og Granater. Een af disse gjennemslog atter en Hvælving i Slottet og naaede derved et Krudtmagasin, hvor flere Soldater vare beskjæftigede. En stor Deel af den tilstedeværende Ammunition blev antændt, og 19 Mennesker bleve dræbte, saarede eller begravne under Muurstumperne. En Artillerilieutenant, som var Vidne til denne Katastrophe, skyndte sig for at bringe de Ulykkelige Hjælp, men i det Samme trængte en ny Granat ind i Hvælvingen og borttog hans Laar. — Cassematten frembød nu et frygteligt Syn. Muurbrokker, menneskelige Dele, Klude, Granatstumper o. s. v. laae blandede imellem hinanden.

Det var aabenbart, at Fjenden, inden han aabnede Angrebet paa Les Perches, var nødt til at sætte sig i Besiddelse af Landsbyen Perouse, som derfor blev skudt aldeles i Gruus; navnlig den 20de om Aftenen var Ilden voldsom, og Bataillonschefen i Perouse kunde derfor nok formode, at et Angreb vilde finde Sted om Natten; han sendte følgelig itide en Anmodning om Forstærkning og fik ogsaa et Feltbatteri, som blev opstillet udenfor Hautes Perches. Næppe var det ankommet, førend Fjenden kastede sig over de foran Byen liggende smaae Skove, som hidtil vare blevne i Franskmændenes Besiddelse, og disse bleve ogsaa hurtig tagne; derimod standsedes han ved Indgangen til Landsbyen af de derværende Løbegrave. Ti Gange forsøgte Fjenden at storme frem, men hver Gang blev Angrebet afslaaet ved den heftige Ild fra Løbegravene og fra Feltbatteriet, som skjød med Kardætsker.

Preusserne udviklede dog stedse flere og flere Tropper, og Commandanten besluttede derfor at give Ordre til at rømme Landsbyen, af Frygt for, at Besætningen skulde blive afskaaren. Først nogle Timer efter Rømningen blev Landsbyen besat. For Tydskerne var det en haard Dag, da de table 150 Mand, men ogsaa Garnisonen havde 150 Døde og Saarede. Perouse var bleven holdt besat i 78 Dage, og dette var en Trøst ved dets Tab, som efterhaanden var blevet uundgaaeligt. — Imidlertid fordoblede Fjenden sine Anstrengelser. Han vilde nu have Byen à tout prix, og det ene Batteri demaskeredes efter det andet; ogsaa Preusserne led svære Tab ved Fæstningens Ild, ved Kulden og ved Sygdom. Man forsikkrer, at paa een Nat havde 18 Soldater paa Post faaet Koldbrand, hvad Under da, at de preussiske Landeværnsmænd kaldte Belfort en «Todtenfabrik» eller «Teufelsgrub» fordi Oberst Denfert var dens Commandant? — Allerede den 21de Januar udskjød de tydske Batterier 7 à 8000 Projectiler om Dagen, hvoraf Les Perches og la Justice fik ca. 2,000 hver; men de nærmest følgende Dage aabnede endnu fire nye Batterier deres Ild, saa at Beskydningen nu kunde foretages med ca. 100 svære Piecer, der i den Grad overøste den lille By med en Regn af Jern og Bly, at der ikke fandtes en Qvadratalen, hvor man var i Sikkerhed. For at demoralisere Garnisonen end yderligere forsynede Preusserne den nu ogsaa med de velbekjendte Blade l'Industriel alsacien og le Courrier du Bas-Rhin, hvori Faidherbes Nederlag, Chanzy's Tab af Le Mans, Bourbakis Tilbagetog og Trochus Masseudfald nærmere omtaltes; men da det var preussiske Efterretninger, lod man være at troe paa dem. — Tydskernes forøgede Energi med Hensyn til Beleiringen viste sig i Særdeleshed ved Bestormelsen af Skandserne Hautes og Basses Perches den 26de Januar, som de troede at kunne overrumple ved et dristigt Coup. Kl. 8 om Aftenen sneg et Compagni Pionerer sig langs en Fold i Terrainnet hen til Gravkanten af Basses Perches og kom ogsaa uhindret ned til Gravbunden,

hvor Pionererne strax gave sig ifærd med at lægge en Mine for dermed at danne en Breche i Escarpen; paa samme Tid overøste to preussiske Batailloner Skandsen med deres Ild for at bortlede Besætningens Opmærksomhed fra det, som foregik i Graven, indtil Brechen var bleven dannet. Planen var udmærket, men man havde forregnet sig med Hensyn til Klippens Modstandsevne og Gravens Dybde, og næppe vare altsaa Pionererne komne ned, førend de forsøgte at komme op igjen. Dette lod sig dog ikke gjøre; de vare komne i en slem Musefælde og bleve snart opdagede af Fortets Commandant, som opfordrede dem til at overgive sig. Dette blev først negtet, og de belavede sig paa at gjøre Modstand, men da sprang en rask Soldat ned til dem, greb en Officeer i Brystet og tog ham med som Fange; nogle Andre fulgte hans Exempel, og saaledes overgave de sig alle 230, hvoriblandt syv Officerer. Imedens dette foregik, havde de to Angrebsbatailloner Meget at lide af den franske Ild; de forsøgte at trænge frem, men Afstanden til Fortet var for stor, og tilsidst flygtede de i Uorden tilbage. En Snes Mand tog den feile Vei og flygtede henimod Belfort, hvor de bleve tagne tilfange, saa at der ialt blev gjort 259 Fanger, hvorimellem 19 Saarede. Tydskerne havde lidt meget af den fjendtlige Ild og havde desforuden ca. 120 Mand Døde og Saarede, medens Garnisonen kun tabte 20 Mand, hvorimellem atter en Ingenieurcapitain faldt. Under hele Fægtningen blev Byen paa det Frygteligste beskudt, saa at al Passage var en ligefrem Umulighed. Da de preussiske Fanger nærmede sig Fæstningen, fik en Officeer den ene Haand revet bort af en Granatstump, hvorved han udbrød: «Nu kjender jeg Virkningen af vore Granater». Endnu flere Fanger bleve ramte, og de ulykkelige Mennesker bleve derfor forfærdede over at skulle opholde sig i et saadant Helvede; thi man vidste ikke, hvor man sikkert skulde anbringe dem. Ca. Hundrede bleve anbragte i Fortet des Barres's Cassematter, hvor de vare nogenlunde i Sikkerhed; til de Andre havde man derimod intet

andet Sted end Fængslet, hvor der var alt Andet end sikkert, men der var ingen anden Udvei. — Den næste Morgen tidlig standsede Bombardementet af Basses Perches, idet en Parlementair nærmede sig Skandsen for at anholde om en Vaabenstilstand til at kunne begrave de Døde, som endnu hvilede paa den snedækkede Jord. Hans Forlangende blev forebragt Commandanten, som slet ikke holdt af at parlementere, da Tydskerne altid misbrugte det, og derfor afslog hans Forlangende; derimod underrettede han General Treschow om, at de franske Soldater skulde begrave de Døde, hvis der ikke i den Tid blev skudt paa Les Perches. — Forhandlingerne bleve dernæst fortsatte mellem Perches' Commandant og Parlementairen, hvorpaa Fortet standsede sin Ild. — Fra Kl. 4 til Kl. 6 vilde ogsaa alle Beleiringsbatterier tie, for at Fortets Besætning kunde begrave de mange Liig, som vare haardfrosne. En Grav blev saa graven af Mobilgardisterne, som dernæst samlede de mørke Skikkelser, berøvede dem deres Kapper og deres Fodtøi, hvorpaa der var stor Mangel i Fæstningen, brøde deres Lemmer og sænkede dem ned i den snævre Grav; 60 Tydskere bleve saaledes jordede paa Glaciet af Fortet Les Perches. Kl. 6 var Alt forbi, og da faldt atter den første Granat i Byen, som atter maatte lide forfærdelig i de paafølgende Dage. Saaledes blev Kirken ramt fem Gange i Timen, til stor Bestyrtelse for de fattige Beboere, som under dens Kjældere havde fundet en Tilflugt. — Hvor frygtelig saae der ikke ud paa dette Sted! Menneskene laae complet sammenpakkede, for det Meste paa Straa; kun Enkelte havde Seng, og af Ildsteder var der kun faa. Sygdom var der nok af, navnlig Kopper, men de Angrebne kunde ikke altid føres paa Hospitalet. Flere Koner nedkom her ofte ved Siden af en Døende, og den Lilles Vugge indtog saa strax den Plads, hvor den Afdødes Seng havde staaet. Den 29de Januar blev Byen første Gang bekastet med Bomber, som gjorde megen Skade, den næste Dag opdagedes en temmelig lang Løbegrav foran Les Perches,

i ca. 1,200 Alens Afstand. Det var den første Parallel, hvormed det regulaire Angreb paa Skandserne blev aabnet, da Preusserne havde faaet nok af Overraskelserne. —

Vi have allerede omtalt, at de tydske Fangers Opholdsted ikke var ganske sikkert; dette viste sig paa en sørgelig Maade den 31te Januar om Natten, da en 156 ℔'s Granat slog ned i Fængslet og ved sin Explosion dræbte fire og paa det Frygteligste lemlæstede sexten Andre. Hvad skulde man gjøre derimod? Tydskerne vare jo ikke værre stillede end Befolkningen og Garnisonen, til hvem der ikke var bombesikkert Rum nok. Det kunde dog sandelig ikke gaae an at overføre alle Fanger til Cassematterne i Les Barres, da man derved vilde compromittere dette Værks Modstandskraft. Heller ikke kunde det nytte at melde General Treschow det Passerede, saaledes som Flere stemte for, thi derved vilde de Steder, hvor Tydskerne befandt sig, maaskee blive skaanede fremfor andre Qvarterer, og det Eneste, hvad der kunde gjøres, var at anbringe dem udelukkende i Fængslets nederste Etage. Heller ikke her vare de sikkre, og faa Dage senere blev atter fire saarede. Derved bleve de andre Fanger aldeles rasende og begyndte at gjøre Oprør, saa at man blev nødt til at anvende Magt, for at de skulde forholde sig rolige. — Deres Stilling var ogsaa ganske fortvivlet, og den næste Morgen besluttede Officererne derfor at skrive til Commandanten for at bede ham om enten at anbringe dem paa et sikkert Sted eller at lade dem gaae, saaledes som Bazaine gjorde ved Metz med de Fanger, som han ikke kunde give Næring. Her gjaldt det jo ikke Næringen, men en ligesaa vigtig Ting, nemlig Existensen. — Oberst Denfert forstod vistnok de ulykkelige Fangers fortvivlede Stilling; men var den værre end for de 1,500 Oldinge, Qvinder og Børn, som General Treschow ikke havde villet lade slippe ud af Fæstningen? Imidlertid var han villig til at give de Fanger Friheden, som ikke kunde anbringes paa et sikkert Sted, naar General Treschow paa sin Side tillod Oldinge, Qvinder og Børn at drage bort. Efter nogen

Tøven besluttede Officererne at forebringe Generalen denne Udtalelse, og deres Brev blev besørget af en Parlementair. De erholdt følgende Svar: «Jeg beklager meget ikke at kunne opfylde Deres Bøn. Det stod Dem frit for at lade Dem gjøre krigsfangen eller ikke. De har valgt det første Parti, saa bær ogsaa Følgerne deraf». Dette Svar satte de preussiske Officerer i stor Forlegenhed, da de frygtede for senere at blive beskyldte for Feighed; de bad derfor om en Attest fra Commandanten om, at de den 26de Februar havde gjort deres Pligt, og denne Bøn blev beredvillig opfyldt. — Senere slog atter en Granat ned i Officerernes Værelse og frembragte stor Ødelæggelse, men heldigviis var da Ingen tilstede. Den 1ste Februar kom de første Efterretninger om Paris's Capitulation til Garnisonens Kundskab; men man kunde umulig troe derpaa; thi skulde det virkelig forholde sig saaledes, vilde Chefen for Beleiringshæren næppe have undladt at bringe det til Commandantens Kundskab for derved at fremtvinge Byens Overgivelse. Ingen tænkte dog endnu paa Overgivelse, man vilde holde ud, til Freden blev sluttet, eller indtil der kunde komme Undsætning; thi endnu var Besætningen ved godt Mod, endnu var Befolkningen resigneret, og endnu var der Levnetsmidler nok. Faa Dage efter blev man dog nødt til at troe paa Frankrigs fortvivlede Stilling i Øieblikket og til at lade alt Haab fare om det Nyttige i en fortsat Modstand. — Der var nemlig nogle Damer i Belfort, som ikke længere kunde udholde Bombardementet og derfor vilde prøve paa at komme ud af Byen, hvorfor de henvendte sig til en tydsk Stabsofficeer i Ceneringslinien for at faae Tilladelse dertil. Paa hans Bord laae en heel Deel Aviser, og de fik Tid nok til deri at læse Efterretningen om Paris's Capitulation, Vaabenstilstandens Afslutning og Bourbakis Nederlag. Ogsaa saae de, at Østarmeen og Belfort vare undtagne fra Vaabenstilstanden. Da det blev negtet dem at komme igjennem Cerneringslinien, kom de atter tilbage til Byen, hvor de meddeelte det, de havde læst.

Der var næppe længere nogen Tvivl mulig, og Præfecten meddeelte derfor strax disse Efterretninger til Commandanten, som blev smertelig overrasket derved og først næppe vilde troe dem; thi hvorledes var det muligt, at en enkelt By en enkelt Hær kunde undtages fra Vaabenstilstanden? — Efter moden Overveielse besluttede Commandanten at sende en Officeer til Basel for at erholde nøiagtige Oplysninger angaaende Frankrigs Tilstand og for at indhente nøiagtige Instructioner fra den franske Regjering, i hvilken Anledning han skrev til Treschow for at bede ham at medgive Officeren et Leidebrev. Allerede næste Nat modtog Denfert Generalens Svar og Leidebrevet, og den Hurtighed, hvormed den preussiske Generalstab gik tilværks, viste noksom, at Damerne ikke havde læst feil. — Nogle Timer senere drog Capitain Châtel af Generalstaben ud af Belfort, en Vogn stod ved de tydske Forposter til hans Disposition, for at han uden Ophold kunde komme til Basel. Dette skete den 5te Februar, og vi have saaledes ladet uomtalt, hvorledes det gik med Fæstningen i de første Dage af Februar. Det var paa den Tid, at Bombardementet naaede sin største Heftighed; thi ikke mindre end 8 à 10,000 Projectiler bleve daglig udskudte af de tydske Kanoner; heraf fik Les Perches alene 2,500 à 3,000, La Justice 1,000 à 1,200, derimod la Miotte kun 3 à 400, og de to andre Forter næppe 100 hver, saa at Byen alene fik de 4 à 5,000 om Dagen, paa et Areal af næppe 400 Tønder Land. — Fæstningen besvarede denne Ild med ikke mere end 1,000 à 1,200 Kanonskud om Dagen; dette Tal var navnlig saa ringe, fordi man var nødt til at spare paa Spidsgranaterne, hvoraf der nu kun brugtes 2 à 300, og hovedsagelig maatte hjælpe sig med 16 ℔'s Kugler. Tages det i Betragtning, at Straszburg i den sidste Periode af Beleiringen egentlig slet ikke gjorde et Skud fra Angrebsfronten, maa man erkjende, at Artilleriet i Belfort har holdt sig langt bedre end hiint Sted, og det er kun at beklage, at man var nødt til at spare paa Ammunitionen.

Man anvendte ogsaa en heel Deel Morteerild, men ogsaa heri var Garnisonen uheldigt stillet, thi de Bomber, der gjøre størst Skade, er naturligviis de store paa 150 ℔; deraf havde man vel en meget stor Beholdning, men de skreve sig fra det syttende Aarhundrede og vare som Følge heraf saa slette, at de sprang om Ørene paa dem, der betjente Mortererne. — Under det heftige Bombardement kom det for Commandantens Øre, at Feltvagterne fraterniserede med hinanden, idet Forpostcommandeuren stiltiende havde antaget en Vaabenstilstand; han gav derpaa strax Ordre til, at dette Forhold skulde ophøre. — Med Sappeurarbeidet foran Les Perches gik det særdeles rask, og allerede den 2den Februar var Løbegraven kun 2 à 300 Alen fra Skandserne; samtidig dermed blev Ilden Dag for Dag stærkere, saa at efterhaanden næsten alt Skyts var blevet demonteret. Det blev derfor særdeles vanskeligt for Besætningen at holde Værkerne besatte; saasnart en Mand i Skandserne traadte op paa Brystværnet, blev han ramt af de preussiske Skarpskytter, som laae skjulte i Løbegravene. Commandanten besluttede derfor efterhaanden at rømme Værkerne, saa meget mere som det var aabenbart, at Fjendtlighederne snart maatte være endte, og Fæstningen endnu længe kunde holdes, selv om Les Perches bleve forladte. Der blev derfor givet Befaling til at føre alt Skyts ud af Forterne, og at drage bort med Besætningen med Undtagelse af tre Compagnier, hvoraf det ene skulde blive i Basses Perches, de to andre i Hautes Perches. Denne svage Styrke skulde trække sig tilbage, saasnart Værkerne bleve angrebne. —

Efter at Capitain Châtel havde forladt Fæstningen, var hans Reise Æmnet for alle Samtaler, da man næsten var fortvivlet over at være udelukket fra Vaabenstilstanden; hvad kunde en forøget Modstand egentlig hjælpe længere? Hvad enten Tydskerne erobrede Byen eller ikke, vilde de kunne faae den udleveret ved Fredsslutningen, efter at hele Frankrig forresten var bleven kuet, og dog turde Ingen tale om Byens

Overgivelse. Man vilde holde ud til Enden og give Tydskerne al Skyld for det Blod, der stadig vedblev at strømme. Den 6te Februar var Bombardementet ogsaa frygteligt; en Granat sprang saaledes i et Værelse, hvor flere Personer sad og spiste. Syv af disse bleve saarede, en ung Pige paa 18 Aar fik Hovedet revet af, og et lille Barn blev fuldstændig maset; atter blev en Ingenieurofficeer dræbt, og saaledes blev det ved den ene Dag efter den anden. — Tilsidst besluttede derfor Oberst Denfert, som maatte være i den Formening, at Tydskerne havde undtaget Belfort fra Vaabenstilstanden, medens det i Virkeligheden var Jules Favre, at forsøge et Skridt hos General Treschow for at bevæge ham til at høre op med Fjendtlighederne. Han skrev derfor til Generalen om at standse Ilden, indtil Capitain Châtel kom tilbage, da han maaskee vilde medbringe Instructioner fra den franske Regjering, som lode al det udgydte Blod være unyttigt. Han haabede saa meget mere, at Generalen vilde gaae ind derpaa, som denne jo i samme Stund havde bemægtiget sig Les Perches, hvorfra han i meget kort Tid vilde kunne tage Slottet, hvis det var nødvendigt. Preusserne havde nemlig den 8de om Aftenen bemærket, at Skandserne kun vare svagt besatte, og de vare derfor klavrede opad Brystværnet og trængte ind i Værkerne, uden at de dog fik Tid til at tilføie de tre Compagnier et større Tab end en halv Snees Mand. Derimod led de meget af Fæstningens Ild, inden det var lykkedes dem at frembringe nogen Dækning i Skandserne.

Natten mellem den 8de og 9de Februar fik Denfert General Treschows Svar, hvori Vaabenstilstanden blev negtet af følgende Grunde: «For at ende det Hverv, som er overdraget General Treschow, kan han kun tage Hensyn til militaire Betragtninger og maa lade Humanitetsspørgsmaal udenfor Spillet. Han har Befaling til at tage Belfort snarest muligt. Ved at tilstaae en Vaabenstilstand vilde han atter tabe den vundne Fordeel ved Les Perches' Besættelse og fjerne sig fra det Maal, han maa stræbe efter». —

Saaledes strandede dette Forsøg, og Menneskeligheden blev opoffret for den militaire Hæder. Treschow vilde ikke give tabt med at tage Byen. Denfert vilde ikke overgive en By, som endnu kunde forsvares længere, uagtet han og hele Garnisonen maatte indrømme, at Forsvaret var aldeles unyttigt. Bebreidelsen falder dog mindst paa Belforts tappre Commandant, som paa Grund af sit seige Forsvar fortjente noget Hensyn. Bombardementet vedblev altsaa, ja Fjenden anlagde endogsaa nye Batterier foran Les Perches, som gjorde Slottet megen Skade, Skytset paa «Cavaleren», hvilket hidtil var blevet skaanet, demonteredes, Hvælvingerne paa Cassematterne led betydeligt, en Bro, som forbandt den udvendige Enceinte med den indvendige, blev aldeles ødelagt, og man maatte hver Dag lægge en ny Gangbro af Træ, hvad der i Reglen kostede to à tre Stakler Livet. Dette farlige Arbeide blev ledet af en Ingenieurofficeer, som dog ikke ved denne Leilighed gav synderlige Prøver paa sit Mod. Fra Les Perches skjød Fjenden uophørlig med Geværild paa Fæstningen, og han forbandt tillige disse Skandser ved Løbegrave med Danjoutin, hvad der viste, at han snart vilde forsøge et Coup. Stillingen blev Dag for Dag mere fortvivlet, saa at man med Længsel ventede Capitain Châtels Tilbagekomst; tilmed bleve Garnisonen og Befolkningen mere og mere demoraliserede ved at tænke paa Conventionen af 28de Januar, som gav det øvrige Frankrig Vaabenstilstand, og Desertioner bleve meget hyppige. Siden Maanedens Begyndelse vare 80 Mand, meest fra Elsasz, løbne deres Vei. Commandanten gav dog ikke tabt; han blev ved med at tilføie Tydskerne al mulig Skade, og deres Tabslister udvise ogsaa, at de efter den 8de Februar indtil Fjendtlighedernes Ophør have mistet over 50 Mand.

Den 13de Februar endelig var den sidste Dag, Byen blev beskudt. En stærk Ild udbrød i de sorte Søstres Huus, og da dette stødte lige op til Arsenalet, som endnu indeholdt endeel Krudt, var man meget bekymret. Heldigviis blev Brandstedet ikke videre beskudt, og derved lykkedes det

at frelse Arsenalet, hvorved en frygtelig Katastrophe blev undgaaet. Samme Dag blev der ogsaa skudt Breche i Taarnet i la Miotte, men dette blev de fjendtlige Kanoners sidste Bedrift. Kl. 5 om Eftermiddagen hørte Ilden aldeles op, samtidig med at en Parlementair henvendte sig til de franske Forposter. Kun til en af Commandanten anviist Officeer og imod Kvittering overleverede han et vigtigt Brev af omtrent følgende Indhold fra General Treschow til Commandanten:

«Ifølge Deres Forlangende har jeg ladet Capitain Châtel reise til Basel for at forhøre sig angaaende Frankrigs Tilstand; siden hans Afreise har jeg sagtnet min Ild(!!!), ventende, at han snart skulde komme tilbage; men at vente længere vilde jeg ikke mere kunne forsvare. Jeg vil derfor med fornyet Kraft begynde mit Angreb. Jeg veed, at de Midler, jeg vil anvende, ville koste mange civile Personer Livet og Strømme af Blod. Jeg anseer det derfor for min Pligt forinden at bede Dem om nærmere at overveie, om ikke det Tidspunkt er kommet, hvori De kunde overlevere mig Fæstningen. Da jeg er i Besiddelse af Les Perches, vil Slottet ikke alene efter min Formening, men ogsaa efter franske Autoriteters Udsagn*), ikke lang Tid kunne modstaae de der anbragte Batteriers Ild. Belfort er derfor ikke længere til at redde for Frankrig, og det afhænger derfor af Dem alene, om de ved en ærefuld Capitulation vil forhindre mere Blodsudgydelse. I Betragtning af Deres heltemodige Forsvar skal jeg stille Dem meget gunstige Betingelser. Paa Dem alene vil altsaa Ansvaret falde, naar De atter skulde tvinge mig til at forandre Belfort aldeles til en Gruushob og at begrave Beboerne under Ruinerne.

Jeg venter ikke noget bestemt Svar, men jeg vil vente tolv Timer, inden jeg fornyer mit Angreb. Hvis jeg ikke

---

*) Herved hentydes til en Udtalelse af en Fæstningscommission af 10de Marts 1869 under General Frossard, hvoraf Oberst Denfert forøvrigt som Geniecommandant i Belfort havde været Medlem.

inden den Tid har modtaget antagelsesværdige Forslag, vil jeg ikke vige tilbage for de strengeste Midler».

Dette Truselsbrev blev modtaget med den største Harme, saavel af Commandanten som af Befolkningen, og den Første var derfor ikke et Øieblik i Tvivl om, hvorledes han havde at forholde sig. Han vilde lade Brevet aldeles ubesvaret. — Næppe var dog den første Parlementair dragen bort, før der meldtes et nyt Sendebud fra Treschow, hvorved Situationen blev aldeles forandret; thi han overbragte følgende Telegram fra Versailles til General Treschow:

«Belforts Commandant bliver herved i Betragtning af Forholdene bemyndiget til at overgive Fæstningen. Garnisonen vil kunne drage bort med klingende Spil samt med Stadens Archiver. Den maa begive sig hen til den nærmeste franske Stilling».

Ernest Picard.
(Bismarck.)

Dette Telegram blev modtaget med stor Tilfredsstillelse af Befolkningen, men hvor authentisk det end øiensynlig kunde være, havde det dog ikke Lovskraft for Oberst Denfert, og han ønskede derfor at træde i directe Forbindelse med den franske Regjering. Det var vanskeligt nok at faae General Treschow til at gaae ind herpaa, men endelig blev der dog sluttet en Overeenskomst og en Vaabenstilstand, medens en Capitain af Ingenieurerne blev sendt til Basel for at telegraphere til Versailles.

Saaledes endte Belforts Bombardement efter 73 Dages Forløb. Hvor besynderligt var det ikke for Beboerne den næste Dag at kunne forlade deres Huler, efter at de havde været nødte til at opholde sig deri den halve Vinter, men hvor bedrøveligt var det ikke for disse Ulykkelige at betragte deres Eiendommes fuldstændige Ødelæggelse. Den 15de kom Capitain Krafft af Ingenieurerne tilbage til Basel, og endnu samme Aften aabnedes Underhandlingerne angaaende Byens Overgivelse i Perouse. Der udfordredes hele tre Møder, inden

8*

der kunde opnaaes Enighed, navnlig fordi de franske Befuldmægtigede holdt paa, at der i Conventionen skulde staae, at Fæstningen var bleven overgivet efter den franske Regjerings Befaling, og at Beboernes Interesse paa det Nøieste skulde blive varetaget. — Efter megen Modstand indvilligede de tydske Officerer i det første Punkt, men derimod ikke i det andet. Beboerne vedkom kun General-Gouvernementet i Elsasz, og ingen bestemt Clausul angaaende dem kunde optages i Conventionen. Forhandlingerne vare nær ved at gaae istykker, men da saa Bombardementet vilde have været gjenoptaget, og dette næppe kunde være at befordre Beboernes Interesse, gave de franske Afsendinger efter, saa at Conventionen den 16de kunde afsluttes. — Dens Ordlyd vil endnu være i altfor frisk Minde, til at vi her skulle gjengive den; derimod kunne vi ikke undlade at meddele Oberst Denferts Proclamation til Soldaterne og Borgerne, efter at han med saa megen Dygtighed og Udholdenhed havde fuldført sit Hverv. Proclamationen blev opslaaet den 16de Februar og lyder saaledes:

> «Gouvernementet for det nationale Forsvar har i Betragtning af Omstændighederne befalet mig at overgive Belfort. Som Følge heraf har jeg maattet træde i Underhandling med General Treschow, Beleiringshærens Chef.
>
> Hvis Landets Ulykker have foraarsaget, at det energiske Forsvar, som Garnisonen, Nationalgarden og Befolkningens Fleertal have ydet, ikke har faaet den Løn, som den fortjente, saa have vi idetmindste den Tilfredsstillelse, at Garnisonen med sine Vaaben og sin Bagage fri for enhver Forpligtelse kan drage til den nærmeste franske Post.
>
> Jeg kjender den Aand, som besjæler Byens Indvaanere, iblandt hvilke jeg har tilbragt flere Aar, og Ingen kan derfor bedre end jeg fatte den bittre Stilling, hvori de ere bragte. Denne Stilling er saa meget piinligere,

som man lader os frygte, at til Trods for de nyere Ideer og Principer vil den kommende Fredstractat være helliget den Stærkeres Ret og underlægge hele Elsasz det fremmede Herredømme.

Jeg forbliver dog overbeviist om, at Belforts Befolkning altid vil bevare sine franske og republikanske Følelser, som den med saa megen Energi har baaret til Skue. Raadfører man sig iøvrigt med det forrige Aarhundredes Historie, vil man deri finde et berettiget Haab om, at Magten ikke lang Tid kan veie op imod Retten. Leve Frankrig! Leve Republikken!

Belfort, 16de Februar 1871.

Denfert Rochereau.

Ifølge Conventionens Ordlyd skulde Fæstningens Rømning begynde den 17de Kl. 7 om Morgenen, idet Garnisonen skulde deles i Colonner paa 1,000 à 1,200 Mand, som ad forskjellige Veie skulde begive sig til Staden Baurepaire i Departementet Saône et Loire. Forinden afholdt Commandanten en Revue, ved hvilken man ret kunde see, hvad Garnisonen havde lidt. Soldaterne vare blege og afmagrede; deres Uniformer forslidte, deres Vaaben daarlig vedligeholdte. Efter Revuen drog den første Colonne afsted, ledsaget af en preussisk Officeer, men uden militair Musik, da Frankrig sørgede, og fulgt af ca. 15 Vogne, som transporterede Levnetsmidler og Archiverne; saaledes droge 9 Colonner bort, indtil endelig den 18de Februar Kl. 12 den sidste Colonne under Oberst Denfert forlod Byen, fulgt af det flyvende Batteri og af en Mitrailleuse, som var forfærdiget under Beleiringen, men hvormed man ikke havde kunnet skyde. — Nogle Timer senere drog den tydske Hær eller rettere 5,000 Mand af samme ind i Fæstningen, og Belforts Beleiring var endt. — Den havde ialt varet i 104 Dage (Straszburgs varede kun 47), hvoraf de 73 vare Bombardementsdage. Ved Fæstningens Overgivelse var der derfor intet Huus i Byen, som ikke kunde fremvise Spor af Granater, ligesom ogsaa Forstæderne havde

lidt en heel Deel; navnlig var den nydelige le Fourneau aldeles ødelagt. Paa Grund af den Omhu, hvormed Brandvæsenet var organiseret, taltes der kun faa Huse, som vare totalt afbrændte, nemlig kun 34; men i mange andre havde der været Ild. Paa Husene var Ødelæggelsen saa stor, at det var umuligt at kjøre gjennem Gaderne paa Grund af Muurbrokker, Tagsteen og Fordybninger. Den hele Skade er bleven anslaaet til 4 Millioner Francs. Alene til Kirkens Reparation vil der medgaae flere Hundredetusinde Francs. Ogsaa følgende Tal ville vistnok frembyde Interesse, da de for den Kyndige afgive den bedste Maalestok for, hvad der er blevet præsteret ved Belforts Forsvar. — Fjenden har ialt anlagt 53 Batterier til Fæstningens Beskydning, som tilsidst vare armerede med ca. 150 Kanoner. Disse Forhold svare til, hvad der fandt Sted ved Straszburgs Beleiring, men medens denne store Fæstning, som er 1½ Miil i Omkreds, kun fik 194,000 Projectiler, hvad der altid er et meget betydeligt Antal, fik Belfort 410,000 Skud indenfor sine Forsvarslinier eller gjennemsnitlig 5,616 om Dagen. — Fæstningen besvarede denne frygtelige Ild med 370 Kanoner, hvormed Alt i Alt kun gjordes 86,000 Skud navnlig af Mangel paa Ammunition. Beholdningen af Spidsprojectiler var kun 7,000, da Preusserne besatte Byen. — Léon Bélin opgiver, at den tydske Ild kun havde demonteret 30 Kanoner under hele Beleiringen (ved Straszburg var Antallet 120), medens Tydskerne anføre, at der ved Fæstningens Overgivelse fandtes 50 Kanoner demonterede, alle Skydeskaar ødelagte og 100 Affutager gjorte ubrugelige. — Preusserne gjorde en lille Forretning med at befale Indvaanerne i Belfort at samle alle de Projectilstumper, der laae spredte rundtomkring og at aflevere dem til Commandantskabet. Herved skulde der være blevet indsamlet 20 Millioner ℔ Jern, et Tal, der, hvis det er rigtigt, viser, at Belfort er bleven beskudt med mange svære Projectiler. — At Tabet ved en saadan Beskydning maatte blive overordentlig stort for de Beleirede

er naturligt. Af de 17,600 Mand, som oprindelig fandtes, forlod kun 12,500 Mand Byen. 1,020 vare døde, tildeels ogsaa ved Sygdom, 2,400 forsvundne (dræbte, saarede eller fangne i de forskjellige Træfninger), medens 1,600 Syge og Saarede bleve tilbage i Hospitalerne ved Fæstningens Rømning*). Af civile Personer døde der 278, hvoraf dog kun 55 ved Granatskud, hvilket Tal er betydelig lavere end ved Straszburg, hvor der af Borgerne faldt 261 og saaredes 1,100; men Indbyggerantallet i denne By var ogsaa 10 Gange saa stort. — Beleiringshærens Tab har jeg endnu ikke seet nøiagtig opgivet; det har vistnok været betydeligt paa Grund af de mange Fægtninger og Fæstningens velrettede Ild mod de Landsbyer, hvor Tydskerne laae i Qvarteer; men det naaer dog slet ikke Modstanderens Tab og endnu langt mindre Avisernes Opgivelse om 1,800 døde Familiefædre. Beleiringsartilleriets Tab var ialt 150 Mand, hvoraf dog kun 33 Døde.

De anførte Talstørrelser vise tilfulde, hvilken alvorlig Modstand Belfort har ydet. Dens Forsvar var et glimrende Lyspunkt i den nyeste franske Krigshistorie, og dette skyldes næsten udelukkende den aandsfriske, virksomme og energiske Commandant, som kunde udøve en dictatorisk Myndighed og meddele sin Begeistring og Troen paa den retfærdige Sags Seir til sine Omgivelser. — Ogsaa derved, at han kun havde unge og uøvede Tropper til sin Disposition og kun raadede over indskrænkede materielle Hjælpekilder, har hans Forsvar Krav paa vor største Opmærksomhed.

Maatte det kunne bidrage til at aabne Folkets Øine for en Fæstnings store Betydning og Modstandsevne, saaledes at Danmark ikke længere alene betroede Forsvaret af sin Selvstændighed og Bevarelsen af sin Neutralitet til en Hær, men tillige til et virkeligt fast Punkt heri Landet.

—h.

---

*) Straszburgs Garnison havde høist 700 Døde og 2,100 Saarede.

Hans Kohlhase.

Et Livsbillede fra Reformationstiden.

Kohlhases eventyrlige Liv, hans Misgjerninger og Død ved Bøddelhaand er nylig gjort til Almeenlæsning hos os ved en af Udvalget for Folkeoplysnings Fremme udgiven Fortælling: «Michael Kohlhas», der er skreven for henved 60 Aar siden af den tydske Digter Heinrich von Kleist. Der vil vel hos os, ligesom i Tydskland, blive fældet forskjellige, meer eller mindre anerkjendende Domme om denne Fortællings kunstneriske Værd som frit Phantasibillede; men angaaende det ringe Grundlag af «virkelige Begivenheder», hvorpaa den som Tidsbillede er bygget, navnlig hvor saadanne Skikkelser som Churfyrsten af Sachsen og Dr. Luther gribe ind i Fortællingens Gang, kan der nu kun være een Mening. Længe gjaldt Kleists Fortælling endog i Enkelthederne for saa paalidelig, at Kohlhases Liv berettedes i Overeensstemmelse med den, f. Ex. i de forskjellige tydske Conversationslexica; men det er nu oplyst, at den, betragtet fra det historiske Synspunkt, er i høi Grad fabelagtig. For nogle Aar siden fandt Archivaren Dr. Bukhardt, medens han forberedede en Udgave af hidtil utrykte Breve af Luther, hvori Kohlhase ogsaa forekommer, i det Weimarske Statsarchiv en saa fuldstændig Samling af de originale Acter i de mod Kohlhases Medskyldige indledede criminelle Undersøgelser, at han ved Hjælp af dem og andre Archivdocumenter kunde give et tro og charakteristisk Bil-

lede af den historiske Kohlhase*). Dette Livsbillede gjengives her i alt Væsentligt med Tilføielse af adskillige Træk, hentede fra Luthers Brevsamlinger.

Hans Kohlhase var en ret velstaaende Kjøbmand, der handlede med Honning, Flæsk og Sild og var bosat i Kölln (den ældste Deel af Staden Berlin) ved Spreefloden. Han var et lyst Hoved, besad ikke ringe Dannelse, talte og skrev godt for sig og nød almindelig Agtelse, saa at endog hans Landsherre, Churfyrst Joachim af Brandenburg, kjendte ham som en brav Borger. Hans Næringsvei førte ham jævnlig til de store Markeder i Leipzig, og til Michaelismessen i samme Stad drog han ogsaa i Aaret 1532. Sine Varer havde han skikket i Forveien under sikker Bedækning; selv reiste han bagefter tilhest og førte en Rødskimmel som Haandhest med sig. Det var den 1ste October ved Solnedgang, at han standsede foran Kroen i Landsbyen Wellaune paa Alfarveien mellem Wittenberg og Leipzig og forlangte, siddende paa sin sorte Hest, et Kruus Øl. I samme Øieblik kom nogle Bønder, der vare forsamlede i Skjænkestuen, ud og toge den Reisende skarpt i Øiesyn. En af dem spurgte mut: «Hvorfra kommer I, og hvor skal I hen?» Og da Kohlhase ligesaa mut svarede: «Hvad kommer det Eder ved, jeg skal vel ikke gjøre Eder Regnskab for min Vei!», fik han den Besked af Bønderne, at deres Herre, Günther von Zaschwitz, havde befalet dem at anholde Enhver, der syntes dem mistænkelig; de fordrede derfor at vide Rytterens Navn, og hvorfra han havde de to Heste, han førte med sig. Det ene Ord tog det andet; Kohlhase, der var oprørt over at blive sigtet for Tyveri, sprang tilsidst ned af sin Hest, gav en af Bønderne et Næveslag i Ansigtet og drog sin Kniv til Angreb, men maatte

---

*) Skriftet udkom i Leipzig 1864, og Luthers utrykte Breve sammesteds 1866.

vige for Overmagten og frelse sit Liv ved Flugt, medens hans Heste bleve anholdte som Tyvekoster.

Saasnart Kohlhase havde endt sine Markedsforretninger, der iøvrigt gik uheldigt for ham, begav han sig atter tilbage til Wellaune, forsynet med et Anbefalingsbrev fra Hans Blumentrost i Leipzig, der udsagde, at han var en from, ærlig Kjøbmand af godt Navn og Rygte, og tillige bønfaldt den sachsiske Landfoged om at skaffe den Forurettede Opreisning. Kohlhase henvendte sig først til Junker Günther von Zaschwitz, men denne viste ham til Dommeren, som havde taget Hestene i Forvaring. Dommeren erklærede, at fra hans Side skulde Intet være iveien for deres Udlevering, naar Kohlhase havde betalt 5—6 Groschen i Foderpenge; men denne Fordring syntes Kjøbmanden saa ubillig, at han harmfuld drog hjem og lod Hestene blive, hvor de vare.

Hvorvidt den uforskyldte Mistanke, der var kommen til at hvile paa Kohlhase, kan have medvirket til den Tilbagegang i hans Forretninger, som derpaa indtraadte, maa staae hen; nok er det, at han efterhaanden maatte lade Huus og Jord gaae i Pant til sine Creditorer, som stormede ind paa ham. Hans Hu stod nu alene til at faae Junker Günther ad Rettens Vei draget til Ansvar for den Ulykke, han havde voldt ham.

Churfyrsten af Brandenburg tog sig af Sagen og formaaede den sachsiske Regjering til at udskrive en Retsdag, der blev holdt den 13de Mai 1533 i Düben, og paa denne forhandledes Tvisten mellem Junkeren og Kjøbmanden. Klageren krævede de ærerørige Beskyldninger mod ham for Hestetyveri kjendte døde og magtesløse; hans Heste, der vare udslidte og udmagrede ved Dommerens Brug af dem, skulde erstattes ham med det Dobbelte af deres Værdi, og 150 Gylden skulde betales ham for den Skade, som hans Forsinkelse i Wellaune havde voldt ham paa Markedet. Junkeren derimod forlangte i Foderpenge for et halvt Aar 12 Gylden og tilbageviste sin Modstanders Krav som uretfærdige. Ved Land-

fogdens Forestillinger bevægedes dog Kohlhase til foreløbigt at tage imod sine Heste til en Vurdering af 12 Gylden, idet han forbeholdt sig at gjøre sine andre Fordringer gjældende ved Amtets Domstol, og en Ven af ham, Lamperswalde, forpligtede sig til at betale Junkerens Dommer de forlangte Foderpenge.

Dagen efter Forliget havde Kohlhase den nye Ærgrelse, at Rødskimmelen døde; men han lod en Maaned gaae hen, før han forestillede Churfyrsten af Sachsen, Johan Frederik den Høimodige, sin lidte Uret og begjærede Sagen paany foretagen. Luthers Ven, Dr. Jeronimus Schurf, fik Befaling til i Forening med Landfogden Hans Metzsch i Wittenberg at beramme nye Retsdage; men Junkeren fik under de forskjelligste Paaskud disse udsatte, og i Februar 1534 gav Landfogden Kohlhase det Raad paany at henvende sig til Churfyrsten, og han selv foretog intet Videre mod Junkeren ad Rettens Vei. Kohlhase forlod ham i Raseri, og kort efter udstedte han under et Datum, han lunefuldt benævnede «Slaa til», et Feidebrev, hvori han berettede den Uret, der var overgaaet ham, og sluttede med disse Ord: «Da jeg nu ikke har Mere at sætte til end mit Legeme og mit Liv, saa maa jeg til Nødtørft forsvare min Ære og mit Maadehold, som det anstaaer den Ærekjære; jeg vil bruge al Verdens List og Behændighed, vil være Guds og al Verdens Ven, men undsiger Günther von Zaschwitz og hele det sachsiske Land, og hvor jeg kan faae dem i min Magt, vil jeg lamme dem paa Hænder og Fødder, desuden røve og brænde, bortføre og brandskatte dem, indtil Günther giver mig skyldig Betaling og efter Billighed holder mig ganske skadesløs».

Skjøndt lovløse Feider, der brøde Landefreden, i hine Tider ikke vare usædvanlige mellem enkelte Personer eller Stænder, vakte dog ovennævnte Undsigelsesbrev stor Uro i Wittenberg, da Efterretningen derom naaede til Byen fra Baruth, hvor Kohlhase den 12te Marts havde kastet det ind. Landfogden, der snart efter selv fik det ihænde og ængstedes

af Rygter om, at Kohlhase havde truet med inden lang Tid at hjemsøge Junkeren med «gloende Kul», foreskrev Forsigtighedsregler ved Byens Porte og udsendte sine Bud i alle Retninger. Et af dem iilte strax til Berlin for at melde Churfyrsten, hvad hans Undersaat pønsede paa. Men Forholdet mellem den katholske Joachim og det protestantiske Hof i Sachsen var ikke synderlig venligt, og efter flere Dages Venten hjembragte Buddet den Besked, at Churfyrsten Intet kunde foretage mod Kohlhase, der for længe siden havde opgivet sin Borgerret, og Fyrsten havde desuden ladet sig forstaae med, at Skylden for Forviklingerne laa i den sachsiske Retspleie.

Den 9de April 1534 brød der en Brand ud i Wittenberg ved modsatte Ender af Byen, og efter Luthers Udsagn i et Brev af 12te April til Churfyrstens Hofpræst, Spalatin, fortærede den fire Huse. Den følgende Nat oplyste Flammer fra Landsbyen Schützberg det ængstede Wittenbergs Gader, og Dagen efter brændte det paa et nyt Sted i selve Byen. Det løb fra Mund til Mund: Hans Kohlhase er Mordbrænderen. At Rygtet talte Sandhed, sluttede man deraf, at man havde fundet brændbare Stoffer som Svamp, Lunter og Krudt, at Kohlhases Svoger med sine Folk netop befandt sig i Byen, og at Fragtmænd paastode at have seet ham selv udenfor Portene og hørt ham sige, at hans Hjælpere skulde give Byen Nok at bestille. Imidlertid førte den mod hans Svogers Folk indledede Undersøgelse ikke til mindste Resultat, og paa Churfyrstens Raad opførte Wittenbergerne de afbrændte Kornlader paany, men udenfor Byen.

Kohlhase, der flakkede ustadig om for at undgaae Landfogdens Speidere, blev langt om længe opsporet af en paa Grændsen boende, velvillig Adelsmand ved Navn Eustachius af Schlieben, og denne formaaede ham til at prøve Forlig med Junker Günther. Det holdt imidlertid haardt at skaffe Kohlhase sikkert Leide fra den forbittrede Churfyrste af Sachsen, og først den 6te December kunde et Forlig

mellem Modstanderne paany blive forsøgt i Jüterbock. Günther var død en Maaned i Forveien, men hans Familie mødte i Byen med talrigt Følge. Kohlhase havde endeel Slægtninge og Venner med sig; Churfyrstens Mænd, Daniel von Feilitzsch, Friedrich Brand von Arnshaug og Mathes Loser, vare tilstede som Bisiddere i Retten, og en stor Skare af Tilhørere overværede Forhandlingerne. Først forlangte Hans Metzsch, at Urostifteren ved Ed skulde rense sig for Mistanken om, at han havde anstiftet Ildebrandene i Wittenberg, og da Kohlhase uden Betænkning med høi Røst og opløftet Haand havde besvoret sin Uskyldighed, og de tvistende Parter paany havde fremført deres Paastande, valgtes nogle af de Retskyndige fra Frankfurt, Berlin og Wittenberg, som Parterne hver for sig havde medbragt, til at mægle Forlig mellem dem. Efter flere mislykkede Forsøg enedes man den følgende Dag paa Raadhuset om, at Kohlhase skulde have en Skadeserstatning af 600 Gylden, der inden Nytaar skulde erlægges i Jüterbock, Bønderne i Wellaune skulde tilbagekalde deres ærerørige Beskyldninger, Kohlhase det udstedte Feidebrev.

Sagen syntes dermed til Ende; men det gik anderledes. Günthers Enke klagede øieblikkelig til Churfyrsten over Affindelsessummen, da hun kun havde givet sit Minde til at betale 200 Gylden; hendes Børns Formynder, den som Luthers Omgangsven bekjendte Dr. Benedikt Pauli, Borgmester i Wittenberg, ansøgte ligeledes Churfyrsten om, at det maatte have sit Forblivende ved disse 200 Gylden, og Landsherren erfarede tillige af sine egne Embedsmænds Indberetninger, at de tværtimod deres Fuldmagt havde indladt sig paa et Forlig. Han befalede dem ufortøvet selv at tilkjendegive Kohlhase, at de havde handlet imod deres Instruxer, og forbød Günthers Arvinger at holde sig Forliget efterrettelige.

Kohlhase var i Berlin, da Landfogdens Brev med Churfyrstens Villie den 26de December blev overrakt ham. «Siig Eders Herre», svarede han koldblodig Brevdrageren, «at jeg

godt har forstaaet Meningen deraf». Endnu havde han aldeles intet Ulovligt foretaget sig; desuagtet dannede Hans Metzsch smaae Streifcorps og udlovede den usædvanlig store Belønning af 100 Daler for hans Paagribelse, idet han benyttede sig af løse Folkerygter om allehaande Forbrydelser, der skulde være begaaede af Kohlhase i Mark Brandenburg og ved Frankfurt an der Oder, medens han dog selv yttrede til Churfyrsten, «at slig letfærdig Snak desværre var hyppigere i Wittenberg end godt Øl».

Paa den Tid var det, at Kohlhase anraabte Luther om Hjælp, og Reformatorens herlige Svar til den Forurettede foreligger i et trykt Brev af 8de December 1534. Luther beklagede den ham tilføiede Skade og Skam, men advarede ham paa det Kjærligste mod al Selvtægt. «Tag imod Fred», skrev han til ham, «ifald I kan faae den, og hellere end at gaae videre i Eders Forehavende maa I lide Skade paa Gods og Ære. De, der ville hjælpe Eder i en Feide, ere ikke fromme, ikke til at stole paa og søge deres egen Fordeel. De ville tilsidst forraade Eder selv, saa har I da fisket godt. Mal ikke Fanden paa Væggen og bed ham ikke til Fadder; han kommer nok endda; thi slige Stalbrødre ere hans Slæng, og deres Endeligt ligner som oftest deres Gjerninger. Bid for Guds Skyld Eders Skade i Eder, saa skal I see, at Gud igjen vil velsigne Eder og rigelig belønne Eders Arbeide, saa Eders Taalmod, naar I holder ud, skal vorde Eder kjær«.

Luthers Alvorsord holdt Kohlhase en Tidlang tilbage fra Voldsgjerninger, men en Smule Luft maatte hans Uvillie mod Sachserne dog have. I Marts 1535 viste han sig med tre skumle Ledsagere paa en Vogn i Nærheden af Jüterbock og ængstede et Par Dage de Borgere fra Wittenberg, han der traf paa. Han truede dem paa forskjellige Maader; de maatte ikke forlade Stedet uden hans Tilladelse; han lovede dem at udstyre Katte med Beg og Krudt for at stikke Lochauerheden i Brand og forjage Vildtet; men saa slog han atter om; han svirede med dem og gav dem tilsidst et

Spillekort med til deres Borgmester, hvorpaa han havde skrevet en lidet høvisk Hilsen, som endnu opbevares i Weimars Archiv.

Var Kohlhase ved at falde til Ro, hidsedes han paany, ikke blot af de mange raae Bekjendte blandt Berlins Almue, som hans Handel havde skaffet ham, men ogsaa af de fleste blandt hans egne Slægtninge. Selv hans Fader lod engang i Krostuen i Byen Tempelhagen det Ord falde til ham: «Ifald Sagen angik mig, saa skulde Adelsmanden skee en Ulykke». Dette voldte, at hans Harme med Eet brød løs.

Den 26de Mai 1535 overfaldt han i en regnfuld Nat Møllen i Gommig med otte Mand. Mølleren blev pryglet og saaret med et Spyd, Møllen stukken i Brand; men Alt, hvad der fandtes af Værdi, toge Røverne med sig og deelte det i Egnen omkring Freienwalde.

Over denne Udaad klagede Landfogden forgjæves i Berlin; Churfyrsten paastod endog, at Kohlhase umuligt kunde være Gjerningsmanden, og bad om at maatte blive forskaanet for slige Klager i Fremtiden. Den bedste Udvei var at faae et nyt Forlig istand. Eustachius von Schlieben var atter virksom, og Kohlhase var ligeledes villig til at lade Retten have sin Gænge; men fra Sachsens Side blev det længe ved blotte Løfter, og der foretoges intet alvorligt Skridt før midt i Aaret 1537, da der kom en ny Forhandling istand i Jüterbock. Men da Kohlhase forgjæves havde krævet en Skadeserstatning, før han vilde underkaste sig de sachsiske Love, og da Sachsen efter Landdagen i Zerbst i Begyndelsen af Aaret 1538 forgjæves havde rettet en Begjæring til den nye Churfyrste af Brandenburg, Joachim II, om at lade Kohlhase paagribe og holde ham fangen, indtil han havde lovet at opgive hiin Paastand, begyndte Kohlhase i Juli 1538 paany sin Feide og lod sin Hævn gaae ud over Wittenbergerne.

Efter at han havde ladet sin Hustru tilbagelevere Churfyrsten af Brandenburg det Leidebrev, der den 5te Februar 1536 var blevet udstedt for ham, iilte han med faa Svende

til Herskabet Storkow for at lure paa Borgeren Georg Reiche fra Wittenberg paa dennes Hjemreise fra Messen i Frankfurt og bemægtige sig ham som Gidsel. Den 23de Juli kort efter Middag øinede han Familien Reiches Vogn paa Landeveien i Nærheden af Jüterbock, sprængte med tre Ryttere hen til Vognen, standsede den og sagde til Reiches Kone, idet han nævnede sit Navn og stak et Feidebrev ind paa Brystet af hende: «Der har I et Brev; det skal I bringe Borgmesteren i Wittenberg fra mig». Hans Svende plyndrede alt Gods paa Vognen; han selv berøvede Reiches Kone ethvert Smykke, trak Borgeren ud af Vognen og bandt ham til en Hest; hvorpaa han hastede bort med sin Fange, efter at have aftvunget Kudsken og den forfærdede Kvinde Løfte om at ville indfinde sig paa hvilketsomhelst Sted, han bestemte, og holde reen Mund angaaende det Forefaldne paa deres videre Hjemfart.

I halvfjerde Dag maatte Reiche saagodt som uafbrudt sidde paa Hesteryggen med tilbundne Øine; kun under Maaltiderne, der bleve holdte paa eensomme Steder, havde han lidt Pusterum. Derefter fik han Lov til at skrive hjem og ordne sine Anliggender. Da han ikke vidste, hvor han var slæbt hen, daterede han sit Brev «fra Heden i Ødet».

Budskabet om denne Voldsgjerning vakte stor Uro; der blev fra forskjellige Sider gjort Forbøn for den ilde stedte Borger, men Kohlhase svarede stolt, at Reiche kun var «Davre» for den lidte Skade, og at han ei slap løs, før Sachsen havde bødet for ham. De paany udsendte Streifcorps unddrog han sig ved at tye til Bøhmen, i hvis Skove han fjorten Dage flakkede omkring med sin Fange. Denne fik endnu engang Lov til at skrive hjem, og han bønfaldt Universitetet i Wittenberg og Dr. Luther om at stille Kohlhase tilfreds. Dog, inden dette kunde skee, slap han uventet ud af Røverens Hænder.

Kohlhase havde vovet sig frem over Grændsen indtil i en Miils Afstand fra Mernsdorf paa Brødrene von Birkholz's

Grund. Egnens Bønder, der havde opsporet hans Skjul paa en Ø, kom over ham den 11te August, og efter en Kamp, hvori Kohlhase maatte vige for Overmagten, nødtes han for at frelse sig til at lade Reiche og en af sine Svende blive tilbage, sprang, kun halvt paaklædt, i den Baad ved Flodbredden, som hans Forfølgere havde benyttet, slap saaledes over til den modsatte Bred og forsvandt i Skovens Tykning. Han begav sig strax til Helmstädt, hvor han havde en Staldbroder i Anton von Sandersleben, der paa samme Tid laa i Feide med Brunsvig.

Reiche var bleven sat under Varetægt af de to Adelige von Birkholz, og Kohlhases Svend var afleveret til Storkow, der stod under den katholske Biskop af Lebus's Domstol. Landfogden i Wittenberg forlangte strax Reiche udleveret og Svenden bragt i piinligt Forhør. Men saa spændte vare Forholdene mellem de tydske Smaastater af forskjellig Troesbekjendelse, at der først maatte forhandles vidtløftigt derom, og Churfyrsten af Sachsen maatte sende Embedsmænd baade til Biskoppen, der opholdt sig i Berlin, og til Landfogden i Lausitz og endda tilføie Trusler for at faae det piinlige Forhør over Svenden iværksat. Ogsaa Brødrene Birkholz vare i Vaande, da Kohlhase allerede den 17de August havde sendt dem et Undsigelsesbrev og truet med at sætte den røde Hane paa deres Tag, hvis de ikke udleverede baade Svenden og Reiche til ham. Den stakkels Borger kom først løs efter meer end en Maaneds Forløb, og Svenden, Stephan Meysze, der efter den første Tortur skulde have været underkastet en ny, sparedes for denne, da han i Mellemtiden ved at hisses ned i Fangetaarnet havde gjort et Fald paa 5 Favne, fordi Touget brast, og derved havde forslaaet sig ynkeligt. Han henrettedes den 20de September.

Kohlhase var imidlertid i Virksomhed. Han dukkede frem, snart paa det ene, snart paa det andet Sted, som oftest kun med et Følge af 3—5 Mand, som han hvervede, hvor han kunde finde dem, blandt Haandværkere eller Land-

strygere. Kun en eneste Gang udførte han et Overfald med en Styrke af 35 Mand; men det var ogsaa den værste Udaad, han øvede i sit Liv.

Et Par Miil nordfor Wittenberg, tæt ved den brandenburgske Grændse, ligger Landsbyen Marzahna. Den 7de November i Aftenskumringen trængte Kohlhase med sin Bande ind i denne By og besatte Kroen, hvis Vært maatte love en Brandskat. Følgesvendene plyndrede de meest Velhavendes Huse, og Enhver, der modsatte sig Plyndringen, myrdedes. Kohlhase selv gik til Præstegaarden, brandskattede Præsten og førte ham, bunden til en Hest, afsted med sig. Hans Fæller havde imidlertid faaet fat paa den churfyrstelige Fører for Reisende, Michael Hayn, der var dem særdeles forhadt, og havde bundet ham til en Pæl foran Kroen; Kohlhase gjennemborede ham med sit Spyd. Nu lød Stød i Piben fra en Knøs paa 15 Aar, Hans Herzberg fra Gransee; Trommen rørtes, og bort foer den vilde Trop, belæsset med rigt Bytte, og brød Broerne ved Nitzschenhammer og Waltersdorf af efter sig, medens den nærliggende Landsby Schmögeldorf, som Nogle havde stukket i Brand, gik op i Luer.

Skjøndt Kohlhase efter slige dumdristige Foretagender lod sine Følgesvende adsprede sig, faldt dog efterhaanden Enkelte af dem i Øvrighedens Hænder. Allerede i October var et ungt Menneske, Bernhard Krüger, kun 24 Aar gammel, bleven hængt efter at have bekjendt, at han for en Gylden i Haandpenge havde paataget sig at stikke Ild paa Wittenberg, en Ugjerning, han dog ikke havde havt Mod til at udføre; og efter Overfaldet paa Marzahna havde Abbeden i Zinna fanget to af Kohlhases Medskyldige, der inden November Maaneds Udgang bleve lagte paa Steile. Efterretningen herom forøgede kun Kohlhases Forbittrelse. Han skrev i December et Brev til Præsten i Marzahna og befalede ham inden en vis Frist at indfinde sig i Sprevenhagen, da han kun havde løsladt ham paa visse Betingelser. «Jeg haaber», skrev han, «at I vil bevare Eders Ære og Maadehold

bedre end den løgnagtige, æreløse, meenederske Nidding Georg Reiche; hvis ikke — vil jeg skamskjænde Eder og alle Klerke». Ogsaa Bønderne fik Brev fra ham om at aflevere den lovede Brandskat i Dommerens Huus i Storkow. «Lystre I ikke», hed det, «saa maae I belave Eder paa koldt Vand i den paafølgende Uge. Og om I saa Alle vaage, skal det dog ikke hjælpe Eder. Jeg havde gjerne selv overbragt Eder mit Brev, men min Hest er bleven halt». Desuden opfordrede han Herrerne von Birkholz til med det Gode at forliges med ham og give ham Erstatning for Reiches Fængsling og Udlevering, ligesom han tidligere havde vexlet Breve med Biskoppen af Lebus angaaende den fangne Svend.

En Nat i December red han med tre Følgesvende til Retterstedet ved Zinna, hvor de Henrettedes Lig endnu laae paa Steile. Han løste dem fra Hjulene, lod disse rulle ned af Bjerget og hæftede med et Hovsøm til et af dem en Seddel, som bar følgende latinske Indskrift: «Dømmer retfærdig, I Menneskebørn». Denne Seddel, et Octavblad, hvis fire Hjørner desuden vare klæbede til Hjulet med Vox, opbevares i Weimars Archiv.

Paa Sachsens uophørlige Forestillinger udstedte Joachim II endelig den 2den Januar 1539 en offentlig Kundgjørelse om, at hans Undersaatter skulde hjælpe til at faae Kohlhase anholdt. Men dette frugtede kun lidt, da Befolkningen i Brandenburg havde Medynk med Forbryderen og hans Tilhængere, hvad der utvetydig viste sig i Fürstenwalde ved Henrettelsen af en af Kohlhases Medskyldige, idet Dødsdommen ikke kunde fuldbyrdes uden stor Tumult og Ophidselse blandt Tilskuerne. Kohlhase lod sig heller ikke kyse, men bortførte Natten mellem den 19de og 20de Februar en Møller i Nærheden af Blankensee, paa samme Viis som tidligere Reiche, og slap ham først ud af sine Hænder efter at have faaet 550 Gylden i Løsepenge af hans Familie. Allerede tidligere skulde han, efter hvad Luther fortalte Melanchthon i et Brev af 2den Februar, have plyndret i en Landsby nær-

ved Schlieben og satte derved paany Wittenbergerne i Skræk. Luther kunde ikke lade være i et andet Brev til Melanchthon (af 2den Marts) at gjøre sig lidt lystig over de keitede og halve Forholdsregler, som Landfogden traf, da Overfaldet paa den rige Møller rygtedes; «vi fik det forsilde at vide», skrev han, «stormede saa kjækt frem til en Mark ikke langt fra vore Mure, og, som det passer sig for malede Christoffere eller Riddere Georger af Træ, forskrækkede vi Skyerne og Stjernerne med nogle Bøsseskud». Men harmfuld over Forvirringen og Lovløsheden skrev han senere et Brev til Churfyrsten og bad denne sin Landsherre og Folkets Fader indstændig om at yde sine Undersaatter Raad og Hjælp, da de rundt omkring anraabte derom.

Kohlhase opholdt sig i Foraaret 1539 en Tidlang ganske aabenlyst i Byen Brandenburg, hvis Borgmester efter Luthers Beretning selv lod de churfyrstelige Embedsmænd advare for ham. Børnene pegede paa den magre Mand, der stundom viste sig paa Gaden i hvid Kappe, med blaa Hat og Fjer, men dog for sin Sikkerheds Skyld skiftede Ophold i fire Herberger. Wittenbergs Borgere vare saa angst for ham, at de ikke lode en eneste af deres Bjælker ligge udenfor Byen, for at Kohlhase ikke skulde bygge Bro af dem over Gravene. De brandenburgske Embedsmænd vedbleve at gjøre Vanskeligheder ved ethvert piinligt Forhør over dem af Kohlhases Tilhængere, som Tid efter anden bleve grebne, men da det tilsidst dog kom for Dagen, at Kohlhase var i Ledtog med det ryggesløseste Pak, ansaae han sig ikke længere for sikker i Brandenburg og gjorde under det falske Navn Jörg Platte et frugtesløst Forsøg paa at finde Skjul og Beskyttelse i Fyrstendømmet Brunsvig.

Den berlinske Krønikeskriver, Rector Peter Haft*), der levede i den sidste Halvdeel af det sextende Aarhundrede,

*) Hans Krønike, senest udgivet af Riedel 1862, er i det Hele paalidelig med Hensyn til Kohlhases Liv, men indeholder dog enkelte Urigtigheder.

beretter — hvad der ikke vides andetsteds fra —, at Kohlhase personligt, og da formodentlig paa denne Tid, søgte Luthers Forbøn og Bistand og begav sig forklædt, med een Følgesvend, til Wittenberg. Han kom til Luthers Huus langt ud paa Aftenen og begjærede at tale med Doctoren i Eenrum. Luther traadte ham imøde med de Ord: «Er Du maaskee Kohlhase?» og da den Elendige udbrød: «Ja, det er mig, Hr. Doctor!» førte Reformatoren ham til et Lønkammer, og nu fortalte Røveren Luther og nogle af hans nærmeste Venner sit hele Liv, modtog Sacramentet og lovede at afstaae fra enhver Fjendtlighed mod Sachsen, hvorimod Luther lovede at lægge et godt Ord ind for ham hos Churfyrsten.

Men Churfyrsten var døv for alle Bønner. End ikke da Joachims Gemalinde gik i Forbøn hos ham for sin Ammes Broder, Poul Stolze, der som Kohlhases Medskyldige var dømt til Døden, idet hun forestillede, at Ammens Sorg kunde have de betænkeligste Følger for den lille Prinds, lod Johan Frederik Naade gaae for Ret, men beklagede alene, at Brandenburgs Fyrster skulde opammes af en slig Slægt. Det var heller ikke til mindste Nytte, at Kohlhases egen Hustru, ved Navn Margarethe, fra Berlin skriftligt den 17de Juni anraabte Churfyrsten i sit eget og sine tre smaae Børns Navn om at tilgive den Uret, der var begaaet, og skaffe hendes Mand Skadeserstatning. Henrettelsen af to af Kohlhases Følgesvende, som var foregaaet paa Brandenburgs Omraade og efter Dom af sachsiske Embedsmænd, bragte Forbittrelsen hos den af Ildesindede ophidsede Almue til en saadan Høide, at Churfyrsten af Sachsen lod fire Sendemænd afgaae til Berlin for at sikkre sig en virksom Bistand fra Joachims Side. Da denne endelig efter megen Forhandling var opnaaet, foretoges saa strenge og omfattende Undersøgelser, at foruden de fleste af Kohlhases Slægtninge tilsidst 115 Personer, deriblandt endog Borgmestre, Præster og ansete Borgere, sattes under Tiltale som Lovovertrædere.

Kohlhase var traadt i Forbindelse med en berygtet Eventyrer, Georg Naglesmed, der først havde drevet Krigshaandværket i Geldern og Danmark, derefter været ansat ved det brandenburgske Hof som Staldbetjent og tilsidst efter sin Afskedigelse førte et vildt Levnet. De bleve enige om at lægge sig paa Luur efter en churfyrstelig brandenburgsk Bestillingsmand ved Navn Conrad Dratzieher, der skulde bringe Udbyttet af Sølvgruberne i Mansfeld til Berlin. Omtrent en halv Miil sydfor Stolpe udførte de Overfaldet og gjemte deres Rov i Nærheden under en Bro, der siden har beholdt Navnet Kohlhases Bro.

Nu var det ude med Kohlhase. Hans sidste Udaad forvandlede med Eet Befolkningens Medynk til Afsky, og Churfyrst Joachim, der ingenlunde, som Georg Naglesmed havde bildt Kohlhase ind, kunde vindes ved en slig Færd, besluttede at lade dem Begge fængsle. Kohlhase var tyet til Berlin, «lokket did», som Peter Haft naivt siger, «ved Hjælp af Skarpretteren, der forstod sig paa den sorte Kunst»; overalt blev der anstillet Huusundersøgelser efter ham, og Enhver, der vovede at skjule ham, blev ved offentligt Udraab truet med Dødsstraf. Langt om længe opdagede man ham ikke langt fra Nicolaikirkens Skole i et Huus, hvor han laa skjult i en Kiste. Da man aabnede Kistelaaget, sprang han rask ud og sagde behjertet, idet han smækkede Laaget i: «Her er jeg og bærer i min Kofte saa Meget, at jeg dermed kan bøde for hvad jeg har forbrudt». Georg Naglesmed fik Rettens Folk fat paa i et Huus ved Georgsporten; men hans tro Staldbroder Hans Grasmus slap forklædt bort fra Byen. Luther meldte den 5te Marts 1540 Melanchthon, at Kohlhase var bleven fanget med to Ledsagere, hvorved maae forstaaes Georg og Klokkeren ved Nicolaikirken.

Under Forhøret, der overværedes af sachsiske Raadsherrer, gav Kohlhase hele tre Timer en flydende Beretning om sin Feide, som han ikke syntes at fortryde. I Fængslet fik han Efterretning om, at hans Hustru, der fristede en sørgelig

Tilværelse, var forløst med dødfødte Tvillinger i et Skuur ligeoverfor Raadhuset, hvori Byens Brandstiger gjemtes. Han dømtes til at klæde Steile og Hjul, men der blev af Andre ansøgt om, at Straffen maatte blive formildet til Henrettelse med Sværdet. Dette kunde han have opnaaet; men Georg Naglesmed sagde til ham: «Have vi ellers været lige Brødre, saa bør vi ogsaa have lige Kapper», og disse Ord bestemte Kohlhase til at afslaae Benaadningen. Den 22de Marts 1540 blev han ledsaget til Retterstedet udenfor Georgsporten af en talrig Folkehob, og Dødsdommen fuldbyrdedes paa ham. Lige til det Sidste gjentog han Bibelsproget: «Aldrig saae jeg en Retfærdig forladt» (Ps. 37, 25). Af hans Medskyldige ved Overfaldet paa Marzahna maatte, efter Luthers Udsagn, 14 bøde med Livet. Den aldrende Borger, som, uden at kjende Georg Naglesmed, havde huset ham, blev tilligemed sin Hustru dømt til at halshugges paa Nytorvet. Man tilbød paa Retterstedet Konen Benaadning; hun takkede, men afslog den, gav sin Ægtefælle et Kys og fulgte ham i Døden.

A. Listov.

Naikra-Urolighederne i Forindien i Aaret 1868.*)

Omtrent syv Mile Nordøst for Baroda, hans Høihed Guicovar'en af Guzerates Hovedstad, i Præsidentskabet Bombay, ligger et lille District, som hedder Narrukote. Den nominelle Bestyrer af dette lille Territorium er en Høvding ved Navn Jugta, sædvanlig kaldet Jugta-Barria, den almindelige Titel for Smaafyrster eller Høvdinger der i Landet. Da vedkommende Potentat imidlertid er en fordrukken og svag gammel Mand, som ikke formaaer at styre sit Land, har den britiske Regjering taget Tøilerne i sin Haand og indgaaet en Overeenskomst med Høvdingen, ifølge hvilken Landets Indtægter deles ligeligt mellem de to Magthavere, medens alle Administrationsudgifterne bæres af den engelske Bestyrelse. Narrukote-Districtet omgives mod Vest af engelske Besiddelser, mod Nord og Øst af Staterne Barria og Udipur, der ere skatskyldige til Englænderne, og mod Syd af Guicovar'ens halvt uafhængige Land. Dets Hovedbefolkning bestaaer af Kulier og Naikraer, af hvilke de Første drive Agerbrug, medens de Sidste udgjøre en vild og uciviliceret Race, der hovedsagelig lever af at fælde Træer i de Skove (Jungler), med hvilke Landets høitliggende Deel er bedækket. Bjergene løbe næsten i en Halvcirkel fra det nordøstlige Hjørne af Landet vestefter langs med den nordlige Grændse, derefter fra det nordvestlige Hjørne sydpaa og derpaa atter mod Øst omtrent gjennem

*) Efter Cornhill Magazine.

hele Districtets Brede. Imellem Bjergkjædens to Arme findes en ganske veldyrket Dal, der aabner sig ud til det flade Land, som udgjør Østsiden af Districtet. Forøvrigt er Dalen opfyldt af Bakker og tætte Jungler, der afgive et ypperligt Skjulested for Folk, som ville føre en «lille Krig».

I en By i dette District ved Navn Dandipura levede der en bekjendt gammel Rebel, som hed Rupsing. Af Kaste var han en Naikra, og, skjøndt han var yderst uvidende, var han dog i Besiddelse af en medfødt Dygtighed, Snildhed og sund Sands, og disse Egenskaber gjorde, at Rupsing, skjøndt han ikke havde nogensomhelst Arvefordring derpaa, halvt om halvt blev anseet for en Slags Høvding for Stammen, hvis Eiendomme næppe udgjorde en Kvadratmiil hinsides Narrukotedistrictet. Allerede flere Gange havde han gjort aabenbart Oprør, førend Englænderne fik fast Fod i Nobolaget, og i Opstandens Dage i 1857—58, da Enhver, som havde lidt rebelsk Blod i sig, gjorde sit Bedste i den Retning, havde han været saa heldig i Løbet af sex Maaneder at kunne lege Skjul med et Tusinde Mand, der søgte ham i hans Fødeegns Skovdistricter, medens han af og til brød frem og plyndrede ubeskyttede Landsbyer. Guerillakrigen var dengang bleven endt saaledes, at Rupsing overgav sig paa den Betingelse, at man gav ham Pardon, og til Gjengjæld lovede han herefter at leve i Stilhed.

Hvorledes han brød dette Løfte og paany indviklede sig i en Guerillakrig, der tilsidst kostede ham Livet, skal her fortælles.

I November Maaned 1867 begyndte en Naikra, som boede i en af Narrukotedistrictets Landsbyer, at opnaae Berømmelse som «Bhuggut» eller hellig Mand. Han fortalte — efter at han var bleven fangen —, at han havde været som alle andre Naikraer lige til en Dag, da han tilfældigviis var falden i Søvn paa Toppen af en Høi. Her blev han besøgt af to Høi-Dyr, som gave sig i Snak med ham og fortalte ham, at han var usaarlig og besad Evne til at gjøre Mirakler.

Om han troede paa sig selv, er aldrig bleven beviist, men vist er det, at han handlede, som om han gjorde det, og i kort Tid opnaaede han det overordentlig store Ry for Hellighed, som var den første Grund til de Begivenheder, der senere fulgte. Et saadant Ry er naturligviis ikke vanskeligt at opnaae mellem et uvidende og overtroisk Folk, og der behøves i Reglen ikke Mere dertil, end at Vedkommende anlægger en særegen Dragt, eller rettere Mangel paa Dragt, maler Ansigt og Arme dygtigt over med rød Farve, besmører det Øvrige af Kroppen med Aske og viser en rolig Sikkerhed i hele sin Optræden.

Det varede ikke længe, førend ikke alene Folk af hans egen Landsby og Kaste, men endogsaa Hinduer af rettroende Secter kom og kastede sig for hans Fødder, og det var derfor ganske rimeligt, at Joria — det var Bhuggut'ens Navn — udfandt, at han maatte være «Purumeschver» ɔ: den øverste Gud. Han holdt en til denne Værdighed svarende Hofholdning, i hvilken de lavere Guder, som f. Ex. Hunuman og de denne tilhørende Dæmoner, der vare i Skikkelse af Rakschas'er (Varulve), skulde være skabte af ham selv; desuden vaagede han meget omhyggeligt over, at Mængden ikke fik ham at see, og Ingen fik Lov til at nærme sig hans hellige Person uden Betaling. Men selv om denne blev erlagt i rede Penge, var der dog saamange Ceremonier og Omstændeligheder at iagttage, førend den Udvalgte og Benaadede kunde naae sine Ønskers Maal, at det maatte ansees for en overordentlig stor Gunst, naar Nogen endelig fik Purumeschver at see. Der fortælles saaledes, at en nærboende Thakur eller Smaafyrste i mange Dage maatte følge Joria fra Landsby til Landsby, indtil han endelig blev anseet for reen og skjær nok til at stedes til Audiens og Knæfald hos den mægtige Guddom. I Løbet af faa Maaneder havde Joria ved disse Midler befæstet sin Berømmelse saaledes i Narrukote og navnlig blandt Indbyggerne af hans egen Kaste, at en Mængde Syge bleve bragte til ham for at blive helbredede for deres Lidelser.

Der foreligger rigtignok ikke et eneste Tilfælde, i hvilket hans Kure lykkedes, men den snilde Bedrager havde altid en eller anden gyldig Grund at angive for det uheldige Udfald, og Folkets Tro paa hans overnaturlige Evner fomindskedes derfor ikke paa nogen Maade. Om to af hans Følgesvende, der vare faldne i en Kamp, i hvilken de for hans Skyld havde vovet sig, var han dristig nok til at paastaae, at de kun til en Tid havde mistet Livet, fordi de havde været ulydige mod hans Befalinger; men de vilde nok staae op igjen, naar de engelske Soldater kom imod ham — og det troede man i Begyndelsen ligesaa ubetinget som alt det Øvrige.

I Slutningen af Aaret 1867 traf Rupsing og Bhuggut'en sammen. I det første Øieblik fulgte den Første rimeligviis kun den Vei, hans Stamme gik, og der er ingen Grund til at troe, at han trods sin naturlige Forstand var mere uhildet i sin Dom om Joria end alle de andre Naikraer. Men da de engang vare trufne sammen, indsaae de Begge, at de kunde bruge hinanden: Joria laante Rupsing sin aandelige eller guddommelige Hjælp til Udførelse af dennes ærgjerrigtimelige Planer, og Rupsing anerkjendte paa sin Side Bhuggut'ens Guddommelighed og understøttede ham i hans geistlige Fordringer, der bragte Penge i den fælles Kasse. Derpaa forkyndte Bhuggut'en Rupsing, at det var blevet ham aabenbaret, at Regjeringen over Naikraerne var overdraget til ham, og han tilsagde ham sin almægtige Krafts Beskyttelse og Hjælp mod al personlig Skade og Overlast. Wurek, en lille Landsby, som senere vil blive omtalt, blev udseet til Residentsstad.

Her oprettedes nu baade det geistlige og verdslige Hof. Rupsing fik det Hverv at opkræve Gjennemfartstold af alle de med Kjøbmandsvarer belæssede Vogne, som droge igjennem Districtet — Hovedindtægtskilden hos et Folk, som betaler liden eller ingen Grundskat; Joria indsamlede sine «Peterspenge» i Skikkelse af Pengegaver og værdifulde Klædningsstykker, og Afgiften blev paa Grund af Rupsings Indflydelse hos Folket

betalt uden Knurren. Den Sum, de saaledes skrabede sammen, maa have været meget betydelig; men Rupsing synes dog til en vis Grad at have været under Bhuggut'ens Indflydelse; idetmindste tillod han, at hans to smaae Døttre bleve udnævnte til «Gopier» (svarende til den gode Khrischnas qvindelige Følge) hos Guden Joria, og man kan heraf slutte, at denne Sidste ogsaa har havt en saagodtsom udelukkende Raadighed over de Summer, der indkom ved fælles Anstrengelser. Forøvrigt var Bhuggut'ens Morallovgivning i høi Grad exemplarisk. Hans Tilhængere maatte hverken stjæle eller øve Vold mod Nogensomhelst under almindelige Omstændigheder, men — og her var det svage Punkt i Moralen, som Rupsing ikke saa sjeldent gjorde Brug af — de skulde slaae ihjel, naar han befalede det.

Indtil Februar Maaned 1868 foretog de tvende Forbundsfæller Intet af Betydning for at styrke deres Magt. Men i Begyndelsen af den nævnte Maaned eller maaskee i Slutningen af Januar fremkom Rupsing med en Fordring, som alt tidligere var bleven afslaaet, og som gik ud paa, at der tilkom ham en Kornafgift hos Thandar'en af Raighur, en lille Politi- og Betalingsstation i Barria-Staten tætop til Narrukote. Man negtede dog atter at betale. Faa Dage efter samlede Rupsing en lille Styrke af Naikraer og gik imod Raighur, ledsaget af Bhuggut'en, sine to Sønner, sin Vuzir eller Førsteminister og nogle Andre. Naikraerne bleve efterladte udenfor Stationen — der kun bestod af en Indhegning af spaltede Bambusrør — tilligemed Bhuggut'en, hvem man indbød Landsbyens Indbyggere og Garnisonen, der bestod af Mekranier (Indfødte), til at tage i Øiesyn, eftersom han var en hellig Person, og imidlertid gik Rupsing, hans Sønner og Ministeren indenfor Indhegningen, hvor de fandt Thandar'en, der var Stationscommandant, tilligemed nogle af hans Undergivne.

Da Rupsing ved sit snilde Paafund havde faaet Besætningen til at løbe ud for at see paa Joria uden at medtage Vaaben, indlod han sig først i en meget venskabelig Samtale

med Høvdingen og hans Folk og dvælede navnlig ved Bhuggut'ens guddommelige Magt og hans dertil svarende Fordringer. I Samtalens Løb strakte en af Thandar'ens Embedsmænd sin lukkede Haand frem og spurgte i en spøgende Tone, om Guden vel kunde sige ham, hvad der var i den. I samme Øieblik havde Gullalia, Rupsings ældste Søn, draget sit Sværd, og med Udraabet: «Der er Død i den!» huggede han Manden ned. Nu blev der en frygtelig Forvirring: Thandaren og Flere med ham sprang ud af de Aabninger, de først traf paa, og frelste sig ved Flugten, fulgte af det vaabenløse Vagtmandskab, medens Naikraerne, der indtil dette Øieblik vare forblevne udenfor, sværmede ind paa Stationen. Pengekassen, der antoges at indeholde 12—1500 Rupier, blev opbrudt og plyndret og hele Pladsen ransaget. Efter at have fuldført denne Bedrift og paa en grusom Maade myrdet en gammel Kone, der var Moder til den dræbte Embedsmand og uforsigtig havde vovet sig frem for at bebreide Naikraerne Mordet paa Sønnen, drog Rupsing bort uden, som det synes, at have tilføiet Landsbyens øvrige Indbyggere nogen Fortræd.

Dette Held bidrog naturligviis i en betydelig Grad til at forhøie Bhuggut'ens Anseelse, eftersom man tilskrev hans Magt det lykkelige Udfald af Expeditionen, og Rupsing, som vidste, at Tærningen nu var kastet, og at han vilde blive krævet strengt til Regnskab baade af den engelske Politiagent i Barriastaten og af de britiske Myndigheder i Punch-Mahals, under hvem Narrukote-Districtet hørte, besluttede at forsøge sin Lykke og gaae «regelmæssig» tilværks, det vil sige, indlade sig i aabenbart Oprør. Hans næste Plan var at angribe Udliggerstationen Jambughore, ligeledes i Narrukote-Districtet. Landsbyen ligger paa den aabne Slette omtrent en Fjerdingvei Øst for den sydlige Arm af den ovenfor omtalte Halvkreds af Bjerge. Besætningen bestod kun af femten Mand Indfødte under Commando af en Thandar, der skulde indcassere Districtets Afgifter og havde Dommermyndighed i mindre Criminalsager. Desuden fandtes der, som overalt, hvor en Thandar

residerer, nogle faa indfødte Infanterister. Stationens Bygninger bestod tildeels kun af nogle enkelte spredte, sletopførte Skuur af Leer og kløvet Bambus og var omgiven af Bambusindhegninger. De tjente kun som Boliger for Soldaterne og laae ved Enden af Landsbyens Gade, der talte tredive til fyrretyve Huse, som beboedes af Arbeidere og Handlende.

En Morgen, faa Dage efter Plyndringen af Raighur, sendte Rupsing Bud til Jambughore og lod melde, at han vilde komme, hvorfor det var bedst, at de holdt sig rede. Dette overmodige og uforskammede Bud, som efter al Rimelighed havde til Hensigt at gjøre de overtroiske Indfødte (Bhiler), der udgjorde den væsentligste Deel af Besætningen, forskrækkede, naaede ogsaa sit Maal, thi Bhilerne havde naturligviis strax hørt Rygterne om Bhuggut'ens overnaturlige Gjerninger i Raighur. Bestemt Klokken tre samme Dags Eftermiddag saae man Naikraerne nærme sig, og i Spidsen for dem gik tre Mænd, der vare bevæbnede med Buer, Pile og Spyd. Disse tre Krigere havde Bhuggut'en udnævnt til sine «Jodha'er» eller himmelske Stridsmænd og gjort usaarlige. Da de kom nær nok, begyndte de at afskyde deres Pile, men strax efter greb de til deres Sværd, som de havde lagt paa Jorden ved deres Fødder, og som de hilste med Ærbødighed. Med Undtagelse af det sædvanlige Klæde om Lænderne vare de ganske nøgne, men deres Legemer vare stærkt indsmurte med Kochenillerødt, den hellige Farve. Den indfødte Officeer, som havde Befalingen paa Stationen, befalede øieblikkelig Besætningen at rykke frem, og idet Folkene formerede en just ikke ganske regelmæssig Linie ligeoverfor den Aabning i Indhegningen, ad hvilken Fjenden nærmede sig, sendte Soldaterne de tre Mænd en Salve, men saae til deres Forfærdelse — fortalte de siden —, at Kuglerne rev den røde Farve af Krigernes Krop uden at tilføie dem videre Skade. Da Naikraerne nu vare lige paa Livet af Bhilerne, skiltes Linien ad i to Dele, til Høire og Venstre, saaledes at Folkene havde al Udsigt til at ramme hinanden,

dersom de fyrede paany. Men det skete ikke — Paniken blev almindelig; de tre Krigere gik roligt fra den ene til den anden Side og saarede Adskillige med deres Hug, indtil den tappre Besætning endelig fandt det hensigtsmæssigt hellere at løbe sin Vei end at staae rolig og lade sig slagte. Alle som Een forsvandt i flyvende Fart, med Undtagelse af en behjertet Hindu, der var Corporal for Bhilcorpset. Denne Mand affyrede sin Musket ligesom de Øvrige; da han imidlertid saae, hvilken Vending Sagerne toge, stillede han sig hen ved en Side for at lade paany, men blev hugget ned af en af Krigerne, der var løben bag om ham, uden at han havde lagt Mærke dertil. En Rytter, som den samme Dag i et Ærinde var kommen til Stationen og havde bundet sin Hest ved en af de Støtter, der bar Verandaen paa Thandarens Huus, havde et saadant Hastværk med at komme afsted, at han ikke fik Tid til at løse sin Hest, men kastede sig halvt vanvittig af Rædsel i Sadlen og bad en Mand, der endnu ikke havde mistet sine Sandser, om at løse Dyret; en anden Rytter blev omringet og dræbt, og Thandaren selv krøb i Skjul under noget Feieskarn i et Hjørne af en Hytte, indtil Faren var overstaaet — kort sagt, hele Regjeringens Besætning i Jambughore, der bestod af i det Hele treogtredive Mand, Alle bedre eller slettere bevæbnede, foruden en indfødt Officeer og femten øvede Mand af Bhilcorpset, der vare bevæbnede med Karabiner og Sabelbajonetter, blev overvunden af tre Fanatikere!

Hvorledes det gik med Gouvernementets Protocoller, i hvilke Skatteyderne i Narrukotedistrictet vare optegnede, er let at forstaae — de bleve revne istykker og kastede i de nærmeste Brønde, medens Kisterne, i hvilke de havde ligget, bleve slaaede itu. Da Indbyggerne i Landsbyen ved den første Allarm havde søgt Tilflugt i de nærliggende Bjerge og Skove, havde Naikraerne ikke stor Uleilighed med samme Dag at undersøge deres Huse og samle Alt, hvad der havde nogen Værdi. Den følgende Dag kom de tilbage

med Vogne og førte alt Kornforraad og alle Spisevarer med sig tilbage til Hovedqvarteret i Wurek. En mere fuldstændig Plyndring og Ødelæggelse, med Undtagelse af selve Bygningerne, kan ikke let tænkes, og Expeditionen faldt i høieste Grad i Naikraernes Smag, thi der var næsten ikke Een af dem, uden at han var meer eller mindre dybt begraven i de jambughoreske Kornhandleres Bøger. Da den engelske Styrke kort Tid efter naaede Stedet, bar det overalt Vidnesbyrd om Røvernes summariske Fremgangsmaade — de døde Kroppe laae ubegravede paa det Sted, hvor de vare faldne, og Gribbe og Schakaler havde havt det frieste Spil i den aldeles menneskətomme, fordum saa blomstrende Landsby.

Efter denne Bedrift angreb Rupsing en Landsby ved Navn Jetpur, der ligeledes var en Grændsestation til Narrukotedistrictet, og Rajahen der maatte flygte for at frelse sit Liv, men denne Vaabendaad var ogsaa Naikraernes sidste og blev et Vendepunkt i deres Høvdingers Skjæbne, thi to af de hellige Krigere bleve skudte af Rajahens Folk og Bhuggut'ens Ry begyndte som Følge deraf at dale temmelig stærkt. Han havde rigtignok været forberedt paa dette Tilfælde, og de to Mænds Liig bleve førte tilbage til Wurek under den bestemte Forsikkring af Joria, at de vilde staae op igjen, naar Englænderne nærmede sig; men ikke Alle troede dette, og da det nu tilmed tydeligt viste sig, at de to Legemer begyndte at gaae stærkt i Forraadnelse istedetfor at staae op fra de Døde, fordredes der alle mulige Udflugter fra Bhuggut'ens Side for endnu at vedligeholde Folkets Tro paa hans guddommelige Almagt.

Da Efterretningen om, at Rupsing var «ude», og at Jambughore var truet, naaede Gouvernementet i Punch-Mahals, traf det sig netop, at Gouvernementsagenten var borte paa et Besøg i Dohud, der ligger omtrent tyve Mile fra Narrukote. Han brød øieblikkelig op, saasnart han havde faaet Sagernes Stilling at vide, og fulgt af en Capitain og en Politilieutenant tilligemed femogtyve Mand af det tidligere omtalte Bhilcorps

— hvis Tapperhed i Jambughore Læseren vil erindre — drog han i Iilmarscher frem mod Narrukote, idet han gav andre femogtyve Mand Ordre til snarest muligt at følge efter. Denne Iilfærdighed var ganske priselig, men lidet forsynlig; thi man drog afsted, omtrent som man gik og stod, uden at forsyne sig med Mundforraad, Telte eller nogetsomhelst Andet end en Smule Brændeviin i Feltflaskerne og et Tæppe, som var spændt fast til Sadlen. Man drog frem ad Krydsstier, af hvilke de fleste vare meget ufremkommelige; man havde ofte ikke Andet til Middagsmad end en Fugl, som var tillavet paa en høist primitiv Maade og maatte sønderrives med Fingrene; men Stemningen var den bedste, og Alle brændte af Iver for at komme Fjenden tillivs. Uden at tænke paa, at de hvert Øieblik kunde blive angrebne og komme til at levere en Kamp, Femogtyve mod flere Hundrede, gik de lige løs paa Jambughore, da Efterretningen om Byens Erobring naaede dem og overbeviste dem om det Unyttige i at rykke videre frem, førend de havde faaet Forstærkning. Der blev da sendt Iilbud til den nærmeste Militairstation, Baroda, men inden Hjælpen kom, var den lille Skares Stilling alt Andet end sikker. En gammel indfødt Politimand, Hussein Shah, som fulgte med, sagde smilende med den største Ro af Verden: «Værer beredte! Naikraerne komme!» Men skjøndt de tre Europæere den Nat holdt Vagt ved Ilden, kom Fjenden ikke, og man naaede i Sikkerhed Halole, en By i Punch-Mahals Districtet, hvorfra det paatænkte Tog mod Rebellerne skulde gaae ud.

Halole, hvor Stridskræfterne bleve samlede, ligger omtrent sex Mile Vest for Jambughore og omtrent lige saalangt Nordost for Baroda. Samme Aften, som Anmodningen om Hjælp kom til Baroda, afgik strax 200 Mand indfødt Infanteri under Befaling af en Capitain og en Lieutenant og naaede Halole allerede den næste Morgen. Samme Dag stødte Politicommissairen i det nordre District af Præsidentskabet Bombay til Styrken med nogle faa beredne Mænd og et Par Politi-

constabler. Desuden ventede man 200 Mand af det 6te indfødte Infanteriregiment fra Ahmedabad pr. Jernbane til Baroda, og man imødesaae med Længsel deres Ankomst, da det fremfor Alt gjaldt at skynde sig, eftersom hele Egnen var i en meget ophidset Stemning paa Grund af de vilde og overdrevne Rygter, der vare udspredte angaaende Naikraernes Styrke og Hensigter. Det blev derfor bestemt den næste Morgen at skyde en Deel af Styrken frem til Sivraipur, en By, der ligger omtrent midtveis mellem Halole og Jambughore ved den sydvestlige Bøining af den ovenomtalte Halvkreds af Bjerge, medens nogle faa regulaire Tropper af Bhilcorpset bleve ladte tilbage for at dække Halole; hundrede Mand af det 6te Regiment skulde, naar de ankom, sendes til Raighur, hvorhen Politicommissairen imidlertid havde begivet sig, for at bevogte Defileerne i Bjergenes nordlige Arm.

Morgenen den 12te Februar 1868 — den Dag, da Foretagenderne skulde begynde — oprandt klar og kold, saa kold, at man magelig kunde have uldne Klæder paa; da Solen kom frem over Bjergene, vare Alle i den lille Leir paa Benene og ved godt Mod, og kort efter begav man sig paa Marschen. I Spidsen gik et Dusin beredne Politiconstabler i mørkeblaae Frakker, derefter kom Bhilerne, der droge afsted med Hurraraab og brændte af Iver efter at komme til at afvaske den Plet, deres jammerlige Kammerater i Jambughore havde sat paa Corpsets Skjold, og endelig kom et Vogntrain med allehaande Fornødenheder. De europæiske Officerer fløi hid og did, ordnede Rækkerne og uddeelte Befalinger, medens Ordonnantserne paa deres indfødte Heste i travl Virksomhed joge omkring og snarere bidroge til at forøge Forvirringen end dæmpe den. Bagtroppen dannedes af en Deling af det 26de Regiment, og nu gik det jævnt fremad mod Jambughore.

I Champanir, der ligger paa Veien mellem Halole og Jambughore, og som fordum var en stor og mægtig Stad, men som nu er næsten ubeboet og ubeboelig paa Grund af Stedets Usundhed, blev der lagt en lille Styrke paa tolv

Mand af Bhilcorpset for at holde Forbindelsen med Halole aaben, og uden noget Eventyr naaede Marschcolonnen den samme Dag i god Behold Sivraipur, hvor der blev slaaet Leir. Den følgende Morgen stødte Halvdelen af det Hjælpecorps, som var bleven sendt fra Ahmedabad til dem, og med dette fulgte Regjeringscommissairen, medens Resten af Styrken efter Bestemmelsen gik til Raighur til Politicommissairen. Allerede den foregaaende Aften havde Vagtcommandeuren i Champanir meldt, at Dipsing, Jugta Barrias Søn*), var kommen til ham og havde fortalt, at han var flygtet, fordi Rupsing havde tvunget ham til at følge sig: man havde sikkret sig hans Person og udbad sig nærmere Ordrer. Da det saae noget usandsynligt ud, at en Fange skulde have faaet Lov til at flygte paa sin egen Hest og med alle sine Vaaben, bestemte Regjeringscommissairen, at Dipsing skulde føres tilbage til Halole og holdes i hæderligt Fangenskab.

Den følgende Dag — den 13de Februar — var al for Øieblikket disponibel Styrke samlet i Sivraipur. Foruden de allerede nævnte Tropper var der af Narrukotes Nabofyrste, Guicovar'en af Ghuzerate, sendt hundrede Arabere, bevæbnede med Luntebøsser, femogtyve Mekranier med lignende Bevæbning og desuden et Hundrede andre beredne Folk, der vare brugelige som Budbringere og Vogtere for Ammunitionsconvoien, men som forøvrigt ikke vare til at anvende, naar det gjaldt. Henad Eftermiddagen, da en stor Deel af Mandskabet tog en Siesta, blev der pludselig Allarm i Leiren, idet man saae en halv Snees af Araberne, som det syntes i en meget ophidset Tilstand, føre tre Mænd, hvis Ansigter vare bemalede med Cochenille, ud af Junglerne, der laae i et Musketskuds Afstand fra Leiren. De tre Mænd vare ubevæbnede, men hver af dem bar efter religieuse Tiggeres Viis en Bambusstok, der paa Enden var forsynet med smaae Jernstykker, som gave en klingrende Lyd, naar Stokken blev svinget.

*) Jugta Barria var Regent over hele Districtet Narrukote.

Den Ene af dem havde et Papiir, der viste sig at være overmalet med alle Slags Figurer, Zigzaglinier og parallele Streger, og mellem alt dette Krimskrams saaes der nogle krydsede Sværd og nogle Menneskefigurer, som laae udstrakte i forskjellige Stillinger. Da man spurgte de Tre om, hvem de vare, og hvor de kom fra, svarede den Mand, som holdt Papiret, og som senere viste sig at være en af de tre hellige Krigere fra Jambughore, at de vare blevne sendte af Rupsing og Bhuggut'en for at spørge om de Fremmedes Hensigter og erfare, hvad de ønskede: Høvdingen vilde gjøre, ganske som de Fremmede behagede — han vilde komme til dem og slaaes med dem, og de kunde komme til ham i samme Hensigt — det var ham lige meget. Det var altsaa temmelig indlysende, at hele Forestillingen med Papiret kun var en Finte; de tre Mænds Opgave var naturligviis at udspionere Leiren og bringe Efterretninger til Rupsing. Araberne vare imidlertid komne bagpaa dem og havde opsnappet dem, førend de saae, at de vare i Fare. Enden paa deres Mission blev derfor den, at de bleve tagne til Fange paa Stedet.

Man fik imidlertid een vigtig Efterretning af Spionerne, og det var, at Rupsing og Bhuggut'en tilligemed deres Naikraer agtede at forblive i deres Hovedstad Wurek, og denne Oplysning var bestemmende for Englændernes Operationsplan. Ved tidligere Leiligheder havde Rupsing aldrig viist sig i aaben Mark, men hans Taktik havde været pludseligt at overfalde mindre Afdelinger ved Nattetid paa uformodede Steder for derved at trætte og svække Soldaterne, der bestandig maatte være paa deres Post. Dersom han nu atter skulde have isinde at benytte denne Fremgangsmaade, vilde det blive nødvendigt at besætte alle Høidedragets Passer med mindre Afdelinger for at hindre ham i at drage ud paa sine Expeditioner uden at blive opdaget, og denne Plan havde man ogsaa allerede lagt i Hovedqvarteret, da man fik at vide af Speiderne, at det denne Gang var den gamle Rebels Hensigt at blive, hvor han var, og tage imod Fjenden, naar denne

lystede — et Mod, som rimeligviis skyldtes den lette Erobring af Jambughore, der havde bibragt Naikraerne en uhyre Foragt for Englændernes Soldater og en ligesaa stor Tillid til deres egen Dygtighed. Jambughore maatte derfor først og fremmest tages tilbage, ikke alene fordi Englænderne derved haabede paany at vinde den tabte moralske Overvægt, men ogsaa fordi de, i Tilfælde af et heldigt Udfald, vilde kunne dække hele den sydlige Arm af Bjergene og have Veien aaben til Sivraipur fra det Indre af Landet.

Den følgende Morgen drog man afsted i denne Hensigt, efter at der først var lagt en Bedækning af 75 Mand i Sivraipur for at holde Tilbagetogslinien aaben. Da Veien imidlertid var meget vanskelig, fik Ingen noget Nys om, hvad man havde isinde, og der blev ikke givet Nogen Tilladelse til at forlade Leiren. Marschordenen var omtrent den samme, som da man brød op fra Halole; kun vare nu Araberne med, og desuden lod man mindre Infanteridelinger flankere paa begge Sider af Colonnen, naar enten Bjergskraaninger eller tætte Jungler skjøde frem i Nærheden af Veien. Man havde nemlig Grund til at frygte et Angreb paa Marschen, da Naikraerne ved en tidligere Leilighed med Held havde forsøgt et saadant, dækkede af de naturlige Forskandsninger, som Junglerne afgive, men der skete dog Intet, og den lille Armee naaede uforstyrret Jambughore. Der var Ingen, som tænkte paa at forsvare Byen, og Englænderne toge den derfor øieblikkelig i Besiddelse.

Hvor let en heel Armee kan komme i Bevægelse ved en ubetydelig Omstændighed, naar man venter Fjenden hvert Øieblik, saae man her et Exempel paa. Regjeringscommissairen var steget af Hesten og spadserede rundt i Byen tilligemed den før omtalte gamle Hussein Shah og betragtede de plyndrede Huse. Et Par Folk fra en af Nabolandsbyerne, som rimeligviis ikke vidste Noget af, at der var kommet Tropper til Jambughore, gik henimod det Sted, hvor Commissairen stod, men da denne tiltalte dem, gave de sig øieblik-

kelig til at løbe. Da han ønskede at vide, hvem Flygtningene vare, og hvorfor de løb deres Vei, vendte han sig til Hussein og spurgte, om der ikke skulde være en bereden Politiconstabel ved Haanden for at sætte efter de Flygtende og bringe dem tilbage. Øieblikkelig lød Raabet: «En Rytter! en Rytter!» i hele Leiren, og en Snees Mand kom galopperende frem med dragne Carabiner og færdige til at skyde. Hele Leiren kom i travl Bevægelse! Det var til ingen Nytte, at Commissairen stillede sig imod Rytterne med opløftede Hænder og raabte til dem, at de skulde gaae tilbage — de foer afsted med ustyrligt Mod, og En af dem — den Samme, som paa en saa original Maade havde lagt sin Tapperhed for Dagen ved Jambughores Erobring af de tre Naikraer — vovede endog at afskyde sin Carabin paa Lykke og Fromme ind i en Bunke Bambusrør, hvor der ikke godt kunde være nogen Fjende. Endelig opdagede de, at der ingen Naikraer vare i Nærheden, og vendte slukørede tilbage; men der blev taget Forholdsregler imod, at enkelte Afdelinger saaledes for Fremtiden styrtede ud, saasnart der hørtes et eller andet mistænkeligt Raab.

Samme Dags Aften, som Hovedcolonnen ved Morgengry havde forladt Sivraipur, var denne By bleven angreben af Naikraerne. Netop paa samme Sted havde disse under den forrige Opstand tilføiet de Indfødte, som vare i engelsk Sold, betydelige Tab, og da de rimeligviis troede, at der i Byen ikke fandtes andre Tropper end Guicovar'ens femogtyve Mekranier, havde de besluttet at angribe Stillingen, der i Grunden ikke var stort Mere end en Bivouak under nogle store Træer. Førend Hovedstyrken forlod Byen, havde man imidlertid været saa forsigtig at kappe al Underskoven omkring den i et Bueskuds Afstand, og Naikraerne havde derfor ingen Dækning paa de sidste halvtredsindstyve Alen, naar de rykkede frem fra Junglerne. Allerede om Eftermiddagen havde man af et Postbud, der forsøgte at bringe Breve til Hovedqvarteret i Jambughore, faaet at vide, at Naikraerne havde bemægtiget

sig Veien, efter at Hovedstyrken var passeret forbi, og man havde derfor truffet sine Forholdsregler. De Vogne, som vare blevne ladte tilbage, bleve stillede i en Linie tværs over Veien, ad hvilken man formodede, at Naikraerne vilde rykke frem, og man dannede sig herved en fortrinlig Barricade, bag hvilken Mekranierne kunde vedligeholde en stadig Ild mod Fjenden, naar han viste sig.

Da Mørket faldt paa, styrtede Naikraerne ud af Junglerne paa Jambughore-Veien og ilede hurtigt frem med Raabene: «Rama! Rama! Rama!» De bleve anførte af en Mand, som svingede et Sværd over sit Hoved og dandsede som en Besat. Saasnart de nærmede sig, gave Mekranierne Ild og ladede koldblodigt deres Musketter bag Vognborgen. Skovens vilde Børn vaklede ved den voldsomme Salve og søgte tilbage i Junglerne. Atter og atter styrtede de frem, opmuntrede af skjulte Høvdinger og anførte af den fanatiske Sværdsvinger, paa hvem man tilsidst opgav at fyre, da han syntes usaarlig — idetmindste var det umuligt at ramme ham. Forøvrigt stode Naikraerne godt for Ilden, og kun naar de saae, at Skuddene decimerede deres Antal altfor stærkt, trak de sig tilbage. Først da Maanen stod op — henved Klokken tre om Morgenen —, trak de sig tilbage for ikke mere at komme igjen, og, som man senere opdagede af de friske Spor over Høiderne, gik de til Wurek for at deeltage med deres Kammerater i Hovedstadens Forsvar.

Den samme Morgen, strax efter Solopgang, lød Generalmarschen i Jambughores tause Gader, og man brød op imod Wurek. Veien var fri til Foden af Høiderne, bag hvilke Hovedstaden laa, men da der hist og her fandtes tørre Flodsenge og tætte Bambusbuskadser, lod man ligesom tidligere Infanteri flankere Marschcolonnen. Da man kom til Foden af Høiderne, bemærkede den commanderende Officeer, at Veien til Wurek snoede sig tæt forbi en hundrede Fod høi Skraaning, hvis nederste Deel var bedækket med Skov og Krat, der var tæt nok til at afgive Skjulested for et Baghold, og man lod

derfor en Afdeling, hvoriblandt Halvdelen af Araberne, blive tilbage for at bevogte Stedet og besætte Høiens Top, medens Hovedstyrken fortsatte sin Vei rundt om Bjergets Fod og trak op i Slaglinie i Dalen indenfor.

Kort efter blev der fra den besatte Høide givet Signal om, at man kunde see Fjenden, og efter en nøiere Recognoscering, der nogenlunde gav en Forestilling om hans Styrke, blev Regjeringscommissairen ladet tilbage paa Bjerget hos Araberne, medens Hovedstyrken beredte sig til at angribe Landsbyen, hvis Hytter nu bleve synlige. Tropperne bleve fordeelte saaledes: Bhilerne stode paa høire Fløi, det regulaire indfødte Infanteri i Centrum, og paa høire Fløi stilledes den anden Halvdeel af Araberne tilligemed nogle Mekranier fra Udipur, der vare komne tidlig samme Morgen. Rytteriet gik i Spidsen, og man var snart i Skjærmydsel med Fjenden. En Mand i gule Klæder, omgiven af Naikraer, der vare bevæbnede med Buer og Pile, tildrog sig den øverstcommanderende Officeers Opmærksomhed; han styrede lige hen imod ham, da han meente, at det var Bhuggut'en i egen Person, og anfaldt ham; men hans Klinge bøiede sig i Hugget, og hans Revolver vilde ikke dreie rundt. Imidlertid faldt Fjendens Pile tykt omkring den tappre Capitain, og hans Stilling begyndte at blive farlig, da en af de andre Officerer kom ham tilhjælp og skjød paa den gule Mand. Men ogsaa han feilede, skjøndt han var bekjendt for at være den bedste Skytte i en vid Omkreds, og et Øieblik vaklede den engelske Linie, thi den medfødte Rædsel for Bhuggut'ens guddommelige Magt, som man jo nu saa tydeligt saae Beviser paa, kom pludselig over Soldaterne, der saagodtsom Alle vare Indfødte. Lykkeligviis varede Paniken kun et Øieblik; Officeren ladede igjen, og denne Gang faldt den gule Mand for ikke at reise sig mere. Havde Kuglen ogsaa feilet denne Gang, er det vanskeligt at sige, hvad Udfaldet af Expeditionen vilde være blevet; nu derimod gjorde Enhver atter sin Pligt, og efter en kort Kamp bleve Naikraerne adsplittede og flygtede tilbage til

Byen. Imidlertid havde Regjeringscommissairen, da han saae, at Kampen trak længere bort fra den Post, hvor han stod, ført sine Arabere langs med Foden af Høidedraget omkring Wurek og faldt Naikraerne i Ryggen. Nederlaget var fuldstændigt; de ulykkelige Vilde kravlede op ad Skraaningen for at skjule sig i Junglerne, og Mange af dem vare haardt saarede. Iblandt disse var Høvdingen Rupsing selv, der var ramt af en Kugle i Maven. Paa Marken tætved det Sted, hvor man gjorde Holdt, fandt man en gammel, sengeliggende Kone, der var bleven bragt hid for at helbredes af Bhuggut'en; en anden gammel Stakkel, der var ligesaa elendig som hun selv, passede paa hende og samlede hist og her noget Korn, hvor hun kunde finde det — det var et ynkeligt Syn! Faa Dage efter fandt man den gamle Kone død i en lille Hytte, der blev antændt tilligemed den forladte By, hvortil Ingen vovede sig tilbage. Imellem de Liig, som bleve brændte, fandtes ogsaa de to Mænd, som Bhuggut'en havde lovet Opstandelse fra de Døde, naar Englænderne kom. Et Øieblik troede man, at Manden i den gule Dragt, som ovenfor er omtalt, var Bhuggut'en selv; men denne havde været meget klogere end som saa. Den gule Mand var hans trofasteste Discipel, hvem han havde begavet med Usaarlighed og sendt i den visse Død med Klæder, der vare blevne gjorte hellige ved at blive baarne af den guddommelige Bhuggut selv.

Man traf øieblikkelig Anstalter til at berolige Landet, idet man lovede Indbyggerne, at der ikke vilde blive gjort dem noget Ondt, naar de vilde komme tilbage og nedsætte sig i deres gamle Landsbyer, og derefter skred man til at forfølge Rupsing og de andre Hovedmænd for Urolighederne. Bhuggut'en overgav sig frivillig, og Rupsing, Gullalia, hans Søn, og Vuziren fulgte i mindre end en Maaneds Tid hans Exempel. Der var sat en stor Priis paa deres Hoveder, alle Landsbyer og Vandsteder bleve bevogtede, og da de endelig overgave sig, vare de halvdøde af Sult og Tørst. Der blev ikke tilstaaet dem bedre Vilkaar end dem, man i Almindelighed

indrømmer Forrædere, og Straffen fulgte snart efter Tilfangetagelsen. De fire nævnte Mænd tilligemed den tiloversblevne af de tre hellige Kæmper, som havde udmærket sig ved Jambughores Erobring, bleve hængte paa selve Stedet, Andre fik mildere Straffe. Da det imidlertid er øiensynligt, at man ikke med slige Executioner alene formaaer i Længden at tilintetgjøre Befolkningens urolige Tendentser, har Regjeringen søgt at lette Indvandringen i Landet af flittige Agerdyrkere, hvem man har indrømmet fuldkommen Skattefrihed i ti Aar. Det er at haabe, at slige Forholdsregler i Forbindelse med Folkets gradvise Oplysning vil give Naikraerne mere Smag for et roligt Livs Goder end for saadanne hensigtsløse Oprør som det, hvis Historie har været Gjenstand for Behandling paa de foregaaaende Blade.

X . . . y.

Prinds Eugen af Savoyen og hans Samtid.*)

I.

Den østerrigske Stat, som bestaaer af saa mange forskjellige nationale Bestanddele, har i de sidste halvtredie Aarhundreder gjentagne Gange været sin Undergang nær, og dens fortsatte Bestaaen skyldes ikke Nationens indre Sammenhold, men deels forskjellige samstødende heldige Begivenheder, deels de østerrigske Statsmænds Dygtighed, som har ladet det habsburgske Huus gjenvinde mere Land ved Pennen, end dets Feltherrer have tabt. Blandt Østerrigs store Statsmænd indtager den Mand, hvis Levnet vi ville fremstille paa de følgende Blade, en Plads jævnsides med Metternich og Kaunitz; men han var endnu større som Feltherre, og hans Dygtighed skyldtes det væsentlig, at Østerrig ikke blot ikke bukkede under for Frankrigs gjentagne Angreb, men at dets Keiserhuus endog gik ud af disse Kampe med betydeligt forøgede Besiddelser.

Prinds Eugen blev født den 18de October 1663 i Paris. Hans Fader hørte paa fædrene Side til Familien Carignan, som var en Sidelinie af det regjerende Hertughus i Savoyen; men paa mødrene Side var han Greverne af Soissons' Arving, og disse udgjorde atter en Sidelinie af det kongelige Huus Bourbon. Grev Eugen Morits blev derfor behandlet af Hoffet i Versailles som en Prinds af Blodet; han var en

*) H. v. Sybel: Kleine historische Schriften I. München. 1869.

tapper Soldat, en uplettet Adelsmand og en godmodig og ligefrem Person af en omgængelig og fordringsløs Charakteer. Cardinal Mazarin var paa den Tid den unge Ludvig XIV's almægtige Førsteminister, og han lod sine syv Niecer komme fra Rom til Paris, for at de kunde blive glimrende forsørgede der. Den unge franske Konge voxede op i daglig Omgang med disse unge Damer; den ene af dem, Olympia Mancini, var af samme Alder som han; hun var ikke smuk, men livlig, klog og ærgjerrig; hun forstod at gjøre sig til en saa uundværlig Legekammerat for den unge Fyrste, at Hoffet og Paris var opfyldt af den Tanke, at Olympia vilde vinde Ludvigs Haand, og hun var derfor Gjenstand for alle mulige Smigrerier. Men hun følte sig snart overbeviist om det Ugrundede i disse Forhaabninger. Ludvig sværmede den ene Dag for en erfaren Hofdame, den næste Dag for en smuk Gartnerdatter og føiede sig endelig, da han var atten Aar gammel, efter Cardinalens Ønsker og formælede sig med en spansk Prindsesse. Olympia havde da allerede med en rask Beslutning taget sit Parti og var i 1657 bleven formælet med Greven af Carignan-Soissons, som ved dette Ægteskab vandt sig Cardinalens mægtige Gunst. Han blev forfremmet til General over alle franske Schweitzerregimenter, han blev Gouverneur over Champagne og Generallieutenant. Olympia var paa den ene Side Gjenstand for sin Mands ubetingede Hengivenhed og havde derhos ved sit kloge Afkald paa Kongens Kjærlighed bevaret Ludvigs Venskab. Hun blev Dronningens Overhofmesterinde og saae daglig Kongen besøge sig timeviis i Palaiet Soissons, som saaledes i flere Aar blev Midtpunktet for det straalende Hof. Vi ville dvæle et Øieblik ved dette Hofliv, som i mere end een Henseende blev afgjørende for Prinds Eugens Skjæbne.

Grevinden af Soissons havde ikke længe en ublandet Glæde af sit venskabelige Forhold til Kongen. Skjøndt hun just ikke længere gjorde nogen Fordring paa Kongens Kjærlighed, holdt hun dog sin Stilling for truet ved enhver af

hans nye Tilbøieligheder, og da hun var herskesyg, forsmaaede hun intet Middel for at bekæmpe dem. Saaledes smedede hun en indviklet Intrigue mod den blide Louise La Vallière, forraadte i sin Lidenskabelighed senere sig selv for Kongen og blev med sin ganske uskyldige Mand i nogen Tid forviist til Provindserne. Hun blev nu vel snart benaadet, men blev bragt i nye og langt vanskeligere Forlegenheder ved den stolte Fru Montespan, som efter La Vallière havde vundet Kongens Tilbøielighed og ønskede at skaffe sig det samme Hofembede, som Olympia var i Besiddelse af. Grevinden blev oprørt derover, søgte paa enhver Maade at undergrave sin Medbeilerindes Indflydelse og fængslede ved sine Kampe i flere Aar Hoffets Opmærksomhed. Paa Grund af disse uophørlige Kjævlerier havde Olympia kun liden Tid og Interesse for sine Børn. Pfalzgrevinde Elisabeth Charlotte beretter, at hun lod den unge Eugen løbe omkring som en Bydreng (Galopin). Eugen var hendes femte Søn og bestemt for Kirken. Før han var ti Aar gammel, havde han allerede Titel af Abbed af Savoyen og besad tre Abbedier; men Drengen havde kun ringe Smag for disse Æresbeviisninger og gik hellere til Paraden end til Messen. «Jeg har altid forsikkret ham», sagde Elisabeth Charlotte, «at han ikke vilde blive Abbed». Imidlertid døde Greven af Soissons 1673, og Olympia, som nu føiede sig efter sin Søns militaire Tilbøielighed, forlangte, at hendes tiaarige Dreng skulde have sin Faders Ansættelse som General for Schweitzerregimenterne. Kongen afgjorde imidlertid, at Posten skulde tilfalde et andet Barn, hans ældste Søn med Montespan. Grevinden kastede sin Vrede herover især paa Krigsministeren Louvois og glædede sig over at kunne krænke ham ved et bittert Afslag, da han senere ønskede at formæle sin Søn med en af Olympias Døttre.

Idet hun saaledes stadig mere ophidsedes af sin utilfredsstillede Ærgjerrighed, slog hun endelig ind paa en høist betænkelig Vei.

Det franske Hof, som dengang overstraalede ethvert andet europæisk og stod som et uovertræffeligt Forbillede, var i sit inderste Væsen bundfordærvet. Medens man nutildags beskjæftiger sig med Borddands, Bankeaander og Psychographer, læste man dengang i Stjernerne, kiggede i magiske Speile og Glaskugler, søgte at besværge Dæmoner og Aander. De Personer, som gjorde sig et Erhverv af disse Bestillinger, havde desuden ogsaa de virksomste Medicamenter paa Lager samt Kjærlighedsdrikke, Djævleelixirer og andet Lignende, saa at Paris ikke sjeldent blev forfærdet ved den pludselige Uddøen af hele Familier. Fremfor alle Andre havde navnlig Fru Voisin en udbredt og uhyggelig Berømmelse og blev meget raadspurgt af Damer og Herrer af den høieste Adel. Hun faldt endelig i Justitsens Hænder og navngav af sine Besøgere blandt Andre ogsaa den berømte Marschal af Luxembourg, som havde forskrevet sin Sjæl til Djævelen for at opnaae at komme i en Ægteskabsforbindelse med Krigsministerens Familie. Dernæst angav hun ogsaa Grevinden af Soissons, som skulde have spurgt hende, om hun kunde føre en troløs Elsker, der var en stor Fyrste, tilbage for hendes Fødder. Efter den Tids Begreber grændsede dette til Høiforræderi, og man havde allerede udfærdiget en Befaling til at arrestere Grevinden. Hun sagde: «Louvois er min Dødsfjende; naar han vover at arrestere en Person af min Rang, vil han ogsaa fuldende Forbrydelsen og bringe mig paa Skafottet. Jeg foretrækker at rømme Pladsen og vil senere retfærdiggjøre mig». Hun flygtede 1680 til Bryssel. Hendes Børn bleve tilbage i Paris, uden at man vel foretog sig Noget imod dem, men de bleve dog følelig ramte ved Moderens Fald. Man kan forestille sig, hvilket Indtryk denne Catastrophe gjorde paa Eugens letmodtagelige Sind. Den Antagelse er vel næppe rigtig, at Olympia har opdraget sin Søn i Had mod Kongen; hun stod aldrig i noget saadant nøie Forhold til sin Søn og søgte lige til sit sidste Øieblik

igjen at vinde Ludvigs Gunst. Men Eugens hele Stilling maatte løse ham fra hans Forhold til Kongen.

Den, som engang har staaet saa nær ved Brændpunktet for al jordisk Glands og Magt og har faaet Øiet op for al dens indre Usselhed, maa for stedse blive helbredet for enhver Hengivenhed og Ærefrygt for samme. Den syttenaarige Yngling maatte ogsaa tømme Ydmygelsens Bæger til Bunden. Efter sin Moders Flugt søgte han flere Gange at skaffe sig en Ansættelse i Armeen; men Louvois var glad ved sin Triumph over Grevinden og afviste ham med Raahed, medens Kongen selv erklærede den lille Abbed, at han skulde blive ved Kirken. Eugen besluttede derfor i Aaret 1683 at følge sin ældre Broders Exempel og gaae i østerrigsk Tjeneste. Da han forlod den franske Grund, gjorde han sig selv det Løfte kun at betræde den igjen med Kaarden i Haanden, og dette Ord holdt han, som han holdt ethvert andet.

Han kom til Tydskland uden nogen bestemt Udsigt, med meget lidt Penge og megen Gjæld, men med en ærlig og uplettet Charakteer og med alle Tanker henvendte paa Arbeide, Selvfornegtelse og høi Roes. Hans ydre Fremtræden var kun lidet vindende; han var lille af Væxt og af et uanseeligt Udvortes; han havde et langt og magert Ansigt med en Opstoppernæse og en saa kort Overlæbe, at to store Tænder stadig vare synlige; kun hans sorte, funklende Øine forkyndte, hvilken fyrig Sjæl der boede i dette spinkle Legeme. Eugen kom til Wien i den rette Tid. Stormfulde Dage vare brudte frem for Keiser Leopold I's Stater. I Ungarn havde Grev Tøkøly reist sig mod de keiserlige Embedsmænds Overgreb og væbnet hele Landet til en vild Opstand, og for at bringe Faren til dens Høidepunkt satte en stor tyrkisk Hær paa Magyarernes Opfordring sig i Bevægelse mod Leopolds adspredte Tropper. Det hele tydske Rige og snart ogsaa hele Christenheden følte Rystelsen ved dette vældige Sammenstød. Colonner af tydske Hjælpetropper og Skarer af kamplystne Frivillige strømmede ad alle Veie til Krigsskuepladsen. Keiser

Leopold modtog den unge Prinds med aabne Arme, udnævnte ham til Oberst og ansatte ham ved den fortræffelige Markgreve af Badens Rytteri. Hæren, som dengang kun var 35,000 Mand stærk, samlede sig ved Raab, men da Storveziren trængte frem ad den lige Vei til Wien, maatte man skyndsomst trække sig ud af Ungarn; den 7de Juli aflagde Eugen den første Prøve paa sin krigerske Uforfærdethed i en Tilbagetogstræfning mod de tyrkiske Rytterskarers rasende Angreb. Han blev dernæst ved Armeen, som afventede de tydske og polske Hjælpetroppers Ankomst og derfor i ni Uger var en uvirksom Tilskuer ved Wiens Beleiring og Stahrembergs heltemodige Forsvar mod den tyrkiske Overmagt. Endelig havde Hertug Carl af Lothringen og Kong Johan Sobieski iværksat deres Forening, og den 14de September fulgte det glimrende Befrielsesslag udenfor Wien, som for stedse skulde tilintetgjøre Osmannernes krigerske Overmagt. Eugen var med sine Dragoner blandt de Første, som sloge sig gjennem de tætte tyrkiske Skarer lige til Stadens Porte og derpaa dreve Fjendens sprængte Rækker paa vild Flugt. Han havde udmærket sig saa glimrende, at Keiseren endnu inden Aarets Udgang skjænkede ham Dragonregimentet Kufstein, som fra den Tid lige til vore Dage har baaret Heltens Navn.

Den slagne Fjende blev kraftigt forfulgt, de keiserlige Vaaben gik med Held angrebsviis frem og rykkede ind i Ungarn. I 160 Aar havde en tyrkisk Pascha fra Ofens Fæstning behersket to Trediedele af Landet. Nu, i Aaret 1686, tog Churfyrst Max Emanuel af Baiern med Storm denne vigtige Plads fra Osmannerne, og snart derpaa tilkæmpede man sig en ny stor Seir over den tyrkiske Hovedhær ved Bjerget Harsan. Eugen var ogsaa her med sine Dragoner forud for alle Andre ved Forfølgelsen af den flygtende Fjende; i flyvende Fart kom han til den forskandsede tyrkiske Leir, hvor man ved en levende Kanonild søgte at standse Forfølgelsen; men Eugen lod uden at spilde et Øieblik sine Ryttere sidde af; i Spidsen for dem besteg han derpaa selv med

Kaarden i Munden de fjendtlige Skandser og fuldendte Fjendens Nederlag. Eugen, som nu i sit 25de Aar var forfremmet til Feltmarschal-Lieutenant, deeltog derpaa igjen under Max Emanuels Overcommando i Stormen paa Belgrad 1688, men blev farlig saaret i Knæet, og strax efter sin Helbredelse blev han kaldt til en ny Skueplads for krigersk og politisk Virksomhed. Men inden vi følge hans Liv videre, maae vi først kaste et orienterende Blik ud over Østerrigs og Europas hele daværende politiske Stilling.

II.

Sammenligner man Keiser Leopolds Stater med den nu regjerende østerrigske Keiser Franz Josephs Besiddelser, eiede Østerrig for to Hundrede Aar siden hverken Gallizien eller den større Halvdeel af Ungarn og Siebenbürgen. Leopold herskede altsaa omtrent over det Halve af Østerrigs nuværende Landomraade, medens han ikke havde en Tiendedeel af dets nuværende Indtægter og kun omtrent en Sjettedeel af dets Hær. Østerrig var saaledes dengang ikke en Stormagt i Ordets moderne Betydning, men skulde først blive det. Trods Alt dette betragtede Keiseren sig som den første Potentat i Verden; han reiste de meest vidtgaaende Fordringer og fulgte de meest høitflyvende Planer; sin territoriale Svaghed søgte han at erstatte ved mangfoldige og eiendommelige Udveie. Han stod i den nøieste Forbindelse med den ældre habsburgske Linie i Spanien; som den katholske Kirkes Støtte og Forkæmper havde han en stærk Indflydelse i Rom og derved i vide Kredse af Italien; som Keiser over det romerske Rige raadede han over en Mængde indbringende Forbindelser i Tydskland. Gjennemseer man Listen over hans Generaler, finder man endnu som i en wallensteinsk Leir en Samling fra alle mulige Nationer t. Ex. tydske Rigsfyrster, Walloner og Lothringer, ungarske Adelsmænd, Spaniere og

Italienere. Som en venetiansk Gesandt bemærker, holdt den indfødte Adel sig dengang borte fra Stats- og Krigstjenesten; den holdt meest af at drikke og jage paa sine Godser. Ledelsen af Statens Affairer var paa samme Tid kun for en ringe Deel i Hænderne paa Indfødte; derimod trængte talentfulde og ærgjerrige Lykkeriddere fra det tydske Rige, fra Italien og Spanien sig idelig frem, medens den spanske Gesandt, den pavelige Nuntius og Keiserens Skriftefader havde den vigtigste Indflydelse. Forretningssproget var et med latinske og franske Brokker blandet Tydsk; ved Hoffet og i den keiserlige Familie blev der udelukkende talt Spansk og i den senere Tid Italiensk. Naar det gjaldt om at udrede Omkostningerne til en Krig, kunde Landets Skatter kun levere et mindre Beløb; med ivrig Omhyggelighed laa man derfor paa Luur efter Bidrag fra det tydske Rige, efter spanske Subsidier og romerske Bevillinger. Det Hele gik endnu paa middelalderlig Viis; man fulgte Traditionerne fra det gamle Keiserdømme, som kun havde besiddet ringe Territorialmagt og svag Indflydelse i Tydskland, men til Gjengjæld betragtede hele Jorden som sin Domaine. Endnu i det sextende Aarhundrede havde Carl V regjeret efter disse Grundsætninger og med overraskende Held gjort sig Spanien og Italien, Tydskland og Amerika underdanige. Leopolds Magtfylde var rigtignok ulige ringere, men hans Politik var uforandret den samme.

Dette viste sig saavel udad- som indadtil. En Regjering, der kun betragter sine Provindser som en Støtte for sine dynastiske Interesser, kan umuligt betragte Befordringen af den indre, nationale Velstand som sin første Pligt. Ogsaa dette er ganske middelalderligt; i den middelalderlige Stat har Regjeringen aldeles ingen Organer, som kunne virke for dens Undersaatters materielle eller aandelige Vel, og paa saadan Maade stod Alt endnu til i Østerrig paa Leopold I's Tid. Med Undtagelse af de Geistlige og Officererne havde Regjeringen næsten ikke andre Embedsmænd i Provindserne end

Skatteopkræverne. Retsvæsenet og Forvaltningen var i det Hele taget i Hænderne paa Grundeierne, Skole- og Underviisningsvæsenet derimod paa Kirken. At Staten baade kunde og skulde udrette Noget for Landets indre Udvikling, for at aabne nye Erhvervskilder og forøge Culturen, derpaa synes man ikke engang at have tænkt. Det var tilstrækkeligt, naar Undersaatterne ydede Kirken sin Ærefrygt, Skatkammeret sine Skatter og Armeen sine Rekrutter.

Sammenfatter man nu disse to Omstændigheder, Forsømmelsen af enhver indre Udvikling og Fortsættelsen af en erobrende Verdenspolitik, kan man let forstaae, at Landets permanente Udmattelse maatte blive en uundgaaelig Følge heraf. Endnu i det fjortende Aarhundrede havde den østerrigske Hertug, som da ikke besad andre Lande end Østerrig, Steiermark, Kärnthen og Krain, været den rigeste af alle Tydsklands Fyrster; men fra det Øieblik, da Keiser Frederik III erhvervede Fordringer paa Burgund og Ungarn, da Keiser Carl V erhvervede Italien og Spanien med Mexicos Guldgruber, var der en blivende Underballance i Wien og Madrid, og Insolvents hørte til Dagens Orden. Keiser Leopold hævede aarlig 12 Millioner Gylden af sine Kronlande, men i Virkeligheden kom ofte ikke Halvdelen af dette Beløb i hans Kasser; rigtignok gav han kun meget Lidt ud til Justitsen og Forvaltningen, til Underviisningen og Kirken, men hine smalle Indtægter strakte paa den anden Side heller ikke til for de øvrige Poster, nemlig Hoffet, Diplomatiet, Ministerierne og Armeen. Enhver Skatteforhøielse viste sig uvirksom. Nøden fremkaldte den Tanke, at der først maatte være Penge i Landet, før de kunde komme i Skatkammeret, og saaledes begyndte man med de første Experimenter for at hæve Landets Velstand. Charakteristisk nok for den Tids Forstand paa slige Forhold bar man sig ad som ved Guldmagerkunsten. Man vilde med eet Slag vinde Millioner; derfor anlagde man Østersbanker i Dammene i Wiens Slotshaver, man opfandt Maskiner, som skulde lave Meel af Klid; man stiftede Silke-

fabrikker og Handelscompagnier, der alle efter en kort Bestaaen faldt sammen igjen. Med eet Ord, man var og blev bankerot; man sukkede hver Dag over denne Lidelse; men man kjendte det ikke bedre, man tog det som Kulden om Vinteren og Uveir om Sommeren, og allermindst lod Keiser Leopold sig anfægte heraf.

Da denne Fyrste i Aaret 1657 besteg Thronen, var han lige bleven fuldmyndig. Han var ubekjendt med verdslige Sager; thi han havde indtil sin ældre Broders Død været bestemt for den geistlige Løbebane og havde kun med Sorg opgivet denne Vei. Han var derfor vel underviist, ja endog en lærd Mand i visse Grene af den theologiske Videnskab. Han var en virkelig from Mand, der af Hjertet var Kirken hengiven og i det Hele saa gunstig stemt mod al geistlig Væsen, at han tiltroede en Clerical alle mulige gode Evner, og det kunde derfor vel falde ham ind at sende sin Skriftefader til Hovedqvarteret for at føre Opsyn med og veilede Generalerne. Han troede sig selv benaadet med en guddommelig Mission. Den gik i kort Indbegreb ud paa at befæste den rettroende Kirke og hæve Huset Habsburg; han var opfyldt af denne Mission; han troede, at Gud synlig tog ham i Beskyttelse til at udføre den, og at kun onde Mennesker søgte at hindre ham deri. Paa Grund af denne Sindsstemning kunde han ikke rystes ved noget Uheld, men heller ikke bringes ud af Fatning i Medgang; han var ubøielig ved alle Hovedpunkter, men ved de mindre Leiligheder var han ubestemt, vidtløftig og mistroisk. Lige overfor sine Egne var han et mønsterværdigt Familieoverhoved, en tro Ægtemand og en kjærlig Fader, men altid saa gjennemtrængt af Følelsen af sin egen Værdighed, at selv hans Kone og Børn stadig saae ham i spansk Ceremoniel. Hans blege Aasyn med den store Næse, den brede, nedhængende Underlæbe og de store, matte Øine kiggede godmodigt, men alvorligt frem bag den mægtige, sorte Paryk. De gode Undersaatter og venskabelige Magter fandt ham gjennemgaaende velvillig, venlig og gav-

mild til Svaghed; men derimod holdt han det for en hellig Regentpligt at være ubarmhjertig mod politiske Modstandere. Den ungarske Krone var dengang endnu ikke arvelig, den kongelige Magt var forfatningsmæssig indskrænket, Protestanterne forsynede med bestemte Privilegier, Altsammen Ting, som vare absolut stridende mod hans dybeste Overbeviisning. De keiserlige Garnisoner kom derfor snart i Strid med Indbyggerne. I Aaret 1667 stiftede nogle Magnater en Sammensværgelse mod Keiseren, men de bleve forraadte og henrettede, og Leopold tog deraf strax Anledning til en omfattende Reaction. «De ungarske Sager», skrev han til Madrid, «ere i en god statu, men jeg vil betjene mig af denne occasio og indrette Sagerne anderledes i Hungaria; omendskjøndt jeg ellers ikke er ond, maa jeg denne Gang per forza være det og haaber snart at bringe Alt i god Stand». Han lagde derfor et militairt Tvangsherredømme paa Landet med Tilsidesættelse af alle Forfatningsrettigheder. Følgen heraf blev Tøkølys Oprør, Tyrkernes Angreb og Wiens Beleiring. Keiseren flygtede til Linz og derfra til Passau med fuldstændig Sindsro; thi Gud vilde ikke forlade hans Sag. Efter det seirrige Slag kom han tilbage til Wien, stadig lige alvorlig og med den Overbeviisning, at nu vilde Hungaria komme i god Stand. Da Ofen var bleven erobret, forlangte han den arvelige Kongeværdighed af Ungarerne. Han kjendte meget vel Flertallets Utilbøielighed til at gaae ind paa en saadan Indrømmelse, men han raadede over et virksomt Overtalelsesmiddel. General Caraffa behandlede nemlig i Mellemtiden alle Deeltagerne i de sidste Sammensværgelser paa Krigsrets Maneer og fortsatte Henrettelserne masseviis lige til det Øieblik, da Rigsdagen føiede sig efter den keiserlige Villie og antog Arvefølgeloven.

Midt i al denne Medgang lagde pludselig en truende Fare fra en heel anden Kant Beslag paa Leopolds Opmærksomhed.

Der herskede dengang den fuldstændigste Modsætning mellem den østerrigsk-ungarske Stat, hvis enkelte Dele kun løst og ubehjælpsomt bleve sammenfattede til et Hele, og det franske Monarki, som udgjorde en eneste fuldstøbt Helhed. Ved Cardinal Mazarins Død 1661 havde den treogtyveaarige Kong Ludvig XIV taget Magten i sin egen Haand; i sit første Statsraad havde han forklaret sine Ministre, at han for Fremtiden selv vilde være Frankrigs Førsteminister. Han var den tredie Regent af Huset Bourbon, som for 70 Aar siden var kommen paa Thronen efter heftige Borgerkrige; han greb Magtens Tøiler med sin egen og sin Slægts hele Ungdomsfriskhed. Han havde aandelige Evner af den meest betydelige Art; han var utrættelig, mangesidig, idelig virksom; midt i al sin Pragt og Glands, midt i sine Nydelser og Udsvævelser gav han ikke et eneste Øieblik Slip paa den Tanke ikke at taale nogen anden Villie i Frankrig end sin egen, ingen anden i hele Europa end Frankrigs. Han holdt alle Dele af sin store Nation i fuldstændig Umyndighedstilstand. For imidlertid at holde sine Undersaatter skadesløse for Tabet af al Ret og Frihed opfyldte han dem med Tanken om national Hæder; han lagde Beslag paa hele Nationens Kraft for at sætte Maalet for sin Herskerstræben igjennem, men var samtidig uafladelig betænkt paa ved en virksom og omsigtsfuld Bestyrelse at udvikle og forøge Landets Kræfter, Hjælpekilder og Rigdomme. Hans store Minister Colbert lagde med Jernflid Grund til en altomfattende Administration og en indbringende Statsforvaltning. Han oplivede Agerdyrkningen, vakte Industrien og Fabrikationen, sørgede for Handelen og Colonierne, ordnede Communernes Formuesforhold, byggede Canaler og Landeveie, foranstaltede nye Lovbøger og var et langt Liv igjennem istand til at lede hele fire Ministerier. Med Nationens Velstand steg Statens Indtægter til 120 Millioner, det Tidobbelte af den østerrigske Stats; Frankrigs Flaader vare en rum Tid saavel de hollandske som de en-

gelske voxne; Landhæren kunde forøges til 200,000 Mand, medens Østerrig dengang næppe formaaede at betale 50,000.

Paa disse mægtige Hjælpekilder støttede Ludvig XIV sig, og idet han ringeagtede ethvert Hensyn til Trediemands Rettigheder, satte han Europa i Bevægelse fra den ene Ende til den anden. Hans Ærgjerrighed var ikke saa phantastisk, hans Planer ikke saa gigantiske som hundrede Aar efter den store Napoleons. Kun det, som laa i hans Nærhed, og som han blivende kunde hævde, vilde han ligefrem indlemme i sit Rige; men iøvrigt vilde han forøge sin Indflydelse saa meget, at Intet i Europa kunde udøves mod ham, Intet uden ham. Han pleiede at forberede sine Planer længe forud, saavidt som muligt at isolere sine Modstandere og endelig, saavidt det lod sig gjøre, tilføie dem det dræbende Slag fra en uventet Side. Selv var han ingen fremragende Feltherre, men han var omgivet af dygtige Generaler og virkede selv for sine Krige paa bedste Maade ved sin Statskunst. Han havde et Parti blandt de tydske Fyrster, betalte Pensioner til østerrigske og engelske Ministre, havde en afgjørende Indflydelse i Cabinettet i Stockholm, vidste at lede Sultanen efter sine Planer og at imponere Paven ved stadige Tvistigheder. Hans Diplomati holdt uafladelig hele Jorden i Aande og arbeidede fra de fjerneste Punkter uafladelig deres Mester i Hænderne.

Dengang tabte Spanien da Franche comté og en Deel af Flandern, Savoyens vigtige Bjergfæstninger, og i det tydske Rige navnlig det herlige Straszburg. Mange Aar igjennem vovede Ingen at indtage mere end en passiv, afventende Forsvarsstilling overfor ham; hans naturlige og meest truede Modstander, Keiser Leopold, havde ingen Følelse af, at det moderne Frankrig umuligt lod sig overvinde ved hans middelalderlige og hierarkiske Væsen. Ludvig saae derfor hele Europa behersket af sin Politik.

Endelig fandt han dog en jevnbyrdig Modstander i Prinds Vilhelm af Oranien, Statholderen i den nederlandske Republik. Ved sit mægtige Angreb paa Holland, som truede

Landet med Tilintetgjørelse, havde Ludvig XIV selv, rigtignok mod sin Villie, bidraget til, at Vilhelm blev Arvestatholder. Netop paa den Tid, som vi nu skulle omtale, havde Vilhelm fremkaldt den engelske Revolution af 1688 og fordrevet det mod Frankrig saa venligsindede Huus Stuart fra Britannien, og da Ludvig XIV samtidig begyndte den pfalziske Krig, som yderligere skulde bestyrke og udvide hans Magt i Tydskland, væbnede Vilhelm et stort Forbund mod ham af Tydskland, Østerrig, Spanien og Savoyen. De franske Tropper oversvømmede allerede hærjende og ødelæggende Rhinlandene. Keiser Leopold maatte fatte en hurtig og kraftig Beslutning.

III.

Efter denne længere Udvikling kunne vi atter vende tilbage til Prinds Eugen. Han var glad ved denne Udsigt til en afgjørende Kamp mod den ham saa forhadte franske Hersker. Hans klare Forstand lod ham overskue den forhaandenværende politiske Stilling. Det kom an paa saa hurtigt som muligt at gaae ind paa Tyrkernes ivrige Fredstilbud, at bringe Ungarn i en normal Fredstilstand og derefter at vende hele Rigets Kræfter mod dets farligste Fjende; men Keiseren vaklede. Han vilde ikke gjerne afbryde den hellige Krig mod Islam, heller ikke nedlægge Vaabnene i selve Ungarn. I disse Tanker blev han bestyrket af den pavelige Nuntius, og han besluttede sig til at føre to Krige paa een Gang. Eugen var inderlig opbragt herover; kun en Munk, sagde han, kunde give et saadant Raad. Følgerne heraf viste sig ogsaa snart paa en sørgelig Maade. Medens Tyrkerne i Ungarn dreve de svækkede keiserlige Hære ud af den ene Stilling efter den anden, kunde Leopold hverken ved Italien eller Rhinen opstille tilstrækkelige Stridskræfter. Dertil kom endnu den sædvanlige Følge af alle Coalitionskrige: Skinsyge, Egensindighed og Mistillid mellem Medlemmerne af Forbundet.

Prinds Eugen førte de keiserlige Tropper i Italien og skulde her operere sammen med Spanierne og Piemonte-

serne under Hertug Victor Amadeus af Savoyens Overcommando. Han maatte her gjennemgaae en for ham ganske ny Skole. Medens han i Tyrkerkrigene havde udmærket sig ved sin ungdommelige Dristighed overfor Fjenderne, gjaldt det nu om at vise taalmodig Fasthed og klog Udholdenhed i det uenige Hovedqvarteer. Hertugen ønskede at skaane sit Land, Spanien sine Regimenter; den Ene søgte at skubbe Krigens Byrder over paa den Anden; Ingen havde den rette Soldateriver; men Eugen var utrættelig og lod sig ikke bringe ud af sin Fatning ved Noget. Han satte overalt sig selv og sine Soldater paa Spil, trak de Andre efter sig trods al deres Modstand og lod dem rolig i Wien besvære sig over, at han af personlig Ærgjerrighed og uden at spare paa Armeens Blod stadig tragtede efter nye Kampe. Man advarede ham vel fra Wien mod disse Angreb, men han svarede: «Lad dem tale, som de ville, jeg bryder mig ikke om Bagtalelser, men kun om at gjøre min Pligt». Saaledes havde han engang i Aaret 1691 den Tilfredsstillelse at kunne gjøre et skarpt Angreb ind paa det franske Omraade og saaledes at opfylde sit Ungdomsløfte; men snart blev Hertug Victor kjed af Kampen, som ikke lovede ham nogen Fordeel. Han indlod sig i hemmelige Underhandlinger med Frankrig, og skjøndt han ikke længe kunde skuffe Eugens skarpe Blik, og denne gav Keiseren det Raad med al Kraft strax at falde over den troløse Forbundsfælle, fik dog en fredeligere Anskuelse Overhaand i Wien, og i October 1696 bleve alle Magter enige om at fastsætte Neutralitet for hele Italien. Til Lykke for Europa havde den engelske Konge, Vilhelm III, med vidunderlige Anstrengelser havt bedre Lykke med sig baade tillands i Nederlandene og navnlig i Søkrigen; da den niaarige Krig sluttelig blev endt ved Freden i Rijswijk, var Ludvig XIV vel just ikke beseiret, men hans offensive Angreb paa Europa var dog med Eftertryk standset.

De her berørte Begivenheder maatte umiddelbart virke tilbage paa det europæiske Østen. Da Krigen var afsluttet

i Italien, besluttede Keiser Leopold at anvende Prinds Eugens sjeldne Begavelse for at gjøre en Ende paa den langvarige tyrkisk-ungarske Krig, og for første Gang blev Prinds Eugen saaledes stillet fuldstændig uafhængig overfor en stor Opgave, uden at hindres enten ved tvistende Forbundsfæller eller uduelige Overordnede. Han fandt rig Leilighed til at vise, hvad han formaaede at udrette. Siden den seirrige Storm paa Belgrad 1688, i hvilken han selv havde deeltaget med Hæder, havde Stillingen i Ungarn forandret sig meget til det Værre. Medens Venetianerne havde erobret Morea og Russerne Assov, havde de Keiserlige lidt Tab paa Tab. De vare blevne fortrængte fra Serbien, Belgrad var igjen bleven indtaget af Tyrkerne, Banatet Temesvar var heelt og holdent og Kroatien og Slavonien vare for en stor Deel komne i Fjendens Hænder; Siebenbürgen blev truet fra Moldau, Oprør begyndte igjen i den øvre Deel af Ungarn, og Keiserens Hær, som havde maattet sende Forstærkninger til alle de truede Punkter, var sunken ned til 30,000 Mand. Eugen fandt desuden Alt i den meest sørgelige Forfatning ved Hovedleiren i Byen Essek. «I Hæren», skriver han med en naiv Vending til Keiseren, «har jeg fundet overmaade mange Sygdomme, men overmaade faa Penge». Alle Regimenter havde Restancer med Hensyn til deres Lønninger, Kasserne vare tomme og Soldaterne udsultede og blottede for Alt. Forpleiningen var yderst utilfredsstillende; Brød var kun for Haanden til nogle faa Uger, Fourage kun til nogle faa Dage; enhver Marsch bort fra Floderne til det Indre syntes umulig paa Grund af Proviantmangelen. Soldaternes Stemning var af alle disse Grunde høist nedslaaet. Da Prinds Eugen, den lille, hæslige Mand i den simple, brune Frakke med Messingknapper, ankom til Leiren ved Essek, meente Soldaterne, at den «Capucinermunk» næppe vilde plukke mange Haar af Tyrkerne. Men snart opdagede de, hvilken Virksomhed den lille Capuciner udfoldede til alle Sider. Uden at spilde et eneste Øieblik greb Eugen den øverste Ledelse med sikker Haand.

Nogle Penge bragte han med sig, og med uudsigelig Møie bragte han lidt Orden i Tilførselen. Soldaten følte sig lidt oplivet og fandt stadig Feltherren beredt til at bære sin Deel af Savnene og Besværlighederne. Imidlertid iilte Eugens Befalinger til Kroatien, Øvreungarn og Siebenbürgen for at kalde alle detascherede Tropper iilsomt tilbage til Hovedqvarteret. Provindserne maatte selv see til, hvorledes de for Øieblikket kunde dække sig. Det Vigtigste var at samle Alt, hvad der kunde opdrives, paa det afgjørende Sted, her at slaae den fjendtlige Hersker og derved afgjøre den hele Krigs Skjæbne. Man vidste om Fjenden, at han samlede sine talrige Skarer i Nissa og allerede begyndte at strømme derfra til Belgrad, hvor Sultan Mustapha i egen Person tænkte at overtage Ledelsen. Derfra kunde Fjenden enten rykke frem paa Sydsiden af Donau opad Floden og aabne et Angreb paa Petervardein eller overskride Floden og enten vende sig mod Nord til Øvreungarn eller mod Øst til Siebenbürgen. Eugen formodede det Sidste, men maatte være beredt paa alle disse Muligheder og under alle Omstændigheder indtage en Stilling, hvor Fjenden ikke kunde skille ham fra de tililende Forstærkninger. Med et ægte Feltherreblik valgte han det Dristigste som det Sikkreste og førte sin svage Hær tæt ind paa Livet af Fjenderne til Kobila, Nord for Donau mellem Belgrad og Petervardein, hvor han paa een Gang kunde dække denne Fæstning og Veien til Ungarn samt i Nødstilfælde ogsaa være beredt til Marschen mod Siebenbürgen. Tropperne bleve opflammede ved denne Kjækhed; deres Iver, Disciplin og Kamplyst i Forening med den unge Førers Energi lovede det bedste Resultat. Man havde kun været nogle faa Dage i Kobila, da Eugen fandt sin Anskuelse bekræftet, thi den Melding indløb, at Sultanen var gaaet over Donau ved Pancsova og drog mod Nord. Eugen rykkede derfor ogsaa uden Tøven frem til Theiss og langs denne Flod mod Nord for at forene sig med de tililende Tropper fra Øvreungarn og Siebenbürgen. Denne Forening gik ogsaa heldig for sig ved

Kanisa og Zenta. Han havde imidlertid ingen foragtelig Modstander; thi medens Eugen troede Sultanen i fuld Marsch mod Temesvar, havde han i Ryggen paa Østerrigerne pludselig vendt sig mod Vest og ved en rask Overgang ved Titel bragt sin Hær over paa den høire Bred af Theiss, som om han nu dog var tilsinds at styrte sig over Petervardein; men denne vigtige Plads maatte for enhver Priis dækkes. Stillingen syntes mislig; thi Fjenden stod nu mellem den truede Fæstning og Østerrigerne; men Eugen, der vel vidste, hvad han kunde tiltroe sine Tropper, besluttede trods al Fare at rykke forbi den fjendtlige Leir og indtage sin gamle Stilling ved Kobila. Det gjaldt om at tilbagelægge en atten Timers Marsch over en fuldkommen vandløs Hede, og paa denne Marsch uafbrudt at rykke frem i sluttede Rækker og i Slagorden, da man den halve Dag igjennem havde den tyrkiske Hær i den tætteste Nærhed, og hvert Øieblik kunde vente sig et Angreb i venstre Flanke; Troppernes Holdning var imidlertid saa fortræffelig, Eugens Anordninger saa hensigtsmæssige og den dristige Marsch skræmmede i den Grad Fjenden, at Keiserens Tropper uden noget Uheld naaede tilbage til sin gamle Stilling. Mustapha indsaae, at Petervardein var undsluppen hans Tag, men nu laae Veiene mod Nord og Øst rigtignok aabne for hans Tropper, dog med det Forbehold, at Eugen kunde afskjære de fremrykkende Fjender fra Forbindelsen med Hjemmet og saaledes true dem med Tilintetgjørelsen i Ryggen. Sultanen tog det dog ikke saa nøie med Sligt, men faa Dage efter var han i fuld Marsch opad Theiss; hans Ryttere opfyldte vidt og bredt Landet med Mord og Brand og ødelagde Landet, medens det Rædselsbud udbredte sig, at Angrebet gjaldt den svage Fæstning Szegedin, hvor Eugens Hovedmagasiner vare ophobede. Eugen var imidlertid ogsaa allerede brudt op for i Iilmarscher at følge Fjenden. Soldaterne jublede ved Udsigten til et Slag, der i den nuværende Stilling lovede det bedste Udfald; uafbrudt fra den tidlige Morgen til den sene Aften gik Marschen fremad for at naae

Fjenden. Tidlig om Morgenen den 11te September indbragte de omstreifende Husarer en fangen Pascha. Eugen forhørte ham selv, medens Marschen fortsattes, og truede med strax at lade Hovedet hugge af ham, hvis han ikke talte Sandhed, og nu erfarede han, at Sultanen havde gjort Holdt, opgivet Angrebet paa Szegedin og igjen besluttet en ny Vending, denne Gang mod Øst til Siebenbürgen. Der var derfor slaaet en Bro over Theiss, Rytteriet passerede just Floden, og Fodfolket var beskjæftiget med at opkaste en Skandse for at dække Flodovergangen. Med største Hast iilte man fremad. Ved Middagstid havde man Halvkredsen af de fjendtlige Forskandsninger foran sig og saae de lange Rækker af tyrkiske Ryttere og Kanoner uafbrudt defilere over Broen. Angrebscolonnerne bleve uopholdelig formerede under en heftig Kanonild fra begge Flodbredder. Eugens Ørneblik havde strax opdaget, at der ved den nordlige Ende af Leiren var en langstrakt Grund langs Flodbredden. Han kastede derfor ufortøvet en stærk Afdeling under Guido Stahremberg mod dette Punkt. Disse Tropper vadede gjennem Vandet, omgik Skandserne, faldt Forsvarerne i Ryggen og naaede derpaa tilligemed de Flygtende i rask Løb til Broen. Imidlertid var Stormen begyndt paa alle Punkter af Leiren med ustandseligt Raseri. Rytteriet steg masseviis af Hestene og stormede i Forening med Fodfolket. Da lød pludselig det Raab gjennem Leiren: «Broen er tagen, Tilbagetoget afskaaret, Alt er tabt». Der paafulgte nu en frygtelig Grad af Forvirring. Intetsteds kunde man længere holde Janitscharerne i deres Rækker; Nogle styrtede sig mod Stahrembergs Bajonetter, Andre ud i Theiss's sumpede Bølger, medens atter Andre først dræbte deres Officerer og derpaa i den sidste Dødskamp kastede sig mod Tydskernes fra alle Kanter fremstormende Skarer. Der blev hverken givet eller taget Pardon, 20,000 Tyrkere bleve nedhugede, 10,000 Mand sprængte ud i Floden, og hele Fjendens Fodfolk blev tilintetgjort paa to Tusinde Mand nær. Blandt de Døde vare 5 Vezirer, 13 Paschaer,

53 Agaer og Beier. Syv Hestehaler, 87 Kanoner, 62 Pontoner og en Mængde Proviant, Vaaben og Munition gjordes til Bytte. Eugen havde den Tilfredsstillelse den 13de at erholde en keiserlig Skrivelse, som formanede ham til Slag; han kunde melde, at der allerede var fuldbragt Mere, end man nogensinde havde kunnet haabe. Han skev saaledes til Keiseren: «Min svage Pen formaaer ikke noksom at beskrive, langt mindre tilstrækkelig at rose og prise den samlede Armees tappre Helteaand; dette maa jeg som dens ringe Overanfører attestere til dens udødelige Berømmelse». Om hans egen Fortjeneste indeholder Rapporten derimod intet Ord.

Sultan Mustapha havde fra den modsatte Flodbred med Smerte været Vidne til sin Hærs Tilintetgjørelse; derpaa var han ilet hjem, helbredet for alle Krigstanker. Strax derpaa begyndte han at underhandle om Freden, som efter lang Frem- og Tilbageprutten blev sluttet 1699 i Carlowitz paa Grundlaget af den daværende Besiddelsestilstand. Venetianerne beholdt Morea, Keiseren hele Ungarn og Siebenbürgen paa Banatet Temesvar nær. Saaledes var den femtenaarige, vældige Kamp efter den dybeste Trængsel endt med den største Triumph. Østerrig havde vundet et mægtigt Landomraade, man kunde næsten sige, en ny Verdensstilling. Monarkiet var voxet med en Trediedeel af sit tidligere Omfang; ved Erhvervelsen af tyrkisk Ungarn og den ungarske Krones Arvelighed var det blevet en europæisk Stormagt. For Fremtiden vilde man have havt Midler til ved egen Kraft at danne en fuldstændig Modvægt mod Frankrig. Men dertil fordredes der, at man indrettede en productiv Bestyrelse, fremmede Landets finantsielle Vel og oprettede en fast Retstilstand. Desto værre kunde Leopold ikke beslutte sig dertil. Fremfor Alt var der ikke i Ungarn Tale om at overholde Lovene og Forfatningen; Skattetrykket voxede, uden at Landet gik frem i Velstand; i alle Klasser af Folket glødede en skjult Forbittrelse; men Keiseren tog ingen Notits deraf og havde ingen Anelse om de uundgaaelige Følger af en saadan

Adfærd. Hans Garnisoner bedækkede Landet; hans Indtægter skulde forøges fra 12 til 14 Millioner, Kjættere og Rebeller turde ikke røre sig, følgelig tyktes Alt ham at være i den bedste Orden.

IV.

Medens Keiser Leopold saaledes troede sine Sager i den bedst mulige Orden, nærmede en stor europæisk Krisis sig sit Udbrud. I Spanien var den habsburgske Linie nær ved at uddøe; skete dette, var der en Arv ledig, hvis Mage Ingen nogensinde blot tilnærmelsesviis havde seet. Castiliens og Aragoniens Kroner, Herredømmet i Belgien, Mailand, Neapel og Sicilien, i begge Indiernes, Mellem- og Sydamerikas uoverskuelige Landskaber, Alt dette vilde snart være herreløst, og det brændende Spørgsmaal havde i Aaringer beskjæftiget hele Europa, hvilken Arving vel engang skulde modtage al denne Magtfylde af den hendøende Carl II's Haand*). Det laa imidlertid i Tingenes Natur, at der maatte gjøre sig meget forskjellige Fordringer og Synspunkter gjældende. Kong Carls ældste Søster var formælet med Ludvig XIV; rigtignok havde hun i et høitideligt Forlig mellem begge Riger maattet give Afkald paa sin Arvefølge; men Ludvig havde snart udfundet, at et saadant Afkald i juridisk Henseende var intetsigende. Den monarkiske Arvefølge var ligesaavel som Monarkiet en Indretning af Gud selv. Et Menneske kunde ikke forandre Noget derved eller ved et Afkald berøve sig selv, endnu mindre da sine Børn de dem af Gud anviste Rettigheder. Ved disse Fordringer traadte Ludvig XIV imidlertid op mod Keiser Leopold; thi i Wien havde man stedse betragtet sig som selvskrevne Arvinger efter den spanske Fætter. Ogsaa Leopold var formælet med en Søster

*) Om det spanske Riges Tilstand under Carl II jfr. dette Tidsskrift 1869. I, p. 477 og følg.

til Carl II, og der forelaa et Testament af hans Svigerfader, den afdøde Philip IV, som, naar det spanske Kongehuus uddøde paa Mandslinien, testamenterede hele Riget først til hans yngre Datter, Keiser Leopolds Hustru, derpaa til hendes Afkom og endelig, naar disse manglede, til Keiser Leopold selv. Keiserinden var død, og hun havde kun efterladt sig en Datter, hvis Haand Leopold havde skjænket til den baierske Churfyrste, Max Emanuel, dog kun paa den Betingelse, at Begge gave Afkald paa den spanske Arv, hvorved følgelig Leopold selv rykkede op i Datterens Sted som eneste Arving. Men her maatte Keiseren snart gjøre samme Erfaring, som han alt havde gjort overfor den franske Konge.

Da Churfyrsten i Aaret 1692 fik en Søn, følte han Samvittighedsnag over, at han ved et uretmæssigt Afkald havde berøvet sit Barn dets Arv, og han anmeldte sine fornyede Fordringer overalt, baade i Wien og Madrid, i Paris og i London.

Denne Strid mellem de tre Prætendenter blev imidlertid end yderligere indviklet. Det spanske Folk, som just ikke var synderlig forvænt ved de sidste Habsburgere, var i Grunden temmelig ligegyldigt ved det Spørgsmaal, hvem der for Fremtiden skulde beherske det, naar Kongen blot kom til at residere i Madrid og holdt hele Riget ubeskaaret sammen. Spanierne vare af den Grund meest stemte for en af de yngre franske Prindser, der kunde vente sig den mægtige Ludvigs Beskyttelse. For det øvrige Europa maatte det afgjørende Synspunkt være, at den hele Arv ikke tilfaldt en allerede forud mægtig Familie, ligegyldig om denne hed Bourbon eller Habsburg; thi derved vilde Europas Ligevægt fuldstændig forrykkes og en enkelt Familie faae en trykkende Overmagt over hele Europa. Denne Anskuelse fandt sin bestemteste Talsmand i Vilhelm III af England. Han ønskede derfor, at den baierske Prinds beholdt Hovedmassen af de spanske Lande, nemlig Spanien, Belgien og Colonierne, medens Østerrig skulde have det gamle tydske Rigslehn Mailand og

Frankrig skulde lade sig nøie med Neapel og Sicilien. Det lykkedes ham at vinde først Holland og dernæst selv Ludvig XIV for sin Anskuelse; thi den franske Konge følte dog nogle Bekymringer ved Tanken om nye Kampe og nye Coalitioner. Der blev altsaa indgaaet en Delingsovereenskomst af det angivne Indhold mellem de tre Magter. I Madrid var man noget fortrydelig over en saadan Indblanding af fremmede Magter, men gik dog forsaavidt ind paa Vilhelms Planer, at den spanske Konge udnævnte den lille baierske Prinds til Arving ikke af en Deel, men af det hele Monarki. Desto ivrigere protesterede Keiser Leopold herimod; han udviste for Fremtiden det bittreste Fjendskab mod Churfyrsten og erklærede at ville forsvare sin Ret til det Yderste. Strax derpaa døde den unge Prinds af Kopper, men Alverden fortalte, at Keiseren havde ladet ham forgive, og omendskjøndt ingen Anklage er mindre beviislig eller sandsynlig, var Churfyrsten dog i sin ophidsede Stemning overbeviist om Beskyldningens Sandhed og opfyldt af en brændende Hævntørst. Endnu engang bragte Vilhelm et Forlig istand, ifølge hvilket Keiserens yngste Søn Carl skulde have den spanske Krone, hvorimod ikke blot Neapel og Sicilien, men ogsaa Lothringen skulde tilfalde Frankrig. Keiseren protesterede ogsaa herimod; men navnlig i Madrid fremkaldte dette Forlig den mest levende Uvillie. Dronningen, en stolt og hidsig Dame, blev som ude af sig selv ved den Tanke, at Udlændinge, og navnlig kjætterske Englændere, skulde raade over spanske Lande; hun slog i sin Harme sin Kop itu ved Taffelet og knuste Speilene i sit Værelse. Adelen var enig med hende. «Det var Følgerne af, at man ikke fra første Færd havde anerkjendt de bourbonske Fordringer og derved vundet Ludvig XIV for Monarkiets Heelhed». Adelen bestormede derfor omkap den svage Konge, for at han skulde indsætte Ludvigs yngre Sønnesøn, Philip, som sin Arving og derved forhindre Rigets Adsplittelse. Den afmægtige Konge vaklede længe frem og tilbage; endelig greb han ganske paa spansk Viis den Udvei at lægge Afgjørelsen

i Pavens Haand. I Rom herskede dengang Innocents XII, en Olding, der ligesom Carl selv sygnede hen under sin sidste Sygdom. Ved Pavehoffet var man imidlertid vel stemt mod Ludvig XIV som Huguenotternes Forfølger; Innocents's Erklæring var derfor afgjort til Gunst for Frankrigs allerchristeligste Konge, og Carl tøvede nu ikke længere, men undertegnede sit Testamente, som indsatte den unge Philip af Anjou til Arving over alle Carls umaadelige Besiddelser. Fire Uger efter døde han; hans sidste Villie blev hilset med ubetinget Bifald i hele Spanien.

Ludvig XIV vaklede et Øieblik ved Tanken om det nylig afsluttede Forlig med England. Skulde han holde fast ved sit Ord, derved skaffe den franske Stat en betydelig Udvidelse og for stedse sikkre sig Vilhelm III's uskatteerlige Bistand? Eller skulde han handle, som han tidligere havde handlet ved enhver Anledning, det vil sige, gribe den vinkende Fordeel for sit Dynasti uden Hensyn til indgaaede Overeenskomster og med Fare for Frankrig? Efter tre Dages Overveielse antog han Testamentet; den unge Philip blev anerkjendt som Kong Philip V af Spanien, iilte til Madrid og blev beredvillig anerkjendt af alle sine Lande. I Tydskland traadte med skjæbnesvanger Iver Churfyrst Max af Baiern tilligemed Köln og Wolfenbüttel over paa hans Parti; i Italien sluttede ikke blot det spanske Mailand og Neapel, men ogsaa Savoyen og Mantua sig til ham. Omkring Ludvig samlede sig altsaa Spanien, Belgien, Italien og Baiern. Han selv kunde stille 200,000 Mand; skulde han da, omgiven af saadanne Stridskræfter, støttet af saadanne Alliancer og baaren frem af den romerske Curies Velvillie, mistvivle om at kunne sætte sin Villie igjennem overfor det øvrige Europa?

I Wien ankom den ene Hjobspost efter den anden. De tydske Rigsfyrster viste kun liden Iver for en saa fjern Sag; det engelske Parlament talte kun om Fred og Neutralitet. Keiseren var dybt rystet, men vilde ikke opgive sin Ret og saae ingen anden Udvei end at styrke sig ved uophørlige

Bønner. Hans Ministre stemte for Eftergivenhed; man havde omtrent 86,000 Tropper og efter de sidste Offere knap saa mange Penge, at man kunde lønne 15,000 Mand. Paa alle Sider var man omgiven af Modstandere, hvorledes skulde man da kunne vove uden Allierede at tilkaste den frygtelige Coalition Handsken? Prinds Eugen var den Eneste, som under disse fortvivlede Forhold opretholdt Modet. Han meente, at den, som forsagt ventede paa forsagte Allierede, strax maatte opgive Haab om Held og Storhed, men at den, som uforfærdet forfulgte sin Ret, ogsaa snart vilde vinde sig Allierede. «Vil man», udbrød han, «overlade Bourbonnerne Mailand og Brüssel uden Kamp, saa kan Tydskland ligesaa godt strax anerkjende Frankrigs Overhøihed; thi noget Værre kan dog ikke vederfares os efter den meest ulykkelige Krig». Han opfordrede derfor dristigt til Kamp; Bevidstheden om den gode Sag vilde styrke dens Forsvareres Mod. I Wien raabte Folket paa Kamp og Hævn, Keiseren opflammedes ved Eugens Holdning og erklærede Krig.

V.

I Foraaret 1701 aabnede Østerrig sit Angreb paa det samlede romanske Europa med tomme Kasser, kun 80,000 Mand og for Øieblikket uden andre Forbundsfæller end Churfyrsten af Brandenburg, hvem Keiser Leopold havde indrømmet den saa længe eftertragtede Kongetitel mod et Hjælpecorps paa 10,000 Mand. I Sydtyrol samlede Keiseren en lille Hær, hvormed Eugen skulde vende sig til Italien og søge at berøve Philip de spanske Bilande paa denne Halvø. Den franske Marschal Catinat holdt Etschlinien besat og bevogtede med en betydelig Overmagt alle Dalene fra Tyrol, saa at Ingen troede paa den Mulighed, at Eugen med sine svage Skarer skulde kunne gjennembryde hans Forsvarslinier. Efter en hurtig Undersøgelse opgav Eugen ogsaa enhver Tanke om at forcere en af de store Landeveie, men besluttede sig til

en Alpemarsch efter Hannibals Mønster. Fra Roveredo vendte han sig mod Sydøst ind i Chiesas Dal, og nu gik det opad Bjergene paa Stier, som ellers kun passeredes af Lastdyr og Fodgængere. Rytterne maatte føre deres Dyr efter sig, hvert Stykke Skyts maatte have et Forspand af 20 til 30 Oxer, Soldaterne vare uophørlig beskjæftigede med at rydde Veien gjennem Skov og Klipper. En Mængde af Trosset gik tabt paa den dristige Vei, men ellers gik Alt vel, og efter fire Dages Forløb stod Hæren uden synderligt Tab paa venetiansk Grund, hvorpaa Prinds Eugen vendte sig mod Etschlinien. Catinat var bleven høilig overrasket ved Alpeovergangen; nu ventede han sig et Angreb ved Verona; men Eugen skuffede ham atter; han drog uopholdelig langs Floden mod Syd, passerede den ved Castelbaldo og lod selv en Skare gaae over Po, hvorved han satte hele Modena i Skræk. Catinat var nu fuldkommen forvirret med Hensyn til Eugens Angrebsplan og spredte sin Hær paa Strækningen fra Rivoli til Po. Eugen havde netop luret herpaa, angreb nu med ustandselig Kraft den franske Hovedstyrke ved Carpi, bibragte den et blodigt Nederlag og drev Franskmændene tilbage over Mincio, ja endog over Oglio. Kong Ludvig blev høilig opbragt over disse Tab, forstærkede sin Hær til 60,000 Mand og istedetfor den gamle, tørre Soldat, Marschal Catinat, stillede han Villeroy, den elskværdigste og meest uimodstaaelige Cavaleer ved det franske Hof, i Spidsen for sin italienske Hær. Denne meldte da ogsaa strax efter sin Ankomst, at han havde flere Tropper, end han behøvede, og Villeroys Tillid voxede, da Eugen pludselig forandrede sin Holdning, trak sig tilbage bag Oglio og indesluttede sig i en stærkt forskandset Leir. Seirsstolt trængte Villeroy frem mod Eugens Skandser, men blev med knusende Kraft vist tilbage, idet han tabte Slaget ved Chiari. Eugen beherskede nu fuldkommen den østlige Halvdeel af Lombardiet, Befolkningen viste overalt virksom Sympathi for ham, og Villeroy kunde trods sin dobbelt saa store Styrke Intet udrette mod ham.

Imidlertid svarede de politiske Begivenheder i Europa ganske til Eugens Planer. Det øvrige Europa rustede sig imod Frankrigs altfor truende Overvægt. Imod Slutningen af 1701 var det sikkert, at hele Tydskland paa Baiern og Köln nær vilde reise sig mod Frankrig. Danmark stillede 6,000 Mand Hjælpetropper, de hollandske Generalstater bleve vundne af Vilhelm III, og kun det engelske Parlament holdt sig endnu tilbage. Da kom Ludvig XIV selv sine Modstandere til Hjælp; den fordrevne Jakob II af England døde 1701, og lige mod Rijswijkerfreden anerkjendte Ludvig nu hans Søn som Englands retmæssige Konge. Dette fremkaldte et voldsomt Udbrud af national Harme hos Englænderne, Parlamentet bekræftede alle Vilhelms Overeenskomster og, opfyldt af den høieste Vrede imod Ludvig, bevilgede det med næsten ødsel Gavmildhed de nødvendige Pengemidler til Krigen. Den store Alliance, som saaledes kom istand mellem England, Holland, Danmark, Tydskland og den tydske Keiser, forpligtede sine Deeltagere til ikke at nedlægge Vaabnene og ikke at begynde nogen Fredsunderhandling, før Krigens Formaal var opnaaet og den franske og spanske Magts Forening forhindret. Det var Coalitionens Hensigt, at Keiserens yngste Søn, Carl, skulde arve alle de spanske Lande, medens hans ældste Søn, Joseph, skulde følge ham i de østerrigske Lande. Den døende Vilhelm III opnaaede endnu at afslutte dette mægtige Forbund, og den Mand, som engang i sit Overmod havde truet hans Fødeland Holland med Undergang, skulde nu see alle sine Planer strande og sine egne Lande bragte Undergangen nær. Vilhelm døde den 7de Marts 1702, faa Timer efter, at han havde bekræftet Parlamentets Pengebevillinger.

Vilhelms Svigerinde Anna fulgte ham i Regjeringen; i sit Hjertes Inderste var hun venlig stemt mod sin fordrevne Halvbroder og hans Beskytter Ludvig, men en stærk personlig Indflydelse holdt hende længe fængslet til hendes Forgængers krigeriske Politik. I mange Aar havde hun levet i det inderligste Venskab med Lady Marlborough, og da hun selv var

lad og indskrænket, medens Ladyen var virksom, herskesyg og ærgjerrig, kom Anna ganske under sin Venindes Herredømme. Venindens Mand var Hertugen af Marlborough, et betydeligt diplomatisk og militairt Talent, der nu fik Udsigt til at lede den engelske Regjering og træde i Spidsen for hele Coalitionen. Han forenede sig med Whiggernes Parti, befæstede saaledes sin Magt i Hjemmet og drev nu rastløs paa Forberedelserne til den Kamp, som snart skulde omfatte den halve Verdensdeel.

De to store Partier holdt i Begyndelsen hinanden Stangen, ja Franskmændene udfoldede endog en vis Overvægt. De Allierede erobrede rigtignok Køln, men derimod strandede Marlboroughs Angreb paa Belgien ganske paa Marschal Boufflers's koldblodige og faste Modstand. Ved Øvrerhinen erobrede Markgrev Ludvig af Baden Landau og forberedte et Anfald paa Lothringen, men den baierske Churfyrst Max Emanuel angreb ham i Ryggen, erobrede Ulm og nødte ham til et Tilbagetog over Rhinen, hvorpaa han indtog en fast Stilling ved Schwarzwald for om mulig at forhindre Bairernes og Franskmændenes Forening. I Italien aabnede Eugen Felttoget ved et forvovent Overfald paa Fæstningen Cremona. Med to Tusinde Mand trængte han selv gjennem en gammel, nu ubrugt og upaaagtet Afløbskloak ind i Fæstningen og tog den fjendtlige Overgeneral Villeroy tilfange i hans eget Hovedqvarteer, men kunde dog ikke hævde Pladsen mod den fjendtlige Overmagt. Med Rette kunde derfor en Parisersatire raade Franskmændene til at prise deres exempelløse Lykke, som havde ladet dem miste deres General, men beholde deres Fæstning. Det var i Virkeligheden ingen Fordeel for Eugen, at han istedetfor den uduelige Villeroy nu fik Hertug Ludvig af Vendôme til Modstander. Denne Mand, som var en Søn af Laura Mancini og følgelig Eugens Fætter, var et i høi Grad aandrigt, men ogsaa i høieste Grad udsvævende Menneske, fuld af Genialitet i sine krigeriske Foretagender, men selv overtydet om, at det meest Geniale ved

ham var hans Udsvævelser; han var derfor høist upaalidelig i sine Foretagender; snart trængte han utrættelig frem, snart sank han ligesom hen i en dødelig Slaphed; med alle sine Feil var han dog alligevel utvivlsomt en af de bedste franske Generaler. Ved Ludvig XIV's anstrengte Virksomhed blev hans Hær bragt op til 80,000 Mand, rigelig forsynet med Penge og Materiel og opflammet i høieste Grad ved den spanske Konges Nærværelse. Ligeoverfor saadanne Kræfter blev Eugens Stilling snart yderst vanskelig. Forgjæves trængte han paa Keiseren for at faae Forstærkning, Penge og Tilførsler. Han havde i Et og Alt 38,000 Mand, som levede i «en Hunger, Kummer og Elendighed, der er uhørt, saa at jeg ikke længere kan udholde at see det og tænker paa at forlade Tjenesten». Eugen kunde saaledes ikke forhindre, at Vendôme drev de Keiserlige fuldkommen tilbage over Mincio og seirrig undsatte det haardt blokerede Mantua; men da han nu udkastede den Plan fra tre Sider at omringe og fange Eugen i hans faste Leir ved Borgoforte og spredte sine Tropper i en vid Bue for at kunne omringe Østerrigerne, greb Eugen igjen rask Øieblikket til et fortvivlet Angreb paa den stærkeste af de tre franske Corps. Han tilfægtede sig vel ingen fuldstændig Seir ved Luzzara, thi «uden Guds Samtykke kan jeg ikke gjøre et Mirakkel», men han hævdede dog Valpladsen og gjorde sin Modstander kjed af alle videre Angrebsplaner. Mod Alles Forventning kunde Hæren dog holde Felttoget ud paa italiensk Grund og endelig gaae i Vinterqvarteer mellem Mincio og Etsch.

Nu kunde Prinds Eugen dog ikke holde det ud længere, men overgav Guido Stahremberg Overcommandoen, medens han selv skyndsomst iilte til Wien for at hæve sin Stemme mod Regjeringens Dorskhed, Hofkrigsraadets Slaphed og Finantsforvaltningens Fordærvethed. Naar han talte, gav Enhver, baade Keiseren, Ministrene og Præsidenterne ham Ret, men at forbedre Noget syntes længe en Umulighed. Eugen bemærkede, at Keiserens Skriftefader var den Eneste, som

kunde bringe denne til at fatte en Beslutning. Eugen fandt ogsaa Pateren opfyldt af den bedste Villie, men selve denne mægtige Mand kunde ikke ryste Leopold ud af hans dorske Sløvhed. Saaledes begyndte Aar 1703 fra alle Kanter høist truende for Østerrig. I Vesten foretog Max Emanuel, understøttet af Villars, et Angreb paa Tyrol. Vel strandede dette Angreb paa Bøndernes tappre Forsvar af Brennerpasset; men da de Keiserlige nu fra fire Sider foretog et Hævnangreb paa Baiern, viste Churfyrsten sin udmærkede Krigsdygtighed paa den meest glimrende Maade. Han opererede midt mellem de fjendtlige Skarer og slog dem, den ene efter den anden. Først beseirede han General Styrum ved Höchstädt, styrtede derpaa løs paa Regensburg og tog denne Stad, iilte dernæst rask mod Augsburg og erobrede ogsaa denne By; her vege Fjenderne ligesaa sky tilbage til Schwaben for hans Slag, som de hist vare vegne til Bøhmen; men pludselig stod Churfyrsten igjen ved den østerrigske Grændse og overraskede Passau til den største Forfærdelse for de Keiserlige, som allerede meente at see ham i en ustandselig Marsch mod Wien. Bekymringerne i Hofborgen fordobledes ved de ikke mindre farlige Begivenheder i Ungarn. Folkets Harme over det lovstridige Militairherredømme var nu stegen saa høit, at indsigtsfulde Iagttagere allerede aareviis havde propheteret om et nyt Oprør. Da blev den af alle Magyarer høit ansete Fyrst Rakoczy fængslet af politiske Grunde; muligviis var han ikke ganske uskyldig, men man kunde i ethvert Tilfælde ikke paavise nogen bestemt Skyld hos ham. Rakoczy undkom af sit Fængsel, og da han nu var dreven til det Yderste, kaldte han først Bønderne i Karpatherne, senere endog to Trediedele af hele Landets Befolkning under Vaaben. De keiserlige Officerer kunde kun hævde Fæstningerne, medens det aabne Land fuldkommen var i Oprørernes Hænder. Efter faa Maaneders Forløb overskrede Rakoczys tætte Skarer allerede røvende og plyndrende Østerrigs og Mæhrens Grændser, saa at

man fra Wien kunde see Røgen af de brændende Landsbyer stige mod Himlen.

Den dobbelte Fare jog endelig Keiseren ud af hans Ufølsomhed og medførte, hvad vi vilde kalde en Ministerkrisis. Den faste og retskafne Gundacker Stahremberg blev Finantsminister, medens Prinds Eugen som Præsident for Hofkrigsraadet overtog Hærvæsenets Ledelse. Han havde ikke ønsket det og havde i Begyndelsen villet afslaae det; thi paa Grund af sin geniale Handlekraft yndede han ikke at fordybe sig i Administrationens tørre Enkeltheder. Han var imidlertid den eneste Redningsmand og gik derfor med rastløs Flid og samvittighedsfuld Strenghed til den uhyre vanskelige Opgave; jo mere den indgroede Fordærvelse imidlertid aabnede sig for hans Blikke, desto mere forfærdedes selv han over dens Bundløshed. Han arbeidede Dag og Nat, men erklærede, at det var umuligt at opnaae noget Udbytte før om mange Maaneder. I Efteraaret gik han selv til Pressburg med ubegrændset Fuldmagt baade til Kamp og til Forlig med Ungarn. Den før saa stædige Leopold var nu fuldkommen skræmmet, han gav Afkald paa alle Skatter i Ungarn og sendte den ene Fredsmægler afsted efter den anden; kun Penge og Tropper, der rigtignok vanskelig kunde opdrives, sendte han ikke. Eugen lod sig imidlertid ikke lede bort fra sin Opfattelse af Forholdene. Han erklærede det for Monarkiets Undergang, naar man ikke vilde skrabe den sidste Mand og den sidste Gylden sammen. Det var rigtignok en tankeløs Forblindelse, at man ved saa mangfoldige Voldsgjerninger havde bragt Ungarn til det Yderste; men han erklærede det reentud for en fordærvelig Skuffelse, naar man før den væbnede Opstands Undertrykkelse vilde vente sig noget Udbytte af Underhandlingerne. Han formanede uafladelig til at ruste, betale og fremfor Alt til at holde ud. Disse uordnede Kurutser- og Czikoserflokke kunde ikke styrte Østerrigs stolte Bygning i Gruus, naar Østerrig blot ikke selv styrtede sig i Ødelæg-

gelsen. Med uendelige Anstrengelser lykkedes det Eugen at tilveiebringe en taalelig Dækning af den østlige Grændse.

I Aaret 1704 kom han tilbage til Wien, opfyldt med en Tanke, som fuldstændig skulde forandre Krigens Gang. Under al Elendigheden i sin umiddelbare Nærhed havde Keiseren søgt Trøst ved glimrende Udsigter i det Fjerne. Savoyen og Portugal havde tiltraadt den store Alliance, og Keiserens Søn Carl skulde nu gaae til Lissabon for derfra med engelske og hollandske Tropper at erobre sig det spanske Kongerige, hvorimod han skulde afstaae Mailand til sin Fader. Medens man vel kunde vente, at Fjendens Kræfter vilde blive noget adsplittede ved disse Planer, udtalte Eugen med dobbelt Eftertryk den Overbeviisning, at den egentlige Fare ikke maatte søges i Italien, ikke i Belgien, ja ikke engang i Ungarn, men ene og alene i Baiern; i dette Land laa hele Krigens Afgjørelse, og for at overvælde Churfyrsten maatte alle Kræfter opbydes. Da man imidlertid hverken i Østerrig eller ved Øvrerhinen havde en tilstrækkelig Styrke til sin Raadighed, kom Eugen frem med den Plan at trække Hertugen af Marlborough fra Belgien hen til Donau og ved hans Hjælp slaae det afgjørende Slag. Skulde end Franskmændene i Mellemtiden gjøre nogle Fremskridt mod Holland, vilde man dog være uimodstaaelig, naar først Max Emanuel var betvungen.

Saasnart denne Plan var udtalt, maatte dens Rigtighed være indlysende for Alle. Keiseren indvilgede uden Tøven, Marlborough erklærede sig med Begeistring for Planen, og Hollændernes seige Betænkeligheder bleve beroligede ved Generalpensionair Heinsius's Hjælp. Efter en forsigtig og iilsom Marsch kom Marlborough i Løbet af Juni Maaned med en prægtig engelsk-tydsk Hær til Neckar. Den 10de talte Eugen med ham i Mundelsheim, og den 13de samledes Begge atter under Lindetræet ved Værtshuset i Groszheppach for at aftale Felttogsplanen med Markgrev Ludvig af Baden. Opgaven var at beseire Churfyrsten og den franske General Marsin ved Donau og i Mellemtiden forhindre den franske

Marschal Tallard, som stod i Elsasz, fra at bryde frem over Øvrerhinen. Eugen vilde helst have kæmpet sammen med Marlborough ved Donau, men var strax paa den ældre Markgreves Ønske beredt til at nøies med en mindre berømmelig Opgave og iilte uden Knurren til Rhinen; «thi Enhver maa ene og alene have det fælles Vel for Øie». Den baierske Hærafdeling under Grev Arco, som i Forskandsningerne ved Schellenberg skulde dække Overgangen ved Donauwørth, blev den 2den Juli efter en vild, heltemodig Modstand overvunden af den langt overlegne Fjende; Marlborough og Markgreven passerede Donau og tvang Max og General Marsin til et Tilbagetog til Augsburg.

Churfyrsten var dybt rystet ved Faren for hans Land; han kunde ikke uden Taarer tænke paa Arcos Batailloners Heltedød; «han er et saa svagt Menneske», skrev den franske General Marsin, «at hans Folks Ruin rører ham». Marschal Tallard havde imidlertid faaet Befaling til for enhver Priis at bringe Churfyrsten Hjælp. Eugen var ikke istand til at spærre ham Veien, men drog parallelt med Franskmændene ligeledes mod Øst til Baiern, hvor Kræfterne saaledes fra alle Kanter samledes til den afgjørende Kamp. Den 3die August indtraf Tallard til Churfyrsten ved Augsburg, medens Eugen naaede Donau ved Höchstädt og derfra selv personlig iilte til Markgreven og Marlborough i Schrobenhausen. Eugen var kun lidet tilfreds med Begge; han fandt, at der saa godt som Intet var skeet siden deres Seir; men enhver spildt Dag forekom hans Soldatersjæl som en Synd. Marlborough var for længe siden kommen paa Kant med den gamle, lunefulde og evig misfornøiede Markgreve; han og Eugen bleve snart enige; det lykkedes dem at fjerne Markgreven med et afsondret Corps til Beleiringen af Ingolstadt, og nu førte Marlborough i Iilmarscher sine Tropper over Donau for at forene sig med Eugens Afdeling. Det var paa høie Tid; thi heller ikke Churfyrsten vilde efter Tallards Ankomst ligge paa den lade Side, men var allerede i fuld Marsch mod Eugens Leir for om

muligt at slaae Fjenderne enkeltviis, og for under alle Omstændigheder at kæmpe.

Den 16de August kom det saaledes til det skjæbnesvangre Sammenstød ved Höchstädt eller Blenheim. Bairerne og Franskmændene talte 56,000 Mand, Eugen og Marlborough noget over 52,000 Mand. Tæt ved Floden stod Marlborough ligeoverfor Tallard, længere inde i Landet stod Eugen overfor Churfyrsten og Marsin. Paa begge Sider dannede store Ryttermasser Centrummet. Eugen var ikke istand til at bryde Churfyrstens energiske Modstand; det var tværtimod her kun det fortræffelige preussiske Fodfolk under Fyrst Leopold af Anhalt-Dessau, som holdt Kampen staaende, til Marlborough endelig ved et mægtigt Stød sprængte det franske Rytteri i Centrum, hvorpaa han med sine Tropper svingede til Venstre, omringede Tallards Fodfolk i Blenheim og tvang den hele forvirrede Masse til Overgivelse, hvorpaa ogsaa Churfyrsten maatte beqvemme sig til et Tilbagetog, som blev udført med største Ro og Orden. Iblandt Marlboroughs Tropper udmærkede det danske Hjælpecorps paa 12,000 Mand sig meget. Det var om disse Tropper, at Fyrsten af Dessau sagde til sine Preussere, at de skulde følge Danskernes Exempel; thi disse vege ikke selv for den tredobbelte Overmagt. De Allieredes Tab var 11,000 Døde og Saarede, af hvilke 2,400 Mand falde paa det danske Corps. Franskmændene og Bairerne tabte 14,000 Døde og Saarede, 13,000 Fanger, hvoriblandt selve Marschal Tallard, og 164 Kanoner.

Den franske Hær var tilintetgjort, Churfyrsten fortrængt fra sine Stater og Baiern i de Allieredes Hænder. Saalænge Eugen bestemte det erobrede Lands Skjæbne, søgte han ved Krigsrettens Strenghed at hindre Soldaternes Udskeielser; hans hele Adfærd lægger sig for Dagen i en Ordre, hvori han truer enhver Voldsdaad af Soldaterne med Døden og derpaa tilføier, «at Borgerne ikke vise nogen god Villie overfor Soldaterne, dertil kan man ikke holde dem, og man kan ikke beklage sig over denne Holdning». Skjøndt Eugen saaledes

søgte at lindre Baierns Skjæbne saa meget som mulig, kunde det dog ikke undgaaes, at Landet blev slemt medtaget og udplyndret af de seirende Tropper, hvoraf mange vare Fremmede. Da Keiseren senere begik den Taabelighed at udskrive 12,000 baierske Tropper for at kæmpe mod deres egen Herre, udbrød et Oprør over hele Landet; men Oprørerne manglede Ledere, og da de nogle Gange vare blevne slaaede, bemægtigede de Keiserlige sig let de oprørske Stæder, og Følgen af den hele Bevægelse blev kun, at Churfyrsten selv blev erklæret i Rigets Acht og hans Lande deelte mellem Østerrig og de Keiseren hengivne Fyrster.

Følgen af Felttoget 1704 var altsaa de franske Troppers Fordrivelse fra Landene Øst for Rhinen, ja de seirende Hære trængte endog over denne Flod og fratoge Fjenden Landau og Trier. De to berømte Feltherrer, Prinds Eugen og Marlborough, sluttede sig nøie til hinanden; det er mærkværdigt, hvor godt disse Mænds saa vidt forskjellige Charakterer supplerede hinanden. Marlborough var en af sin Tids skjønneste og anseeligste Mænd; han var lige udmærket som Hofmand og som Partifører, som Diplomat og som Militair. Han forstod til Fuldendthed at behandle de forskjellige Menneskenaturer, men var med alt sit indsmigrende Væsen opfyldt af kold Beregning og dyb Egennytte; han var et blændende Talent, stedse munter og stedse modig, allesteds høist virksom og intetsteds paalidelig, mere begjærlig efter egen Fordeel end efter Hæder og navnlig pengegridsk. Eugen var derimod stadig den Samme, som vi engang have skildret ham; de tiltagende Aar havde kun gjort ham lidt stivere, lidt mere pedantisk i Forretninger; hans Ansigts Hæslighed var forøget ved den uophørlige Brug af Snustobak. Hans aandelige Evner havde derimod paa denne Tid naaet sin høieste Udvikling. Hans politiske Synskreds omfattede hele Europa; han var de høieste Opgaver voxen, og med den strengeste Pligtfølelse indrettede han sine Handlinger kun efter selve Sagen. Han var mild mod sine Undergivne og viste ikke

Spor af Egenkjærlighed eller Egennytte; han var beskeden ligeoverfor sine Ligemænd, men ubetinget frimodig mod Høierestaaende. Da den gamle Tingenes Tilstand endnu vedvarede i Wien, skrev han med en for dette Lands Regjering ukjendt Djærvhed: «Jeg gad dog engang gjerne vide, om Keiseren slet ikke vil raade Bod paa Onderne; ingen Penge, ingen Folk, ingen Magasiner, ingen Munition, ingen Alvor, ingen Iver, ingen Bekymringer og dog alligevel ville føre Krig, triumphere og vinde Krone og Scepter med Lande og Folk, det er contradictoria, som jeg ikke kan bringe paa det Rene». Medens Eugen saaledes var bidende og skaanselsløs, hvor Sagen fordrede det, var han mild og menneskekjærlig, hvor han turde følge sit Hjerte. Det var hans Ærgjerrighed, at Bonden uforstyrret kunde passe sin Mark ved Siden af hans Leir, og han indskjærpede uafbrudt sine Soldater at agte Qvinderne. Det var kun to Menneskealdre efter Trediveaarskrigens Grueligheder og een siden Pfalz's Ødelæggelse. At Krigen ikke maa være den løsslupne Raahed, har først Eugen viist, og det er ikke hans mindste Hæder.

VI.

Keiser Leopold, som døde den 5te Mai 1705, havde oplevet Baierns Erobring og de Franskes Fordrivelse fra Tydskland. Hans ældste Søn, Joseph I, fulgte ham baade i de østerrigske Lande og paa den tydske Keiserthrone. Denne Thronforandring gjorde ingen Opsigt midt i Verdenskrigens Larm, men blev dog af høieste Betydning for Østerrigs indre Politik. I Modsætning til Faderen var Joseph en ungdomsfrisk og livlig Mand, erfaren i alle ridderlige Øvelser, pragtelskende og en lidenskabelig Jagtelsker. Ogsaa han havde en meget høi Forestilling om sit Regentkald, men samtidig en ikke mindre Følelse af sine Pligter som Regent. Som en tiaars Dreng spurgte han engang den unge Arveprinds af Würtemberg, om ogsaa han maatte arbeide meget. Denne

svarede, at han ikke vilde komme til at regjere over saa mange Lande og altsaa ikke behøvede at studere saa meget. Dette Svar gav den lille Erkehertug Meget at tænke paa: «Jeg seer», udbrød han, «at jeg endnu maa lære meget Mere». Han besteg saaledes Thronen som en vel opdragen Mand; han var ikke saa lærd som Faderen, men ligesom denne tørstede han efter Hæder, Magt og Landudvidelser. Han følte sin egen Kraft, lod sig derfor ogsaa lettere end Faderen formaae til liberale Indrømmelser, men lod sig ogsaa let henrive til uforsigtige Skridt. Hans theologiske Retning var vidt forskjellig fra Faderens. Hans religieuse Følelser vare vel meget levende; han forsømte ingen Messe og fulgte med den hellige Nadvere, naar han traf Præsterne med den paa sin Vei. Derimod var han fast bestemt paa ikke at indrømme Geistligheden nogensomhelst Indflydelse i politiske Sager, ligesom han vilde lade de anderledes Troende i rolig Besiddelse af deres retslige Stilling. Han blev ikke lidet bestyrket i denne Stemning, da han i sit første Regjeringsaar befalede Tolerance mod Protestanterne i Ungarn og nu saae Jesuiterne i Transsilvanien (Siebenbürgen) reise Triumphbuer for den oprørske Fyrst Rakoczy. Ogsaa Paven holdt endnu fast ved det fransk-spanske Parti; men Joseph var i sin Ungdom bleven belært om, at det var tilladt at angribe en fjendtligsindet Pave i hans Kirkestat ligesaa godt som enhver anden Fyrste; kun St. Peders egentlige Arvelod maatte enhver christen Fyrste respectere, men at erobre de andre pavelige Provindser var ingen Krænkelse af en Christens Pligter. Saaledes maatte Joseph komme ind paa en fra hans Faders heelt forskjellig Politik.

Efter det glimrende Udfald af det sydtydske Felttog var det nu Felttogsplanen, at de to seirende Feltherrer skulde forfølge deres Held i forskjellig Retning: Marlborough skulde trænge frem mod Lothringen og Belgien, medens Eugen skulde hjælpe den haardt angrebne Hertug af Savoyen. I Begyndelsen mødte man imidlertid store Hindringer paa begge

disse Punkter. Marlborough blev hindret i sine Bevægelser ved Østerrigernes Svaghed, ved de tydske Rigsstænders Seendrægtighed og Hollændernes evige Betænkeligheder. Angrebet paa Lothringen slog feil; først i Aaret 1706 lykkedes det ham fuldkommen at slaae Franskmændene ved Ramillies og at erobre den største Deel af Belgien. Ikke mindre Besværligheder havde Eugen imidlertid havt at bestaae i Italien. Keiserens stærke Pengemangel hindrede ham i at forpleie Hæren behørigt, og den ungarske Krig hindrede ham i at sende Forstærkninger. Eugen maatte udfolde de største Anstrengelser for indtil Foraaret 1706 blot at kunne holde sig paa italiensk Grund, medens Franskmændene lidt efter lidt oversvømmede Piemont og indtog alle Landets Fæstninger undtagen Hovedstaden Turin, som var stærkt udsat. Imidlertid skaffede Marlborough Keiseren et betydeligt Laan i London og formaaede Kongen af Preussen til at sende en betydelig Troppeafdeling til Italien. Et Antal forhenværende Rigstropper samledes i Tyrol, og endelig kunde Eugen atter gaae angrebsviis frem for at undsætte Turin. Opgaven var dog stadig yderst vanskelig. For at naae denne By maatte han trænge frem over hele den lombardiske Slette, der gjennemstrømmes i Retning fra Nord til Syd først af Adige (Etsch) og derpaa af Pos store Bifloder: Mincio, Oglio, Adda og Ticino; hver af disse Floder gav Franskmændene en ny Forsvarslinie og truede saaledes med at besvære Østerrigernes Fremrykken i høieste Grad. Prinds Eugen trængte dog i Mai 1706 frem mod Syd paa den venstre Bred af Etsch og skred nu til Udførelsen af sin Plan, som med et eneste Slag fjernede alle disse Vanskeligheder, en Plan, som Napoleon Bonaparte halvfemsindstyve Aar senere fulgte i den modsatte Retning fra Vest til Øst, men med samme overordentlige Held. Lige for sin overraskede Modstanders Øine satte Eugen over Etsch ikke i dens mellemste, men i dens nedre Løb; næsten uden Kamp naaede han ligeledes over Po og trængte nu ustandselig frem i vestlig Retning Syd for Po-

floden uden at hindres af nogen betydelig Biflod, og idet han omgik alle de franske Forsvarslinier. I dette kritiske Øieblik blev Vendôme kaldt bort til den belgiske Hær og forlod Italien med bange Anelser. Hans Efterfølger i Commandoen, den senere saa bekjendte Prindsregent af Orleans, havde fuldkommen tabt Hovedet og tænkte kun paa at dække Mailand. Der var een Mulighed tilbage for at kunne standse Eugens Marsch; ved Stradella naae Apenninerne tæt ud til Po og danne saaledes en Snævring, der let lader sig spærre. Det er dette Sted, hvorfra Napoleon i Aaret 1800 brød frem til Slaget ved Marengo. Eugen undrede sig ogsaa over at finde dette vigtige Punkt ubesat; men Hertugen af Orleans indskrænkede sig til at begive sig til Beleiringshæren foran Turin, hvor de Franske nu ventede Fjendens Angreb bag syv Fod høie Skandser. Den 1ste September forenede Eugen sig med Hertugen af Savoyen, og den 8de gik man over til at storme de franske Linier. Fægtningen begyndte paa venstre Fløi, hvor Prindsen af Würtemberg med de østerrigske Grenaderer og Leopold af Dessau, «Bulbideren», som Eugen kaldte ham, med de preussiske Regimenter vare opstillede. Ilden blev snart almindelig og meget heftig. Preusserne rykkede koldblodigt og langsomt frem mod Skandserne paa ti Skridts Afstand, men Kugleregnen blev der saa tæt, at de standsede og begyndte saa smaat at trække sig tilbage. Da sprængte Eugen selv frem, stillede sig i Spidsen for Preusserne, og stolte af en saadan Udmærkelse trængte disse atter jublende frem. I et Øieblik vare de oppe paa Skandserne, og der udspandt sig nu en vild Kamp, i hvilken en Page og en Tjener bleve skudte ved Eugens Side, og han selv blev reven til Jorden. Nu rykkede imidlertid ogsaa Würtembergs Grenaderer og de tydske Regimenter i Centrum frem; Orleans selv blev saaret, Marschal Marsin blev dræbt, og Franskmændenes Nederlag var afgjørende. Levningerne af deres Hære trængte i forvirret Flugt over Grændserne; «Italien er vort», udbrød Eugen, «dets Erobring vil ikke koste os meget». Mailand

capitulerede i Virkeligheden ogsaa efter nogle Ugers Forløb, og kort derpaa kunde General Daun med en ringe Troppeafdeling besætte Neapel, hvor Befolkningen hilsede ham med Jubel. Preusserne rykkede ind i Pavestaten, og Paven, som blev alvorlig ængstet af det wienske Hofs Trusler, maatte anerkjende den habsburgske Arvefølge. Saaledes var det ude med Spaniens Overmagt i Europa. I det sextende og syttende Aarhundrede havde spanske Tropper stadig fra Neapel kunnet true Vaticanet og ved enhver Leilighed rykke ind i Tydskland baade fra Mailand og Belgien; men skulde Philip af Anjou end sluttelig beholde det egentlige Spanien, saa vare dog alle øvrige omtvistede Lande nu for stedse tabte for ham og Spanien.

Meget snart efter disse indholdssvangre Begivenheder naaede ogsaa Keiser Josephs anden Hovedsorg, det ungarske Oprør, sit Høidepunkt og sin Afslutning. De Formaninger og Løfter, som Joseph havde afgivet ved sin Regjeringstiltrædelse, bleve frugtesløse. Rakoczy holdt dem for Yttringer af Svaghed, modtog rige Gaver fra Ludvig XIV, indlod sig i Underhandling med Porten og lod sig 1707 udraabe til Fyrste af Transsilvanien, hvorpaa ogsaa den ungarske Rigsdag i 1708 udtalte Habsburgernes Afsættelse; men det gik denne Gang, som det senere gik ved Revolutionen 1848-49. En Mængde indflydelsesrige Mænd, som havde deeltaget i Oprøret, da det rettede sig mod det wienske Hofs skamløse Undertrykkelser, vege nu tilbage for et saa radicalt Skridt, der for deres indskrænkede Synskreds var en endnu større Retskrænkelse. De keiserlige Generaler Palffy og Stahremberg tilkæmpede sig glimrende Seire; det ene Frafald i Ungarernes egne Rækker fulgte efter det andet; tilsidst traadte en af Rakoczys dygtigste Underfeltherrer, Karolyi, i Underhandling med de Keiserlige, bragte største Delen af Kuruczerne paa sin Side og afsluttede 1711 en Fred med Keiseren, medens Rakoczy flygtede til Polen. Den 30te April 1711 trak Karolyi Insurgenternes hele Rytteri, mere end 10,000 Mand, sammen paa

Sletterne ved Maiteny. Officererne og Fanebærerne dannede en vid Kreds udenomkring General Palffy og aflagde under de øvrige Troppers Tilraab Keiseren Hyldingseden. Karolyi havde for sin Virksomhed betinget sig 50,000 Ducater af Regjeringen. Skatkammeret kom senere frem med Udflugter for at unddrage sig Betalingen; men Prinds Eugen fastholdt med Bestemthed, at man maatte holde, hvad man havde lovet. Han vilde gjerne ellers lade Skatcollegiet frit Spillerum, men ikke hvor Keiserens Ære blev indblandet i Sagen. Paa Landdagen i Szathmar havde Keiseren lovet ubetinget Amnesti og en fuldstændig Oprettelse af den lovmæssige Tilstand i Ungarn og Transsilvanien; ogsaa i dette Punkt blev det keiserlige Løfte bedre overholdt end ved tidligere Leiligheder. Virkningen heraf var velsignelsesrig. I fyrretyve Aar herskede den største Ro i Ungarn, og da Landet igjen reiste sig i en begeistret Insurrection, skete det ikke for at bekæmpe Keiseren, men netop til Forsvar for hans Slægt under de jublende Raab: «Lad os døe for vor Konge Maria Theresia».

I de følgende Aar fortsattes den blodige Krig, hvis Enkeltheder vi dog ville forbigaae. Ludvig XIV søgte at bøde paa Tabene i de sidste Felttog, medens de Allierede haabede under Paris's Mure at tvinge Philip af Anjou til at opgive Spanien. I Aaret 1707 tilkæmpede Marschal Villars sig betydelige Fordele ved Øvrerhinen, og Hertugen af Marlborough, som havde maattet afsee Halvdelen af sine Tropper til Spanien, kom i en saa haard Klemme, at Alles Blikke igjen rettedes paa Eugen som den Eneste, der kunde raade Bod paa Tabene. Han førte en Hær paa 36,000 Mand til Sydbrabant og forenede sig med Englænderne og Hollænderne under Marlborough, hvorpaa de to gamle Vaabenfæller i Aaret 1708 bibragte Franskmændene et afgjørende Nederlag ved Oudenarde. Frankrig var nu i høieste Grad udtømt ved den syvaarige kolossale Krig, men et Forsøg paa at tilveiebringe Freden ved Underhandlingerne i Haag mislykkedes; endnu engang samlede Ludvig med største Anstrengelse alle sine

Kræfter, og endnu engang kom det i Belgien til en haardnakket Kamp. Slaget ved Malplaquet i Aaret 1709 var et af de blodigste i hele Krigen; de allierede Tropper under Prinds Eugen og Marlborough tilkæmpede sig vel Seiren, men deres Tab beløb sig til 18,000 Mand, medens Franskmændene, som atter commanderedes af Villars, kun havde et halvt saa stort Tab; imidlertid tabte Ludvig dog nu Modet og besluttede sig til at modtage Freden, selv paa de haardeste Betingelser.

Det kom saaledes i Aaret 1710 til en ny Underhandling ved Gertruidenberg. Ludvig var beredt til at opoffre sin Sønnesøns Sag og overlade Erkehertug Carl Spanien; men han, som tidligere ved sin haarde Begjærlighed ofte havde bragt sine Modstandere til Fortvivlelse, skulde nu selv i rigt Maal lide Gjengjældelsen. Keiser Josephs Ærgjerrighed, de tydske Rigsstænders Fordringer og Marlboroughs Krigslyst kappedes med hverandre, og man holdt fast ved alle de Paastande, hvorpaa Underhandlingerne i Haag vare strandede. Man fordrede for det Første Udleveringen af Straszburg, Elsasz og Lothringen, Fordringer, som paa den Tid ikke kunde kaldes ubillige; thi disse Lande vare først for kort Tid siden komne i Frankrigs Besiddelse, og Befolkningen var endnu ganske tydsk. Naar denne Fordring var opfyldt, skulde der dog kun være Vaabenhvile, og den endelige Fred skulde først indtræde, naar Ludvig i Forening med Østerrig og England havde forjaget sin egen Sønnesøn fra Spaniens Throne. Ludvig var i sin Trængsel beredt til de yderste Offere; han udbad sig blot Sicilien for sin Sønnesøn og vilde, hvis Philip da holdt fast ved Spanien, betale Subsidier til at bekæmpe ham. Saavidt havde en retfærdig Gjengjældelse bragt den gamle Monark; hans eget Overmod havde selv fremkaldt det Uveir, som truede med at ødelægge hans Rige. Hans Hære vare slaaede, hans Riges Grændser overskredne, hans Befolkning decimeret og forarmet; hans stolte Selvtillid var forbi; han var beredt til at give Afkald paa alle de Erobringer, han havde gjort i sin Medgang. Med denne saa ydmygende

Beslutning gjenfandt han atter sin gode Samvittighed og sin indre Kraft. Hvad man yderligere fordrede af ham, Philips Fordrivelse fra Spanien, angik ikke mere de franske Interesser, og han var fast bestemt paa ikke at foretage Noget mod sin Ære og ikke selv at føre Vaabnene mod sin Sønnesøn, men hellere at gaae til Grunde med sit Folk. Da de Allierede stode fast paa deres Fordringer, opløstes ogsaa Gertruidenberger-Conferencerne uden Resultat.

Det var et forbryderisk Overmod, som havde ledet de forenede Magter ved denne Leilighed, og det blev fremfor Alt et Tab for Tydskland, at man havde forkastet Ludvigs Betingelser og saaledes opgivet Elsasz's Tilbagelevering, og det ene og alene fordi Keiseren paa sin Side hverken vilde give Afkald paa Sardinien eller Sicilien, medens Marlborough, der følte sin Stilling truet i England, for sit Vedkommende troede at gjøre sig yderligere uundværlig ved Krigens Fortsættelse. Hvad Eugen angik, var han i Aaret 1709 høilig stemt for Fred. Medens han vel paa den skarpeste Maade trængte ind paa de franske Underhandlere, skrev han indtrængende til Wien om at gjøre nogle Indrømmelser. Krigslykken var foranderlig; de Allieredes Utilbøielighed til at gjøre yderligere Opoffrelser var almindelig, men uden deres Hjælp var Østerrig aldeles ude af Stand til at fortsætte Krigen. Naar man nu forkastede det franske Tilbud, var der overveiende Fare for, at man senere ikke vilde opnaae saa Meget. Eugen satte ogsaa igjennem, at man i Wien erklærede nogle Indrømmelser for mulige med Hensyn til Rhingrændsen; men i det italienske Spørgsmaal bleve alle Anstrengelser forgjæves. Det følgende Aar vare Eugens Anskuelser i det Væsentlige uforandrede; imidlertid troede han af enkelte Tegn at turde slutte, at Frankrig kun underhandlede for et Syns Skyld, for at vinde Tid til nye Rustninger; paa Grund af denne, rigtignok feilagtige, Anskuelse var han snarere glad end nedslaaet, da Conferencerne i Aaret 1710 mislykkedes.

Freden var forkastet, men den gjengjældende Nemesis nærmede sig med stærke Skridt.

Først indtraadte der en Systemforandring i England. Whigpartiet havde været Sjælen i Krigen; i tredive Aar havde det staaet i den heftigste Modsætning til Toriernes mere fransksindede Retning og med Iver og Lyst hengivet sig til en dristig udenlandsk Politik. Nu oplevede Partiet, at Folkets Masse blev utaalmodig over den stadig voxende Skattebyrde, at Torierne reiste en stærk høikirkelig Bevægelse i Landet, og at Dronning Anna pludselig unddrog sig Hertuginde Marlboroughs Herredømme. I Sommeren 1710 kom et Toryministerium til Roret, i hvilket den høist talentfulde Statsmand St. John, senere kaldet Viscount Bolingbroke, overtog Ledelsen af de udenrigske Anliggender. Han vilde vel ikke Freden for enhver Priis, men ønskede at afslutte Krigen, saasnart det blot lod sig gjøre paa en eller anden fordeelagtig Maade.

For det Andet afgjordes i December 1710 Krigen i Spanien*) fuldstændig til Fordeel for Philip V; en engelsk Hærafdeling blev fangen, en østerrigsk blev beseiret, og Kong Carls Herredømme blev indskrænket til Barcelonas Mure. Det var indlysende, hvor ugunstigt dette var for Keiserens Standpunkt; han fordrede ikke blot Spanien, men ogsaa Sicilien for sin Broder, og nu stode Sagerne saaledes, at Carl vel var i Besiddelse af Sicilien og de øvrige Bilande, medens Philip var i urokkelig Besiddelse af Hovedlandet. Selv om Ludvig XIV gav efter, maatte Philips Forjagelse dog gjøre en ny stor Krig nødvendig; men dertil havde Ingen mindre Tilbøielighed end netop det nye engelske Cabinet.

Men af endnu større Betydning var den tredie Begivenhed, at Keiser Joseph den 17de April 1711 pludselig blev bortreven ved en Koppesygdom, uden at han efterlod sig

---

*) Jfr. Den spanske Arvefølgekrig i Spanien, »Historisk Archiv« 1870. I. p. 238 og flg.

mandlige Arvinger. Dette var en Begivenhed, som i Virkeligheden forandrede hele den politiske Verdens Stilling. Hans Broder Carl VI, den samme Fyrste, hvem de forenede Magter havde opstillet som Thronarving til Spanien, fulgte ham nu i Regjeringen over samtlige østerrigske Arvelande og, som det fulgte af sig selv, ogsaa i den tydske Keiserværdighed. Paa hans Hoved skulde altsaa Carl V's samtlige Kroner nu atter forenes; han skulde herske i Wien og i Regensburg, i Ofen og i Brüssel, i Mailand og Neapel, i Madrid og i Indien. Det var ikke det Formaal, hvorfor Vilhelm III og de øvrige Forbundne havde stiftet den store Alliance. Man var gaaet i Kampen for at hindre Ludvig XIV's Universalmonarki; skulde man nu fortsætte Kampen for at grundlægge Carl VI's Verdensherredømme?

Bolingbroke var fast bestemt paa ikke at tage nogen Deel heri og gik med stort Mod til den Opgave, som for ham blev en Kamp paa Liv og Død med et mægtigt Modparti, med en seirrig, af Folket forgudet Hærfører og med heldige og ærgjerrige Forbundsfæller. For sig havde han den borneerte Dronning, Kjøbmændene, som længtes efter Fred, den biskoppelige Geistlighed og dennes for Tiden ophidsede Parti i Landet. Han selv gjorde rigtignok en vidunderlig Figur i denne Partistilling; han var sin Tids meest glimrende Verdensmand, som ikke kjendte noget høiere Billede i Verdenshistorien end Athenienseren Alkibiades; han yndede at svire hele Nætter igjennem med berygtede Courtisaner for den følgende Dag at gruble over Udarbeidelsen af en Depeche, som skulde afgjøre Europas Skjæbne. Det intolerante biskoppelige Parti maatte støtte denne Mand, som ikke vilde vedkjende sig nogen Tanke om en aabenbaret Religion, som foragtede alt Præstevælde og udgød en ustandselig Strøm af tilintetgjørende Spot over alt ydre Kirkevæsen. Denne Mand, som besad en saa stor aandelig Kraft, at han baade kunde grundlægge et nyt Statssystem og den moderne Rationalisme, og som for sit eget Vedkommende satte mindre Priis herpaa

end paa at svælge i Magt, Intriguer og sandselige Glæder, denne Mand, der begyndte sin politiske Løbebane med en simpel Cabale, var dog nu i Besiddelse af en saadan Stilling og udfoldede en saadan Kraft, at denne Cabale blev en stor verdenshistorisk Begivenhed.

Bolingbroke banede sig Veien med den største Forsigtighed. En engelsk Digter blev hemmelig sendt til Versailles, og i dybeste Incognito kom en fransk Diplomat derpaa til Windsor. Efter at man hurtig var bleven enig om de væsentligste Punkter, aftalte man, at en almindelig Congres skulde træde sammen i Foraaret 1713(?) i Utrecht, hvorpaa Bolingbroke meddeelte Parlamentet disse Beslutninger. Whiggerne i begge Huse vare rasende, Marlborough reiste den voldsomste Opposition, og den keiserlige Gesandt fremkom med heftige Forhaanelser; men Bolingbroke lod sig ikke forfærde. I Underhuset vandt han Majoriteten for sig ved Overtalelser, Bestikkelser og Trusler; Lordernes Angreb brød han derimod ved at udnævne en stor Mængde nye Peers; den keiserlige Gesandt udviste han af London og indviklede Marlborough i en høist betænkelig Proces for Underslæb. Paa Keiserens Befaling gik Eugen selv over til London for at udvirke en Forandring i den engelske Politik; han blev modtagen med de høieste Æresbeviisninger, men udrettede ikke det Mindste. Da Eugen derpaa i Aaret 1712 fornyede Krigsoperationerne ved den belgiske Grændse, betænkte Bolingbroke sig ikke et Øieblik paa at give de engelske Tropper Befaling til at forholde sig uvirksomme, hvorved Villars blev istand til at bibringe sin gamle Modstander Eugen et blodigt Nederlag ved Denain. Det laa klart for Dagen, at Bolingbroke ikke vilde skye nogetsomhelst Middel for at sætte sin Villie igjennem. Det viste sig atter, hvad Kraft en klar og ubøielig Villie har; Bolingbroke gik af med Seiren, og Gesandter fra alle i Krigen deeltagende Magter med Undtagelse af Keiseren og Kong Philip samledes i Utrecht.

Bolingbrokes Planer gik i det Væsentlige ud paa, at Philip V skulde beholde Spanien og de ost- og vestindiske Besiddelser, men kun under de fasteste Garantier for den spanske og franske Krones evige Adskillelse. Carl VI skulde holdes skadesløs med Belgien, Mailand, Sardinien og Neapel; Hertugen af Savoyen skulde have Sicilien, England Gibraltar og Minorca, Tydskland endelig Straszburg og Landau. Disse Forslag svarede i det Hele til Vaabnenes Udfald, da Alliancen glimrende havde seiret i Belgien og Italien, til Nød havde beholdt Overhaanden ved Rhinen, hvorimod den havde lidt et fuldstændigt Nederlag i Spanien. Eugen og Fleertallet af Keiserens tydske Ministre vare strax af den Mening, at Keiseren og Riget skulde tiltræde den engelske Plan. Eugens meest afgjørende Argument var Umuligheden af al videre Krigsførelse uden Sømagternes Hjælp. Hans Paastands Rigtighed vil være indlysende ved blot at anføre nogle enkelte Tal af Krigsomkostningerne. Holland havde til dette Tidspunkt udgivet 40 Millioner Gylden, det hele tydske Rige derimod 4 Millioner. Keiseren kunde i det heldigste Tilfælde anvende sex til otte Millioner aarlig paa sine Hære, medens Englands aarlige Udgifter beløb sig til mellem 60 og 70 Millioner. Saa stor Betydning har en forstandig Forfatning og indre Frihed for Staternes ydre Magt. Selv med den betydelige engelske Understøttelse havde Østerrig havt et stadigt Deficit; hvad skulde det vel nu kunne blive til? I Virkeligheden stode Sagerne saaledes, at Østerrig efter Englands Forslag vilde vinde en Mængde rige Provindser, medens det derimod, naar det gik efter Carl VI's Ønsker, vilde synke ned til et spansk Biland, som det havde været under Carl V; thi den nye Keiser var under sit lange Ophold i Spanien bleven fuldkommen forspansket. Det devote spanske Hofceremoniel havde i høieste Grad vundet hans Yndest, medens det lidt mere frie tydske forekom ham plumpt og respectstridigt. Selv nu var Carl stadig omgivet af et Antal spanske Grander; han taalte ikke noget Ord for Freden og afviste

alle sine tydske Ministres Forestillinger. Derover blev Bolingbroke utaalmodig og gav efter med Hensyn til de Franskes Forestillinger angaaende Straszburg. Iøvrigt blev Freden undertegnet den 11te April 1713 i Utrecht paa de angivne Betingelser. Keiseren var i høieste Grad forbittret, og den svage tydske Rigshær maatte endnu gjøre et Felttog ved Øvrerhinen, der faldt meget uheldigt ud trods alle Eugens ufortrødne Anstrengelser, saa meget mere som Carls spanske Venner endog forhindrede, at de i Italien staaende østerrigske Regimenter bleve afsendte til Rhinen. Da den første Forbittrelse var overstaaet, lod Carl sig dog ved sine tydske Ministre overbevise om, at Bolingbroke vel var en foragtelig Forræder, men at Erhvervelsen af Belgien og Mailand, Neapel og Sardinien dog ikke var at foragte. Det tydske Rige maatte bære Følgerne af den langvarige Forsinkelse med Fredens Afslutning. I Freden 1714 i Rastadt og Baden beholdt Frankrig ikke blot Straszburg, men ogsaa Landau; Eugen, som selv underhandlede med sin gamle Modstander Villars om Freden, havde opbudt Alt for at forhindre dette nye Tab, men forgjæves.

VII.

Prinds Eugen havde nu naaet en Alder af halvtredsindstyve Aar. Krigslaurbær havde han høstet i rigeligste Fylde; han havde skaffet sit Adoptivfædreland den meest glimrende Udvidelse og mere end nogen Anden bidraget til at bryde Ludvig XIV's Overmagt. Eugens Roes opfyldte nu hele Europa; baade i England og i Tydskland blev hans Navn hævet til Skyerne, og han havde endog i Rastadt vundet sin berømte Modstanders oprigtige Venskab. Skjøndt Keiser Carl paa Grund af sine spanske Sympathier var noget kjølig stemt imod Eugen, overøste han ham dog med Æresbeviisninger og Gaver samt udnævnte ham til Generalstatholder over de erobrede Nederlande. Før Eugen imidlertid kunde vie sig til

disse fredelige Beskjæftigelser, aabnede en ny Krigsskueplads sig for ham i det fjerne Østen.

Osmannerne havde endnu ingenlunde glemt Tabene i Carlowitzerfreden. I Aaret 1711 lykkedes det den høie Port at fratage den russiske Czar Fæstningen Asov, og i Aaret 1715 rettede den et Angreb paa Venedig for at tilbageerobre Halvøen Morea; Porten troede, at Østerrig var udmattet ved den langvarige franske Krig og umulig kunde intervenere. Keiser Carl og Prinds Eugen vare imidlertid fuldkommen enige om, at en uvirksom Holdning i høi Grad vilde skade Østerrigs Ære og Interesser. Der 13de April 1716 undertegnedes derfor en Alliance med Venedig, og en Hær paa 65,000 Mand blev i Sommerens Løb trukken sammen ved Petervardein. Denne Gang var det lykkedes Eugen ved vidtløftige økonomiske, militaire og diplomatiske Foranstaltninger at undgaae alle de tidligere Aars Mangler; da han i Juli Maaned kom til Leiren ved Futak og overtog Overbefalingen, kunde han med stolt Tilfredshed mønstre sin fuldtallige Hær, sine rige Forraad og sit velordnede Forpleiningsvæsen. Fleertallet af Tropperne vare alt krigsvante, Alle nærede den meest ubetingede Tillid til deres Fører og længtes kun efter Kamp. I Slutningen af Juli gik Storveziren, Damad Ali, med mere end 200,000 Mand over Donau og nærmede sig den østerrigske Stilling. I Eugens Krigsraad meente Nogle, at man burde gaae tilbage over Donau, Andre, at man burde dække sig ved en forskandset Leir, og Alle, at man først burde lade den tyrkiske Overmagt bryde sig mod Petervardeins Volde. Eugen forkastede imidlertid samtlige Meninger. Hans Tropper vare rigtignok mindre talrige end de tyrkiske, men dog meget for gode til, at deres Mod skulde slappes bag Volde og Skandser. Soldaterne kom lige fra deres Qvarteer, de vare stridslystne og i en god Sundhedstilstand; hvad skulde man da videre vente paa? Den 5te August rykkede han ud af Leiren, med Fodfolket i tætte Colonner og Kyradsererne samlede i svære Masser. Der opstod en vild Kamp, i hvilken

Spahis'erne engang gjennembrød det østerrigske Fodfolks Linier; men i det Hele holdt dog Hæren sig fast sammen, og den gik selv snart over til et knusende Angreb; før Middag var Alt afgjort, Storveziren var falden, den fjendtlige Hær var sprængt, og man gjorde et umaadeligt Bytte. Den umiddelbare Følge af Seiren var Erobringen af Banatet Temesvar, som Eugen længe havde ønsket; Fæstningen Temesvar capitulerede den 17de October efter en tapper Modstand. Men dette var ikke de eneste Virkninger af Eugens Vaabenlykke. Den christne Befolkning i det tyrkiske Rige fandt sig dengang lige saa nødigt som nu i Osmannernes Herredømme; men den havde i hine Tider endnu ikke lært at see hen til Russerne som sine nærmeste Troesfæller, og skjøndt denne Befolkning var græskkatholsk, saae den dog endnu ikke en Modstander af sin Tro i det romersk-katholske Østerrig; den saae meget mere deri simpelthen kun en christen Magt, hvis Vaaben nærmede sig de tyrkiske Grændser; derfor knyttede de christne Rajaher over hele Balkanhalvøen deres Haab til Eugens Navn. Biskopperne i Albanien sendte Sendebud til ham om Befrielse fra Tyrkernes Aag, og i Vallakiets Kirker anraabte Folket Gud om Befrielse ved Tydskernes Seir. Eugen greb med Eftertryk de Udsigter, som knyttede sig til denne Bevægelse. Han sendte Biskopperne opmuntrende Forsikkringer, og søgte hele Vinteren igjennem ved uafladelige Streiftog til Bosnien, Servien og Vallakiet at vedligeholde Rajahernes Forhaabninger. Han tog selv til Wien for at virke for Forberedelserne til det næste Felttog og havde den Tilfredsstillelse at faae sin Krigskasse fyldt ved de keiserlige Arvelandes og det tydske Riges forenede Anstrengelser, der yderligere bleve styrkede ved den romerske Kirkes og de østerrigske Jøders Hjælp. Hans Leir kunde gjælde for det hele Europas bedste Krigsskole; her samledes derfor ogsaa Frivillige fra det halve Europa, saaledes Max Emanuels Sønner med 6,000 baierske Tropper, en Sønnesøn af Ludvig XIV, der blev ledsaget af en glimrende Skare franske Adelsmænd, en portugisisk, to

løthringske og et stort Antal tydske Prindser. Den 18de Juni 1717 gik Eugen over Donau for at recognoscere det Terrain, som skulde blive Skuepladsen for hans meest populaire Vaabendaad, Belgrads Beleiring. Han førte ialt 61 Batailloner og 176 Eskadroner, noget over 100,000 Mand, over Floden. Hans Leir, der blev dækket af Skandser og Batterier, indesluttede Belgrad lige fra Donaus sydlige Bred til Floden Sau, medens en bevæbnet Flotille spærrede Adgangen til Fæstningen ad Flodveien. Beleiringen begyndte strax med stor Livlighed; men Fæstningen holdt standhaftig ud, og da Besætningen den 30te Juli fra Slottets Tinder fik Øie paa den sig nærmende Undsætningshær, hilste den sammes Ankomst med Jubelraab. Storveziren Chalil leirede sig den 1ste August i et Kanonskuds Afstand fra Eugens Leir og indtog med sin Hær, der var en halv Gang talrigere end Østerrigernes, en fast Stilling ved Krozka. Den christne Hærs Stilling var critisk nok; til Høire og Venstre havde den en betydelig Flod, bag sig den stærke tyrkiske Fæstning og foran sig den talrige tyrkiske Hær, som strax begyndte en uafladelig Beskydning og derved gjorde ethvert Punkt i den christne Leir usikkert. Eugens Tropper vare desuden udmattede ved 4 Ugers Besværligheder, og deres Antal var ved de stadige Kampe smeltet sammen til 70,000 Mand, som i en stadigt stigende Grad bleve hjemsøgte af Mangel og Sygdomme. Eugen fandt, at et Tilbagetog paa Broer over Floden var umuligt i Fjendens Paasyn; at afvente et fjendtligt Angreb vilde medføre den sikkre Undergang ved Sygdomme og Beskydning, selv om det ikke kom til Kamp; han saae igjen, at den største Kjækhed var det Klogeste, og den 16de August forsøgte han at sprænge den fjendtlige Undsætningshær. Ved Midnatstid rykkede Colonnerne i dyb Taushed ud i fri Mark. Henimod Morgenen lagde en tæt Taage sig over Egnen; herved skjultes Armeens Fremrykning vel en Stund for Fjenden, men nogle Colonner kom ogsaa af samme Grund for langt

til Høire, saa at der opstod en betydelig Aabning i Centrum af Opstillingen.

Paa den høire Fløi stødte Palffys Ryttere snart paa en fjendtlig Løbegrav; Allarmsignalerne skingrede strax over den hele tyrkiske Leir, og der udspandt sig en forvirret Fægtning paa alle Sider. Ingen formaaede at see mere end 10 Skridt gjennem Taagen. Enhver kastede sig over Fjenden, hvor han traf paa ham; paa Grund af den indskrænkede Slagplads kunde man ikke engang af Kanon- eller Geværilden drage nogen Slutning om Kampens Udfald. Klokken 8 om Morgenen spredte en frisk Morgenvind Taagen og viste i et Øieblik Eugen, hvorledes Sagerne stod. Hans to Fløie vare trængte langt frem, men i Centrum havde det tyrkiske Fodfolk vundet Terrain og stod just i Begreb med at falde de Keiserliges høire Fløi i Flanken og Ryggen. Da blev Prindsen greben af sit gamle Soldatermod; han stillede sig selv i Spidsen for sine Regimenter og styrtede sig løs paa den fjendtlige Colonne. Der udspandt sig nu en frygtelig Haandkamp, og medens Fodfolket lod Angreb følge paa Angreb, samlede Prindsen sine nærmeste Rytterregimenter og faldt dermed de stærkt sammenpressede Janitscharafdelinger i Flanken. Dermed var den sidste Modstand brudt og Fjendens Nederlag fuldendt i Centrum, saaledes som alt tidligere paa Fløiene. Tyrkerne mistede 12,000 Døde og Saarede, 5,000 Fanger, 200 Stykker Skyts, 50 Faner og deres hele Leir med en umaadelig Bagage; sex Dage derpaa capitulerede Belgrad. Dermed var hele Servien underkastet, og da Donaufyrstendømmerne nu vare udsatte for et dobbelt Angreb, nemlig baade fra Transsilvanien og Belgrad, saae deres Hospodarer sig nødte til at betale Tribut og Krigsskat. Storveziren havde knap nok 30,000 modløse Tropper samlede, medens hele den christne Befolkning langt ind i Bosnien og Albanien var i den stærkeste Bevægelse. En dristig Phantasi kunde maaske endog drømme om Tyrkernes fuldstændige Forjagelse fra Europa; men selv ved den roligste Overveielse maatte Enhver

antage Moldaus og Vallakiets Erhvervelse for sikker. Naar Østerrig imidlertid saaledes kom i sikker Besiddelse af Donau, havde det gjort sin Benævnelse «Donauriget» til Sandhed; Ungarn havde fundet sin naturlige Vei til Havet, Østerrig havde for stedse vundet den afgjørende Stilling i Orienten, og det russiske Rige var afskaaren fra al Forbindelse med det orientalske Spørgsmaal. Lignende Følelser maae have besjælet Prinds Eugen; thi da Porten fordrede Fred, stillede han i Februar 1718 som Betingelsen herfor Aftrædelsen af Bosnien og Servien paa høire, Vallakiet og det halve Moldau paa venstre Donaubred.

Medens Diplomaterne i Passarowitz underkastede disse stolte Fordringer en kritisk Prøvelse, digtede de tydske Soldater i den fugtige Leir foran Belgrad den bekjendte Sang om «Prinds Eugenius, den ædle Ridder».

VIII.

Da Prinds Eugen for mange Aar siden forlod Wien for at begynde sit første italienske Felttog, opholdt Marschal Villars sig samtidig i Hovedstaden, og Eugen tog en venskabelig Afsked med ham. Nogle Hoffolk udtrykte ved denne Leilighed deres Forundring over, at Eugen talte til en Fjende i en saa venskabelig Tone; da udbrød Villars med Livlighed: «Jeg vil sige Dem, mine Herrer, hvor Prindsens Fjender findes; de ere her i Wien, ligesom mine ere i Versailles».

Eugen skulde nu lære at sande Rigtigheden af disse Ord. Han skulde ikke paa den orientalske Krigsskueplads have mere afgjort Held, end han havde havt paa den franske. De samme Aarsager, som engang havde formindsket de Fordele, man ad diplomatisk Vei havde kunnet høste af hans Seire, gjorde sig endnu stadigt gjældende i Wien med samme Styrke.

I Vesten hvilede Vaabnene vel siden Fredsslutningerne i Utrecht, Rastadt og Baden; men det var ikke kommet til

nogen formelig Fredsslutning mellem de to Medbeilere til den spanske Arv. Til stor Harme for Hoffet i Madrid vedblev Carl at føre Titlen «Konge af Spanien og Stormester for den gyldne Vlies». Philip kaldte ham til Gjengjæld aldrig Andet end Erkehertug og var fast besluttet paa ved første Leilighed at gjenvinde Spaniens gamle Besiddelser for sit Rige. Han blev yderligere styrket i disse Tanker, da han i Septbr. 1714 indgik et andet Ægteskab med Elisabeth Farnese af Parma; thi denne Dame gjorde Arvefordringer gjældende paa Parma, naar Mandsstammen af Farneseslægten uddøde, og paa Storhertugdømmet Toscana, som beherskedes af Familien Medici, der ligeledes var nær ved at uddøe. Elisabeth havde faaet en streng Opdragelse; hendes livlige Sind var tidlig blevet rettet paa Statskunsten; hun lod sig udelukkende lede af sin Ærgjerrighed og Begjærlighed efter Magt; men hun vidste klogt at beherske og styre sit livlige Temperament og kom saaledes snart til ganske at beherske sin arbeidsskye, melancholske og opfarende Mand. Han kunde ikke et eneste Øieblik, hverken ved Dag eller Nat, undvære hendes Selskab, hun var stedse munter og underholdende, føiede sig efter alle hans smaae Luner, roste alle hans Svagheder og ledede ham saaledes ved alle vigtige Sager efter sin Villie. Da hendes egne Sønner ikke kunde gjøre sig noget Haab om Thronfølgen i Spanien, ønskede hun at skaffe dem Fyrstendømmer i Italien, og allerede i 1716 meldte den engelske Gesandt til sin Regjering, at den Magt, som gjorde den spanske Regjering det høieste Bud i Italien, ubetinget kunde gjøre Regning paa de paagjældende Fyrstendømmer.

Elisabeths politiske Raadgiver var fremfor alle Andre Cardinalen Alberoni. Denne Mand var en Søn af en Gartner fra Piacenza. Hans Ydre var kun lidet indtagende; han var en Dverg med tykt Hoved, et koparret Ansigt, forsvindende lille Næse og mægtige brede Skuldre. Hans tidligere Liv havde været meget omskifteligt; han havde først været Klokker, dernæst Jesuitelev og Intendant; derpaa var han bleven

Præst, Canonikus og Abbed; men overalt havde han viist sig lærebegjærlig, brugbar og utrættelig ivrig. Under Krigen i Italien havde han vundet Hertugen af Vendômes Beskyttelse ved sin skarpe Forstand, sine kaade Vittigheder og burleske Smigrerier. Han var af Hertugen bleven anbefalet til det spanske Hof og havde her snart viist et alsidigt Talent for Statsstyrelsen. Under Alberonis indsigtsfulde Ledelse kom Spanien snart til Kræfter efter Krigens Lidelser. Det viste sig nu, at Tabet af Bilandene var en reen Fordeel for Kronen. Bestyrelsen og Forsvaret af Mailand og Neapel havde aarligt kostet store Summer; i Aaret 1717 stode Spaniens Indtægter allerede betydeligt høiere end nogensinde under Habsburgerne, og Alberoni kunde sige til Kongen: «Lad os kun beholde Fred endnu i fem Aar, og Spanien skal blive ligesaa rigt og mægtigt som hvilketsomhelst andet Land i Europa». Det var Alberonis Ønske at bevare Freden, men for at bevare sine Herskeres Gunst maatte han smigre for deres Erobringslyster. Derved undergravede han sine egne Principer, og da en spansk Prælat i Aaret 1717 blev arresteret i Madrid, og da Kong Philip opfattede dette som en personlig Fornærmelse, var Alberoni ikke istand til at hindre Krigens Udbrud. En spansk Flaade stak i Søen, erobrede Sardinien og søgte derpaa at bemægtige sig Sicilien.

Faren var just ikke stor for Østerrig. Hverken England eller Holland vilde taale noget Brud paa Utrechterfreden ligesaalidt som Frankrig, hvis Regent, Hertugen af Orleans, var en personlig Fjende af Kong Philip. Frankrig sluttede endog en Alliance med England og Østerrig for at indskrænke de ærgjerrige spanske Lyster. Man anerkjendte vel Elisabeths Arvefordringer paa Parma og Toscana, men bekræftede Keiserens Besiddelse af Mailand og Neapel, ja forbedrede endog hans Stilling, idet man tvang Hertugen af Savoyen til at ombytte Sicilien med Sardinien. Carl kunde saaledes med fuldstændig Rolighed have imødeseet det spanske Angreb

uden at lade sig hæmme i sin tyrkiske Krig, der lovede saa glimrende Udsigter.

Stemningen i Wien var imidlertid en heel anden. Carl var fuldkommen afhængig af sit spanske Raad; dette havde imidlertid ingen Interesse for de tydske Anliggender og var ligegyldigt for det orientalske Spørgsmaal; derimod ansaae det Carls italienske Provindser, disse Levninger fra hans spanske Fordringer, for de kostbareste Klenodier i hans Krone. Af sine spanske Yndlinge havde Keiseren dannet sig et eget Raad, som udelukkende styrede Mailands, Neapels og Sardiniens Anliggender. Alle høiere Embeder i disse Lande bleve besatte med Spaniere, og det var Raadets kjære, stadige Drøm engang at kunne erobre selve Spanien tilbage fra Italien. En smuk Castilianerinde stod i høi Gunst hos Keiser Carl; hun hævede sin Mand, den ganske ubetydelige Grev Althan, til en stor politisk Indflydelse, og dette i Begyndelsen lige saa ubetydelige, som beskedne Menneske begyndte snart at finde det utaaleligt, at Alle kun talte om Prinds Eugen, at man paa alle Punkter kun spurgte om Eugens Meninger, ret som om der ikke kunde gives andre store Mænd end denne Prinds Eugen. Dertil kom, at denne Prinds Eugen slet ikke havde noget spansk Hjerte; i Aaret 1709 havde han jo villet offre hele det spanske Sicilien blot for at bevare Straszburg for det tydske Rige; i Aaret 1714 havde han i Rastadt ikke bekymret sig om Catalonien, men kun om Landau, og endelig havde han i 1717, istedetfor skyndsomst at sende Tropper fra Ungarn til Neapel, blot forespurgt, hvad Magt der vel egentlig laa paa, om et Par Tusinde Spaniere ogsaa landede i Italien. Spanierne i Wien vare høilig fortørnede herover, og Keiser Carl kunde saa meget desto lettere bringes til at dele disse Meninger, som han ikke fandt Behag i Prindsens ubetingede Frimodighed. Keiseren var en ægte Søn af sin Fader, godmodig og meget dannet; han var en lærd Myntkjender, saa musikalsk, at han godt kunde have dirigeret sit eget Orchester, og da hans Capelmester engang

udbrød: «Deres Majestæt kunde strax blive Capelmester», svarede han smaaleende: «Naa, jeg har jo allerede mit gode Udkomme». I politiske Sager begreb han imidlertid ikke, at andre Mennesker kunde have andre Meninger end hans eller staae paa et andet Standpunkt end hans udelukkende habsburgske. Ligesom han overhovedet selv var af et noget langsomt Begreb, saaledes var han paa alle svage Aanders Viis høist mistroisk og bange for, at man skulde træde hans Selvstændighed for nær; han lod sig derfor let lede af smidige Middelmaadigheder og veeg sky tilbage for enhver oprigtig og fremragende Raadgiver. Althan forstod fortræffelig at benytte disse Carls svage Sider og at gjøre Eugens hele Adfærd grundig mistænkelig. Kort sagt, Seirherren ved Belgrad var i Unaade i det Øieblik, da han lagde Orientens Skjæbne i sin Herskers Haand. Keiseren besluttede saa hurtigt som muligt at slutte Fred med Tyrkerne for at kunne faae sine Tropper til Raadighed i Italien. Eugen lagde sin gamle Selvfornegtelse for Dagen; da han fik Keiserens Befalinger, instruerede han selv de østerrigske Gesandter om at nedstemme deres Fordringer. Man maatte lade Tyrkerne beholde Morea, og Østerrig nøiedes med Belgrad og en lille Deel af det vestlige Vallaki; de skjønne Drømme om at vinde Donau til det sorte Hav, om at tilintetgjøre Halvmaanens Herredømme og at blive den herskende Magt i Østen vare derimod forsvundne for stedse. Paa den anden Side kom det nu rigtignok hurtig til en Afgjørelse mod Spanien. En engelsk Flaade slog den spanske ved Cap Passaro, en østerrigsk Hær udbredte sig over Sicilien, og et fransk Corps trængte frem over Pyrenæerne. Da tabte Kong Philip Modet, medens Dronning Elisabeth blev vundet ved, at Alliancen bekræftede hendes italienske Arvefordringer. Skylden for Krigen blev kastet paa Alberoni, og Ministeren blev i Unaade forviist fra Landet; Spanien modtog de Allieredes Betingelser, og Keiseren saae sine italienske Besiddelser mere afrundede end nogensinde tidligere.

IX.

Da Eugen var vendt tilbage til Wien, vedblev han som tidligere at beklæde sin høie Stilling som Præsident i Hofkrigsraadet, som Conferentsminister og Generalstatholder over Nederlandene; men hans personlige Forhold til Keiseren var forstyrret; hans spanske Modstandere kunde næppe skjule deres Ønske om fuldkommen at fjerne ham fra Østerrig; han advarede personlig sine Venner om ikke ved nogen Ansøgning at beraabe sig paa hans Anbefaling, da de i saa Fald kunde være sikkre paa at faae Afslag. Han stod i Spidsen for det tydske Parti ved Hoffet og var nu som før en fortrolig Ven af Gundacher Stahremberg, der dog saavidt muligt søgte at holde sig borte fra de politiske Stridigheder og at indskrænke sig til at styre Finantserne. Stillingen ved Hoffet blev endnu mere forvirret, da en Deel af de tydske Statsmænd, som Greverne Schlik og Windischgrätz, af personlig Skinsyge skilte sig fra Eugen og dannede et tredie Parti, som forøvrigt paa sin Side atter laa i Strid med Spanierne. I Aaret 1719 kom det saavidt, at Althans's Svoger, en ung Grev Nimptsch, der personlig var godt lidt af Keiseren, vovede at rette en Række bestemte Anklagepunkter mod Eugen, der blandt Andet blev beskyldt for forræderiske Forbindelser med Baiern og den østerrigske Adel; en politisk Eventyrer, en Abbed Tedeschi lovede at skaffe Beviserne. Eugen fik heldigviis Nys om disse Rænker og fattede hurtigt en kraftig Beslutning. Han klagede personligt til Keiseren og fordrede med Bestemthed en streng Straf over Bagvadskerne, da han ellers paa Stedet vilde forlade Østerrig og den keiserlige Tjeneste. Denne rolige Fasthed var Carl ikke istand til at modstaae. Der blev indledet en Criminalundersøgelse mod Nimptsch og Tedeschi; den Første blev idømt Fæstningsstraf, den Anden blev forviist, og Eugens Ære blev paa det meest Glimrende renset. Fra nu af vovede ingen Modstander noget aabent Angreb; men Keiserens Stemning mod Eugen blev ikke bedre ved denne Ydmygelse, og de forskjellige Partiers

Stridigheder fortsattes med samme Bitterhed. Man kan let forstaae, at en Standsning i alle Arbeider, en langsom Forretningsgang og en usikker ydre Politik maatte blive den nødvendige Følge af disse forvirrede Forhold.

Eugen kunde ikke engang paa sit egentlige Fagomraade, nemlig Krigsbestyrelsen, ret raade Bod paa den gamle, slette Tingenes Tilstand, men dette maatte for en stor Deel tilskrives de slette Finanser. Keiseren havde i saa Henseende de bedste Ønsker. Paa Grund af sine spansk-italienske Forbindelser havde han lært Vigtigheden af Søhandel, Flaader og Colonier at kjende; hvis man kunde skabe saadanne Hjælpekilder, vilde Østerrig efter hans Mening see sin Magt og sine Rigdomme fordoblede. Keiseren foranstaltede altsaa Skibs- og Havnebygninger i Triest, fik anlagt et Handelscompagni i Ostende og var villig til at understøtte enhver Plan af en lignende Art. Prinds Eugen vidste saa godt som Nogen, hvad Betydning en stolt Flaade har; men for hans ubarmhjertigt klare Blik maatte den simple Kjendsgjerning være afgjørende, at hverken den korte belgiske Kyst eller den ringe Landstrækning ved Triest kunde levere Stof til en stor Marine, da tilmed Landet i industriel Henseende var fuldkommen uudviklet, og Statskassen plagedes af et stadigt Deficit. I Eugens Øine vare Carls Planer derfor ikke synderlig fornuftigere end hans Faders Østersbanker i Wiens Haver; han kaldte Keiserens Raadgivere for tomme Projectmagere og saae med Ærgrelse Millioner ødslede bort paa dette haabløse Legeværk. Rigets Indtægter vare endnu ikke stegne over de fjorten Millioner Gylden; af dem fik han otte Millioner anviiste til Krigsbestyrelsen, og Hærens Størrelse blev fastsat til 70,000 Mand. Da Landene senere under Freden kom bedre til Kræfter, og Indtægterne toge til, skulde Hæren lidt efter lidt forøges til 150,000 Mand; men denne Størrelse fandtes imidlertid aldrig andetsteds end paa Papiret. Hovedaarsagen hertil laa utvivlsomt i hele den elendige Regjering; men man kan dog næppe ganske frikjende Prindsen selv for al Skyld;

thi endog i de senere Aar, da hans Indflydelse var mere eneraadende end nogensinde tidligere, bleve Forholdene dog ikke synderlig bedre. Sagen var vistnok, at Eugen uagtet al sin store Flid, sin strenge Pligtfølelse og sin endog pedantiske Nøiagtighed i Smaating, dog savnede een Ting: han kunde ikke finde sig i en rolig, stadig, uforanderlig, maskinmæssig Forretningsgang, og man kan vel tænke sig, at de stridende Hofpartier vidste at benytte sig af hans Svaghed i saa Henseende; hans bedste Planer bar ingen Frugt, og de alvorligste Forholdsregler bleve forspildte.

Prindsen søgte at adsprede sig fra disse kjedsommelige Embedsfortrædeligheder i den fortrolige Kreds, som samledes hos den aandrige Grevinde Batthyany. Han spillede der et lille Parti Piquet, den eneste Underholdning, som han nødig vilde undvære; forøvrigt dreiede Samtalen i denne Kreds sig om alvorlige religieuse, politiske eller videnskabelige Materier. Af egentlige Livsnydelser, Hvile og Fornøielser kan man næppe finde noget Spor i hans hele Livsløb. Eugen var aldrig gift, og hans Hjerte har aldrig aabnet sig for nogensomhelst qvindelig Indflydelse, hvorfor en italiensk Skjønaand engang ogsaa priste ham som Mars uden Venus. Sin eneste Adspredelse søgte han i Forandringen af Gjenstanden for sin Virksomhed. Fra Statsforretningerne søgte han Hvile i en ivrig Omsorg for sine Godser, i en vidtløftig Correspondance med Europas indflydelsesrigeste Mænd og i en ivrig og mangfoldig Beskjæftigelse med Kunst og Videnskab; hans Interesse var her uudtømmelig, hans Kundskaber meget omfattende, og hans Smag ligesaa dannet som mangesidig. Endnu den Dag idag indtager det af ham opførte Slot Belvedere en fremragende Plads blandt Wiens Pragtbygninger; i Slotsparken havde han af naturvidenskabelig Interesse et betydeligt Menageri; sine Forbindelser over hele Europa benyttede han fremfor Alt til at skaffe sig smukke Udgaver af værdifulde Bøger, Haandtegninger af berømte Kunstnere og Kobberstik i de bedste Aftryk. Leibnitz overrakte ham et af sine philo-

sophiske Hovedværker, Monadologien, og Eugen gjemte Manuscriptet til dette Værk som en af sine største Kostbarheder. Den franske Digter Baptist Rousseau hørte i længere Tid til hans nærmeste Omgangskreds, og denne Forfatter udtaler sig i følgende Udtryk om Eugen; «Jeg har aldrig hos een Mand fundet saa megen Storhed forenet med saa megen Ligefremhed; ved de første Sammenkomster var han kold, men ved længere Omgang blev han fortrolig og beundrede langt mere Andres Dyder end sine egne», Rousseau havde ved sine satiriske Digte paadraget sig mange Fortrædeligheder, hvorfor han ogsaa tænkte paa at vende Digtekunsten Ryggen og give sig af med Historieskrivningen. Prindsen fraraadede ham imidlertid dette; om forgangne Tider var det næsten umuligt at skaffe sig authentiske Documenter; men at skrive Samtidens Historie var ligesaa vanskeligt som farligt; «thi der gives», sagde Eugen, «stadig Magthavere og hele Folkeslag, som ikke kunne taale, at man siger dem Sandheden, selv om det skeer med Skaansel og uden Lidenskab».

Eugen havde paa hiin Tid en dobbelt Grund til at lade en saadan Yttring falde; thi Keiser Carl var ivrig beskjæftiget med at levere et Stykke Historie af sit eget Fabrikat.

X.

Det habsburgske Huus var nu i Østerrig som tidligere i Spanien nær ved at uddøe. De forskjellige Fordringer og de stridende Interesser foruroligede igjen længe forud hele Europa, og i tre Aartier dreiede den store Politik sig væsentlig om den mægtige Arv. Keiser Joseph havde tidligere forordnet, at hans Døttre skulde følge efter i Regjeringen naar Mandsstammen var uddøe; den ene af disse Døttre blev senere gift ind i det baierske, den anden i det sachsiske Huus. Allerede i Aaret 1713 erklærede imidlertid Keiser Carl, at enhver Keiser havde Ret til at forandre sine Forgængeres Love; dette gjorde han nu ved sin Broders Arvefølgelov, idet han

ved den «pragmatiske Sanction» traf den Bestemmelse, at naar Mandsstammen uddøde, skulde først hans egne Døttre og derpaa Efterkommerne af hans Broders Døttre være Arvinger til hans Lande. Foruden de to Prindsessers Fordringer var der endnu med Hensyn til Bøhmen to Vanskeligheder at overvinde. For det Første var dette Land et Churland og altsaa ifølge de tydske Rigslove ikke arveligt paa Qvindelinien; for det Andet havde Keiser Ferdinand I i Aaret 1546 sluttet en Overeenskomst med Baiern, ifølge hvilken de baierske Hertuger skulde arve Bøhmen, naar Ferdinands Mandslinie uddøde. For at sikkre den pragmatiske Sanction maatte man altsaa rydde en Mængde Vanskeligheder til Side; man skulde have et Samtykke fra Stænderne i de østerrigske Kronlande, en Indvilligelse fra den tydske Rigsdag og en fast Støtte i Europa ligeoverfor de andre Prætendenters Fjendtligheder. Stændernes Samtykke fik man uden Vanskelighed, og Eugen var nu af den Mening, at man fremfor Alt maatte see at skaffe sig en stærk Hær og et fyldt Skatkammer, hvorpaa man tygt kunde afvente, om Nogen vovede at reise Modsigelse. Men Keiser Carl vilde efter sin Tænkemaade have Garantier med Sort paa Hvidt, med Brev og Segl. Han oversaae, at man ved at aabne saadanne Underhandlinger indlod sig i en grændseløs Labyrinth af Vanskeligheder; jo vigtigere Sagen var, desto sikkrere vilde alle europæiske Interesser komme i Bevægelse. De allerførste Skridt, som man traf i Wien, varslede meget slet om et heldigt Udfald.

Ved de spanske Erobringsforsøg var det engelsk-franske Forbund optraadt med afgjørende Kraft til Fordeel for Keiseren. Efter denne Erfaring og efter hele den politiske Stilling var Intet mere klårt, end at Østerrig fremfor Alt burde vedligeholde og styrke sit gode Forhold til England og Frankrig, da man nu engang ønskede Europas formelle Anerkjendelse af den pragmatiske Sanction og ikke, som Eugen raadede, vilde sætte sin Lid til egen Styrke. En saadan

Politik stod desuden i meget god Harmoni med Forholdene i Tydskland. Man vilde jo ogsaa vinde Rigets Anerkjendelse af den pragmatiske Sanction; men her kom allerede dengang Alt for en stor Deel an paa Preussen; thi skjøndt dette Land var fem Gange mindre i Omfang end Østerrig, havde det dog ved sin ordnede Bestyrelse en ligesaa stærk Hær og ligesaa store Indtægter som Keiseren. Preussen var nu dengang i bedste Forstaaelse med Vestmagterne, og saaledes viste alle Omstændigheder Keiseren hen paa at bevare det gode Forhold med disse Lande.

Det stik Modsatte indtraf imidlertid. Uagtet Englands nylige store Tjenester havde Keiser Carl endnu ikke glemt Tabet af den spanske Krone, og hans Uvillie mod England fik ny Næring, da man i London af Handelsskinsyge lagde Keiserens Yndlingsskabning, hans Handelscompagni i Ostende, alle mulige Hindringer iveien. Samtidigt kom imidlertid ogsaa Carls bittreste Modstander, Kong Philip af Spanien, i heftig Strid med de store Vestmagter. Man havde tidligere aftalt et Giftermaal mellem Ludvig XV og en spansk Infantinde, og denne var allerede sendt til Paris for at faae en fransk Opdragelse; men i Aaret 1725 kom den franske Regjering paa andre Tanker og sendte udenvidere den stakkels Infantinde tilbage over Pyrenæerne. En saa skaanselløs Adfærd fremkaldte en Storm af Forbittrelse i Madrid. Kongen kaldte sin Gesandt tilbage, og Dronningen sagde den franske Minister i hans aabne Øine: «Alle disse Bourbonner ere en Djævleslægt» — «med Undtagelse af Deres Majestæt», tilføiede hun skyndsomst, idet hun kom til Besindelse igjen og neiede for sin Mand. Under disse Omstændigheder faldt den lidenskabelige Fyrstinde paa den Tanke at forsøge paa en Tilnærmelse til den heftigste af hendes tidligere Modstandere, Østerrig. En hollandsk Baron Riperda, som havde gjort sin Lykke i Madrid under Alberoni, og som var en virksom, men indbilsk og noget overfladisk Diplomat, der iøvrigt hverken lod sig skræmme af Vanskeligheder eller Samvittighedsskrupler,

kom i dybt Incognito til Wien for at foreslaae den fortroligste Alliance mellem de to Kroner og særlig en Formæling mellem Elisabeths to Sønner og Keiserens to Døttre. Eugen, hvem Keiseren spurgte tilraads, erklærede sig eftertrykkelig mod den hele Plan, og hans Ven Stahremberg spurgte reentud, om man da vilde gjøre Østerrig til en spansk Provinds; men desto ivrigere virkede det spanske Parti til Gunst for Riperda; Keiseren fulgte dets Mening og afsluttede i April og Mai 1725 forskjellige Overeenskomster om nøie Forbund, god Handelspolitik og Løfte om de to Ægteskaber. Dersom England og Frankrig vare derimod, vilde man føre Krig mod begge Magter til det Yderste; endelig vilde begge Magter holde sammen mod alle Vantroe, mod Tyrker og Protestanter. Den forenede østerrigsk-spanske Politik syntes saaledes rykket tilbage til Keiser Carl V's Tider. Czar Peter den Store af Rusland, som var opbragt paa England, fordi det garanterede Danmarks Besiddelse af den gottorpske Deel af Slesvig, var beredt til at tiltræde det østerrigsk-spanske Forbund. Det saae ud til, at Krigsluen igjen skulde omspænde hele Europa fra Neva til Gibraltar.

Ligeoverfor en saa overraskende Optræden maatte der naturligviis indtræde en stærk Reaction. Jo mere man omgav de enkelte Bestemmelser i Wienerovereenskomsterne med et hemmelighedsfuldt Slør, desto mere mistroisk vare de øvrige Magter i deres Mistanke. England og Frankrig sluttede sig nøiere sammen; Danmark, Holland, Sardinien og Baiern nærmede sig til dem, og endelig besluttede ogsaa Kong Frederik Vilhelm I af Preussen i September 1725 at indgaae et Forbund med England i Hannover. Preusserkongen var for Tiden opbragt paa Keiseren paa Grund af nogle kirkelige Kjævlerier i Riget og havde fremfor Alt selv en Arvefølgefordring, hvorved han ubetinget kunde vindes. Naar den barnløse Churfyrste af Pfalz - Neuburg døde, gjorde Kongen visse Fordringer gjældende paa Hertugdømmet Berg, men fandt heri levende Modsigelse hos Pfalz - Sulzbach, Holland,

Sachsen og Keiseren. Da nu England og Frankrig lovede Kongen deres Understøttelse i denne Sag, vandt den hohenzollernske Begjærlighed Overhaand over den preussiske Konges keiserlige Følelser, og han undertegnede en Alliance med Vestmagterne. Ved Østerrigs første fjendtlige Bevægelse skulde det paa een Gang angribes i Schlesien, Mailand og Neapel.

Medens en saadan Coalition truede Keiseren paa det Farligste, blev det snart klart, hvor svag en Støtte han havde i det spanske Forbund. De lovede Betalinger indtraf kun ufuldstændigt; om alvorlige Rustninger var der ikke Tale i Spanien, og navnlig ved det vigtigste Punkt, Giftermaalet med de unge Erkehertuginder, kom man i de ærgerligste Tvistigheder. Kort sagt, Keiser Carl fik paa den eftertrykkeligste Maade at føle, hvor stor en Feil han havde begaaet ved sin spanske Alliance, og hvor rigtigt Eugen havde forudsagt Følgerne af samme. Der indtraadte da et fuldkomment Omslag i Keiserens Stemning; Althan var død, og Eugens Indflydelse blev atter bestemmende. Saaledes tog Østerrigs Politik en heelt anden Retning.

Eugen opløste ikke overilet det nye Venskab med Spanien, gjorde heller ikke de fjendske Sømagter nogen ydmygende Indrømmelse, men ledede lidt efter lidt den keiserlige Politik ind paa en ny Bane. Først og fremmest gjaldt det at sikkre sig Østerrigs naturlige Forbundsfæller, de tydske Stater, og fremfor alle navnlig Preussen. Den preussiske Konge havde gjort Felttoget i Belgien 1709 under Eugens Befaling og senere viist ham den høieste personlige Hengivenhed og Ærefrygt. Eugen sendte nu General Seckendorff til Berlin. Denne Officeer havde staaet i hollandsk, tydsk, preussisk og østerrigsk Tjeneste, havde gjort betydelige Studier og forstod navnlig i høieste Grad at gjennemtrænge de forskjellige Menneskers Charakterer, at rette sig efter dem og saaledes vinde Herredømme over dem. Allerede ved en tidligere Tjeneste havde han vundet Kong Frederik Vilhelms

fulde Gunst; han exercerede, røg og svirede med ham, fornøiede ham med djærve Soldaterløier og vidste fremfor Alt at lempe sig efter Kongens hidsige og lunefulde Sind. Næppe saae Preusserkongen ham, før han spurgte ham: «Naa, Hr. General! De mener vel ogsaa, at jeg er godt hannoveransksindet?» Da Seckendorff bekræftede det, svarede Kongen: «Ved Officeers Parole jeg er bedre keiserlig end hannoveransk». Det keiserlige Sindelag, som i tre Hundrede Aar i det Hele havde udmærket Hohenzollerne, var endnu dybt rodfæstet hos Frederik Vilhelm. Vel kunde han af og til, naar den hohenzollernske Begjærlighed gjorde sig gjældende, for en Stund frigjøre sig fra den; men ret tilpas var han dog kun, naar han vidste, at han havde Keiserens Venskab, og han kunde udbringe et djærvt «Leve» for den tydske Nation.

Man naaede saaledes let og hurtigt til en bedre Forstaaelse. Det kom dog endnu ikke til nogen Alliance, da Preussen engang for alle forlangte sine Arvefordringer anerkjendte, og Keiseren ikke vilde bryde saa afgjort med Pfalz-Sulzbach. Men Eugen havde dog naaet det store Resultat at løsne det hannoveranske Forbund og bevæge den preussiske Konge til Neutralitet.

Imidlertid havde Spanierne paa deres Side aabnet Krigen med Englænderne for Gibraltar og trængte nu ivrigt ind paa Keiseren, at han skulde gjøre Alvor af Wiener-Overeenskomsterne, ligeledes gribe til Vaaben og fuldbyrde den unge Maria Theresias Ægteskab med Infanten Don Carlos; men Keiseren var nu grundig helbredet for sine spanske Sympathier, Keiserinden havde uden først at raadspørge den høiere Politik udsøgt en Mand til sin tiaarige Datter, nemlig den unge Hertug Frants af Lothringen, og Prinds Eugen vilde hellere end gjerne redigere Afslagsskrivelsen til Hoffet i Madrid. Man optog atter Forhandlingerne med Berlin; Seckendorff overbragte endelig det østerrigske Hofs fulde Anerkjendelse af de preussiske Fordringer paa Hertugdømmet Berg,

og den preussiske Konge var nu villig til alle mulige Løfter; han vilde indgaae det snævreste Allianceforbund, garantere den pragmatiske Sanction og love at vælge Maria Theresias tilkommende Mand til tydsk Keiser. «Kun maa denne Mand være en Tydsker», tilføiede Kongen, «vi ville ikke have en Spanier, ikke en Franskmand, men en Tydsker».

Eugen sendte nu en i de høfligst mulige Udtryk affattet Kurv til Madrid, og Alliancen blev undertegnet i December 1728 i Berlin. Eugen havde naaet sit første store Formaal, en afgjort tydsk Alliance, i et Omfang, som maatte overgaae hans dristigste Forventninger. Den preussiske Konge hvervede nu ved alle tydske Hoffer for Keiseren. «Jeg vil lægge Kaarde og Pistoler i mine Børns Vugger», udbrød han, «for at de kunne lære at kæmpe for Keiseren». Seckendorff betalte flere af de preussiske Ministre betydelige Pensioner og var i mange Aar den mægtigste Mand ved Hoffet i Berlin og den egentlige Leder af den preussiske Politik. Allerede noget tidligere havde Østerrig ogsaa afsluttet en formelig Alliance med Hoffet i St. Petersborg. Eugen havde nu fast Grund under sine Fødder. «Naar Keiseren, Brandenburg og Moscovia holde samme», sagde han, «hvem kan da udrette Noget mod de tre Ørne?» Man seer, at den hellige Alliance, som i vort Aarhundrede gjennem mere end een Menneskealder har havt den afgjørende Indflydelse paa alle europæiske Forhold, allerede paa den Tid spillede en ikke ringe Rolle.

I Madrid fremkaldte det keiserlige Afslag naturligviis ondt Blod. Dronning Elisabeth havde virkelig Uheld med sig ved sine Ægteskabsplaner for sine Børn, og hun følte det smerteligt. Ligesom hendes Datters Hjemsendelse fra Paris havde drevet hende til at søge Østerrigs Venskab, saaledes kastede Ulykkesbrevet fra Wien hende atter i Armene paa Vestmagterne. Hun tilbød Englænderne alle optænkelige Handelsfordele, naar hun allerede nu maatte lægge spanske Garnisoner i Parma og Florents for at sikkre sine Arvefordringer. Hverken i London eller Paris havde man Noget at

indvende mod denne Fordring; begge Hofferne stode endnu paa spændt Fod med Hoffet i Wien og indrømmede 1729 uden Vanskelighed det spanske Forlangende. Allianceforholdene havde nu saaledes ganske forandret sig. I Aaret 1725 stode Østerrig, Rusland og Spanien mod England, Frankrig og Preussen, men i Aaret 1729 havde Spanien og Preussen skiftet Plads. Ligesom Eugen imidlertid havde vundet Preussens Venskab, ønskede han ogsaa igjen at komme paa bedre Fod med England. Han vidste imidlertid, at man lettere faaer en stærk Modstander til at vende om ved at indgyde ham Respect end ved at vise Ængstelse. Han traadte altsaa i Begyndelsen meget kategorisk op, erklærede at ville betragte en eneste spansk Soldats Ankomst til Italien som en Krigserklæring og anordnede betydelige Rustninger. I England talte man ikke mindre heftigt og tappert; for det Første kom dog kun Diplomaterne fra begge Hoffer overalt i den heftigste Tvist, og især leverede den engelske og den østerrigske Indflydelse ved Hoffet i Berlin hinanden en Kamp, hvis Udfald imidlertid skulde have de meest skjæbnesvangre Følger for Østerrigs Fremtid.

XI.

Frederik Vilhelm I var, som bekjendt nok, ingen behagelig Herre. Han var gjennemgaaende en Despot, i sit Hjem, i sin Hær og i sin Stat, og derhos vel godmodig, men opfarende og udannet. Han besad dog to Egenskaber, som gjorde hans Despotisme til en Fordeel for hans Land, nemlig en stærk Selvstændighedsfølelse og en urokkelig, retskaffen Villie. Med et stærkt fremragende Organisationstalent forøgede han uophørlig sin Hær og øvede den med en jernfast, nøieseende, piinagtig Udholdenhed. «En Fyrste», sagde han, «som ikke har Soldater, finder ingen Agtelse i Verden». Med denne Sands for militair Orden, Underkastelse og Optugtelse greb han ind overalt i Statsstyrelsen; alle Communer

stillede han under sine Embedsmænds Opsyn, og disse igjen under en stor Centraløvrighed, Generaldirectoriet. Med en Huusfaders Iver var han stadigt beskjæftiget med denne Myndigheds Acter og deelte Resten af sin Tid mellem Tilsynet med sine Domainer og sine Recruter. Man kommer imidlertid til at see hans Adfærd i et noget mildere Lys, naar man betænker, hvorledes de fleste Fyrster paa den Tid aldeles ikke brøde sig om deres Undersaatters Vel, men udsugede Undersaatterne til Marv og Been for at tilfredsstille deres egen Pragtlyst og Udsvævelser. I Modsætning hertil var Preusserkongen rigtignok igjen altfor omhyggelig for sine kjære Undersaatter, hvem han ikke lod et eneste Øieblik være uden Opsyn eller Tilskyndelser. Han regulerede Opførelsen af ethvert Privathuus og jagede Borgerne fra Keglebanen til Arbeidet; men saa havde han selv heller ikke andre Glæder end hans Undersaatter. Han arbeidede, sparede, dreiede hver Skilling, han gav ud, og undte sig ingen anden Nydelse end en Pibe Tobak og et Kruus Øl. Han var hverken vidtskuende eller mangesidig begavet; han foragtede Kunsten som Blødagtighed og var mistroisk mod Videnskaben som en Skole for Ugudelighed; han undertrykte Handelen ved Handels- og Luxusforbud for, som man udtrykte sig, at beholde Pengene i Landet. Men for at være retfærdig mod ham bør man blot huske paa Tilstanden, som den dengang var ved Ludvig XV's Hof og i Frankrig samt overhovedet i de fleste Lande i Europa. I alle preussiske Provindser blomstrede Agerdyrkningen som intetsteds i Europa paa England og Belgien nær. Skatkammeret var fyldt til Overflod, og hans Hær gjaldt som mønsterværdig, skjøndt Prinds Eugen dog nærede nogen Mistillid til disse Paradesoldater; Østerrig skulde til sin egen Fordærvelse tidsnok gjøre en modsat Erfaring.

Medens Kongens gode og onde Egenskaber i det offentlige Liv omtrent kunde veie op imod hverandre, gjorde Frederik Vilhelm ved sin brutale Heftighed og grændseløse Raahed Hjemmet til et Helvede for sin Familie. Kronprinds

Frederik, som dengang var 17 Aar gammel, var ham ikke ret tilpas; Kronprindsen søgte at adsprede sig ved Litteratur og Fløitespil og viste ingen Iver for orthodox Kirkelighed, og dette var nok for Faderen, som erklærede ham for en «effeminirter Kerl» og ved hver Leilighed mishandlede ham med Puf og Skjældsord. Hans Børn nærede intet mere levende Ønske end at forlade det fædrene Huus; de grebe derfor med Henrykkelse deres Moders, en engelsk Prindsesses, Plan om at gifte Sønnen og Datteren med hendes Broder, Kong Georg af Englands Børn. Frederik Vilhelm var ikke ubetinget derimod, og der begyndte en officiel Underhandling om denne Plan. I Wien blev man imidlertid levende bange for, at denne Ægteskabsplan igjen skulde fjerne Preussen fra Østerrig, og Eugen besluttede sig til at modarbeide dette Ægteskab, saalænge England var paa Kant med Østerrig. Han ønskede dog ikke altfor heftig at tage Parti, men befalede meget mere General Seckendorff fremfor Alt at skaffe sig Indflydelse hos Dronningen og Kronprindsen og paa en venskabelig Maade at indvirke paa dem; men Seckendorff, som ikke udrettede Stort paa denne Maade, vilde under alle Omstændigheder vise Englænderne tilbage og opbød derfor alle Midler for at paavirke Kongen imod Kronprindsens Ønsker. Ved Bestikkelser, Rænker og Intriguer af enhver Art lykkedes dette endelig, og efter en heftig Scene forlod den engelske Gesandt Berlin.

Den unge Prinds Frederik blev fortvivlet herover og søgte i 1730 at flygte, men blev forraadt, fængslet og stillet for Retten som Deserteur. Baade Keiseren og Prinds Eugen gjorde alvorlige Skridt for at frelse hans Liv, men søgte derhos at udsøge en Brud til ham efter deres Planer, og først da Kronprindsen besluttede sig til denne Forbindelse, fik han sin Faders fuldstændige Tilgivelse. Det var en temmelig ubetydelig Prindsesse af Brunsvig - Bevern, hvis Familie imidlertid paa denne Tid var Keiseren ubetinget hengiven. Kronprinds Frederik havde i lang Tid stridt imod paa det

Stærkeste, og for at undgaae det forhadte Giftermaal havde han endog henkastet den Tanke, om man ikke kunde formæle ham med Maria Theresia; men Eugen var ubønhørlig, og baade han og Seckendorff vare af den Mening, at Prindsens Forslag kun var en Snare for det østerrigske Parti i Berlin. Eugen skrev paa følgende Maade til Gesandten: «Hvor Meget man end i dette Punkt maa tilskrive Prindsens Falskhed, saa fremgaaer det dog klart af dette Project, hvilke vidtflyvende Ideer denne unge Herre har. Skjøndt disse endnu ere flygtige og endnu ikke ganske vel overtænkte, mangler det ham dog ikke paa Livlighed og Fornuft; men desto farligere turde han derfor med Tiden blive for sine Naboer, naar han ikke bringes bort fra sine nuværende Grundsætninger. Dette kan man imidlertid ikke haabe uden ved hans Giftermaal med Prindsessen af Bevern; men man maa meget mere frygte for, at jo haardere Kongen nu omgaaes med ham, desto mere vil han holde fast ved disse Tanker og i sin Tid forandre Alt, hvad Faderen nu gjør». I Virkeligheden lode disse Begivenheder en dyb Braad tilbage i Kronprindsens Hjerte. Det laa i Forholdenes Natur, at Preussen maatte stræbe at frigjøre sig for Østerrigs Formynderskab; Faderen havde endnu stedse af gammel Tradition viist en rigsfyrstelig Underdanighed mod Keiseren, men Sønnen, den senere Frederik II, var nu grundig helbredet for ethvert Spor af denne tilvante Hengivenhed.

Man vil saaledes næppe kunne benegte, at det var en Feil af Prinds Eugen at blande sig saa stærkt i det berlinske Hofs Familietvistigheder, saa meget mere, som det ingenlunde var Prindsens Alvor at drive Fjendtlighederne mod England til nogen Yderlighed. Han havde i Virkelighed kun fremsat saa stærke Protester mod de spanske Garnisoner i Parma og Florents for at kunne gjennemføre Anerkjendelsen af den pragmatiske Sanction. Han lod sig snart forlyde med at ville indrømme de spanske Fordringer, naar Spanien og Sømagterne vilde garantere Maria Theresias Arvefølge. I

Aaret 1731 kom det virkelig til et Forlig i Wien paa disse Betingelser, og Kong Georg, der tillige var Churfyrste af Hannover, forenede nu sine Anstrengelser med Brandenborgs for at sætte den tydske Rigsdags Anerkjendelse af den pragmatiske Sanction igjennem.

I Løbet af fire Aar havde Eugen saaledes glimrende befæstet Østerrigs Stilling. Da han greb Statens Tøiler, havde Østerrig havt det halve Europa mod sig og kun det fjerne Rusland og det upaalidelige Spanien til Forbundsfæller. Nu var efter al menneskelig Beregning Østerrigs Skjæbne sikkret. I Tydskland stode Baiern og Sachsen ene tilbage med deres Protester, og ganske vist havde man ikke faaet Frankrigs udtrykkelige Anerkjendelse, men til Gjengjæld havde Østerrig Alliancetractater med Rusland, Preussen og Sømagterne. Ingensinde syntes man saaledes at have havt Mindre at frygte.

XII.

Prinds Eugen havde nu naaet de halvfjerdsindstyve Aar. Han stod paa Høidepunktet af sin Berømmelse, men hans legemlige Kræfter begyndte imidlertid at svigte, og nu skulde han i Slutningen af sit Liv opleve endnu en Forvikling, hvor man mod hans Raad selv havde fremkaldt Faren, og hvor han da, blottet for de nødvendigste Midler, maatte fremtræde som sit adopterede Fædrelands eneste Redningsmand og søge at beskytte det ved Skyggen af sit berømte Navn.

Keiserindens Ønske at formæle sin ældste Datter med Frants Stephan af Lothringen var i Aarenes Løb bleven optaget af hele den keiserlige Familie. Frants var en Søn af den berømte Seirherre mod Tyrkerne, stod ligesom Faderen i østerrigsk Tjeneste, var opdragen sammen med den unge Hertuginde og havde vundet hendes Kjærlighed. I Aarhundreder havde det lothringske Huus staaet paa den venskabeligste Fod med Habsburgerne, medens det laa i dødelig Kiv med Bourbonerne. Den unge Hertug var en brav og smuk

Mand, men just ikke noget glimrende Parti, da største Delen af hans Land allerede dengang var i Franskmændenes Magt. Det var derfor en kjær Tanke for Keiseren, at denne Rest af Lothringen for Fremtiden skulde blive et stærkt Værn for Østerrig lige ved den fjendtlige Grændse. Dette var nu saa indlysende for Alle, at man ogsaa i Paris kun hørte een Mening om, at man ikke maatte vige tilbage for den største Krig og gjøre Lothringen til en fuldstændig fransk Provinds, saafremt Maria Theresias Ægteskab med Hertugen af Lothringen virkelig skulde finde Sted. Den gamle Marschal Villars, Eugens fortrolige Ven og dygtigste Modstander, udtalte dette aabenhjertigt ved ethvert Hofselskab; den ledende Minister, den fine, fredsommelige, værdige Cardinal Fleury, sagde det ikke, men havde den samme bestemte Anskuelse, skjøndt med stærk Bekymring for derved at fremkalde en høist farlig Kamp mod det halve Europa. Han frygtede Østerrigs nyeste Alliancer og længtes levende efter, at Keiseren skulde give ham et Paaskud til Angreb, som laa udenfor de engelske og preussiske Forbund, hvorved han muligviis kunde bringe Østerrig til at staae ene.

Denne Sagernes Stilling var ikke ubekjendt i Wien; man var opfyldt af den fjendtligste Mistillid mod Frankrig, og netop af den Grund gjorde man det Skridt, som Cardinal Fleury ønskede, og man gjorde det paa en Maade, som Cardinalen ikke engang havde vovet at haabe.

I Aaret 1733 blev den polske Throne ledig ved Kong August II's Død, og de indre Partier saavel som de fremmede Magter kappedes om, hvem der skulde besætte denne Throne. To Candidater vare de meest fremtrædende, den afdøde Konges Søn, den nye Churfyrste af Sachsen, og Stanislaus Leszinsky, hvem Carl XII af Sverige engang havde sat paa Thronen, men som 1709 havde maattet flygte for de forenede Preussere og Sachsere. Stanislaus Leszinsky var senere bleven Ludvig XV's Svigerfader og haabede nu ved fransk Indflydelse at vinde sin tabte Throne igjen. Hans

Planer mødte imidlertid megen Modstand. Allerede i flere Aar havde Nabomagterne overveiet det Spørgsmaal, hvem denne Throne skulde tilfalde, og Rusland og Preussen vare allerede i Aaret 1730 blevne enige om, at en eller anden indfødt Adelsmand af Piasternes Slægt skulde hæves til denne Værdighed; derimod vilde Russerne under ingen Omstændigheder vide Noget af Stanislaus, og Frederik Vilhelm vilde ikke have den sachsiske Prinds. Heller ikke i Wien fandt den franske Candidat Naade ligesaa lidt som den sachsiske Churfyrste, da denne Fyrste jo ikke vilde anerkjende Keiserens pragmatiske Sanction; imidlertid kunde man ikke finde nogen for Keiseren gunstig stemt polsk Magnat som eventuel Thronfølger og foreslog derfor i St. Petersborg og Wien en meget uskyldig fremmed Prinds, den portugisiske Infant Emanuel, som Candidat til Thronen. Rusland gav sit Samtykke hertil; den preussiske Konge kunde just ikke finde nogen Grund hertil, men gav dog endelig sit Samtykke, da begge Keiserhofferne paany garanterede ham den bergske Arv og desuden tilbød ham Hertugdømmet Curland. Det viste sig dog snart, at Seckendorff ikke havde havt nogen Fuldmagt hertil fra sit Hof; i Wien var man meget ærgerlig over, at det alt saa stærke Preussen skulde have en ny Udvidelse. Imidlertid raadede Eugen stadig til ikke at krænke den vigtige Forbundsfælle ved at negte Tractatens Ratification; han blev imidlertid overstemt, og Spørgsmaalet blev foreløbig udsat, indtil det blev brændende ved Kong August II's Død.

Næppe havde denne Efterretning udbredt sig over Europa, før den russiske Regjering afgav den bestemte Erklæring til Polakkerne, at den ikke vilde finde sig i Stanislaus's Valg. Under disse Forhold syntes det at ligge lige for Haanden, at Østerrig skulde holde sig saa fjernt som muligt fra denne Strid; Russerne vare nemlig mere end stærke nok til alene at kunne knuse Leszinskys Parti, og Franskmændene besad aldeles ingen Midler til at komme dem tillivs. Nu kom der imidlertid et sachsisk Gesandtskab til Wien og til-

bød Keiseren Anerkjendelsen af den pragmatiske Sanction og Sachsens Afkald paa alle østerrigske Arvefordringer, saafremt han vilde understøtte Churfyrstens Valg til Konge i Polen. Dette var at anslaae en Streng, som var uimodstaaelig i Keiserens Ører. Ministeren Sinzendorf skildrede omstændelig Fleurys Kjærlighed til Fred og var uudtømmelig i Beviser for, at Frankrig ikke meente det alvorligt med sine Krigstrusler, og at det kun for Anstands Skyld fremmede Stanislaus's Valg, men slet ikke tænkte paa at slaae løs. Engen havde en fuldkommen modsat Anskuelse. Han fraraadede paa det Alvorligste at stille Sagen paa Spidsen og formanede til ikke ved Indblanding i Polens Anliggender at give Frankrig den forønskede Leilighed til en Krig, under hvilken Østerrig ikke kunde haabe paa nogen Forbundsfælle. Han kunde dog ikke holde Keiseren tilbage; men denne afsluttede en Overeenskomst med Sachsen, sendte en kategorisk Trusel til Warschau og opstillede et Troppecorps ved den schlesiske Grændse for at give Truslen Eftertryk. Keiseren opfordrede endelig Hoffet i Berlin til at slutte sig til ham i denne Sag. Kongen blev ærgerlig nok over, at man igjen foreslog ham en ny Candidat og netop den, han mindst kunde udstaae; «men jeg bliver dog hos Keiseren», sagde han, «naar han ikke støder mig bort med Foden», og han udtalte sit Samtykke, naar Sachsen vilde indrømme hans Fordringer paa Berg og Kurland; men Churfyrsten i Sachsen, som selv hørte til de bergske Prætendenter, afslog begge Fordringer. Kongen vendte sig da umiddelbart til Wien og tilbød hele sin Armee til Rhinkrigen, saafremt Keiseren vilde indrømme ham strax at besætte Hertugdømmet Berg; men Carl var nu fuldkommen indtagen for Sachsen og vilde heller ikke i det bergske Spørgsmaal støde den sachsiske Churfyrste for Hovedet; han svarede altsaa Kongen yderst køligt, at det var tilstrækkelig, naar Preussen blot opstillede sit Rigscontingent, 10,000 Mand. Følgen af hans Adfærd var en dyb Misstem-

ning i Berlin; det preussiske Contingent mødte kun yderst trevent, forøvrigt holdt Preussen sig neutralt.

Cardinal Fleury var med den største Tilfredshed Vidne til denne Kjæde af Misgreb. «Paa dette ene Kort» — han meente den polske Thronfølge — «vil jeg vinde nogle Kongeriger», pleiede han at sige. Medens Sømagterne forklarede Keiseren, at der ikke stod Noget om Polen i deres Alliancetractater, og at de maatte overlade ham til hans egen Skjæbne, hvis han for Polens Skyld kom i Krig, samlede Fleury Spanien og Sardinien under sine Faner ved Udsigten til italiensk Bytte, og Frankrig aabnede i Sommeren 1733 Krigen ved et kraftigt Angreb paa begge Sider af Alperne. Russerne overvældede rigtignok med rivende Fart Kong Stanislaus i Polen, men Franskmændene oversvømmede paa deres Side uopholdelig hele Lothringen og Bar, og Marschal Berwick trængte fra Straszburg over Rhinen og tvang Kehl til Overgivelse. I Italien erobrede Marschal Villars Mailand og tog i eet Angreb hele Lombardiet paa Mantua nær, medens en spansk Hær fra Parma og Toscana drog gjennem Kirkestaten og i Mai 1734 erobrede hele Neapel paa Capua og Gaeta nær. Paa intet Punkt vare de Keiserlige rustede til Modstand; der var Mangel paa Tropper og Generaler, paa Forraad og Penge. Faren var stor, og nu skrev Keiseren det ene Brev efter det andet til Eugen om, at han fremfor Alt, ja ene og alene stolede paa hans Kjærlighed, Iver og hensigtsmæssige Foranstaltninger.

Eugen var upasselig hele Vinteren igjennem, men dog uafbrudt virksom for sine Rustninger; han holdt Faren for større end nogensomhelst tidligere; men ingen mismodig Yttring mod de forblindede Raadgivere, som havde fremkaldt den, undslap hans Læber. Han vidste, at Midlerne til Kamp vilde være høist utilstrækkelige, men tilbød dog frivilligt og uden Tøven selv at overtage Befalingen ved Rhinen. Paa Grund af den preussiske Konges Forstemthed, Baierns halvfjendtlige Holdning og det øvrige Riges beklagelige Forfat-

ning forefandt Eugen kun en Hær paa 20,000 Mand. Han var derfor ikke istand til at undsætte det af Berwick beleirede Philippsburg, men tog en fortræffelig Stilling ved Heilbronn og holdt der den firdobbelt stærke fjendtlige Hær Stangen; efterhaanden trak han Forstærkninger til sig og hindrede de Franskes yderligere Foretagender. Frederik den Store, der dengang tilbragte nogle Maaneder i Eugens Hovedqvarteer og roste sig af at være hans Lærling, erklærede senere, at Prinds Eugens Rolighed under dette Felttog var ikke mindre hæderlig end hans tidligere Seire. I Aaret 1734 stillede Sagerne sig noget bedre for Østerrig. Ved Hjælp af et prægtigt russisk Hjælpecorps voxede Eugens Hær til 130,000 Mand; han kunde endog tvinge Fjenderne tilbage over Rhinen og tilfægte sig nogle Fordele ved Mosel, men paa Tilbageerobringen af Lothringen og Neapel var der ikke at tænke. Det næste Aar forsøgte Sømagterne at mægle Freden i Wien. Keiseren afslog det i Begyndelsen og opfordrede Eugen til at afgive en Erklæring. Dette er det sidste større Statsskrift, som vi have fra Eugens Haand; med sikkert Blik overskuer han Tydsklands og Europas Holdning; han opregner med ubønhørlig Klarhed Østerrigs politiske Farer og finantsielle Hjælpeløshed; men Skriftet er navnlig mærkværdigt ved med Eftertryk at paavise Keiseren det eneste Hjælpemiddel, som han maatte gribe, hvis han ikke ved Eftergivelse vilde forsone Huset Bourbon. Eugen opfordrer ham nemlig til at gaae ind paa det baierske Forslag om at gifte den baierske Churprinds med Maria Theresia og saaledes forberede Østerrigs og Baierns Forening. Der er ingen Tvivl om, at dette Forslag, seet fra et østerrigsk og tydsk Standpunkt, var i høieste Maade ønskeligt. Hvis Østerrig saaledes havde udvidet sig paa tydsk Grund, vilde det ved en saa stærk Tilvæxt i sin tydske Befolkning i Tidernes Løb være blevet grundig germaniseret, ligesom Tydsklands Sønderlemmelse og Udstykning samt det preussiske Vælde vare blevne forhindrede ved Østerrigs Styrkelse.

Keiser Carl svarede ikke paa Eugens Betænkning. Den maa dog have gjort et dybt Indtryk paa ham; thi hans Sager maatte i Sandhed staae fortvivlede, naar Eugen vovede at træde saa afgjort op mod hele den keiserlige Families Planer med Frants af Lothringen. Keiseren betænkte sig imidlertid ikke længe, men stillet mellem Eugens Alternativer, enten det baierske Giftermaal eller Eftergivenhed overfor Bourbonerne, bestemte han sig rask til at slutte Fred med Frankrig. I denne Fred overlod han Lothringen til den fra Polen fordrevne Kong Stanislaus og følgelig til Franskmændene; han aftraadte endvidere Novara til Sardinien og Neapel og Sicilien til Infanten Don Carlos; denne Fyrste afstod derimod til Gjengjæld Parma til Keiseren og Toscana til hans Svigersøn, Frants af Lothringen. Saaledes kom Neapel til den bourbonske Familie mod Østerrigs Villie og under Indbyggernes aabenbare Uvillie, thi disse vare dengang godt østerrigsk sindede. Til Gjengjæld udleverede Bourbonerne Parma og Florents, og saaledes blev Østerrigs Tab i Italien egentlig ikke stort; thi vel blev dets Herredømme der mindre udstrakt end tidligere, men det var nu mere sammenhængende, sikkrere og mere afrundet. Fuldstændig uerstattelig fra et tydsk Standpunkt var derimod Frankrigs Annexion af Lothringen. Denne Fred svarer saaledes fuldkommen til den tyve Aar ældre Fred i Utrecht. Dengang fik Tydskland ikke Straszburg tilbage, da Carl holdt altfor fast paa Spanien og Sicilien; nu tabte det Lothringen, fordi Keiseren istedetfor det tabte Sicilien i det Mindste vilde beholde Toscana. Saamange Offere krævede det at faae Frants Stephans Ægteskab med Maria Theresia istand. Keiseren lagde dengang ligesom de følgende østerrigske Regenter lige til den sidste Tid Hovedvægten paa deres Besiddelser i Italien, som de dog ikke have været istand til at hævde, ligesom Østerrig er blevet kastet ud af Tydskland; hvis Carl derimod havde valgt Eugens andet Alternativ og var gaaet ind paa det baierske Giftermaal, vilde Tyngdepunktet for den østerrigske Politik

være blevet forlagt til Tydskland. Det er klart, at den halv-franske, halv-italienske Prinds Eugen havde en langt mere tydsk og fornuftig Opfattelse af Østerrigs Stilling end Carl VI, Keiseren over det tydske eller rettere det hellige romerske Rige.

Freden blev sluttet i Wien den 3die October 1735; umiddelbart derpaa vendte Eugen hjem. I Felten havde han været fuldkommen sund og rask som ikke længe i mange Aar; men i Wien blev han efter nogle Ugers Forløb angreben af sine gamle Brystsmerter. En smertelig Hoste, som næsten hindrede ham i at tale, fængslede ham til hans Værelser, og hele Vinteren igjennem svævede man i den største Uro for hans Liv. Med Foraarets Begyndelse forbedrede hans Tilstand sig; han kunde igjen modtage Besøg, kjøre ud og begynde sine sædvanlige Aftenbesøg hos Grevinde Batthyany. Den 20de April 1736 havde han Middagsfremmede, gik muntert enhver Gjæst imøde og fulgte dem, som toge Afsked, tildørs. Om Aftenen spillede han Piquet hos Grevinden til Klokken 9. Man bemærkede, at hans Aandedrag blev tungt, men dog afslog han ved Hjemkomsten at tage et Medicament, som man havde gjort færdigt; det kunde vente til den næste Morgen. Ved Midnat saae Kammertjeneren ham i rolig Søvn og trak sig sagte tilbage. Den følgende Morgen vedblev det at være stille i hans Værelse; efter en lang frugtesløs Venten trængte hans Folk ind og fandt Prindsen liggende død i Sengen; hans Stilling var en rolig hvilende, hans Ansigtstræk havde et venligt Udtryk. Der var indtraadt en Lungelamhed, og saaledes var den store og gode Mand død en blid og smertefri Død.

F. C. Granzow.

Ivar Brinch.*)

Ivar Brinch, født i Søndmør Fogderi i Bergens Stift i Norge den 19de November 1665, var en Søn af Jyden Diderich Brinch, som efter at have studeret ved Kjøbenhavns Universitet, blev ansat som Inspecteur ved Handelen i Nordlandene og Finmarken og senere opholdt sig en Tid i Sverige hos den svenske Magnat, Grev Magnus Gabriel de la Gardie, hvorfra han dog atter begav sig tilbage til Norge, hvor han døde i Strømsø 1675. Sønnen gik først i Skole i Oddevold i Bohuuslehn, derefter i Christiania, hvorfra han 1681 afgik til Universitetet i Upsala, men ombyttede dette Aaret derefter med Universitetet i Kjøbenhavn, hvorved han blev indskreven som akademisk Borger den 21de Februar 1682 af det philosophiske Facultets daværende Decanus, Ole Borch. Han lagde sig efter Theologi og Philosophi, men drog Aaret derpaa tilbage til Norge og conditionerede en Tidlang i adskillige fornemme Huse som Huuslærer. 1686 reiste han atter til-

---

*) Kilder: Tauber: Efterretninger om Disciplene fra Aalborg Skole. Skoleprogram for 1840 (om Brinchs Fader). Worms og Nyerups Lexica. I Wolf: Samlinger til Historien om den danske Kirke i London, Kbh. 1802, 8vo. Kjøbenhavns Adressecontoirs Efterretninger for 1765 Nr. 69. Den utrykte 2den Deel af N. Jonges Beskrivelse over Kjøbenhavn, Haandskrift i det store kgl. Bibliothek (i Rækken af Præsterne ved Holmens og Nicolai Kirker). Jahn, de danske Auxiliærtropper i engelsk Tjeneste 1689—91, Kbh. 1841, 8vo. P. W. Becker: de danske Gesandtskabscapeller i Udlandet og den danske Kirke i London, i Evang. Ugeskrift for 1864, Anden Række, 11te Bind. De Indskrifter, hvormed Brinch forsynede

bage til Kjøbenhavn og blev Alumnus paa Valkendorphs Collegium og Decanus paa Klosteret. Han tilbragte i disse Stillinger nogle Aar og var tillige nogen Tid i Huset hos Ulrik Christian Gyldenløve, som særdeles yndede ham, og hvem han skal have øvet i det latinske Sprog. Ved den forfærdelige Brand paa Amalienborg, da der ved Forestillingen i Anledning af Kongens Fødselsdag, den 19de April 1689, gik Ild i Operahuset, var Brinch ogsaa i Livsfare. Han kom med Nød og næppe ud; hans Forlovede, Anna Catharina Alsteen, omkom i Flammerne. I samme Aars sidste Maaneder blev Ivar Brinch beskikket til Feltpræst for det Troppecorps, bestaaende af 6,000 Fodfolk og 1,000 Ryttere, hvormed Kong Christian V ifølge en Tractat af 25de August 1682 understøttede Kong Vilhelm III, som paa den Tid havde bemægtiget sig den engelske Throne, til ogsaa at underkaste sig Irland, hvor den fordrevne Konge af Huset Stuart, Jacob II, havde betydelige Stridskræfter, og hvor Stemningen, blandt det overveiende Fleertal af Befolkningen, var ham gunstig. Overanføreren for disse Tropper var den bekjendte Feltherre, Hertugen af Schomberg, der fandt sin Død i Slaget ved Boynefloden 1690. Brinch modtog geistlig Indvielse til dette sit Embede den 20de September 1689 og fulgte den danske Hær, under alle dens Krigsoperationer paa hiin Ø indtil Aaret 1691. Hans Dagbog over disse er bevaret indtil denne

---

den danske Kirke i London, i det danske og det latinske Sprog, aftrykte i Pontoppidan: Gesta et Vestigia Danorum extra Daniam I, 199, og i N. Jonges Geographi II, 57. William King, Animadversions on a pretended account of Denmark as it was in the year 1692; i The original Works of William King L. L D. Advocate of Doctors Commons etc. (London 1776, I—III, I, 36—132). Chr. Bruun: F. Rostgaard. Kbh. 1870. P. 120 ff. Der haves, efter Strunck: Samling til en beskrivende Catalog over Portraiter af Danske, Norske og Holstenere, I, 85, et Portrait af Brinch, paa hvilket der under Stikranden staaer: Is Love excudit. Ifølge Indskriften paa dette Portrait blev den danske Kirke i London indviet 1ste November 1696.

Dag. Nogle Aar tilforn havde det Opsving, som den norske Trælasthandel havde taget paa England, som en Følge af den store Brand i London, der udbrød Søndag Morgen den 2den September 1666 i en Bagers Huus i Puddinglane og under en heftig Storm i de fire Dage, i hvilken den rasede, lagde 13,200 Huse og 89 Kirker i Aske samt den saakaldte Londonnerbro over Themsen, foranlediget endeel norske Undersaatter til at bosætte sig i London. Uanseet den dengang herskende Krig mellem Danmark og England gik dog Tømmerhandelen sin Gang, og det blev til et Ordsprog, «at ved Londons Brand havde Normanden varmet sig bravt». Det var denne Tilstrømning af Norske til Englands Hovedstad, der gav Anledning til, at man tænkte paa at grunde en dansk Kirke der og at organisere en dansk-luthersk Menighed. Man antog som den første Præst ved Menigheden en Normand, Christopher Meidell; men denne Mand slog sig først til Independenternes og senere til Qvækernes Samfund, hvorved den hele Kirkesag stod Fare for at gaae i Staa. Da tog den danske Gesandt, Hans Henrik Ahlefeld Sagen i sin Haand og overlod til Biskop Bornemann i Sjællands Stift at kalde en Præst for den nye Menighed. Valget faldt paa Ivar Brinch. Det var væsentlig hans Fortjeneste, at en Plads erhvervedes, efter et paa 999 Aar lydende Skjøde, i Wellclose Square, hvor Kirken, som staaer den Dag idag, blev bygget, ligesom det ogsaa var ham, som ved sin Indflydelse samlede de til Kirkens Opførelse og Indretning fornødne Pengemidler. Han gjorde flere Reiser til Danmark i Kirkens Ærinde, og da Bygningen, hvortil Grundstenen var lagt den 19de April 1694, af den daværende danske Minister i London, Mogens Skeel, var tagen i Brug 1696, var det Brinch, som lod en i engelsk Tjeneste staaende dansk Mand, Flensborgeren Cai Gabriel Cibber (født 1630, død i London 1700), som efter paa Frederik III's Bekostning at have studeret Billedhugger- og Bygningskunsten i Rom havde begivet sig til England, hvor der endnu findes en Deel af hans Arbeider,

blandt andre tvende Billedstøtter ved Indgangen til det londonske Daarehuus, Bedlam, forfærdigede en Tegning af Kirken, som tilstilledes Kong Christian V med en Ansøgning om Understøttelse af det kongelige Skatkammer for denne. Brinch, som synes at have været en formaaende Mand og vel anskreven i de Kredse, som stode i Forbindelse med Kongen, blandt Andre med den indflydelsesrige Storkantsler Grev Reventlau, var næppe uden Indflydelse paa, at den foruden de aarlige Afgifter, som det paalagdes Kjøbenhavns fem Hovedkirker: Vor Frue, Nicolai, Helliggeistes, Trinitatis og St. Petri, at erlægge til den danske Kirke i London og til den ved samme ansatte Præsts Løn, ogsaa modtog Hjælp fra andre Kilder. I Samlingen af den ovenomtalte Stormands Breve i Geheime-Archivet findes flere, hvori Brinch tolker sin Tak for den Gunst, som han havde viist den danske Kirke i London og dens Præst. Strax efter, at Vilhelm III havde besteget den engelske Throne, sendte han som Gesandt til Danmark Robert Molesworth (død 1725), som synes i Begyndelsen at have været vel anskreven ved det danske Hof, men siden ved forskjellige Yttringer af Trods og Hovmod i den Grad tabte sin Credit, at det endog hed, at han havde forladt Danmark uden at stedes til den sædvanlige Afskedsaudiens. Dette forholder sig dog ikke saaledes. I Kong Christian V's af Molbech udgivne Dagbøger forekommer under 15de Juni 1692, at «den engelske Envoyé Molesworth erholdt Afskedsaudiens for at reise til Kong Vilhelm i Irland». Hvad der især lagdes Molesworth til Last, var, at han engang skal have ladet opbryde Bomme og Laager for at kunne kjøre paa den Deel af Veien til Helsingør, den saakaldte Kongevei, som ellers kun passeredes af Kongen og hans Følge. En anden Gang skal han have ladet sine Folk afprygle en af de kongelige Jagtbetjente, som erklærede, at hans Pligt paalagde ham at skyde de Hunde, hvormed han red paa den kongelige Vildbane paa Amager. Betjenten førte, blodig og forpryglet som han var, en Klage over det

Skete for Overjægermesteren, Grev Reventlau. I ethvert Tilfælde forlod Molesworth Danmark misfornøiet, og to Aar efter sin Hjemkomst til England greb han Leiligheden til at hævne sig, og i sit Skrift «om Danmark, som det var i 1692» underkaster han den i 1660 indførte Statsforfatning en bitter og haanende Kritik. Da nu Bogen, som oplevede fjerde Oplag, medens Forfatteren endnu var i Live — en femte Udgave saae Lyset i 1734 —, og som fremfor noget andet Skrift bidrog til at sætte Forholdene i Danmark i et høist ufordeelagtigt Lys, snart blev oversat i forskjellige Sprog, var det den danske Regjering om at gjøre at modarbeide dens Udbredelse. Efter at en Klage til Kong Vilhelm over Molesworth og hans Bog ikke havde ledet til Noget, søgte man ved en trykt Gjendrivelse at svække det Indtryk, den havde gjort. Gjennem Ivar Brinch, som heri understøttedes af den danske Minister i London, meddeeltes Materialier til en Gjendrivelse til en daværende bekjendt engelsk Lærd, Dr. King. Hans Erindringer ved Molesworths Bog (Animadversions on a pretended account of Denmark as it was in the year 1692) med en Fortale til Hr. Molesworth, der intetsteds i sit Skrift havde navngivet sig som Forfatter, udkom et Par Aar efter og skaffede dets Forfatter den Ære, at Kjøbenhavns Universitet takkede ham for hans Modskrift, samt at han blev antagen som Privatsecretair hos den danske Prinds Jørgens Gemalinde, den engelske Prindsesse, senere Dronning Anna. Det fortælles, at Dr. Kings Skrift blev sendt af den nævnte danske Prinds til hans kongelige Broder i Danmark, som lod det oversætte paa Fransk og lod Bladene forelægge for sig, saa hurtigt som de kom fra Pressen. Kings Bog blev ogsaa oversat baade paa Tydsk og Hollandsk. Overhovedet savnedes der ikke Modskrifter mod Molesworths Angreb, som blev dobbelt odieust ved de reent personlige Grunde, som havde fremkaldt det. Af en unavngiven Forfatter haves et Skrift «Denmark vindicated».

Brinch havde saaledes flere Adkomster til, at den danske Regjering skulde tage ham i Betragtning til Forfremmelse paa den geistlige Embedsbane, og da han i Aaret 1702 ankom til Kjøbenhavn, og samme Dag, som han indtraf der, Sognepræsten ved Holmens Kirke, Mag. Geert Vinecken, var død, blev han, uden Ansøgning, kaldet til dennes Eftermand og holdt sin Tiltrædelsesprædiken Palmesøndag 1702. Da Kong Frederik IV i November 1708 tiltraadte sin Reise til Italien, fulgte Brinch med som hans Reisepræst og Confessionarius. Han kom med Kongen den 29de December til Venedig og forblev der, indtil han i Marts 1709 afreiste til Bologna, hvor Kongen med sit anseelige, af over 100 Personer bestaaende Følge indtraf over Ferrara, og hvorfra han atter den 15de Marts ankom til Florents. Den daværende Pave, Clemens XI, som under sit mere end tyveaarige Pontificat var saa heldig at gjøre ikke faa Convertiter blandt de protestantiske Fyrster, skal ogsaa have havt sit Øie henvendt paa den danske Konge, hos hvem man, under hans tidligere Ophold i Italien 1692, havde troet at spore nogen Tilbøielighed for den katholske Religion. Han viste ham idetmindste al optænkelig Artighed under hans Ophold paa Kirkestatens Grund og lod ham gjennem Cardinallegaten i Bologna gjøre anseelige og kostbare Gaver, ja indbød ham endog til et Besøg i Rom. Man har et Brev (i Karen Brahes Bibl. i Odense) fra Ivar Brinch til Admiral Sehested, dateret Florents den 29de Marts 1709, hvori Brinch yttrer sin Glæde over, at dette Besøg, der havde været berammet at skulle skee den forestaaende Paaskefest — Paasken faldt det Aar den 9de April — var «bleven abrumperet, hvorvel han for sin Person kunde være curieux at see den vidtberømte Stad», og sit Ønske om, at det formedelst «visse Vanskeligheder med Hensyn til Pavens Titulatur» reent maatte gaae overstyr, et Ønske, der deeltes af Kongens hele Følge med Undtagelse af den katholske Grev Velo, en Yndling af Kong Frederik IV og formodentlig en Broder til Kongens

italienske Elskerinde, Grevinde Velo, hvilken Mand han endog satte til dansk Gesandt i Wien og atter kaldte tilbage, paa samme Tid som han ved sin Gesandt ved Rigsdagen i Regensburg lod det erklære for et falsk Rygte, at han havde villet antage den katholske Religion (1710). Med Kongen fulgte Brinch udentvivl paa Hjemreisen, som gik fra Vicenza over Inspruck, Nürnberg, Augsburg, Freiburg til Dresden, og efter et fem Ugers Ophold i denne Stad, som forherligedes ved allehaande Festligheder, og under en stor Tilstrømning af Adelen fra Nabolandene og fra Holsteen, af hvilke «Mange», som Hoyer siger i sin Frederik IV's Historie, «seent og Andre aldrig forvandt de Summer, som de ved denne Leilighed tilsatte», kom Kongen til Slottet Eulenburg, hvorhen Churfyrst August fulgte ham, og hvor han besøgte sin Tante, den danske Prindsesse Anna Sophie, Enkechurfyrstinde af Sachsen, Frederik III's ældste Datter. Derfra gik Reisen over Potsdam og Berlin, hvor Forbundet imellem de tre Konger, som alle bar Navnet Frederik: Frederik August, Konge af Polen og Churfyrste af Sachsen, Frederik I af Preussen og Frederik IV af Danmark, sluttedes den 15de Juli 1709 mod Carl XII af Sverige, og hvor Kongen af Danmark stod Fadder til Kronprindsen af Preussens ældste Datter, udentvivl den senere ved sine Memoirer saa bekjendte Markgrevinde af Baireuth, Frederikke Sophie Vilhelmine, Kong Frederik II's Søster. Fra Berlin ilede Kongen med sit Følge til Hjemmet og indtraf den 20de Juli i Rendsborg og den 25de paa Frederiksborg Slot.

Medens Brinch var i Udlandet, døde Biskop Jens Bircherod i Aalborg den 6te December 1708, og den ledige Bispestol blev ham tilbuden. Han foretrak imidlertid at blive i Kjøbenhavn, men ombyttede kort derpaa sit Embede ved Holmens Kirke med Nicolai Sognekald, i hvilket en Vacance var indtruffen. Hans Udnævnelse hertil var af 5te Januar 1711. I denne Stilling tilbragte han Resten

af sine Dage, og afgik ved Døden den 25de Juni 1728. Hans Enke, Sophie Seidelin, en Datter af Conferentsraad Seidelin til Hagested, giftede sig senere med Biskop Ramus i Odense.

Brinchs Skrifter, som opregnes i Nyerups og Worms Literaturlexica, ere ikke betydelige og vilde næppe have bevaret hans Navn i Efterkommernes Erindring. Af disse kan dog mærkes en Liigprædiken over Fru Berthe Scheel til Selsø, holdt i Nicolai Kirke den 10de Juli 1710, trykt i Phoenixbergs Bogtrykkeri i Brolæggerstræde og for sin Tid et sandt typographisk Mesterstykke. Ved sine Fortjenester af den danske Menighed i London og som den, hvem det egentlig skyldes, at en dansk Kirke staaer i Englands Hovedstad, har Ivar Brinch skaffet sig en bedre Adkomst til at mindes af Danske. Efter at den danske Kirke i London — et af de faa Steder udenfor Fædrelandets Grændser, hvor luthersk Gudstjeneste forrettes i vort Tungemaal — fra det sidste Decennium af det 17de Aarhundrede var bleven understøttet af den danske Regjering, blev, efter Norges Afstaaelse fra Danmark, Præsten hjemkaldt og Menigheden nedlagt. Kirken stod i en lang Aarrække ubenyttet, men er atter i de seneste Aar tagen i Brug, og de i London bosiddende Danske have gjort sig megen Umage for, at den paany begyndte Gudstjeneste i det danske Sprog kan fortsættes uden Afbrydelse. Danske, som i den uhyre Verdensstad høre Religionen forkyndt i deres Modersmaal og see de kirkelige Handlinger udførte efter den Skik, som fra Barndommen er dem bekjendt, ville med Tak mindes den virksomme Mand, uden hvis Indflydelse det ikke vilde være skeet, at et til Gudstjeneste i det danske Sprog indviet Sted fandtes i den londonske City. En anden Adkomst har Brinch til at blive ihukommet, som nys er bleven fremdraget: hans Interesse for det i hans Tid forsømte danske Sprog og hans derved foranledigede Forbindelse med

Frederik Rostgaard samt hans Andeel i denne Mands danske Ordbog*).

Brinch efterlod sig en temmelig anseelig Samling af Bøger og Musikalier, som, efter den trykte Fortegnelse solgtes i St. Nicolai Præstebolig ved Auction den 27de Juni 1729.

---

*) Jfr. Fr. Rostgaard og hans Samtid. Ved Chr. Bruun. I—II.

P. W. Becker.

Frederik II af Preussen og en Dandserinde.*)

Det er bekjendt nok, at Frederik den Store var en ivrig Ven og Beskytter af Kunsten og Kunstnerne. De loyale Berlinere beundrede pligtskyldigst, hvad Kongen beundrede. Dog var der kun een Kunst, der ret for Alvor formaaede at vække deres Begeistring, nemlig Dandsen og Balletten, og dennes meest beundrede Repræsentant var Italienerinden Barberina. Af alle disse Luftens Dronninger og alle disse glimrende Stjerner, der straale en Aften og derpaa forsvinde i en Sky af Flor og Tarlatan, er der næppe Nogen, der har gjort den Lykke og vakt den Opsigt som hun. Gud skal vide, at en Dandserinde ogsaa i vore Dage formaaer at gjøre Lykke; men Alt, hvad den nulevende Slægt har været Vidne til af denne Slags, er dog for Intet at regne i Sammenligning med den Trolddomsmagt, som Signora Barberina i det Naadens Aar 1744 udøvede over Berlin og Berlinerne. Vistnok bidrog hendes Skjønhed, hendes Talenter og hendes Aand meget til den Lykke, hun gjorde; men Hovedsagen var dog, at Kongens Optræden ligeoverfor Dandserinden havde bidraget til at kaste et Skjær af Romantik over hende, der virkede med uimodstaaelig Magt paa de følsomme Berlinere.

Frederik II var en frygtelig Hersker, og han forstod at regjere et Theater med samme Kraft som en Armee. En Corporal med fire Mand og otte Dage i Casematterne, det

*) I Uddrag efter Revue des deux Mondes.

var hans Medicin imod Hæshed, Forkjølelse og Skuespillerindenykker. Hvorledes han bar sig ad imod Sangerinden Mara er bekjendt nok*). Langt mindre bekjendt er derimod hans Forhold til Signora Barberina, men dog fortjener det at fortælles, da det er af stor Interesse som et Bidrag til den Tids Historie.

I November 1743 havde en preussisk Diplomat i Venedig, Grev Catanea, paa sin høie Herres Vegne engageret den smukke og feirede Signora Barberina Contanini. Denne Nyhed var allerede kommen til Berlin, og man glædede sig i høi Grad over at skulle see denne Stjerne af første Rang optræde paa det forestaaende Carnevals Himmel, da den elsk-

*) Paa følgende Maade fortæller «Mercure de France» for 1780 denne Begivenhed, der i sig selv er saa oprørende, at Journalisten godt kunde have sparet det declamatoriske Paahæng, hvori han indklæder sin Beretning om Kongens brutale Handlemaade. «Madame Mara kan ikke synge, fordi hun er syg; Kongen befaler, at hun skal synge, og paa Grund af denne peremptoriske Ordre sendes Soldater afsted, der med Magt trække hende ud af den Seng, hvori hun ligger syg, og hvori hun nylig har modtaget det hellige Sacramente. De kaste hende i en Vogn, der kun bruges til at føre de Dødsdømte til Skafottet, og kjøre hende saaledes til Theatret. Der modtages hun af en Officeer og sex Dragoner. Efter at Underofficeren, som eskorterede Vognen, har overleveret hende til Officeren, ledsager denne hende til hendes Paaklædningsværelse for med egne Øine at overbevise sig om, at hun, der skal optræde som Semiramis, ikke forsømmer den mindste Ubetydelighed i sit Toilette. Skulde man troe et saadant Barbari muligt, at udsætte en ung Kvinde uden at tage Hensyn til, hvad der skyldes hendes Blufærdighed og hendes Kunstnerstolthed, for en Dragonlieutenants frække Blikke! Men det er endnu ikke Alt. Da hun træder ind paa Scenen, stille to Grenaderer sig hver paa sin Side af hende, og der saae man da to Kolosser af den berømte Potsdammer-Garde staae og passe paa, stadig parate til at støde hende Bajonetten i Livet, hvis hun skulde holde op med at synge. Og medens saadanne Afskyeligheder foregaae paa Scenen, sidder det lærde og philosophisk dannede Berlin paa Tilskuerpladsen og glæder sig over at see deres vise Konge leende spøge med en svensk Prinds, der dengang var i Besøg»!

værdige Bajadere pludselig erklærede, at hun havde skiftet Mening, og at det var hendes Hensigt at reise til London og ikke til Berlin. Sagen var den, at Lord Stuart Mackenzie, en ung og meget rig Mand, var bleven dødelig forelsket i hende, saa at han kun talte om at ægte hende.

Greven vilde først holde sig til den engang afsluttede Contract, men hun svarede, idet hun gjorde en yndefuld Pirouette paa det venstre Been, at nu stod hun i Begreb med at ægte Lord Stuart, og at Contracten var ugyldig, da den ikke var undertegnet af hendes «caro sposo». Mellemhandlerens Forlegenhed og Forskrækkelse lader sig ikke beskrive. Næsten ude af sig selv sendte han en Indberetning til sin Souverain, og denne, der ikke var meget taalmodig af Naturen, betoges af en ustyrlig Vrede ved Tanken om at blive holdt for Nar af en Balletdandserinde.

Frederiks Svar var, at man uopholdelig skulde paakalde Republikken Venedigs Mellemkomst i denne Sag og, om fornødent, anvende Tvang for at bringe Signoraen til at holde den indgaaede Forpligtelse.

Den høie Republik vilde skubbe Sagen fra sig og anførte som Grund, at Grev Catanea ikke var accrediteret hos Republikken som hans preussiske Majestæts Gesandt og derfor kun havde kunnet handle i Egenskab af Privatmand.. Nu henvendte man sig til Frankrigs og derpaa til Spaniens Gesandt, men uden bedre Held.

Imidlertid nærmede Carnevalet sig, og endnu saae Berlinerne Intet til den længselsfuldt ventede Dandserinde. Men Kongen var ikke den Mand, der fandt sig i Sligt. Grev Dohna, hans Minister i Wien, fik bestemt Ordre til at ordne Sagen med Contarini, Republikkens Gesandt ved det østerrigske Hof, og da Senatet i Venedig vedblev at være døv for alle Forestillinger, saa betænkte de preussiske Autoriteter sig ikke et Øieblik paa at benytte sig af en Leilighed til at fortrædige Republikken, som just tilbød sig. De bemægtigede sig nemlig den venetianske Ambassadeur Capellos Eqvipager,

Breve og Papirer, da den nævnte Gesandt paa en Reise til London havde været uforsigtig nok til at vove sig ind paa Frederiks Territorium.

Denne Voldshandling frembragte i Dogepaladset den Virkning, man havde haabet, og kort derefter underrettede Contarini Grev Dohna om, at Republikkens Regjering havde ladet Signora Barberina Contanini fængsle for at tilfredsstille hans Majestæts berettigede Ønsker.

Det stod nu tilbage at bringe den Skjønne fra Venedig til Berlin og paa hele denne lange Vei at sørge for, at hun ikke bortsnappedes af den unge Lord, der nu, da man førte hende bort til Kongen af Preussen, var mere dødelig forelsket end nogensinde tidligere. Sagen var af Vigtighed, og Cabinettet i St. Marco indhentede i Anledning af dette kildne Spørgsmaal Oplysning om, hvilke Instructioner Grev Dohna havde modtaget, og undlod i det Hele Intet for at bringe det vel begyndte Værk til en heldig Ende.

I den mørke Nat blev den deilige Signora under sikker Eskorte ført ud af Venedig. En hermetisk tillukket Berliner-Reisevogn førte hende til Palmanuova, og saasnart man der havde sat Foden paa østerrigsk Grund, traf man en gammel Huushovmester hos Grev Dohna, hvis Mod og Fasthed vare til at lide paa. Denne hæderlige Befuldmægtigede fremviste den Fuldmagt, hans Excellence Contarini havde meddeelt ham, for den venetianske Officeer, der førte Eskorten, og da Alt var befundet at være i Orden, blev den elskværdige Fange øieblikkelig overgivet til ham. Nu var altsaa den høie Republik fri for det tunge Ansvar, og det var Hr. Meier, der for Resten af Reisen var ansvarlig for Signoraen. Foruden de Sikkerhedsforanstaltninger, som Meier naturligviis Dag og Nat maatte sørge for, havde Grev Dohna med egen Haand opsat de meest omstændelige Instruxer angaaende de Forholdsregler, der burde tages for stadig at holde Signoraen i godt Humeur. At ødsle med Complimenter og Smigrerier, Intet at spare for at forkorte Veiens Kjedsomhed og paa alle

tænkelige Maader at berømme Hovedstadens Skjønhed, Hoffets Pragt og hæve den store Monarks Gavmildhed til Skyerne, saaledes lød det Program, som Meier gjorde sit Bedste for at bringe til Udførelse. Det gik ogsaa saa nogenlunde ligetil Goritz, men da man der skiftede Heste, saae den skikkelige Huushovmester pludselig Lord Stuart komme anstigende. Menelaus kom i Spidsen for en talrig Skare Huusfolk for at befrie Helena. Dog, førend det kom til Haandgribeligheder, tilbød den høflige Ridder at udløse Fangen med Guld; men Huushovmesteren var ubestikkelig og svarede paa den unge brittiske Herres Forslag med en Mine, der fuldstændig retfærdiggjorde den Tillid, man havde viist ham.

Ligeoverfor en saa ophøiet Uegennyttighed begreb Lord Stuart, at det var nødvendigt at gribe til kraftigere Midler, og medens hans Folk styrtede Kudsken ned af Bukken, bearbeidede han paa det Eftertrykkeligste Meiers Ryg med sin Spanskrørsstok. Til al Ulykke for den ædle Lord var Politiet imidlertid paa sin Post. Paa Offerets første Anskrig ilede den bevæbnede Magts Repræsentanter til, Lord Stuart blev ført til Commandanten og fik ikke sin Frihed, førend han skriftlig havde forpligtet sig til ikke mere at standse Diligencer paa Landeveien. I Meiers Indberetning til Grev Dohna hedder det, at Dandserinden «fortsatte sin Reise, men i en meget lidende Tilstand og nærved at døe af Sorg og Kjærlighed».

Den preussiske Minister i Wien havde endnu ikke faaet authentisk Underretning om denne Begivenhed, da Lord Stuart pludselig en Morgen styrtede ind til ham og ved Fortællingen om sin Kjærlighed og sine Ulykker i den Grad rørte ham, at han meddeelte ham et Pas til Berlin og, hvad Mere var, en Anbefalingsskrivelse til Podewills, en af Frederiks Ministre, ved hvis Hjælp Lorden haabede at faae Kongen i Tale.

Ak, aldrig har en Romanhelt havt daarligere Udsigter.

Medens man sendte ham fra Contoir til Contoir, og medens han ilede fra Herodes til Pilatus, ivrig for ikke at spilde et eneste Øieblik af den kostbare Tid, debuterede Barberina i Berlin under hele Hoffets grændseløse Jubel, og Kongen, der var henrykt over Dandserindens Skjønhed og Talenter, og hvis Interesse var alt Andet end afkjølet ved, hvad der var gaaet i Forveien, stillede sig i Spidsen for hendes Beundrere.

Man maa tilstaae, at Øieblikket var godt valgt til at prøve paa at røre Frederik. Lord Stuart undlod da heller ikke med en Elskers Hidsighed at løbe Panden lige imod Muren. I denne unge engelske Peer, hvis stadige Omkvæd var et Forlangende om at faae sin Elskede eller sin Hustru udleveret, saae Kongen kun et halvgalt Menneske, som man snarest muligt maatte see at skaffe sig fra Halsen, og da denne moderne Orpheus's Klager tilsidst faldt ham altfor besværlige, lod han ham paa en høflig Maade underrette om, at hvis han ikke i en Fart kom ud af Berlin, vilde han komme til at lede efter sin Eurydice ikke i Underverdenen, men i Spandaus Casematter. Lord Stuart adlød fnysende af Harme. Nogle Breve, som han fra Hamborg skrev til Gjenstanden for sin Lidenskab, bleve opsnappede af Politiet. I den Tanke, at hun ikke vilde værdige ham et Svar, vendte den unge Lord tilbage til sit Fædreland, indtog den ham tilkommende Plads i Parlamentet og blev en af de meest veltalende Modstandere af Frederik II's udenrigske Politik.

Hvad Signora Barberina angaaer, da gjorde hendes Lykke, hendes rige Indtægter og en berømt Monarks Gunst, at hun snart slog sig tiltaals i Berlin. Alt er godt, som ender godt, siger den store Shakspeare, og Danae trøster sig som en lydig Datter, hvor barsk Himmelegnen end er, naar det blot er et Land, hvor Guldregnen falder.

Enhver Theaterdronning har sit Hof, og Signora Barberinas Bolig blev snart Samlingsstedet for et udvalgt Selskab. Frederik holdt der sine smaae Aftenselskaber, ved

hvilke Grev Algarotti, General Rothenburg og Chevalier Chasat vare de sædvanlige Gjæster. Tilsidst ægtede Signoraen en Søn af Kantsleren Cocceji og trak sig fra den Tid af tilbage fra Scenen, og dermed havde til Frederiks Sorg ogsaa hans muntre og lystige Champagnegilder Ende.

L. C. Bm—n.

Protestanternes Tilstand i Frankrig mellem det 16de og 18de Aarhundrede.*)

Camisardkrigen.

Inden vi gaae over til at opfriske Mindet om denne Opstand, der tilbagekalder Erindringen om Hedenskabets og Middelalderens blodigste Forfølgelseskrige, skjøndt den selv kun dannede en Episode i en større europæisk Krig, vil det være gavnligt at opfriske i Hukommelsen, hvilken Protestanternes Tilstand var i Frankrig mellem det 16de og 18de Aarhundrede, mellem det nantiske Edicts Udstedelse og dets Ophævelse ved Ludvig XIV i Aaret 1685.

Dette Tidsrum, mellem Edictets Udstedelse og dets Ophævelse, kan inddeles i tre Hovedperioder. I den første, som strækker sig fra 1598 til Indtagelsen af Rochelle 1629, gaae Protestanterne lidt efter lidt glip af deres Sikkerhedspladser og deres politiske Organisation, og de ophøre at danne en Stat i Staten. I den anden Periode, som strækker sig fra Indtagelsen af Rochelle til Ludvig XIV's Overtagelse af Regjeringen, 1661, danne Protestanterne kun et religieust Parti, som ikke længer ved uafladelige Opstande foruroliger Frankrig, men ved sin Vindskibelighed beriger det, og i den tredie Periode endeligt, Mellemrummet mellem Kongens Overtagelse

*) Henri Martin: Histoire de France. Siecle de Louis XIV. C. Weiss: Histoire des refugiés Protestants de France, depuis la revocation de l'edit de Nantes jusqu'a nos jours.

af Regjeringen og Ophævelsen af det nantiske Edict, saae de sig udelukkede fra alle offentlige Embeder, krænkede i deres religieuse og borgerlige Rettigheder og tilsidst nødsagede til at forandre Religion, eller forlade Fædrelandet. Og endeligt slutter sig saa hertil som en fjerde Periode, Camisardkrigen, i hvilken Frugterne af Regjeringens Fremgangsmaade i de foregaaende Perioder høstes.

I—II.

Fra det nantiske Edicts Udstedelse 1598 til Ludvig XIV's Overtagelse af Regjeringen.

Imellem Udstedelsen af det nantiske Edict og Camisardkrigen laa der kun 100 Aar, og dog var dette Edict, som for Frankrigs Vedkommende afsluttede Middelalderen og betegnede den virkelige Begyndelse til den nye Tid, bestemt til at «vare evigt» og til den Ende forseglet med det store grønne Statssegl, der betegnede dets uigjenkaldelige Lovlighed. I Fortalen til dette mærkelige Edict havde Kongen yttret, «at da Herren endeligt havde skjænket Landet Fred, havde han ikke meent at kunne benytte denne fredelige Tid bedre end til at arbeide paa, at den Gud, der havde skjænket Freden, for Fremtiden kunde blive dyrket om ikke under samme Form, saa dog i samme Hensigt», og der var altsaa i Frihedschartet gjort et første og mægtigt Skridt fremad mod Kongens egentlige Maal: at henstille de to Cultusformer, den katholske og den reformeerte, som eensberettigede, idet en Grændse blev dragen mellem de Spørgsmaal, der blot angik Religionen, og dem, der omhandlede de borgerlige Pligter. Men uagtet «uindskrænket Samvittighedsfrihed» saaledes var Edictets egentlige Maal, og uagtet denne Samvittighedsfrihed end yderligere sikkredes Calvinisterne ved Overgivelsen af de befæstede Stæder og Oprettelsen af combinerede Domstole, der hjemlede dem en upartisk Rettergang, saa var destoværre en

religieus Lov af denne Beskaffenhed i det 17de Aarhundrede saa langt forud for sin Tid og Folkenes hele Tænkemaade, at det var umuligt ved nok saa høitidelige Bekræftelser at tilsikkre det hidtil foragtede Religionssamfund sideordnet Rang med den katholske Kirke. Folket var ikke saa oplyst, at det med al Oprigtighed kunde godkjende Tolerancen, og var Stemningen for et saadant Skridt ikke forberedt i de lavere Lag af Samfundet, saa var den det ligesaalidt i de høiere. Mindet om de 40 Aars Borgerkrige var ikke udslettet, Sindene vedbleve endnu at være fyldte af Mistillid, og de overspændte Katholiker dadlede Kongen aabenlyst for, at han havde forhandlet med Kjætterne. At tilsikkre Kjætterne en lovlig Existents, at give dem Garantier, det var baade fra Kirkens og Statens Synspunkt et aabenbart Forræderi. De geistlige Synoder og Parlamenterne gjenløde af Klager, og havde Henrik IV ikke været saa standhaftig, kunde Edictets «Evighed» maaskee allerede være udrunden; thi heller ikke Protestanterne vare tilfredse. Duplessis Mornay, som havde staaet Henrik nær ved Forhandlingerne angaaende hans Overgang til Katholicismen, kom ikke mere til Hoffet, og om en anden af hans Trofaste, Agrippa d'Aubigné, fortælles det, at da Kongen engang viste ham sin Læbe, der var gjennemboret af en Snigmorders Dolk, svarede han: «Hidindtil har De kun fornegtet Gud med Læberne, og Gud har ladet sig nøie med at gjennembore dem; men skulde De ogsaa fornegte ham med Hjertet, vil Gud ogsaa gjennembore dette». Sagen var, at hverken Protestanter eller Katholiker nærede nogen Tillid til den nysnævnte Konge, der saa letsindigt havde afsvoret sin gamle Tro. Og den gjensidige Mistillid mellem de fjendtlige Partier lagde sig ikke, men steg, efter at Henrik IV i Aaret 1610 virkeligt var falden for Snigmorderens Dolk. Rigtignok tilsikkrede Marie af Medicis i den mindreaarige Ludvig XIII's Navn Protestanterne paany Religionsfrihed; men at Bevægelsen i Gemytterne alligevel ikke havde

lagt sig, derom vidne de Begivenheder, hvoraf de nærmest følgende Aar vare optagne.

For Protestanternes Vedkommende dannede Generalsynoden i Saumur i disse Aar Hovedbegivenheden. Den var sammenkaldt for at organisere Calvinisterne, og Duplessis Mornay, der var valgt til dens Præsident, affattede ogsaa den berømte «Forsamlingsact», der danner Slutstenen i de Reformeertes religieuse og politiske Samfundsordning. I kirkelig Henseende kom deres Forfatning til at hvile paa Consistorier, Colloqvier, Provindsial- og Nationalsynoder, idet man her holdt sig til det repræsentative System, og i politisk Henseende var Forfatningen, der støttede sig til Provindsialraad, Kreds- og Generalforsamlinger, ligeledes demokratisk og repræsentativ. Men saa stærk nu end denne dobbelte Forfatning gjorde Huguenotterne, og saa vel den for Tiden sikkrede deres indbyrdes Sammenhold, saa blev den dog tillige Anledningen til det første fjendtlige Foretagende mod dem fra katholsk Side. Hoffet foruroligedes ved saa megen Dristighed hos det reformeerte Parti, og Ludvig XIII, som netop nu begav sig til det sydlige Frankrig for at ægte Anna af Østerrig, lod sig eskortere af en betydelig Hær, hvilket var mere end tilstrækkeligt til at sætte ondt Blod i Protestanterne. Ophidsede af Prindsen af Condé, grebe de til Vaaben, og Borgerkrigen vilde allerede nu være begyndt paany, hvis ikke Condé itide havde forladt sit eget Parti, hvorved Forliget i Loudun kom istand i Aaret 1616 og for en Tid beroligede Frankrig. For en Tid, sige vi; thi i de følgende Aar blev det altid Regjeringen klarere, at den maatte berøve Protestanterne deres frygtelige politiske Organisation, og i det Øiemed udstedte Ludvig XIII i Aaret 1620 et Edict, som forenede Bearn, Jeanne d'Albrets gamle Kongerige og Henrik IV's Moderland, med Kronen og paany indførte den katholske Religion i dette Protestantismens gamle Tilholdssted.

Man kan tænke sig, hvilken Forbittrelse dette Foretagende vakte, og havde det været Regjeringens Agt ved denne

Forholdsregel at ægge Protestanterne til Modstand, kunde den intet bedre Middel have valgt. Øieblikkeligt sammenkaldte Byen Rochelle en Generalforsamlig af de Reformeertes Deputerede, og uagtet Forsamlingen var uden kongelig Bemyndigelse og altsaa ulovlig, fordristede den sig dog i Mai 1621 til at udstede en Uafhængighedserklæring, der virkeligt gav Signalet til Borgerkrig, idet Kongen, støttet af den Harme, der havde grebet hele det katholske Frankrig ved Rygtet om disse Begivenheder, ufortøvet besluttede at gribe til Vaaben og i egen Person lede Krigen, som kun kunde falde uheldigt ud for Huguenotterne, hvis Førere ikke længer vare enige. Efter at have faaet Duplessis til at overgive Fæstningen Saumur, og efter at alle Stæder i Poitou vare faldne, samlede Krigen sig derpaa om Fæstningen Montauban, og havde den ikke tappert modstaaet alle Angreb, da var Freden, som sluttedes i Montpellier 1621, næppe nok falden saa fordeelagtig ud for de Reformeerte, som den efter Omstændighederne gjorde, idet Samvittighedsfriheden dog blev bevaret, omend Protestanterne som politisk Parti maatte opgive deres Forsamlinger og udlevere alle de faste Stæder paa 2 nær, Rochelle og Montauban.

Altsaa, 11 Aar efter den store Konges Død var det Værn, han havde skjænket sine Troesfæller, saa betydeligt svækket, og dog skulde der endnu kun gaae 8 Aar, inden den sidste Rest af Protestanternes politiske Magt skulde være knækket. Hermed gik det saaledes til: De Reformeerte, der med Rette klagede over, at Betingelserne ved den sidste Fred ikke i det Enkelte vare overholdte, grebe igjen i Aaret 1625 til Vaaben, anførte af Hertugerne af Rohan og Soubise, uden at det dog i den Borgerkrig, der nu rasede i Frankrig, gik dem bedre end sidst. Ja, efter at Ludvig XIII havde sluttet Fred med Spanien, og Richelieu saaledes havde faaet frie Hænder, kunde Intet hindre denne Statsmand, som havde givet en saa kraftig Impuls til Rigets politiske Enhed, fra at vove det sidste Forsøg mod Protestanternes farlige Magt.

Han lagde sig med en talrig Hær foran Rochelle, og da dette de Reformeertes sidste Bolværk faldt, maatte Huguenotterne gaae under Aaget og modtage Freden i Alais 1629, om hvilken Malherbe ikke uden Grund har sagt, at den gav «le dernier coup à la dernière tête de la rebellion».

Thi fra Aaret 1629, fra Rochelles Fald og Udstedelsen af det saakaldte «Naadesedict», der ordnede Protestanternes fremtidige Stilling i Riget, indtræder deres Historie i en ny Phase. De vare overgivne den kongelige Magts Vilkaarlighed, som fra nu af vilde have kunnet tillade sig Alt og formodentligt ogsaa vilde have tilladt sig Alt, om ikke saa besindige Mænd som Ludvig XIII og Richelieu havde staaet i Spidsen for Regjeringen. Men denne Statsmand, der i Forudseenhed stod langt over sine Samtidige i og udenfor Frankrig, tænkte efter Indtagelsen af Rochelle og Tilintetgjørelsen af Huguenotternes politiske Magt, kun paa at lette deres borgerlige Erhverv.

Af denne Omstændighed benyttede de Overvundne sig, og da de med eet Slag saae sig deres Sikkerhedsstæder berøvede tilligemed deres politiske Organisation, da Hofembederne og næsten alle offentlige Stillinger lidt efter lidt lukkede sig for dem, var der kun eet Felt tilovers, hvor de med Held kunde virke, det var Agerdyrkningen, Industrien og Handelen, og over disse Erhvervsgrene kastede de sig nu med den Udholdenhed, der var den protestantiske Befolkning i Frankrig egen. Til Held for Calvinisterne vare de endnu paa denne Tid i Besiddelse af de frugtbareste Strækninger i Frankrig, nemlig de rige Slettelande i Bearn og Languedoc, det bjergfulde District Alais, som omfattede Nedrecevennerne, og den Deel af Vivarais, som kaldes «Bjerget». Disse Besiddelser indbragte dem en rig Høst af Viin, Korn og Olie, som de ovenikjøbet vidste at forøge ved deres store Vindskibelighed og den Dygtighed, hvormed de forstode at behandle Jorderne. Og medens Landbostanden gav sig i Lag med Markerne, saa kastede Borgerstanden i Byerne sig over In-

dustri og Handel, navnlig Viin- og Salthandelen og Handelen med Lærred og Klæde, og drev denne Handel med saa stor Omsigt, at endog deres bittre Fjende, Basville, maatte erkjende, at om de endog vare slette Katholiker, saa vare de meget «gode Handelsmænd», en Tilstaaelse, der vil sige saa meget som, at de Reformeerte i Flid og Dygtighed overgik Frankrigs katholske Indvaanere lige saa meget, som de overgik dem i Rigdom, en Omstændighed, der især havde Betydning paa Industriens Omraade, hvor det var Protestanterne, der anlagde alle de betydeligste Fabrikker i Picardiet, Champagne, Normandiet, Isle de France, Touraine, Lyonnais og Languedoc, saa at man med Sandhed kan sige, at alle de Uldmanufacturer, Silke- og Bomuldsstrømper, Agerdyrkningsredskaber og Kniplinger i Guld, Sølv, Silke og Traad, tilligemed en stor Deel af det Papiir og de Lærredsmanufacturer, som Frankrig og Mængden af de omliggende Lande forbrugte, skyldtes Protestanternes Flid. Ja, i en enkelt Erhvervsgreen, Silkefabricationen, underholdt disse utrættelige Folk i en enkelt By, Tours, ikke mindre end 40,000 Lærlinge med 8,000 Væverstole og 700 Silkemøller. Alene Baandfabricationen sysselsatte i Tours og nærmeste Omegn 3,000 Vævere. Forbruget i denne By beløb sig til ikke mindre end 2,400 Baller aarligt.

Og dog var Protestanternes Ærgjerrighed ikke dermed tilfredsstillet. Den Deel af Befolkningen, som ikke valgte det materielle Arbeide, kastede sig med Iver over Videnskaberne, og det var ikke blot det franske Akademies Stifter, Valentin Conrart, der i denne Periode udgik af de Reformeertes Samfund; der gives næsten ikke en Branche i Videnskaben, uden at et eller andet protestantisk Navn glimrer i den og haandhæver det Ry, som de protestantiske Akademier i Saumur, Montauban, Nismes og Sedan havde vundet. Det kunde derfor synes, som om de Reformeerte havde vundet i aandelig og materiel Henseende, hvad de nyligt havde tabt i politisk Magt og Anseelse, og at Borgerstanden i det Mindste

nu gik en roligere Udvikling imøde, efter at mange af Hovederne for det reformeerte Parti, Medlemmerne af den gamle Adel, havde skiftet Religion og dermed tillige havde ophørt at friste deres gamle Troesfæller til unyttige Oprør. Og for denne Synsmaade taler ogsaa de Reformeertes Tilstand i og efter Frondekrigen. Ingen gyldne Løfter fra de fordums Førere vare længere istand til at bevirke en Reisning blandt de flittige Protestanter, og Mazarin havde god Grund til at rose deres loyale Holdning, naar han sagde: «Jeg har ingen Grund til at beklage mig over denne lille Hjord. Æder den end slette Urter, saa skeier den ikke ud», en Udtalelse, der heller ikke blev uden praktisk Betydning for Huguenotterne, idet Mazarin, der i dette Stykke deelte Mening med Richelieu og Ludvig XIII, i Aaret 1658 først lod de protestantiske Deputerede vide, at Kongen i Gjerningen vilde lægge sin Bevaagenhed for Dagen, og dernæst virkeligt udnævnte Commissionairer, valgte af begge Kirker, for at bereise Provindserne og raade Bod paa Overtrædelser af det nantiske Edict, hvori de stedlige Myndigheder af uforstandig Iver havde gjort sig skyldige.

Men uagtet alt dette Maadehold, uagtet denne Kongens og Ministerens Iver for at sikkre en fredelig og flittig Befolkning en taalelig borgerlig Existents og uagtet al den ydre Lykke, hvorunder Protestanterne i dette korte Tidsrum levede, er det vist næppe undgaaet de mere Skarptsynede af dem, hvilket umaadeligt Tab Besiddelsen af de befæstede Stæder var for deres Sikkerhed paa en Tid, da Alt afhang af en enkelt Mands Vilkaarlighed. Og kunde intet Andet aabne de Tillidsfuldes Øine for den indre Sammenhæng, der var mellem det politiske og religieuse Spørgsmaal, saa fik de mod Slutningen af den Ministers Liv, der saa høiligt havde begunstiget dem, tydelige Forbud om, hvad der vilde komme, naar en Mand med større Magt og større Egenraadighed end den afdøde Konge overtog Regjeringen, idet en kongelig Forordning af 1656 allerede forbød reformeert Cultus i alle

Stæder, hvor en katholsk Biskop residerede, ligesom man alt i 1659 var naaet til at forbyde reformeerte Lægfolk at synge Psalmer i deres private Boliger saa høit, at nogen Forbigaaende kunde høre dem. Udgik nu end disse Forordninger fra Interessen for Rigets politiske Eenhed, og kan deres sidste Udspring end snarere føres tilbage til den fanatiske katholske Geistlighed end til nogen kongelig Magtyttring, saa beredede dog disse Forholdsregler Protestanterne paa, hvad de kunde vente sig, naar Ludvig XIV havde grebet Enevældens Scepter.

III.

Fra Ludvig XIV's Tiltrædelse af Regjeringen til Ophævelsen af det nantiske Edict.

Denne Begivenhed indtraf snart; thi næppe havde Mazarin i Aaret 1661 lukket sine Øine, før den «store Konge» overtog Regjeringens Tøiler, og saa vigtig denne Begivenhed var for Frankrigs politiske Historie, saa betydningsfuld var den ogsaa for Protestanterne, der fra nu af fra at have været det berettigede Religionssamfund, hvis Cultus og kirkelige Forfatning var sikkret, gik over til at blive det tolererede og dernæst det forfulgte. En aandrig Forfatter har sagt, at i det Øieblik, Ludvig XIV besteg Thronen, aabnede en ond Fee paany Pandoras Æske, fra hvilken alle Ulykker nu strømmede ud over Protestanternes Hoved, og en anden Forfatter, Peyrat, har talt «alle disse Edicter, Kundgjørelser og Statsraadsbeslutninger, der ere udgaaede mod den saakaldte reformeerte Religion», og som alle havde til Hensigt at fortrædige deres ydre Cultus, at krænke deres Samvittighedsfrihed og udelukke dem ikke blot fra de offentlige Bestillinger, men ogsaa fra deres lovlige borgerlige Erhverv, og disse Anordninger beløbe sig blot for Aarene 1679—1700 til 160. Det vil da indsees, at vi her ikke kunne gaae i Detailler, men maae nøies med en kort Oversigt over de meest betydende Begivenheder.

I Almindelighed kan det siges, at Ludvig XIV ikke af Naturen var tilbøielig til at forfølge. Sine Grundsætninger i dette Spørgsmaal har han udtalt i det Brev, som han i Aaret 1670 skrev til sin Søn, et Brev, hvori han bestemt fraraader denne at trænge ind paa Protestanterne med ny Strenghed og udtaler det som sin kongelige Villie, at Sønnen skal overholde de Indrømmelser, de have erholdt af «vore Forgængere», idet man blot sørger for ikke at tilstaae dem Mere, ja at indskrænke Udførelsen af det alt Givne til saa snevre Grændser, som Retfærdighed og Sømmelighed kunde tillade». Skjøndt disse Grændser efter kongeligt Forgodtbefindende kunde udvides og indsnevres saa meget, det skulde være, saa laa dog ikke heri nogen blodig Forfølgelse antydet, men snarere fremgik der deraf, at det var Kongens Plan ved Belønninger til de Frafaldne og ved at negte de Gjenstridige enhver Gunstbeviisning at bevirke en fredelig Overgang, Noget, der ogsaa fremlyser af et samtidigt Brev fra Madame Maintenon, der i hele denne Periode afspeiler Kongens inderste Tanke og angiver Svingningerne i den, førend de endnu ere traadte frem for Dagens Lys. Hun skriver i dette Brev, der er dateret 1672 og stilet til hendes Broder: «De (Protestanterne) leve i Vildfarelser, som ogsaa vi have levet i, og som Tvang aldrig vilde have bragt os til at opgive. Ængst dem altsaa ikke. Man maa drage Menneskene til sig ved Blidhed og Kjærlighed. Jesus Christus har givet os et Exempel herpaa, og det er Kongens Villie».

Men uagtet saaledes baade Kongen og Maintenon vare stemte for en Tolerance, som desuden Klogskaben indgav dem, saa førte Kongens Bestræbelser paa det politiske Omraade: at befæste den Statseenhed, som Richelieu havde grundet, dog uvilkaarligt til Overgreb paa det religieuse Gebeet, ligesom der i det ovennævnte Brev til hans Søn laa et altfor bestemt System udtalt, til at dette System ikke, naar Tiden var dertil, skulde udvikle sine Conseqventser og føre Kongen fra en kold og lunken Tolerance til Tvang og blodige For-

følgelser, og man kan da ogsaa i de Forholdsregler, der nu bleve trufne mod Protestanterne, paavise en saadan gradviis Udformning af Fyrstens Tanke, der først fandt sin Afslutning ved Ophævelsen af det nantiske Edict. Men gik denne Væxt af Forfølgelsessygen end roligt fremad, saa seer man dog gjennem de forskjellige Stadier, den gjennemløb, af og til Glimt af Kongens Samvittighed, der synes at tvivle om Rigtigheden af de Midler, han havde valgt, uden at denne Tvivl dog fik nogen kjendelig Indvirkning paa hans fremtidige Handlinger.

Den første Gang, Ludvig XIV's Sindelag overfor Protestanterne lagde sig for Dagen, var i Aaret 1662, da han lod 22 af deres Kirker nedrive i Landskabet Gex, under Paaskud af, at det nantiske Edict ikke kunde finde Anvendelse i dette Amt, der var forenet med Riget efter Edictets Udstedelse, hvorfor han tillige ved et andet Decret tilstod Katholikerne i Gex en treaarig Frist med at betale deres Gjæld, idet han derved vilde lokke de forgjældede Protestanter til at gaae over til Katholicismen. Skjøndt der i disse Forordninger laa det aabenlyseste Indgreb i de Privates Rettigheder, saa var det dog slet ikke Andet end en Conseqvents af Ludvigs System, og der gik nu ikke et Aar, inden Grundvolden for det nantiske Edict var Protestanterne berøvet, eftersom Kongen alt i 1663 forbød Calvinister, der vare vundne for Katholicismen, igjen at skifte Religion, ligesom det negtedes enhver katholsk Præst at blive Protestant. Men naar Grundvolden for Bygningen, Samvittighedsfriheden, var falden, hvem undrer sig da over, at man nu blindt stormede løs paa Resten af det Tempel, Henrik IV havde opført, og at kongelige Forordninger Slag i Slag fratog de Reformeerte de Mesterskabsbevillinger, der vare tilstaaede dem, samt bemyndigede protestantiske Børn i en Alder af 12 à 14 Aar til at forandre Tro uden deres Forældres Samtykke, paa samme Tid som det blev befalet katholske Præster at være tilstede ved de Reformeertes Dødsleie for at formane dem til Omvendelse

eller, hvis disse Reformeerte engang havde skiftet Tro, da at paanøde dem Alterens Sacramente, saafremt de ikke efter Døden vilde see sig udsatte for Pøbelens Spot og deres Liig slæbt bort og trukket gjennem Gaderne paa Karrer, saaledes som Tilfældet var med den stakkels Frøken Montalemberts Liig.

Saaledes vare altsaa de første Slag, hvormed Ludvig XIV — indenfor Retfærdighedens og Sømmelighedens Grændser — hjemsøgte sine troe protestantiske Undersaatter, og det er let at forstaae, at den, der ikke betænkte sig paa at krænke Familielivets Helligdom og reise de hadefuldeste Stridsspørgsmaal der, endnu mindre betænkte sig, naar han kunde ramme «Secten» som Sect. Derfor ophævedes ogsaa i Aaret 1669 de saakaldte «Chambres de l'édit» eller de combinerede Retter i Paris og Rouen, der fra det nantiske Edicts Udstedelse havde sikkret Protestanterne en upartisk Rettergang, hvorhos der ingen Tvivl er om, at Kongen allerede nu vilde være gaaet videre, om ikke Krigen med Holland for en Tid havde ført hans Tanker i en anden Retning, og om ikke Colbert, der vel saae, hvortil Forfølgelser vilde føre, havde formaaet sin Herre til at holde inde dermed, saa at den stolte Konge, der kun vilde erkjende een Villie i sit Rige, dog nu paa Ministerens og en fremmed Fyrstes, Markgrev Wilhelm af Brandenburgs, Forestillinger, endog i den Grad lod sig formilde, at han — saalænge Krigen med Holland stod paa — i Fred lod Protestanterne trykke deres hellige Bøger uden Øvrighedens Tilladelse.

De Forfulgte fik da et Pusterum, indtil Freden i Nimwegen var sluttet, og saa stor var trods Alt deres Tro paa «den allerchristeligste Konge», at de for fuldt Alvor troede, at nu, da denne første Forfølgelsens Æra var udrundet skulde de gyldne Tider fra Henrik IV's Dage vende tilbage. Dette Haab holdt sig omtrent i 10 Aar til 1676; men da viste det sig, at Forfølgelsens Uhyre kun i en Dekade havde hvilet for at tage nye Kræfter til sig, og da Tvangsforan-

staltningerne nu paany toge deres Begyndelse, fremtraadte de i en saa meget afskyeligere Skikkelse, som Forfølgelserne nu vare satte i System og havde draget et nyt Vaaben indenfor sit Omraade, Listens og Grusomhedens. At Kongens Planer virkeligt i Mellemtiden vare voxede, seer man tydeligt af et af Madame Maintenons samtidige Breve, som vinder i Interesse ved at sammenlignes med det ovennævnte, hun skrev til sin Broder kort efter Kongens Tiltrædelse af Regjeringen. I dette sidste Brev stod der: «Omvend dem, (Huguenotterne) omvend dem, kort sagt, paa enhver Maade, men omvend dem blot». Ligger der ikke heri et varslende Fingerpeg for de Begivenheder, vi nu skulle fortælle, og forberede de ikke paa, at Kongen for at naae sit Maal intet Middel vilde skye?

Han var i Virkeligheden ikke kræsen, og da der nu i Frankrig fra gammel Tid bestod et hemmeligt Fond til «Hæretikernes Omvendelse», saa lod han dette opstaae i en fornyet Skikkelse og lovede sig paa Forhaand gode Virkninger deraf. Disse udebleve heller ikke, og det saa meget mindre, som Kongen, der altid vidste at sætte den rette Mand paa det rette Sted, ogsaa her havde fundet et fortrinligt Redskab i Renegaten Pelisson, som blev Fondets Bestyrer, og om hvis Dygtighed til at vinde Proselytter Ordsproget talte, idet det sammenstillede «Bossuets og Pelissons Veltalenhed». I Sandhed ogsaa en vidunderlig Veltalenhed, som i kort Tid drev Tusinder af omvendte Protestanter ind i Kirkens Skjød, og det til en Priis af 6 Livres pr. Sjæl. Et saadant Held kunde ikke Andet end bestyrke Kongen i hans Illusioner, og hvad det nu gjaldt, var kun, at forhindre de Nysomvendte fra at falde tilbage igjen og at indjage de Tvivlraadige en gavnlig Skræk, hvis man ikke ved Overtalelser med det Gode kunde faae dem til at gaae over. Til den Ende fornyedes Lovene mod «de Frafaldne», som man ved enhver Gru — Tab af Eiendom og Liv eller Galeistraf — vilde forhindre fra at vende tilbage til deres gamle Tro, samtidigt med at Re-

sten af de blandede Domstole ophævedes, støttet paa den curieuse Betragtning, «at alt Partihad nu var udslukket». Og paa samme Tid, som man rev dette sidste Bolværk ned for Uretten, der øvedes mod de reformeerte Borgere, greb man endnu dybere ind i deres Familieliv, end Tilfældet hidindtil havde været, derved, at det blev umuliggjort Forældrene at kræve deres Børn tilbage, naar de i en Alder af 12 Aar ved en eller anden Forførers Mellemkomst havde søgt Ly i «la maison de la Propagation» i Sedan eller vel endog i 7 Aars Alderen «fordret» at skifte Tro, Love, som aabnede Døren for Proselytmageriet, og som derfor maatte have de skrækkeligste Følger.

Fra nu af gik der Lurere og Spioner omkring i ethvert Huus, som ventede paa at snappe et Barn væk eller at faae Kvittering for en gammel Gjæld, hvis man var «saa ædelmodig» ikke at ville forraade uskyldigt Blod, og da Kongens Vrede endog i den Grad faldt tungt paa Protestanternes Hoveder, at man forbød Lægerne at practisere «af Frygt for, at de ikke skulde advare deres katholske Patienter itide, naar Øieblikket var kommet til at nyde Sacramentet», og udstrakte dette Forbud til selve Jordemødrene, hvem man beskyldte for, at de i farefulde Tilfælde opoffrede Barnet for Moderens Skyld, selv om Fosteret skulde døe uden Daab og saaledes udsættes for evig Fordømmelse, saa var det klart, at den Tid var kommen, da Kongen vilde «ramme Fosteret i Moderens Liv» eller fra Roden af udrydde Kjætteriet.

Dette var i Virkeligheden ogsaa saa. En ny Forurettelsens Periode var udrundet, og i Mellemtiden var Hoffets Mod paa Forfølgelse i den Grad steget, at Intet nu kunde hindre Katastrophens Nærmelse eller det skjæbnesvangre Edicts Tilbagekaldelse.

Hvad der her mere end Alt kommer i Betragtning, er Kongens Forhold til Madame Maintenon, som fra 80'erne af drager en ny Løftestang ind for Forfølgelsen, nemlig Kongens saakaldte «Gudfrygtighed». Fra det Øieblik af, at denne

Dame havde fortrængt Montespan af Majestætens Hjerte, er der ved Hoffet kun Tale om to Ting, Kongens og Huguenotternes Omvendelse. De gaae Haand i Haand, og Maintenon paatager sig at lede dem begge efter at have sluttet Forbund med Kongens Skriftefader, La Chaise, og Frankrigs navnkundigste Prælat, Bossuet. Den 28de October 1679 skrev Maintenon: «Kongen» — der nu er i en Alder af 42 Aar og begynder at faae Afsmag for de voldsomme Lidenskaber — «tilstaaer sin Skrøbelighed, bekjender sine Feil og tænker alvorligt paa Kjætternes Omvendelse, hvorpaa man nu vil tage ordentligt fat», og hendes Brev blev altsaa atter Stormfuglen, der bebudede nye Orkaner og gav Signalet til de Begivenheder, der skulde bryde løs, efter at Kongen havde besluttet at udsone sine egne Ungdomssynder ved en Række Ulykker, førte mod hans Undersaatters Hoved. Men før de Tanker, der i dette Brev udtales, ere blevne til Begivenheder, er det interessant at see, hvorledes den Kamp, de bebudede, udkæmpedes paa Papiret og i Literaturen. Netop paa denne Tid udkom der nemlig i Frankrig 2 Memoirer, som give et tydeligere Indblik i Rigets indre Tilstand end mangen anden skriftlig Overlevering fra den Tid, og som viser, hvorledes Gemytterne trindt om i det hele Land vare satte i den heftigste Bevægelse ved de samme Spørgsmaal, der bevægede Kongens og Maintenons Aand, skjøndt disse Spørgsmaal fik en høist forskjellig Besvarelse. Den ene af disse Memoirer havde d'Aguesseau til Forfatter og hævdede Jansenisternes maadeholdne Anskuelse angaaende Protestanternes Forfølgelse. Forfatteren gik ud fra, at man skulde begynde Felttoget mod de Reformeerte med en Reformation af den katholske Kirke, nemlig af Geistlighedens Uvidenhed. Han, som alle Katholiker af Porte Royals Skole, vilde skabe Katholiker ved Overbeviisning og ikke fremkalde Hykleri ved Tvang. Men overfor denne maadeholdne Theori krævede Jesuiterne i en ikke mindre mærkelig Memoire en mere expedit Fremgangsmaade, der med eet Slag gjorde det af med Kjætteriet. «I værste

Fald» — hed det — «ville ved en blodig Omvendelse af de Reformeerte Fædrene blive fordømte som Hyklere, medens Børnene i ethvert Tilfælde ville tilhøre den katholske Kirke». Og der kan vel ingen Tvivl være om, hvilken Mening der seirede. Majoriteten i den katholske Kirke er altid bleven sig selv lig. For at sikkre sig en hurtig Seir og vinde en Befolkning tilbage, der var tabt ved Tidernes Uret, var man beredt til at offre Alt, selv paa Bekostning af Seirens Paalidelighed. Saaledes ogsaa denne Gang. Jesuiterne vare i afgjort Majoritet, og til dem sluttede sig Kongen og Maintenon tilligemed den uoplyste Masse af Folket, der altid i de voldsomste Midler har seet det virksomste Lægemiddel imod de aandelige Onder. Der stod da nu kun — efter at Striden var udkæmpet paa Papiret — tilbage at finde en Mand, som havde det rette Greb paa at føre det dræbende Slag, og denne Mand var allerede tilstede, det var Louvois, som ved at bringe Kongen paa den Idee «at blande noget Militairt ind i Sagen» gav et saadant Stød til den Lavine, der trak Frankrigs Storhed med i sit Fald, at ingen Standsning eller Betænkning fra nu af var mulig.

Allerede i Foraaret 1681 stadfæstedes de saakaldte «Dragonader» eller «bestøvlede Missioner» ved kongelige Decreter. Det første Forsøg med denne forfærdelige Soldatermission blev gjort i Poitou, en Provinds, der var fuld af Protestanter, og hvor Louvois havde fundet et villigt Redskab i Intendanten Marillac. I Marts 1681 tilskrev Louvois ham: «Jeg sender Dem her efter Kongens Befaling et Regiment Cavalleri. Hans Majestæt finder det rigtigt, at største Delen af Officererne og de Menige indqvarteres hos Protestanterne; men det er dog ikke hans Mening, at de Alle skulle indqvarteres der. Naar Kjætterne efter en retfærdig Fordeling skulle have 10, kan De gjerne tildele dem 20». Intendanten gjorde Mere, end Ministeren havde forlangt. Han sendte sine Dragoner om i alle Byerne i Poitou, hvor Huguenotterne boede, og lod dem indqvartere hos de fattigste Enker med

det Tilraab, «at det var Monarkens Villie, at disse Hunde af Kjættere skulde udryddes». Kan man da undre sig over, at Soldaterne trængte ind i Husene med dragne Sabler, og at de, naar de ikke mere fandt Penge eller Kostbarheder, slæbte de stakkels Offre ved Haarene til Kirken, eller hvis de ikke gad have den Uleilighed, piinte dem i Stilhed hjemme? At svie Neglene paa Hænder og Fødder af ved en sagte Ild, at brænde Læberne med gloende Jern, eller knuse de Værgeløses Ribbeen, Arme og Been, det var Midler, hvorved den brutale Magt i disse Egne skaffede Kirken en mere hurtig end sikker Seir, saa at Madame Maintenon endnu i Mai 1681 kunde skrive til sin Broder: «Jeg troer, at der i hele Poitou ikke bliver andre Huguenotter tilbage end vore egne Slægtninge», hvorfor det var «betimeligt» at kjøbe de Godser, Huguenotterne vilde sælge eller fraflytte. Men imedens hun sendte sin Broder Penge til denne indbringende «Geschäft», vakte disse Begivenheder en saadan Gru i det øvrige Europa, at f. Ex. Carl II af England ved den offentlige Opinion nødtes til at aabne de Flygtende et Tilflugtssted i sit Land. Samme Fremgangsmaade fulgtes af andre Stater og deriblandt ogsaa af Danmark. Og forsaavidt virkede denne Medlidenhed, viist mod disse Ulykkelige af Fremmede, paa Kongens Sind, at han et Øieblik betænkte sig, standsede Forfølgelsen og kaldte Marillac tilbage.

Denne Tøven maa dog ene forklares af den Angst, der stundom overfalder Forbryderen i det Øieblik, han vil fuldbyrde sin forbryderiske Handling; thi 1684 begyndte Dragonaderne igjen, og denne Gang var det Boufflers, som i Spidsen for de kongelige Tropper drog ind i Bearn. Boufflers var en endnu større Despot end Marillac, og Soldaterne viste sig derfor om muligt endnu grusommere i Bearn end i Poitou. Nye Piinsler bleve opfundne til at overvinde de Gjenstridiges Modstand med, og iblandt dem een, der bedre end Alt kaster Lys paa den Tid, om hvilken vi skrive. Vilde en Reformeert ikke paa anden Maade give efter, saa tvang

man ham til at «vaage». Det vil sige, den ene Soldat afløste den anden for fra Døgn til Døgn at holde Søvnen fra Slagtoffrets Øine. De Midler, man i dette Øiemed anvendte, var Trommelarm, Skrig, Gudsbespottelse o. dsl., hvis man ikke valgte at forsyne den Gjenstridiges Hoved med en Kobberkasserolle, hvorpaa man ubarmhjertigt bankede, til Offeret gik fra Sands og Samling. I Sammenligning med denne Grusomhed var det at lege Himmelspræt med Kjætterne, at ophænge dem i Touge og blæse dem Tobaksrøg ind i Næsen kun uskyldig Morskab for Soldaterne, der kappedes med Officererne om at forhaane Mænd og Qvinder og at opfinde Omvendelsesmidler, der vare smertefulde uden at være dødelige. Kan man undre sig over, at de bearnske Hugenotters Modstandskraft knækkedes ved saadanne Rædsler, saa at Intendanter og Generaler igjen havde den Glæde at kunne føie en ny Provinds af Omvendte til hans allerchristeligste Majestæts Riger og Lande? Kan det undre os, at Glædesblus bleve tændte i det hele Frankrig, og at Kongen og Maintenon søgte til deres Bedekamre for at takke Himlen for denne nye Seir, ved hvilken det var blevet Ludvig muligt, hvad der var blevet negtet hans Forgænger i Regjeringen, at knække Huguenotternes ikke blot politiske, men ogsaa religieuse Modstandskraft, at man jublede over en Seir, hvis Hæderlighed man begrundede i den Maxime, «at Gud benytter sig af alle Midler til at føre Kjættere tilbage til Kirken», hvilken jesuitiske Grundsætning bliver dobbelt afskyelig derved, at den paakalder den guddommelige Kjærlighed som Skjul for en umenneskelig Grusomhed? Og kan det endeligt vække Forundring, at da Forfølgerne havde faaet Blod paa Tanden, gik Dragonaderne deres Tour rundt i alle Frankrigs Provindser paa en eneste nær, Omegnen af Paris, hvor Kongens personlige Nærværelse til en vis Grad lagde Baand paa Forfølgernes Iver, og det maaskee endog kun, fordi man vidste, at man i Syden vilde tage Revanche for den nødtvungne Skaansomhed i Norden? Der, i Frankrigs frugtbareste og hidtil rigeste protestantisk

Besiddelser, naaede Undertrykkelsen og Forurettelsen deres Høidepunkt, og Nismes og Montauban gjenlyde af de Forfulgtes Klage. «En Olding i Nismes», fortæller Historien, «der Dag fra Dag var bleven berøvet Søvnen, vender endeligt tilbage til den katholske Kirkes Skjød». «See, nu er De i Fred», siger hans katholske Bøddel til ham. «Ak, Monsieur», svarede den Ulykkelige, «jeg venter ingen Fred uden i Himlen, og give Gud, at den Handling, jeg nu har foretaget, ikke maa lukke mig Himlens Døre for stedse». I god Overeensstemmelse hermed var det, at man kastede de Gjenstridige «der tragtede efter den taabelige Ære at være de sidste Bekjendere af en Religion, som mishagede Hans Majestæt», i tragtformede Fængsler, de saakaldte «Chausses d'Hypocras», eller Filtreerposer, i hvilke Offeret blev heiset ned igjennem et Hul foroven, hvor han ingen Hvile kunde finde for sit Legeme og saaledes hverken kunde sidde, ligge eller gaae. Alt dette stræbte hen mod det ene og samme Maal: paa Bekostning af Frankrigs Lykke at udvide den politiske Eenhed ogsaa til det aandelige og religieuse Omraade, og et saadant Forsøg tøvede ikke med at bære sine Frugter.

Som det gjerne gaaer, at der i ethvert Parti findes stærke og svage Naturer, besindige Folk og Fanatikere, saaledes ogsaa blandt Protestanterne; en Deel af dem afsvor eller emigrerede, og en anden Deel pønsede paa Hævn og Modstand til det Yderste. Og da det under saadanne Omstændigheder ikke kan være tvivlsomt, hvilket Parti der er talrigst, saa talte man i denne Tid Omvendelserne og Udvandringerne i Hundredetusindeviis, uagtet Kongen samtidigt havde søgt at forhindre de Forfulgtes Udvandring ved Decreter, der istedetfor Døden idømte dem livsvarig Galeistraf. Emigranternes Standhaftighed beseirede Sporhundenes Paapassenhed, med Tab af Sundhed og Eiendom naaede de over Grændserne og førte — netop da deres ivrigste Talsmand i Frankrig, Colbert, døde — et stort Contingent af Dygtighed til deres Moderlands Fjender, en Omstændighed, hvoraf de tilgrænd-

sende Fyrstehuse vare kloge nok til at benytte sig, medens «den store, ufeilbare Konge», var som slagen med Blindhed og trygt gik frem i Maintenons, Louvois's og Kantsleren Le Telliers Ledebaand. Ja, i samme Forhold som Emigranterne syntes at have Held med sig, i samme Forhold steg den kongelige Vrede, der ikke vilde blive sig sin Feiltagelse bevidst, saa at Lov paa Lov, Slag paa Slag ramte de uskyldige Undersaatters Hoved, der enten ikke havde Midler til at udvandre eller ikke havde villet det, indtil endeligt et nyt Brev fra Maintenon, dateret August 1685, bebudede de værgeløse Offre, at det endelige Slag nu vilde blive rettet mod dem og deres Religion. I Brevet stod der: «Kongen, der tænker paa Kjætternes fuldstændige Undertrykkelse, holder daglige Conferentser med Le Tellier o. Fl. I Raadet taler Hr. de Chateauneuf for tvingende Foranstaltninger, Hr. de Louvois vil gaae lempeligt tilværks». Hvilken Afstand laa der ikke mellem dette Brev og Brevet af 1672, til hvilket Maal af Undertrykkelse var man ikke kommet, og hvilke Samvittighedshensyn havde man ikke kastet overbord, naar Hr. de Louvois's Foranstaltninger bleve kaldte lempelige? Der var da nu gjort Plads i Kongens Sjæl, og Grunden var ryddet for det Foretagende, der i en Række af Aar havde staaet som det fjerne Maal for Maintenons, Bossuets og den hele Geistligheds hemmeligste Ønsker, det forhadte Edicts Tilbagekaldelse, der i Virkeligheden ogsaa fandt Sted den 22de October 1685.

Der er ved denne Foranstaltning intet Væsentligt at bemærke. Det satte kun Lovlighedens Stempel paa en Række ulovlige Handlinger, som ogsaa uden kongelig Autorisation vilde have gaaet for sig, og Opfindsomheden i Retning af Forfølgelse var saa udtømt, ethvert Skin af Frihed i Cultus, religieus Forfatning og Overbeviisning var saa udvisket, at Decretet intet Nyt kunde føie til, hvad der alt forhen var skeet, om end i en noget lempeligere Form.

Hellere da end at trætte Læseren ved en Recapitulation af de Grusomheder, som den kongelige Forordning stadfæstede,

hellere end at dvæle ved Fortællingen om «Omvendelser, hvor der mellem Torturen og Omvendelsen, mellem Afsværgelsen og Communionen ofte kun laa 24 Timer», ville vi ved Afslutningen af dette Afsnit, der er saa vigtigt for Frankrigs politiske og religieuse Stilling, korteligt erindre om de ulykkelige Følger, Ophævelsen af det nantiske Edict havde for dette forhen saa mægtige Land.

Oplysningen herom vil bedst fremgaae af nogle Tal. Før Tilbagekaldelsen af Edictet talte man i Provence 72,000 Protestanter. Af disse udvandrede mellem 1686 og 98 en Femtedeel. I Dauphiné og Languedoc, hidtil Protestanternes sikkreste Tilflugtssteder i Syden, var Forholdet mellem de Blivende og Emigrerende som 3 til 1, ja nogle Steder som 2 til 1. Af hele Lyons protestantiske Befolkning blev der ikke meré end 20 nyomvendte Familier tilbage, og saaledes i det hele Frankrig, der i Løbet af næppe 20 Aar saae sig berøvet sin rigeste og vinskibeligste Befolkning, sin Handel og Industri standset eller tilintetgjort og sine betydeligste Videnskabsmænd landsforviste, og det alene for, at en Konges Grille om Enevældens Betydning kunde blive næret og for, at en aandelig udygtig, doven og fanatisk Skare af Katholiker kunde brede sig paa de Fordrevnes Territorium, uden at de paa nogen Maade havde Evne til at faae Markerne til at blomstre eller Pengene til at flyde ind i Statens Kasse, som Tilfældet havde været med de Reformeerte. Hvor trøstesløs Tilstanden var i Frankrig paa denne Tid, derom vidner Benoit, det nantiske Edicts Historieskriver, idet han beretter, hvorledes man paa alle Kanter af Riget «saae disse stakkels domfældte Protestanter drage afsted i store Hobe, med Jernlænker om Halsen og lænkede sammen med Tyve og Folk, der vare dømte til Steile og Hjul, for at gjøre dem Straffen endnu mere følelig»; en anden Forfatter fortæller ligeledes, hvorledes man ved Vintertid Dag og Nat bevogtede Landeveiene og Flodovergangene for at forhindre Emigranterne i at frie sig fra Galeistraffen eller Døden, dem, der hellere

end gjerne vilde være blevne i Frankrig, om deres utaknemmelige Fædreland havde tilladt dem det, og som ved Sorgen i deres Blik og Uvisheden i deres Skæbne dobbelt vidnede mod den Mand, som nu holdt Frankrigs Styrelse i sin Haand, og som samtidigt med, at de uhildede Tilskuere gave et saa sanddru Billede af hans Regjeringsmaade, glædede sig over at have decimeret sine protestantiske Undersaatter i den Grad, «at der nu kun fandtes en 12 à 15,000 Kjættere tilbage, som tilmed dagligt toge af i Antal».

IV.

Camisardkrigen.

Saaledes syntes Alt i Frankrig at forene sig for at bevare Kongen i hans Illusioner, og det paa en Maade, der minder om Bibelens Ord: Gud slaaer de Forhærdede med Blindhed, for at de ikke skulle see. Louvois, der frygtede for, at Forholdsreglerne mod Protestanterne skulde aflede Kongens Opmærksomhed fra vigtigere Krige, hvis Sagen ikke blev endt med eet Slag, sluttede sig til Maintenon, som ved Forfølgelsen syntes at ville sone den Brøde selv engang at have været Protestant, og fra Maintenon udgik Indflydelsen til Alle dem, der nærmere eller fjernere stode i Forbindelse med Hoffet. Det var da ikke blot Kantsleren, le Tellier, der hævede denne Statsact til Skyerne ved at forsikkre, at han ikke meer vilde underskrive noget Decret efter at have sat Seglet paa dette skjæbnesvangre Document; ogsaa Bossuet var ude af sig selv af Begeistring, da han i den franske Geistligheds Navn tolkede de Følelser, der gjennemtrængte Landet i Anledning af Edictets Ophævelse, og det i Ord, der ved deres Pomp skulde lade formode, at Ludvig XIV ved sit Decret havde begrundet en ny «Gloriens Æra» for Frankrig, istedetfor at han havde bragt det i den største Ulykke· «Lader os», sagde han i den berømte Tale, «rørte over saa

mange vidunderlige Velgjerninger, udgyde vore Hjerters Følelser overfor Ludvigs Fromhed», og nu fulgte der en oratorisk Udgydelse, som ikke sparede paa store, historiske Sammenligninger med Constantin, Theodosius, Marcian og Carl den Store, disse Historiens Heroer, «der havde befæstet Troen og udryddet Kjætteriet», Alt i god Overeensstemmelse med senere Udtalelser og Handlinger*) af samme Prælat i samme Anledning, men ogsaa Alt holdt i en saa oratorisk Stiil, at den, der ikke var fortrolig med Prædikestilen paa Ludvig XIV's Tid, let maatte komme til at troe, at Talens Blomster skulde tjene til at dække et Hul i Overbeviisningen, og at Smigeren i denne geistlige Hyldest skulde forhindre Bindet i at falde fra Kongens Øine.

Hertil forslog dog ingen geistlig Veltalenhed. Begivenhederne talte for sig selv, og der hengik ikke et Aar fra Edictets Ophævelse, før den haarde Virkelighed overbeviste baade Hoffet og Bossuet om, at de enten med eller mod deres Villie havde taget feil, og at Edictets Ophævelse langt fra at udrydde Protestantismen havde styrket den, idet Forfølgelsen fremkaldte Martyrer; «den gav de philosophiske Ideer en Styrke, som de religieuse aldrig havde havt, og hvervede Soldater til en Hær, som dog hverken Maintenon eller Bossuet vilde arbeide for, nemlig Voltaires».

At det forholdt sig saaledes, derom vilde allerede den lidenskabsløse Tilskuer være overbeviist før Ediktets Tilbagekaldelse, naar han saae, hvorledes den Deel af Befolkningen, som ikke vilde emigrere, Fanatikerne, beredte sig til at modtage det sidste dræbende Slag. Alt i Foraaret 1683 sluttede de sig sammen i et Forbund, hvis aabent udtalte Hensigt var at gjenoprette den lovlige Orden, som Kongen havde hævet, ved paa en vis Dag i Aaret at samle sig til offentlig Gudstjeneste paa alle de Steder

---

*) See herom: Peyrats Bog om Bossuet som kirkelig Personlighed. Afsnittet: Bossuet overfor Protestanterne.

i Frankrig, hvor en saadan tidligere havde været tilladt. Røbede dette Feighed eller Opgivelse af en fortabt Sag? Eller kan det ikke med større Sandhed siges, at hverken de kongelige Troppers gjentagne Blodbad paa de oprørske Tropper, eller en Noailles', Foucaults eller Basvilles blodige Grusomhed formaaede Huguenotterne til at nedlægge Vaabnene eller opgive den Overbeviisning, at ethvert Menneske har Ret til at dyrke Gud paa sin Maade? For denne Opfattelse tale Begivenhederne, og vi skulle nu vise, hvorledes det store Værk, som Ludvig XIV og hans Samtidige havde fremstillet som en værdig Gjenstand for Fremtidens Beundring, faldt sammen just i det Øieblik, da han skrev til Paven, «at der i hans hele Kongerige næppe var 12 à 15,000 Kjættere tilbage», vi skulle vise, hvorledes Protestanterne, der vare blevne som lamslaaede ved det første Slag, lidt efter lidt reiste sig igjen og i Forsvaret for deres Fædres Tro udviste et Heltemod, som intet Nederlag kunde betvinge, saa længe der var det mindste Haab om Seir, og som endogsaa fik en mægtig Konge til at rødme over, at han i sit Rige havde indført en ny Inqvisition og gjort sit Land til et Fængsel, hvorfra Ingen, der havde en anden Tro end Fyrsten, kunde undslippe uden med Fare for at blive ført til Døden. Med denne Protestanternes Reisning gik det saaledes til.

Henimod Slutningen af Aaret 1700 eller henved 15 Aar efter, at Huguenotterne havde seet ethvert af deres Tilflugtssteder gjennemsnuset og gjennemplyndret af de kongelige Tropper, efter at de, selv i de forbigaaende Perioder, hvor Kongens bedre Overbeviisning fik Leilighed til at tale, havde seet deres Præster førte til Galgen og deres Tilhørere til Steilen, viste der sig pludseligt i Cevennerne et Phænomen, som alt tidligere har ledsaget Religionsforfølgelserne, idet Personer fremstode, der havde en egen Spaadomsgave, Folk, som saae Syner ved høilys Dag, og om hvilke Rygtet, som i disse eensomme Egne gjenlød stærkere, fortalte de vidunderligste Ting. «Hvor disse Hellige samlede sig», hed det,

«vistes der dem Vei til Ørkenen ved himmelske Luftsyn». Ja endogsaa Børnene propheterede. Med andre Ord: i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede gjentoge alle de vidunderlige Begivenheder sig, som havde ledsaget den christne Religions Indtog i Verden. Clairvoyancen udbredte sig som en Epidemi, ja ikke blot protestantiske men ogsaa katholske Børn udtalte ildevarslende Spaadomme om det romerske Babylon. Intendanten i Languedoc, Basville, havde den Fornøielse i Fængslerne i Usez at indeslutte ikke mindre end 300 unge «Seere», om hvilke Facultetet i Montpellier afgav den Erklæring, «at de vare betagne af et Slags religieust Galskab eller grebne af Fanatisme». Han sendte da Nogle af dem til Galeierne og stak Andre ind i Regimenterne. Man tog paany sin Tilflugt til Magten og nedsablede flere af Deeltagerne i disse prophetiske Forsamlinger, idet Regjeringen i dem ikke uden Grund saae en Fornyelse af de «hemmelige Forsamlinger» af 1683. Men Strengheden, der hist havde bevirket Underkastelse blandt Mange, fremkaldte her Trods, og Frøkornet til en ny Krig «mod Kongen og Præsterne» blev i al Stilhed lagt. Ja, uagtet Udlandet efter Freden i Rijswick havde ladt de franske Protestanter i Stikken, saa vare de omtalte Voldsomheder i Forening med en uretfærdig Beskatning af de tiloversblevne Huguenotter tilstrækkelig til at opflamme Hævnfølelsen hos de Underkuede, saa at de med en Iver og Hurtighed, som kun Hadet indgiver, kastede sig over et længe udseet Offer blandt den katholske Befolkning.

Dette Offer var Abbed du Cheyla, Hovedpræst i Districtet «les Hautes-Cevennes», som i 15 Aar havde været disse ensomme Egnes onde Aand, som havde gjort sit Huus til et Fængsel og et Inqvisitionstribunal, for hvilket Offere fra alle Egne slæbtes. I Midten af Juli 1702 vare nogle Folk fra denne Egn, som stode i Begreb med at emigrere, blevne paagrebne af du Cheylas Snaphaner og førte for denne ærværdige Prælat, der opholdt sig i Pont de Montvert, og da

han efter sin Sædvane havde ladet dem føre til Galgen eller Galeierne, saa samlede nu en af de saakaldte Propheter ved Navn Seguier en Flok Bjergboere om sig, og ved deres Hjælp befriede han Fangerne samt gjorde den gode Abbed et Hoved kortere.

Denne «lille Krig» var Begyndelsen til den store.

Thi vel blev Seguier senere greben og lagt paa Steile, men hans Død blev hævnet hundredefold paa Hovedmændene blandt Protestanternes Forfølgere, baade blandt Læg- og Prækstestanden, og iblandt hine da navnlig paa Skatteopkræverne. Ja, inden man vidste et Ord deraf, stod Borgerkrigen paany i lys Lue, en rasende, utrættelig Borgerkrig, hvis egentlige Kampplads Midtpunktet af Cevennerne var, der hvor de 3 Bjergtoppe, la Lozère, de l'Aigoal og de l'Esperou hæve sig mod Himlen, og hvor Tarn har sit Udspring*). Og Krigen, der var brudt løs ved «en Prophets» modige Optræden, førtes ogsaa af Propheter, idet ikke een af Cheferne i dette mærkelige Oprør var uden Spaadomsgave eller Inspiration. En af de betydeligste Chefer i dette selsomme Officeerscorps var et ungt Menneske paa 17 Aar, Cavalier, som har bevaret et berømt Navn i Historien. Til Hovedanførerer for Opstanden valgte Bønderne en ung Mand paa 27 Aar, Roland, som ved sin ædle, ophøiede og strenge Charakteer var velskikket til en saadan Post, idet der over hans storladne Heroisme var kastet et vist romantisk Skjær, som satte Indbildningskraften i Bevægelse. Roland saae sig snart omgiven af 3 à 4,000 Mennesker, som kaldte sig selv med det velklingende Navn: «Guds Børn», medens Katholikerne benævnede dem: «Camisarder» paa Grund af de hvide Skjorter, de iførte sig for at kunne kjende hinanden i Mørke. Citadeller og Arsenaler fandt de i Bjerghulerne, og støttende sig til disse naturlige Fæstninger nedreve de enhver katholsk Kirke i mange Miles

*) Fra les Hautes - Cevennes som Centrum udstrømme Floder i alle Retninger, Loire, Allier, Lot, Tarn o. fl.

Omkreds, dræbte eller forjoge Præsterne, overrumplede Borgerne og Byerne, adsplittede de Soldater, der bleve sendte ud imod dem, og inddroge i deres Kasse Skatter og Tiender efter at have nedsablet de katholske Forpagtere, som ikke havde bragt dem Tienden istedetfor den katholske Kirke.

Der kom nu Uro i den katholske Leir. Stænderne i Languedoc, der havde samlet sig i Løbet af November Maaned i Montpellier, voterede Penge til et nyt Contingent mod de oprørske Bjergboere. Basville maatte tilskrive Ministeren, og saa nødigt han vilde tilstaae, at alle hans og Louvois's Combinationer vare slagne feil, saa nødigt som Maintenon vilde fremtræde for Kongen med den ydmygende Bekjendelse, at hendes Kløgt og Kongens Almagt i dette Tilfælde var strandet, saa maatte de dog rigtigt til det; thi det var paa den høieste Tid at møde Bevægelsen med Magt, siden den allerede fra Bjergene af havde udbredt sig til Sletterne om Nismes og derfra lige ned til Havet, hvorfor endogsaa den commanderende Officeer i Languedoc, Grev de Broglie, var bleven slagen af Camisarderne ved Bredderne af Vistre den 12te Januar 1703. Kongen sendte da en af Frankrigs Marschaller, Montrevel, afsted med 10,000 Mand, der vare udtagne af Armeerne i Tydskland og Italien, samt mep 20 Kanoner og 600 Bjergjægere, der vare øvede i Guerillakrigen, og disse Tropper bragte en Expedition til at strande, der var sat i Scene af Cavalier som et Forsøg paa at faae Vivarais til at reise sig. Ligeledes blev nu Roland i Spidsen for 1,500 Camisarder slagen ved Pompignan af 5 à 6,000 Soldater, som Montrevel havde sendt derhen i det Haab, at han ved en Amnesti med et Slag skulde gjøre en Ende paa Revolten. Han sammenkaldte til den Ende Adelen i Cevennerne, der for største Delen var fremmed for Opstanden, og erklærede den, at der ingen Religionskrig førtes, men at Sagen alene dreiede sig om at gjenoprette Lydigheden mod Kongen. I den Anledning opfordrede han dem til at nedlægge Vaabnene. Camisarderne skjød dem af deres Kammerater, som toge imod Amnestien, og ved-

bleve med Fjendtlighederne. Da lod Montrevel, der var forbittret over det ringe Held, hans Plan havde havt, en Mølle brænde, hvor Protestanter, Mænd og Kvinder, Voxne og Børn, afholdt en religieus Forsamling, og de Ulykkelige, der søgte at undkomme, bleve kastede tilbage i Flammerne. Ja siden lod han endog hele Befolkninger deportere, som havde forsynet Camisarderne med Krigsforraad. Men skjøndt hans Fremgangsmaade ved denne Leilighed var en saadan, at end ikke Basville vilde have tilladt sig den, saa opnaaede han dog ikke Mere ved sin Grusomhed end tidligere ved sin Mildhed. Ved at sætte den civile Befolkning i Fortvivlelse forøgede han kun Krigens Flammer, og Chefen for den oprørske Bevægelse, Roland, viste sig fra nu af som en frygteligere Modstander end nogensinde. Ja, selv Cavalier, der om Natten var bleven omringet i Egnen mellem Anduz og Alais af et stort Troppecontingent, vidste at bane sig en Vei gjennem Dynger af Lig. Og paa samme Tid, som dette foregik, blandedes der endnu et nyt og mere frygteligt Element ind i Krigen. De katholske Bander i Dalen Céze havde grebet til Vaaben mod Camisarderne, under Navnet de hvide Camisarder eller les cadets de la Croix, idet en Eremit anførte disse Bander, der af Kongen bleve anerkjendte som regulaire Tropper, og hvem Paven tildeelte fuld Aflad i Udtryk, der vare laante fra de gamle Buller paa Korstogenes Tid. «Den hellige Milits», som den pavelige Bulle kaldte dem, begik de største Nederdrægtigheder mod Venner og Fjender, saa at Montrevel endog blev nødt til at anvende de kongelige Tropper mod disse nye Forbundsfæller. Krigen tog altsaa bestandigt til i Udstrækning. Camisarderne, der vare deelte i mindre Hobe, forsvandt, naar man troede at have dem, og sloge ned som Lynet, hvor de mindst ventedes. Nye Mirakler bestyrkede Insurgenterne i deres Tro. Man fortalte, at en af Propheterne, der saae sine Troesfællers Tillid svigte, havde bestaaet Ildprøven for at bevare deres Overbeviisning, og at han var gaaet gjennem Flammerne.

uden at de havde skadet ham. Det saae da ud, som Krigen i Cevennerne ingen Ende skulde faae.

Saaledes stode Sagerne i Aaret 1703. Om Opstanden end ikke vilde udbrede sig videre, saa var der dog heller ingen Udsigt til, at den vilde uddøe. I September samme Aar holdt Montrevel, Basville, Biskopperne og de fornemste Officerer en Sammenkomst i Alais, hvor man drøftede Midlerne til at faae Ende paa Sagen. Basville modsatte sig Bjergboernes fuldstændige Udryddelse, man erklærede sig enig i, at man jævnede Landsbyerne og de enkelte adspredte Huse med Jorden. Indbyggerne skulde da tvinges til at rykke ind i Byerne og de store Flækker, for at Oprørerne kunde blive afskaarne fra ethvert Tilflugssted. Og just da man bestemte sig til dette voldsomme Skridt, var Faren større end nogensinde. En Ætling af Cevennernes fornemste Adel, Abbed la Bourlie, en modig og intriguant Mand, havde nemlig besluttet sig til at kalde sin Fødeby, le Rouergue, til Vaaben, ikke saa meget af religieuse Grunde som af Forbittrelse mod de uretfærdige Skatter. Han havde sat sig i Forbindelse med Chefen for Camisarderne, Roland, og troede at kunne forene Katholiker og Protestanter til et fælles Angreb mod Staten. Og samtidigt med, at dette skete, havde de andre protestantiske Magter besluttet sig til at undsætte Camisarderne. Man vil forstaae, hvad der i dette kritiske Øieblik stod paa Spil. Men til Held for Kongen fik den engelske Flaade ikke Leilighed til at forene sig med Oprørerne, ligesom den Bevægelse, Bourlie havde sat i Scene, blev røbet for tidligt, hvorved det blev muligt for de kongelige Tropper at kvæle den itide. Tropperne benyttede nu denne uventede Seir til paany at hærge Cevennerne, der paa een Gang vare omgivne af et Net af kongelige Tropper og af en katholsk Milits, saa at der snart ikke var Mere tilbage at ødelægge. Mere end 400 Kirker og Landsbyer gik op i Luer. I 20 Miils Omkreds var Landet som en Ørken, fordi Cheferne i Camisardkrigen, og i Særdeleshed Cavalier, medens

dette foregik, vedbleve at kredse mellem Slettelandet og Bjergene, idet de paa mangfoldige Steder brøde Maskerne i det Net, som omgav dem, og besvarede Fjendens Hærgninger med nye Ildebrande, ny Vold og nye Fourageringer i de Kongeliges Kvarterer, hvortil de vare henviste, efter at al Tilførsel var dem afskaaren fra Protestanternes Side. Paa denne Maade holdt de sig Vinteren over, og skjøndt et gjentaget Forsøg paa at reise Indbyggerne i Vivarais strandede, lykkedes det dog Cavalier at vinde nye Fordele. Paa ethvert Punkt toge Rebellerne Angrebet op igjen, og det med Fortvivlelsens hele Mod, saa at Kongen endog lod Montrevel kalde tilbage og besluttede at sende Villars til Cevennerne — da han paa Grund af Forholdene i den større Krig, Frankrig samtidigt førte, for Øieblikket var uden Commando — for at denne misfornøiede Provinds endeligt ved hans Dygtighed kunde blive bragt til Ro.

Montrevel, der følte sig stødt ved denne Tilbagekaldelse, søgte først med eet Slag at gjøre en Ende paa Revolten. Han fik Cavalier til at følge sig ned til Sletten om Nismes og omringede ham der i April 1704, men denne Camisandernes frygtesløse Fører lagde ved denne Leilighed ikke blot et uovervindeligt Mod for Dagen, han viste sig tillige som udmærket General*) og forsvarede sig en heel Dag igjennem med 1,200 Mand mod 6 à 8,000 kongelige Tropper, hvorhos han tilsidst banede sig Vei gjennem Fjendens Rækker efter at have efterladt 5 à 600 af sine Kammerater paa Valpladsen. Samme Dag angreb destoværre et andet Troppecorps paa 5 à 6,000 Mand Roland i Nærheden af Alais, hvorfor Roland, der kun havde 5 à 600 Mand hos sig, blev overvældet af Overmagten, saa at Cavalier endnu paa sit Tilbagetog fik en Dyst at bestaae med dette Corps, der havde slaaet hans Kampfælle. Følgen var dog, at største Delen af

*) Om denne mærkelige Guerillahelt see: Vie de Jean Cavalier par Puaux. Straszburg 1868.

de Camisarder, der havde samlet sig ved Pont de Montvert, bleve nedsablede paa dette Sted, hvor Opstanden havde taget sin Begyndelse.

For første Gang bleve disse ubetvingelige Helte betagne af Modløshed. Villars benyttede sig heraf. Efter hans Instrux var det ham tilladt endnu engang at forsøge, hvad der kunde udrettes ved Mildhed, idet Kongen nu følte, at man ved alle Midler maatte læge dette Saar. Alligevel tænkte Roland, den egentlige Sjæl i denne religieuse Opstand, i Overeensstemmelse med sin faste og urokkelige Charakteer, paa intet Andet end at gjenoptage Krigen, medens derimod Cavalier, der var mere glimrende som Kriger end bestandig af Charakteer, tilbød bedre Chancer for et Forlig. Han indlod sig i Underhandlinger. Efter at have tilskrevet Villars et Brev, hvori han underordnede sig den kongelige Myndighed, søgte han i Nismes en Sammenkomst med Marschallen ved hvilken Leilighed der blev stillet Gidsler og udstedt Leidebrev, ja han tog endog senere, medens de forberedende Underhandlinger stode paa, Ophold i Calvisson, 2 Miil fra Nismes. I Tusindviis strømmede nu Protestanterne sammen til dette Sted fra alle Kanter i Landet for at holde Gudstjeneste med deres elskede Chef og de Camisardhøvdinger, der omgave ham. Til stor Ærgrelse for Geistligheden og den hele forfølgelsessyge Skare af Lægfolk nedlagde Villars ingen Indsigelse mod disse Sammenkomster. Ja, der blev endog sluttet et Forlig af 17de Mai, hvori Villars i Kongens Navn tilstod Protestanterne Ret til at emigrere uden Tab paa Gods og Eiendom, medens de, der vilde, kunde blive tilbage, uden at der skulde tilføies dem Overlast. Endeligt bestemte Tractaten, at de Fanger, der endnu holdtes tilbage i Fængslerne eller paa Galeierne, skulde sættes i Frihed under samme Betingelse som de amnesterede Oprørere. Cavalier selv fik Titel af Oberst og Tilladelse til af sine Kammerater at udtage et Regiment Soldater, som skulde have fri Religionsøvelse i Lighed med, hvad Tilfældet var med fremmede Tropper, der stode i fransk

Sold. Og saaledes syntes da dette blodige Oprør at have opnaaet, hvad hverken Klogskaben eller den simpleste Menneskeligheds retfærdige Fordringer kunde sætte igjennem. Men alligevel var Enden ikke endda. Roland negtede nemlig at undertegne det Forlig, Cavalier havde sluttet, hvis Regjeringen ikke vilde tilstaae almindelig Religionsfrihed. Og da samtidigt Rygtet om et Hjælpecorps, der blev udrustet i England, udbredte sig i Cevennerne, sluttede samtlige Chefer af 2den Rang sig om Roland og vendte tilbage til Bjergene. Man lod Cavalier tilbage i Calvisson med 620 Mand, hvilke Villars skaffede fri Afreise til Bourgogne, hvorfra Cavalier paa kongelig Befaling reiste til Versailles. Her havde han — som han fortæller i sine Memoirer — en Sammenkomst med den store Konge, der ikke uden en vis Foragt i Blikket skottede til den lille Mand med det uanseelige, bondeagtige Ydre, som i hele 2 Aar havde vovet at bekrige Frankrigs Konge. Cavalier blev sendt tilbage til Bourgogne og derfra til Elsasz, men derfra kastede han sig, fordi han troede sin Frihed truet og ikke længere nærede Haab om at see et Forlig anerkjendt, som største Delen af hans Kammerater misbilligede, ind i Schweitz med de faa Venner, der endnu vare blevne ham troe, og sluttede sig i Piemont til de franske Flygtninge, der kæmpede for Hertugen af Savoyen mod Frankrig. Ligesom Schomberg og andre af Frankrigs ypperste Generaler, der ved Edictets Ophævelse vare blevne nødsagede til at emigrere, bragte han til sit Moderlands Fjender et Talent og en Tapperhed, der kunde være komne hans Fædreland tilgode.

Men imedens Cavalier gik i Landflygtighed, saa førte Bourlie, der ogsaa havde maattet emigrere, efter at hans Forsøg paa at revoltere hans Fødeby var strandet, fra Nizza til Grændsen af Languedoc en lille Flotille, der rummede et Par Hundrede Flygtninge med Vaaben og Krigsforraad, samtidigt med, at Camisarderne, der i Forveien vare underrettede herom, i Mængde stege ned ad Cevennerbjergenes Skraaninger,

forklædte som Høstfolk. Atter denne Gang lugtede dog de kongelige Tropper itide Lunten. Største Parten af Camisarderne bleve fangne, og et Uveir adsplittede Bourlies Flaade. Den Eneste, der under disse fortvivlede Omstændigheder ikke tabte Modet, men blev urokkelig, var Roland, og Villars nødtes derfor atter — skjøndt meget mod sin Villie — til paany at lade Byerne afbrænde og gaae frem med ubønhørlig Strenghed mod Oprørernes Hjælpere, hvilket havde den sørgelige Følge, at Revolten netop i det Øieblik, den syntes at ligge under, paany fik Livskraft og udbredte sig til Egne, hvor den i sin seirrige Tid aldrig havde kunnet naae hen. Vivarais reiste sig, og nye Fjender viste sig i Dauphinés Skove, ja det syntes, som om Roland endnu engang skulde kunne trodse sine Modstandere, da en Forræder endelig overgav ham i Villars' Hænder for Penge. Han blev paagreben paa Slottet Castelnau hos en ung Dame af Stand, der havde fattet en lidenskabelig Kjærlighed til ham. Han forsvarede sig som en Løve, og Fjenderne bortførte tilsidst kun hans Lig som Trophæ. Dette skete i August 1704, og da Hovedet for Hjorden var faldet, saa gjorde Faarene ikke længere Modstand. Villars slog da ogsaa ind paa Tolerancens Vei, hvorved største Delen af de underordnede Førere gave Kjøb og begave sig til Genf efter at have erholdt Løfte om deres fangne Kammeraters Frigivelse. Nogle modtoge endog lavere Grader i Armeen, og paa samme Tid, som Villars afvæbnede Cevennerne, opmuntrede han Bønderne til at opbygge deres Hytter paany med Tilsagn om, at Enhver, der tog fat paa dette Arbeide, vilde erholde 3 Aars Skattefrihed. Alle Forfølgelser i Anledning af Religionen ophørte fuldstændigt, og ved Aarets Udgang var der af det store, blodige Oprør høist 3 à 4 Partihøvdinger tilbage, der af Frygt havde søgt Tilhold paa de eensomste Steder blandt Bjergene.

Villars kunde da med god Samvittighed trække sig tilbage fra en Kampplads, hvor hans Klogskab og Menneskelighed havde udrettet Mere end alle Kongens, Hoffets og Geistlig-

hedens Trusler, og det var ikke uden Grund, at da Monarken i Januar 1705 i Versailles modtog denne den sidste Bærer af det synkende Monarki, han da hilste ham som den, der havde bragt Languedoc Fred; thi om end i et følgende Aar nye Complotter dannede sig, og nye Navne en kort Tid glimrede paa de oprørske Cevenners Himmel, saa trak dog Resterne af Opstanden sig som sagt Dag for Dag længere ind mellem Bjergene, og naar der nu og da til den omboende Verden udbredte sig Rygter om Streiftog, foretagne af en af disse Eneboere, saa var det dog kun Funker af en Oprørsild, der af sig selv maatte døe hen, da Anledningen til Ilden var slukket, og Regjeringen, ført af Begivenhedernes Magt, var naaet derhen, hvorfra man skulde være gaaet ud, til en Erkjendelse af den verdslige Magts Uformuenhed til at trodse sin Villie igjennem paa et religieust Omraade.

V. Andresen.

Tyrkerne ved Lilienfeld i Aaret 1683.

Paa Veien fra St. Pölten til Mariazell ligger det berømte Cistercienserkloster Lilienfeld. En af dets berømteste Geistlige var Matthæus Kolweis, der forestod det fra 1650 til 1695, altsaa i 45 Aar. Bortseet fra hans andre berømmelige Gjerninger har han ved det tappre op heltemodige Forsvar af Klosteret Lilienfeld mod Tyrkerne gjort sig høilig fortjent af sit Fædreland, saa at hans Navn med Rette bliver nævnet ved Siden af den Tids berømte Mænds.

Klosteret Lilienfelds Forsvar mod Tyrkerne bliver nu næsten kun fortalt som et Sagn, ja selv i Historien bliver kun simpelthen omtalt, at den tappre Abbed Matthæus Kolweis afslog to Storme af Tyrkerne. I den følgende Skildring skal nu hele Begivenheden fortælles, forsaavidt det har været muligt at fremdrage den af de hidtil bekjendte Kilder i Archiver og Bibliotheker.

Den Skræk, der frembragtes ved de i det 17de Aarhundrede mod Østerrig fremrykkende Tyrkers og Tatarers Grusomhed, var især paa Landet saa panisk, at Ingen tænkte paa Modstand, men Alle paa Flugt. Som en Følge heraf blev det let for de tyrkiske Streifcommandoer at indtage og plyndre de største Landsbyer, at nedsable Indbyggerne eller at bortslæbe dem som Slaver. For at udrydde den christelige Religion bleve Kirkerne udplyndrede, ødelagte og afbrændte, hvilken sidste Skjæbne sædvanligviis ogsaa overgik Landsbyerne.

Strax efter at Wiens Beleiring var begyndt, opsteg der ogsaa Røgskyer i Egnen omkring Lilienfeld; Bergau, Echenau og Traisen bleve lagte i Aske tilligemed deres Kirker — overalt herskede Skræk, Raadvildhed og Uvirksomhed. Klosteret Lilienfeld vilde vistnok have været hjemfaldet til den samme Skjæbne, naar ikke Abbed Kolweis havde sørget for dets Sikkerhed med en Ynglings Mod og som den meest erfarne Kriger. Han befæstede de meest holdbare Punkter, lod Passene, der føre til Steiermark, spærre og tildeels tilmure (hvilket endnu kan sees i Passet ved Freyland), udstillede Forposter og bevæbnede sine Undergivne. Blandt disse udtog han 1,000 af de Tappreste og Modigste og lagde dem ind i Klosteret; Munkene og Fredsdommeren Michal Wüschletisch overtoge Befalingsmandsposterne, byttede Kutten med den krigerske Dragt og Rosenkrandsen med Sværdet. I det ellers saa stille Kloster hørtes nu istedetfor Davids Psalmer Trommer og Piber og det krigerske Livs Larm. Daglig trak Vagterne op under Paukers og Trompeters Klang; Munkene sade tilbords i fuld Krigsudrustning, Klokkerne forstummede, og istedetfor dem hørtes Kartovers og Hagebøssers Torden, thi det gjaldt jo om at opretholde Korset paa dets Høide, og for at kunne dette var det nødvendigt ikke at ligge paa den lade Side.

Disse Krigstilberedelser frembragte en militair Aand og Tillid blandt Besætningen, der var besjælet af en ubegrændset Fortrøstning til Abbeden, som stedse befandt sig mellem sine Folk. Abbed Kolweis var dengang 63 Aar gammel. Hans tidligere Virksomhed havde været i Fredens, Religionens og Videnskabens Tjeneste, og nu var han pludselig bleven Fæstningscommandant. Den videre Fremstilling af Begivenhederne vil vise, at han fuldstændigt udfyldte sin Plads og løste sin Opgave paa en glimrende Maade.

Næppe vare de omtalte Rustninger færdige, før der fra Wiens Omegn ankom en Mængde Flygtninge, der afgave Beretninger om Fjendens Nærmelse og om hans Grusomhed.

Abbeden optog dem i Klosteret, men de vilde ikke blive der; opfyldte af panisk Skræk ilede de videre ind mellem Bjergene, hvor de imidlertid snart faldt i Hænderne paa de omstrifende Tyrker og kom ynkeligt af Dage.

Nu lod Abbeden Slottet Arraberg og Landsbyerne samt Kirkerne Kaumberg og Hainfeld besætte, medens Klosterets Forposter opstilledes i Marktel. Fjenden kom, men blev tappert slaaet tilbage af disse Besætninger under Anførsel af Munkene; da han imidlertid stedse trængte stærkere paa, hvorved disse Besætninger kom i Fare for at blive afskaarne, gav Abbeden Befaling til, at de skulde trække sig tilbage til Klosteret, hvilket ogsaa blev udført uden Tab. Tyrkerne rykkede nu frem mellem Bjergene, bestege de høieste Klipper og opsøgte de der skjulte Christne, som de behandlede paa det Umenneskeligste. Da Fjenden viste sig i Nærheden af Klosteret, lod Abbeden bag samme, ved Wiesenbach, grave en Grav, der blev forstærket med tre Rækker «spanske Ryttere,» forsynet med Traverser og besat med Mandskab. Fjenden kom med en betydelig Styrke ned fra Høiderne, bestormede den saa heftigt og frembragte ved sine vilde, kannibalske Skrig og sit hæslige Udseende et saa rædsomt Indtryk paa Forsvarerne, at Abbeden, efter at Stormen heldigt var afslaaet, for at kunne holde hele sin Styrke sammen befalede, at man skulde trække sig ind i Klosteret. Dette var allerede blevet stærkt barrikaderet og forsynet med en Vognborg ved Porten. Fjenden gjentog Stormen, men kunde Intet udrette og trak sig tilbage bag Høiderne.

Til Trods for dette første heldige Resultat blev Besætningen betagen af den største Modløshed. Mange vægrede sig ved længere at føre Vaaben i Haab om at blive benaadede af Tyrkerne, ja Angsten gjorde saadanne Fremskridt, at største Delen af Besætningen vilde søge Redning ved Flugt. Da lod Abbeden Trommen røre og forsamlede Besætningen om Natten ved Fakkelskin i Klostergaarden foran Kirkens Portal. Med Korset i den ene Haand og Sværdet i den an-

den besvoer han Folkene til Guds Ære at holde trofast ud med det paabegyndte Værk. Han sagde, at Gud sikkerlig vilde lade sine Tjenere seire over Hedningerne, og at det vilde være en Skjændsel at brændemærke sig selv til evig Tid ved Feighed. Abbedens kjærlige og energiske Tiltale virkede opflammende paa Folkene. Alle grebe igjen til Vaaben og lovede at holde trofast ud og tappert at fægte Striden til Ende under den bestemte og uforfærdede Prælats Commando.

Da flere Tyrker den 18de Juli nærmede sig Klosteret, blev der befalet et Udfald over Brandberg, ved hvilken Leilighed en Tyrk blev skudt; Resten tog Flugten. Da den Skytte, der havde skudt Tyrken, overbragte dennes Hoved, fik han en Ducat. Den samme Dag bleve 7 Vogne under stærk Bedækning sendte til Wilhelmsburg efter Proviant; de kom først tilbage den 20de, hvilket havde vakt stor Bekymring i Klosteret, da Tyrkerne havde afbrændt Eschenau den 19de.

Den 21de Juli blev et Commando, der anførtes af Munke i Bondedragt, sendt efter Mordbrænderne fra Eschenau, der, overfaldne paa en Høi ifærd med at holde Maaltid, bleve drevne paa Flugt og mistede saa meget Bytte, at Folkene ikke medtoge de faldne Tyrkers Hoveder, da de vare overlæssede med erobrede Sager. Den 22de Juli bemærkede man en stærk Bevægelse i den tyrkiske Leir ved Høien bag Klosteret, men Fjenden foretog sig dog Intet. Den 23de Juli saae man Fjenden drive en Trop fangne Christne over Bjergene, hvorfor der blev gjort et Udfald, hvorved Fjenden blev adsplittet og Fangerne befriede. Imidlertid viste Fjenden sig pludselig med stor Styrke paa den Høide, der kaldtes Klostereben, hvorfor Meierigaarden hurtigt blev barrikaderet og besat med Mandskab. Senere byggedes i Dyrehaven 3 Blokhuse, der besattes, og Skoven blev omhugget i Bøsseskudsafstand omkring Klosteret.

Den 24de blev der sendt et Commando paa 150 Mand til Slottet Arraberg for at afhente de der værende 2 Munke

og deres Mandskab, hvis Ammunition og Proviant vare slupne op, hvilket ogsaa lykkedes, idet de paa Tilbageveien sloge sig igjennem en tyrkisk Afdeling og medbragte meget Bytte.

Den 25de gjordes der et Udfald mod de tyrkiske Forposter ved Høiden Klostereben under Anførsel af Munkene og Klosterets Betjente, ved hvilken Leilighed 15 Tyrker dræbtes, og meget Bytte erobredes; dog maatte Udfaldscommandoet skynde sig tilbage, fordi der i dets Flanke viste sig stærke fjendtlige Afdelinger, der vare i Fremrykning. Da Fjenden imidlertid igjen standsede Fremrykningen og forsvandt, gik et lille Commando ud for at hente de dræbte Tyrkers Vaaben, ved hvilken Leilighed en tyrkisk Fændrik, der havde skjult sig i en Klipperevne, blev skudt, og hans Hoved og Fanen bleve indbragte i Klosteret, den sidste som den første Trophæ.

Efter Aftale med Landsbyerne Hohenberg, Rabenstein og Weissenburg blev der gjort et Udfald ind mellem Bjergene efter omsværmende Mordbrænderbander; nogle af disse bleve forjagede, hvorved Besætningen fik 3 Mand dødeligt saarede.

Den 29de Juli fik man i Klosteret den Efterretning, at flere Hundrede Fjender havde sat sig fast ved Kleinzell med meget Bytte og med fangne Christne. Som en Følge heraf bleve nogle Munke med 300 udvalgte Skytter sendte derhen: disse saae allerede langt borte en uhyre Røgsky stige iveiret, tillige hørte de en frygtelig kannibalsk Skrigen. De tyrkiske Forposter, der Intet anede, vare beskjæftigede med at lave Mad, da de pludseligt saae sig angrebne og søgte Redning ved Flugt. Hovedafdelingen, der var beskjæftiget med foran en Klippehule at vedligeholde et uhyre Baal for at kvæle de mange ind i Hulen flygtede Christne med Røgen eller tvinge dem til at komme ud, fik næppe Tid til at sætte sig til Modværge, blev fordreven og forfulgt med Heftighed. Et stort Antal faldt i Hænderne paa Bønderne fra Hohenberg og St. Egid, der kom til i rette Tid, hvorpaa Klosterets Folk

i Forening med dem begyndte et frygteligt Slagteri, hvorved 60 Tyrker dræbtes. 3 Faner, 30 Heste med kostbare Sadler og 3 fornemme Tyrker bleve tagne, desuden blev der gjort mere rigt Bytte, og 200 fangne Christne bleve befriede. De Døde bleve heelt afklædte og lagte ved Siden af hinanden paa Veien, saa at en anden tyrkisk Trop, der flere Dage efter drog forbi, ved dette Syn blev greben af en panisk Skræk, vendte om og flygtede bort fra Egnen.

Den 30te Juli holdt den tappre Skare i Triumph sit Indtog i Klosteret Lilienfeld, hvorved den hjemmeværende Deel af Besætningen dannede Espalier; 18 Tyrkehoveder bleve baarne paa Stænger, deriblandt Hovedet af en meget smuk Yngling, der smilede endnu i Døden; han var Søn af en tyrkisk Pascha. Af de Fangne fik man den første sikkre Efterretning om Wiens Beleiring.

Dette var en af de smukkeste Dage af Lilienfelds Forsvar.

Den 31te Juli kom der Weissenburgere og tilbøde frivilligt at være Klosteret behjælpeligt med at fordrive Tyrkerne.

Den 1ste August blev der gjort et Udfald, hvorved man gjorde meget Qvæg til Bytte. Herover opstod der en Strid med Weissenburgerne, hvorfor de droge hjem, men, da de bleve forfulgte af Tyrkerne, mistede de alt Byttet. Den samme Dag kom den Efterretning til Klosteret, at Slottet Bergau var afbrændt, og endvidere, at Tyrkerne paa det Heftigste bombarderede og bestormede Wien. Garnisonen blev herover greben af stor Skræk, saa at der opstod en Tumult, i hvilken de 3 fangne Tyrker bleve halshuggede og sønderrevne af Folkene. Kun med den største Anstrengelse lykkedes det Abbeden at opmuntre de Modløse og at gjenoprette Roligheden.

Den 3die August meddeelte Weissenburgerne, at Tyrkerne havde slaaet en Leir ved Geiseben. I den Anledning blev der sendt 160 Mand derhen, som kæmpede med Tyr-

kerne til ud paa Natten og mistede mange Folk. Ingen Weissenburger havde viist sig, og det lykkedes kun Commandoet paa Grund af Nattens Mørke at naae en Skov, hvorfra det reddede sig ind i Klosteret.

Samme Dag havde 650 Tyrker foretaget en frugtesløs Storm paa Slottet Kreisbach, der tilhørte Klosteret. De havde stillet sig opreist paa deres Heste for at kunne klattre over Murene, men bleve viste tilbage med blodige Pander og tilsidst slagne paa Flugt med stort Tab.

Den 5te August fik man den Efterretning, at Fjenden, 7,000 Mand stærk, havde leiret sig en halv Miil fra Lilienfeld. Som en Følge heraf bleve Forposterne i Marktel inddragne, i hvilken Anledning Besætningen blev greben af stor Modløshed. Alle stemte for Flugt ind mellem Bjergene og for at overlade Klosteret til dets Skjæbne, idet man meente, at det ikke kunde holde sig mod en saadan Styrke. Da erklærede Abbeden og hans Munke, at de i intet Tilfælde vilde forlade Klosteret, men hellere alene optage Kampen mod Fjenden; han erindrede Besætningen om den Eed, som de frivilligt havde aflagt, og om, at de enkeltviis vistnok meget lettere vilde bukke under mellem Bjergene. Kun med den største Møie lykkedes det Abbedens Veltalenhed at banlyse Frygten og at bevæge Folkene til at blive i Klosteret. Det var paa høie Tid. Om Middagen kom nogle udsendte Folk tilbage med den Efterretning, at en stærk fjendtlig Afdeling fulgte dem i Hælene, og strax efter hørte man ogsaa Tyrkernes vilde Raab. Enkelte Ryttere kom galopperende og fulgtes af Fodfolk, omtrent 2,000 Mand, der rykkede frem i tre Hobe langs Bjergskraaningen og stormede frem mod Klosteret. I dette Øieblik vare imidlertid alle Skytterne blevne opstillede og modtoge dem med en morderisk Ild, hvorpaa Fjenden igjen hurtigt trak sig tilbage, medtagende sine Døde. Da Alt nu forblev roligt, sendte Abbeden 300 Mand til Marktel, og disse besatte Landsbyen uden Hindring. Den næste Dag bragte udsendte Folk den Melding, at den største Deel af

Fjenderne var afmarscheret i Retning af Wien; Colonnen skal have været 8 Miil lang.

Den 9de August bleve 7 Vogne med Proviant under Bedækning af 100 Mand sendte til Kreisbach; underveis bleve de angrebne af Fjenden, der dog blev slaaet tilbage, ved hvilken Leilighed der blev erobret en Hest. Den næste Dag, den 10de August, vendte Bedækningen igjen tilbage til Klosteret.

Den 11te August gjordes et Udfald med 400 Skytter. Fjenden tog strax Flugten, og i hans Leir fandtes Kjødet kogende i Kjedlerne foruden meget andet Bytte. Ved Fordelingen heraf opstod der igjen Strid mellem Mandskabet. Den 14de August vovede en Mand sig for langt udenfor Klosterets Omraade og blev fangen af Fjenden.

Den 15de August galopperede pludselig 15 Tyrker frem til Tjenerporten og skjød en der staaende Skildvagt, hvorpaa det øvrige Vagtmandskab strax flygtede. Om Eftermiddagen gjordes med 470 Mand et Udfald. Da Mandskabet indhentede flere tyrkiske Vogne, der vare belæssede med Viin, søgte det, da det var meget varmt, strax at stille sin Tørst hermed og berusede sig saaledes, at der, da man skulde rykke videre frem, Intet var at stille op med det. Da Tyrkene fik Nys om Fremrykningen, toge de i rette Tid Flugten. Da man tilsidst naaede den fjendtlige Leir, fandt man ogsaa der Viin, der ligeledes blev drukken, og nu vare alle Ordenens Baand løste. Paa Tilbagemarschen bleve Folkene uenige, Striden og Slagsmaalet varede endnu, da man var kommen ind i Klosteret, hvor der truede med at udbryde et fuldstændigt Mytteri. Da lod Abbed Kolweis 200 Mand af den hjemmeblevne Besætning marschere op og sigte paa Drukkenboltene med spændt Hane; han erklærede, at han vilde lade skyde paa dem, hvis de ikke strax nedlagde deres Vaaben. Dette hjalp, de værste Skraalere og Spektakelmagere bleve arresterede, og disse bade den næste Dag, da Rusen var sovet ud, om Forladelse, hvorpaa Abbeden tilgav dem.

Den 17de August blev ved et Udfald en Tyrk skudt. Ved Udfaldet den 18de August flygtede Fjenden strax og lod 20 Qvæghøveder i Stikken, tillige blev der taget 16 Heste. Ved den videre Fremrykning gjennem Traisen blev Fjenden overrasket, medens han kogte, og her viste sig pludselig 2 churbaierske Officerer med 5 Dragoner, der, udsendte paa Recognoscering fra Melk, havde hørt Skydningen og strax angreb Fjenden, hvorved de medvirkede kraftigt til hans Fordrivelse. Ved denne Leilighed bleve flere Tyrker, hvis smukke og kostbare Vaaben bragtes ind i Klosteret, dræbte. De 2 Officerer og deres Folk bleve optagne i Klosteret.

Den 19de August bragte Spioner den Efterretning, at nogle Hundrede Tyrker havde leiret sig i Eschenauer Bjergene. Abbeden bestemte 200 Mand til at udføre et Overfald paa dem og overgav Commandoen til de 2 Officerer, der rykkede frem med megen Klogskab og overfaldt Leiren med Lynets Hurtighed, saa at Fjenden kom i Uorden og tog Flugten, men for en stor Deel blev jaget i Traisenbækken. Han samlede sig dog igjen og angreb tre Gange med frygtelig Skrigen, men blev hver Gang modtaget med en morderisk Ild og slaaet tilbage, hvorved 30 Tyrker flygtede op paa en Høi, hvor de bleve overmandede af de forfølgende Bønder og kastede ned. 150 Tyrker bleve dræbte, 120 Heste og mange Vaaben tagne samt over 100 fangne Christne befriede.

Commandoet blev ved sin Tilbagekomt til Klosteret modtaget med stor Jubel. De baierske Officerer, som man tilkjendte hele Byttet, toge kun nogle Heste og en Erindring fra Abbeden; de droge allerede den næste Dag bort til deres Regiment.

Dette var den berømmelige Slutning paa disse krigerske Foretagender, thi fra nu af lod ingen Tyrk sig mere see i Egnen.

Den 22de August ankom et Regiment Polakker, der forpleiedes af Klosteret til den 6te September, men alligevel

rumsterede slemt i Husene, hvorfor man var glad, da de igjen droge bort.

Kort derefter fik man den glædelige Tidende om Wiens Undsætning og den tyrkiske Hærs Flugt.

Abbed Kolweis holdt derpaa en høitidelig Takkegudstjeneste, ved hvilken Leilighed de erobrede Faner vare opstillede i Josephscapellet.

I Klosteret vare hele Tiden over 1,000 Mand og desuden mange Flygtninge blevne forpleiede to Gange om Dagen med Mad og Viin. Alle Anordninger bleve givne af Abbeden og havde det heldigste Resultat. Klosteret havde afslaaet to Storme, foretaget mange Udfald, leveret flere smukke Fægtninger, erobret Faner og mange Vaaben, befriet omtrent 1,000 fangne Christne og spærret Fjenden Adgangen til Steiermark, hvorfor man dengang kaldte det den Hjørnesteen, imod hvilken Tyrkerne havde løbet deres Pander itu.

Hele Fortjenesten heraf tilkommer den berømmelige Abbed Matthæus Kolweis, der overlevede sin smukke Daad i 12 Aar. Han døde den 9de Februar 1695 og blev begravet i Klosterets Kirke, hvor endnu den Dag idag hans fortræffelige, oliemalede Billede i Legemstørrelse findes.

—s.

Folkeopstanden i England i Aaret 1381.*)

Sachsernes Undertrykkelse i England af Normannerne er ofte bleven fremstillet som en uretfærdig Voldsdaad. Dette kan nu maaskee ikke benegtes, men man bør herved ikke oversee, hvilket Folk Sachserne selv vare. De vare vistnok ikke udannede for deres Tid, de havde nogen Digtekunst, nogen Kunst, ja selv nogen videnskabelig Stræben; men de vare Undertrykkere og Tyranner i en saadan Grad, at Normannerne deri vanskeligt kunde overgaae dem. Før den normanniske Invasion (1066) talte England omtrent to Millioner Indbyggere, af hvilke ikke mindre end en Million fem Hundredetusinde, altsaa de tre Fjerdedele, fuldstændig vare Slaver eller Trælle. De bleve i Love og Documenter opførte mellem Qvæg og Heste og dannede den vigtigste Udførselsartikel til Skotland, Irland og Fastlandet. Den historiske Anecdote om de engelske Trælle, som i Gregor I's Tid bleve bragte paa Markedet i Rom og bleve Foranledning til Anglosachsernes Omvendelse til Christendommen, er bekjendt og i høi Grad sandsynlig.

Trællevæsenets stærke Udbredelse gjør det meget forklarligt, at England saa let kunde erobres af Normannerne. For Folkets Masse var det nye Herredømme ingen Ulykke; de kunde kun haabe en Forbedring i deres Stilling ved For-

*) Kilder: Sybel: Hist. Zeitschrift, 2. Th. Walsingham: Historia Angliae. Henricus Knyghton: Chronica. Froiszart: Chroniques. — Rolls of Parliament. — Rymer's Foedera. — Statute-Book.

andringen. Et af de vigtigste Arbeider, som Vilhelm Erobreren anordnede, var Forfattelsen af den store Lovbog eller Domesday-book. Dens Indhold var ikke menneskeligt, hverken for Sachserne eller deres forhenværende Trælle. I Stedet for sachsiske Herrer skulde der indsættes normanniske, men iøvrigt skulde Folkets Stilling forblive uforandret og uforbedret. Imidlertid var der, afseet fra de enkelte Forholdsregler, kommet en ny Aand ind i England med Erobrerne. Britterne havde fra Romerne og de Danske og Sachserne fra Britterne arvet de romerske Begreber og tildeels de romerske Love om Trællevæsenet. Normannerne derimod medbragte de feudale Begreber om villanage (Bondevæsen). Rigtignok vare en «Villain'»s bestemte Rettigheder næppe større end en Træls; men det var dog stedse af stor Vigtighed for det tilkommende Fremskridt, at en saadan Villain blev anseet for Medlem af den store Hærordning. Han var ikke mere et Lastdyr, men en daarlig behandlet Soldat. Lovene mod Lemlæstelse og Drab, der snart fulgte efter, og hvorfor Guldet ikke mere kunde være Erstatning, vare en logisk Følge af dette System. De normanniske Retslærde i Middelalderen, som Braston, Fleta, Littleton, bragte en Slags Ret i et System, der, saa umenneskeligt det end var, dog altid lader en Forskjel fremtræde fra den gamle Trældom.

Med Normannerne kom ogsaa normanniske Geistlige, der indtoge alle mere indflydelsesrige Stillinger i Kirken. Desuden vare disse Præster Dommere og Bestillingsmænd. I Skriftestolen og paa Dommerbænken gjorde de, hvad de formaaede, for at modvirke Trællevæsenet og Livegenskabet. Deres Indflydelse bevirkede mange Frigivelser. Geistligheden var rigtignok ikke besjælet af samme Iver, naar det gjaldt om at frigive dens egne Trælle. Deres Samvittighed, sagde de, tillod dem ikke at forringe Kirkens Arvegods, og deres Modstandere undlode ikke at bemærke, at enkelte Abbedier havde to Tusinde Villains paa en Tid, hvor Livegenskabet allerede var blevet sjeldent.

Byerne bleve et mere virksomt Middel mod Livegenskabet end Geistlighedens Bestræbelser. Med Normannerne var der kommet nye Industrigrene over til London og navnlig Uldvæveriet. Det udviklede sig i Byerne i de paafølgende Aarhundreder til en Betydning, som rigtignok var ganske ubetydelig i Sammenligning med Nutiden, men som dog var af Vigtighed i den daværende Tid. De Industridrivende behøvede Arbeidere og vare derfor stedse rede til i Byerne at optage og beskytte Livegne, som vare løbne fra deres Herre. Undertiden blev der ført smaae Krige om disse Livegne. Lorderne med deres Folk rykkede mod Byen, og Borgerne droge Vindebroerne op og besatte Bymurene. Efter Aar og Dag var den bortløbne Villain fri ifølge Hævd; han kunde endogsaa vende tilbage paa Landet som fri Arbeider.

Dette er i flygtige Træk de Forhold, under hvilke de laveste Classer levede i England, da den næstsidste Plantagenet, Eduard III, i Aaret 1327 besteg den engelske Throne. Hans halvhundredaarige Regjering er een af de vigtigste for Englands indre Udvikling. Under ham blev Grundlaget lagt til Middelstandens Magt i England; Underhuset, kan man sige, skriver sig fra denne Tid. Kongen var ifølge sine Krige med Frankrig stedse i Pengeforlegenhed, og Middelstanden var kraftig nok til med Magt at modsætte sig Beskatning. Følgen deraf var, at Eduard III sammenkaldte ikke mindre end halvfjerdsindstyve Parlamenter og solgte Communerne den ene Rettighed efter den anden. Englænderne høre ikke gjerne dette Ord «solgte»; men det er dog det meest betegnende. Parlament, Retsvæsen, Hærvæsen, Flaade, Skatter o. s. v., Alt blev grundigt reformeret. De meest trykkende Misbrug bleve hævede. Medens det tidligere var en Byrde for Communerne at sende Medlemmer til Parlamentet, som uden Indflydelse kun tjente til at overlæsse dem med Afgifter, blev det nu en Ære og en Forret. Kun den lavere Geistlighed vægrede sig ved at sende sine Medlemmer til Underhuset og mistede saaledes for stedse Retten dertil.

Haand i Haand med den politiske og administrative Udvikling gik et nyt Opsving i Industrien. Eduard var gift med en Prindsesse af Hennegau, Philippa. Dronning Philippa var en Qvinde af sjelden Indsigt. Hun havde i sit Fædreland lært Vindskibelighedens Værd at kjende i fuldt Omfang. Johann Kempe var en af de første Vævere i Flandern. Dronningen indkaldte ham til England, hvor han og hans Arbeidere fik store Privilegier i Aaret 1331. Snart blev der indkaldt flere Industridrivende fra Flandern, nye Privilegier bleve givne, og London, York, Norwich og andre Byer fyldtes med Industridrivende af en høiere Slags.

Man maatte da forudsætte, at Livegenskabet under saadanne Omstændigheder hurtigt vilde forsvinde og Arbeidernes Kaar forbedre sig. Dog netop det Modsatte indtraf. Der havde næppe begyndt at danne sig en Middelstand, før den forbandt sig med Adelen for dybere at nedtrykke Proletanierne. Dette Ord minder om de nyere socialistiske Systemer og kunde derfor ikke være rigtig betegnende; dog Ordet «Proletar» er ikke først kommet i Brug i vor Tid, men blev ogsaa i Middelalderen anvendt paa samme Maade. Modsætningen mellem Bourgeoisiet og Proletariatet traadte dengang frem med stor Skarphed, og Foranledningen til Kløften mellem de Besiddende og de Besiddelsesløse var en Kjendsgjerning, der var uafhængig af begge Parters Villie.

Aaret 1349 var et Glædens- og Triumphens-Aar for England. Eduard III's Hære vendte, krandsede med Laurbær, tilbage fra Crecy til Ølandet. Men Hæderen var ikke det Eneste, som de bragte med hjem. «Der var faa Huusmødre i England», siger Thomas Walsingham i sin Historia Angliae, «som ikke havde deres Huus fuldt af Meubler og Huusgeraad, som Soldaterne havde taget fra Franskmændene i Calais og andre gode Byer og medbragt som en Deel af Byttet. Desuden var der Linned og Tøi af enhver Slags. De engelske Piger og Matroner vare klædte og pyntede med de franske Qvinders Klæder og Juveler. Medens de franske Qvinder

begræd deres Tab, loe Englænderinderne af Glæde over Byttet». Denne almindelige Glæde var dog ikke af stor Varighed. Selsomme Rygter om en Fjende, langt farligere end Carl VI's Armee, dukkede op nu hist nu her. En Pest syntes at true Menneskeslægten med Tilintetgjørelse, og hvor betænkelig Faren ogsaa kunde være, saa forstørrede Frygten den endnu mere. Rædsomme Historier bleve fortalte og troede. I Antimusia f. Ex., en By i Sultanen af Babylons Land, var der ikke blevet skaanet Andre end omtrent et Dusin Qvinder, som af Frygt eller paa Grund af Rædslerne vare blevne saa rasende, at de indbyrdes fortærede hverandre, indtil ingen af dem mere var tilbage. Den Omstændighed, at ingen Astrolog kunde forudsige Noget om Pesten, drev Angsten til det Høieste.

I den første Uge af August 1349 viste Pesten sig endelig i den sydlige Deel af England. I November var den i London. Dens Ødelæggelser varede et heelt Aar, indtil Slutningen af August 1350. Det daglige Livs og Forretningernes sædvanlige Gang var fuldstændig afbrudt; Parlamentet gik fra hinanden, Domstolene bleve lukkede, og al Retsstrid hørte op. Kirkerne stode tomme, thi der var snart ingen Præster at finde, som kunde læse Messen eller høre Skriftemaalet. Markerne laae upløiede, og Kornet stod uhøstet. Hjorderne vankede om paa Markerne og døde om Vinteren af Kulde og Mangel paa Røgt. Bod og Bøn som Forberedelse til den nære Død, Ligenes Begravelse eller Venners og Slægninges Flugt vare de eneste Beskjæftigelser, som endnu vare tilbage. Et strengt Forbud maatte udstedes mod, at Nogen turde indskibe sig i Søhavnene, da ellers alle Rige vilde have forladt Landet.

Hvor Mange der omkom af Pesten, er ikke let at bestemme. Gamle Krønikeskrivere tale om ni Tiendedele af hele Befolkningen; Andre nævne to Trediedele eller Halvdelen; den nyere, mere kritiske og vantroe Tid holder selv

disse sidste Angivelser for overdrevne. Men saa Meget er vist, at Dødeligheden i England var meget stor. I det næste Parlamentsmøde blev der i Underhuset oplyst, at Byerne, Flækkerne og Landsbyerne havde mistet saa mange Indbyggere, at de alle vare i fuldstændig Forfald. Et betydeligt Antal af dem, der tidligere havde været blomstrende Stæder, vare nu bogstaveligt uden en eneste Indbygger. I London vare hurtigt alle Kirkegaarde blevne overfyldte. Sir Walter Manney blev en offentlig Velgjører derved, at han kjøbte tretten Acres og en Rode Land i Smithfield, «intet Menneskes Land» kaldet, og lod det indvie til en Kirkegaard. I Løbet af flere Maaneder blev der dagligt nedkastet og begravet to Hundrede Liig i store Gruber. Senere blev paa dette Sted opreist Charter-House, som nu er en stor Skole.

Efter Pestens Ophør fremtraadte to uundgaaelige Følger. Alle Levnetsmidler, som under Pesten næppe havde havt nogen Værdi, da Ingen havde bekymret sig om denne Verdens Goder, bleve fire eller fem Gange saa dyre, som de havde været før Sygdommen. Endvidere viste det sig, at Døden havde behandlet de høiere og mere velhavende Classer med stor Partiskhed; forholdsviis Faa af dem vare døde. Derimod vare de lavere arbeidende Classers Tab uhyre. De arbeidende Classer, de frie Arbeidere saavel som Villains, befandt sig altsaa i en saadan Stilling, at de ikke mere kunde bestaae ved at arbeide under de gamle Forhold og for de gamle Priser, og at de nu ret følte, hvorledes de ved Forringelsen af deres Antal vare stegne i Værdi. Alle Arbeidere paa Landet og i Byerne, den fattigere Geistlighed og Tyendet sluttede sig sammen og fordrede en langt høiere Betaling, end der havde været sædvanlig før Pesten. Arbeidere, som før havde nøiedes med tre til fem Pence Dagløn, fordrede nu otte til tolv foruden Kost; Capellaner, hvis Løn hidtil havde været fem til sex Mark om Aaret eller to Mark med Kost, fordrede efter Pesten tyve Mark eller endog tyve

Pund. Hvor disse Priser*) ikke bleve tilstaaede, negtede Arbeiderne deres Tjeneste.

Regjeringen behandlede denne Sag fra Begyndelsen af med stor Alvor; men efter Datidens Skik søgte den tillige at gjøre en god Finantsspeculation af den. Endnu førend et Parlament kunde sammenkaldes, udstedte Kongen og hans Geheimeraad den 18de Juni en Ordonnants til alle Biskopper og Sheriffer med Paalæg om øieblikkelig Offentliggjørelse, i hvilken der var forordnet, «at alle Mænd og Qvinder, som vare over sexten Aar gamle og ikke besad Eiendom nok til at kunne leve uafhængigt deraf, som ikke havde nogen egen Haandtering eller dreve en Farmgaard af bestemt Størrelse, uden Hensyn til, om de vare frie eller livegne (liberi vel serviles), skulde arbeide for enhver Herre eller Lord, der ønskede deres Tjeneste og bød dem saadan Løn, der havde været almindelig i Eduard III's tyvende Regjeringsaar, d. v. s. for to Aar siden». Den Arbeider, som vægrede sig ved at arbeide eller fordrede høiere Løn, skulde straffes med Fængsel og Pengebøde; den Herre, der betalte høiere Løn, blev idømt store Bøder. Af denne Forordning kom kun den Deel virkelig til Udførelse, som kan kaldes den finantsielle. Arbeiderne forstode nemlig at unddrage sig Tvangen ved aaben Modstand og Flugt; vilde altsaa Eierne ikke lade den usle Høst reent ødelægges paa Marken, og det netop paa en Tid, da en Hungersnød truede, saa vare de nødsagede til at betale de høiere Fordringer om Løn. Men næppe havde de gjort det, saa indfandt de kongelige Commissairer sig hos dem, som indkrævede de i Ordonnantsen fastsatte Pengestraffe. Navnlig beklagede de fromme Abbeder sig meget derover.

I den hellige Jomfrue Marias Uge 1350 traadte endelig Parlamentet sammen. Klagerne vare almindelige og lydelige. Men de vare mindre rettede mod Regjeringens Udpresninger

*) En Penny (Fleertal: pence) er $^1/_{12}$ shilling, ca. $3^1/_2$ Sk. Rigsm.; en Mark er 13 shil. 4 pence; et Pund er 20 shil., ca. 9 Rd. Rigsm.

end mod «de lavere Classers foragtelige Havebegjærlighed». I Underhuset løde Klagerne høiest. Man fandt Bestemmelserne i den kongelige Ordonnants utilstrækkelige og fordrede strengere Forholdsregler. Parlamentet gav Kongen en Pengebevilling, og Regjeringen udstedte i Overeensstemmelse med den lovgivende Forsamling det saakaldte Arbeider-Statut (Statute of Labourers eller Statute d'Artificers et Servants, som det hedder i den normannisk-franske Original).

Alle de trykkende Bestemmelser i den kongelige Ordonnants af 18de Juni bleve bevarede i Statutet. De besiddelsesløse, frie Arbeidere bleve underkastede samme Tvang og samme Straffe som de egentlige Villains. Desuden blev der tilføiet flere meget haarde Clausuler. Omendskjøndt der blev fastsat et Maximum for Dagløunen, som under ingen Omstændigheder maatte overskrides, manglede der ganske en Bestemmelse for Minimum. Arbeidsgiveren turde gaae saa dybt ned med Hensyn til Lønnen, som Arbeidernes Afhængighed kun paa nogen Maade tillod det. For at gjøre denne Bestemmelse virksommere, blev det forbudt Arbeiderne uden udtrykkelig Tilladelse at forlade det Sted, hvor de boede. Det stod endvidere i Herrens Magt at betale Arbeidet i Korn i Stedet for med Penge, saaledes at en Bushel*) regnedes til ti Pence. Denne Vurdering var just ikke ubillig i Aaret 1350, det var omtrent Torveprisen i London; men 1350 var, som alt bemærket, et usædvanlig dyrt Aar. Ofte, som før Pesten i Aaret 1349 og senere 1361, sank Prisen ned fra tre til fem Pence. I saadanne Tider stod det i Herrens Magt at betale sin Arbeider med Korn, som var tre Pence værd, det Arbeide, for hvilket han havde ti Pence at fordre, og saaledes ad Lovens Vei at afkorte ham to Trediedele af hans Løn.

Alt Tyende og alle Arbeidere fra By og Land, Mænd saavel som Qvinder, skulde, saasnart de vare uden Beskjæftigelse, gaae til deres Torveby og opstille sig der paa en of-

*) En Bushel er omtrent lig to Skjepper dansk Maal.

fentlig Plads med det brugelige Værktøi i Haanden. Derhen begave sig ogsaa de, som søgte Arbeidere. Arbeiderne vare tvungne til uden Modsigelse at følge den Herre, som valgte dem. Det var et Arbeidermarked, som havde stor Lighed med et Slavemarked. Alle Arbeidere skulde to Gange aarligt sværge nøie at følge Statutets Forskrifter.

Straffebestemmelserne vare haarde. Den første Overtrædelse blev straffet med tre Dages Indskruning i den spanske Stok, fyrretyve Dages Fængsel og en Pengebøde. Efter udstaaet Straf skulde Arbeideren stille Sikkerhed for god Opførsel og kunde, til det skete, holdes tilbage i Fængslet. Enhver følgende Overtrædelse straffedes dobbelt mod den foregaaende, saa at en fuldstændig Berøvelse af Friheden kunde indtræde ved Gjentagelser. Den, som forsvarede Arbeiderne for Fredsdommeren eller ellers talte til deres Gunst, skulde forfølges med største Strenghed. Hele England skulde til nærmest paafølgende Pintse være forsynet med et passende Antal spanske Stokke (stocks); og endelig blev der forordnet, at der, foruden de sædvanlige Rets- og Politiembedsmænd, endnu skulde udnævnes Commissairer, hvis Opgave det var at trænge ind i alle private og Familieforhold for at undersøge, om der blev fordret eller betalt høiere Løn, og da føre Anklage mod dem, som gjorde sig skyldige deri.

Disse hadefulde Forordninger, som Borgerstanden saa beredvilligt tog Deel i, finde kun ringe Undskyldning i Tidens Anskuelser. De krigerske Baroners Foragt for Alle dem, som ernærede sig ved fredeligt Erhverv, var stor i hine Tider; Geistligheden alene var undtagen derfra. Men selv Prælaterne, navnlig naar de nedstammede fra adelige Slægter, foretrak ofte Sværdet og Commandoen i Slaget for Biskopsstaven og Messen. Lordmayoren i London maatte ofte, tiltrods for al den Pomp og Pragt, han i Embedsmedfør førte, høre sig og sine Bisiddere kaldes «Villains fra London». Det laa i Tidens Aand. Det var endvidere kun en almindelig menneskelig Svaghed, at Borgerstanden, saasnart den havde

opnaaet Indflydelse, foretrak at slutte sig til de høiere Classer og antage disses Fordomme. Men trods hele de Stores Overmod og trods Rettens Overtrædelser i enkelte Tilfælde havde hidtil Ingen tænkt paa at forandre selve Statens Grundlove til Skade for den lavere Folkeclasse. Det engelske Samfund deelte sig dengang, ligesom overhovedet det europæiske, i to store Afdelinger med mange Trinfølger, af hvilke den ene dannedes af alle frie Folk, og den anden omfattede alle de forskjellige Arter af Trælle, Livegne og Villains. Denne Forskjel blev ophævet ved Abeiderstatutet, som for saa vidt fremstillede sig som en Omvæltning og ikke kan undskyldes ved nogen Tidsfordom. Omvæltningen blev gjennemført til Fordeel for Undertrykkelsen; de Livegne vandt Intet derved. De Fries Classe, der enten ikke havde nogen eller dog kun en utilstrækkelig Eiendom, blev trængt ned til dem. Linien mellem de Besiddende og de Besiddelsesløse var dragen saa skarpt og saaledes gaaende ind i Enkelthederne ved de enkelte Beskjæftigelser og Haandværk, at en Nutidens Socialist, der har til Hensigt at skille Proletariatet fra Bourgeoisiet, ikke kunde gjøre det med mere Nøiagtighed.

Den Grund, som drev den besiddende Stand ind paa denne nye Bane, var den samme, som senere og lige indtil vor Tid er bleven bebreidet den, nemlig Uvillien mod at betale høiere Løn. For nogle Shillings eller nogle Punds Skyld krænkede den de Retsprinciper, som den saa ofte paaberaabte sig til sin egen Fordeel. Efter de bestemte og i det Enkelte gaaende Efterretninger, som navnlig ere blevne os opbevarede af Knyghton, havde Arbeiderne med Undtagelse af Capellanerne ikke engang i samme Forhold forhøiet deres Fordringer med den almindelige Dyrtid. Og hvis Arbeidslønnen i senere Aar, hvor Dyrtiden hørte op, var forbleven høi, saa havde de Besiddendes Offre ikke været uden væsentlig Fordeel for Nationen. Folket var dengang sparsomt, thi Ødselheden med kostbar Klædedragt tilhører først en senere Tid. Det kan altsaa næppe betvivles, at talrige Arbeider-

familier vilde have samlet sig en Formue og altsaa forøget de mindre Eiendomsbesidderes Classe, hvortil der var saa stor Trag i England. Den nye Lovgivning gjorde Krisen haardere for begge Parter, forlængede dens Varighed og qvalte de mulige Fordele i Spiren.

De arbeidende Classer vare imidlertid ikke i Stemning til roligt at finde sig i de nye revolutionaire Love. Fælles Nød under Pesten og fælles Vanskelighed ved Underholdet efter dennes Forsvinden havde bevirket et vist Sammenhold mellem alle fattige Folk, enten det var Livegne eller Frie, og Arbeiderstatutet paatrykte denne Forening et lovligt Anerkjendelses Stempel. Endvidere blev en indflydelsesrig Classe dreven over til dem. Den lavere Geistligheds og navnlig Capellanernes Fordringer bleve behandlede med stor Strenghed. Til de verdslige Straffe blev endnu føiet geistlige, navnlig foreløbig Afsættelse og Interdict. Men denne Massernes Forbindelse med en forholdsviis intelligent Classe kunde ikke Andet end være farlig. En Præst fra Kent, John Ball, indtog da ogsaa snart en fremragende Plads i Modstandens Ordning.

I Begyndelsen havde Arbeiderne hverken Mod nok eller vare tilstrækkelig ordnede til at yde aaben Modstand; men de vægrede sig bestemt ved at underkaste sig Arbeiderstatutet. De foretrak masseviis at lade sig kaste i Fængslerne, medens Andre flygtede ud i Skovene og til ubeboede Egne. Og det hjalp heller ikke at gjøre Jagt paa dem og fange dem; thi naar de bleve bragte tilbage til deres Herrer, vare de haardnakkede og vilde ikke gjøre nogen Gavn. Et af de interessanteste Træk i den tidligere Middelalder var det store Broderskab af Frimurere, d. v. s. frie Murere, Steenhuggere og andre Bygningshaandværkere, hvis Opgave det var at bygge Kathedraler og Klostere i alle Christenhedens Lande. Dette Broderskab var i denne Tid traadt i Baggrunden i England. Men Arbeiderstatutets Bestemmelser synes paany at have vakt Sandsen for Uafhængighed hos Bygningshaand-

værkerne og at have fremkaldt Mindet om det gamle Forbund. I det Mindste see vi Murerne og Tømmerfolkene træde sammen og danne en formelig Forbindelse til Modstand mod Statutet. Følgen deraf var, at de besiddende Classer foreløbig maatte give efter og befandt sig i den ubehagelige Stilling: paa den ene Side at maatte betale høiere Løn og paa den anden at maatte udrede Bøderne til Regjeringen.

Denne Tilstand, som paa en vis Maade danner den første Periode af Opstanden, varede i ti Aar, til 1360. Da alle Forsøg paa at bringe de lavere Classer til Orden forbleve frugtesløse, og Landets Tilstand var uudholdelig, saa fordrede Parlamentet i dette Aar nye Forholdsregler. Murernes og Tømmerfolkenes Broderskab blev opløst; Forordningerne om de flygtende Arbeidere bleve indskjærpede; der blev udnævnt Arbeider-Dommere (justices of labourers), som skulde have Opsyn med Mayorerne og Bailifferne og straffe dem, som forsømte deres Pligter. De Magistratspersoner, som ikke ivrigt nok gjorde Jagt paa Arbeiderne, bleve i hvert enkelt Tilfælde straffede med ti Pund Bøde til Kongen og hundrede Shillings til Arbeiderens Eiermand, Summer, som vare uhyre store efter de daværende Tidsforhold. Herren fik den Ret at lade sin flygtede Arbeider indbrænde med et hedt Jern Bogstavet F (Falsehood, Falskhed) paa Panden; alle Sheriffer skulde være forsynede med Redskaber til Brændemærkningen.

Følgerne af de nye Forholdsregler udebleve ikke. Parlamenternes Optegnelser fra 1363, 1368, 1372 og 1376 ere fyldte med Klager og Skildringer, hvoraf man kan see Opstandens Fremskridt med stor Nøiagtighed. Arbeiderne, hedder det, holde fastere sammen end nogensinde, de sætte deres Fordringer igjennem. De fra et Grevskab bortløbne Arbeidere blive beredvilligt optagne i et andet og finde Beskjæftigelse i Overeensstemmelse med deres Betingelser, navnlig i Byerne. Det er endvidere øiensynligt, hvorledes den passive Modstand efterhaanden gaaer over til Voldsgjerninger. Forvovne og kraftige Tiggere, Landstrygere og staf-stickers (Knippelbærere) sværme

i saadanne Masser omkring i Landet, at Huse og Veie ere usikkre. Det menige Folk, saaledes klager Underhuset, begynder at organisere sig og byde Lorderne og deres Stewards aaben Modstand; disse ere ikke mere sikkre paa deres Liv paa Landet og i de mindre Byer.

Medens Folket befandt sig i denne farlige Bevægelse, døde Eduard III den 21de Juni 1377. Ham fulgte hans Sønnesøn, en Søn af den sorte Prinds, der, fordi han var født i Bordeaux, af Englænderne blev kaldt Richard af Bordeaux; besteg Thronen under Navn af Richard II. Thronvexlingen havde været en god Leilighed til at berolige Folket ved mildere Forholdsregler; men den unge Konge var en Dreng paa ti Aar, de samme Partier vedbleve at være de herskende ved Hoffet og i Parlamentet, og saaledes blev der Intet forandret i Englands indre Politik. Trods den elendige Tilstand, Landets Finantser befandt sig i, foregik Kroningen dog med stor Pomp. Stemningen hos de arbeidende Classer var imidlertid af den Art, at de Arbeidere, der vare nødvendige til at opreise Stilladserne til Kroningstoget og Tourneringerne, maatte tvinges med Magt og under Trusel af haarde Straffe til at udføre Arbeidet. Paa samme Tid kom en skammelig Handel under Omtale, der blev dreven i Statscancelliet. Landets Villains bildte sig nemlig ind, at Domesday-book indeholdt Bestemmelser, som vare til stor Gunst for dem. Denne Mening var urigtig, og Embedsmændene maae have vidst det; men alligevel solgte de til Villains Udtog af Domesday-book, prellede dem for deres Penge og forøgede saaledes Bevægelsen. Ifølge Parlamentets Besværinger i 1377 bleve de solgte Uddrag igjen tilbagefordrede.

Naar Communernes Afsendinge i det foregaaende Parlament besværede sig over, at Arbeiderclasserne fuldstændigt havde organiseret sig til aaben Modstand, saa var dette ikke uden Grund. Arbeiderne paa Landet og i Byerne, Frie og Livegne, havde stedse sluttet sig mere sammen, og den lavere Clerus havde ikke svigtet den fælles Sag. Abbeden af Lei-

cester fortæller rigtignok, at Capellanerne, der umiddelbart efter Pesten havde spændt deres Fordringer saa høit, snart vare nødte til at nøies med det tidligere og med endnu ringere Honorar. Han anseer ikke Regjeringens Forordninger og det Interdict, hvormed der truedes, saa meget for Grunden dertil, som Virkningerne af den frie Concurrence; thi, hedder det, Udsigten til god Betaling og et behageligt Liv foranledigede saa mange Lægfolk til at træde ind i den geistlige Stand, at den lavere Clerus snart blev mere uvidende, men ogsaa langt talrigere end tidligere. Følgen deraf var, at Capellanerne skattede sig lykkelige, naar de kunde faae en Plads under de Betingelser, som havde været almindelige før Pesten. Men den fromme Abbed har taget feil eller med Hensigt villet fortie, at den lavere Clerus var medindviklet i Opstanden. Der foreligger endnu Actstykker, ifølge hvilke, tolv Aar efter Pesten i 1362, Kongen, Parlamentet og Biskopperne ivrigt vare beskjæftigede med at bringe Capellanerne, Kirkesangerne o. s. v. tilbage til den gamle Orden. Det er rigtigt, at de i denne Tid ikke mere som i Begyndelsen forlangte tyve Mark eller tyve Pund, men kun endnu ti eller tolv Mark, det er to eller tre Gange saa Meget som før Pesten. John Ball, der tidligere er nævnt, var gjentagne Gange bleven kastet i Fængsel af sin Biskop for Deeltagelse i de lavere Folkeclassers lovstridige Færd; men det var stedse lykkedes ham at faae sin Frihed igjen. Abbeden af Leicester siger, at han ikke var meget anseet af Geistligheden, men blev høit æret af Lægfolk. En Forbindelse mellem ham og Wiclif, hvis Lærdomme paa denne Tid gjorde stor Opsigt, kan ikke alene ikke eftervises, men er ogsaa i høieste Grad usandsynlig. Wiclif tilhørte et heelt andet Parti, just det, som var det lavere Folks meest afgjorte Modstander. Wiclif var Kongens Capellan, Warden, d. v. s. Forstander for Canterbury-Hall ved Universitetet i Oxford, og havde desuden de to indbringende Kirkeposter som Præbendar af Westbury og Rector, d. v. s. øverste Geistlige, i Lutterworth. At han ikke

lagde en ubetydelig Vægt paa disse indbringende Poster, viste den Haardnakkethed, med hvilken han forsvarede dem. Afseet fra hans Stridigheder med Tiggermunkene, gik hans Lære ud paa at forøge den kongelige Magt paa Kirkens Bekostning. Hans største Velynder og Beskytter var Hertugen af Lancaster, som stod i Spidsen for Hofpartiet og var saa forhadt af Folket, at Insurgenterne opbrændte hans Palads med Alt, hvad der var i det, saasnart de havde bemægtiget sig London. At Wiclif, om endog blot paa en indirecte Maade, skulde have været indviklet i Opstanden, var saa meget mod al Sandsynlighed, at Prælaternes Concil, der anklagede ham, og hans ivrigste Modstandere, som den fanatiske Walsingham, ikke vovede at beskylde ham derfor, omendskjøndt det vilde have været den sikkreste og eneste Vei til hans Ruin. Knyghton kalder John Ball en Forgænger for Wiclif, ligesom Johannes havde været en Christi Forgænger. Den nu almindelig udbredte Anskuelse, at Wiclifs Lærdomme havde fremkaldt Ophidselsen blandt Folket, er først efter Reformationen bragt i Omløb af Katholiker og den engelsk biskoppelige Kirkes Tilhængere, og Øiemedet er let at see. Man vilde fremstille ham og hans Lære som farlige. Urtekræmmeren Fabian, Londons Alderman, der kort før Reformationen skrev sin saa længe for classisk anseete Krønike om England, taler Intet om Wiclifs Forbindelse med de Oprørske. John Ball havde Intet at bestille med de geistlige, men kun med de verdslige Undertrykkere. Hans Prædikener bleve bestandig dristigere; han holdt Taler i Folkeforsamlingerne paa Torvene. «Mine Venner», udraaber han i en Tale, som er bleven opbevaret af Froiszart, «det bliver først da bedre i England, naar Alt er fælles, og al Forskjel er ophævet mellem Lorder og Tjenestetyende. Nedstamme vi ikke Alle fra Adam og Eva? Og hvorledes behandle vore Herrer og Mestere os? De tvinge os til at arbeide, for at de kunne bortødsle Udbyttet af vor Flid. De bære Fløil og rigt Stof, Hermelin og kostbart Pelsværk, medens vi ere tvungne til at

klæde os i usselt Tøi. De have Viin og Kryderier og kosteligt Brød, medens vi maae nøies med Rug og Avner. De have skjønne Landsteder og Slotte, medens vi maae arbeide i Blæst og Regn. De kalde os Trælle, men det er vort Arbeide, de skylde deres Pomp og Pragt, og naar vi ikke forrette vor Dont, faae vi Hug og Slag. Vi have ingen Konge, til hvem vi kunne klage vor Nød, eller som ønsker at høre os og vise os Retfærdighed». Denne Tale slutter med Opfordring om at gaae til London, og naar Kongen ikke vil høre dem, da selv at tage Sagen i Haand. Folket raabte: «Han taler Sandhed». I Løndom, ved Arbeidet og i Hviletiden, blev Hensigtsmæssigheden af et Tog til London omtalt.

Thomas Baker, en Bager i Fobbings, var en Mand af usædvanligt Mod og stor Omsigt. Han stiftede først en lille Club i sin By, derpaa i de nærliggende Stæder og gik efterhaanden videre, indtil alle Englands sydøstlige Grevskaber havde fuldt op af saadanne Selskaber. De enkelte Clubber stode i Forbindelse med hverandre, smaae Pengebidrag bleve betalte af Medlemmerne, og vi have endnu mange Breve derom. De ere fra Jack Milner (Møller), fra Jack Carter (Vognmand), fra Jack Trewman og fra John Ball selv. Meningen i dem er ikke let forstaaelig, thi de ere med Hensigt holdte dunkle. Jack Milner opfordrer f. Ex. Folket til at hjælpe ham at dreie hans Mølle, Jack Trewman fortæller, at Falskhed og Synd styre Verden, og John Ball hilser Alle og kundgjør for dem, at han har ringet med deres Klokker. «Kun Ret og Magt, modig og klog!» Paa Folkets ophidsede Gemytter maatte selv det Hemmelighedsfulde i dette Sprog være af stor Virkning.

Og hvorledes stod det nu til med Regjeringen? Hoffet og Parlamentet vare ikke i Uvidenhed om den Fare, som nærmede sig. Den lange Forhandling i det første Kammer under den nye Regjering viser, at de herskende Classer vel vidste, hvad der truede dem. Man var endogsaa overbeviist om, at Folket i England vilde forbinde sig med enhver Fjende,

der foretog et Indfald, blot for at blive frie for deres Herrers forhadte Aag. Fra Frankrig var imidlertid intet Indfald at befrygte; Folket havde der ligeledes gjort Oprør, og Paris og Hoffet vare allerede i Rebellernes Magt. Beroliget med Hensyn til Faren udefra, forsømte Regjeringen nu den truende Tilstand i det Indre. Man søgte hverken at berolige Folket ved forsonlige Forholdsregler eller at holde Midlerne til dets Undertrykkelse i Beredskab. Hofcabaler hørte til Dagens Orden. Den unge Konges Onkel, Hertugen af Lancaster, var mistænkt for paa voldsom Maade at ville bemægtige sig Kronen, og hans Modstandere søgte at fortrænge ham fra hans indflydelsesrige Stilling. — Alle Partier følte Pengemangelen, og Enhver tænkte fremfor Alt paa at berige sig paa Folkets Bekostning. Parlamentet bevilgede den ene Sum efter den anden. Men disse Bevillinger udbragte Intet, deels paa Grund af den slette Finantsstyrelse, deels ogsaa, fordi de i denne Ophidselsens Tid ikke let kunde inddrives. I Aaret 1380 havde Parlamentet bevilget en ny Hovedskat, ifølge hvilken enhver gift Arbeider for sig og sin Familie og enhver ugift for sig alene skulde betale fire Pence. Man ventede, at denne Skat skulde indbringe 50,000 Pund. Men Udbyttet var meget ringe og stod langt tilbage for Forventningen. En vis John Legge, der havde Forbindelser ved Hoffet, bød nu en ikke ubetydelig Sum for at faae Ret til at turde inddrive de fire Pence hos alle dem, som ikke havde betalt. Hans Tilbud blev modtaget, og han sendte derpaa fire Sendebud ud omkring i Landet, der skulde inddrive Pengene. Men den Maade, paa hvilken disse gik frem, var saa skammelig, at det i høieste Grad forøgede Forbittrelsen. Paa samme Tid vare Skatteopkræverne i Kent beskjæftigede med at inddrive de nye Afgifter for 1381. Ogsaa Børnene i Forældrenes Huus skulde betale en saadan, naar de vare voxne. Nu kom Skattekræveren i John Tagtækkers Huus i Dartford i Strid med Konen, som paastod, at hendes Datter endnu ikke var voxen, medens han erklærede hende for skatte-

pligtig og forlangte en Groat (4 Pence) for hende. For at overbevise sig om Pigens Alder var Embedsmanden nærgaaende i sin Opførsel; Moderen gjorde Larm, Naboerne forsamlede sig udenfor Huset, og Faderen, der var ude paa Arbeide, blev tilkaldt. Da Skattekræveren ogsaa behandlede ham paa en udfordrende Maade, slog John Pandeskallen ind paa ham med et Værktøi, han havde medbragt fra Arbeidet. Snart var nu Dartford og hele Omegnen i Oprør.

I Essex var det allerede brudt løs. Den kongelige Commissair, en vis Thomas Bampton, holdt sine Møder i Brentwood for derfra at lede Fordelingen af Opkrævningen af Skatten i Grevskabet. Beboerne i Fobbings, hvorfra Thomas Baker havde organiseret sine Clubber, vægrede sig ved at give Møde. Regjeringen sendte da Overdommeren ved Common-Pleas for at straffe de Gjenstridige. Disse droge imidlertid masseviis til Brentwood; Overdommeren flygtede, og hans Embedsmænd, Skrivere og Edsvorne bleve tagne tilfange. Efter en kort Rettergang bleve de halshuggede, deres Hoveder stukne paa lange Stænger og baarne omkring i Triumph.

Sir Simon Burley havde gjort Fordring paa en Borger fra Gravesend som sin Villain og ladet ham føre til Castellet i Rochester; Borgerne forlangte ham udleveret, men Sir Simon svoer, at han ikke vilde give ham fri for mindre end tre Hundrede Pund. Derpaa samlede Folket sig, stormede Rochester og befriede Fangen.

Efterretningen om disse Begivenheder udbredte sig med næsten utrolig Hurtighed. I faa Dage vare Kent og Essex og snart hele England lige op til Humber i Opstand. De nordlige Dele af England, som dengang vare mindre befolkede og stode i ringe Samkvem med den øvrige Deel af Riget, forholdt sig idet Hele rolige. De enkelte oprørske Colonner, som nu dannede sig i de forskjellige Grevskaber, havde til Hensigt at træffe sammen i og ved London paa Christi Legemsfests Dag. Men der blev efterladt Afdelinger ved Kysterne

for at forsvare Landet, hvis der skulde finde et Angreb Sted udefra. En Colonne fra Kent marscherede først til Canterbury. Erkebiskop Simon af Kent var tillige Kantsler af England, han var derfor Repræsentant for den umyndige Konges Regjering, og alt Had mod denne faldt tilbage paa ham. I hans Cancelli vare de Livegne blevne bedragne med Uddragene af Domesday-book, og han havde ogsaa paany ladet John Ball fængsle, som nu sad i Fangenskab. Borgerne i Canterbury modtoge høitideligt de Oprørske. John Ball blev befriet, det erkebiskoppelige Palads og Abbediet St. Vincent bleve plyndrede og nogle forhadte Personer henrettede. Derpaa vendte Toget tilbage til Rochester, der ligger paa Veien til London. Underveis bleve alle Huse, der tilhørte Erkebispen, hans Procuratorer eller Advocater, nedbrændte.

Ved Bestormelsen af Rochester vare Sir John Naunton og hans Børn faldne i Hænderne paa de Oprørske. Sir John var en ved Hoffet anseet Ridder, Castellets Gouverneur og Høvedsmand i Byen. Oprørerne bestemte ham til at blive deres Mægler hos Kongen og toge ham derfor med paa deres Tog til London. Wat Tylor (Walter Tagtækker) fra Maidstone og, som det synes, en latterlig Person, ved Navn Jack Straw, bleve af Kenterne valgte til Anførere. Underveis blev Toget bestandig større, saa at det, da det Mandagen før Christi Legemsfest ankom udenfor London, ikke skal have bestaaet af mindre end tredsindstyve til hundredetusinde Mand. Andre Colonner vare i Anmarsch fra andre Egne.

Kongen havde for større Sikkerheds Skyld trukket sig tilbage fra Windsor til Tower i London. Han ledsagedes af begge sine Halvbrødre, Earlen af Kent og Sir John Holland, Erkebispen af Canterbury, Johanniternes Storprior, Earlerne af Salisbury, Warwick, Suffolk og andre Lorder. Kongens Moder, Prindsessen af Wales, Enke efter den sorte Prinds, var netop paa Tilbageveien fra en Valfart til Canterbury. Ikke langt fra London faldt hun i Hænderne paa de oprørske Hobe, som dog lode hende drage videre efter

et kort Ophold. Der synes ved denne Leilighed at være forefaldet en tragi-comisk Scene med Kys og hjertelige Venskabsbevidnelser.

William Walworth var Mayor i London. Det var ham, der nogle Aar iforveien som Afsending fra City havde udøvet den første Control med Landets Finantser. Ved Efterretningen om Rebellernes Nærmelse lod han Byens Porte lukke og navnlig Londonbroen besætte med paalidelige Folk. Rebellerne angrebe ikke, men gjorde Holdt paa Black-Heath, den sorte Hede, som ligger henad Flodens Munding ved London og dengang endnu ikke var bebygget med Huse. Nu var det til Sir John Naunton at yde de Tjenester, han var bleven udseet til. Hans Børn bleve tilbageholdte som Gidsler, og han selv sendt til Kongen i Tower for at indbyde ham til en Forhandling paa Black-Heath. Onsdagen den 13de Juni satte Sir John i en Jolle over Themsen og landede ved Towers Trappe. Man var begjærlig efter at erfare Noget om Rebellerne, og den afsendte Ridder blev strax ført til Kongen. Han udrettede sit Ærende og forsikkrede, at de Oprørske vare Kongen troe og hengivne, samt at han Intet havde at frygte af dem; efter kort Raadslagning blev det besluttet, at Kongen næste Morgen skulde tage til sit Landsted i Rotherhith, som ligger tæt ved Themsen ved Black-Heath, og hvorhen Oprørernes Afsendinge vare indbudte.

Næste Morgen, Torsdag, hørte Kongen først Messe i Tower, derpaa steg han i en Baad, ledsaget af Earlen af Salisbury, Warwick og andre Lorder. Baaden roede hurtigt ned ad Floden til Rotherhith. Der havde imidlertid indfundet sig — ikke nogle Afsendinge, men omtrent tyve Tusinde Mand, som ved Synet af Kongen opløftede såa vildt et Skrig, at Alle i Baaden bleve forfærdede. Ingen raadede Kongen til at lande. Baaden roede nu op og ned langs Strandbredden. «Hvad forlange I?» raabte Kongen fra Baaden, «jeg er kommen herhen for at høre, hvad I have at sige». — «Kom i Land», raabte Menneskesværmen, «vi ville raadslaae med Dig

og fortælle Dig vore Klager». — «Mine Herrer», svarede Earlen af Salisbury. «De ere ikke anstændigt klædte og overhovedet ikke i en Forfatning til at tale med Kongen». Det var Alt, hvad der blev talt ved denne Leilighed; Baaden roede tilbage med Kongen til Tower.

Oprørerne havde allerede før denne Scene just ikke været i nogen behagelig Stemning. De havde tilbragt Nætterne i det Frie og slet klædte, som de vare, lidt meget af Kulden. Der var knapt paa Levnetsmidler, og Sulten havde været følelig. Da nu ogsaa deres Haab om en Samtale med Kongen var slaaet feil, steg Harmen høiere, og man vilde ikke mere ligge uvirksom udenfor Byen. London, hvad der nu omtrent udgjør Londons City, var skilt fra Insurgenterne ved Floden, og Portene vare lukkede og bevogtede. Men ligeover for London, hvor nu de store Staddele strække sig ned fra Battersea til Greenwich, var der dengang allerede en ikke ubetydelig aaben Forstad. Her havde mange af de rige Londonnere deres Landsteder og selv den kongelige Familie en Residents, Rainard's Castle, som nu ikke existerer mere. Oprørerne droge uden Modstand ind i Forstaden, ødelagde og plyndrede de Riges Huse og aabnede det der liggende Fængsel Marshelsea.

Det er vel klart nok af hele denne Fremstilling, at denne Bevægelse ikke blot var et Oprør af de Livegne, som Stadbeboerne ingen Deel havde i, men at det var en Opstand af de Fattige mod de Rige, af Arbeiderne mod deres Herrer. De Fattige, Arbeiderne og selv de mindre, selvstændige Haandværkere i London hørte til det samme Parti; de talte i City omtrent tredive Tusinde Mand. «Hvorfor lade vi de Folk derude fra ikke komme ind? Det er vore Venner, og hvad de gjøre, det gjøre de for os». Saadanne Taler forskrækkede Mayoren og hans Bisiddere. Byens Porte bleve aabnede og Oprørshobene droge ind i London. Deres Tilhængere gave dem af Venskab Mad og Drikke, deres Modstandere beværtede dem af Frygt med Viin og de bedste Retter. Derpaa gjorde

Wat Tylor, Jack Straw og John Ball, fulgte af mere end tyve Tusinde af deres Kammerater, et Tog gjennem Byen til Westminster. Mellem London og Westminster laa ikke langt fra Temple-Bar Wiclifs Ven og Beskytter, Hertugen af Lancasters prægtige Residents, Savoy. Den indeholdt uhyre Skatte af Guld og Sølv og mange Værker, som dengang bleve anseete for Tidens største Kunstværker. Hertugen, der heldigviis just var i en Mission til Skotland, var saa forhadt af Folket, at hans Tjenerskab strax blev myrdet og Bygningen stukket i Brand. Vinen i Kjælderne blev givet til Priis for Massen; Mange omkom i Drukkenskab deri. Men at stjæle og plyndre var ikke tilladt. En Ulykkelig, som blev opdaget med et Sølvkar, blev tilligemed dette kastet i Flammerne. Derpaa blev Johanitterriddernes Huus ødelagt.

Vi have seet, at Parlamentet beskyldte de lavere Folkeclasser for, at de vare beredte til at gjøre fælles Sag med enhver ydre Fjende. Dog, det er ogsaa omtalt, at Insurgenterne just i Modstrid hermed bevogtede Kysterne. Men deres Nationalfølelse gik endnu videre, de vare saa gode Englændere, at de hadede alle Fremmede. De udenlandske Industridrivende og navnlig Flamlænderne og Lombarderne, der vare indkaldte i Landet af Eduard III og hans Forgængere, havde kun bragt Arbeiderne Fordeel, de havde ikke taget nogen Deel i Undertrykkelserne. Men Øbohadet mod alt Fremmed var saa stort hos det lavere Folk, at alle Lombarder og Flamlændere bleve myrdede i deres Huse og paa Gaderne, i Kirkerne og andre Tilflugtsteder. Under alle disse Rædselsbegivenheder brød da Natten frem.

De for største Delen berusede Hobe leirede sig paa Gaderne og de offentlige Pladser; den største Masse havde forsamlet sig paa St. Catharine-Plads ved Tower. Under vilde Skrig forlangte de, at Styrelsens Misbrug skulde afskaffes og Regjeringsembedsmændene aflægge Regnskab for deres Styrelse og Undertrykkelser. Imidlertid holdt Kongen en Raadslagning i Tower, hvor der blev forhandlet om, hvad der var

at gjøre. Insurgenterne vare frygtelige ved deres store Antal, men de manglede ganske Organisation og dygtige Ledere. Thomas Baker havde vel med stor Duelighed ordnet sine Clubber fra Fobbings, men han var fuldkommen ude af Stand til nu at føre Folket og tabte sig i Mængden. John Ball var med alt sit Talent som Folketaler ingen Handlingens Mand, Jack Straw var ikke stort Andet end en latterlig Bussemand, og Wat Tylor havde vel en Slags livlig Ihærdighed, men ved Hjerte og Forstand hævede han sig ikke over en simpel Person, som Tilfældet har bragt iveiret. Han havde beviist dette til Overflødighed. Han havde nemlig tidligere været i Tjeneste hos en rig Borger, Richard Lyon i London, og var skilt fra dennes Huus i Ufred. Hans første Magthandling i Landon var, at han tog Privathævn over sin tidligere Herre; han lod ham opsøge og ombringe. Hans Forstand kunde ikke indsee Nødvendigheden af en hurtig Organisation, hans Personlighed kunde ingen Agtelse og Tillid indgyde; det vidste Folket. Man havde allerede i Rochester tænkt paa at gjøre Sir John Naunton til Generalissimus, men Ridderen havde bestemt frabedt sig denne Ære. Insurgenterne i Norfolk havde tilbudt Sir Robert Sales denne Post; han var født i ringe Stand, havde svunget sig op til Ridder og Gouverneur i Norwich og havde Ry for at føre den tappreste Kaarde i England. Omringet og truet af de Oprørske, foretrak han at forsvare sig til den sidste Blodsdraabe og lade sig hugge ned, før han vilde svigte sin Eed og Ridderpligt. Man havde i nogen Tid den Mistanke til Earlen af Buckingham, at han var Folkeopstandens hemmelige Leder; men denne Mistanke viste sig at være falsk. Under Urolighederne var han i Wales paa sin Kones Godser. Saaledes vare da Oprørerne uden Fører, uden Ordning, ubevæbnede — næppe En af Tyve havde et daarligt Vaaben —, og som uøvede Bønder og Haandværksmænd vare de ogsaa den mindst krigerske Deel af Nationen.

Paa den anden Side havde Regjeringen rigtignok forsømt alle Forsigtighedsforholdsregler og Forberedelser, og om staaende Hære var der naturligviis ingen Tale. Men Londons adelige og rigere Beboere havde været mere forudseende. De havde indkaldt deres Tjenestefolk fra Landet til Byen, tilbørlig bevæbnet dem og holdt dem i Beredskab i deres Huse. Sir Robert Knowles var i Byen og havde 120 bevæbnede Mænd i sit Huus; Perducas d'Albreth og andre Førere vare med deres Tilhængere dragne til London. I det Hele regnede man, at 8,000 vel bevæbnede og øvede Folk hvert Øieblik kunde føres mod Oprørerne. Lord-Mayoren gjorde det Forslag om Natten at overfalde Insurgenterne med denne Magt og hugge dem ned. Earlen af Salisbury holdt derimod en saadan Forholdsregel for altfor farlig; thi naar den mislykkedes, vilde, meente han, Riget og Kongen uigjenkaldelig være fortabte. Man maatte berolige Folket med Løfter, indtil man havde større Magt. Salisbury's Forslag blev vedtaget, og saaledes hengik Natten i Uvirksomhed paa begge Sider.

Om Morgenen bleve Masserne igjen utaalmodige udenfor Tower. Skriget blev stærkere, og man truede med at storme Tower og uden Skaansel dræbe Alle, som fandtes derinde. Kongen, der ikke vilde lade det komme an paa en Storm, tilbød nu fra sin Side Insurgenterne den Forhandling, som ikke var kommen istand Dagen iforveien. Han bestemte Mile-End, dengang en Eng udenfor Byens Port, til Forsamlingssted, og store Folkemasser droge derhen. Efter at Kongen havde hørt Messen, begav han sig ligeledes paa Veien. Medens Kongen og den store Masse Oprørere vare paa Mile-End, trængte en anden Hob, anført, som det hedder, af Wat-Tylor og Jack Straw, ind i Tower. De fandt der Erkebisp Simon af Canterbury, hans Broder Sir Robert Hales, William Apuldors, Kongens Skriftefader, en af Hertugen af Lancasters Læger og Skatteforpagteren John Legge tilligemed tre af hans Commissairer; Alle bleve henrettede, Lægen af Had mod Hertugen. Walsingham beskriver denne Scene ud-

førligt og navnlig de Undere, som den hellige Biskop udførte. De Henrettedes Hoveder bleve satte paa Stænger, baarne gjennem Byen og opsatte paa Londonbroen, hvor ellers Høiforrædernes Hoveder bleve ophængte. Den Hob, der udførte denne blodige Gjerning, angives kun til fire Hundrede.

Medens dette foregik i Byen, forhandlede Kongen paa Engen ved Mile-End med Insurgenterne. «Mit gode Folk», sagde han, «jeg er Eders Konge og Herre, jeg er kommen for at høre Eders Klager. Hvad ønske I, hvad have I at sige mig?» — Folket fremførte nu sine Besværinger og Ønsker. «Hvad I forlange, skal blive tilstaaet Eder», svarede Kongen. «Enhver Commune skal vælge to eller tre Afsendinge, som kunne modtage de Fribreve, der skulle blive udfærdigede for Eder. Jeg vil ogsaa give Eder mine kongelige Bannere, som I skulle marschere med. I, mine gode Folk fra Kent, skulle have eet, og I fra Essex, Sussex, Bedford, Suffolk, Cambridge, Stafford og Lincoln, ligeledes eet for hvert Grevskab. Alt, hvad I have gjort, er tilgivet og glemt. Men drager nu hjem med Eders Bannere». Folket troede paa Kongens Oprigtighed, han var jo først fjorten Aar gammel; hvorledes skulde man holde ham istand til Falskhed? Fulde af Haab og i fredelig Stemning vendte Masserne tilbage til London. Bannerne bleve fordeelte, tredive Skrivere udfærdigede med største Hast Fribreve, og den ene Trop Insurgenter efter den anden drog ud af Londons Porte.

Kongens Fremgangsmaade havde været i høieste Grad snild. Med nogle venlige Ord var den gamle Kjærlighed til Herskeren atter vakt tillive. Med Løfter, som efter Omstændighederne kunde opfyldes eller tages tilbage, og med det barnagtige Legeværk med Fanerne var den halve Opstand bragt til Ro. Det er ikke let med nogen Nøiagtighed at bestemme, hvad Folket havde fordret paa Mile-End. Klagerne synes fortrinsviis at have været rettede mod Livegenskabet. Hvis det har været Tilfældet, og der ikke blev stillet

andre Fordringer, saa kan man kun antage, at fortrinsviis Landboere og Livegne have indfundet sig til Forhandling med Kongen, medens de frie Arbeidere med Førerne vare blevne tilbage i Byen. Saa Meget er vist, at omtrent Halvdelen af de Oprørske fordrede Mere og slet ikke var stillet tilfreds ved Kongens Indrømmelser. John Ball og Wat-Tylor havde imidlertid under alle Omstændigheder baaret sig forkeert ad ved ikke at indfinde sig til Forhandlingen. Ringe som deres Indflydelse var, saa havde de opgivet den hos Halvdelen af deres Tilhængere ligeover for Kongen. Rigtignok kunde man vente nye Hobe fra Landet, og det var sandsynligt, at Antallet af de Bortdragende snart vilde blive erstattet ved nye Tilbængere; men Kongens Seir var dog betydelig, da især ved et nyt revolutionairt Parti ethvert Tab, det lider, betydeligt svækker Tilliden til dets Sag og hæver Modstandernes Mod. Hvad der endnu var af større Vægt, var den Omstændighed, at de Livegnes og Arbeiderens Interesser nu vare deelte.

John Ball, Wat Tylor og Jack Straw havde dog endnu bestandig en saa talrig Hob Utilfredse, at Hoffet ikke vovede at optræde med Magt mod dem. Der blev ført Underhandlinger mellem begge Parter den øvrige Deel af Dagen og næste Morgen, forskjellige Forslag bleve sendte frem og tilbage; men man kunde ikke blive enig. Enkelthederne ved denne interessante Underhandling ere ikke blevne opbevarede, ikke engang, hvor store Fordringerne vare. Knygthon siger, at Wat Tylor i Spidsen for sine Tilhængere havde forlangt frit Fiskeri og fri Jagt i Parkerne, paa Marken og i Skovene for Fattige og Rige og mange andre lignende Rettigheder. Jagt og Fiskeri vare dengang ikke alene en Fornøielse i England, men en betydelig Ernæringskilde. Det er derfor saa meget sandsynligere, at Tylors Tilhængere have ført Anke over Herrernes udelukkende Jagtret. Men man kan ikke ret troe, at denne Gjenstand dannede Hovedfordringen. Froiszart, der har den Fortjeneste ofte at være

indiscret, fortæller, at de Oprørske havde forlangt, «at der skulde gjøres en Ende paa den slette Regjering ved Kongens Onkler, Geistligheden og navnlig Erkebispen af Canterbury. Denne Regjering havde været til Skam for Landet og undertrykt de lavere Folkeclasser». Naar vi endvidere læse de kongelige Manifester af 30te Juni og 2den Juli, saa troe vi os berettigede til den Slutning, at ikke alene Livegenskabets og Arbeiderlovgivningens fuldstændige Ophævelse har dannet Gjenstanden for disse Underhandlinger, men at Kongen ogsaa har gjort ikke uvæsentlige Indrømmelser i begge Henseender. Der er i de nævnte Documenter Tale om «de frie Arbeideres som ogsaa de Livegnes Arbeider, Sædvaner og Tjenester». Vanskeligt er det at eftervise, hvad der var Grunden til, at der ikke kom en Overeenskomst med det Gode istand. Maaskee var Hoffet ikke mere saa beredvilligt til større Eftergivenhed, efterat det paa saa let en Maade havde sendt Halvdelen af Oprørerne hjem. Maaskee ønskede ogsaa Ball og Tylor at forlænge en Tilstand, i hvilken de spillede en saa vigtig Rolle. Dog det er Formodninger.

Til næste Morgen, Fredagen den 15de Juni, blev der aftalt en ny Forhandling mellem Kongen og de Oprørske paa den store Plads ved Smithfield. Paa den bestemte Tid opstillede Wat Tylor sig i Spidsen for omtrent tyve Tusinde Mand paa den ene Side af Pladsen; Kongen med sit Følge tog Plads paa den modsatte Side. Imellem begge Parter var der et stort, frit Rum. Kongen indbød Wat Tylor til at komme over til sig. Efter at denne havde anordnet, at alle hans Tilhængere skulde blive tilbage, men, naar han gav et Tegn med Haanden, rykke frem, red han over til Kongen. Hvis alle de Beretninger, som vi have om denne Sammenkomst — hvilke rigtignok kun hidrøre fra den ene Part —, ikke med Hensigt ere Bagvadskelser, saa tænkte Tylor mere paa at vise sin plebeiiske Stolthed end paa at befordre Folkets Sag. Han søgte først at vise sin Ringeagt for Kongen ved at ride saa nær ind paa ham, at hans Hest berørte Kongens

Hest med Mulen. Derpaa fik han i Kongens Følge Øie paa en Ridder, som han tidligere havde havt Strid med, og som skal have givet ham en Ørefigen. I dette vigtige Øieblik lod han sig lede af Lyst til Hævn. «Hvad bestiller Du her?» raabte han til Ridderen. «Giv mig Din Dolk». Ridderen vægrede sig derved, indtil Kongen befalede ham det. Legende med Dolken og hovmodigt kastende den fra den ene Haand i den anden, vedblev Tylor: «Giv mig Dit Sværd». «Sværdet har jeg fra Kongen», svarede Ridderen, «og Du er ikke værdig til at bære det; Du er kun en Haandværker». «Ved min syndige Sjæl», raabte Tylor, «ikke vil jeg spise, før jeg har Dit Hoved». Imidlertid kom Londons Mayor, Walworth, ridende. «Skurk», raabte han til Tylor, «hvor tør Du vove at opføre Dig saaledes i Kongens Nærværelse». Endnu blev der vexlet nogle grove og truende Ord fra begge Sider, indtil Kongen selv blev forbittret og udbrød: «Læg Haand paa ham!» Walworth hug Tylor ned af Hesten; han blev liggende paa Jorden, bedækket med talrige Saar.

Insurgenterne havde ikke kunnet see, hvad der gik for sig, da Tylor var skjult for dem af Kongens Følge. Af denne Omstændighed har man villet slutte, at Tylors Mord var aftalt i Forveien. Men naar man overveier, at Kongens Følge kun bestod af tredsindstyve Ryttere, og hvilken Fare han udsatte sig selv og Riget for, saa taber en saadan Formodning al Sandsynlighed. Tylors Mord var vistnok fremkaldt ved Øieblikkets Omstændigheder.

Det kunde naturligviis ikke længe skjules for Oprørerne, hvad der var foregaaet. Da de hørte, at deres Høvding var dræbt, skrege de paa Forræderi og Hævn, blodig Hævn. I dette critiske Øieblik viste Richard II et Mod og en Kjækhed, som maatte forbause saa meget mere hos Drengen, som det staaer i saa stor Modstrid med hans senere Aars Svaghed. Han red alene frem mod det rasende Folk og sagde: «Hvad have I for, er jeg ikke Eders eneste Høvding, Eders Konge?» Folket standsede og var tvivlraa-

digt. «Følger mig!» bød Kongen. Hans Bannere, som Folket endnu bestandig var stolt af, fulgte ham og med Bannerne droge Hobene. Kongen førte dem ud paa Marken.

Wat Tylor var haardt saaret, men endnu levende og blev bragt til et nærliggende Hospital. Saasnart Folket var draget bort, lod Mayoren ham i al Hast igjen bringe ud paa Pladsen og halshugge. Imidlertid vare Kongens Tilhængere ilede tilbage til Byen og havde kaldt de Rige og deres Tjenere under Vaaben. «Man myrder Kongen!» lød Raabet gjennem Gaderne, og snart var en anseelig Magt samlet. Sir Robert Knowles og Sir Perducas d'Albreth vare blandt de Første. Desuden udmærkede Nicholas Bramber sig. Han var en stærk og mægtig Mand, Kongens Klædehandler og Hofleverant. Velbevæbnede droge de ud paa Marken, og da Kongen saae Hjælpen komme, forlod han de Oprørske og kom over til sine Tilhængere. William Walworth, Nicholas Bramber og John Standich bleve slaaede til Riddere; Sir Robert Knowles gjorde det Forslag at overfalde Insurgenterne og hugge dem ned, men Kongen satte sig derimod. Earlen af Salisbury understøttede ham deri, og saaledes kom det ikke til noget Blodbad. Men nu lod Kongen sine Bannere og Fribrevene fordre tilbage. Den, som ikke vilde udlevere sit Fribrev, truedes med Døden. Da denne Kongens Befaling blev kundgjort Insurgenterne, havde de ikke Mod til at være ulydige. De tilbagegav Fanerne og en stor Deel Fribreve, adspredte sig og flygtede i vild Uorden deels tilbage til Byen, deels bort over Markerne, for at vende tilbage til deres Hjem. Enkelte Hobe bleve forfulgte og Nogle dræbte, Andre omkom i Vandet; i det Hele synes Tabet ikke at have været betydeligt. I London blev der udstedt en Proclamation, at alle Fremmede, som vare komne med Oprørerne, strax skulde forlade Byen. Den, som endnu næste Dag, Søndag Morgen, fandtes, skulde døe. John Ball og Jack Straw bleve grebne, slæbte bort, hængte og parterede. Deres Hoveder og Wat Tylors bleve satte op paa Londonbroen paa det samme

Sted, hvor Folket om Torsdagen havde opplantet Erkebispens og hans Ledsageres Hoveder. Saaledes endte Opstanden i London, der ikke havde været i Oprørernes Magt i fulde tre Dage.

Paa Landet havde Adelen og Herrerne hidtil ikke vovet at træde op mod Folket; Norwich frembød næsten den eneste Undtagelse derfra. Gouverneuren i denne By, Sir Robert Sales' Mord er allerede omtalt. Da Biskoppen af den adelige Familie De Spenser fik Underretning derom, samlede han uden Tøven en Trop bevæbnede Ryttere, stillede sig selv i Spidsen for dem og drog ud af Byen for at opsøge Rebellerne paa fri Mark. Han fandt dem snart. De havde bygget en Slags Vognborg og omgivet den med en Grav. Da Biskoppen saae det og bemærkede, at Oprørerne gjorde Anstalt til at forsvare sig, blev han rasende og raabte: «Disse gemene Karle ville ikke flye for en De Spenser!» Uden at betænke sig længere sprængte han med sænket Landse frem mod Befæstningen, satte over Graven og trængte ind mellem Vognene. Hans Ryttere fulgte ham, og de Oprørske grebe Flugten efter haardnakket Modstand.

Efter at Opstanden var dæmpet i London, forandrede Partiernes Stilling sig paa Landet. Lorderne og Herrerne kom nu frem, og Oprørerne skjulte sig. Kun i enkelte Landsbyer og Egne var Folkets Mod ikke strax brudt, men der var ikke mere at tænke paa nogen alvorlig Modstand. Det Eneste, Regjeringen endnu havde at gjøre, var at øve Retfærdighed og Hævn.

Først udgik en kongelig Proclamation, som tilbagekaldte enhver Indrømmelse. Livegne og frie Arbeidere bleve underkastede den gamle Tvang; Fribrevene, hed det, vare blevne uddeelte uden tilbørligt Overlæg. Rebellernes Afstraffelse i London blev overladt til Lordmayoren, nu Ridder William Walworth. Kongen selv samlede 800 til 1000 Ryttere, i Spidsen for hvilke han drog fra Sted til Sted igjennem Grevskaberne; overalt bleve «de gode Folk» uden formelig

Proces dømte til haarde Straffe for Høiforræderi. Straffen bestod i intet Ringere, end at den Domfældte først blev hængt og derpaa endnu levende tagen ned af Galgen; derpaa blev hans Mave aabnet, Indvoldene tagne ud og brændte. Naar det var skeet, blev han halshugget, parteret og Stykkerne opplantede paa Stænger i forskjellige Dele af Byen. Paa denne Maade skal der være blevet henrettet 1500 Mennesker i London og i Grevskaberne.

Efter at den unge Konge havde fuldbragt dette Værk, sammenkaldte han Parlamentet til den 4de September; men Møderne maatte to Gange udsættes, fordi Hofpartiernes Stridigheder strax igjen vare udbrudte, saasnart Faren for de lavere Folkeklasser var ophørt. Hertugen af Lancaster og Earlen af Northumberland beskyldte hinanden gjensidig for høiforræderiske Planer, og de mødte med saa stort bevæbnet Følge, at Kongen ikke vovede at aabne Forsamlingen. Endelig vare Partierne den 23de November saa vidt forsonede, at Sessionen kunde tage sin Begyndelse. I Aabningstalen lod Kongen ved Lord-Skatmesteren, Hugo Segrave, erklære, at han vel vidste, at de Løfter og Indrømmelser, han havde gjort Oprørerne, havde været uconstitutionelle og ulovlige. Derfor havde han ogsaa allerede tilbagekaldt dem. Skulde imidlertid Lorderne, Ridderne og Byernes Afsendinge være villige til at opgive deres Rettigheder over de Livegne og Arbeiderne, saa vilde han ikke negte sit Samtykke. Talen sluttede med Fordring om en overordentlig Skat.

Nogle Dage senere blev den samme Erklæring om de Livegnes Emancipation gjentagen af Lord-Kantsleren, Richard Le Scrope. Men det Hele synes kun at have været en Comedie eller en Parlaments-Maneuvre. Kantsleren erklærede selv, at han vel vidste, at Parlamentet ikke var tilbøieligt til at tage Beslutning om en saadan Forholdsregel. Og virkelig erklærede Prælaterne, Lorderne, Ridderne og Byernes og Landets Afsendinge ogsaa eenstemmigt, at Tilbagekaldelsen af Indrømmelserne skulde staae ved Magt. Under-

huset var ikke tilbøieligt til at bevilge den forlangte overordentlige Skat; derimod indbragtes et Lovforslag, ifølge hvilket der skulde gives Amnesti til:

1) de Lorder og Herrer, som under Urolighederne havde dræbt Oprørere uden Forhør og Dom;
2) til Rebellerne;
3) til de gode Folk, som vel ingen Deel havde taget i Opstanden, men havde skjult Oprørere og hjulpet dem paa Flugt.

Kongen samtykkede i Amnestien for Rebellerne og deres Hjælpere, men med Hensyn til Herrerne forbeholdt han sig Afgjørelsen til Parlamentets Slutning. Underhuset forstod vel, hvad det havde at betyde og bevilgede da den overordentlige Skat. Efter at det var skeet, blev Amnestien for Lorderne og Herrerne erklæret, og de bleve meget roste for deres Iver. Fra Amnestien for Insurgenterne bleve 287 Personer undtagne, deraf alene 157 i London. Mere end to Trediedele vare Haandværkere, Otte tilhørte den geistlige Stand, og En, Magister Ferrour fra Rochester, synes at have været en Privatlærd. Af disse Angivelser kan man vel ikke slutte sig til Antallet, men til Ihærdigheden af de forskjellige Classers Deeltagelse i Opstanden.

Hermed ender Fortællingen om den blodige Folkebevægelse, som efter alle Samtidiges Dom havde truet Greve- og Herrestanden i England med fuldstændig Tilintetgjørelse. De lavere Classer maatte nu bøie sig mere end nogensinde under Aaget; men det gik med denne Reaction, som det saa ofte gaaer: den ydre Magt var vel igjen tilveiebragt, men den moralske vedblev dog at være brudt. Livegenskabet vilde ikke mere ret trives i England, og det havde ogsaa tabt i Værdi. Den saakaldte frie Arbeider var efter Arbeider-Statutet ikke meget uafhængigere ligeover for sin Herre end den Livegne, og Følgen deraf var, at Emancipationerne stedse hurtigere toge til. Den bekjendte Statsmand under Dronning Elisabeth, Sir Anthony Smith, forsikkrer, at han ikke mere har seet

nogen villain en gross, d. v. s. en saadan, der er sin Herre fuldstændig undergiven, og i sin tidlige Ungdom ogsaa kun faa villains regardants, d. v. s. saadanne, der hørte til Grundstykker (altsaa Vornede). Livegenskabet maa altsaa noget mere end hundrede Aar efter denne Herrernes store Seir næsten fuldstændig være forsvundet fra England.

Som ivrig Reformator bliver Drengen Eduard VI næsten i enhver Henseende priist af de fanatiske Protestanter; destoværre viser hans Regjering sig dog ved nøiere Prøvelse næsten i enhver Henseende foragtelig. Med Hensyn til de lavere Folkeclasser gjorde den Forsøg paa at indføre Trældom, fuldstændig asiatisk Slaveri. Lovens Overskrift lyder rigtignok mod Vagabonder og Lediggængere, dog kunde enhver Arbeider erklæres for Vagabond og Lediggænger, som var tre Dage uden Arbeide eller havde opgivet sit Arbeide mod Herrens Villie. Straffene vare Dødsstraf eller Trældom under de skjændigste Omstændigheder med Brændemærkning og Sult. Saadanne sørgelige Forsøg kunde imidlertid selvfølgelig i det sextende Aarhundrede kun leve et kort Liv. Levningerne af Feudalvæsenet og een Classes Underkastelse under en anden bleve snart efter Restaurationen ophævede under Carl II; fra den Tid af stammer den Classernes Kamp, som er grundet paa national-økonomiske Grundlag.

Endnu kun en kort Bemærkning. Sædvaner, som ere grundede paa forhadt Tvang, kunne vedligeholde sig Aarhundreder igjennem, selv efter at Tvangen er ophørt. Saaledes blev ingen Forholdsregel optagen med større Uvillie af Folket end de ved Arbeider-Statutet indførte Arbeidermarkeder. Og dog er der bevaret Spor deraf selv ind i vort Aarhundrede. Sir Morton Eden skriver: «I Glocestershire, Oxfordshire, Wietshire og Berkshire møde Tjenestefolk endnu stedse til Mopp eller Statute, d. v. s. paa Torvet, for at faae Tjeneste. Enhver bærer et Tegn paa sin Beskjæftigelse. En Kudsk har et Stykke Pidskesnor viklet om sin Hat, en Hyrde har Fæhaar flettet i sit Haar, en Malkepige bærer Kohaar paa Bry-

stet. I den nordlige Deel af England bære Tjenestefolk, som ville fæstes, en Blomsterkost, hvorpaa de skjelnes fra Andre paa Torvet. Selv i London forsamle Murere og andre Bygningsarbeidere sig med deres Værktøi i Haanden om Morgenen mellem fem og sex i Cheapside og Charing-Cross». Dette skreves, som sagt, i Begyndelsen af vort Aarhundrede.

J. Magnussen.

Samfundstilstande i Østerrig i 1871.*)

«Intetsteds i Verden kan man saa hurtig blive rig som i Østerrig, navnlig i Wien».

Mangen En, som ikke kjender de østerrigske Forhold, maa have hørt disse forføreriske Ord med en stille Længsel efter Keiserstaden ved den blaae Donau, men mangen En maa i sit Hjerte dog have tænkt, at Sagen til Syvende og Sidst vel ikke var saa ganske simpel.

De, som tvivle paa Sandheden af den ovenanførte Talemaade, ryste betænkelig paa Hovedet og henvise til Østerrigs Finantstilstand, navnlig til dets Overflod paa Papirspenge, idet de paastaae, at der ikke godt kan være Tale om Velstand der, hvor man, naar undtages nogle smaae Sølv- og Kobbermønter, ikke længere seer klingende Mønt i Omsætningen. Ganske sandt, Østerrig er Papirspengenes Land; imidlertid har det med Hensyn til Mangel paa Metal seet værre Dage end de nuværende.

---

*) Efter «Volksswirthschaftliche Zustände». De store østerrigske Blade have, paa en eneste hæderlig Undtagelse, «Oesterreichischer Oekonomist», nær, af Grunde, som ville fremgaae af Afhandlingen selv, søgt at tie Bogen tildøde. Den tydske Forfatters Anonymitet maa forklares af politiske Grunde og kan ikke give nogen Anledning til at drage hans Paalidelighed i Tvivl; hans hyppigt nærgaaende Angreb og Paastande staae i fuldkommen Samklang med, hvad der i saa Henseende i Ny og Næ er fremkommen i de udenlandske Blades Meddelelser fra Wien.

Bearb.s Anm.

Den egentlige Pengetrang begyndte i den anden Halvdeel af 1848. I dette og de paafølgende Aar bleve Sølvpenge i Omsætningen Dag for Dag færre, indtil de tilsidst ganske forsvandt og ophobedes i rige Privatfolks eller Speculanters Kasser. Først forsvandt naturligviis det «gode» Sølv, de saakaldte «Tyvestykker», og da dette kun var bekjendt for de sædvanlige Menneskebørn af Omtale, trak ogsaa Tre- og Femkreuzerstykkerne sig tilbage fra det daglige Livs profane Berøring, og endelig kom Touren ogsaa til Kobbermønterne, som de Lykkelige, der engang havde faaet dem i Hænderne, holdt fast paa med en beundringsværdig Energi.

Følgen af denne almindelige Jagt efter klingende Mønt af enhver Slags viste sig først og fremmest i Smaahandelen. Gjenstande eller Levnetsmidler, selv kun nogle faa Kreuzer værd, vare slet ikke til at faae for dem, som ingen Smaapenge havde; Sælgeren kunde ikke give tilbage paa en Papirsgylden, og naar han kunde, vilde han ikke, idet han hellere vilde give Slip paa en ringe Fortjeneste end ganske at blotte sig for Smaamønt. Den naturlige Udvei var under disse Omstændigheder en uhyre Priisstigning i Detailhandelen, og den fulgte saa meget desto hurtigere efter, som den jo stemmede altfor godt med de Handlendes Interesse, og den fremkaldte ogsaa snart, navnlig i Provindserne, næsten utaalelige Tilstande.

Men Nøden gjør opfindsom og førte i dette Tilfælde til en eiendommelig Udvei.

Den, som ingen Smaapenge havde, deelte ganske simpelt en Papirsgylden — dengang liig 60 Kreuzer — i flere Stykker og fik saaledes f. Ex. ved Firdeling fire Papirsstykker, som hver havde en Værdi af 15 Kreuzer. Dette Delingssystem blev hurtig almindeligt, og for hvor storartede Falsknerier man derved havde aabnet Døren, vil navnlig Den kunne gjøre sig et Begreb om, som veed, hvorledes man i andre Stater ved Tilskydninger og Sammenføininger har baaret sig ad for kunstig at formere og forfalske Papirspengene.

I Østerrig antog Falsknerierne saa kæmpemæssige Dimensioner, at Regjeringen blev nødt til at gribe ind. At modvirke Ondet ved retslig Forfølgning viste sig paa Grund af dets store Udbredelse umulig, og der blev derfor udpræget en ny Sølvskillemønt til en Værdi af 6 Kreuzer; men herved var der i Virkeligheden Intet gjort for at afhjælpe Ondet; thi Omsætningen fik egentlig slet ikke de nye Pengestykker at see. De Forsigtige lagde dem, da de jo altid som Sølv maatte beholde i det Mindste nogen reel Værdi, under Laas og Lukke; Speculanterne samlede dem for ved Udførsel til Sydtydskland, navnlig til Baiern, at tjene en Agio paa dem.

Regjeringen maatte derfor gribe til et andet, mere virksomt Middel og udstedte Papirsskillemønter i Sex- og Tikreuzer.

Nøden blev paa denne Maade i Øieblikket afhjulpen, og efterhaanden bleve Forholdene overhovedet bedre; det syntes ogsaa, som om Folk tilsidst dog havde indseet, at den klingende Skillemønts reelle Værdi ikke svarede til dens Nominalværdi. Indførelsen af den nye, nugjældende østerrigske Møntfod maatte ogsaa i høi Grad støtte denne Erkjendelse, idet det nemlig dengang fra Regjeringens Side blev fastsat, at de hidtilværende «Sexkreuzstykker» for Fremtiden skulde gaae og gjælde for «Tikreuzstykker».

Lidt efter lidt aabnedes Kister og Gjemmer igjen; Omsætningen gjensaae Kobber- og Sølvmønterne, og tilsidst kunde man ganske inddrage Papirsskillemønterne. Saa kom imidlertid den første betydelige Tilbagegang, Aaret 1859, i hvilket de gamle, uheldige Forhold atter indtraadte, og Metallet forsvandt paany saa betydeligt af Omsætningen, at man kun kunde skaffe Hjælp ved at udstede Tikreuzstykker i Papiir. I en lignende Situation og under de samme Symptomer befandt man sig som Følge af Krigen 1866.

Imidlertid overvandt man ogsaa disse Perioder, og navnlig den sidstomtalte endogsaa forholdsviis meget hurtig. Det Opsving, hvortil Østerrig gjorde et Tilløb efter sit Tab i

1866, muliggjorde en Regulering af Skillemønterne ved Loven af 1ste Juli 1868, efter hvilken nu kun foruden Kobberskillemønterne — 4, 1 og ½ Kreuzerstykkerne — to Sølvskillemønter, af henholdsviis 10 og 20 Kreuzers Værdi, havde Gyldighed, hvorimod Skillemønterne i Papiir ganske bleve inddragne. Af den Grund maa imidlertid Ingen antage, at Folket ogsaa nu virkelig fik deels Sølvgylden eller blot deels ¼ Sølvgylden at see uden i Vexelbodernes prunkende Vinduer. Efter disse Mønter er endnu fremdeles Østerrigerens Længsel rettet; han betaler en høi Agio for dem, og Menigmand hænger dem, som en virkelig Raritet, som Berloque i Uhrkjæden.

Og skulde det under saadanne Omstændigheder, medens klingende Mønt endnu er saa sjelden, at man — naar undtages i Skillemønt —, aldeles ikke har den i Omsætningen, være muligt i en Fart at erhverve sig Rigdom i Østerrig?

Ja, det er virkelig saaledes. Vi kunne levere Exempler til Beviis derfor.

I Marts d. A. verserede der en Proces angaaende en Ærefornærmelse for Edsvorneretten i Wien, hvilken Proces fremkaldte en meget betydelig Opmærksomhed og stillede Samfundstilstanden i Østerrig i den grelleste Belysning. Tillige optraadte et Antal Personer — deels selvstændige, deels som Vidner —, hvis Skjæbne er et slaaende Beviis paa, at man i Løbet af nogle faa Aar kan blive rig i Wien.

Wilhelm Sommerfeld, Udgiveren af Tidsskriftet «der oesterreichische Oekonomist», blandt hvis Medarbeidere den nuværende Handelsminister, Dr. Schaeffle, har været, havde paa den Tid, da de saakaldte «Tyrkelodder» — Lodsedlerne til det tyrkiske Jernbanelaan — skulde emitteres, advaret Publicum mod disse Værdipapirer og betegnet hele den Finantsoperation, hvorved disse vare kaldte til Live, som høist

farlig og letfærdig. Den daværende Finantsminister, Dr. Brestel, havde den samme Anskuelse og udstedte et Forbud mod Tyrkelodderne, men snart opstod det Rygte, at der blev agiteret meget stærkt for dem af meget høit staaende Personligheder, navnlig af Rigskantsleren, Grev Beust. Sommerfeld hørte desuagtet ikke op med at advare Folk mod dette Lotteripapiir og aftrykte endogsaa Alt, hvad Rygtet fortalte om den ovenfor nævnte høigunstige Protection. Som Følge heraf fremkom der flere officielle Dementier i «Wiener Abendpost», hvilke den offentlige Mening næppe skjænkede Opmærksomhed, endsige Tiltro. Da der nogle Maaneder efter udbrød Ministercrise, og Dr. Brestel forlod Finantsministerposten, viste atter hiin mægtige Beskytters Indflydelse sig, og Noteringen af Tyrkelodderne blev tilladt.

Nu fremkom Sommerfeld atter med sin Opposition og beskyldte Rigskantsleren ligefrem og aabenlyst for, at han var bestukken, og at han havde erhvervet Tilladelsen til Noteringen af Tyrkelodderne, fordi der derfor var tilsikkret ham betydelige private Fordele, idet han tilføiede, at Grev Beust var en Børsspiller, som betjente sig af en i Wien bosiddende Tandlæge, Dr. Faber, til sine Finantsoperationer.

Hvad skete nu? Man skulde have meent, at Statsmyndighederne efter et saadant Angreb paa en saa fremragende Minister strax vilde have grebet ind og sat Sommerfeld under Tiltale. Nei, aldeles ikke! Kun det officielle Organ, «Wiener Abendpost», bragte atter et Dementi, som erklærede Meddelelserne i «Oekonomist» for urigtige. Og derpaa optraadte et andet, ligeledes i Wien udkommende Blad, «Volkswirthschaftliche Presse»; det svarede paa Sommerfelds Artikel, beviste imidlertid Intet, men skjældte desto mere, kaldte «Oekonomist's» Udgiver en Bagvadsker, som stod i preussisk Sold og skrev mod Beust, fordi han blev betalt af Bismarcks Fonds.

Denne Artikkel blev nu Grunden til en Anklage for Æreformærmelse, som Sommerfeld reiste mod Udgiveren af

«Volkswirthschaftliche Presse», Dr. Moritz Herzog, og Bladets ansvarhavende Redacteur, Edward Langes. Klagen blev, som fortalt, indanket til Doms for Edsvorneretten. De Anklagede vilde føre Beviis for Sandheden af deres Paastand; men det fremgik af alle Vidneforklaringer, endog fra Modstandere, at Sommerfeld i Et og Alt var en fuldkommen hæderlig Charakteer, at han ingensinde havde modtaget Subventioner, ligesaalidt fra preussiske som fra andre Pressefonds, og at han endelig, naar han var gaaet for vidt i sine Meddelelser om Grev Beust, havde gjort dette i god Tro, støttende sig til Meddelelser fra høitstaaende Embedsmænd. Følgen af disse Forklaringer var, at den ansvarhavende Redacteur af «Volkswirthschaftliche Presse» blev dømt for Ærefornærmelser mod Sommerfeld.

Og Rigskantsler Beust? Han har aldrig reist Anklage mod Sommerfeld, omendskjøndt denne under Forhandlingerne i Edsvorneretten lod erklære ved sin Advocat, at han var villig til at lade samtlige Sagen vedrørende Artikler i «Oekonomist» optrykke endnu engang Ord for Ord. Det er derfor intet Under, at Publicum betragter Critikken i den Sommerfeldske Proces som en Critik af Beust, hvilket er saa meget mere naturligt, som der samtidig efter hans Indtrædelse i den østerrigske Statstjeneste er blevet ganske andre Ting bekjendt om ham end dem, som «Oekonomist» har meddeelt.

Da Grev Beust kom til Østerrig, havde han Intet uden Gjæld. Hans pecuniaire Forlegenheder maae ofte have været af den meest piinlige Art, da han som sachsisk Statsminister ofte var nødt til selv for ubetydelige Beløb at udstede Vexler. Endnu under Sommerfelds Proces spillede en saadan Vexel, der kun lød paa 677 Gylden 80 Kreuzer, en Rolle. Nu, efter faa Aars Forløb, er Rigskantsleren ikke blot gjældfri, men har endog allerede i 1869 desuden kjøbt et Gods i

Nærheden af Greifenstein ved Donau til en Værdi af 100,000 Gylden og betalt hele Summen. I mindre end tre Aar have hans Formuesforhold altsaa vidunderlig forbedret sig, hvad der er saa meget mere paafaldende, som han af Staten kun modtager c. 25,000 Gylden aarlig, hvilke næppe turde være tilstrækkelige til at dække de løbende Udgifter, som hans Stilling og Levemaade nødvendigviis medføre. Forandringen i Grevens finantsielle Status er nu engang en oekonomisk Gaade, som man kun kan løse, naar man kaster et Blik ind i den saakaldte høiere Finantsverdens Virksomhed.

De Virksomheder, som Beust skylder sin nuværende Velstand, dele sig i tre Kategorier. For det Første: Handel med Ordener og Titler, for det Andet: Schakkren med Godser og for det Tredie: Deeltagelse i Andres finantsielle Speculationer.

Af den første Kategori have især nogle enkelte Begivenheder tildraget sig Opmærksomhed. Hr. G. Choskel i Dresden blev f. Fx. ophøiet i den østerrigske Friherrestand, uden at man nogensinde havde erfaret, at han kunde paavise nogen anden Fortjeneste end den at have hjulpet den forhenværende sachsiske Minister Beust paa Tider, naar denne havde befundet sig i Pengeforlegenhed.

I lignende Forretningsforbindelser havde den nuværende Rigskantsler allerede i lang Tid staaet til den bekjendte Millionær Johann Liebig i Reichenberg. Heller ikke denne Mand havde indlagt sig nogen Fortjeneste af Østerrig, medmindre den Maade, paa hvilken han ved en i Sandhed Skandale vækkende Adfærd under Krigen 1866 søgte at berige sig paa Statens Bekostning, skal betragtes som saadan. Ikke destomindre blev Liebig 1867 hædret med Jernkrone-Ordenen og samtidig med Friherreværdigheden. Dette var en saa meget mere paafaldende Begivenhed, som ingensinde tidligere nogen Industridrivende havde erholdt den ovennævnte Orden, og den daværende Verdensudstilling blev derfor benyttet som Paaskud til denne Hædersbeviisning. Liebig havde, foruden Be-

talingen af Baronværdigheden til en fyrstelig Priis, desuden overtaget andre Forpligtelser mod Beust; snart efter nedlagde han sit Mandat til den bøhmiske Landdag og vidste ved Hjælp af sin Rigdom og Indflydelse i Forbindelse med den høist mangelfulde Valglov uden stort Besvær at bringe det dertil, at Rigskantsleren blev valgt i hans Sted.

Et mindre heldigt Udfald fik en anden Forretning af lignende Art, som Grev Beust havde gjort med den i industrielle Kredse almindelig bekjendte Millionair Heinrich Drosche, som er en af Verdens første Teglsteensfabrikanter. Drosche skulde overlade et wiensk Bankinstitut, som Rigskantsleren stod i Forbindelse med, en Deel af sine ved Wien beliggende Teglværk for den ham tilbudte Priis, mod at han derfor fik Barontitlen og Sæde i Herrehuset. Bankinstitutet skulde imidlertid affinde sig med Grev Beust, hvem det skulde betale en betydelig Provision for hans Meddeelagtighed i Forretningen og desuden overlade hans Broder, Baron Beust, — en Mand, der som «udmærket Fagmand» var bleven kaldt til at overtage Ledelsen af Østerrigs samtlige Bjergværker, og som har udstedt Befalingen til Foretagelsen af de Boringer, ved hvilke det verdensberømte Saltværk i Wieliezka er bleven næsten ødelagt —, en saa glimrende aflagt Forsørgelse som vel mulig. Denne Forretning var allerede i bedste Gang, da pludselig «Vaterland», Organet for Rigskantslerens naturlige, afgjorte Modstandere, de Feudale, fortalte den hele Historie indtil de mindste Enkeltheder. Beust vogtede sig vel for at sige et eneste Ord, men Drosche erklærede Meddelelsen for urigtig; nogen Tid efter gik «Vaterlands» Fortælling dog forsaavidt i Opfyldelse, som Teglværket i Virkeligheden gik over i et Actieselskabs Hænder og dets tidligere Besidder blev ophøiet i Adelsstanden.

Naar Ordener og Titler paa denne Maade kunne erhverves ved Kjøb, saa kan man ikke undres over, at Østerrig i Løbet af de sidste Aar har maattet være Vidne til, at dets Adel hurtigt og talrigt recruteredes af Pengearistokratiet,

at den ene Børsmatador efter den anden — Folk, som ikke have udfoldet anden Virksomhed end daglig at spille med Millioner og paa en høist betænkelig Maade at mangfoldiggjøre Papirværdierne ved nye Actieforetagender —, snart fik en Æresbeviisning, snart Titlen «Ridder» og snart blev ophøiet i Friherrestanden. Ingen Stat besidder en saa talrig Børsadel som Østerrig, og mange af disse Baroners og Ridderes Fædre ere for faa Aartier siden indvandrede i Wien som fattige galiziske Jøder, have gaaet med en Bylt paa Ryggen fra Huus til Huus og raabt: «Handeln, handeln, nix zu handeln». Disse Folk ere i Sandhed Lykkens Skjødebørn; de have forstaaet at gjøre Penge, og saasnart de havde dem, var alt Andet Bagateller.

Blandt de Forretninger, Rigskantsleren har gjort eller endnu leilighedsviis vil gjøre, nævnte vi som Numer To: Schakkren med Godser. Leiligheden hertil frembød sig navnlig paa den Tid, da Staten saae sig nødsaget til under den fuldkommen redelige Finantsminister Dr. Bristels Styrelse at afhænde et stort Antal Domainer. Grev Beust er imidlertid en forsigtig Mand; han gjorde ikke Handlerne selv, men de bleve afsluttede i hans Frues Navn, og da Grevinden ikke godt kunde optræde personlig, saa betjente hun sig af en duelig Agent, en i Wien boende Tandlæge, Dr. Faber, som forøvrigt er en saa interessant Personlighed, at vi maae opholde os et Øieblik ved ham.

Carl Maria Faber er en Mand, som forstaaer under alle Forhold at spille en Rolle og overalt afvinde Livet en fordeelagtig Side. Af Naturen er han udrustet med et behageligt Ydre, og man kan ikke frakjende ham et vist skarpt psychologisk Blik i Forbindelse med et Talent til at kunne skaffe sig Connexioner; han besidder endvidere en høi Grad af Selvfølelse, har en rolig, kold, overlegen Charakteer og en ikke

sædvanlig Elegance i sin Optræden. Under saadanne Omstændigheder er det ikke paafaldende, at han i sine yngre Aar som Soldat tiltrak sig en Fyrstes Opmærksomhed og deeltog i dennes Følge i et Felttog. Ikke længe efter dettes Slutning døde hans Beskytter, og Faber, som frygtede for, at det alligevel snart vilde være ude med hans militaire Løbebane, foretrak frivillig at trække sig tilbage i Civiletaten. Men han besad ingen Existentsmidler og maatte derfor tænke paa at forskaffe sig et Erhverv. Som en særdeles smuk Mand haabede han bedst at kunne gjøre Carrière, navnlig hos Damerne, som Læge; imidlertid udfordrede dette alvorlige Studier, hvortil han ingen Lyst havde; han blev derfor Tandlæge, hvilket er en heel Deel lettere. Ved Hjælp af en Slægtning til sin afdøde Protector vidste han at skaffe sig Titlen: «Livtandlæge».

Efter at hans Forhold havde forbedret sig, forlod han nogen Tid efter den Provindsby, hvor han hidtil havde levet, og reiste til Wien; han indrettede her en «Salon dentiste» med en saa uhørt Elegance, at Keiserstaden ikke havde seet noget Lignende. Han kaldte sig ogsaa Doctor Faber, skjøndt alle hans nærmere Bekjendte vidste, at han aldrig havde studeret ved Universitetet. Forøvrigt havde han speculeret rigtigt; hele den fornemme Verden, Greverne, Baronerne, Damerne af de høieste aristokratiske Familier, ja selv Medlemmerne af det keiserlige Huus og af den derværende hannoveranske Konges Hof, hørte snart til den elegante Tandlæges Kunder, og hans Velstand steg derfor Dag for Dag.

Lykken gjorde ham til sin Yndling. Han begyndte at spille paa Børsen, og Fru Fortuna tilsmilede ham ogsaa her. Det er derfor ikke til at undres over, at Grevinde Beust valgte denne Mand til sit Factotum. Han traadte i hendes Tjeneste, og den intime Forbindelse med hende, som snart blev almindelig bekjendt, indførte ham i alle Saloner, hvor han nu næsten ikke turde savnes, da man ansaae ham for meget indflydelsesrig.

Det er ikke her vor Hensigt at gjentage, hvad der kom for Dagen under den Sommerfeldske Proces angaaende hans Forbindelser med Grev Beust, hans Forretninger for Kongen af Hannover og hans Forbindelser med den engelsk-østerrigske Bank, Wiener-Bank, Greverne Dubsky, Rizevsky, Vratislav og Andre. Procesforhandlingerne ere almindelig bekjendte, og det maa altsaa her være tilstrækkeligt at constatere, at Faber driver Pengeforretninger under forskjellige Firmaer, at han selv disponerer over hundrede Tusinder, og at Millioner ere gaaede gjennem hans Hænder.

Vi maae imidlertid endnu skjænke Godsschakkreriet, hvor han ogsaa havde Fingrene med i Spillet, et Øiebliks Opmærksomhed. Finantsminister Dr. Brestel maatte naturligviis vaage over Salget af Domainerne, men kunde selvfølgelig ikke personlig besørge enhver dertil hørende Forretning, navnlig naar det dreiede sig om mindre vigtige Ting, men overlod disse Arbeider til sin Sectionschef, von Gobbi. Med denne, som i det Hele taget flere Gange har «arbeidet» med Grev Beust, deels directe, deels ved en Trediemands Mellemkomst, traadte Faber nu i Forbindelse og kjøbte snart Bygninger i Provindsbyer, snart Landeiendomme eller Skovcomplexer. Derefter bleve de kjøbte Eiendomme strax igjen afhændede, hvilket var meget let; thi Tandlægen kjøbte først, naar han vidste, at en virkelig Liebhaver havde begyndt at knytte Underhandlinger om Kjøbet af Eiendommen. Kjøberen fik saaledes først Eiendommen paa anden Haand, men da han i ethvert Fald ikke betalte Mere, end den var værd, saa maa Staten have solgt for billigt, thi i modsat Fald vilde der hverken være faldet Noget af til Beust, Grevinden, Gobbi eller Faber, og Ingen af dem vilde have indladt sig paa Sagen, naar de ikke havde kunnet fortjene Noget. Denne Beust-Faberske Godsspeculation var saaledes ligefrem et Tab for Statskassen, en Berigelse paa Statens Bekostning, — og dog gives der endnu Folk, som troe, at Grev Beust af Skjæbnen var udpeget til Østerrigs Redningsmand.

Vi have endvidere anført, at Grev Beust drev finantsielle Speculationer. Ærlig talt, tage vi ham dette ikke ilde op under de nuværende østerrigske Forhold. «I en Stat, hvor selve Statsoverhovedet er Medinteressent i Actieselskaber, tør en Minister ogsaa speculere i Actier.

«Keiser Frants Joseph er Actionair i «Ferdinands Nordbane», og i den Mährisk-Schlesiske Nordbane, og han faaer disse Baners høie Dividender udbetalte lige som enhver anden Actionair» —, hvorfor skulde Grev Beust da ikke ogsaa deeltage i Actieselskaber, forudsat at han har Pengene dertil!

Imidlertid var Beust's Formue, som vi vide, navnlig i det store Svindel-Aar 1868, da Actieselskaber skøde op af Jorden som Paddehatte, ingenlunde saadan beskaffen, at der kunde speculeres meget dermed. Rigskantsleren saae sig altsaa nødt til at gjennemføre sine private Finantsoperationer uden Capital, hvilket kun blev muligt ved, at han gjorde sin personlige Indflydelse gjældende. I saa Henseende maae navnlig to af hans Forretninger, som dog ikke fik det forønskede Udfald, fremhæves. I begge Tilfælde gjaldt det forøvrigt atter om Salget af Statseiendomme. Til de Domainer, som skulde sælges i 1868, hørte bl. A. ogsaa «Neuburg-Mariazeller Jernværk»; den engelsk-østerrigske og fransk-østerrigske Bank concurrerede om Kjøbet. Begge bøde store Summer, som de tænkte at reise ved Hjælp af Actier; omendskjøndt nu den Sidstes Bud var det laveste, saa haabede den dog at seire ved Concurrensen, deels fordi den havde erklæret sig villig til at gaae ind paa nogle for Staten øiensynlig meget gunstige Betingelser i Kjøbecontracten, deels og fornemmelig fordi den havde truffet en hemmelig Aftale med Grev Beust om, at han i Tilfælde af, at Finantsministeriet accepterede Francobankens Bud, skulde have en ordentlig Provision, og at hans allerede ovenfor omtalte Broder, Baron Beust, skulde udnævnes til Medlem af Bankraadet — en saadan Stilling indbringer i det Mindste 10,000 Gylden aarlig — og til Directeur for de til samme Eiendom hørende

Jernsmelterier. Hvor fint end alle Traadene vare lagte, og hvormeget end navnlig ogsaa den føromtalte Sectionschef von Gobbi interesserede sig for Planens Iværksættelse, lykkedes det dog ikke; Finantsministeriet afsluttede Handelen med den engelsk-østerrigske Bank.

Ikke bedre gik det med et andet Foretagende. Det Staten tilhørende, under Navnet «Inneberger Hauptgewerkschaft» bekjendte, deels i Steiermark, deels i Nederøsterrig liggende Complex af Jernsteengruber og Jernsmelterier, hvor det berømte steiermarkske Staal udvindes, skulde sælges. Kjøbet og den senere Drift af disse fortrinlige Værker maatte under alle Omstændigheder være meget fordeelagtigt for et Actieselskab, hvorfor ogsaa den «østerrigske Creditanstalt» i Forening med et Consortium strax ansøgte om Kjøbet. Som Concurrent optraadte i dette Tilfælde ikke Francobanken, men derimod et Antal rhinske Industridrivende, med Banquiererne Kauffmann-Asses og Oppenheim fra Kölln i Spidsen. Disse, navnlig den Sidste, havde allerede tidligere havt Forretninger med Grev Beust, og de vidste meget nøie, allerede fra den Tid, da han var Minister i Sachsen, hvorledes de skulde komme ud af det med Rigskantsleren; de opnaaede ogsaa med eet Ord ved en betydelig Gave et Løfte af ham om, at han vilde virke for det rhinske Consortium. Beust holdt Ord, han benyttede det Øieblik, da Finantsminister Brestel var bortreist, og søgte at bevæge Sectionschef von Gobbi til hurtig at afslutte Handelen. Omendskjøndt den Sidste ganske vist var tilbøielig til at gjennemføre Sagen, saa kunde han dog ikke forhindre, at Creditanstalten fik Nys om Forhandlingerne og underrettede Finantsministeren derom. Saaledes blev ogsaa denne Forretning ødelagt for Rigskantsleren, men han kunde dog altid føle sig tilfreds, da han allerede havde den omtalte Fordring i Lommen, om han endog, hvis Planen var lykkedes, kunde have erholdt en høiere Provision, hvortil der maaskee havde været saameget mere Udsigt, som der denne Gang handledes om en Eiendom, hvis Værdi beløb sig til ikke mindre end

14 Millioner Gylden. Creditanstalten blev Seierherre og fik det samlede Complex.

Vi have nylig omtalt et af Østerrigs betydeligste Actieforetagender, «Creditanstalten», og det er derfor her Stedet at give nogle enkelte Meddelelser om dette storartede Instituts Bestyrelse.

I Spidsen for Directionen staaer Hofraad Baron von Mayrau. For ikke mange Aar siden var denne Mand kun meget lidt bemidlet, ja endog forgjældet. I denne Situation overtog han Directionen af Creditanstalten; for Øieblikket anslaaer man hans Formue til i det Mindste 1 Million. Han er altsaa ogsaa en af de i en Fart rigblevne Østerrigere.

Hr. von Mayrau er egentlig Jurist, og som saadan beklædte han indtil 1848 et Dommerembede. Revolutionen drog ham fra hans stille Skjul frem for Dagens Lys; han blev Deputeret, og da han ingenlunde havde erhvervet sig Ry for Frisindethed, lykkedes det ham temmelig let ved Reactionen at erholde et Embede, og det et Statsembede. I ethvert Fald har han gjort sig meget nyttig for det daværende Regimente — det er notorisk, at han har staaet i meget nær Forbindelse med det hemmelige Politi —; thi snart paalagdes der ham et meget vigtigt Hver, og han blev beskjæftiget i Indenrigsministeriet. Til disse Hverv hørte f. Ex. Udarbeidelsen af Concordatet, Salget af de store Statsjernbaner o. s. v. At Minister Bach ansaae den Mand, som var brugbar ved saa vigtige Anliggender, værdig til Hofraadstitlen, kan man naturligviis ikke undres over.

Endelig fungerede Hr. von Mayrau, før han gik over til Creditanstalten, som Generaldirecteur for Pantelaaner-Anstalten. Han havde der allerede en Stilling med Indkomster, som han kunde komme ud af det med; men Rigdom kunde han selvfølgelig ikke erhverve; hertil fik han først Leilighed

i sin nuværende Stilling. Læseren vil spørge, hvorledes dette er muligt, idet han vil henpege paa det Factum, at en Creditanstalts Directeurs Løn selv i Forbindelse med den i ethvert Tilfælde ikke ubetydelige Tantième, som han faaer, ingenlunde er af den Art, at man kan føre ikke blot et stort Huus, men endog inden nogle faa Aar lægge en Million tilside. Det er meget rigtigt, men ved en Creditanstalt gives der endnu for Directeuren en meget væsentlig Indkomstkilde, de saakaldte «Procenter» (Betheiligungen).

Disse Procenter – som vi ville kalde dem — blive ganske vilkaarlig bestemte af Directoriet eller af Anstaltens Bankraad; imidlertid har der i Tidernes Løb dannet sig en bestemt fast Praxis, fra hvilken man sjelden afviger, og den er følgende:

Naar Emissionen af nye Actier i et eller andet Foretagende, som har Udsigt til at kunne forrente sig, overdrages til Creditanstalten, tegner den selv et meget betydeligt Beløb. Summen af de paa denne Maade — altsaa ved Actionairernes Penge — for Creditanstalten erhvervede Actier blive deelte i tolv lige Dele; $^6/_{12}$ eller Halvdelen bestemmes for Bankraadet og sammes Nærmeste, $^2/_{12}$ for Directeuren og hans Venner, $^1/_{12}$ til Forretningsføreren, medens kun de $^3/_{12}$ tilfalde Anstalten som saadan, saaledes at altsaa kun Fjerdedelen af den hele Gevinst kommer de Actiehavere tilgode, ved Hjælp af hvis Penge hele Transactionen er foretaget. Den Fordeel, som saaledes opnaaes ved Overtagelsen af Actierne til Emissionscours i Forhold til den senere indtrædende Børscours, som fremkommer, naar Actierne udbydes til Salg, er det, vi have kaldt «Procenter», og at disse kunne været meget betydelige, har f. Ex. Hr. von Mayrau havt Leilighed til at erfare, da han i Procenter ved en eneste Forretning, nemlig ved Emissionen af Actierne i det tidligere omtalte «Inneberger Hauptgewerkschaft», ikke tjente mindre end 60,000 Gylden.

For at opnaae et saadant Resultat maa der endnu foretages mange Slags eiendommelige Forarbeider, som forøvrigt alle i paakommende Tilfælde udføres af alle Østerrigs Bankinstituter paa samme Maade som af Creditanstalten, og som vi senere skulle komme tilbage til, naar vi først have anført endnu nogle enkelte Data til at charakterisere Bestyrelsen af denne storartede Anstalt, der ofte har havt Indflydelse paa Verdensomsætningen.

Naar Creditanstalten har overtaget Emissionen af Actier, bliver Publicums Opmærksomhed først ved Bladene henledet paa det vedkommende Foretagendes Fortrinlighed og Rentabilitet, og saaledes vækkes navnlig hos de smaae Kapitalister Lysten til at komme i Besiddelse af de paagjældende Actier. Bekjendtgjørelser forkynde derpaa Subscriptionsdagen, og Publicum mener nu, at det ogsaa virkelig kan subscribere paa hele den udbudte Capital. Dette er imidlertid ikke Tilfældet, thi Anstalten har, som vi ovenfor meddeelte, allerede selv tegnet den største Deel af Actierne. Udenfor Portene til Creditanstaltens Contoirer samle sig allerede i den tidlige Morgenstund Folk, som ville anstrenge sig for at komme til at tegne sig, de føle sig lykkelige ved Tanken om at kunne komme til at skrive deres Navne paa Listerne, omendskjøndt de dog til Syvende og Sidst sætte deres Penge paa Spil derved. Indenfor vinder Directeuren, som ikke vover sine egne, men Actionairernes Penge, mange Tusinder. Den Omstændighed, at der kun kan erholdes langt færre Actier, end der oprindelig var bekjendtgjort, gjør Publicum endnu mere lysten efter Actierne, og den herved fremkaldte stærke Efterspørgsel bringer Actierne i de paafølgende Dage til at stige, hvilket først slaaer over i sin Modsætning, naar de «Begunstigede» kaste deres store Forraad ud paa Markedet. Dette skeer imidlertid ikke, før det er øiensynligt, at en fortsat Stigen i Courserne ligger udenfor Mulighedernes Verden. Da falde Actierne, Publicum, som har kjøbt dem til høie Priser, taber, de «Begunstigede» have allerede Gevinsterne i Lommen.

Hvor smudsigt Creditanstaltens Bestyrelse forøvrigt leilighedsviis ledes, har man ligeledes endnu et Beviis paa i den tidligere omtalte «Inneberger» Forretning. Hofraad von Mayrau havde aldeles ingen Anelse om, at Inneberg-Værkerne i det Hele taget skulde sælges, og at et Actieselskab kunde gjøre glimrende Forretninger derved. Denne Idee fik han først af en Journalist, Pappenheim, som kunde have gjort den hele Forretning for egen Regning, naar han ikke havde manglet de betydelige Midler, som altid ere fornødne til Grundlæggelsen af et Actieselskab i Forbindelse med de ligeledes fornødne Connexioner. Pappenheim gav ham altsaa Ideen og virkede ogsaa som Underhandler, saa at Forretningens Fuldførelse paa første Haand skyldtes ham. En saadan Tjeneste skulde man nu have troet, at Creditanstalten særlig vilde have følt sig forpligtet til at betale med en anstændig Provision. I Virkeligheden lovede den ogsaa en saadan, men da Pappenheim ønskede hurtigt at faae sine velfortjente Penge, foreslog Baron von Mayrau ham en Accord, som han paa Grund af Omstændighederne saae sig nødt til at gaae ind paa. Efter denne Aftale maatte han give Afkald paa de ²/₃ af Provisionen, og for den tilbagestaaende Trediedeel maatte han modtage et Gjældsbeviis (Consortialbrev), som han solgte til Creditanstaltens Banquier, som er nærbeslægtet med et af Bestyrelsesmedlemmerne, mod et Tab af 50 pCt., hvorefter han altsaa kun beholdt ¹/₆ af Provisionen tilbage. Simplere kunde den smudsigste Aagerkarl næppe have baaret sig ad.

Havde Pappenheim været en indflydelsesrig Journalist, saa vilde von Mayrau nok have taget sig iagt for at behandle ham paa denne Maade; thi som forhenværende Statsembedsmand veed han godt at vurdere Dagspressens Magt og forstaaer ogsaa at benytte dens Kræfter i sin egen Interesse. Paa hans Foranstaltning blev Creditanstalten Medbesidder af en af Wiens første Blade, «Presse», og Mayrau fik Plads og Stemme i Bladets Finantscomité. For Publicum har man

bestandigt, saavidt muligt, søgt at skjule dette Factum, fordi «Presse» gjaldt og endnu gjælder hos Mange ikke blot i Wien, men selv langt udenfor Østerrigs Grændser som toneangivende, og fordi den Roes, som ved enhver Leilighed gjentoges saavel over Creditanstalten som over Directionen, maatte blive langt kraftigere, naar man ikke kjendte den rette Sammenhæng.

Denne Dispositionsret over Bladet «Presse» var ham imidlertid ikke tilstrækkelig, og han søgte derfor endvidere at vinde alle Wiens øvrige Blade paa den Maade, at han lod dem, ethvert efter dets Omfang og Indflydelse, tilflyde større eller mindre Indkomster i uforholdsmæssig dyrt betalte Bekjendtgjørelser eller andre pecuniaire Fordele. Saaledes blev det naturligviis næsten umuligt paa den sædvanlige Maade at bringe nogetsomhelst misbilligende Ord om Creditanstalten for Offentligheden gjennem Bladene. Ikke engang dette syntes at tilfredsstille den forsigtige Hofraad, og han anskaffede sig derfor en særlig, hemmelig Presseagent ved Navn Hesky; denne besidder et Leiebibliothek og skriver Børs- og lignende Correspondencer for nogle Blade, men ved sine Forbindelser med Creditanstalten er han kommen saa vidt, at han allerede nu er istand til at tage Deel selv i større Finantsoperationer.

Naar der anvendes et saa betydeligt Apparat, er det meget naturligt, at selv indviede Folk ere betænkelige ved at sige Sandheden om Creditanstalten; de udsætte sig derved for en Kamp med hele den af v. Mayrau paavirkede Presse og i Henhold til det gamle Ordsprog: «Mange Hunde ere Harens Død», syntes dette dem altfor farligt. En enkelt Gang er alligevel det Uhørte skeet; enkelte Personer have gjort Tilløb til at afsløre Anstaltens Forvaltningsforhold, men de bleve strax gjorte stumme; man bød dem enten directe eller indirecte enkelte Gange endog betydelige Summer for at tie. I et saadant Tilfælde overlod man f. Ex. Angriberen 300 Inneberger Actier til en saa lav Cours, at han ved Overtagelsen

ikke tjente mindre end 13,000 Gylden i Agio. Mellemmanden ved denne Transaction var den bekjendte wienske Banquier, Friherre von Wodianer.

Betragter man nu disse Kjendsgjerninger, saa maa man tilstaae, at Creditanstalten har maattet betale uhyre Summer deels for Pressens Lovtaler deels for dens Taushed, ligesom den ogsaa fremtidig vil komme til at betale derfor. Hvorfra kom disse Penge, og hvorfra ville de komme? Af Baron Mayraus Lommer ganske vist ikke; disse vilde forlængst have været udtømte; de dækkes af Anstaltens Midler, altsaa af Penge, som tilhøre Actionairerne, uden at disse engang faae Regnskab aflagt for dem. Her foreligger altsaa en stor Ødselhed, og at dette ikke er noget Tegn paa en ærlig Forretningsførelse, fremgaaer af, at man søger at skjule det for de nærmest Interesserede, Actionairerne.

Og naar det kan gaae saaledes til ved Creditanstalten, et af de største Actieforetagender, som i det Hele taget existerer, hvorledes seer det saa ud med de andre østerrigske Instituter? De følgende Blade skulle besvare dette Spørgsmaal.

Den østerrigske, specielt den wienske Journalistiks Forhold til Actieselskaberne er meget interessant at betragte i sin Almindelighed. Vi have jo allerede bragt adskillige Meddelelser om dette Punkt og skulle senere atter komme tilbage dertil; men først maae vi omtale noget Andet.

Der gives Folk, som Dag og Nat synes at speculere over, hvorledes de skulle gavne Verden med deres Rigdomme. Under denne ganske vist roesværdige Bestræbelse træffe de paa Ligesindede, som, besjælede af den samme Trang, forbinde sig med dem til det fælles Øiemeds Opnaaelse. Resultatet af en saadan Overveielse og Arbeiden i Menneskehedens Tjeneste staaer sædvanlig en skjøn Dag at læse i Bladene: «Hr. Baron X., Banquier V. og Etatsraad T. have

lagt Grunden til et Brand-Livs- eller lignende Forsikkringsselskab eller have dannet et Consortium for at bygge en ny Jernbane o. s. v.» Ganske vist, det er almeennyttige Foretagender, men dog sige onde Tunger, at det Almeennyttige ved disse Foretagender ingenlunde er det Væsentlige hos Grundlæggerne, at de kun hykle Menneskekjærlighed for desto sikkrere at høste den størst mulige Gevinst og om muligt ogsaa nogen ufortjent Ære. Det er virkelig ikke vanskeligt at afgjøre, om Grundlæggerne af Actieselskaber gjøre sig fortjente af Staten og deres Medborgere eller af deres egen Pengepung; men vi ville overlade Afgjørelsen til Læserne og først f. Ex. fortælle, hvorledes Jernbaner opstaae i Østerrig.

Baron v. G., en Børsmatador, som er ophøiet i Friherrestanden, har kjøbt en Eiendom paa Landet, egentlig imod sin Villie, men den forrige Eier var i Gjæld til ham og har for at dække denne overladt ham Godset til en meget lav Priis. Vor Pengematador finder sig nu leilighedsviis foranlediget til at gjøre en lille Reise dertil; han træffer Alt i en temmelig daarlig Forfatning, Bygningerne ere slet vedligeholdte, Jordens Drift forsømt, men Egnen henrivende som Canaan, den nye Eiers Fædrenehjem. Og dog, der er ingen Jernbane, ingen Telegraph, og ingen Fabrikskorsteen kan i det Fjerne vise, at Industrien her har et Hjem. Beboerne ere rundt omkring fattige, de leve af Jordens Producter, og disse have endog paa Grund af de manglende Forbindelsesmidler kun ringe Værdi. Hvorlangt anderledes vilde dette ikke blive, naar man lagde en Jernbane gjennem Egnen; Jordens — altsaa ogsaa Godsets — Værdi vilde strax stige betydeligt; Agerbrugets Producter vilde blive 3 Gange saa dyre, Fabrikker vilde blive anlagte, og rige Folk vilde opsøge denne skjønne Egn for at bygge deres Villaer der, kort sagt, hvor der saa længe havde hersket Nød, der vilde inden faa Aar overalt findes Velstand.

Besjælet af saadanne Tanker vender Baronen tilbage til Wien. Allerede i de paafølgende Dage har han samlet et Antal af sine Colleger hos sig, en Jernbanelinie til den omtalte Egn bliver foreløbig afstukken paa Kortet, og det bliver besluttet, at Jernbanen skal bygges. Disse Herrer ere rige nok til selv at gjennemføre deres Plan for egen Regning, og Enhver, som ikke kjender Forholdene, maa altsaa nu antage, at de strax ville indgive Ansøgning til Ministeriet om Concession paa Banen. Dette skeer imidlertid slet ikke, og det vilde ogsaa mulig være farligt for Projectet, thi En og Anden kunde dog maaskee komme paa den Tanke, at der egentlig slet ikke var Trang til Foretagendet, at der for den ældre, alt bestaaende Bane herved kun vilde skabes en unyttig, skadelig Concurrence, kort sagt, at det Hele kun var en Speculation til Fordeel for dem, der havde undfanget Ideen, og da navnlig for Baron G. For at undgaae den Slags Ubehageligheder bliver Sagen foreløbig holdt hemmelig, og man søger at vinde en duelig Agent (Faiseur), helst en med Forholdene bekjendt Journalist. Denne faaer nogle af Interessenterne udstedte «Bons», det vil sige Anviisninger paa Tusinder af Gylden, som skulle betales enten i rede Penge eller i Actier, saasnart det projecterede Actieselskab er dannet — thi det er naturligviis klart, at de ville bygge Banen paa Actier og om muligt endog have Statstilskud til Bygningen eller i det Mindste Skattefrihed paa flere Aar eller Rentegaranti af Staten. —

Saaledes udrustet henvender Agenten sig først til Udgiverne og Eierne af de meest fremragende Blade, meddeler dem Planen og anmoder dem om at gjøre deres Indflydelse gjældende for Sagen. Herhos bemærker han, at Deeltagerne i ethvert Fald ville vise sig taknemmelige; og for ikke at gjøre disse Ord til et tomt Mundsveir, ledsager han dem med en «Bon», hvis Størrelse er afpasset efter det vedkommende Blads Betydning. Næppe har Eieren et saadant Stykke Papiir i Hænderne, før han udtaler sin Forbauselse over, at

man ikke forlænge siden har indseet denne Banes Nødvendighed, og lover at virke for Sagen af alle Kræfter.

Har man saaledes betænkt de meest fremragende Blade, saa er Sagen allerede bleven bekjendt i de journalistiske Kredse, og nu komme Eierne af de mindre Blade selv til Agenten for at tilbyde deres Tjeneste imod at erholde »Bons» af ringere Værdi. Samtidig begynder nu et nyt Arbeide for Agenten, idet han selv for største Delen maa levere Reclamerne for Foretagendet til de for Sagen vundne «Organer for den offentlige Mening».

Pludselig strømme Bladene over af Beretninger om det omtalte Landskabs Productionsevne; det hellige Land var kun et lille Sahara i Sammenligning med det. Hvad man trænger til i alle øvrige Dele af Landet, hvad Udlandet vilde opveie med Guld, besidder det i Overflødighed; og alle disse Skatte kunne erhverves, naar Egnen er bleven inddraget i den almindelige Verdensforbindelse. Den forbausede Hovedstad og de endnu mere forbausede Provindser blive gjennem Bladene — Bladene virke jo for Oplysningen — underrettede om det ny opdagede Eldorado og samtidigt belærte om, at uegennyttige Mænd have opdaget det og til Gavn for Almeenvellet ville anlægge en Bane dertil.

Medens dette har staaet paa, have Interessenterne ansøgt om og faaet en foreløbig Concession, det vil sige Concession til Udførelsen af Forarbeiderne ved Banens Bygning. Arbeidet bliver nu hurtigt udført; men derpaa kommer det Vigtigste, nemlig at faae Concession til Banens Bygning og det vedkommende Actieselskab dannet, hvortil udfordres Statsgaranti eller Statstilskud.

Der er forekommet Exempler paa, at Ministre have ladet sig bestikke af Jernbane-Concessions Ansøgere. Den for omtrent et Aar siden afdøde østerrigsk-ungarske Fællesminister, Friherre von Becke, har, som enhver nogenlunde Indviet veed, drevet en fuldstændig Handel med Jernbaneconcessioner. Concessionen til Franz-Joseph-Banen har alene

indbragt ham en halv Million; det var for en saadan Provision, at han forskaffede Interessenterne et Statstilskud af 5 Millioner. Den Offentlighed og Ugeneerthed, denne Minister i det Hele taget lagde for Dagen, bragte det endelig saa vidt, at der i Vinteren $18^{68}/_{69}$ indkom et Andragende til «Verein zum volkswirthschaftlichen Fortschritt», hvoraf den da endnu fungerende Minister var Medlem, om at udstøde ham af Foreningen for uærlige Handlinger. Foreningen gik med Hensyn til dette Andragende over til Dagsordenen og motiverede dette ved, at man paa Grund af Beckes høie Stilling maatte befrygte en altfor stor Skandale, hvis man gik nærmere ind paa Sagen eller skred til Udstødelsen.

Ere Ministeren, de vedkommende Sectionschefer og Raader i Ministerierne vundne, ansees det derefter for nødvendigt at «beardeide» saa mange Medlemmer af Rigsraadet, at i det Mindste Majoriteten i Underhuset er vunden for Sagen. Dette er den vanskeligste Opgave, da det ikke godt gaaer an ved Hjælp af de omtalte «Bons» at paaoctroiere ethvert Rigsraadsmedlem Overbeviisningen om Sagens Gavnlighed, ihvorvel der ogsaa blandt D'Hrr. Folkerepræsentanter — et Navn, der forøvrigt ikke er betegnende, thi Østerrig har ifølge sin Forfatning kun en Repræsentation af begunstigede Stænder, ingen virkelig Folkerepræsentation — gives og navnlig før sidste Omvalg gaves dem, som i Løbet af nogle faa Aar erhvervede sig betydelige Rigdomme, uden at man kjender Kilderne til disse, der i ethvert Fald ikke skyldes deres Hænders Arbeide.

Endelig er Alt færdigt. Concessionen bliver nu meddeelt, Interessenterne overdrage Emissionen af Actierne til en Bank, man tegner selv strax et betydeligt Beløb, hvilket de naturligviis kunne gjøre uden at deponere nogensomhelst Capital. Sluttelig kommer et Par Millioner til Fordeling blandt Publicum, som allerede — da Sagen fra alle Sider er fremstillet som saa ganske fortrinlig —, om Morgenen paa Subscriptionsdagen har tegnet det Tre- eller Firedobbelte af Be-

løbet. Nu komme Papirerne paa Børsen; den nye Banes Actier blive efterspurgte i samme Forhold, som den Overbeviisning har bemægtiget sig Publicum, at det maa betale Agio, ja en høi Agio for dem. Herved tjene Interessenterne allerede paa de af dem ofte uden nogensomhelst Garanti tegnede Actier Hundredetusinder, før der endnu er gjort et eneste Spadestik i Jorden til Fremme for Jernbanens Bygning, omendskjøndt de have givet Bladudgiverne «Bons», belønnet Agenten kongelig og heller ikke i andre Retninger knebet paa Pengene. Saaledes lønner det sig, naar man tager et almeennyttigt Foretagende i sine Hænder! —

Som Exempel paa, hvilken Velsignelse lignende Foretagender bringe over dem, der ere beskjæftigede dermed, ville vi endnu anføre et Tilfælde. Agenten for en Jernbane mellem Ungarn og Schlesien fik i Honorar for sin Virksomhed af Finantsconsortiet, som dannede Selskabet, et Beløb af 25,000 Gylden i Actier, og det ovenikjøbet til Emissionscours. Allerede inden Udløbet af 8 Dage efter Emissionen af Actierne, var Coursen stegen saaledes, at Actiernes Værdi var godt en Trediedeel høiere. Agenten, som var en forsigtig Mand, vidste meget godt, at der vilde skee en Tilbagegang, solgte i al Stilhed sine Papirer og satte sine «velerhvervede» Penge i sikkrere Effecter. Han havde tidligere været en fattig Journalist, som havde slaaet sig igjennem med Børsnotitser og Correspondancer til forskjellige Blade; nu var han pludselig bleven en mægtig Mand.

Spørger man endelig om, hvem der da tilsidst betaler de «Bons», som Bladudgiverne have faaet, og alle de øvrige forud afholdte Summer, saa kommer man sluttelig til det Resultat, at det er Publicum, det Publicum, som bringer sine Spareskillinger, sine smaae Capitaler paa Børsen, og som i Haab om Gevinst lader sig lede af Pressen til at indlade sig paa Speculationer, hvortil dets Midler i Længden ikke slaae til. De nye Papirers Cours bringer man paa en kunstig Maade i Veiret, men have de naaet et vist Punkt, saa at der ind-

træder en Standsning i Haussen, saa begynder det modsatte Spil, Baissen tager sin Begyndelse og bliver tidt indledet af de samme Personer, som tidligere have vundet ved Stigningen. Nu kjøbe de samme Folk de samme Actier, som de tidligere have solgt til høie Courser, tilbage for lavere; de fortjene to Gange paa den samme Ting, og de saakaldte Smaafolk have for bestandig tabt deres Eiendele; deres Par Tusinde Gylden ere for bestandig confiskerede til Fordeel for den rige Børsspeculants Kasse.

Den ene Part har altsaa vundet, den anden tabt; om disse Sidste taler Ingen; de Første faae Titler og Ordener for «almeennyttig Virksomhed», og Folk tage ærbødig Hatten af for dem —; og det er jo i Virkeligheden ogsaa noget Stort og Fortjenstfuldt, naar man grundlægger Actieforetagender «til Bedste for sine Medborgere».

Vi maae nu gaae nærmere ind paa Journalistikkens flere Gange tidligere berørte Forhold til Actieforetagenderne. Og vi maae herved komme til et af de mørkeste Punkter i hele den nuværende østerrigske Tilstand. Bestikkeligheden er naaet til en næsten utrolig Høide hos den overveiende Deel af den østerrigske og navnlig den wienske Presse. Der gives Blade, som væsentlig leve af Udpresninger, omendskjøndt deres smudsige Haandværk drives paa en saa snedig Maade, at den udøvende Myndighed kun sjelden kan faae fat paa dem.

Næsten alle wienske Dag- og Ugeblade have deres største Indtægter af Actie-Foretagenderne. For det Første blive Bekjendtgjørelserne fra disse ikke beregnede efter den for Privatfolk gjældende Taxt, men koste i Reglen to, ja hyppigt 3 Gange saa Meget. Endvidere blive de «betænkte» ikke blot ved Actie-Emissionerne, men erholde desuden hvert Aar en for bestandig fastsat Subvention af ethvert Foretagende, hvorimod de forpligte sig til ikke at sige noget Ufordeelagtigt om dette eller dets Forvaltning.

I Wien ere disse Forhold meget godt bekjendte for en stor Deel af Publicum, paa Landet og navnlig i Udlandet kjender man dem ikke; man veed der ikke, at netop et af Keiserstadens første Blade, som nu arbeider med colossale Midler, har skabt sine Eieres eller Udgiveres Rigdomme ved de uærligste Forretninger. Vi kunne levere Beviis herfor.

Et af de Blade, som under den store Reaction gjaldt for liberalt og endnu den Dag idag nyder en desværre altfor ufortjent Anseelse, havde f. Ex. i lang Tid vedvarende nogle smaae Notitser om Bestyrelsen af Keiser Ferdinands Nordbane, hvilke vare meget ubeleilige for denne, fordi der derved kom mange Ting frem for Dagen, som maatte være afgjort skadelige for Banens Anseelse, medens man paa den anden Side ikke kunde benegte deres Troværdighed. Nordbane-Directionen besluttede da i Mindelighed at bringe Bladet til at tie; den indbød derfor den ledende Medeier af Bladet til en Samtale, ved hvilken han ikke viste sig utilbøielig til at modtage Penge for at tie stille. Da Forhandlingerne vare skredne saa langt fremad, skrev et af Nordbaneselskabets Medlemmer, som tænkte derved at kunne faae denne delicate Sag afgjort paa en saa anstændig Maade som mulig, en lukket Brevcouvert til vedkommende Udgiver; Couverten indeholdt flere Tusinde Gylden-Noter. Udgiveren ansaae det ikke for Umagen værd at gjøre mange Ophævelser, aabnede ganske rolig Couverten, talte de deri værende Penge og kastede dem derpaa paa Bordet med de Ord: «Og de mene virkelig, at vi for disse Ubetydeligheder skulle forpligte os til ikke længere at tale Sandheden om Dem. Dersom De ikke betale netop det Dobbelte, ere Underhandlingerne afbrudte!» Dermed reiste han sig, som om han vilde gaae; men saa vidt kom det ikke, thi Nordbanen opfyldte hans Forlangende. Udgiveren er nu Medeier af det omtalte Blad og er i Løbet af Aaret bleven en rig Mand.

Nordbanen er overhovedet maaskee det Selskab, som er blevet plukket meest af Journalerne. Deels var Fristelsen

hertil stor, fordi denne Bane i Virkeligheden disponerede over meget store Midler, og endvidere har Administrationen virkelig — for at benytte sig af en paa Landet gængs Talemaade — «saa meget Smør paa Hovedet», at den maa tage sig meget iagt for at komme frem for Offentlighedens Sollys med sine Administrationshemmeligheder. Store Summer bleve og blive vedvarende udgivne for at stemme Bladene gunstige; ja endnu værre, de ledende Herrer have mere end een Gang betalt Penge af Banens Kasse for at faae Folk til at tie, naar de maatte frygte for, at denne eller hiin skandaleuse Historie fra deres Privatliv skulde blive udplappret af en Journalist. Et Exempel, som det ovenfor fortalte, hvorefter Banen bliver brandskattet paa den meest uforskammede Maade, staaer ingenlunde ene. Saaledes skrev f. Ex. Generalsecretairen for Nordbanen, Ridder von Jacobi, engang et privat Brev, som angik Forholdene ved Selskabet, til Udgiverne af et af de største wienske Blade. Denne lod — naturligviis uopfordret, og uden at det havde været Jocobis Ønske — strax Skrivelsen aftrykke i sit Blad og sendte derpaa Banen en Regning paa 600 Gylden i Optagelsesgebyr. Under andre end wienske Forhold vilde Regningen utvivlsomt være bleven sendt tilbage med Protest, — her betalte Banen Beløbet!

Den Maade, paa hvilken Journalistikken lader sig paavirke af det østerrigske Statsbaneselskab er ligeledes i høieste Grad interessant. Ved denne Jernbane er der nemlig indrettet et fuldstændigt Pressebureau, i Spidsen for hvilket man har sat en forhenværende Officeer, Ridder von Grundorf. Denne Mand er en høist ubetydelig Person, som ikke selv er istand til at skrive endog kun den alleralmindeligste Bladartikkel; ikke destomindre forestaaer han det omtalte Pressebureau, og hans Virksomhed for det østerrigske Jernbanevæsen er endog blevet belønnet med Ordener og Adelskab.

I Interesse for Statsbanernes Administration har han sandelig ogsaa udrettet Noget; han har i Virkeligheden sat

igjennem, at Publicum, med Undtagelse af enkelte skarpere seende Folk, antager, at ingen Bane kan administreres bedre end denne. Han har herved baaret sig ad paa følgende Maade.

I det af Hr. Grundorf ledede Pressebureau arbeide flere Betjente, som gjennemgaae samtlige i Østerrig udkommende Blade tilligemed flere fremmede. Findes nu et eller andet Sted et Angreb eller endog kun en mindre velvillig Bemærkning, som angaaer Statsbanerne, bliver der strax affattet nogle Modbemærkninger, som tilsendes det paagjældende Blad til Optagelse i samme som Redactionsartikel. Naturligviis lade Bladene sig ordentlig betale derfor; men det gjør jo ikke Noget, Banen har jo Midler nok. Desuden har Grundorf sat sig i Forbindelse med Redactionerne af alle de vigtigste østerrigske og ungarske Blade, nemlig dem, som udkomme i Wien og Pest, og afsluttet formelige Contracter med dem, hvori de mod et aarligt Vederlag forpligte sig til i deres Spalter kun at optage saadanne Meddelelser om Statsbanen, som enten ere rosende eller directe tilstillede dem af Ridder Grundorf. Da Vederlagene ere meget betydelige — de beløbe sig for enkelte Blades Vedkommende til flere Tusinde Gylden — var det naturligviis ikke vanskeligt at bevæge Bladredacteurerne til at gaae ind paa den Slags Forslag. Der er altsaa for Statsbanens Vedkommende indført et endnu mere udviklet System med Hensyn til den offentlige Menings Paavirkning end ved Creditanstalten, saaledes som vi i det Foregaaende have udviklet.

Fra Hr. Grundorfs Bureau udgaaer der endvidere leilighedsviis længere Artikler, som han naturligviis ikke selv har skrevet, og som han i Reglen veed at faae anbragte i udenlandske Blade, Fagskrifter o. s. v. Han har derved i de Kredse, hvor man kun kjender ham af Navn, erhvervet sig Ry for at være en dygtig Fagmand, omendskjøndt han factisk ikke forstaaer sig mere paa Jernbanevæsenet end ethvert andet Menneske, som leilighedsviis en Gang har reist med en Jernbane. Des-

uden har denne Mands Stilling endnu sine ganske særegne Behageligheder. Han anseer det nemlig for nødvendigt at staae i stadig personligt Samqvem med de vigtigste Blades Eiere og Redacteurer for ogsaa at kunne have dem til Disposition ved mangen overordentlig Leilighed. Derfor arrangerer han Dinerer og Souperer, hvor Champagnen flyder i Strømme — selvfølgelig paa Statsbaneselskabets Bekostning.

Til at charakterisere den Indflydelse, som Hr. Grundorf har ved Hjælp af Pressen, have vi et interessant Exempel, som vi ikke ville forholde vore Læsere.

Den østerrigske Regjering var ved Prager-Freden 1866 bleven forpligtet til hurtigst mulig at skaffe en Jernbane tilveie fra et dertil egnet Punkt paa Prag-Brunner Banen ved Wildenschwert indtil den preussiske Grændse ved Mittelwalde i Retning af Glatz. I en senere, efter Fredsslutningen, truffen Overeenskomst mellem de interesserede Magter blev der ogsaa fastsat specielle Bestemmelser med Hensyn til Banens Udførelse, og navnlig maatte Østerrig forpligte sig til inden 6 Maaneder efter, at den preussiske Deel af Banen fra Glatz til Grændsen var bleven sikkret, at meddele den preussiske Regjering, om den østerrigske Banestrækning fra Grændsen til Wildenschwert skulde bygges paa Statens Bekostning eller overgives til Private, idet den i modsat Fald maatte give de preussiske Concessionshavere Concession ogsaa paa den østerrigske Andeel af Banen.

Den 1ste August 1869 blev den østerrigske Regjering af Preussen underrettet om, at Concessionen paa Banen mellem Breslau og Glatz og derfra til Grændsen var meddeelt det schlesiske Jernbaneselskab, og den østerrigske Regjering blev derved nødt til at drage Omsorg for Bygningen af den sig dertil sluttende Bane paa østerrigsk Omraade. Der meldte sig to Entrepreneurer: det østerrigske Statsjernbaneselskab og et Consortium, i Spidsen for hvilket stod Grev Carl Michael zu Althann. Den Første forelagde et Overslag, hvorefter samtlige Omkostninger ved Bygningerne og Udstyringen

i Forbindelse med Renterne af de indskudte Capitaler samt Udlæg til disses Tilveiebringelse vilde andrage 1,441,706 Gylden pr. Miil; Consortiet anslog derimod Omkostningerne til 2,380,000 Gylden pr. Miil, Renter og Udlæg til Pengeanskaffelserne ikke indbefattede. Statsbanen vilde altsaa bygge en halv Gang billigere end Consortiet, og hiins Tilbud bleve endog endnu favorablere derved, at den kun forlangte 5 pCt. i Statsgaranti for en Anlægscapital af 1,400,000 Gylden, og at den af samme foreslaaede Linie saavel i oekonomisk som militair Henseende var at foretrække for Consortiets.

Under saadanne Omstændigheder anbefalede Regjeringen Rigsraadet at antage det af Statsbanen gjorte Forslag. Det concurrerende Consortium havde altsaa ikke mere Udsigt til at opnaae Noget og trak sig som Følge heraf frivilligt tilbage. I det sidste Øieblik, før Lovforslaget om Meddelelse af Concession til Statsbanen var blevet forelagt Rigsraadet, fremkom imidlertid et nyt Consortium, som havde dannet sig i Byen «Mährisch-Schønberg», og hvis Leder var Oberleithner, med Tilbud om at ville overtage Banestrækningens Bygning og senere Drift imod en Statsgaranti for en Reenindtægt af 35,000 Gylden. Dette Tilbud var igjen betydeligt billigere for Staten end Statsbaneselskabets, thi det forlangte factisk af Staten kun halvt saa stor Garanti som det nævnte Selskab.

Under saadanne Forhold kunde det ikke godt være tvivlsomt, i hvis Faveur Afgjørelsen vilde falde. Jernbaneudvalget i Rigsraadet besluttede sig ogsaa virkelig til at anbefale Schønberger-Forslaget og beredte sig til at gjøre sine Indstillinger til Underhuset i Overeensstemmelse hermed. Før Sagen her kunde finde sin Afgjørelse, maatte den paa Grund af den store Mængde andre Sager, som optog Underhusets Tid, henligge nogen Tid, og herved fik Statsbanen Leilighed til endnu engang at agitere for sit Project. Øieblikket var nu kommet, da Ridder von Grundorf skulde virke med sit Pressebureau, og han gjorde det med, som vi skulle see, overraskende Held.

Først kom forskjellige Blade med alle Slags besynderlige Hentydninger: «Den finantsielle Side af en Sag var ikke altid den vigtigste» — saaledes talte østerrigske Blade, som meget godt vidste, at Keiserstaden aarlig ved Salg af Jordeiendomme, ved nye Skatter eller nye Laan har maattet dække et regelmæssigt i Budgettet tilbagevendende Deficit, som mangt et Aar har beløbet sig til flere Millioner*); «navnlig ved Jernbane-Concessioner kunde langt vigtigere Hensyn gjøre sig gjældende, i Særdeleshed naar det gjaldt en Bane, som strakte sig ud over Grændserne; man maatte tage det pludselig fra Himlen nedfaldne Schønberger-Consortium i nærmere Øiesyn o. s. v.»

Hvad man navnlig meente med den sidste Vending, kunde Mange i det første Øieblik ikke begribe, men snart talte Bladene tydeligere. Grundorf lod det Rygte udbrede, at Schønberger-Consortiet egentlig bestod af de Samme, som tidligere under Grev Althanns Ægide havde gjort saa store Fordringer. Det eneste Rigtige heri var, at bemeldte Greve ogsaa var i det nye Consortium, men ingenlunde som Hovedperson. Til dette Factum knyttede man en Mistanke af den laveste Art. Man udbredte, at bag Schønberger-Herrerne stod den preussiske Regjering; denne vilde under alle Omstændigheder sikkre sig den fulde Dispositionsret til mulige Troppetransporter under en fremtidig Krig med Østerrig, hvorfor den havde tilsagt Schønbergerne betydelige Subventioner, saa at disse kunde overtage Banens Bygning paa meget billige Vilkaar; ved hele Transactionen havde Grev Althann været Mellemmand, han var Medlem af det preussiske Herrehuus og stod altsaa i den nøieste Forbindelse med Grev Bismarcks Regjering.

Man fortaug derimod, at Grev Althann ogsaa er Medlem af det østerrigske Herrehuus, at han først 1863 blev

*) Deficitet i Budgettet for den cisleithanske Deel af det østerrigsk-ungarske Monarki beløb sig for 1871 til 80 Millioner Gylden.
Forf.

naturaliseret i Preussen, da han arvede sin afdøde Broders Fideicommis og kom i det preussiske Førstekammer, ligesom han ogsaa siden har beholdt Bopæl i Østerrig. Men den hele Historie var Vand paa de østerrigske Preussenfresseres Mølle, og paa disses Ilterhed havde Grundorf speculeret. Til al Ulykke bragte «Berliner Børsen-Zeitung» nu ogsaa en Correspondance, hvori Sagen var behandlet fra et oekonomisk Standpunkt, og det var naturligviis antydet, at det i Grunden var Vanvid, naar man afslog Schønbergernes langt billigere Forslag. Følgen af denne Yttring, som ethvert fornuftigt Menneske ved roligt Overlæg maatte samstemme med, var, at man nu først rigtig begyndte at gjøre Allarm: «Der har vi det», hed det, «Berliner Børsen-Zeitung staaer i Bismarcks Sold, Schønbergerne ere bestukne af Bismarck, de burde aldrig have Concessionen!»

Ivrigst blev denne Mistanke naturligviis behandlet af de meest indflydelsesrige Blade; Grundorf gjorde den Gang — det var i April 1870 — i Sandhed fortvivlede Anstrengelser for at vinde den offentlige Mening for Statsbanen. Publicum mærkede forøvrigt slet ikke, at alle disse Beskyldninger dog i Virkeligheden kun vare skjulte Reclamer for det nævnte Selskabs Project. Fordi man fra Reactionens Tid er vant til overalt at see Politiets Snushaner og hemmelige Agenter, fordi man bag de meest uegennyttige Hensigter stedse troer en hemmelig Egoisme skjult, seer man i Enhver, som ikke til enhver Tid taler haanende om Preussen, en af Bismarcks skjulte Tjenere, og da man mener, at den preussiske Regjering anvender en «ugudelig Mængde Penge» paa at undergrave de østerrigske Forhold, hvor det er muligt, saa finde altid saadanne Rygter som de, der vare udspredte om det Schønbergske Consortium, bestandig mange Troende. Det hjalp ikke de mistænkeliggjorte Medlemmer af Consortiet, at de paa den grundigste Maade offentlig tilbageviste Angrebet; det vidste ikke, at den hele Passiar havde sit Udspring fra eet Punkt, Statsbanens Pressebureau. Statsbanen tænkte allerede

at kunne triumphere; under den herskende Stemning kunde Rigsraadet næppe vove at vedtage en Lov, som var til Gunst for Schønberger-Consortiet, hvis det ikke selv vilde udsætte sig for de værste Anfald fra Pressens Side.

Saaledes var der altsaa al Udsigt til, naar Schønbergerne vare viste tilbage, at Statsbanens dobbelt saa dyre Tilbud vilde blive antaget «af politiske Grunde». Imidlertid blev Rigsraadet hjemsendt, et nyt Ministerium kom til Roret, og Underhuset opløstes (21de Mai 1870). De politiske Begivenheder fortrængte Interessen fra de Intriguer, som havde spillet en Rolle i Wildenschwert-Mittelwalder-Jernbanesagen, og Enden paa Historien blev, at Generaldirectionen for Statsbaneselskabet under det nye Ministerium maatte tilstaae for Actionairerne i den Generalforsamling, som holdtes den 2den Juni 1870, at det ikke var muligt at faae Concession paa de af dem opstillede Betingelser. I ethvert Tilfælde havde denne Historie kostet Statsbaneselskabet mange Penge, men Hr. von Grundorfs Virksomhed var paa et Haar nær bleven kronet med et heldigt Udfald.

For imidlertid atter at komme tilbage til Pressens Forhold til Actie-Foretagenderne skulle vi her omtale, at der i Wien gives en Mangfoldighed af Blade, som uden Opfordring optage alle de Bekjendtgjørelser om Actie-Foretagender, som de finde i de større Blade. Den, som ikke kjender Forholdene, maatte tænke, at Selskabet under saadanne Omstændigheder vilde vægre sig ved at betale for disse Bekjendtgjørelser. Dette er imidlertid ikke Tilfældet; de betale, som oftest uden Modsigelse, fordi de meget godt vide, at selv det meest ubetydelige Blad kan blive meget farligt, naar det giver sig til at meddele interessante Administrationshistorier.

En hyppig forekommende Maade, paa hvilken man udpresser Penge af Folk ved Hjælp af Bladene foregaaer saaledes: Udgiverne eller Redacteuren af et Blad lade skrive

en Bladartikel; et eller andet Actieselskabs Forretningsførelse eller en bekjendt Industridrivendes offentlige eller hemmelige Virksomhed angribes paa den meest hensynsløse Maade. Da nu Bestikkelse er meget almindelig i Forretningslivet, er det slet ikke saa besværligt for en nogenlunde indviet Journalist overalt at finde Ting, hvis Offentliggjørelse maa blive meget ubehagelig for den Vedkommende. En saadan Artikkel bliver derpaa sat og et Correcturark deraf tilsendt den Angrebne med en Skrivelse. I denne meddeler Udgiveren, at Artiklen er tilsendt ham fra en «agtet Haand», at han ikke godt kan være bekjendt at tilbagevise den af Hensyn til Forfatteren, men at han skal være villig til at søge at bevæge Forfatteren til frivillig at tage den tilbage, naar han faaer Midler i Hænderne til at bevise, at Indholdet beroer paa en Vildfarelse. Den Angrebne vægrer sig i Reglen ikke ved at give ham Midlet i Hænde; han sender den vedkommende Udgiver en Hundredegyldens Seddel eller efter Omstændighederne Mere, og dermed er Sagen afgjort. Artiklen kommer ikke.

Andre Blade bære sig ikke saaledes ad; de optage uden videre Artikler, som indeholde de værste Angreb, og føie saa til Slutningen til: «Dette er dog ikke det Allerværste, i næste Nummer skulle vi fortælle endnu Mere!» Denne Trusel har i Reglen tilfølge, at den Angrebne indlader sig paa Underhandlinger med Bladet, før det gaaer videre med Artiklerne; Resultatet bliver da en «Overeenskomst», hvorefter Angrebet ophører.

Læseren vil under saadanne Omstændigheder finde det forklarligt, at Smaablade, som maaskee kun have tre eller fire Abonnenter og i det Høieste afsætte 10—12 Exemplarer til, dog kunne bestaae og endog underholde deres Redacteurer. Men naar man vil bebreide Pressen denne Bestikkelighed, maa man ikke glemme, at Roden til Ondet ligger et heelt andet Sted. En Journalist, som ernærer sig i Wien og ikke i Løbet af faa Aar kan skaffe sig en Formue, bliver af Børsspeculanterne anseet for en godmodig Nar, som man med-

lidende trækker paa Skuldrene ad, fordi han ikke forstaaer at spille nogen Rolle i det «practiske» Liv.

Vi omtalte nylig, at Bekjendtgjørelser fra Actieselskaber maatte betales langt dyrere end Privatpersoners. Selskaberne bære selv Skylden derfor, hvilket fremgaaer af følgende Factum. «Oesterreichishe Oekonomist»'s Udgiver har altid søgt paa enhver Maade at bekæmpe Bestikkelsen og har aldrig misbrugt Bladet til sin egen pecuniaire Fordeel; han holder ogsaa fast paa, at alle Bekjendtgjørelser skulle betales efter en bestemt Norm. En Dag kom et Bud, som samler Annoncer for dette Blad, til et af de betydeligste wienske Bankinstituter og spurgte, om man ønskede, at et af bemeldte Banks sidste Bekjendtgjørelser, som allerede fandtes i flere andre Blade, skulde optages i «Oekonomist». Andre Blade havde sandsynlig, som tidligere omtalt, optaget den uden Opfordring og derpaa sendt Regning til Banken, som saa ogsaa havde betalt den; men i dette Tilfælde spurgte den Embedsmand, som havde med de Sager at gjøre, om Prisen, og da han erfarede den, som i Forhold til andre Blades var meget lav, svarede han, at man ikke averterede i Blade med saa lave Taxter. Dermed blev Manden affærdiget; havde han forlangt det Tredobbelte af den sædvanlige Priis, havde han faaet Inseratet.

Dersom vi ikke frygtede for at trætte vore Læsere, kunde vi blive ved med lignende charakteristiske Træk i det Uendelige, men vi haabe, at det Foranstaaende er fyldigt nok til at kunne give et Indblik i de østerrigske, navnlig wienske Blades Forhold.

Det Bestikkelsessystem, som udgaaer fra Børsen, har i Tidens Løb ogsaa angrebet det gamle Adelsaristokrati. Et slaaende Exempel herpaa skulle vi nærmere omtale.

Fyrst Constantin Czartoryski var Millionair, blev herved indviklet i forskjellige Finantsoperationer, som bragte ham i Forbindelse med de meest fremragende Børsmænd og fik selv Lyst til at forsøge sig i disses Kunst. Han tog Deel i Actieforetagender, blev Bestyrelsesmedlem og tilsidst Præsident for den fransk-østerrigske Bank. Paa den Tid (1868) lærte han en Mand at kjende, som var dukket op i Wien efter Krigen med Preussen og bar det velklingende Navn Ariel Graf von der Recke-Volmarstein.

Denne Grev Recke havde tidligere i Preussen drevet høist betænkelige Forretninger, Godshandeler og Lignende; han var 1866 gaaet til Berlin for strax efter Krigens Begyndelse at samle et Fricorps mod Østerrig. Efter at han i nogle Dage havde drevet sit Uvæsen i den preussiske Hovedstad, oprettet et Hververbureau og gjort en Deel Gjæld, kom Politiet efter, at han slet ikke havde Tilladelse til at samle et Fricorps; ja ikke nok dermed, Krigsministeren, som allerede var i Felten, svarede uforbeholdent paa en Forespørgsel desangaaende, at Grevens Fortid var af den Art, at han ikke vilde geraade Armeen til Ære, hvis han hørte til den; men dette var heller ikke Tilfældet. Da Berlins Politidirecteur derpaa skred ind for at forhindre Fortsættelsen af Grevens Hvervninger, bekjendtgjorde denne, at det maatte beroe paa en Vildfarelse, som nødte ham til strax at reise til Kongens Hovedqvarteer. Han afreiste altsaa, naturligviis ikke til Hovedqvarteret, men et andet Sted hen, hvor han kunde være saalangt som muligt udenfor sine Creditorers Synskreds. Nogen Tid efter kom han tilsyne i Wien, blottet for alle Midler; selv hans Ydre var saa reduceret, at han ikke vovede at trænge ind i de aristokratiske Kredse, uagtet han forøvrigt er en smuk og indtagende Mand. Først arbeidede han som Retoucheur i et Atelier, men saasnart han havde faaet en nogenlunde anstændig Garderobe, fik han hos Medlemmer af den høiere Adel Midler til at lade trykke et Par Brochurer, hvis Indhold angik Omdannelsen af det østerrigske Værn,

Europas sociale Forhold, det moderne Samfunds Irreligieusitet og Lignende, men det Hele var saa vanvittigt, at intet fornuftigt Menneske kunde skjænke det en alvorlig Opmærksomhed. Recke benyttede forøvrigt kun dette Makværk til at indføre sig her og der, hvor han — for at bruge det rigtige Udtryk — vilde tigge sig videre fremad. 1868 forsøgte han ogsaa at gjøre i Socialismen, viste sig i flere store Arbeidermøder, men kunde ikke spille nogen Rolle her, fordi der blandt de saakaldte Arbeiderførere fandtes Folk, som kjendte hans Fortid og offentlig bebreidede ham den. Endelig havnede han hos Fyrst Czartorysky, hvem han mægtigt imponerede saavel ved sin ydre Fremtræden som ved sine sprudlende Talegaver og navnlig ved sin Rigdom paa industrielle og finantsielle Projecter. Recke forstod derhos at vinde den godmodige Fyrstes Interesse derved, at han fremstillede sig selv som En, der var forfulgt af Bedrageri og ondskabsfulde Slægtninge, medens han derimod ifølge sin Begavelse burde spille en fremragende Rolle i Verden. Czartoryski lod sig virkelig dupere, skjænkede Manden sin Fortrolighed og gav ham betydelige Midler ihænde til at operere med. Nu begyndte et nyt Liv for Greven. Han kjøbte Heste og Vogn, leiede en Villa i Hietzing, holdt Tjenerskab og Maitresser, kort sagt, Keiserstaden havde i Grev Ariel faaet en ny Stjerne. Czartoryski og Recke var nu det Firmas Navn, under hvis Auspicier alle Slags industrielle Anlæg og Fabrikker kjøbtes, Projecter til nye Jernbaner udkastedes, ligesom det ogsaa satte en Mængde andre kostbare, efter Omstændighederne rentable Projecter i Værk. Da Grev Recke altid havde Haanden fuld af Penge, som han ikke sparede paa, ansaae man ham for en meget formuende Mand, og han kunde vist have holdt det gaaende i længere Tid, hvis han ikke havde givet altfor Meget ud. Thi efter den Maalestok, Grev Recke havde anlagt, kunde selv Fyrstens Millioner ikke slaae til, og denne saae sig endnu inden Aarets Udgang blottet for alle flydende Capitaler. Recke viste imidlertid let at beseire alle

Czartoryskis Betænkeligheder; idet han foregav, at Pengene stak i de paabegyndte Foretagender, som naar de engang bleve rentable, maatte give uhyre Gevinst, og vilde han have denne, maatte han holde Mellemtiden ud og laane saalænge. Fyrsten laante, laante paa Vexler, saalænge Nogen vilde betroe ham Noget, indtil han i Mai 1870 i al Hemmelighed maatte forlade Wien for at undgaae sine Creditorer. Han traadte nu tilbage fra sin Stilling som Præsident for den fransk-østerrigske Bank og søgte ved Salget af de forskjellige Foretagender at redde Ruinerne af sin Formue. Deficitet beløb sig til en halv Million, men det Værste var, at en Mængde mindre bemidlede Folk i Tillid til Fyrstens agtede Navn havde ladet sig lede til at deeltage i Svindelspeculationerne og nu saaledes tabte største Delen af deres Penge. Grev Recke havde naturligviis ogsaa udspillet sin Rolle i Wien, men vovede dog endnu offentligt at true sine Modstandere med Klager for Æreforнærmelser, hvilke Klager dog ingensinde ere blevne indankede for Retten.

Da vi netop tale om Medlemmer af den høiere Adel, ville vi her tilføie en anden interessant Begivenhed.

Grev Carl Attuus er en Mand paa næsten 66 Aar med en aarlig Indkomst af 30,000 Gylden; men da han ikke kan leve heraf, maa han have noget Mere, og da han har Gjæld paa over en halv Million, er det vanskeligt altid at laane. Han seer sig derfor nødt til at tage sin Tilflugt til en Indtægtskilde, man i det borgerlige Liv simpelthen kalder Svindel. Saaledes kjøbte han engang i Währing ved Wien en Vogn for 1,200 Gylden paa Credit; samme Dag solgte han den igjen for 250 Gylden contant. En ligesaa fordeelagtig Handel gjorde han kort efter i Neulerchenfeld ved Wien med en Vogn og Heste. Engang skulde han af med nogle Penge og havde som sædvanlig ingen. Han skrev altsaa en Vexel til

et Beløb af 36,000 Gylden og gav den til et Bud, som saa skulde sælge den for enhver Priis. Sælgeren blev borte hele Dagen, men kom endelig og klagede med ynkelig Mine over al den Uleilighed, han havde havt, og dog til ingen Nytte; han havde ikke kunnet faae en eneste Skilling for den; derimod var en «Forretningsmand» villig til at tage den for tre Sølv-Uhre og en Kikkert. Hvad gjorde nu Grev Attuus? Han gik ind paa Handelen, gav Budet de to Uhre og Kikkerten for hans Uleilighed og beholdt altsaa det tredie Uhr, som saaledes kostede ham 36,000 Gylden.

Dette er skeet i Wien i Aaret 1870! Grev Attuus er, som bemærket, 66 Aar gammel og anseet for en elegant gammel Cavaleer, som er ved sine fulde Fem.

Dog saadanne Ting kunne ligesaa godt eller rettere ligesaa slemt skee andetsteds. Vi have heller ikke anført disse Kjendsgjerninger for derved specielt at charakterisere østerrigske Forhold; vi vide meget godt, at der overalt findes letsindige og forfløine Folk; kun blive disse i Reglen behandlede efter Fortjeneste. Her seer man derimod igjennem Fingre med dem, her forundrer man sig ikke engang over, at en Mand, der som Dr. Giskra i 20 Aar har været anseet for en Forkæmper for Liberalismen, som til Slutningen har svunget sig op til den meest indflydelsesrige Ministerpost, og som i Egenskab heraf fornemmelig lod sig kalde «Borgerminister», benyttede hele sin Persons Anseelse for strax efter at have nedlagt sin Ministerportefeuille at kunne indtræde som Repræsentant i fire Actieselskaber. En saadan Jagt efter flere Repræsentationer maa Ingen kalde Letsind; tvært-imod, det er en udmærket Speculation, thi enhver enkelt af disse Stillinger kaster aarlig i det Mindste 10,000 Gylden af sig, saa at Dr. Giskras Indkomster aarlig beløbe sig til 40,000 Gylden, bortseet fra de saakaldte «Procenter» og øvrige Sportler.

Den forhenværende Advocat, Borgermester i Brünn, liberal Medlem af Repræsentationen, derpaa Indenrigsminister, Dr. Giskra, er bleven valgt til Repræsentant for Lemberg-Czer-

nowitzer - Jernbanen, Reichenberg - Pardubitzer - Banen, den Mähriske Escomptebank og den fransk-østerrigske Bank. Ved den sidste har man endog gjort ham til Præsident istedetfor den forulykkede Fyrst Czartoryski; Alt var skeet i Løbet af 14 Dage, efter at Dr. Giskra var fratraadt sin Ministerplads. Den Hurtighed, med hvilken man overdrog denne Mand disse Pladser i Actieselskaberne, beviser tydelig, hvor meget han er afholdt af Wiens Børsbaroner, og dette Factum kaster et eiendommeligt Lys over hans kort iforveien sluttede Ministervirksomhed. Notorisk er det forøvrigt, at en stor Mængde af de Børsmatadorer, hvis Retsconsulent Advokat Giskra har været, før han overtog Ledelsen af et Ministerium, netop under Borgerministerens liberale Æra ere blevne ophøiede i Adels- eller Friherrestanden. I hvor høi Grad hans Indflydelse har været virksom ved disse «Ophøielser», er naturligviis skjult i det største Mørke; men hans hurtige Udnævnelse til Medlem af fire Repræsentantskaber bliver af Mange betragtet som en Anvendelse af det gamle Ordsprog: «Den ene Haand vadsker den anden».

En saadan Stilling som Repræsentant i et Actieselskab er den allerfordeelagtigste, man kan tænke sig; for det Første fordi den i Virkeligheden kaster en betydelig Indkomst af sig, hvad vi allerede have omtalt, og for det Andet, fordi det Arbeide, der er forbundet dermed, ikke er Omtale værd. Som Følge heraf have de Lykkelige, som ere i den Stilling, at de kunne vælges til Repræsentanter, i Reglen ikke mange Betænkeligligheder ved at overtage en saadan Stilling. Exminister, Dr. Giskra har i ethvert Fald ikke havt Skrupler, idet han baade er Medlem af Bankraadet for den fransk-østerrigske Bank og for den Mähriske Escomptebank, med andre Ord, han tager Deel i Ledelsen af to Instituter, som ifølge deres Natur nødvendigviis maae være Concurrenter. Denne Dobbeltstilling ligner egentlig en Procurators, naar han i en Proces vil repræsentere begge Parter.

En saadan Sammenhoben af Repræsentantskabsposter er forøvrigt i Østerrig en saa hyppig forekommende Kjendsgjerning, at det slet ikke vækker Anstød, om en Mand er Repræsentant ved to eller flere eensartede Actieforetagender. Repræsentanterne ved Bankinstituterne i Wien gjøre ikke nogen Undtagelse herfra, selv ikke Nationalbankens, saa at enhver Repræsentant i Virkeligheden repræsenterer flere Banker.

Men ikke nok hermed! Repræsentanter, som selv ere Banquierer eller Børsspeculanter, søge leilighedsviis at paavirke Coursen paa det Selskabs Actier, i hvis Repræsentantskab de sidde. Og man seer ikke Andet heri end en Speculation, som staaer Enhver frit for efter Behag; man anseer ikke en saadan Fremgangsmaade for uærlig, fordi der naturligviis kan tjenes derved.

Et slaaende Exempel herpaa har man i den bekjendte Proces, som reistes i 1868, fordi en Journalist havde beskyldt en Banquier, som tillige var Repræsentant i et Actieselskab, for paa en kunstig Maade at skrue Prisen op paa vedkommende Selskabs Actier, og hvor det navnlig af et Vidne, som selv var Banquier og Repræsentant, blev hævdet, at der aldeles ikke var noget Stødende i den Slags Transactioner, ligesom samme Vidne søgte at forsvare, at en Banquier maatte være berettiget til at gjøre ved de Penge, han havde mellem Hænder, hvad han vilde, hvad enten det var hans egne eller Andres.

Skulle vi her udtømmende behandle Begrebet Repræsentant, maatte vi fylde et heelt Bind. Gjennemblader man en Fortegnelse over samtlige ledende Personer for alle østerrigske Actieselskaber, seer man et begrændset Antal Navne, som findes overalt. Denne forholdsviis lille Kreds befaler over fabelagtige Rigdomme og har derved ogsaa en uhyre Indflydelse. Omendskjøndt Enhver af dem egentlig kæmper mod alle de Øvrige, saa støtte de dog paa den anden Side hverandre, fordi de meget godt vide, at de foruden den per-

sonlige ogsaa have en fælles Interesse, som gaaer ud paa Vedligeholdelsen af de nuværende oekonomiske Tilstande, til hvis Charakteristik det tidligere omtalte Blad «Oekonomist» har givet følgende Bidrag:

Paa den nuværende Stats- og Samfundstilstand, som fører Østerrig til Afgrundens Rand, maa og skal der gjøres en grundig og ubarmhjertig Ende. De moderne Røverriddere og de med dem Sammensvorne, som ansee Staten for en dem tilhørende Domaine, Befolkningen som en dem til Udplyndring anviist Slavehob, Folk, for hvem Bestikkelse, Bedrageri og List ikke ere slette nok, som kjende alle Veie og forstaae at snige sig frem paa alle Stier, disse skamløse, samvittighedsløse Præsidenter, Directeurer, Repræsentanter, som ovenikjøbet ere beklædte med alle Værdigheder, og som dertil have bedraget Staten og ført Befolkningen bag Lyset — skulle og maae nedlægge deres Haandværk. Ikke længere maa Befolkningens Sved bortødsles og Arbeiderne bedrages for deres Løn; Nepotisme og Privilegier tør ikke længere være de eneste Midler, ved hvilke Formuer kunne erhverves. Fordærvelsen har allerede naaet sin yderste Grændse i de herskende Kredse; Lasten gaaer aabenbart tilværks, og ikke engang Hykleri findes længere. Ministeren sørger for sig og Sine i yderste Linie paa offentlig Bekostning og lader de værste Paasagn gaae upaatalte hen. De høieste Embedsmænd, Deputerede, Præsidenter o. s. v. o. s. v. tigge Børsjøder og Christne om «Procenter» ved rentable Forretninger, Deeltagerne i disse Forretninger sige hinanden de værste Grovheder i offentlige Forsamlinger, Actionairerne behandle deres Repræsentanter paa samme Maade, og omvendt, bliver Balancen, skjøndt Regnskabet er undergivet en keiserlig Commissairs Control, forfalsket. Man begaaer Underslæb, man bestjæler paa enhver Maade Statens saavel som Privateiendom; man tjener Mere paa det, der ikke præsteres, end paa det, der præsteres; for det ærlige Haandværk findes næppe det tørre Brød. Den, som ikke vil deeltage i det Offentliges Udplyndring, bliver anseet og be-

handlet som en stor Nar. Redelighed ansees for en Latterlighed, og Ærlighed er en Skam; Begreberne om Sædelighed og Moral ere i det offentlige Liv stillede paa Hovedet.

Hvorledes maa Tilstanden dog ikke være, naar man kan lade saadanne Ting trykke og udbrede, uden at der er et eneste Menneske, som vover offentlig at sige et eneste Ord for at imødegaae det? Hvorledes maa Tilstanden ikke være, naar den samme Artikkel i «Oekonomist», hvoraf vi have taget det Ovenstaaende, har kunnet betegne «Neue freie Presse» som det store wienske Verdensblad, der systematisk forsvarede Bedrageri, og som forfalskede Tal og Kjendsgjerninger med samme Frækhed, med hvilken det stak den offentlige Mening Blaar i Øinene og optog enhversomhelst Mening, naar den blot kunde tjene det, — uden at det samme Blad for at værne sin Ære har gjort Andet end forsøgt at tie Angrebet tildøde, selv efter at et andet meget udbredt Blad, «Wiener Sonn- und Montags-Zeitung», har gjentaget de samme Beskyldninger, kaldt de store Børsmænd store Stjælere og Udgiveren af «Neue freie Presse» en stor Hæler?

Det er ingen Hemmelighed, hvorledes saa Mange ere blevne Repræsentanter, Bankraadsmedlemmer o. s. v. Et Selskabs Repræsentantskab skiller sig af med et Medlem, og de øvrige Medlemmer raadslaae derefter om, hvem de paa Generalforsamlingen skulle lade Actionairerne vælge. De blive enige om en Person og skride derpaa til Planens Fuldførelse. De vide ikke blot at anvende deres moralske Indflydelse, men ogsaa at sikkre sig en Generalforsamlings Majoritet derved, at de sende en Mængde Stemmemaskiner derhen. Commisser, Contoirbetjente, Gaardskarle, Bybude o. s. v. i deres Søndagsklæder gjælde saa for Actionairer; netop et saa stort Antal Actier, som giver Stemmeberettigelse, deponeres for dem, og Forsamlingen maa saa anerkjende dem for stemmeberettigede.

Stiller en virkelig Actionair en eller anden ubeleilig Forespørgsel eller gjør et eller andet ubehageligt Forslag, saa bliver han strax udhysset af disse Leiesvende, som udgjøre Majoriteten. Paa denne Maade er det naturligviis muligt at sætte Alt igjennem og erholde Decharge af Generalforsamlingen for den skjændigste Forretningsførelse. Dette Uvæsen førte f. Ex. til en offentlig Skandale i Generalforsamlingen for «Wiener Handelsbank für den Produkten- und Waaren-Verkehr» den 25de Mai 1870. Her havde Repræsentantskabet samlet en Mængde Bankembedsmænd, Undergivne, Venner og Bekjendte og paa den Maade sammenskrabet 147 Actionairer med 563 Stemmer. I det Mindste de ²/₃ af disse 147 vare Leiesvende, som under en fuldkommen berettiget Interpellation fremkaldte en saadan Tumult, som man kun hører i meget urolige Folkeforsamlinger; Interpellanten blev endog ligefrem insulteret. Derefter vedtog Generalforsamlingen naturligviis uden Modsigelse en Række Statutforandringer, som Repræsentantskabet havde foreslaaet, og gav det naturligviis ogsaa Absolution for dets skandaleuse Forretningsførelse. Ligeoverfor saadanne Forhold kan man ikke undres over følgende Ord af en nationaloekonomisk Forfatter: «Et Tyveri efter en storartet Maalestok begaaes for Tiden i Evropa, ved Siden af hvilket de fordums Ridder-Røverier og Kirkens Udpresninger vare ædle Haandværk; det nuværende Tyveri fører til Magt og Ære istedetfor til Tugthuset». Kun er det forunderligt, at den samme Forfatter, Dr. Schaeffle, som nylig er bleven Handelsminister, ikke gjør en Mine til at afskaffe «dette storartede Tyveri».

Børslivets Hovedøiemed gaaer først og fremmest ud paa at gjøre nogle Faa til Krøsus'er og bringe de Hundredetusinder, som udgjøre Middelstanden, til Betlerstaven. Efter at Pariser-Børsen nu ved de politiske Begivenheder er reduceret til en

Ubetydelighed, er den wienske bleven Hovedarnestedet for dette Spil, som vil føre til Folkenes oekonomiske Ruin, og det seer næsten ud, som om det er de wienske Pengematadorers Hensigt at overføre deres giftige Børsmoral til Berlin; thi de have i kort Tid sluttet saa betydelige Forbindelser der og paabegyndt saa store Foretagender, at det vilde være ønskeligt, om de vedkommende Embedsmænd havde deres alvorligste Opmærksomhed henvendt derpaa*).

Der er Mange, som mene, at det er Tilfældet, der raader ved Børsspillet som ved andre Spil; men det er dog i Almindelighed kun Lægfolk, som ikke have nogen Anelse om de virkelige Forhold. Paa Børsen gaaer det til som ved falsk Kortspil, hvor den Ene slaaer Volten og den Anden, som stoler paa Lykken, betaler, saalænge han endnu har en Skilling tilbage. Hvad man i det daglige Liv kalder en Falskspillerbank, er paa Børsen et «Syndikat».

Vi skulle nærmere forklare dette Ord. Ved Syndikater forstaaer man Foreninger, som stille sig den Opgave med forenede Kræfter, uden Hensyn til ydre Forhold eller Værdigjenstandens indre Godhed, at fremkalde vilkaarlige Courser og at speculere i disse. For at løse denne Opgave udfordres der først og fremmest en mægtig Capital; thi ethvert enkelt Medlem af Syndikatet har maaskee en eller flere Millioner. Endvidere maa man skabe kunstige politiske eller oekonomiske Situationer, som kunne benyttes. Selv dette lykkes som oftest Syndikatet, da dets Medlemmer, selv Chefer for store Banquierhuse, staae i Forbindelse med de ledende Statsmænd, — hvad der for Beust's Vedkommende klart fremgaaer af det forhen Meddeelte. Og naar det ikke er muligt at skabe en kunstig Situation, saa forstaaer Syndikatet alligevel enten at give et enkelt Papiir eller flere af dem forud bestemte Cour-

*) Man fortæller, at Eieren af «Neue freie Presse» vil grundlægge et nyt Blad i Berlin, hvilket Foretagende man, efter hvad vi ovenfor have fortalt om dette Blad, bør skjænke den alvorligste Opmærksomhed. F. A.

ser eller at give hele Børsen et bestemt Physiognomi, snart ved usande Telegrammer fra udenlandske Agenter, snart ved falske Efterretninger og offentlig afsluttede betydelige Kjøb og Salg, hvor netop det Modsatte er tilsigtet, snart ved pludselig at lade visse Papirer forsvinde fra Markedet, snart ved paa fremmede Børser at fremkalde kunstige Noteringer og mange andre lignende Kunststykker. Mod et saadant Syndikat kan den Enkelte Intet udrette, medmindre han besidder ligesaa store Midler som Foreningens samtlige Medlemmer og dertil kjender og kan benytte Børsspillets hemmelige Drivfjedre ligesom disse. Love, som ere istand til at forhindre dette Uvæsen, gives der ikke; der findes kun eet Værn derimod: man maa holde sig borte derfra.

Men Forlokkelsen er stor, og den drives systematisk. De Steder, som have sat sig den Opgave ved alle Tillokkelsens Midler at forføre Publicum til Deeltagelse i Børsforetagender, ere de saakaldte «Børscontoirer», hvis Antal i den sidste Tid er voxet i en foruroligende Grad. De lade daglig indrykke i Bladene pompeuse Bekjendtgjørelser, hvori de fortælle, «at der netop i Øieblikket er yderst gunstige Conjuncturer; de sende duelige Agenter til Provindserne for der at gjøre Propaganda; de offentliggjøre Smaaskrifter om Børsspillets Hemmeligheder, som de lade anbefale i Bladene ved dyrt betalte Reclamer, og som i Grunden ikke indeholde Andet end almindelige Talemaader, der kun blive hemmelighedsfulde for Lægfolk, fordi de ikke forstaae Børssproget; endelig paatage de sig alle «for den mindst mulige Provision» at gjøre Forretninger paa Børsen for Andre. Og desværre gaae Mange i disse Forføreres Fælde. Godsbesiddere, Privatfolk med en lille Formue, Forretningsfolk med nogle Sparepenge ere Børscontoirernes Clienter, som i Løbet af nogle faa Maaneder, ja undertiden i nogle faa Uger faae deres Formuer satte overstyr, hvorpaa der kommer nogle nye Spillere i Stedet, som ligeledes inden kort Tid ere «færdige», for atter at give Plads for nye Offere.

Børscontoirerne have, som sagt, deres Kunder i alle Stænder; Medlemmer af den gamle Adel, Læger, Advocater, Militaire, Haandværkere, ja Koner og unge Piger bringe deres Penge til disse Forretninger for at spille dermed, for paa «billige» Vilkaar at kunne tjene Noget paa Børsen — hvor billige Vilkaarene ere, kan den, som ikke har faaet et Indblik i den hele Transaction, ikke gjøre sig noget Begreb om.

Handeler, mod hvis Realitet man Intet kan indvende, nemlig saadanne, hvor kjøbte Værdipapirer virkelig modtages og betales, høre til store Sjeldenheder i Børscontoirerne. Nei, næsten alle Handeler afsluttes der «paa Prolongation», det vil sige: imod en Indbetaling af 200 til 500 Gylden kjøber eller sælger Contoiret pro forma for sin Client eller paa hans Regning paa Børsen 25 Stykker Obligationer, hvilke ialt skulle repræsentere f. Ex. en Nominalværdi af 5,000 Gylden; Contoiret betaler imidlertid ikke de 25 Stykker og giver dem altsaa heller ikke til Clienten, men det tager foreløbig de deponerede Penge paa Børsmaneer i «Forvaring», hvilket i det daglige Liv betyder saa meget som, at det gjør Forretninger med dem.

For Transactionen beregner Contoiret sig følgende Godtgjørelse: for det Første opgives Prisen 1 eller 2, ja 3 Gylden høiere, end den virkelig har været, hvilket altsaa paa 25 Stykker giver en Gevinst paa henholdsviis 25, 50 og 75 Gylden; for det Andet tjener det jo ogsaa Noget, medens det har Pengene i «Forvaring», hvilken Gevinst tilflyder Contoiret, uden at Clienten kan føre nogen Control dermed; desuden maa Clienten betale Prolongationsomkostninger, mellem 6 og 7 Procent; endelig fordrer Contoiret 5 Gylden i Provision for Handelens Afslutning.

Saa Meget har Contoiret altsaa allerede fortjent uden selv at have sat en eneste Skilling paa Spil. Clienten har ved sit Indskud allerede betalt denne Fortjeneste; han kan nu vistnok faae Papirerne mod at betale deres fulde Værdi efter Dagscoursen, men det vil han selvfølgelig ikke, thi han

vil jo netop kun tjene ved de eventuelle Svingninger i Coursen; til at betale fuldt ud har han ovenikjøbet i Reglen ikke Penge nok. Derpaa følger nu Handelens anden og sidste Deel.

I Løbet af nogle Dage er Papirernes Værdi enten stegen eller falden; er den stegen, raader Contoirets Bestyrer ham til at sælge, fordi der i dette Tilfælde er en øieblikkelig Fordeel at vinde. Clienten gaaer ind derpaa, og Papirerne blive solgte. Contoiret foregiver nu, at det har faaet 1 eller 2 Gylden mindre pr. Styk, end Tilfældet er, saa at der atter tilflyder det en 25 eller 50 Gylden, og endvidere beregner det sig 5 pCt. i Provision for Handelens Afslutning. Imidlertid faaer Clienten dog en Fortjeneste, skjøndt den er betydelig mindre end Børscontoirets, som ovenikjøbet ingen Risico har havt.

Saa fordeelagtig kan Handelen imidlertid jo kun være, naar Papirets Cours er stegen; falder den, maa Clienten dække den opstaaede Difference. Dette gjør han, saalænge han endnu har Penge; men er han «færdig» med Resten af sin Formue, kommer Contoiret desuden i Reglen med en Fordring paa ham, fordi det skal have tabt ved de sidste Salg, medens det i Virkeligheden hele Tiden har vundet, af den let forklarlige Grund, at det ikke gjør et eneste Skridt, før det i pecuniair Henseende har sikkret sig hos Clienten. Contoiret kan kun tjene, Clienten gaaer en stor Risico imøde, og det ender i Reglen med, at han ikke blot er bleven fattig, men endog forgjældet.

Mangen Gang kan Clienten, naar Courserne ere i stadig Stigen, vinde flere Gange i Træk. Da Børscontoiret ligeledes hver Gang vinder derved, raader det altid til nye Kjøb og sørger ogsaa for, at selve Gevinsten bliver sat paa Spil, saa at der ved 2den eller 3die Handel kjøbes 50 i Stedet for 25 Stykker. Den Vindende gaaer naturligviis let ind derpaa, men saa kommer pludselig Omslaget, Courserne falde, Tabene

maae dækkes, og de blive dækkede, saalænge Clienten har Noget.

Saaledes ere Børscontoirerne de værste Spillehuller, man kan tænke sig. Deres Bestyrere blive hurtig rige; i faa Aar erhverve de sig store Formuer, og omendskjøndt det er notorisk, at Mange af dem ere Svindlere, Bankerotspillere o. s. v., tænker dog Ingen paa at formene dem deres Haandværk; ja, Bladene, hvis Opgave det er at paatale offentlige Misligheder, bekymre sig aldeles ikke om disse skjændige Handeler*).

Forøvrigt maa det bemærkes, at de Transactioner, vi have omtalt, altid have noget Skin af Ærlighed, men der er Børscontoirer, som bære sig langt anderledes ad. Bestyrerne for mangen saadan Handel speculere f. Ex. uheldig med det dem betroede Indskud, uden at Clienten veed Noget deraf. Ofte og længe gaaer dette maaskee godt, men endelig kommer der en Crisis, og saa bliver Contoiret nødt til at lukke. I Juli 1870 forekom det Tilfælde, at et Børscontoir fallerede; Gjælden beløb sig til flere Millioner, som det savnede ethvert Middel til at dække. Contoirets samtlige Clienter bleve bedragne, men Bedrageren erklærede offentlig, at hans Creditorer foreløbig Intet kunde faae; men han skulde, hvis Lykken fremtidig begunstigede ham i Børsspillet, opfylde sine Forpligtelser ved qvartalsviis Tilbagebetaling; man skulde blot give ham Tid, saa skulde den første Tilbagebetaling skee om 3 Maaneder. Og denne uhørte Frækhed blev i Bladene kaldt «et ærefuldt Tilbud».

---

*) Vi maae dog gjøre een Undtagelse; det oekonomiske Organ «die Actie» har flere Gange henledet Opmærksomheden paa Børscontoirernes Svindeler; dette er imidlertid ogsaa det eneste.
F. A.

Den, som staaer fjernt fra Forholdene, kan ikke gjøre sig noget Begreb om, hvor mægtige Lidenskaberne for Spil ere i Østerrig. Foruden Børsspillet er der for Middelstanden Handelen med Lotteripapirer og for de fattige Classer Tallotteriet.

Intetsteds har man, naar man trængte til et større Pengebeløb, saa ofte grebet til Lotteri-Laan som i Østerrig. Ikke blot selve Staten har benyttet sig deraf, men ogsaa enkelte Byer; ja, der er af de lovgivende Factorer givet Concessioner paa Optagelsen af Lotteri-Laan til Anlæggelsen af offentlige Anstalter, som f. Ex. til Kronprinds Rudolphs-Stiftelsen. Hele Østerrig er oversvømmet af Lotteripapirer af enhver Art, udstedte i selve Landet; hertil komme brunsvigske, meiningske, tyrkiske og, Gud veed, hvilke mange andre Lodsedler, som alle tilhobe lokke Folket til at spille ved at stille Gevinster i Udsigt. Som Følge heraf blomster Promessehandelen her som intet andet Sted; den, som ikke har Raad til at kjøbe en Lodseddel, giver Afkald paa et Par Gylden for i det Mindste at forsøge sin Lykke med et Par Promesser. Banquierer og Vexellerer arrangere Bortlodninger eller udbyde daglig Lodder af enhver Art til Salg paa Afbetaling, idet de naturligviis beregne dem til en betydelig høiere Priis end Dagscoursen eller deres reelle Værdi.

Lotterilaanene frembyde vel betydelige Chancer for Gevinster for nogle Faa; men for den store Masse ere de afgjort skadelige; thi hvad de Faa vinde, maae de mange øvrige Creditorer eller Ihændehaverne af Lodsedlerne betale i Renter af deres Indskudscapitaler. Promessehandelen er endvidere ligefrem en forkastelig Udplyndring af Publicum, ved hvilken kun Forhandleren vinder, og Staten faaer den samme tilkommende Stempelskat for hver Promesse, medens Pengene blive narrede Befolkningen ud af Lommen ved bedrageriske Løfter og Forhaabninger. Til alle disse Lotterier, som hovedsagelig ere beregnede paa Middelstanden, komme endvidere mangfoldige kun for een Gang tilladte til særlige Formaal,

navnlig i veldædige Øiemed, hvilke sidste forsaavidt ogsaa opnaae deres Hensigt, som de i Virkeligheden blive en Velgjerning for Entrepreneurerne, idet disse i Reglen fortjene flere Tusinder.

Under saadanne Omstændigheder, under en saadan Syndflod af Lotteripapirer af enhver Art er det naturligviis ikke til at undres over, at Befolkningen er bleven betaget af et forfærdeligt Spilleraseri. Det er ikke blot Middelstanden, ikke blot Smaafolk, som ere angrebne, men endogsaa Fattige, Dagleiere, ja selv Tiggerne; disse kunne ganske vist ikke faae nogen Promesse og endnu mindre noget Lod, men de bringe deres tiltiggede Skillinger paa Tallotteriets Alter for der at forsøge deres Lykke.

Til Ære for Rigsraadet maae vi bemærke, at der gjentagne Gange er fremkommet Andragender fra Medlemmer om, at Tallotteriet skulde ryddes afveien. Regjeringen har ogsaa i «Principet» erklæret sig enigt heri, men har betegnet Forslaget for uudførligt, for det Første fordi Staten ikke kunde give Afkald paa Nettoudbyttet af Lotteriet, som aarlig beløber sig til 7 Millioner Gylden; for det Andet fordi Lotteriets Ophævelse vilde skabe et stort Antal brødløse Lotteriembedsmænd, og endelig for det Tredie fordi de lavere Classers Spilleraseri var for stor. Vil man tage disse Grunde nærmere i Øiesyn, seer man, at kun den første er holdbar, thi den Omstændighed, at Lotteriembedsmænd, som, hvis de have Fordring paa Statsembeder, kunne anvendes andetsteds, blive brødløse, kan under ingen Betingelse retfærdiggjøre den demoraliserende Udplyndring af de fattige Classer, og hvad de lavere Classers Spillelyst angaaer, saa vil den høre op, naar den ikke længere paa kunstig Maade pirres ovenfra, og naar man ikke længere daglig holder Folk Exempler for Øie, som skulle bevise, at man ved Spil kan opnaae store Rigdomme. Med Ophævelsen af Tallotteriet maatte Lotterilaanene ogsaa forsvinde, ligesom alle de øvrige nu ikke blot tilladte, men

ogsaa af Staten befordrede Spil, ikke at tale om, at Børsspillet i det Mindste vilde blive noget begrændset.

At sætte saadanne Forholdsregler igjennem kan der imidlertid ikke saa snart tænkes paa. Staten tjener altfor Meget ved Spillet; de i Statskassen fra Lotteriforetagender og Lignende indflydende Indtægter ere altfor store, til at der skulde kunne findes en østerrigsk Finantsmand, som forstod at styre Finantsministeriet, naar de manglede, og det saameget mindre, som man jo nu, hvad vi allerede have berørt, maa dække de aarlige betydelige Underskud ved Domainesalg eller Laan.

For at give Læserne nogle Momenter til Bedømmelsen af de Indtægter, som Staten har af Lotterierne, skulle vi anføre følgende Data: af alle private Lotterilaan eller Bortspillen af enhver Art skal der, før Lodderne maae forhandles, betales et Gebyr, beregnet i Forhold til det i Spilleplanen fastsatte Indskud — dog efter Loddernes samlede Sum —, hvilket Gebyr for de første 20 Gylden udgjør 7 Kreuzer og derpaa stiger efter en bestemt Skala, saaledes at det for 8,000 Gylden beløber sig til 25 Gylden og for hver 400 Gylden herover 1 Gylden 25 Kreuzer. Efter en lignende Skala bliver Skatten paa Tallotteriets Gevinst beregnet, dog saaledes, at der af Summer paa 2—10 Gylden allerede svares 7 Kreuzer, hvorpaa Satserne stige paa den Maade, at Skatten for 3,600—4,000 Gylden allerede har naaet en Høide af 25 Gylden. Med Hensyn til Gevinsten af Lodsedlerne i Statslotterilaanene, da fordres 20 pCt. heraf efter Fradrag af Indskuddet, hvorimod der af Gevinsten ved private Lotterilaan af Staten kun fordres 15 pCt. af Gevinsten efter Fradrag af Indskuddet (Loddernes Nominalværdi, ikke Børscours).

Lægger man til disse betydelige Skatter endvidere den Sum, som Stempelskatten (50 Kreuzer) paa Promesserne udgjør, idet man samtidig erindrer, at der er mange Tusinder af Promesser i Omløb, kan man danne sig en nogenlunde

klar Forestilling om den Sum, som Statskassen indhøster af Folks Spillelyst.

Vi ere herved komne til at tale om Forhold, om hvilke der saavel i som udenfor Østerrig hersker stor Uklarhed, nemlig om Skatteforholdene. Østerrigeren troer kun altfor gjerne, at man i andre Stater og navnlig i Preussen maa betale Mere i Skat, end han selv gjør. Naar man paastaaer det Modsatte, henviser han til Preussens store Militairbyrde og betænker ikke, at den store Mængde indirecte Skatter i Østerrig ere umaadelig byrdefulde. Det er navnlig Stempelafgifterne, som ere saa trykkende.

Ved disse Skatter trænger Statsforvaltningen i Østerrig ind i alle borgerlige Omsætningsforhold og kræver overalt sine Skatter af Folket, hvorved ovenikjøbet den fattige Mand er uforholdsmæssig haardt betynget fremfor den Rige. Det er imidlertid ikke vor Hensigt at tale her om visse Skatters Uretfærdighed; men vi ville kun constatere, at Trykket af dem føles meget haardt i alle Retninger. Ganske vist bærer den, for hvem Forholdene stille sig saaledes, at han i Løbet af faa Aar har erhvervet Millioner eller i det Mindste Hundredetusinder, med stor Lethed Skatten! Men hvor er den Lykkelige? Hvor finder man den, paa hvem disse Blades Begyndelseslinier er gaaet i Opfyldelse? Læseren vil, hvis han har fulgt vore Meddelelser, let kunne svare sig selv: Det er Svindleren, som har forstaaet at udplyndre Andre, men ingenlunde den Mand, som vil fortjene Noget ved sine Hænders Gjerning og i sit Ansigts Sved.

Ja Svindel, forfærdelig Svindel, er den Virksomhed, som foretages paa Børsen, i de store Actieselskaber, af de indflydelsesrige Stormænd og endelig af de betydeligste Blade. Det er paa Tide, at Udlandet kan faae sine Øine aabnede for de østerrigske Forhold og i Tide lade sig advare mod disse for-

dærvede Forhold, der udbrede sig over hele Tydskland og ogsaa synes at nærme sig faretruende til vort Land.

«Lad Svindelen leve!» Det er den Parole, som behersker Østerrigs oekonomiske Liv, og som vil ødelægge det, hvis der ikke snart indtræder et Omslag. Endnu er der en Jordbund, paa hvilken det Gode og Dygtige kan voxe. Industri og Handel ere endnu ikke i Tilbagegang; Rigdommen paa Naturproducter giver Keiserstaten til enhver Tid Muligheden ihænde til en hurtig og glimrende Fremgang; men Bestikkelsen undergraver Alt, og, hvis den tager til, vil den tilsidst undergrave alle Stænder og selv bringe Statens Existens i Fare. Var Østerrig ikke et af Forsynet saa vel betænkt Land, vilde det allerede have været ruineret, thi factisk beherskes det allerede nu af Pengepunge, af de faa Herrer, som have deres Fingre med i Alt og ved deres gjennem Svindelen erhvervede Formuer søge at styre samtlige Forhold efter deres Godtbefindende.

Overfor disse Høitbegunstigede staaer Folket, som lidt efter lidt forarmes, ja det staaer for en Deel allerede paa Armodens laveste Trin. Hvor mange Familier findes der ikke i Wien, som ikke længere have nogen Bolig, som om Aftenen ikke vide, hvor de skulle søge Hvile. Manden søger om Dagen Arbeide, Konen ligeledes, Børnene tigge; om Aftenen træffes de for at opsøge et fælles Sovested, hvis Elendighed staaer i omvendt Forhold til Betalingen derfor. Da Donau i dette Foraar gik over sine Bredder og oversvømmede er Deel af Wiens Forstæder, og da de derværende jammerlige Boliger maatte rømmes, kunde man kaste et Blik ind i Hjertet af den dybeste Armod og Elendighed. De meest forfaldne Hytter vare overfyldte med Beboere, som for største Delen kun ligge der om Natten uden ellers at have nogen Bopæl der. Og medens saaledes Nogle ikke vide, hvortil de skulle hælde deres Hoved, medens selv den ærlig arbeidende Middelstand næppe er istand til at skaffe Leien for en beskeden Bolig tilveie, skyde Børsbaronernes Paladser som

Paddehatte op af Jorden, og indrette Actieselskaber Pragtbygninger, som Haandværkerne og den lille Forretningsmand gaae forbi med et stille Suk, da det aldrig vil kunne lykkes ham eller Hans at naae saavidt.

Og hvorledes staaer det sig med Sædeligheden? Familielivet er ødelagt, Prostitutionen voxer med hver Dag, og den offentlige Sikkerhed aftager! — Dog vi ville ikke gaae videre i denne Beskrivelse, men overlade til Læseren selv at udmale sig Tilstanden, idet vi anbefale ham i Løbet af en 14 Dages Tid regelmæssig at gjennemlæse Localberetningerne og Retsforhandlingerne i et eller andet wiensk Blad. Den, som gjør det, maa sande, at denne Skildring ingenlunde er for vidt dreven eller gaaer Sandheden for nær paa noget eneste Punkt, og vil med fuld Samstemning kunne sige med os: Ja det er i Sandhed kommet vidt, ulykkelige Østerrig!

MATHIAS PETERSEN.

Kong Birger og hans Brødre.*)

Kong Magnus Ladulås efterlod ved sin Død 1290 Sverige til sin niaarige Søn, Birger, der allerede i Faderens Levetid var bleven valgt og kronet til Konge, medens de to yngre kongelige Prindser, Erik og Valdemar, havde faaet Hertugtitel og Tilsagn om betydelige Besiddelser, for i Magt og Fornemhed at kunne overgaae Sveriges øvrige Herrer. Under et saadant Barneregimente vilde Landet have været saare ilde stedt, hvis ikke en kraftig Haand havde ført Regjeringens Tøiler i Barnekongens Sted.

I Vartoftabygden i Vestergøthland laa Kungs-Lena, et af den mægtige Folkungeslægts talrige Herresæder. Der sad den gjæve Ridder Thorgils eller Thorkel Knutsson. Han var en viis og forstandig Mand og tillige i høi Grad dristig og uforfærdet. I sine sidste Dage havde Magnus Ladulås ofte kaldt ham til sig og benyttet sig af hans mangesidige Dygtighed, og da han anede sit Livs nærforestaaende Ende, meente han ikke at kunne finde nogen bedre Mand til at styre Riget i Birgers Mindreaarighed end Ridder Thorkel, der var bleven udnævnt til Sveriges Riges Marsk. At Kong Magnus virkelig havde fundet den rette Mand, fremgaaer tydeligt af det berømmelige Eftermæle, Marsken vandt ved

*) Efter: E. G. Geijers Svenska folkets historie, A. Fryxell's Berättelser ur Svenska historien og A. A. Afzelius's Svenska folkets sagohäfder — med deelviis Benyttelse af andre Kilder.

sin Styrelse saavel af Sveriges ydre som indre Anliggender. Riimkrøniken siger, at det under hans Regentskab «stod saa vel til i Sverige, at det seent skal blive bedre». Der herskede imidlertid i den nærmeste Tid efter Kongens Død megen Dødelighed og stor Hungersnød i Landet, og navnlig var 1291 et saare ondt og ulykkeligt Aar, saa at Thorkels Hverv blev endmere vanskeliggjort ved Nødvendigheden af at anvende ethvert overkommeligt Middel til at lindre den herskende Elendighed.

Thorkel Knutsson lod sig det være magtpaaliggende at gjøre Alt, hvad der stod i hans Magt, for at befæste og forøge den kongelige Mydighed. Geistligheden havde været den forrige Konges vigtigste Støtte, og den havde med stor Nidkjærhed brugt sin Indflydelse hos ham til at forøge sin Magt i Staten og sine Indkomster paa Kongemagtens og Kronens Indtægters Bekostning. Marsken foresatte sig at raade Bod derpaa og paalagde de Geistlige Krigsskat og Bøder for Brud paa Fredslovene. Hans Stjerne hos Geistligheden sank derved i høi Grad, men den vovede ikke at gjøre nogen kraftig Modstand, endskjøndt en pavelig Bulle stærkt dadlede Rigsforstanderens Fremfærd og Biskoppernes Forknythed ligeoverfor ham.

Kong Erik den Hellige havde omvendt og undertvunget den sydlige Deel af Finland, og Tawasterne vare christnede af Birger Jarl; men den østlige Deel af Landet, Karelen eller Kyrialand, var endnu nedsunket i det mørkeste Hedenskab. I dette Lands tætte Skove levede Karelerne et vildt og dyrisk Liv og dyrkede deres Afguder. Deres gode Gud hed Jumal, den onde Perkel, og Folketroen lod disse Væsener i deres Kampe kaste store Bjerge i Hovedet paa hinanden. Karelerne havde Træbilleder af disse og andre mindre Guddomme hjemme hos sig, og i Skoven var der store Offerpladser med en stor Steen i Midten. Naar Kareleren nærmede sig et saadant Offersted, blottede han sit Hoved, kastede sig ned paa Jorden og krøb ganske sagte og tyst hen til Stenen, hvor han an-

bragte Horn af Rener eller Elsdyr som Offer. Stedt i Nød offrede han Geder eller Katte og bestrøg Gudebillederne med Blodet. Dette hedenske Folkefærd kom ofte frem af Skovene, gjorde Indfald i de Christnes Lande og foer frem med umenneskelig Grumhed. I et Brev fra Kong Birger til Hansestæderne, hvori det gamle Forbud mod at udføre Vaaben til Finnerne paany indskærpedes, siges der, at Karelerne hverken skaanede Alder eller Kjøn, at de flaaede Fangerne levende og udtog deres Indvolde. Russiske Krøniker melde, at Karelerne allerede 1227 skulle være blevne christnede af Russerne; men hvis det er Tilfældet, maae de atter være frafaldne, hvilket ikke er saa usandsynligt. Pave Alexander III siger allerede, at «Finnerne lovede at blive Christne, saasnart en fremmed Krigshær rykkede frem, men at de efter Fjendens Bortgang strax fornegtede Christendommen og forfulgte deres Lærere med Grumhed».

Marsken satte sig det Maal at standse dette Uvæsen, og han samlede en Krigshær, med hvilken han seilede til Karelen 1293. Hedningerne maatte efter en kort Modstand underkaste sig, og for at hævde sine Erobringer anlagde Thorkel Wiborg, i hvilket stærkt befæstede Slot han efterlod en talrig Besætning. Biskop Petrus af Westerås blev tilbage i Landet for at prædike Christendommen. Da Russerne havde ydet Karelerne Hjælp, angreb Marsken dem og indtog deres Fæstning Kexholm, og efter at have sat Sigge Lake til Slotsherre der drog han hjem og var i endnu høiere Grad end tidligere Svenskernes Stolthed.

Der fandtes endnu ingen af kongelig Myndighed eller paa kongelig Foranstaltning samlet Lovbog i Sverige. De i de enkelte Landskaber gjældende Retsvedtægter, hvoraf de gamle Landskabslove ere opstaaede, bleve rigtignok i Almindelighed bekræftede af hver Konge, naar han efter Valget ved Morastenen foretog sin «Eriksgata» gjennem Riget for at blive hyldet af alle sine Undersaatter; men den egentlige Omsorg for Lovene var overladt til Lagmændene, hvis Pligt

det var ærlig at kundgjøre den for Folket. Disse Vedtægter synes i de ældste Tider at have været affattede paa Riim, og det Udtryk for Lagmandens Pligt, der oftest bruges, er, at han skulde «qvæde Lov», ligesom det at forfatte en Lov kaldtes «at digte Lov», og de ældste Lovgivere vare Digtere i Lovstiil. En saadan Lovdigter har ifølge Indledningen til Upplandsloven Wiger-Spå (ɔ: Spaamand, vates) været. Hans Lov ligger til Grund for Upplandsloven, ligesom Lumbs Lov danner Grundlaget for Westgötaloven. Denne Versform var yderst hensigtsmæssig, saalænge man ikke havde skrevne Love, fordi den let kunde fastholdes i Hukommelsen. Lovene gik først seent over fra Hukommelsen til Skrift; thi det er sikkert, at, hvad der i Norden efter Christendommens Indførelse hed «at sætte Lov i Skrift», ikke finder Anvendelse paa Runeskriften, hvorvel denne er bleven anvendt til korte Indskrifter i Steen og Træ, men paa den af de Geistlige indførte nye Skrift. Christendommen foranledigede naturligviis Forandringer i Lovgivningen, og nu blev den saakaldte «Christbjælke» eller «Kirkebjælke» (Bjælke eller Balk betyder Afdeling) optaget i Lovene. Ved Indførelsen af almindelig Landefred fandt de deraf flydende Lovbestemmelser Indgang i alle Lovene. Erik den Hellige, Knud Eriksson, Erik Eriksson, Birger Jarl og Magnus Ladulås havde desuden foretaget enkelte Forandringer ved dem. Da nu altsaa Lovene kun fandtes i spredte Samlinger uden at være stillede i nogen bestemt Orden, befalede Thorkel Knutsson i Kongens Navn Lagmanden i Tiundaland, Birger Pehrsson til Finnstad af Ætten Brahe, at sammenkalde tolv vise og forstandige Mænd for at gjennemsee og forbedre de gamle Landslove eller, som Befalingen lød, «at omstyrte gammel Lov og digte ny Lov». I denne Forsamling sade Riddere, Lagmænd, Præster og forstandige Bønder, blandt hvilke nævnes Odelsbonden Thorsten fra Sandbro; men fremfor Alle maae vi nævne Hr. Anders, Domprovst i Uppsala og Medlem af Kongens Raad. Han var en ædel Mand, en Pryd for sin Stand og sit Fædrelands

Velgjører. Sine store Rigdomme anvendte han til almeennyttige Øiemed, navnlig til at underholde fattige Ynglinge, deels i Uppsala deels ved fremmede Høiskoler, hvor de kunde uddanne sig i nyttig Kundskab, Sang og gode Sæder til Fædrelandets Gavn. Et Minde om ham var det gamle Hospital i Uppsala, der med sin Kirke endnu stod for faa Aar siden. Han bestemte, at der stadig paa hans Dødsdag skulde læses Messer for hans Sjæl og uddeles Almisser til de Fattige. Til Understøttelse for de Studerende, der besørgede Sangen i Domkirken, skjænkede han Øen eller Holmen i Uppsala Aa med Huse og Bygninger, hvorfor Holmen siden kaldtes Studenterholmen. Da Lovbogen var færdig, blev den under Navn af Kong Birgers Lov oplæst og kundgjort paa Thinge, og hele Forsamlingen gav sit Bifald og raabte, at den skulde være «ret Lov» for Alle, som «boede mellem Havet og Säfwastrømmen og Ødmorden», som skiller Helsingeland fra Gestrikland, det vil sige for hele Uppland, og derpaa blev den skriftlig stadfæstet af Kong Birger 1295. Ved denne Lov blev det først slaaet fast i Upplandene, at «Ingen skulde være anden Mands Træl, da vor Herre Christus har forløst og frigjort Alle af Trældommen». Desuden indeholdt den mange andre Bestemmelser, der sigtede til at skaffe Landboerne Fred og Sikkerhed for Liv og Eiendom. I den kongelige Stadfæstelse kaldes Lagmanden «Kongens tro Tjenestemand», hvilket viser, at Lagmanden fra Folkets Mand var bleven Kongens. Lagmændene vare nu ogsaa Medlemmer af Kongens Raad.

De følgende Aar udmærke sig ved flere store Fester og Høitideligheder, der feiredes med al den Glands og Pragt, man saae sig istand til at udfolde, og navnlig gjennem Magnus Ladulås's glimrende Hof havde Pragtsygen i en ikke ringe Grad fundet Vei til Sverige. De Store samledes ved enhver høitidelig Anledning og bortødslede i kort Tid store Pengesummer, der vare Frugten af Bondens Slid og Slæb. Rigsmarsken Thorkel Knutsson, der var en sand Folkeven og

havde gavnet Bonden paa mange Maader, havde imidlertid ved en klog Statshuusholdning bragt Pengevæsenet til en saadan Flor, at han med god Samvittighed uden at foruroliges ved Bondestandens Klager kunde give Penge ud til enkelte glimrende Sammenkomster. Først holdt den danske Kong Erik Menved Bryllup i Helsingborg med Kong Birgers Søster, Ingeborg. Dette Ægteskab blev efter den Tids Skikke indviet med stor Stads og Pragt, Ridderspil og Tourneringer. Prindsesse Ingeborg var tilligemed Dankongens Søster Märta (Margrete), Kong Birgers trolovede Brud, opdraget hos Magnus Ladulås's Enke, Hedevig, og Folkevisen kan ikke noksom prise den Opdragelse, der blev de to Kongedøttre tildeel, ligesom den ogsaa hæver Ingeborg høit, fordi hun ved det første Ønske, hvis Opfyldelse hun bad sin høie Ægteherre om, skaffede Kongemorderen Marsk Stig Andersen Hvides Døttre den længe savnede Frihed tilbage.

Med endnu større Glands stod Kong Birgers Bryllup i Stockholm 1298. Talrige Gjæster strømmede sammen fra alle Landets Dele, og Rigsmarsken sparede Intet paa deres Modtagelse, Beværtning og Underholdning. Krønikerne skildre med levende Farver Brudefolkenes og Hoffets pragtfulde Dragter af alskens kostbare Tøier, Baldakin, Blyant og Sindal, samt den overstrømmende Mængde Mjød, Øl, rød og hvid Viin, der blev drukket. Saavel ved Dandsen som ved Tourneringerne hørtes idelig Pibers, Trommers og Paukers Lyd. Ved Brudefærden selv rede Riddersmænd i stadselige Dragter frem og tilbage mellem Brud og Brudgom som Brudesvende, hvilken Skik skrev sig fra de lovløse Tider, da det ikke sjelden hændtes, at Bruden blev bortført af en forsmaaet Beiler, og den svenske Almue følger den Dag idag den samme Skik, ligesom den stadig anvender flere andre fra gammel Tid nedarvede Forsigtighedsregler.

Bryllupshøitidelighederne indlededes hver Dag med Sang af Graabrødrene i deres Klosterkirke, den nuværende Riddarholmskirke, og af Jomfruerne i Sct. Claras Kloster. Derpaa

gik man til et overdaadigt besat Bord, og om Aftenen holdtes der Drikkelag i Kongens Bolig, hvor man sad og drak til langt ud paa Natten, da mange Svenskere paa de Tider vare saare ihærdige i denne Idræt. Hele Natten var der Larm, Støi og Tummel paa Gaden, da mange unge Bruushoveder først seent søgte deres Leie.

Paa de Tider var der rigtignok Mange, der priste den unge Konges Skikkelse og høviske Sæder; men hans yngre Broder, Erik, havde dog vundet langt større Yndest hos Folket, og med sit tiltalende Ydre, sin høie og kraftige Væxt og sin ædle Anstand syntes han at bære Prisen for alle unge Mænd. Han var desuden mild og venlig «som en Engel fra Himmerige», og han optraadte med stor Pragt, hvortil Marskens tro og kloge Styrelse af hans Sager satte ham istand. Han havde allerede mange Smigrere, der styrkede hans medfødte Ærgjerrighed, medens Kongens Venner ikke undlode at indblæse denne Misundelse og Had til hans bedre begavede Broder. Derved lagdes maaskee alt nu Grunden til den senere saa sørgelige Brodertvist; men takket være Hr. Thorkels Klogskab gik det endnu godt en Stund.

Den anden Festdag efter Messen slog Kongen Hertug Erik tilligemed mange indfødte og fremmede Herrer til Riddere, men Ingen bar Guldsporerne med den Anstand som Erik. Derpaa gik det høie Brudepar i prægtigt Optog til Hertug Eriks Bolig, hvor et glimrende Selskab kom sammen for at øve allehaande Ridderlege og Skuespil, hvortil der var anlagt en kostbar Skueplads.

Ligesom Dandronningen ved sine Bønner skaffede Stig Andersens Døttre deres Frihed, saaledes vandt Dronning Märta almindelig Kjærlighed ved at bede om Tilgivelse for Algot Lagmands fredløse Søn Måns, der endnu holdtes i Fængsel paa Grund af hans Brødres Klosterrov. Hendes Bøn blev hørt, paa samme Tid som Fjerdhundraland med Enköping Slot og By og Husby Kongsgaard blev tilstaaet hende som Morgengave.

Da Alles Sind og Tanke saaledes i nogen Tid havde været optaget af lutter Fest og Lystighed, kom der fra den russiske Grændse sørgelige Efterretninger, der vare fuldstændig skikkede til at skaffe alvorlige Tanker Indpas. Besætningen i Kexholm havde nemlig begyndt at lide Mangel paa Livsfornødenheder, hvorfor Nogle forlangte, at man skulde rømme og overgive Borgen. Men Sigge Lake, der ikke vilde svige sin Herre, holdt sig længe tappert med de Modigste og meest Udholdende, medens Andre selv toge sig Orlov under Paaskud af at hente mere Mandskab og Levnetsmidler; men som man kunde vente, vare disse Uslinger ikke vendte tilbage. Da Russerne imidlertid havde faaet Underretning om de ulykkelige Forhold i Fæstningen, havde de samlet en stor Hob Krigsfolk og stormet Kexholm flere Gange ved Dag og Nat. Efter at Sigge Lake en Tidlang havde gjort tapper Modstand, var der begyndt for Alvor at indtræde Mangel, og da man i flere Dage saa godt som fuldstændig havde lidt Sult, stillede Sigge sig i Spidsen for sine Mænd, aabnede Portene og gjorde et Udfald for at slaae sig igjennem. I Førstningen seirede Svenskerne overalt og anrettede et frygteligt Blodbad paa Russerne, men da de vare udmattede af den lange Hunger, medens Russerne stadig kunde stille friske Tropper i Ilden, bleve de tilsidst overvundne. Sigge Lake faldt med alle sine Tappre paa Tvende nær, der sloge sig igjennem og meldte Ulykken i deres Fædreland.

Marsken udrustede nu en Hær og en Flaade, der var saa anseelig og mægtig, at Krønikerne sige om den, «at man aldrig saae flere og bedre Skibe end dengang». Med denne Krigsmagt forlod han Skjærene Pintsedagen efter Kong Birgers Bryllup og styrede over Østersøen og op ad Newafloden, hvor Flaaden kastede Anker. Paa Næsset mellem Newa og Swartaaen anlagde han en stærk Fæstning, som fik Navnet Landskrona, hvilket Navn Russerne bruge den Dag idag. Han samlede alskens Levnetsmidler i Mængde indenfor dens Volde. Da Russerne saae, at denne Fæstning var dem til

megen Fortræd ved at hindre Skibsfarten paa Newaen, samlede de en stor Hær under dens Mure, og de byggede store Skibe og Tømmerflaader af tørt Ved, som de havde isinde at stikke Ild paa og lade flyde ned ad Strømmen for at antænde og ødelægge Svenskernes skjønne Flaade. Men Marsken var dem for klog; om deres Plan var han underrettet af Speidere, og han lod en Række Pæle nedramme i Floden og Jernkjæder spænde tværs over den, saa at Russernes Brandere ikke kunde naae hans Flaade. Optændte af Harme over, at deres Krigslist ikke bar den ønskede Frugt, besluttede Russerne at storme Fæstningen, og de satte denne Tanke iværk med en saadan Heftighed og Kraft, at de ikke agtede et noksaa stort Mandefald. Men Kexholms Mure vare saa faste, og Helsinglænderne hug og stak med saadan Iver og Kraft, at Russerne ingen Vei kunde komme, endskjøndt de offrede saa mange Folk, at Gravene tilsidst vare heelt opfyldte med døde Kroppe. Tilsidst gjorde en ung og tapper Ridder ved Navn Matts Kettilmundsson et Udfald med Upplændingerne og drev Fjenderne tilbage med stort Tab. Forfulgte af Svenskerne flyede de ind i deres Skove og Ørkener, og hvo der kunde frelse sig, priste sig ret lykkelig. Dog blev en talrig Rytterskare liggende i en forskandset Leir; men den syntes hverken at have Mod paa at gaae frem eller Lyst til at flye. Da Svenskerne fra deres Volde saae dens Harnisker glimre i Solskinnet, stod Matts Kettilmundsson frem og sagde, at «han havde Lyst til at bestaae en Dyst med den tappreste fjendtlige Høvding, hvis Marsken vilde tillade ham det». Marskens Tilladelse var strax givet, og han lod flux sin Hest sadle og sprang i Stigbøilen, væbnet til Tænderne. Alle Svenskerne stege op paa Voldene for at see paa Kampen, men da Ridderen var udenfor Graven, vendte han sig om, hilsede sine Landsmænd og bød Farvel. «Det stod nu til Gud i Himmerige, om han skulde komme tilbage med en overvunden Fjende, eller om det skulde gaae ham paa modsat Viis». Uforfærdet red han frem mod Fjenden og

sendte en Tolk ind i Leiren med den Besked, at den svenske Ridder var rede til at kæmpe med den Tappreste blandt Russerne om Liv, Gods og Frihed; den af de Kæmpende, der blev stødt af Sadlen, skulde efter de af Ridder Matts stillede Vilkaar følge sin Modstander som Fange. Russernes Konge kaldte sine ypperste Kæmper til sig, da denne Udfordring blev bragt ham; men der fandtes ingen Mand i Leiren, der havde Mod til at møde den tappre Svensker paa Ærens Mark. Ridder Matts ventede taalmodigt hele Dagen, men ved Mørkets Frembrud red han tilbage til Borgen, hvor man modtog ham med stor Jubel. Om Natten fandt Russerne det raadeligst at fortrække og lade de Svenske i Ro. De trak sig tilbage paa den modsatte Side af Hwita Träsk, nu Ladogasøen.

Den svenske Krigshær længtes efter Hjemmet, og Marsken forsynede Landskrona med alle Fornødenheder og lagde en Besætning paa tre Hundrede Mand derind. Imidlertid blev Flaaden paa Tilbageveien til Sverige længe opholdt af Modvind, hvilken Tid Matts Kettilmundsson anvendte til at føre sine Folk fraborde og gjøre Indfald i Ingermanland, hvilken Provinds han gjennemstreifede paa alle Kanter. Belæsset med Bytte gik han ombord med sin Skare og ledsagede Marsken til Sverige.

Sct. Michaelis Dag 1300 kom Marsken hjem til Stockholm med sit seirrige Følge, og han blev modtaget med saa meget større Jubel, som den Dag allerede iforveien var en Glædesdag for Folket, da Dronning Märta netop holdt sin Kirkegang efter Thronfølgeren, Prinds Magnus's Fødsel.

I Landskrona kunde imidlertid intet Slags Levnetsmidler holde sig, da Murene vare altfor fugtige, hvorfor der opkom Skjørbug og andre farlige Sygdomme, der bortrev næsten hele Besætningen. Nogle vilde da sende Bud hjem og forlange Hjælp, men Andre fraraadede det «for ikke at bedrøve Marsken; de maatte hellere afvente Hjælp fra Gud». Russerne samlede sig snart for at storme Fæstningen, hvis vaabenføre

Besætning nu kun talte tyve Mand, og da de stadig kunde føre friske Folk frem i de Dræbtes og Saaredes Sted, bleve Murene omsider bestegne. Svenskerne trak sig kæmpende tilbage, og Russerne satte Ild paa Husene, hvorfor Hr. Steen, som Thorkel Knutsson havde sat til Befalingsmand paa Borgen, tilligemed nogle Andre kastede deres Vaaben for at overgive sig; men Russerne huggede dem strax ned. Da Resten af Mandskabet saae det, trak de sig tilbage til en Kjælder, hvor de værgede sig med saa stor Tapperhed, at det var umuligt for Russerne at faae Bugt med dem, før de lovede dem at skaane deres Liv. Saa overgave Svenskerne sig og bleve førte ind i det Indre af Rusland; men Fæstningen Landskrona blev aldeles ødelagt.

To Aar efter Marskens Hjemkomst fra Russertoget blev der i Söderköping truffet store Forberedelser til det unge Kongepars Kroningsfest, og fra alle Landets Egne strømmede en stor Mængde geistlige og verdslige Herrer sammen for at overvære denne Høitidelighed. Ved denne Leilighed blev Kongens yngste Broder, Junker Waldemar, slaaet til Ridder. Han var som alle Magnus Ladulås's Børn bleven opfostret af Marsken, og fra Barndommen af havde han fattet Kjærlighed til sin Legesøster, Thorkel Knutssons Datter Christina. Samtidig med Kroningshøitidelighederne blev deres Bryllup drukket med stor Pragt. Her som overalt overstraalede Hertug Erik alle andre Riddere i alskens Færdigheder, og næst ham udmærkede Matts Kettilmundsson sig. Rygtet om Hertug Eriks Begavelse og ridderlige Færdigheder havde udbredt sig vide om land, og det var ogsaa kommet Norges Kongepar for Øre, hvorfor den norske Konge sendte Mænd til ham med Brev og Indbydelse til at holde Juul ved Hoffet i Opslo. Som en Følge deraf red Hertugen efter Kroningsfestens Slutning derhen med et stort, velrustet Følge. Rigsdrosten Ambjørn Sixtensson Sparre og Matts Kettilmundsson vare med paa denne Færd, og Ridder Matts kunde navnlig i høi Grad glæde sig ved Hertugens Yndest. Junker Waldemar og hans

unge Brud fulgte med Marsken til deres Arvegodser i Vestergötland. Der levede det unge Par nogle faa lykkelige Aar paa det skjønne Aranäs og Kungs-Lena, indtil de sørgelige Broderstridigheder opstode.

Paa denne Tid var Marskens Anseelse paa sit Høidepunkt. Landets Tilstand var blomstrende, og der herskede almindelig Glæde over Brødenes Enighed. Et Aars Tid efter Kroningen ægtede Thorkel Knutsson en tydsk Rigsgrevinde, Hedewig af Rawensborg, og Brylluppet stod i Stockholm med den Pragt, han ved slige Leiligheder yndede at udfolde. Da Gjæsterne for største Delen vare tagne bort, kaldte Marsken Kongen og Hertugerne til sig og bad om Fritagelse for de store Bekymringer og de mange Forretninger, der saa længe havde paahvilet ham, medens han havde havt saavel Rigets som deres særskilte Anliggender at styre. «Efter mit Løfte», sagde han, «ved Eders Hr. Faders Dødsleie og paa hans Yderste har jeg af al min Evne værnet om Eders Rige og Eders Arvegods samt nu paa trettende Aar været Eder til Tjeneste paa enhver Maade og udrettet Alt, hvad der stod i min Magt, til Gavn og Ære for Eder». Han bad nu om Fritagelse for sine Bekymringer formedelst sin Alder og for at kunne røgte sine egne Anliggender og meente, at de let kunde finde en yngre og raskere Tjener. Marsken havde nok lagt Mærke til, at navnlig Hertug Erik følte sig utilfreds med hans strenge og alvorsfulde Væsen og Optræden, og at den yngre Broder gik i hans Ledebaand, og som han havde formodet, meddeelte de ham med mange taknemnelige Ord, der vel ikke vare ganske alvorligt meente, den forlangte Orlov. Kong Birger synes bedre at have paaskjønnet hans Redelighed og faderlige Kjærlighed, og han bad ham vedblive at lede hans Anliggender, hvilket han ogsaa gik ind paa, da han holdt saare meget af Birger. Brødrene toge derimod Rigsdrosten Ambjørn Sixtensson Sparre til Raadgiver og Støtte. Nu var det paa Hældingen med Brødrenes gode Forstaaelse. De tiltraadte samtidig med disse Begivenheder

de Hertugdømmer, Faderen i sit Testamente havde bestemt for dem: Erik Södermanland og en Deel af Uppland, Waldemar Finland, og nu begyndte de, som Ericus Olai siger, «at ihukomme, hvorledes deres Fader, der selv var Hertug, havde stødt sin Broder fra Thronen», og de holdt Raad med Andre derom. Stormændene deelte sig i Partier, og Tvedragtens Sæd spirede allevegne. Geistligheden var især meget misfornøiet med Marsken og tiltalte ham paa et Møde med haarde Ord, fordi han lagde Skat paa Kirke- og Klostergodset og paa de Geistliges private Eiendomme; især talte Ærkebispen ham strengt til. Marsken svarede imidlertid ikke i nogen mildere Tone, at «det var raadeligst, at de Geistlige vænnede sig til at være lydige Undersaatter, da han ellers ikke var bange for paa Kongens Vegne at kaste saavel Ærkebispen som den ringeste Præst i Fængsel». Derved bleve Bisper og Munke Thorkel Knutssons Dødsfjender, rede til at styrte ham i Fordærvelse paa enhver Maade, og de vare saa godt som Nogen istand til at udstrøe Tvedragt i Landet. Erik drog til Södermanland, hvor han paa Nyköping Slot holdt et Hof, der endog overstraalede Kongens; han krævede Skat og syntes at tilegne sig al kongelig Ret og Myndighed. Der herskede i det Hele taget stor Misnøie over de store Summer, der vare medgaaede og stadig gik med til de kostbare Krige med Russerne, de pragtfulde Fester og de glimrende Hofholdninger, af hvilke Marskens egen ingenlunde udfoldede den ringeste Glands. Biskop Petrus af Vesterås, der tilforn havde hjulpet Thorkel Knutsson med at christne Finland, flyede til Norge. Dog blev Birgers spæde Søn Magnus samme Aar med Hertugernes, Bispernes og Adelens Samtykke valgt til Thronfølger, og ved et aabent Brev forpligtede Kongen sig til aldrig at skille sig af med Marsken eller at foretrække nogen Anden for ham.

Paa Kinnastranden ved Wenern laa der en gammel Kongsgaard ved Navn Kinugård. I Hedenskabets Tid skal den have været et Kongesæde, og siden laa den snart under

Kronen, snart var den Klostergods og benævnedes Aranäs. Dens Beliggenhed gjorde den særlig skikket til Opholdssted for Kongerne paa de Tider, da disse altid havde Grund til at frygte for fjendtlige Angreb, og da de endogsaa ofte saae sig i den sørgelige Nødvendighed at maatte krybe i Skjul for deres egne Undersaatter, der vare forbittrede over de store Skatter og Paalæg. De gamle Krøniker omtale Gaardens Beliggenhed saaledes: «Aranäs har været omgivet af alle de Herligheder, som Menneskeboliger nogensinde kunne ønske sig og faae af Gud; thi mod Vest og Nord har denne Gaard den store og fiskerige Sø Wenern til at forsyne det kongelige Taffel med allehaande gode Sager; mod Syd strækker der sig en stor, med lidt Græs og Buske bevoxet Mosestrækning, som er aldeles ufremkommelig. Desuden løbe mange Grøfter ligesom Aarer gjennem Kjæret og spærre Veien til Slottet, saa at man kun kan komme derhen ad mange Omveie og over omtrent fyrretyve Broer. I den strengeste Vinter er Adgangen ligesaa vanskelig. Men paa Vestsiden ligefor Hovedporten, hvortil den eneste banede Vei fører, ligge smilende Enge og frugtbare Marker med den skjønneste Afgrøde, man kan ønske sig». Denne gamle Gaard havde Marsken for Øieblikket i Besiddelse, om som Lehn eller Arvegods er uvist, og herhen indbød han de tre Kongesønner om Vaaren 1304 og modtog dem med sin sædvanlige Gjæstfrihed. Men da Gjæstebudet var tilende, kaldte Birger sine Brødre tilside og sagde, at det var kommet ham for Øre, at de omgikkes med Planer ham og Riget til Fordærvelse. Han forelagde dem derfor til Underskrift en Tilstaaelse, hvorved de forpligtede sig til ikke at forlade Landet uden hans Tilladelse eller komme ukaldede for hans Øine, hvad der desuden aldrig maatte skee med større Følge, end han tillod, samt til at afholde sig fra ethvert Anslag til hans Skade eller til hans Dronnings og Børns Fortræd. Hertugerne underskrev med stort Misnøie, og de droge strax hver sin Vei, Kongen til Wisingsø, Hertugerne til Kongsgaarden Rackeby. Faa

Dage efter stævnede Kongen Hertugerne til sig paa Wisingsø, og skjøndt deres Venner fraraadede dem at møde, tog Erik dog Mod til sig og drog derhen. Kongen modtog ham saare uvenligt og lod adskillige Klagepunkter over Hertugerne oplæse; hans Besværinger gik ud paa, at «Hertugerne mod Kongens Bud førte mange Levnetsmidler ud af Landet; at de rede med hans Fjender gjennem Landet, plagede Folket med Gjæsteri og Paalæg og gjorde Brud paa Fredslovene; at Hertugernes Tjenere havde givet Kongens Portner et Ørefigen; at de førte saa megen Pragt og øvede Ridderlege med saadan Iver, at Hertugernes Folk vare Kongens overlegne, hvilket navnlig var Matts Kettilmundssons Skyld». Efter Oplæsningen af disse Punkter stod Kongen op i stor Vrede og sagde: «Havde jeg ikke givet Eder Leide hertil, skulde I faae Andet at føle. Til Solnedgang skulle I have Fred, men I skulle vide, at hvis jeg siden faaer Eder i min Haand, gaaer det Eder ilde». Hertug Erik spurgte heelt sagtmodigt, om han kunde ride bort i Fred og Sikkerhed. Kongen besvarede hans Spørgsmaal bekræftende, og Hertugen forføiede sig skyndsomst bort.

Hertugerne droge først til Danmark; men hos Kong Erik Menved, Birgers Svoger, fandt de naturligviis intet Tilhold. Bedre Lykke havde de ved det norske Hof hos Kong Hakon, med hvis Datter Ingeborg Hertug Erik var forlovet. Her bleve de vel modtagne, og Erik fik Konghälla (nu Kongelf) i Forlehning tilligemed de omliggende Herreder. Derfra gjorde han hyppige Røvertog ind i Sveriges vestlige Provindser og opbrændte Lødøse, endskjøndt Kong Birger i Säfwedals Herred ved Götaelven paa Gullbergs Klint havde anlagt Fæstningen Gullberg (nu Götalejon) for at værne Stedet mod Hertugerne. I Dalsland anlagde Hertugerne Dalaborg, hvorfra de røvede og plyndrede i Omegnen; af denne Fæstning seer man endnu Levninger ved Bollstad.

Kongen sendte otte Riddere med en Krigshær for at beskytte Vestergötland; de leirede sig ved Agnebro, der førte

over Gullspångself mellem Søerne Skagern og Wenern, og de troede at have sikkret sig tilstrækkeligt ved at bryde Broen af. Matts Kettilmundsson listede sig dog derhen med en Rytterskare, og i en mørk Nat svømmede Folkene med deres tappre Fører i Spidsen over Elven og fangede de otte Riddere, der laae i den tryggeste Søvn og troede den hellige Grav velforvaret. Hr. Matts førte sine Fanger og et stort Bytte med sig til Hertugernes Leir. Nu fandt Kongen det nødvendigt at gjøre en Kraftanstrengelse, og han samlede en Hær paa tyve Tusinde Mand ved Gullspång. Han drog frem gjennem Wermeland og Dalsland mod Dalaborg for at tage denne Plads; men Hertugerne havde faaet en Mængde Hjælpetropper af Kong Hakon, saa at de kunde byde Kongen Spidsen. Da Hærene vare hinanden nær paa en Miilsvei, lykkedes det forstandige Mænd paa begge Sider at bane Vei for et Forlig, og navnlig ved Marskens Bestræbelser kom der en Fred istand i Kålsäter 1305. Hertugerne skulde have Alt, hvad deres Fader havde bestemt i sit Testamente, og alle deres onde Gjerninger skulde tilgives; til Gjengjæld skulde de hylde Birgers Søn Magnus som deres tilkommende Konge og Lehnsherre, hvilken Betingelse de saare nødig opfyldte, da Erik allerede omgikkes med den Tanke ved at støde Birger fra Thronen at blive Konge i Sverige, at arve Norge som Kong Hakons eneste Datters Ægtefælle og saaledes lægge Grunden til en nordisk Union. Hertugerne havde længe havt et ondt Øie til deres gamle Fosterfader, og deres Had voxede nu ved Følelsen af, at navnlig han stod i Veien for deres Planer som Kongens eneste sande Støtte og paalidelige Raadgiver.

I den nærmest følgende Tid syntes der at bestaae et særdeles varmt Venskab mellem Kongen og Hertugerne, der benyttede deres gjenvundne Indflydelse til at sætte Ondt for Thorkel Knutsson hos deres charakteerløse Broder og bilde ham ind, at han alene var Skyld i den Ufred, der havde hersket. Den gamle Herre sad imidlertid roligt paa sin Gaard Lena og troede, at hans gode Samvittighed var ham Værn

nok, og at han havde fortjent en rolig og sorgfri Alderdom. Nogle af hans Venner advarede ham vel og gjorde ham opmærksom paa, at Kongen ikke var ham god, og at Hertug Erik var Skyld deri. Men Marsken svarede, at han altid havde fulgt Kongens Bud, og at han maatte ønske at have tjent sin Gud saa trofast som Kongen. Han kunde ikke være uvidende om, at hans gamle Fjender, Præsterne, gjorde Alt for at styrte ham og navnlig skildrede ham som en Fjende af Kirken og en gudsforgaaen Person, hvilke Beskyldninger kun vare altfor vel skikkede til at fravende ham det menige Folks Kjærlighed. Dog følte han sig altfor sikker og fandt det raadeligt at udeblive fra den Herredag, der holdtes i Stockholm i Efteraaret 1305, saa at den svage Konge der stod ene og uden Støtte. Da denne blev trængt af Geistligheden med Klager over Krænkelse af dens Rettigheder, blev han let forknyt, og paa falske Venners Raad greb han den usle og feige Udvei at skyde Skylden for Alt paa sin faderlige Ven. Hertugernes Venner bevægede ham endogsaa til at tillade, at Marsken maatte fængsles og stilles for Retten, ja han var ussel nok til selv at række Haanden til denne Niddingsdaad.

Ved Juletid sad Marsken endnu paa Lena uden at bekymre sig synderligt om, hvad der skete omkring ham. Atter raadede hans Venner ham alvorligt at tage sig iagt for Hertugerne og have flere Folk om sig, da han maatte betænke, at det var en af Folkungernes Skyggesidder, at det faldt dem altfor let at svigte deres bedste Venner og Raadgivere. Vel havde han stadig en høi Stjerne hos Folket, men Hertug Erik kunde let overraske ham, og da var det for seent for hans Venner at staae ham bi. Men han beroligede dem med, at han havde tjent Konge og Fædreland saa vel, at han Intet havde at frygte, og at Kongesønnerne umulig kunde skamme sig til at øve Vold mod deres Fosterfader. Alt forblev da i samme Skik som forhen, da pludselig en Skare væbnede Mænd om Aftenen i Begyndelsen af Julen

red ind paa Gaarden. Marsken gik ud, og da han gjenkjendte sin Svigersøn og Hertug Erik blandt de Ankomne, bød han dem Velkommen og modtog dem paa vanlig Viis; men de besvarede hans Hilsen med Vrede og Haan, og han mærkede snart, at det nu gjaldt hans Fordærvelse. Han blev erklæret for Fange, og de eneste Ord, hvormed han røbede sin retfærdige Harme, vare de, han udtalte, da han fik Øie paa sin usle Fostersøn, Kong Birger, der var med paa denne Niddingsfærd: «Det har I Skam af, Konge! saalænge I lever, at I forraader mig saa skammeligt». Marsken blev belagt med Lænker og sat paa en Hest med Fødderne sammenbundne under dens Bug, og de rede saa iilsomt som muligt med den gamle Mand over Tiweden til Stockholm uden at raste Nat eller Dag, for at ikke hans Slægtninge og Venner eller det menige Folk skulde strømme sammen og befrie ham. I Fangetaarnet paa Stockholms Slot lod Kongen sin trofaste Ven indeslutte. Man anklagede ham for at have stiftet Ufred mellem de kongelige Børn og for at have bortødslet Rigets Indkomster ved sin store Pragt og sin glimrende Levemaade, navnlig efter hans sidste Giftermaal. Mange bade for ham; men den usle Konge og hans Brødre vare ikke til at røre.

I sit Fangehul foretog Marsken sig Intet til sit Forsvar, men han beredte sig kun til Døden; han var en viis Mand og fattede tilfulde, at Erik vilde berøve Birger Thronen, ligesom Magnus Ladulås havde berøvet sin Broder Riget, og at han maatte fjernes som den Eneste, der kunde modarbeide Hertugens Anslag med Haab om at udrette Noget. Især gav det Anledning til megen Sorg for ham, at Waldemar var lav nok til at skille sig fra hans Datter Christina, idet han paaberaabte sig den af det katholske Præsteskab indførte «Gudsifvolov», der indeholdt den Bestemmelse, at de, der havde samme Faddere, vare Daabssødskende, hvilket Forhold hindrede dem i uden Pavens Tilladelse at indgaae Ægteskab, og Thorkel Knutsson havde holdt Waldemar over Daaben. Geistligheden erklærede naturligviis strax Ægteskabet for ugyldigt,

glad over at kunne tirre og krænke den faldne Løve. Tre Dage efter denne Skilsmisse traadte Iwar Blås Sønnesøn, Hr. Folke Johansson til Fånø, Medlem af Kongens Raad, ind i Fængslet til Marsken og bragte ham med stor Sog det Budskab, at hans Fjender, som nu sade i Raadet, havde dømt ham fra Liv og Gods, og at Kongen havde underskrevet Dommen. Han bad Marsken ikke at bære Nag til ham for dette Budskab; han var selv meget bedrøvet derover. Thorkel Knutsson modtog denne Tidende som en viis Mand med stolt og opheiet Ro.

Hvor Södermalms Torv nu ligger, fandtes dengang et Overdrev til Græsning for Faar og Kvæg. Der gravede man i uindviet Jord en Grav til den gamle Hædersmand, og ledsaget af en talrig Menneskemængde blev han ført derud fra Fangehullet for at lade sit Liv. Som en Mand, der er sig sin Uskyld bevidst, skred han frem med ædel Anstand, rolige og sikkre Skridt, og efter at have kastet et Blik til Himlen bøiede han sit graae Hoved under Bøddelsværdet. Eet Hug skilte Sverige for lang Tid ved dets Lykke og Hæder. Over hans Grav blev der opreist et Kors, for at de Forbigaaende derved kunde bede en Bøn for hans Sjæl, og saalænge, indtil Södermalm blev bebygget, blev det staaende. I nogle Dage hørte man en Barfodmunk synge Sjælemesser for ham i et Skuur, der var tømret sammen paa Retterstedet. Ved Pintsetider førte den Afdødes Venner med Kongens Tilladelse i et meget høitideligt Optog Marskens jordiske Levninger til Franciscanermunkenes Kirke, nu Riddarholmskirken, hvor de fandt et værdigt Hvilested. Den stakkels Kong Birger var taabelig nok til at troe, at han ved at offre sin Velgjører for evig Tid havde læget det Brud, der var opstaaet mellem ham og hans Brødre.

Kongen maatte snart angre sin Lettroenhed. Næppe otte Maaneder efter Marskens Henrettelse gjorde Hertugerne paa Birger Jarls gamle Herresæde Bjellbo i Østergötland fem af deres ypperste Tjeneres Bryllup for uden Opsigt

at kunne sammenkalde en stor Skare Krigere. Som Birger troede, at de allerbedst vare ifærd med Gjæstebud og Drikkelag, rede de med deres Mænd i al Hemmelighed over Kolmorden til Hundhammar i Botkyrka Sogn ved Mälaren, hvor endnu flere Krigsfolk havde faaet Befaling til at give Møde. Paa alle de Fartøier, de kunde skaffe tilveie, satte de over til Håtuna i Uppland, hvor den intet Ondt anende Konge holdt Hof. Brødrene traadte frem for Birger og hilsede ham med Venlighed, og han tog vel imod dem og lod alle deres Ledsagere optage i eet stort Herberge. Da Kongen var gaaet tilsengs, lode de deres Folk væbne sig og overfaldt ham i hans Sovekammer. Det saae ud til, at der skulde udbryde en alvorlig Kamp, men snart endte det Hele med, at Kongen, Dronningen og næsten hele Hoffet bleve tagne tilfange. Ved denne saakaldte Håtunaleg faldt ogsaa Biskop Nils af Westerås, der var i Besøg hos Kongen, i Hertugernes Hænder. De førte Fangerne til Stockholm, men Borgerskabet i denne Stad var Kongen tro og lukkede Stimændene ude, hvorfor man maatte drage videre til Nyköping, hvor Kongen og Dronningen bleve satte ind paa Slottet. Erik begyndte nu at drage rundt i Landet og bemægtige sig de faste Borge.

Arwid Småländning, en af Kongens Hofmænd, havde under Begivenhederne i Håtuna seet Leilighed til at frelse Prinds Magnus til de nærliggende Skovegne. Med stor Omhu sørgede han for den lille Prinds paa den besværlige Flugt gjennem Skove og Ørkener, og efter at have gjennemgaaet mange Farer bragte han ham til Danmark og satte ham paa Erik Menveds Knæ. Han skildrede med levende Farver, hvor skjændigt man var faret frem mod hans Konge og Dronning, og anraabte Kongen om Hjælp og om at tage sig af den lille Magnus. Paa Grund af sit dobbelte Svogerskab med Sveriges ulykkelige Konge besluttede Erik Menved at antage Magnus som sin Fostersøn og hjælpe hans Fader. Fra Beslutning til Handling var der ikke langt for Dankongen, og han faldt ind i Sverige med en stærk Krigshær; men da

Hærene vare i Nærheden af hinanden, blev der i 1307 sluttet Stilstand paa et Aar. Hertug Waldemar foretog en Pilegrimsfærd til Sydeuropa, hvorfra han bragte en prægtig Rytterskare med sig hjem, og Erik brugte Tiden til at samle en stor Hær i Uppland, med hvilken han efter Stilstandens Ophør faldt ind i Skåne, hvor han skjændte og brændte, ligesom han ogsaa med sine vilde Svende hærgede Vetergötland, for at Kong Erik paa et nyt Tog ikke skulde finde Levnetsmidler til sin Krigshær. Dankongen lod sig imidlertid ikke skræmme, men kom igjen med en stor Skare (1308), uden at det dog ogsaa denne Gang kom til Kamp, da man kom overeens om en Stilstand paa længere Tid, for at Kongerne og Hertugerne paa et Fællesmøde kunde jævne deres Tvistigheder. Paa en Herredag i Ørebro blev det bestemt, at Kong Birger skulde gives fri og have Trediedelen af Riget tilbage mod at love ikke at bære Nag til sine Brødre og holde sig rolig og stille. Af Sorg og Samvittighedsnok paa Grund af sin Fremfærd mod den troe Thorkel Knutsson og af Hævntørst mod sine svigefulde Brødre var Birger næsten ude af sig selv, saa at han saa godt som kunde ansees for sindssvag. Han lyttede gjerne til ethvert Raad, men navnlig til saadanne, der vare ham selv og Riget til Meen. Da Hertugerne kom fra Ørebro til Nyköping for at stille ham deres Betingelser for hans Frigivelse, erklærede han strax, at han gjerne vilde love og sværge paa, hvad de saa ønskede. Med sin Underskrift og sit Segl samt med sin Eed paa Herrens Legeme og Blod bekræftede han de stillede Vilkaar og føiede til, at «hvis han skulde bryde denne Eed og dette Løfte, var hver svensk Mand løst fra sin Troskabseed til ham».

Birger brød strax sit givne Ord. Skyndsomt drog han over Gottland til Danmark med sin Dronning; Gjensynet af Prinds Magnus var saare glædeligt, og Erik Menved forbarmedes over sin stakkels Svoger og faldt fra Skåne ind i Sverige med en stor Hær for at hjælpe ham paa Thronen igjen. Hertugerne troede sig ikke stærke nok til at møde

Dankongens Hær i aaben Mark, hvorfor de indskrænkede sig til at ødelægge de Landskaber, den skulde gaae igjennem, for at paaføre den Sult og Nød, og hver Dansk, der kom bort fra Hovedhæren, var Døden vis. Saaledes gik det gjennem Småland, paa hvis Grændse Hertugerne anlagde Fæstningen Rumlaborg ikke langt fra Husqvarn, hvor Veiene fra Skåne, Halland og Østergötland støde sammen. Ved Wärnamo, hvor Landeveien fører ind i Skoven Holaweden, fattede Hertugerne den Beslutning at gjøre alvorlig Modstand; men da Ridder Matts Kettilmundsson, der skulde føre Hovedbanneret, red frem for Hærens Front, snublede hans Hest over en Steen, og Fanestangen knak. Afskrækkede ved dette onde Varsel opgave Hertugerne at kæmpe og deelte Hæren i tre Hobe, af hvilke een gik til Lødøse og Skara, een med Hertug Erik til Kalmar og den tredie med Hertug Waldemar til Nyköping og Stockholm. Kongerne droge med den danske Krigsmagt uhindrede frem mod Nyköping, som de beleirede fra Mikkelsdag til Juul 1309. Men da denne By ikke vilde give sig, og der begyndte at indtræde Mangel i Beleiringshæren, opstod der stor Misfornøielse i Dankongens Hær, og Adelsmændene med Niels Brok, Timme Lauridsen og Niels Uffesen i Spidsen erklærede ligefrem, at de vilde hjem. Havde de tydske Leietropper ikke bevaret deres Troskab, var det gaaet Erik Menved galt, og han maatte vende hjem uden at have udrettet Noget med sin med stor Bekostning samlede og udrustede Krigsstyrke.

Hertug Eriks varme Venskab med hans Svigerfader, Kong Hakon i Norge, havde imidlertid staaet paa svage Fødder, og det var endogsaa kommet til aabenbare Fjendtligheder. Eriks og Ingeborgs Bryllup skulde have staaet paa Konghälla Slot, og der var truffet prægtige Tilberedelser; Hakon var imidlertid misfornøiet over, at Konghälla, Warberg og Hunahals vare i Eriks Vold, og forlangte som Betingelse for sin endelige Indvilligelse i Giftermaalet Tilbagegivelsen af Warberg Slot. Men Hertugen, der stolede paa, at Alt nok siden ved

Ingeborgs og hendes Moders Bestræbelser skulde jævnes, gav sin Svigerfader det kjække Svar: «Gud give skjøn Ingeborg Held og Lykke, ihvor hun gaaer; Warberg faaer Du ei iaar!» Nu brød Krigen ud, og Hakon lovede endog sin Datter til den unge Magnus Birgersson. Den norske Konge deeltog som en Følge af disse Stridigheder i en Sammenkomst i Helsingborg 1310, hvor desuden Kongerne Erik Menved og Birger samt begge Hertuger mødte. Der blev sluttet et Forlig, hvorved Sverige virkelig deeltes i tre Dele; Birger skulde være Konge og erkjendes for Lehnsherre af Hertugerne, der iøvrigt skulde være eneraadende i deres Hertugdømmer.

Der opkom snart atter Ufred mellem Kong Hakon og Hertug Erik, og hiin gjorde hyppige Indfald i Vestergötland, der ved Forliget i Helsingborg var kommet under Eriks Deel. Ved Forræderi faldt Bohuus Slot i den norske Konges Hænder; men Erik tog snart sin Borg tilbage og viste Normændene, at han ikke var til at spøge med. Kong Hakon sluttede Fred med Hertugen og var tilsidst glad over at kunne skaffe sin Datter en saa glimrende og tapper Ægtefælle. Waldemar trolovede sig med en Broderdatter af Hakon, og dette Dobbeltbryllup blev med stor Pragt holdt i Opslo Mikkelsdag 1312 i en talrig Mængde fornemme Gjæsters Nærværelse. Den følgende Vaar ved Pintsetid begyndte Hertug Erik at bygge en prægtig Festsal ved Lødøse, og da den ved Høsttiden var færdig, gjorde han prægtige Gjæstebud for Kong Hakon og hans Hof, saavel Mænd som Qvinder. Mange tydske Grever og andre fremmede Herrer vare paa Hertugens Indbydelse mødte til denne Fest, og Enhver, der fandtes værdig dertil ved sin Færdighed i ridderlige Kunster, blev slaaet til Ridder af ham. Prægtige Tourneringer og Skuespil bleve opførte, og der sparedes ingen Bekostning paa Gjæsternes Beværtning, ligesom de ogsaa ved Afskeden fik betydelige Foræringer. Efter Festens Slutning reiste Waldemar til Kalmar, men Erik holdt Hof med sin unge Brud Julen over paa Kongsgaarden Högnatorp ved Axewalla.

Medens Fyrsterne levede i Fryd og Herlighed, feirede den ene Høitidelighed kostbarere end den anden og førte den ene Krig efter den anden med endnu større Bekostning, sukkede de lavere Stænder i Nød og Elendighed. Hertug Eriks og Matts Kettilmundssons Hof var over al Maade prægtigt, men for at komme i Besiddelse af de fornødne Midler maatte de tage deres Tilflugt til de meest oprørende Udsugelser og til at gjøre Gjæld, som de ikke betalte. Ericus Olai siger, at Borger og Bonde ofte maatte betale Skat tre Gange om Aaret, og at Hertugen plagede dem med et utaaleligt Gjæsteri, saa at de aldrig kunde vide sig sikkre for at faae Huset fuldt af besværlige og fordringsfulde Gjæster. Kong Birger førte en mere beskeden Hofholdning; men hans Undersaatter negtede ofte at adlyde ham og betale ham den Skat, der tilkom ham, hvorfor han maatte have mange Krigsfolk om sig, og disse kostede mange Penge og begik mange Voldsomheder. Desuden havde Geistligheden atter begyndt at reise Hovedet efter Marskens Fald, og den gjorde, hvad den kunde, for at berige sig paa Almuens Bekostning. Hvor ivrige Præsterne vare for at indkræve deres Indkomster, sees af en Forordning, som Erkebiskop Nils udstedte, og som bød, «at den, der ikke inden Midfaste havde betalt sin Tiende, ikke maatte stedes til Herrens Bord, og at han, hvis han døde, medens han var i Gjæld til Geistligheden, ikke maatte begraves i indviet Jord, før hans Arvinger havde betalt, hvad han skyldte». Til disse stadige Udpresninger kom i de nærmeste Tider efter Brylluppet i Opslo Misvæxt og Farsot, saa at det er indlysende, at Landets Tilstand har været høist jammerlig, og at de gamle Beretninger om, at Sverige lige siden sin første Tilblivelse aldrig har kjendt værre og ulykkeligere Tider end disse Broderkriges Tid, ikke ere overdrevne eller usande.

Kong Birgers aandelige Tilstand forværredes stadig; han var formelig gaaet heelt fra Forstanden af Frygt for sin personlige Sikkerhed, og han nærede en saadan Mistillid til

sine Brødre og til Rigets Herrer, at han fandt det nødvendigt med korte Mellemrum at forlange ny Troskabseed af dem, som om hans Liv og Frihed derved var bedre sikkret. Vi ville snart see, at hans egen Ordholdenhed, der aldrig havde været synderlig stor, lod overmaade Meget tilbage at ønske. Hans Anseelse og Indflydelse i Riget formindskedes daglig, og Oprør mod ham hørte snart til Dagens Orden. Helsingerne fordreve hans Foged og negtede at svare deres Afgifter. For at bøde paa sin Pengemangel greb han engang den sørgelige Udvei at drage over til Gottland med en lille Hær for at tvinge de rige Beboere af denne Ø til at svare større Skat end sædvanlig; men denne for en Konge uværdige Brandskatning kom ham dyrt at staae. Birger blev jaget paa Flugt med sine Mænd, og der fortælles, at Gottlænderne, da de forfulgte den flygtende Konge, fandt ham siddende i en Hasselbusk, rystende som et Æspeløv. Først lavede Bønderne sig til at mishandle og maaskee dræbe den stakkels Birger, men han blev reddet ved en anseet Gottlænders Mellemkomst. Denne Mand skal han have lønnet med Skattefrihed og andre Fordele. Slige vanærende Krigsforetagender rygtedes snart Landet rundt, og de vare kun altfor vel skikkede til at nedbryde den Rest af Ærefrygt og Agtelse, man endnu i en eller anden Afkrog maatte nære for den usle Konge. Smålands Indbyggere, der gjennem alle Tider have havt en stærk Higen efter Uafhængighed, hvilken Følelse har været Aarsagen til talrige Oprør, gik saa vidt, at de valgte en Landjunker ved Navn Bugge til deres Konge; men det lykkedes Kongens Krigsfolk at overvinde de forarmede Bønder og skille deres Konge ved Livet. Medens det saae saa mørkt ud i Birgers Rige, kunde hans Hof ikke være lysteligt, og det er ganske naturligt, at hans Hoffolk optændtes af bitter Misundelse og Nag til Hertugerne og deres Undergivne, der levede i Herlighed og Overflod. Navnlig bleve Dronning Märta og Rigsdrosten Johan Brunke Dag for Dag besjælede af et mere glødende Had til Erik og Waldemar, det blev

deres stadige Tanke at grunde paa Midler til Hævn og Opreisning, og tilsidst lykkedes det dem at faae deres Had tilfredsstillet og bringe de mægtige og ellers ret forsigtige Hertuger i Fælden.

Fra 1310 til 1317 var der en Standsning i Brødrenes indbyrdes Stridigheder. Fra Kalmar var Hertug Waldemar med sin unge Hustru draget til Øland, hvor han holdt Hof paa Slottet Borgholm, der særlig tiltalte det unge Ægtepar paa Grund af sin skjønne Beliggenhed og sine smukke Omgivelser. Seent paa Aaret 1317 vilde Hertugen foretage en Reise til Stockholm, der hørte til hans Trediedeel, og da hans Vei faldt forbi Nyköping, red han ind paa Slottet for at besøge sin Broder og Svigerinde, som han ikke havde seet i lang Tid. Saavel Kongen som Dronningen toge imod ham med den meest uskrømtede Venlighed, og han modtog med Glæde deres Tilbud om at blive Natten over paa Slottet. Dronning Märta beklagede sig i Samtalens Løb meget over, at Hertug Erik fuldkommen holdt sig borte fra sin Broder Birger, hvem dette gik saare nær til Hjerte, ligesom det ogsaa gjorde hende selv meget ondt; «thi Gud skulde vide, at hun havde ham saa kjær som sin kjødelige Broder». Waldemar troede, at Alt var glemt, og gav sikkert Løfte om at komme til et Gjæstebud, som Kongen til evig Forsoning med sine Brødre vilde give paa Nyköping Slot Søndagen efter Sct. Nicolai Dag. Vel tilmode red Waldemar til Stockholm uden at ane, hvad der forestod, naar Nyköping Slot atter aabnede sine gjæstfrie Porte for ham.

Hertug Erik havde med sin skjønne Hustru og sin Søn Magnus, der var født i Vestgötland, tilbragt sin sidste Juul paa Högnatorp. Ved Høsttid derefter havde han begivet sig til Dafö i Westmanland, hvor Waldemar besøgte ham paa Hjemreisen fra Stockholm. Erik var netop dengang bleven indbudt til Gjæstebudet hos Kongeparret, og han spurgte sin Broder, om han ansaae det for raadeligt at modtage denne Indbydelse. Denne meente, at der Intet var i Veien, og for-

talte om sin egen venlige og hjertelige Modtagelse paa Nyköping Slot, og skjøndt Erik havde mange Betænkeligheder og skildrede sin Mistillid til Dronningen og Drosten, blev det dog besluttet at drage derhen. De gave sig paa Veien, og da de Aftenen før Gildet kom i Nærheden af Swärta, en lille By en Miilsvei fra Nyköping, hvor de havde isinde at tilbringe Natten, kom der en ung Ridder, der paa det Indstændigste lagde dem paa Sinde ikke begge paa een Gang at give sig i Kongens Vold, da Død og Fordærvelse truede dem. Hertug Waldemar gav ham det vrede Svar, «at der var altfor Mange, der havde Lyst til at stifte Ufred mellem Kongen og hans Brødre», og Ridderen red sørgmodig bort, medens Hertugerne rede op til Swärta. Der bleve de modtagne af en anden Ridder, der med mange venlige Ord og høflige Talemaader i Kongens og Dronningens Navn anmodede dem om at de endelig ikke maatte slaae sig til Ro i Swärta, men endnu samme Aften ride til Nyköping, hvor man ventede dem med stor Længsel. Hertugerne gik ind derpaa og rede videre. Ved Ankomsten til Slottet bleve de modtagne med den største Hjertelighed af Kongen, der tog en af sine Brødre ved hver Haand og førte dem op til sin Hustru, hvor de atter bleve hilsede med Omfavnelser og Kys. Et prægtigt Maaltid blev anrettet, og man sparede hverken paa de lækkreste Retter eller de meest udsøgte Drikkevarer; Mjød og Viin flød i Strømme. Hertug Waldemars Mistanke blev vakt ved den altfor rigelige Beværtning, og han sagde til sin Broder, at de drak for megen Viin; men disse Betænkeligheder svandt snart ved den almindelige Fryd og Glæde, og aldrig havde man seet Dronningen saa glad som ved denne Leilighed. Lidt over Midnat lode Hertugerne sig føre til deres Sove-værelse, og snart laae de i den dybeste Søvn.

Hertugernes Hofmænd og Ledsagere, omtrent en Snees i Tallet, bleve ligeledes beværtede paa det Prægtigste, og da der ikke var Plads til dem paa Slottet, ledsagede Kongens Folk dem til de dem bestemte Herberger i Byen. Drost

Brunke stod selv ved Slotsporten under Skin af at ville vise dem en Høflighed, men i Virkeligheden for med egne Øine at paasee, at de kom ud, og til yderligere Sikkerhed laasede han selv Porten og tog Nøglerne under sin Varetægt. Derpaa forsynede han Kongens Tjenere med Vaaben af forskjellig Art og samlede dem i Slottets store Sal. Birger var dog endnu lidt tvivlraadig, og han lod den forrige Drost, Knut Johansson Blå, Sønnesøn af Iwar Blå, kalde og spurgte ham, om han vilde være ham behjælpelig med at fængsle Hertugerne. Hr. Knut Blå svarede med stor Alvor: «Bliv ikke fortørnet, Herre Konge! Hvis Noget truer Eder selv, vil jeg gjerne afværge det, om jeg kan. Men hvo der har givet Eder dette Raad, har raadet Eder til en stor Utroskab. Vil I svige og dræbe Eders Brødre, der ere komne hertil paa Eders Ord, saa er det ganske vist Djævelen, der har faaet Magt med Eder. Men jeg hjælper Eder aldrig med denne Udaad, hvo der saa bliver forbittret paa mig». Kongen raabte rasende af Harme: «Lidet vil Du fremme min Hæder!» Men den djærve Adelsmand svarede med Frimodighed: «Hvad der saa monne geraade Eder til Hæder, saa faaer I ingen Hæder heraf; men jeg troer, at Eders Hæder vorder mindre herefter, hvis I bringer Eders Beslutning til Udførelse». Han forlod Kongen, og to andre Riddere vare ligeledes frimodige nok til at advare denne; men han tog dem det saa ilde op, at han lod dem kaste i Fængsel. Netop ved disse ærlige Mænds velmeente Advarsler forsvandt enhver Betænkelighed hos den svage og dog stædige Konge, og han lod sine Folk tage Fakler i Hænderne og gaae til Hertugernes Sovekammer. Ved Larmen paa Gangen og Dørens Opbrydning vaagnede disse og anede Uraad; men øieblikkelig stod en halv Snees Mænd væbnede til Tænderne i Sengkammeret. Waldemar sprang op, kastede en Kappe over sig, greb en af Svendene om Livet og slog ham til Jorden, medens han tillige kaldte sin Broder til Hjælp. Men denne, der indsaae, at det var umuligt at faae Bugt med en saadan Overmagt, sagde: «Lad

være, Broder, her nytter det ikke at gjøre Modstand». Derpaa overgave de sig uden at sætte sig videre til Modværge og haabede saaledes at frelse deres Liv. Den forræderske Konge traadte nu ind i Kammeret med stirrende Øine og dirrende af Harme og raabte som ude af sig selv: «Huske I Håtunalegen? Jeg kommer den tilfulde ihu, og denne bliver ikke bedre. I skulle nu lide den samme Behandling, om det end har varet altfor længe». Med bundne Hænder bleve Fangerne førte dybt ned i Taarnet, hvor Drosten overgav dem til Walram Skytte, der lod dem lægge i Bolt og Jern. Med Jern om Haand og Fod og smeddede til Muren ved Halsjernet sade nu Magnus Ladulås's stolte Sønner halvnøgne i Taarnets nederste Rum, hvor Klippen tjente som Gulv. Næste Morgen i Dagbrækningen gik Drosten Johan Brunke med en Skare Krigsfolk ned i Staden, fængslede saagodt som alle Hertugens Følgesvende og førte dem op paa Slottet. Saavel deres som Hertugernes Eiendele, baade Vaaben, Rustninger og Heste, deelte Kongens Hofmænd imellem sig, og efter denne Bedrift slog Kongen Hænderne sammen som en Vanvittig, lo, sprang om som en Rasende og raabte: «Den hellige Aand signe min Dronning! Nu er hele Sveriges Rige i min Haand».

Den usle Kong Birger bedrog denne Gang som saa ofte sig selv. Som Hersker i egen Indbildning over hele Riget vilde han nu først ret til at udvikle en storslaaet Virksomhed og vise, hvad han duede til. Kort Tid efter Brødrenes Fængsling gav han sig paa Vei for at underkaste sig hele Landet og efterlod Hertugerne til en liflandsk Ridder ved Navn Christian Skärbäck, at han skulde holde dem godt under Laas og Lukke. Denne værdige Riddersmand belagde dem med endnu tungere Lænker for at være fuldkommen sikker i sin Sag. Daarlige Klæder gav man dem, og ussel var deres Kost, saa det var øiensynligt, at deres Død ikke var deres kongelige Broder ukjærkommen. Kongen var lettroende nok til at mene, at det kunde nytte at sende Bud rundt om i

hele Sverige, at han nu var dets eneste og rette Herre. Stockholm med dets faste Slot vilde han i høistegen Person sikkre sig, og i den Hensigt drog han derhen med en stor Krigerskare. Rygtet om hans Niddingsdaad havde imidlertid spredt sig vide omkring og vakt almindelig Afsky og Foragt. Da han med sine Følgesvende kom udenfor Stockholm og gjorde Holdt paa Norrmalm, trak Høvedsmanden paa Slottet Vindebroen op og negtede ham at komme ind i Byen. Dette gjorde Befalingsmanden i fuld Enighed med Borgerne, der endog gjorde et Udfald og slog Kongen paa Flugt, saa at han med Skam maatte flye tilbage til Nyköping. Hele det øvrige Land reiste sig ligeledes mod Birger, Uppländingerne under den før omtalte Lagmand, Birger Pehrsson Brahe til Finnstad, de djærve og urolige Beboere af Småland under Carl Arwidsson (eller Elineson, som han ogsaa kaldte sig efter sin Moder, der var af Folkungaætten,) af Kalmar, hvis Fader var fulgt med Hertug Erik til Nyköping og havde fundet sin Død der, Vestgöterne under den glimrende og tappre Ridder Matts Kettilmundsson, og fra alle Kanter ilede de mod Nyköping for om muligt at befrie Hertugerne. Desuden rustede den norske Konge sig for at yde dem Bistand.

Birger begyndte nu at indsee, at hans Misgjerning ikke vilde baade ham. Da han saae, at hele Landet reiste sig imod ham, gik det op for ham, hvilken Kjærlighed Folket nærede til hans Brødre, og hvormeget de hadede ham selv, og den vanvittige Glæde, han havde lagt for Dagen ved Hertugernes Fængsling, afløstes af et dybt Mismod. Han forlod halvfjerde Maaned efter Brødrenes Fængsling mørk i Sindet Nyköping og drog ned i Landet med sine Folk, medens han samtidig sendte Bud til Dankongen om Hjælp og bød sin Søn Magnus at komme hjem og overtage sit Fædrenerige. Ved Afreisen fra Nyköping lod han sine Brødres Fængsel endnu fastere laase, og man fortæller, at han i sin dybe Fortvivlelse kastede Nøglerne ud i en dyb Strøm, for at man ikke skulde finde dem og frelse Fangerne. Efter de meest

gængse Beretninger bukkede de ulykkelige Hertuger under for Hungeren, Erik, der allerede iforveien var syg og lidende, efter tre Dages, men Waldemar først efter elleve Dages Forløb. Samtidige Krøniker kunne ikke noksom udtrykke deres Had til den usle Kong Birger og hans onde Raadgiver, Udlændingen Johan Brunke, der faaer Broderparten af Skylden og Hadet paa sin Kappe, medens de nu ganske glemme Hertugernes Lyder over deres sørgelige Skjæbne og næppe kunne finde høittravende Ord nok til at prise navnlig «den milde Hertug Eriks» Skjønhed, Vennesælhed og Ridderlighed.

Den unge Prinds Magnus havde imidlertid i Danmark under Kong Erik Menveds Øine udviklet sig til en tapper og ridderlig Yngling, og han havde den ubestridelige Fordeel, at han havde været borte fra sin Fader, saa at ingen Skyld for dennes troløse og grusomme Handlinger kunde tillægges ham. Med sex Hundrede vel rustede Ryttere, som Dankongen havde overladt ham, drog han til Sverige i den Hensigt at kæmpe med sine Fjender; men da hans Fader fik denne Skare under sin Anførsel, gjorde han en heelt anden Brug af den, idet han foer omkring i Götaland og brandskattede Bønderne paa det Grusomste, medens han med den Feighed, der mere og mere tilligemed Grumhed og Troløshed blev et Særkjende hos ham, flygtede med Skam og Skjændsel, saasnart han mødte Hertugens Krigsfolk. Ved Ållebergs-ända i Vestergötland ligger Landsbyen Karlebylånga, der har faaet sit Navn af den Omstændighed, at den er bygget Gaard ved Gaard langsmed den store Landevei i en Fjerdingsveis Udstrækning. Der havde Bønderne som oftest deres Samlingsplads, og da Vestgöterne hørte, at Kongen var i Nærheden, kom de sammen fra alle Kanter og dannede en saa anseelig Hob, at den feige Birger af Rædsel for at komme i Kast med dem greb den Udvei at tiltrygle sig en Stilstand paa tre Dage. Den største Deel af Bønderne gik hjem for at skaffe sig Levnetsmidler, da de stolede paa Kongens Ord i fuld Tillid til Paalideligheden af det gamle Ordsprog: «Mands Ord er Mands Ære». Men

Birger var ikke tilsinds at bekræfte Sandheden deraf for sit Vedkommende, og da han saae, at Bøndernes Rækker vare svært fortyndede, brød han Stilstanden og angreb dem med sin Hær. En stor Mængde Bønder maatte bide i Græsset, og Resten blev dreven paa Flugt, og da Mørket just faldt paa, lod han sætte Ild paa Landsbyen for ved Flammernes Skin at kunne forfølge de Flygtende.

Efter denne Bedrift troede Birger atter at have faaet Bugt med alle Vanskeligheder. Han trak sig ind i Östergötland og fordeelte sine Svende rundt om i Stæderne; men snart kom den landflygtige danske Ridder Knut Porse af Halland med Hertngernes Mænd, overfaldt en Deel af Svendene og hug dem ned, hvorefter Resten flygtede og lod Kongen i Stikken. Nu vidste han ingen anden Udvei end at begive sig med Brunke og Dronningen til Gottland efter at have ladet sin Søn, Junker Magnus, kaste sig ind i Stegeborg med en stærk Besætning.

Da Efterretningen om Hertugernes Fængsling var naaet til Dafö, blev Hertuginde Ingeborg, som opholdt sig der med sine to Børn, Magnus og Euphemia, greben af stor Rædsel for Birgers Krigsfolk, hvorfor hun tog sin Tilflugt til Skaraborg. Saa kom den ovennævnte Knut Porse med mange stridbare Mænd til hende og forenede sig med Matts Kettilmundsson og Hertugernes øvrige Tilhængere. Saasnart Rygtet om Birgers Niddingsdaad ved Karlebylånga naaede til Skara, erklærede Vestgöterne, at de Intet havde med Kongen at skaffe, men kun erkjendte Ingeborg og Matts Kettilmundsson for deres Øvrighed, hvilket siden blev stadfæstet paa et Herremøde i Skara, hvor Hr. Matts blev udnævnt til Rigsforstander eller, som han kaldte sig, Sveriges Riges Høvedsmand. Hertug Waldemars Enke, Ingeborg Eriksdatter, havde taget Ophold paa Øland, hvor hun var i høi Grad elsket af Befolkningen.

Af hele Sveriges Rige vare nu snart kun Nyköping og Stegeborg i Birgers Vold, og begge disse Slotte bleve haardt

beleirede. Tilsidst bar Besætningen i Nyköping Hertugernes Legemer under en Gyldenstykkes Thronhimmel udenfor Borgen for at overtyde Beleirerne om, at det Intet nyttede at fortsætte Angrebet, da Hertugerne vare døde, og Kongen havde taget hele Riget i Arv efter dem. Men Hertugernes Folk meente, at Ingen kunde erhverve Arv ved Drab, og de erklærede, at Hertug Eriks Søn, Junker Magnus, var deres Herre. Hertugernes Liig bleve førte til Stockholm og jordfæstede med store Høitideligheder; men Erik havde efterladt sig en saa bundløs Gjæld, at Erkebispen erklærede ifølge Tidens Skik og Brug at være forpligtet til at udlevere hans Legeme til Creditorerne, hvis de gjorde Fordring derpaa. Tilsidst maatte Nyköping overgive sig, og det forbittrede Folk nedrev denne Borg, der havde været Skuepladsen for saa mange Skjændselsgjerninger, i Bund og Grund.

Stegeborg gjorde en længere Modstand. Kongen sendte fra Gottland en Deel Skibe og Mandskab til Undsætning; men saasnart de kom i Götaskjærene, bleve de tagne af Hertugernes Folk, og Junker Magnus vedblev at være i samme Nød som forhen. Da man erfarede dette paa Gottland, skiftede Dronningen Farve og raabte: «Hvad skal vi nu gjøre, da Gud har ladet os times en saadan Ulykke?» Johan Brunke svarede, at han selv vilde drage derhen og lade Hertugernes Folk lide samme Medfart, som var bleven Kongens tildeel, hvorpaa han lod nogle Skibe rundt om beslaae med tykke Planker, ladede dem med Levnetsmidler og Resten af Kongens Stridsmænd og styrede ad Stegeborg til. Saasnart han kom i Skjærene, overfaldt Hertugernes Mænd ham med Stene og alskens Skydevaaben; men bag de Brystværn, der dannedes af de svære Planker, gjorde Hr. Brunke og hans Mænd en tapper Modstand. Tilsidst sammentømrede hans Fjender høie Flaader af tørt Ved, hvilke de antændte og lode drive ned imod hans Skibe, der endelig kom i Brand, endskjøndt Drostens Folk med stor Udholdenhed stræbte at holde dem fra Livet med Stænger og Baadshager. Da der

ikke mere var nogen Mulighed for at holde sig, sprang Johan Brunke med alle sine Mænd i Vandet for at frelse sig ved Svømning; men de bleve grebne, og Drosten blev tilligemed Wallram Skytte, Ulf Swalebeck og Lyder Foss sendt til Stockholm, hvor de bleve indsatte i Slotstaarnet. Imidlertid drev man med stor Kraft Beleiringen af Stegeborg, og da Muren med hver Dag blev haardere medtaget af Bliderne, og Sulten blev mere og mere trykkende, maatte den tappre Magnus Birgersson med sine brave Mænd overgive Fæstningen, men dog paa de Vilkaar, at Junkeren skulde have Sikkerhed for sit Liv og sin Frihed. Stegeborg blev nedreven til Grunden. Tværtimod Overeenskomsten blev Junker Magnus ført til Stockholm og indsat paa Slottet som Fange.

Imidlertid havde Ridder Matts Kettilmundsson, nu Sveriges Riges Høvedsmand, ved Gaarden Mölklång i Skåne vundet en stor Seir over den Hær, Dankongen havde sendt for at bringe Birgers forfaldne Sager paa Fode, og med megen Hæder og stort Bytte drog han til Stockholm for at holde Rettergang over Johan Brunke og hans Medfanger. Drosten blev som Voldsmand og forrædersk Raadgiver dømt til at halshugges, Kroppen skulde deles i fire Dele og lægges paa Steile og Hjul; den samme Dom overgik Wallram Skytte, Alf Swalebeck og Lyder Foss. Dommen blev i al sin Strenghed fuldbyrdet paa en stor Sandbakke, der strakte sig udenfor Norrmalm og efter den ulykkelig Drost endnu bærer Navnet Brunkeberg.

Imod Tro og Love blev ligeledes Junker Magnus Birgersson ført ud af Stockholms Slot for at lide Døden. Man lod ham vide, at han skulde skrifte, før han ved Døden paa Retterstedet afsonede sin Faders Brøde. Til ingen Nytte beraabte han sig paa sin fuldstændige Udeelagtighed i alle Faderens forræderske Handlinger; forgjæves mindede han om de Løfter, man havde givet ham ved Stegeborgs Overgivelse, og om, at man i hans Barndom havde svoret ham Troskabseed som Sveriges retmæssige Thronarving og udvalgte Konge.

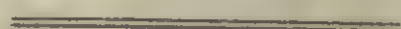
Magthavernes Øren vare døve for enhver nok saa begrundet Forestilling, og Junkeren maatte paa Helgeåndsholmen bøie sit uskyldige Hoved under Bøddelsværdet. Hans jordiske Levninger fandt et Hvilested i Graabrødrenes Klosterkirke i hans Bedstefader Magnus Ladulås's Grav.

For at skaffe Birger af Veien og det om muligt ved en ligesaa grusom Død som den, for hvilken hans Brødre havde maattet bukke under, udrustede Rigsforstanderen en Flaade og foer med den til Gottland. Men ved Efterretningen om Drost Johan Brunkes Skjæbne havde han med Dronning Märta taget sin Tilflugt til Danmark. Deres trofaste Støtte, Erik Menved, var imidlertid død 1319, og hans Broder, den usle Christoffer II, der tværtimod hans Raad var tagen til Konge af Rigets Stormænd imod at lade sig binde ved en haard Haandfæstning, var helst fri for deres Nærværelse. Dog gav han tilsidst for Svogerskabets Skyld Birger et Slot i Forlehning. Da Rygtet om Junker Magnus's Død naaede det landflygtige Kongepar, gik det Birger saa nær til Hjerte, at han tog sin Død derover (1321). Dronning Märta levede endnu i tyve Aar i Sct. Peders Kloster i Nestved. Ringsted Kirke gjemmer det ulykkelige Pars jordiske Levninger.

I Risberga Kloster overlevede Magnus Ladulås's gudfrygtige og dydige Enke, Dronning Hedevig, sine tre ulykkelige Sønner, for hvis Sjæle hun opsendte ydmyge og inderlige Bønner til Himlen.

Af Magnus Ladulås's Æt var der nu kun levnet et Barn paa fire Aar, nemlig Hertug Eriks Søn Magnus, der ved Midsommertid 1319 ved Morastenen var kaaret til Sveriges Konge under Matts Kettilmundssons Formynderskab.

Chr. Ramsgaard.

Maltas Beleiring 1565.*)

I.

I October 1530 saae Beboerne paa Maltas Klipper nogle svære Galleier styre ind i Øens rummelige Havn, men da de snart opdagede, at Korset og ikke Halvmaanen udfoldede sig fra alle Skibene, ilede de med levende Glæde de Ankommende imøde, og Glæden blev ikke mindre derved, at de omtrent i samme Stund erfarede, at den landede Skare herefter vilde fæste Bopæl paa deres eensomme Ø, der hidtil havde været udsat for Tyrkernes jævnlige Plyndringer, som tvang Beboerne til at søge Skjul i de mange Klippehuler, der findes paa Malta, medens Røverne bortførte deres Qvæg og Løsøre.

Men var Glæden stor hos Øens Befolkning over de Fremmedes Ankomst, deelte disse ikke hines Følelser, og deres Mod sank en Stund, da de saae de nøgne, golde Klipper, der vare saa vidt forskjellige fra det «Rosernes Land», de for otte Aar siden havde forladt.

De ankomne Nybyggere vare nemlig Johanitter-Riddere, hvem Keiser Carl V havde afstaaet denne øde Ø, der blot foraarsagede ham selv Ærgrelse og Udgifter ved det Forsvar, den fordrede; Keiseren var derfor med Glæde gaaet ind paa Stormesterens Anmodning om at overlade ham denne, for at han derfra kunde fortsætte den Angrebskrig imod de Vantroe,

*) Nærmest efter Prescott.

hvortil Ordenen havde viet sig, og som kun var bleven afbrudt ved Riddernes Forjagelse fra Rhodos (1522). Keiseren forbeholdt sig blot Lehnshøiheden over Øen og modtog som Anerkjendelse heraf hvert Aar en Falk af Ridderskabet.

Johanniterne vare imidlertid ikke Mænd, der lode sig forknytte, og deres Stormester, Philip Viliers de L'Isle Adam, som havde undfanget den Plan at føre dem til Malta, gik her som altid foran med sit gode Exempel. Desuden saae de snart, at Øen vilde frembyde nok saa store Fordele for dem, som den Ø, de havde forladt. Havnen var nok saa god, og ved hensigtsmæssige Forskandsninger kunde den hele Klippeø snart omskabes til en Fæstning af første Rang, saaledes som den kort efter blev og sidenhen lige til den Dag idag altid har været.

Før dette kunde opnaaes, maatte der gjøres uhyre Anstrengelser og den kostbare Tid benyttes; men hverken Stormesteren eller hans Ordensbrødre lagde Hænderne i Skjødet. Det ene Fæstningsværk hævede sig ved Siden af det andet, og uafbrudt seilede Transportskibe imellem Malta og Sicilien; herfra medbragte de frugtbar Jord, hvormed Fordybningerne mellem Klipperne fyldtes, og hvor en yppig Flora snart udfoldede sig, der sidenhen gjorde det før saa golde Malta til den yndige Plet i Middelhavet, som det endnu den Dag idag er.

Saasnart de første Forarbeider til Øens Sikkerhed og Dyrkning vare udførte, tænkte Ridderne ogsaa strax paa at fortsætte den Gjerning, hvortil de havde viet deres hele Liv, og efterhaanden løb den ene Gallei efter den anden ud af Havnen for paany at vise den blaae Dug med dens sølvhvide, ottekantede Kors ved de Vantroes Kyster; det varede endog ikke engang længe, før de atter fandt Vei til den af Øer opfyldte Havbugt, som ethvert Skib maa gjennemkrydse, der fra de tyrkiske Kystlande vil søge ind til dette uhyre Riges berømmelige Hovedstad.

Stor var Rædselen allevegne i de tyrkiske Søhavne, hvor man nu i lang Tid ikke havde hørt Tale om Johannitternes Hærgen og derfor troede sig engang for alle befriede for denne Svøbe, og utallige vare de Klager, som trængte frem til den mægtige Sultan Soliman II's Ører.

Længe løde dog disse Besværinger forgjæves, uagtet Johannitternes Karavaner — saaledes kaldte de deres Krydstog imod de Vantroe — udstraktes stedse længere, og deres Angreb bleve dristigere med den voxende Sikkerhed, som de havde paa deres lille Ø; men der behøvedes blot et lille Stød for at vække den mægtige tyrkiske Hersker af den Dvale, han syntes at have hengivet sig til ligeoverfor de christne «Røvere», som de i Constantinopel kaldtes. Denne Draabe i Vredens Bæger udeblev heller ikke, og hvad de plyndrede Kystbeboeres Klageraab ikke havde udrettet, hvad Kjøbmændenes Forestillinger ikke havde formaaet, det skete ved det Ramaskrig, som Haremmets Skjønne, der altid have spillet en vigtig Rolle i de tyrkiske Hofintriguer, opløftede, da Johannitterne efter en rasende Kamp med den 200 Mand stærke Janitscharbesætning erobrede et Skib, der var ladet med kostbare Gjenstande, som for en Deel tilhørte hine indflydelsesrige Damer. Men naar Sultan Soliman først havde fattet en Beslutning, var han heller ikke den Mand, som udførte sin Plan halvt. Desuden kjendte han Johannitternes skarpe Sværd fra Kampen paa Rhodos og maatte forudsee, at de store Magter ved Middelhavets Kyster vilde af al Kraft understøtte et Samfund, der var deres Handel til saa megen Fordeel, og som fortsatte den Troeskamp, der efter Datidens Mening uafbrudt burde føres med Korsets uforsonlige Fjender.

Saasnart man rundt om i Europa hørte Tale om de uhyre Rustninger, der foretoges i det tyrkiske Rige, kom alle de christne Magter i stor Uro; thi Enhver ventede, at Stormen maatte bryde løs imod ham, men Johannitternes Stormester, som havde sine vel lønnede Spioner i selve Constan-

tinopel, kunde snart berolige alle Fyrsterne med den Forsikkring, at den truende Fare kun var rettet imod Maltas lille Klippeø, og opfordrede dem nu til at række ham den størst mulige Understøttelse, idet han viste dem, at det var i deres egen velforstaaede Interesse, at Tyrkerne ikke atter fik Magt over Johannitterne.

Det var en stor Lykke for disse, at de paa den Tid havde valgt sig en Stormester, som var den truende Fare saa voxen, at det ikke er usandsynligt, at man havde kaaret ham netop med Hensyn til denne, uagtet man iøvrigt maa indrømme, at dette Ridderskab næsten uden Undtagelse har kunnet glæde sig ved fortræffelige Stormestre, uden hvis kloge og kraftige Styrelse Ordenen næppe vilde være undgaaet Tempelherrernes Skjæbne.

Det skyldtes de L'Isle Adams kloge Forhandlinger med Fyrsterne i alle de Lande, hvor Johannitterne havde Godser, at disse ikke bleve Ordenen berøvede, da den saa at sige levede i Landflygtighed efter Tabet af Rhodos, og ham blev det jo ogsaa forbeholdt ved sine kloge Underhandlinger med Keiser Carl V at skaffe Ordenen et nyt Hjem paa Malta; men det blev Jean Parisot de la La Valettas store Fortjeneste at forsvare dette Bolværk imod Korsets Fjender til ligesaa megen Ære for den christelige Verden som til Hæder og Fordeel for Ordenen, der vistnok var gaaet en høist usikker Skjæbne imøde, dersom ogsaa dette Hjem var gaaet tabt.

La Valetta var en Provencaler af Herkomst og paa Beleiringens Tid 68 Aar. Han var en Mand af stor forudseende Kløgt og Bestemthed og forstod tillige ved venlig Tiltale at vinde sine Vaabenbrødres Hengivenhed og ved kraftige Opmuntringer at hæve deres Mod til Dødsforagt i Kampens afgjørende Time.

For at faae et fyldigt Billede af den mindeværdige Beleiring maa man have noget Kjendskab til Ordenens indre Forhold, hvorfor vi ville søge at beskrive disse i korte Omrids.

Paa Grund af de forskjellige Nationaliteter, hvoraf Ridderordenen bestod, inddeeltes Ridderne i otte Afdelinger, der førte det meget betegnende Navn «Tunger»; hver af disse Tunger havde igjen sin egen Styrer, men alle Styrerne stode under Stormesterens Bydende.

Hvad Stormesteren angaaer, bestod hans nærmeste Raadgivere af de saakaldte Storkors, men selv havde han i Fredstid kun en indskrænket Myndighed, der f. Ex. med Hensyn til den lovgivende og dømmende Magt blot bestod i, at han havde to Stemmer ved Afgjørelsen af alle her henhørende Spørgsmaal. I Krigstider havde han derimod en dictatorisk Myndighed, som i en erfaren og dygtig Mands Haand ikke kunde Andet end være til Ordenens største Nytte, og dette var ganske vist ogsaa af den meest afgjørende Indflydelse paa Kampens lykkelige Udfald.

Under de vanskelige Forhold, hvori Ordenen for Øieblikket befandt sig, var der naturligviis en stor Mængde Foranstaltninger, der burde træffes, men Stormesteren oversaae heller ikke en eneste af disse.

Det Første, han maatte gjøre, var at samle Ordenens Medlemmer, som efter Tabet af Rhodos vare spredte vidt om i alle Lande; med stolt Glæde saae La Valetta den Fyrighed og Eendrægtighed, hvormed de Tilbagekaldte adløde hans Opfordring. Kun nogle faa alderstegne Riddere fik Ordre til at blive, hvor de vare, deels for at varetage Ordenens Interesser ved Fyrsternes Hoffer, deels for at vække Begeistring for Ordenens store Kamp og endelig for at paasee Indskibningen af Hjælpemidlerne til Øens Forsvar i de vigtigste Havne ved Middelhavet.

Han maatte dernæst tænke paa, at Ammunition og Fødemidler kom til Øen i saa rigeligt Maal som muligt. Det Korn, som ikke kunde opbevares indenfor Fæstningens Mure, blev saa godt som muligt skjult i Klippehuler, hvor det, om saa skulde være, kunde ligge tørt og ufordærvet i flere Aar. Den indfødte Befolkning, som kunde stille 3 à 4,000 Mand,

der fra Barnsbeen havde tumlet sig i Kampe med de plyndrende Tyrker, skulde øves i regelret Krigsførelse. Desuden skulde han modtage ankomne Riddere, afsende Budskaber saa godt som allevegne hen og formaae Befolkningen til at bortsende de Gamle, Koner og Børn, der vare uskikkede til Forsvaret, til Sicilien for ikke at være til Hinder.

Naturligviis fordrede han i denne som i alle Retninger ubetinget Lydighed; men ved Siden heraf tillod han dog en stor Deel Qvinder at forblive paa Øen, hvor de siden gjorde fortræffelig Nytte, ikke alene ved at pleie de Syge og Saarede, men ogsaa ved at holde Mændenes synkende Mod oppe, saaledes som saa mange brave Qvinder før og efter dem i farefulde Tider have gjort.

Da Stormesteren forudsaae, at han ikke vilde faae videre Brug for sine Galleier, fattede han den heldige Beslutning at tilbyde de 500 Galleislaver Friheden for bestandig, naar de i Kampe mod Ridderskabets Fjender vilde vise sig værdige til en saadan Naade. Naturligviis toge Alle imod dette Tilbud med Glæde, og Stormesteren vandt derved en lille Skare af tappre Medstridere, som han ellers skulde have havt Uleilighed med at passe paa.

Men fremfor Alt var det Fæstningsværkernes Udbedring og Opførelse af nye, der maatte være ham meest magtpaaliggende, og i den Henseende sparede han saa liden Tid og Møie, at han endog selv stundom tog Haand med i Arbeidet, naar han meente, at det ikke gik rask nok fra Haanden. Men uagtet al denne Travlhed manglede der dog Meget i Forsvarsværkernes Fuldstændighed, da Tyrkerne ankom til Øen, ja enkelte vigtige Punkter paa denne maatte endog lades aldeles ubefæstede, fordi Tiden manglede til at opføre Forskandsninger paa dem.

For at faae den rette Oversigt over den forestaaende Kamp maa man kaste et Blik paa Øens naturlige Beskaffenhed. Øen Malta — om de tilliggende Smaaøer bliver her ikke at tale — indtager et Areal af noget over 6 Qvadrat-

mile. Skjøndt der midt paa Øen fandtes en By ved Navn Citta Notable, som var forsvaret ved en Muur, havde L'Isle Adam med et sundt Blik foretrukket at lade Ridderne nedsætte sig ved Havnen, der endnu den Dag idag er en af de fortrinligste Havne i Middelhavets store Bækken.

Denne mærkelige Havn dannes af to Klippearme, men deles atter af tre Landtunger af forskjellig Udstrækning. Paa den yderste Spids af den største, der skiller Havbugten i to ulige store Halvdele, havde Ridderne ilet med at anlægge et Fort, som fik Navnet St. Elmo, og som udgjorde Nøglen til Havnen og de derved liggende Fæstningsværker.

Den mindre Halvdeel af Havbugten, som dannes ved Landtungen St. Elmo, kaldes endnu den Dag idag Musiette-Havnen (Marsa muscietto), den større Valetta-Havnen eller porto grande. Denne sidste deles atter ved to mindre Landtunger i tre Bassiner, af hvilke det, der laa imellem begge disse Arme, dannede en fortræffelig Havn for Riddernes Galleier; paa Beleiringens Tid sikkredes dette Bassin yderligere ved en Jernkjæde, der blev trukken fra den ene Arm til den anden.

Paa den ene af disse, der laa nærmest Landtungen St. Elmo, og som endnu den Dag idag efter en tidligere Stormester la Sangle bærer Navnet Senglea, havde Ridderne anlagt det lille Fort St. Mikael, hvorimod den egentlige By, Il Borgo som den kaldtes, der tillige indesluttede Riddernes Boliger og Magasiner, laa paa den nordligste Landtunge, paa hvis yderste Spids Fortet St. Angelo kneisede. Byen var omgiven af en ingenlunde stærk Muur, men laa tæt op til dette Fort, af hvilket det for en stor Deel beskyttedes.

Som man seer, vare de tre Forter: St. Elmo, St. Mikael og St. Angelo, fra de tre Sider omgivne af Bugtens Vande, saa at det kun var fra Landsiden, at de trængte til yderligere Forskandsninger. For det sidste Forts Vedkommende skete dette ved Byens Fæstningsmuur, men baade foran denne og de to andre Forter havde Stormesteren ladet udføre for-

skjellige Forsvarsværker som for St. Elmos Vedkommende bestode i en tør Grav, en bedækket Vei og en Ravelin; men destoværre havde denne saavelsom andre Fæstningsværker ikke naaet deres Fuldendelse, da Tyrkehæren indtraf.

Medens Johanniterne saaledes rustede sig til en Kamp paa Liv og Død, fik Stormesteren et saare velkomment Besøg af Vicekongen fra Sicilien, Don Garcia de Toledo, der til Pant paa den snarlige Hjælp, han lovede Stormesteren, lod sin uægte Søn blive tilbage paa Malta. Dette var nu godt nok; men Stormesteren, der rimeligviis kjendte det spanske Hofs Rænker, lod sig heldigviis ikke berolige heraf, men satte først og sidst sin Tillid til Gud og sine Vaabenbrødres Sværd; Vicekongen trak virkelig, trods Stormesterens gjentagne Bønner om hurtig Hjælp, denne saaledes i Langdrag, at det ligger nær at antage, at den snedige Kong Philip II havde givet ham et Vink om, at han ønskede, at denne ikke skulde ydes før i det yderste Øieblik, for at den mægtige Ridderorden og den endnu mægtigere tyrkiske Krigsmagt kunde forbløde sig i en fortvivlet Kamp med hinanden.

Naar man seer hen til den Styrke, Stormesteren havde at byde over, var denne ingenlunde anseelig; thi Alt i Alt kunde den kun anslaaes til 9,000 Mand, af hvilke den ene Trediedeel var den indfødte Milits.

Kjærnen af Stridskræfterne dannede naturligviis Ridderne selv, hvis Antal kan ansættes til 700 foruden deres Vaabensvende og øvrige Tjenere. Hertil komme endnu de 500 Galleislaver og omtrent 4,000 Mand hvervede Tropper, tilsammen kun en ringe Mængde ligeoverfor den vældige Magt, den mægtige Soliman kunde sende imod Øen. Disse Folk bleve fordeelte paa alle de Punkter, hvor deres Nærværelse var nødvendig, og i Forhold til disses Vigtighed; men til ethvert Sted sendtes altid en eller flere Riddere med deres Vaabensvende, alt som Omstændighederne gjorde Krav derpaa.

Da Fortet St. Elmo, som tidligere bemærket, blev betragtet som Nøglen til den hele Fæstningskreds, og man ikke kunde haabe at faae Hjælp udefra, saafremt ikke dette vigtige Punkt forblev i Riddernes Besiddelse, blev der anvendt størst mulig Omsorg paa at sikkre sig Besiddelsen af det. Toogtredive Kanoner pegede ud fra Fortets Mure, men truede dog i størst Antal Enhver, som vilde forsøge at nærme sig det fra Landsiden; omtrent en Tiendedeel af hele Styrken besatte denne vigtige Plads. De 60 Riddere, som oversendtes til dette Fort, og som senere suppleredes med 60 til, udgjorde en af «Tungerne», og nogle af de Riddere, til hvis Krigserfarenhed og Mod Stormesteren satte meest Tillid, stilledes i Spidsen for den lille Helteskare. Men en stor Ulykke var det, at Fortet paa Grund af sit ringe Omraade ikke havde fornøden Plads til Proviant og andre Fornødenheder for en længere Tid, saa at dets Tilværelse saa at sige var betinget af Forbindelsen med Byen og Fortet St. Angelo, hvor alle Hjælpemidler til Øens hele Forsvar vare indesluttede.

Det vil af Ovenstaaende sees, at Stormesteren Intet havde forsømt af, hvad der stod i hans Magt til Øens Forsvar; men blandt de særegne Midler dertil, som bleve anvendte, var intet saa simpelt og dog af forholdsviis saa megen Nytte som nogle Jerntøndebaand, han lod omvikle med brændbare Stoffer og i antændt Tilstand kaste i Hovedet paa de stormende Tyrker, som fik en sand Rædsel for dem, da deres vide Beklædning let kom i Brand, og de saaledes fik ulidelige Brandsaar, eller ogsaa aldeles brændte op.

Den 18de Mai 1565 viste den ottomanniske Flaade sig endelig i det Fjerne og maatte ganske vist ved sin Mangfoldighed af Skibe fylde mindre bestemte og frygtløse Mænd med Tvivl om et godt Udfald. Den bestod af ca. 180 større og mindre Galleier foruden en uhyre Transportflaade og havde en Hær ombord paa 30,000 Mand, hvoriblandt 6,000 af de frygtelige Janitscharer, for hvis Krumsabler saa mangen Chri-

stenhelt havde blødt; alle Tropperne tilhobe vare Kjærnetropper, værdige Modstandere for den lille christne Helteskare. Anførselen over den samlede Styrke var betroet den for sine dristige Røvertog over hele Middelhavet saa bekjendte Dragut, der imidlertid først noget senere stødte til Beleiringshæren. Under ham commanderede to andre af Sultanen høitbetroede Mænd, Piali, der fornemmelig havde Flaaden under sin Commando, og den raae, grusomme Mustapha, der betragtedes som Hærens Fører; men denne Tvedeling af Commandoen, indtil Dragut senere forenede Alt under sin Styrelse, fremkaldte strax her som næsten allevegne under lignende Omstændigheder en Tvedragt imellem de Commanderende, der gjensidig hadede, frygtede og misundte hinanden, en Tvedragt, der, saalænge den varede, var til stor Gavn for de Beleirede.

Saasnart Flaaden var løben ind i Havnen St. Thomas, udbredte de tyrkiske Tropper sig snart over den lille Ø, men da de havde afskudt Kanonskud som Tegn paa Kampens Begyndelse, glemte de Christne ikke at besvare denne Udfordring med en lignende Salut.

Det var Stormesterens første Plan ved lette Skjærmydsler i Øens Indre og foran Fæstningsværkerne at vænne sine Krigere til Kampen med de vilde Osmanner, og virkelig bestode ogsaa Hine flere heldige Fægtninger med disse; men da de Christne derved altid tabte nogle Folk, og deres Mod og Krigslyst Intet lod tilbage at ønske, opgav Stormesteren snart dette Forehavende, og de Christne holdt sig fra den Stund indenfor deres skjærmende Befæstninger, der imidlertid hurtig skulde blive Skuepladsen for de blodigste Kampe.

Skjøndt Tyrkerne aabenbart stode langt tilbage i Beleiringskunsten og navnlig begik den uhyre Feil, som ikke lidet bidrog til det heldige Udfald for de Christne, ikke at angribe alle de fjendtlige Værker paa een Gang, om end blot for at ængste og holde de Christne i Aande — Noget, hvortil de havde tilstrækkelig Styrke, saa kunde de dog indsee, at Ca-

stellet St. Elmo var Nøglen til hele Stillingen, og de bestemte sig derfor til at rette deres hele Kraft imod dette vigtige Punkt. Men ogsaa her begik de to store Feil, idet de lode Indløbet til Havnen staae aaben for Forbindelsen med Sicilien, rimeligviis under den Forudsætning, at de tyrkiske Galleier her skulde passe paa og forhindre denne; men den værste Feil var dog, at Besætningen i St. Elmo under hele Kampen lige til den sidste Tid stod i uafbrudt Forbindelse med il Borgo, hvorhen man bragte de Saarede, og hvorfra man fik friske Tropper, Proviant og Ammunition tilbage.

Da det endelig gik op for Tyrkerne, at denne Forbindelse maatte afbrydes, vare St. Elmos Timer allerede talte.

Skjøndt Tyrkerne allerede havde havt nogen Fremgang imod St. Elmo fra det Batteri, som de havde anlagt paa Landtungen foran dette, sporede de Christne dog først fra Draguts Ankomst, at der var kommet en anden Aand i Styrelsen, idet denne erfarne Kriger udpegede de bedste Steder for Anlæggelsen af nye Batterier og navnlig anlagde det Fort, som den Dag idag bærer hans Navn, lige ved Indløbet til Havbugten, som danner Maltas fortræffelige Havn.

Vel faldt han, haardt saaret, noget efter Ankomsten til Øen, ligesom ogsaa Piali kort før var bleven haardt saaret, men desværre havde Draguts Foranstaltninger allerede viist deres fordærvelige Indflydelse for St. Elmos Sikkerhed.

Denne var imidlertid ved et rent Tilfælde forinden bleven truet paa det Forfærdeligste.

Fra den 24de Mai havde Tyrkernes svære Kanoner i Batteriet paa Landtungen i den Grad rystet Fortets Fæstningsværker i deres Grundvold, at Ridderne havde sendt Bud til Stormesteren om Forstærkning.

Der sendtes dem omtrent et Halvthundrede Riddere og to Compagnier Soldater; Overcommandoen over hele Fortets Besætning betroedes til den for sin Erfarenhed og Mod udmærkede Ridder de Medran.

Han foretog umidelbart derefter et Udfald imod Beleirerne, der under uhyre Anstrengelser og Tab for at hugge Løbegrave i den haarde Klippe arbeidede sig stedse nærmere ind imod St. Elmo; men dette Udfald blev yderst uheldigt for de Christne, idet det lykkedes Tyrkerne under den stærke Krudtrøg først at bemægtige sig det yderste Udenværk og siden efter ved Vagtens Uagtsomhed endog at overrumple Ravelinen. Forgjæves gjorde de Christne Fjenderne enhver Tomme Jord stridig. Overmagten var for stor; med sand Dødsforagt myldrede Tyrkerne frem fra alle Kanter og satte sig fast i Ravelinen. Ja, der var endog et Øieblik, hvor man troede, at de vilde trænge ind i Fæstningen selv tilligemed de vigende Riddere, idet de samtidigt fra en anden Side søgte at storme Fæstningens Mure. Begge Dele mislykkedes vel, og Tyrkerne havde et frygteligt Mandefald, men dette kunde ikke opveie Tabet af alle Fæstningens Udenværker, uden hvilke St. Elmo umuligt kunde holde sig ret længe.

Dette følte saagodt som Alle i Fæstningen, og da de i den sidste Kamp havde mistet omtrent 100 Mand, hvoriblandt 20 Riddere, meente de Tilbageværende, at der nu var gjort Nok for Æren, og at man burde forlade en Plads, der ikke kunde holde sig, og i Forening med de andre Vaabenbrødre forsøge at kæmpe Kampen ud paa andre Punkter. Dette udviklede Ridderne i en Skrivelse til Stormesteren, i hvilken de endog truede med at ville gjøre et Udfald for strax at falde med Sværdet i Haanden, om deres Begjæring ikke opfyldtes. Stormesteren forudsaae ligesaa klart som de Andre, at St. Elmo maatte falde, naar der ikke kom Hjælp fra Sicilien, men det gjaldt kun om at holde ud saalænge som muligt, og at Fortet ikke maatte opgives før med Livet; thi saalænge Tyrkerne havde travlt med St. Elmo, havde de Christne Fred for dem paa alle andre Punkter, og desuden havde Vicekongen lovet Ridderne Hjælp i Midten af Juni Maaned, i hvis Begyndelse de alt vare indtraadte. Uagtet ogsaa alle

Storkorsene, for hvem Stormesteren forelagde Sagen, vare af den Mening, at St. Elmo burde rømmes, holdt dog Stormesteren fast ved sin stikmodsatte Overbeviisning og besvarede Riddernes Opfordring om Tilladelse til at maatte opgive Pladsen med at sende en Commission af tre Mænd derover for at undersøge Forholdene, og da den ene af disse, Ridder Castriot havde erklæret, at Fæstningen endnu kunde holdes en Stund, tilskrev Stormesteren de urolige Riddere et yderst bidende Brev, idet han tillod dem Alle at vende tilbage til ham; han vilde da, for deres større personlige Sikkerheds Skyld lade dem tage Ophold i Klosterkirken og i deres Sted sende modige Mænd derover, der muligviis ikke vare saa krigskyndige Folk som dem; men han foretrak uøvede Krigere for udisciplinerede, og det tilkom alene ham at bestemme, naar og hvorledes de skulde søge Døden i Kampen imod de Vantroe. Dette Brev slog ned som et Lyn. De samme Riddere, som nær havde gjort Oprør og lagt Haand paa den, der udtalte, at St. Elmo endnu kunde holde sig, bad nu som en Naade om, at de maatte blive og falde til sidste Mand, hellere end at lide en saa uudslettelig Vanære som at overgive Pladsen til andre Forsvarere, og Stormesteren, der iøvrigt selv havde erklæret sig villig til at lade sig begrave under Fæstningens Ruiner, vilde nu heller ikke drive Sagen yderligere. Han tilstod dem deres Begjæring som en Naade og sendte dem blot til Understøttelse en Deel af de Frivillige, som omkap havde tilbudt sig at træde i de forknytte Ridderes Sted. Med Alt dette nærmede St. Elmo sig stedse mere sin Undergang. Den 15de Juni var Kanonaden saa stærk imod Fortet, og der var et saadant Røre i Beleiringshæren, der var bleven forstærket ved 15 Galleier, som Dragut medbragte, at Enhver kunde indsee, at en afgjørende Kamp forestod, og den udeblev heller ikke. Ved Daggry den 16de Juni myldrede det af Tyrker i Løbegravene foran Fæstningen, og snart efter styrtede de blodige Janitscharer sig med Krum-

sabelen i Haanden ind imod den gabende Breche, som den foregaaende uafbrudte Kanonade havde fremkaldt. De christne Riddere tilligemed Fortets øvrige Besætning modtoge uforfærdet Angrebet, og kun med Møie lykkedes det Tyrkernes Mængde at bane sig Vei op i Brechen, hvortil Adgangen lettedes for dem ved de Muurbrokker, som vare faldne ned i Graven, medens Kanonerne fra St. Mikael, St. Angelo og il Borgo, der altid støttede St. Elmos Forsvar, saa godt det kunde skee, uafbrudt gjorde lyst i de Fremstormendes Rækker, der kom deres Kammerater til Undsætning. Da Tyrkerne først havde faaet Fodfæste i Brechen, skulde man have troet, at Fortets Erobring dermed var afgjort, og virkelig trængtes ogsaa den christne Helteskare Skridt for Skridt tilbage i Brechen, og et Øieblik vaiede en tyrkisk Fane endogsaa paa den med Blod vædede Fæstningsmuur. Men Farens Storhed gav de Christne Fortvivlelsens Kraft, og det blev umuligt for Tyrkerne at trænge længere ind i Brechen, hvor den frygteligste Kamp rasede imellem Korsets og Halvmaanens ypperligste Stridsmænd. Der gaves hverken Pardon eller anraabtes derom, og medens man her kæmpede paa Liv og Død, forsøgte Tyrkerne, dog med endnu mindre Held, at storme Fortet paa andre Kanter.

Alt som Solen steg høiere paa Himlen, lammedes imidlertid Janitscharernes Kraft ved den tiltagende Varme, Udmattelse og den heftigste Tørst. Nu kom Touren til dem at vige, og under de Christnes jublende Seiersraab, der blev besvaret med et lignende Hurraraab fra deres Brødre, som i den meest piinlige Spænding havde været Vidne til Kampens Gang, trak Angriberne sig i mørk Taushed tilbage til deres Forskandsninger.

Stormesteren, som kjendte Tidens Kostbarhed, sendte øieblikkelig Baade til Fortet med friske Tropper, Ammunition og Proviant. Skjøndt Enhver kjendte den Fare og Lidelse, der ventede ham bag de faldefærdige Mure, stredes dog Alle

om den Ære at maatte tage derover for at dele Skjæbne med deres tappre Troesbrødre.

De samme Baade, som bragte disse Hjælpekilder til det haardt betrængte Fort, toge de Faldne og stærkest Saarede med tilbage, og deres Tal var ikke ringe.

Hvor stort Tyrkernes Tab har været, er aldrig blevet bekjendt, men det maa paa Grund af Forholdene ganske vist have været overordentligt. De Christnes kan alene af Døde sættes til 300 Mand, hvoriblandt 17 Riddere. I disses Tal saae Stormesteren til sin store Sorg den tappre de Medran, som blev skudt i det Øieblik, han nedhuggede den Janitschar, der havde plantet den tyrkiske Fane i Brechen. Af Agtelse for hans store Fortjenester tilstod Stormesteren hans Liig den Ære at blive jordet imellem Storkorsene.

St. Elmos Fald var kun opsat, ikke afværget, og Alle ndsaae, at dets sidste Time var nær for Haanden, da Dragut lod opføre et Batteri, som beherskede det Punkt, hvor Baadene, som bragte Undsætning, lagde til Land. Stormesteren, der ligesaa godt som Fortets Besætning indsaae det Farlige ved denne Plan, gjorde Alt for at forhindre den, men forgjæves, og under svære Tab lykkedes det Tyrkerne at fuldføre Batteriet. Det Alvorligste for Tyrkerne var dog Draguts Fald, idet han under Tilsynet med Batteriets Opførelse modtog et dødeligt Saar, som gjorde det umuligt for ham at følge Operationernes Gang.

Endnu engang sendte Stormesteren en indtrængende Opfordring til Vicekongen for at anraabe om den lovede Hjælp, da den ellers vilde komme for sildig til at frelse St. Elmo, men Vicekongen lod bestandig Ridderne vente forgjæves, og da nu hele den tyrkiske Flaade havde lagt sig foran Havnen for at afskjære al Tilførsel, saae det virkelig mørkt ud, ikke alene for St. Elmo, men for alle Christne paa den lille Ø.

Den 22de Juni foretoge Tyrkerne atter Stormen paa Fortet, indenfor hvilket Besætningen saagodt som allevegne i

længere Tid havde været udsat for Beleirernes dræbende Skud, da de dødbringende Kugler kunde finde Vei, hvorhen det skulde være, paa Grund af Brechen og den sammenskudte Muur. Med samme Raseri som forrige Gang foretoges Angrebet, men med samme Bestemthed mødtes det ogsaa, og endnu engang lød Seiersraabet fra den christne Besætning, da Janitscharerne til alle Tilskuernes Forbauselse kastedes tilbage til deres Forskandsninger. Men nu vare ogsaa Besætningens Kræfter udtømte. Mandefaldet havde været stort hos dem, ja Faa eller Ingen var uden Saar, og desuden vare de Alle udmattede af Overanstrengelse og Nattevaagen.

Hidtil kunde friske Kræfter sendes dem til Hjælp fra il Borgo, men et Forsøg paa at gjøre det viste sig umuligt at gjennemføre, ja de udsendte Baade vare endog nær blevne tagne af de fjendtlige Galleier, og nu saae Alle, at de christne Riddere kun havde Valget imellem at overgive sig til en fanatisk, skaanselløs Fjende eller falde paa de Mure, de hidtil med saa megen Ære havde forsvaret.

Valget kunde ikke være et Øieblik tvivlsomt for disse Troeshelte, og de gik ogsaa Døden imøde paa en Maade, som det sømmede sig Saadanne. Medens man i il Borgo med Processioner og Bønner bestormede Himlen om at sende de betrængte Brødre Hjælp og Redning, beredte disse sig til at bringe Herren deres Liv som et Sonoffer for deres Synder. Ingen tænkte mere paa at udbedre Muren og lægge Forhindringer i Brechen — de indsaae tilfulde det Unyttige heri og tænkte blot paa deres Sjæles Frelse, skriftede, fik Syndernes Forladelse, og efter at have nydt den hellige Nadvere og omfavnet hinanden som Brødre samlede de sig paa de Steder, hvor Tyrkerne vilde bryde ind i Fortet.

Den 23de mærkede Alle, at den sidste Storm forestod, og de ilede tilhobe med den gamle Dødsforagt til deres Samlingspladser, ja de saarede Riddere lode sig endog af deres Vaabenbrødre bære hen i Brechen for med Sværdet i de matte Hænder at døe ved deres Kammeraters Side.

Da Kampen var begyndt, var den ogsaa snart tilende, og det Hele forvandledes til et umenneskeligt Slagteri, under hvilket Tyrkernes Hævntørst og Troeshad badede sig i Blod, medens det sølvhvide Johannes-Kors sank i Støvet for Prophetens Halvmaane.

Heller ikke denne Gang toges eller gaves Pardon, og saagodt som alle Christne nedsabledes med Undtagelse af 9 Riddere, der overgave sig til Draguts Sørøvere, som skjænkede dem Livet i Haab om anseelige Løsepenge, og af nogle faa udmærkede Svømmere iblandt Malteserne selv, som slap over til il Borgo, hvor Alle, og ikke mindst Stormesteren, i dybeste Bedrøvelse havde været Vidne til den Ulykke, som de ikke havde formaaet at afværge.

Sin raae Natur tro mishandlede Mustapha de faldne Ridderes Legemer, før han lod dem styrte i Havet, satte Hovederne af de Vigtigste paa Stager, for at deres Troesbrødre kunde kjende deres Skjæbne, og sendte Fortets Kanoner til sin høie Herre i Constantinopel med det Skib, som overbragte ham Efterretningen om St. Elmos Fald.

Den saarede Dragut vaagnede af sin Dødsslummer ved Seiersraabene, der gjenløde allevegne, men hverken han eller nogen Muselmand oplevede il Borgos Fald, til hvis Beleiring vi nu skulle skride. — Stormesteren græd af Harme, da han blev Vidne til den Mishandling, hans brave Medstrideres afsjælede Legemer vare blevne udsatte for, og, som en samtidig Historieskriver udtrykker sig, for at lære Tyrkerne Menneskelighed lod han Hovederne hugge af alle de tyrkiske Fanger, som vare i hans Magt, hvorefter de bleve stoppede i Kanoner og skudte over til Tyrkerne. Denne for Ordenen saa store Ulykke indtraf, enten ved et Tilfælde eller ved Beregning af Mustapha, paa Ordenens store Festdag, Johannes den Døbers Dødsdag, men medens de til Døden indviede Riddere heri fandt en Kilde til hellig Begeistring, maatte det baade smerte og ydmyge de Tiloversblevne paa samme Dag at see den store tyrkiske Flaade med klingende Spil seile ind i Havnen

Musiette og Begyndelsen gjøres til det Forstyrrelsens Værk, som snart efter jævnede Resterne af St. Elmo med den nøgne Klippe, hvorpaa Fortet havde ligget.

De Christnes Tab under dette heltemodige Forsvar angives til omtrent 1,500 Mand, af hvilke 120 vare Ordensriddere, hvoriblandt flere af de ypperligste Navne i dette lille Heltesamfund.

Tyrkernes Tab ansættes til omtrent 8,000 Mand, og navnlig Tabet af Dragut maatte betragtes som uerstatteligt for den ottomanniske Hær og Flaade.

II.

Skjøndt Stormesteren paa enhver Maade havde støttet St. Elmo under dets Kamp for sin Tilværelse, havde han dog ikke indskrænket sig alene dertil, men anvendt den kostbare Tid, i hvilken Tyrkerne vare beskjæftigede med hiint Forts Beleiring, til af al Magt at forstærke Fæstningsværkerne omkring St. Mikael, det svageste Punkt i Fæstningsrækken, og il Borgo, hvilket senere kom Forsvarerne vel tilgode.

Da Alt nu kom an paa at forsvare disse Punkter, kaldte han de 5 Compagnier Soldater tilbage, som hidtil havde udgjort Besætningen af Citta notable, der, som vi ville mindes, laa midt paa Øen og paa Grund af Tyrkernes Sorgløshed hidtil havde været aldeles uberørt af dem. Privatfolk maatte udlevere alt deres Forraad af Levnetsmidler imod en passende Godtgjørelse til Ridderskabet, der senere forsynede dem med, hvad de behøvede; men for at spare paa det saa meget som muligt forbød Stormesteren herefter sine Krigere at gjøre Fanger, en grusom, men under disse Omstændigheder vistnok nødvendig Foranstaltning.

Mustapha havde imidlertid lidt saa frygtelige Tab ved St. Elmos Erobring, at han foretrak at naae sit Maal, Øens Erobring, paa en lempeligere Maade og han lod ved en græsk Slave Stormesteren tilbyde fri Overfart til Sicilien med alle Ridderskabets Eiendele, saafremt han godvillig vilde overgive Malta.

La Valetta betydede Overbringeren af dette Budskab, at Enhver, der senere kom i lignende Ærinde, ubønhørlig vilde blive hængt, og lod den tyrkiske Overfeltherre vide, at han ikke havde Andet at tilbyde ham og hans Stridsmænd end den dybe Grav foran Befæstningerne. Da en Soldat yttrede, at man dog ikke skulde have forkastet saa gode Tilbud, lod han denne øieblikkelig klynge op, hvorefter alle slige Yttringer forstummede af sig selv.

Opirret ved dette Svar anstrengte Mustapha sig endnu mere for at betvinge det ubøielige Ridderskab og lod til den Ende endnu flere Batterier opføre imod de Christnes Forskandsninger, som han endelig fandt paa at angribe paa een Gang; fra den Stund beskjød en Mængde svære Kanoner, af hvilke nogle udslyngede Kugler til en Vægt af 200 Pund, Forskandsningerne omkring St. Mikael og il Borgo med saadan Kraft, at Murene faldt sammen, medens Drønet af Kanonskuddene hørtes næsten over hele Sicilien. La Valetta blev ikke Svar skyldig, og da han havde bragt Galleiernes svære Kanoner op i Forskandsningerne, frembragte deres vældige Kugler store Tab i de tyrkiske Linier. Nat og Dag varede denne gjensidige, storartede Beskydning omtrent hele Beleiringens Tid igjennem, og de Christnes forholdsviis lille Befæstning var i Nattens Dunkelhed saa at sige omgivet af en uafbrudt Ildring.

Forinden denne store Ødelæggelsesgjerning ret begyndte og umiddelbart efter St. Elmos Fald, modtog Stormesteren en Forstærkning, der under disse Forhold var af største Vigtighed for Øens Forsvar.

En lille Eskadre paa 4 Galleier, af hvilke de to endog tilhørte Ordenen selv, de to andre vare afsendte af Vicekongen paa Sicilien og tilsammen havde en Styrke af 40 Riddere og 700 Kjærnetropper ombord foruden en Deel Proviant og Ammunition, var løben ud fra Sicilien, men af Frygt for den tyrkiske Flaade holdt Befalingsmanden den gaaende udenfor Havnen, indtil St. Elmo var faldet.

Var dette Tilfælde indtruffet, havde han den bestemteste Befaling til atter at vende tilbage til Sicilien, og for at faae Kundskab derom løb han ind paa Sydsiden af Øen. Skjøndt den udsendte Ridder strax fik Underretning om denne sørgelige Begivenhed, saasnart han paa sit Speidertog kom ind paa Øen, var han klog nok til at fortie det for Befalingsmanden, der nu i al Hast lod sine Galleiers rige Ladning af Mennesker og Krigsfornødenheder udskibe, og ved Hjælp af en beskyttende Taage lykkedes det ogsaa virkelig de modige Mænd under Skudvidde af de tyrkiske Batterier at liste sig ind til il Borgo ved Hjælp af de Baade, Stormesteren havde tilsendt dem; deres Ankomst fremkaldte, som man vel kan tænke, en jublende Glæde hos Alle.

Da Mustapha havde overbeviist sig om, at der var skudt en betydelig Breche i Fortet St. Mikaels Mure, besluttede han at benytte sig af denne Fordeel og forsøge en Storm imod denne lille Fæstning baade tillands og tilvands.

Han lod derfor 80 Baade af christne Slaver trække over den Landtunge, hvorpaa St. Elmo havde ligget, og paa hvis nøgne Tomt der var opkastet et tyrkisk Batteri, eftersom hans Baade vilde udsættes for altfor stor Fare fra de to christelige Forters Kanoner, dersom de skulde omseile hiin Landtunges Odde.

Saasnart Stormesteren bemærkede Baadene paa den anden Side, lod han hver Nat nedramme en Mængde Pæle foran Landtungen le Senglea, hvorpaa Fortet St. Mikael laa, og lod disse Pæle forene ved Kjæder under Vandet, saa at de i Forening dannede et ret godt Bolværk imod de tyrkiske Baade; da Mustapha udsendte dygtige Svømmere for at overhugge disse Pæle, ilede strax ligesaa udmærkede maltesiske Dykkere hver med sin Kniv i Munden ud til Tyrkerne, som flygtede, saasnart de fik Øie paa deres dristige Angribere, hvorpaa disse hurtig istandsatte den Skade, som kunde være afstedkommet.

Befalingen over Stormcolonnen betroedes til en tapper, fornem Sørøver, Hassem, som paatog sig at lede Operationen

imod selve Fortet, medens han overlod sin Næstcommanderende at tage det langagtige Batteri, der bar Navnet «Sporen» og beskyttede Landtungens yderste Spids.

Da Baadene ikke kunde komme Landet nær, sprang den modige Hassem ud i Vandet, der gik ham op paa Livet, og begeistrede ved dette gode Exempel gjorde hans Folk ligesaa.

Uden synderligt Tab naaede Tyrkerne Bastionens Fod og vare snart i Begreb med at bestige Muren, men her modtoges de med en saadan Hagl af Kugler, Bjælker, Stene og lignende Kastevaaben, at Stormstigerne sønderbrødes, og Angriberne kastedes ned i Graven, hvorfra de vare klavrede op.

Janitscharerne vare imidlertid ikke Mænd, der vege tilbage efter det første mislykkede Angreb; snart var Alt hos dem paany bragt i Orden, og tilsidst lykkedes det dem ogsaa at bestige Murens Tinde, hvor flere tyrkiske Faner øieblikkelig bleve plantede. Forgjæves gjorde de Christne de yderligste Anstrengelser for at kaste dem tilbage, og forgjæves besvoer Broder Robert med Korset i den ene og Sværdet i den anden Haand sine Troesfæller at kæmpe som Helte — tvende ulykkelige Begivenheder indtraf omtrent samtidig, og Batteriet var lige ved at falde i Osmannernes Hænder.

Først strakte en Kugle Fortets kjække Fører, Ridder Zonoguerra, død til Jorden, og samtidig hermed sprang Batteriets Krudttaarne i Luften med et frygteligt Knald, udbredrende Død og Ødelæggelse til alle Sider*).

Baade Mustapha og Stormesteren erkjendte, at her maatte Alt sættes paa eet Kort, og ilede lige ivrig med at sende Undsætning til Batteriet.

Men Stormesteren kom først, takket være den Løbebro, han havde slaaet imellem St. Angelo og St. Mikael, og som glubende Dyr kastede de ankomne friske Tropper sig over de seirende Tyrker, der ikke kunde modstaae dette rasende An-

*) Da noget Lignende fandt Sted ved den første Storm paa St. Elmo, have de Christne aabenbart savnet forsvarlige Opbevaringssteder for Krudtet.

greb, især da den saa haardt trængte Besætning nu fik nyt Mod og ny Kraft, saasnart den saae den tililende Hjælpeskare.

Havde Mustaphas Hjælpetropper, som udgjorde 1,000 udvalgte Mænd i 10 store Baade, kunnet komme til i det Samme, kunde Kampens Udfald endnu have været tvivlsom, især da ogsaa Hassem efter en første Tilbagekastning trængte stærkt frem i St. Mikaels Breche, men hine Baade, der omseilede Landtungen St. Elmos Odde, modtoges med en saa velrettet Kanonild af Fortet St. Angelo og Sporens Kanoner, at de 9 Baade skjødes isænk, og den tiende ilsomt søgte tilbage til Stedet, hvorfra den kom.

Dette afgjorde Dagens Skjæbne. Tyrkerne kunde ikke længere holde sig i Bastionen, hvorfra de hovedkulds kastedes ned i Graven, og ikke bedre gik det Hassem, efter at der ogsaa der var kommet Undsætning. Ingen Pardon gaves, hvor ynkelig end mange Tyrker bade om Naade. St. Elmo var Dagens Løsen for de Christne, og med dette Udraab nedstødtes Alle uden Barmhjertighed.

Det hele tyrkiske Tab kan mindst ansættes til 3,000 Mand, medens de Christnes næppe var en Tiendedeel deraf, men iblandt de faldne Riddere vare ogsaa mange af Ordenens meest udmærkede Mænd, ikke at tale om Vicekongens lovende unge Søn, der uden Stormesterens Vidende, dreven af sin Kamplyst, havde sneget sig med iblandt Undsætningstropperne. Endnu længe efter hiin Dag hentede Maltas udmærkede Dykkere mangen velspækket Pengepung, kostbare Ædelstene og de herligste Vaaben op fra Havnens Dyb der, hvor de af Janitscharer fyldte Baade vare skudte isænk.

Stor var Glæden i il Borgo over denne herlige Seir, og med brændende Tak istemmedes et Tedeum for Dagens for de Christnes Vaaben lykkelige Udfald.

Men uagtet denne glædelige Seir var ingenlunde al Fare fjernet, ja Stormesteren indsaae dens Storhed i den Grad, at han endnu engang opfordrede Vicekongen til hurtigst mulig at sende den lovede Hjælp, da den ellers ganske vist vilde komme for seent.

Efter nogen Vaklen frem og tilbage under Overveielsen af det Spørgsmaal, om det overhovedet var værd at hjælpe Johanniterne, lod han Stormesteren svare, at han skulde sende ham en Undsætning paa 16,000 Mand, dersom han kunde vente til næste Maaneds Begyndelse.

Men vilde saa Hjælpen komme? Vilde det ikke gaae med dette Løfte som med de tidligere?

La Valetta havde tabt al Tillid til ham og meddeelte aabent denne Tvivl til Alle, idet han henviste dem til at sætte det eneste Haab til Himlens Bistand og deres egne gode Sværd, betænkende, at de kun havde Valget imellem et forsmædeligt Slaveri eller en ubarmhjertig Død, dersom de laae under for St. Elmos grusomme Overvindere, hvorfor de maatte sælge Liv og Frihed saa dyrt som mulig. Høie og Lave vare aldeles af de samme Anskuelser, og med from Hengivelse i Himlens Villie, men med Fortvivlelsens Mod ligeoverfor de vilde Fjender besluttede de at kæmpe Kampen ud til det Sidste, idet de følte sig mægtigt styrkede ved det Aflad for begaaede Synder, som Pave Pius V havde tilsagt Enhver, der stred i denne Kamp mod de Vantroe.

Dag for Dag forværredes nu de Beleiredes Stilling, thi Mustapha levnede dem ikke Ro nogen Tid. Om Natten maatte man arbeide paa de sønderskudte Forskandsninger og om Dagen vaage eller kæmpe. Især rettede Tyrkerne deres svære Kanoner imod den østligste Bastion, der tilfældigviis var betroet Castilianerne, og da der snart var skudt Breche i den, forsøgte Piali, som var kommen sig af sit Saar, at indtage denne Stilling ved Storm. De selvsamme Kampens Rædsler forefaldt nu her som tidligere ved St. Elmo og St. Mikael, men Tyrkerne dreves stedse tilbage med uhyre Tab, saa at de tilsidt hverken med det Gode eller Onde vare til at bringe fremad.

Ogsaa St. Mikael søgte man at storme, men med samme ringe Held; thi uagtet de Christnes Stilling var saa fortvivlet, fandtes der altid Overløbere, som bragte deres Troesfæller

Underretning om et paatænkt Angreb, hvilket naturligviis var en stor Fordeel for La Valetta, hvis Mod, Udholdenhed, Allestedsnærværelse og Snarraadighed syntes at voxe med den stigende Fare.

Een Gang var Byen dog nær falden i Fjendens Haand, og næst Himlens Bistand skyldtes dens Frelse alene Stormesteren.

Ganske uventet sprang en Mine under den saa ofte angrebne castilianske Bastion, og i den derved opstaaede Bresche kastede sig uventet en saadan Overmagt af Tyrker, at de aldeles overvældede den lille Skare Christne, som havde Vagt der; men næppe var Rædselsbudskabet om, at Bastionen var i Tyrkernes Magt, naaet hen til Stormesteren, før denne, blot beskyttet af sin Hjelm, ilede hen til det truede Punkt, fra hvilket Osmannerne snart vilde have udbredt sig i den hele By.

Baade fra denne og den tyrkiske Leir styrtede man til for gjensidig at understøtte Sine, og nu opstod en rasende Kamp.

De Christne vidste, at Alt var tabt, dersom Bastionen ikke fravristedes Tyrkerne, og disse forstode ligesaa godt Vigtigheden af deres Erobring.

Rundt om Stormesteren, hvem Enhver vilde beskytte med sit Legeme, opdyngedes Ligene af faldne Riddere, medens Andre besvore ham at forlade det faretruede Sted og overlade det til dem at kaste Fjenderne ud. Med sin Landse pegede Stormesteren paa det tyrkiske Banner, der udfordrende var plantet paa Bastionens Brystværn, idet han betydede dem, at enten maatte dette eller han segne til Jorden. Denne Heroisme gav de Christne nyt Mod og Fyrighed, endnu et Angreb, endnu en rasende Modstand, og den tyrkiske Halvmaane sank ned fra Bastionen for aldrig mere at plantes der igjen. Medens Tyrkerne med uhyre Tab dreves tilbage til deres Forskandsninger, blev der sunget Tedeum i Kirkerne.

Trods dette glimrende Udfald af Dagens Skjæbne var Stormesteren dog ikke rolig for den kommende Nat, især da det var umuligt i kort Tid at istandsætte den lidte Skade

paa den sprængte Muur, og meget rigtig forsøgte ogsaa Piali hen paa Natten at fornye Angrebet, men da Alt var forberedt paa en varm Modtagelse, blev Stormen afslaaet med mindre Anstrengelse end de tidligere. Det var aabenbart, at Tyrkernes Mod var brudt. Hvad Krumsablerne ikke kunde bevirke, skulde Kanonerne herefter fuldføre, og nu overøstes il Borgo Dag og Nat med en Mængde Projectiler af enhver Art, som udbredte Død og Ødelæggelse allevegne, da man intetsteds var sikker for Fjenderne, medens Muren samtidig bævede eller styrtede sammen ved de svære Kanonkuglers Magt.

Under disse betænkelige Forhold raadede Storkorsene La Valetta til at opgive il Borgo og søge ind i St. Angelo som det sidste Tilflugtssted; men Stormesteren var ubøielig, og dermed afgjordes vistnok ogsaa Kampens endelige Skjæbne, som i denne Stund laa i Stormesterens Haand. Den første Følge heraf, meente han, vilde blive den, at St. Mikael maatte overlades til sin Skjæbne, den næste, at de Alle bleve begravne under St. Angelos Ruiner — saa heller finde Døden her. Ja, saa fast var han i sin Beslutning, at han ikke engang vilde høre Tale om at bringe Ordenens Reliqvier og Brevskaber op til hiint Fort, for at Besætningens Mod ikke derved skulde tabe i Styrke.

Ligesom Stormesteren tidligere ved sænkede og gjensidig forbundne Skibe langs den østlige Side af den Landtunge, hvorpaa St. Angelo laa, havde sikkret dette Fort og Byen selv mod Angreb tilsøes fra den Kant, saaledes lod han ogsaa opføre Mure tværsover flere Gader for at skaffe Beboerne Ly for de Kugler, der uafbrudt søgte Vei igjennem Staden; men deri var han kun lidet heldig; thi efter at 600 tyrkiske Slaver havde tilsat Livet under Forsøgene paa at opkaste disse Forhindringer, maatte det snart vise sig, at selv om de bleve fuldendte, vare de dog ikke istand til at modstaae de svære Kuglers Magt, som tørnede imod dem.

Men medens de Beleirede led saa meget, maae vi ingenlunde troe, at det saae godt ud i de tyrkiske Leire.

Modet var som sagt knækket, Halvdelen af Soldaterne faldne eller bortrykkede af Blodgang, og Provianten saavel som Ammunitionen begyndte at slippe op, takket være de christne Krydsere, som uden at forhindres deri af den i Havnen liggende tyrkiske Flaade opsnappede saagodt som alle de Skibe, der skulde bringe Beleiringshæren Krigsfornødenheder. Efterhaanden blev den ene svære Kanon efter den anden gjort ubrugelig, og i samme Forhold aftog ogsaa den fjendtlige Ild. Alt dette fik de Beleirede nøiagtig Underretning om af christne Overløbere, hvis Antal forøgedes, alt som Tyrkernes Stilling forværredes, saaledes som det altid pleier at gaae ved lignende Leiligheder. Ja tilsidst fattede endog Ridderne det stolte Haab ved deres egne Kræfter at kunne forjage den forhadte Fjende, en Ære, der dog ikke skulde vorde dem tildeel, da Vicekongen endelig afsendte den Hjælp, som forlængesiden skulde være bragt dem.

Den 22de August løb Flaaden ud, bestaaende af 28 Galleier med en Besætning af 11,000 Mand, hvoriblandt 200 Ordensriddere; men desværre overfaldtes Skibene af en Storm, som atter nødte dem til at søge Havn.

Imidlertid gjentoges Forsøget, og nu naaede Flaaden den 6te September lykkelig til Malta, hvor den i al Hast udskibede Soldater og Krigsfornødenheder i Mellecca-Bugten for derefter at vende tilbage til Sicilien, hvor endnu 4,000 Mand ventede paa at sættes over.

Rygtet om denne Landgang hørtes med de forskjelligste Følelser i den tyrkiske Leir og blandt de Christne. Medens disse med brændende Takkebønner istemte et Tedeum, bestemte Mustapha, som havde faaet falske Meddelelser om den landede Hærs Størrelse, sig til et iilsomt Tilbagetog, og i Nattens Mørke søgte han at bringe de overblevne Rester af Hæren samt saa meget som muligt af sit Krigstilbehør ombord, hvilket ogsaa lykkedes paa de største Kanoner nær, der sidenefter opbevaredes af Ridderordenen som Minder om Beleiringens Dage.

La Valetta forsømte ikke at ile ud i de forladte Forskandsninger, der hurtigst muligt jævnedes med Jorden, men snart efter fik Mustapha paalidelig Underretning om den landede Hærs virkelige Størrelse, og da han saae det eneste Middel til at frelse sit Hoved i en Seir over denne, aftalte han med Piali at lade Hæren igjen landsætte, hvorefter Admiralen skulde seile om i St. Pauls Havn for der atter at modtage den.

Kun modstræbende og uvillig adløde hans før saa tillidsfulde og modige Stridsmænd, og hurtig sendte La Valetta den spanske Hærfører Ascanio de la Carna Underretning om denne uventede Bevægelse, og da denne var en meget forsigtig Feltherre, besluttede han sig til at afvente Tyrkernes Ankomst i en fast Stilling inde i Øen. Dette var ikke hans Soldaters Mening og allermindst de Ridderes, der vare komne med ham, og som fremfor Nogen brændte af Begjærlighed efter at hævne deres Brødres Lidelser. Saasnart den christne Hær fik Øie paa Osmannernes Bannere, forlangte Alle som Een saa høirøstet at blive førte imod Fjenden, at Ascanio de la Carna ikke formaaede at afslaae deres Begjæring.

Seiren var den letteste af dem, som de Christne i de Dage havde vundet paa Øen. Paa den ene Side brændende Hævnlyst og levende Begeistring for den Sag, de kæmpede for, paa den anden Side Mistvivl om Seiren og Ulyst til Kampen. Skjøndt Mustapha gjorde Alt, hvad en modig og duelig Feltherre formaaer, var det ham dog ikke muligt at indgyde sine Krigere det Mod, han selv besad. Efter flere Gange at være bleven udsat for enten at falde eller fanges reves han bort med den flygtende Skare, der søgte ned til St. Pauls Rhed, hvor der vel laa Baade til at modtage de Flygtende, men hvor dog en stor Mængde satte Livet til under Forsøget paa at frelse det, saa ivrigt forfulgtes de af de hævnfnysende Christne. Glæden over den vundne Seir kan ikke beskrives; men da de ankomne Ordensriddere saae den ødelagte By, de nedskudte Fæstningsværker, de udtærede

Skikkelser af de før saa kraftige Mænd, de mange Saarede med heelt eller halvtlægte Saar, og da de ved at spørge fik Underretning om de mange trofaste Venner, der vare segnede for Muselmændenes Krumsabler og Kugler, kunde de først ret forstaae, hvilke Lidelser deres Brødre havde gjennemgaaet, og hvilket Heltemod de havde udvist.

Efter at de første Glædesudbrud havde lagt sig, kom Sorgens stille Smerte over de tabte Venner, og for at vise disse en fælles Ære samledes Alle til en festlig Gudstjeneste paa St. Elmos Tomt, der havde været Vidne til saa mange af disses hæderlige Kamp og ligesaa ærefulde Martyrdød.

Den 14de September løb Vicekongen selv med den sidste Undsætning ind i Maltas Havn.

To Maaneder tidligere vilde den have sparet meget Blod — nu kom den for sildig og kunde undværes.

Imidlertid modtog La Valetta alligevel Vicekongen med den Udmærkelse, der skyldtes hans Rang, ligesom denne ogsaa udtalte sin levende Beundring over Riddernes tappre Forsvar og skjænkede Flere af dem anseelige Gaver. Men man vil dog vide, at La Valetta aldrig kunde glemme hans Seendrægtighed, som bragte Øens Forsvarere i en saa overhængende Fare og krævede saa mange Offere, og da Vicekongen kort efter fik sin Afsked og tilbragte Resten af sine Dage i Glemsel — for ikke at sige Forviisning — i Neapel, vil man deri see en Følge af Stormesterens Besværing over ham til Pave Pius V, som igjen skal håve bragt den frem for den spanske Konge, der maaskee selv bærer Skylden derfor.

Skjøndt Sultan Soliman blev rasende over Udfaldet af Beleiringen, beholdt dog baade Mustapha og Piali, der begge skjøde Skylden for Ulykken paa hinanden, deres Hoveder. Vel truede han med næste Aar selv at komme til Malta og udrydde alt Levende, men det følgende Aar bortrev Døden ham midt under hans vidtsvævende Planer til Halvmaanens Forherligelse.

Naturligviis trængte Rygtet om Maltas hæderlige Forsvar sig over hele Europa, og La Valettas Navn var i Alles Munde, ligesom ogsaa Alle søgte at hædre den ædle Helt paa den meest glimrende Maade. Blandt disse mange Beviser paa Samtidens Høiagtelse skulle vi især fremhæve det Sværd og den Daggert, som Kong Philip den Anden ved en dertil udnævnt Gesandt tilstillede ham, og som i mange Aar derefter betragtedes som Reliqvier af Ordenens Ridderskab, og den Cardinalhat, som Pave Pius V, der havde anstillet de festligste Høitideligeder i Rom i Anledning af Seiren, ligeledes tilskikkede ham, men som La Valetta af let forstaaelige Grunde frabad sig.

Vil man beregne Tyrkernes Tab, saa beløber det sig sandsynligviis til henimod 30,000 Mand, foruden det uhyre Tab af Ammunition og Krigsbehør, som gik med, og de Summer, den hele Expedition havde kostet.

Men ogsaa Ordenen og Malta samt dets Beboere havde lidt overordentligt og forvandt kun seent Følgerne af den tyrkiske Occupation. Markerne vare ødelagte, Høsten afmeiet, og 7,000 Beboere inclusive Qvinder og Børn havde sat Livet til. Ordenen havde tabt 300 Riddere, hvoraf Flere af stor Fortjeneste og de berømmeligste Navne. Byen var saagodt som ødelagt, Fæstningsværkerne nedskudte, Pengemidlerne slupne op. Der var under disse Omstændigheder Nok at gjøre for La Valetta, og han opfyldte ogsaa i den Henseende sin Pligt til det Sidste.

Hans berømmeligste Gjerning i denne nye Virksomhed var dog Grundlæggelsen af den By, der bærer hans Navn, og hvis gunstige Beliggenhed hans Skarpsyn havde udseet.

Men længe skulde han ikke ardeide for Ridderskabets Bedste, da en pludselig Død den 21de August 1568 kaldte ham bort midt under hans travle Virksomhed. Stor var den Sorg, hvormed Efterretningen om hans Død modtoges allevegne, og med en lignende Smerte stedtes han til sin sidste Hvile.

Saalænge Ordenen stod i Magt og Herlighed, nævnedes La Valettas Navn næsten med samme Ærbødighed som en Helgens af de taknemmelige Johanitterriddere, og Historien vil altid give ham Plads iblandt dens meest udmærkede Mænd; thi uden La Valettas Erfarenhed, Snarraadighed, hurtige Blik, mægtige Opmuntringsgave, urokkelige Tillid til Forsynets Bistand og ubøielige Standhaftighed vilde Maltas lille Helteskare næppe have kunnet modstaae den tyrkiske Overmagt. Det er disse Omstændigheder, som gjør Maltas Beleiring saa mindeværdig, og hvoraf en mindre Magt, der overvældes af en større, kan øse Mod og Selvtillid.

J. J. F. Friis.

Alexis Petrovitz, Peter den Stores ældste Søn.*)

Peter den Store havde i Aaret 1689, i en Alder af 17 Aar, indgaaet Ægteskab med Eudoxie Theodore ogsaa kaldet Theodore Lapoukin, en Qvinde, der, hildet i sit Lands Fordomme, ikke kunde gaae ind paa sin Gemals Reformationsideer. Han mødte hos hende den heftigste Modstand mod alle Bestræbelser fra hans Side for at skabe et Keiserdømme og omskabe Befolkningen; hun beherskedes af en Overtro, der ikke saa sjeldent findes hos Qvindekjønnet. Enhver Forandring fra det Gamle betragtede hun som Gudsbespottelse, og de Fremmede, som Czaren benyttede sig af for at udføre sine store Planer, vare i hendes Øine rene Forbrydere.

Hendes offentlige Beklagelser opmuntrede Oprørerne og Tilhængerne af det Bestaaende. Da hendes Opførsel i andre Henseender ikke bødede paa denne hendes store Feil, blev Czaren nødt til, i Aaret 1696, at forskyde hende, og hun blev da indespærret i et Kloster, hvor man lod hende tage Sløret under Navnet Helene.

Den Søn, som hun, i Aaret 1690, skjænkede sin Gemal, havde ulykkeligviis samme Charakteer som Moderen, og den uheldige Opdragelse, der i Begyndelsen tildeeltes ham, bidrog kun til endydermere at udvikle den i Retning af Moderens Anskuelser. Forgjæves søgte man senere ved at give ham

*) Bearbeidet efter «La Russie au XVIII siècle» af Galitzin, med Benyttelse af andre Skrifter.

indkaldte Fremmede til Lærere, at udslette de første Indtryk; det oprørte hans Sind, at han skulde lære af Udlændinge. Han var iøvrigt vel begavet; han talte og skrev Tydsk, tegnede, lærte Mathematik, men Læsningen af gudelige Bøger var dog hans kjæreste Beskjæftigelse. Den unge Alexis troede i disse Bøger at finde en Fordømmelse af Alt, hvad Faderen foretog sig, og Præsterne, der stode i Spidsen for de Misfornøiede, søgte paa alle Maader at styrke ham i denne Overbeviisning.

De indbildte ham, at Nationen betragtede Peter den Stores Forandringer med den største Afsky, og raadede ham til at lægge sin Misfornøielse med Faderens Reformationssystem tydeligt for Dagen som et sikkert Middel til at vinde Nationens Yndest, naar han skulde bestige Thronen, hvilket de meente ikke kunde vare længe, da Czaren led af hyppige Sygdomsanfald.

Peter den Stores Giftermaal med Cathrine, i Aaret 1707, og de Børn, som han avlede med hende, forbittrede den unge Fyrstes Sind i høieste Grad. Czaren forsøgte alle mulige Midler for at formilde ham; han lod ham forestaae Regjeringen i et Aar, lod ham reise og giftede ham i Aaret 1711 med Prindsessen af Wolfenbüttel. Dette Ægteskab blev meget ulykkeligt. Alexis, der var 22 Aar gammel, hengav sig fuldstændigt til Ungdommens Udskeielser og forbittrede Livet for den ulykkelige Hustru, der, forsømt, mishandlet og manglende enhver Trøst, omsider døde af Sorg den 1ste November 1715.

Hun efterlod Fyrst Alexis en Søn, der altsaa engang skulde arve Keiserdømmet. Czaren saae med Smerte, at der var Fare for, at hans Efterfølgere paa Thronen vilde tilintetgjøre Frugterne af alle hans Anstrengelser, og han tilskrev derfor efter Prindsessens Død sin Søn Alexis et alvorligt Brev, som endte med følgende Ord: «Jeg vil endnu vente nogen Tid for at see, om De vil forbedre Dem; hvis

ikke, er det min Hensigt at berøve Dem Retten til at bestige Thronen, ligesom man amputerer et unyttigt Lem. Tro ikke, at det kun er min Hensigt at forskrække Dem, og slaae Dem ikke til Ro ved Tanken om, at De er min ældste Søn, thi naar jeg ikke sparer mit eget Liv, naar det gjælder Landets og Folkets Bedste, hvorfor skulde jeg da spare Deres? Jeg vil hellere overgive Thronen til en Fremmed, der fortjener den, end til min egen Søn, naar han gjør sig uværdig til den».

Dette Brev, der mere er affattet fra en Lovgivers end en Faders Standpunkt, viser, at Arvefølgen i Rusland ikke som i andre Lande var bestemt ved Lov, og at Czaren i enhver Henseende troede at være berettiget til at disponere over et Keiserdømme, som han selv havde dannet.

Paa dette Tidspunkt nedkom Keiserinde Cathrine med en Søn, der senere døde i Aaret 1719. Maaskee var det Efterretningen om dette Barns Fødsel eller ogsaa Uforsigtighed og slette Raad, der fik Alexis til at tilskrive Faderen et Brev, hvori han fuldstændigt gav Afkald paa Thronen. «Jeg tager Gud til Vidne», sagde han, «og sværger ved min Sjæls Salighed, at jeg aldrig vil gjøre Fordring paa at blive Deres Efterfølger. Jeg betroer mine Børn i Deres Varetægt og forlanger for min egen Person kun det Nødvendige til Livets Ophold».

Faderen tilskrev nu Sønnen for anden Gang: «Jeg seer, at De i Deres Brev taler om Arvefølgen paa en Maade, som om De ansaae det for nødvendigt for mig at have Deres Samtykke. Jeg har udtalt for Dem, hvilken Sorg Deres Opførsel har forvoldet mig i flere Aar, men det taler De aldeles ikke om. Mine faderlige Formaninger røre Dem ikke. Jeg har besluttet mig til for sidste Gang at skrive Dem til. Dersom De foragter mine Raad, medens jeg endnu er levende, hvad vil De da ikke gjøre efter min Død? Selv om det var Deres Hensigt at blive Deres Løfter tro, vilde dog de Lang-

skjæggede» *) snart faae Dem omstemt og tvinge Dem til at bryde dem ..... Disse Mennesker støtte sig kun til Dem. De nærer aldeles ingen Erkjendtlighed mod mig, der har skjænket Dem Livet. Har De nogensinde, siden De har naaet en moden Alder, hjulpet mig med mine mange Arbeider? Afskyer De ikke Alt, hvad jeg gjør til mit Folks Bedste? Jeg har derfor Grund til at troe, at, dersom De overlever mig, vil De ødelægge mit Værk. Søg at forbedre Dem og derved blive værdig til at være min Efterfølger eller ogsaa, gaae i Kloster og bliv Munk. Svar mig enten skriftlig eller mundtlig, hvis De ikke ønsker, at jeg skal behandle Dem som Forbryder».

Dette Brev var tilvisse haardt affattet; det vilde have været let for Alexis at svare Faderen, at han skulde søge at forbedre sig, men han nøiedes med i fire Linier at underrette ham om, at det var hans Hensigt at blive Munk.

Denne Beslutning maatte forekomme Enhver at være lidt unaturlig, og det var derfor mærkeligt, at Czaren vilde foretage en Reise og roligt lade en saa utilfreds og stivsindet Søn blive tilbage i Landet; men det viser tydeligt, at Peter den Store ikke nærede mindste Frygt for, at Sønnen skulde conspirere imod ham. Han besøgte Alexis forinden sin Reise til Tydskland og Frankrig; denne, der var syg, eller foregav at være det, modtog sengeliggende sin Faders Besøg og forsikkrede høit og helligt, at han vilde trække sig tilbage til Klosterlivet. Czaren gav ham 6 Maaneders Betænkningstid og reiste med Keiserinden.

Han var næppe kommet til Kjøbenhavn, førend han fik at vide, at Alexis kun omgikkes de Misfornøiede, der vare af samme Anskuelse som ham; Czaren skrev da til Sønnen, at han kunde vælge mellem Klosteret og Thronen, men dersom han tænkte paa nogensinde at blive hans Efterfølger, maatte han strax komme over til ham i Kjøbenhavn.

---

*) Præsterne.

Fyrst Alexis's Fortrolige forestillede ham, at det vilde være farligt for ham at befinde sig midt imellem en opbragt Fader og en ond Stedmoder, blottet for Raadgivere, der meente ham det godt. Han lod derfor, som om han vilde opsøge Faderen i Kjøbenhavn, men tog Veien til Wien, hvor han vilde søge Beskyttelse hos sin Svoger, Keiser Carl VI, og forblive ved dennes Hof indtil Czarens Død.

Det var en lignende Opførsel som den, Ludvig XI havde viist mod sin Fader, Kong Carl VII, idet han, medens han endnu var Dauphin, forlod Faderens Hof og søgte Tilflugt hos Hertugen af Burgund; men Dauphinen var tilvisse mere strafskyldig end Peter den Stores Søn; thi han havde giftet sig mod Faderens Villie og reist Tropper imod ham og dernæst søgt Tilflugt hos en Fyrste, der var en naturlig Fjende af Carl VII, og han vendte aldrig mere tilbage til Hoffet tiltrods for Faderens indstændige Anmodninger.

Alexis havde derimod kun giftet Sig efter Czarens Befaling, havde ikke gjort Oprør, havde ikke søgt Tilflugt hos en fjendtligsindet Fyrste og vendte dog omsider tilbage til Faderen, da han anden Gang modtog en Opfordring dertil. Thi da Czaren fik at vide, at Sønnen havde været i Wien, Tyrol og dernæst var taget til Neapel, der tilhørte Keiser Carl VI, sendte han Gardecapitain Romanzoff og sin Privatraadgiver Tolstoy afsted til Sønnen med et Brev, dateret Spa den 21de Juli 1717. De traf Alexis i Neapel paa Slottet St. Elme og overleverede ham Brevet, der var affattet i følgende Udtryk:

«For sidste Gang skriver jeg til Dem for at lade Dem vide, at De har at adlyde de Befalinger, som Tolstoy og Romanzoff ville give Dem i mit Navn. Dersom De adlyder, lover jeg Dem ved Gud, at jeg ikke skal straffe Dem, men elske Dem mere end nogensinde; hvis De derimod negter at adlyde, da giver jeg Dem min evige Forbandelse i Kraft af den faderlige Magt, som Gud har givet mig. Som Deres Souverain skal jeg nok vide at finde Midler til at straffe Dem

og nærer den Overbeviisning, at Gud vil være mig behjælpelig dermed og tage min retfærdige Sag i sin Haand.

«De maa iøvrigt erindre, at jeg aldrig har gjort Anvendelse af min Magt for at tvinge Dem! Behøver jeg at overlade til Dem, hvilket Parti De vilde vælge? Hvis jeg vilde tvinge Dem, har jeg da ikke Magten dertil? Jeg havde kun behøvet at befale, og jeg vilde være bleven adlydt».

Vicekongen af Neapel fik med Lethed Alexis overtalt til at vende tilbage til Faderen. Dette var tillige et Beviis paa, at den tydske Keiser ikke vilde paatage sig nogen Forpligtelse ligeoverfor den unge Fyrste, af Frygt for at vække Czarens Mishag. Alexis var afreist med sin Maitresse Afrosine og vendte nu tilbage med hende.

Naar man vilde betragte Prindsen som en ung Mand, der af slette Raadgivere var overtalt til at reise til Wien og Neapel, istedetfor at tage over til Faderen i Kjøbenhavn, da var Forseelsen virkelig ikke større, end at den jo nok kunde tilgives. Czaren havde taget Gud til Vidne paa, at han ikke alene vilde tilgive ham, men at han vilde elske ham mere end nogensinde, naar han vilde adlyde, og i Tillid til denne Forsikkring reiste Alexis. De to Afsendinge lode imidlertid Prindsen forstaae, at Czaren fordrede, at Sønnen skulde angive dem, der havde været hans Raadgivere og Fortrolige, samt give Afkald paa Retten til at bestige Thronen.

Det seer tilvisse mærkeligt ud, at Czaren paa samme Tid, som han lover Sønnen Tilgivelse i enhver Henseende, vil berøve ham Retten til at bestige Thronen; men maaskee han har næret det Haab, at det endnu skulde lykkes ham at føre Sønnen paa rette Vei og gjøre ham værdig til Thronen ved at lade ham føle Tabet deraf i nogen Tid.

Prindsen ankom den 13de Februar 1718 til Moskau, hvor Czaren dengang opholdt sig. Han kastede sig for Faderens Fødder og havde en lang Samtale med ham, og i Byen udbredte det Rygte sig, at de vare forligte og Fortiden glemt; men den følgende Dag overraskedes man ved at høre den

store Klokke i Moskau ringe og ved at see samtlige Garderegimenter opmarschere under Vaaben. Bojarerne blive tilsagte at møde paa Slottet; Biskopperne, Abbederne og to Professorer i Theologi forsamles i Kathedralkirken. Alexis bliver uden Kaarde og som Fange ført ind i Slottet til Keiseren. Han kaster sig paa Knæ for Faderen, overrækker ham en Skrivelse, hvori han tilstaaer sine Feil, indrømmer at være uværdig til at bestige Thronen og udbeder sig som en Naade at maatte beholde Livet.

Efter at have ladet Sønnen reise sig førte Czaren ham ind i et Cabinet og gjorde ham en Mængde Spørgsmaal. Han erklærede, at, dersom han skjulte det Allermindste betræffende sin Undvigelse, skulde det koste ham Livet. Omsider blev Alexis ført ind i Salen, hvor Raadet var forsamlet, og her oplæstes Czarens Erklæring.

Faderen bebreider i dette Actstykke Sønnen alle de Feil, der i det Foregaaende ere omtalte, hans ringe Lyst til at erhverve sig nyttige Kundskaber, hans Forhold til Tilhængerne af det Gamle og hans slette Opførsel mod sin Kone, da hun endnu levede. «Han har krænket Ægteskabets Love», sagde Czaren, «ved at staae i Forhold til en Pige af den laveste Slags, medens hans Hustru endnu var ilive». Peter havde jo rigtignok selv forskudt en Hustru til Gunst for den qvindelige Fange fra Marienburg*), men denne Qvinde havde store og fortjenstfulde Egenskaber, hvorimod den forskudte Hustru selv havde forskyldt sin Straf ved en dadelværdig Opførsel. Alexis derimod havde forsømt sin Hustru for en Fremmeds Skyld, der ikke havde anden Fortjeneste end den at have et smukt Ansigt.

Han bebreidede endvidere Sønnen at være reist til Wien for at give sig under Keiserens Beskyttelse. Han paastod, at Alexis havde bagvadsket sin Fader ved at indgyde Keiser

---

*) Ved Indtagelsen af den lille By Marienburg havde Czaren lært den senere Keiserinde Cathrine at kjende.

Carl VI den Tro, at han var forfulgt, og at man vilde tvinge ham til at give Afkald paa Thronen og derfor nødte ham til at anmode Keiseren om Beskyttelse med væbnet Haand.

Der var tilvisse ingen Grund til at antage, at Keiseren skulde føre Krig med Czaren for Prinds Alexis's Skyld, men der er tværtimod al Sandsynlighed for, at Keiseren kun har tænkt paa at forsone den opbragte Fader og den gjenstridige Søn ved sin fredelige Mægling. Keiseren nøiedes derfor med at give ham et Tilflugtssted og sendte ham strax tilbage, da Czaren fordrede det.

Czaren tilføier endvidere i dette frygtelige Document, at Alexis havde indbildt Keiseren, at hans Liv var i Fare, naar han vendte tilbage til Rusland. Efter den Behandling, der blev Prindsen til Deel strax ved hans Ankomst, kan man ikke negte, at en slig Paastand ikke vilde være ganske ugrundet.

Eneherskeren af Rusland førte selv Sagen mod sin egen Søn i den store Forsamling.

«See», sagde han, «paa hvilken Maade Vor Søn er vendt tilbage; skjøndt han har fortjent Døden for sin Undvigelse og Bagvadskelse, tilgiver Vor faderlige Ømhed ham disse Forbrydelser; men i Betragtning af hans Uværdighed og udsvævende Levnet kunne Vi ikke med frelst Samvittighed lade ham blive Vor Efterfølger, idet Vi forudsee, at han ved sin fordærvelige Optræden vilde lade Nationen tabe sin Hæder og Glands og miste Herredømmet over de Lande, som Vi have tilkæmpet Os med Vaaben. Vi vilde beklage Vore Undersaatter, dersom de formedelst en saadan Efterfølger atter skulde synke tilbage i den gamle Tilstand.

«Derfor: i Kraft af den faderlige Magt, ifølge hvilken enhver af Vore Undersaatter kan gjøre sin Søn arveløs, i Egenskab af Enehersker og af Omhu for Landets Vel berøve Vi hierved Vor omtalte Søn Alexis Retten til at være Vor Efterfølger, paa Grund af hans Forbrydelser og hans Uværdighed, selv om der ikke maatte existere en eneste Slægtning af Os efter Vor Død.

«Vi indsætte til Vor Efterfølger paa Thronen Vor anden Søn Peter*), tiltrods for hans Ungdom.

«Saafremt Vor Søn Alexis nogensinde gjør Fordring paa eller søger at tiltvinge sig Retten til Thronen, skal Vor faderlige Forbandelse følge ham.

«Vi ønske derfor, at Vore troe Undersaatter af alle Stænder og den hele Nation ifølge Vor Villie anerkjende og betragte Vor Søn Peter som den af Os udkaarne, retmæssige Thronfølger; denne Anerkjendelse bekræftes med Eed foran Guds hellige Alter og paa de hellige Evangelier. Enhver, der maatte vove at modsætte sig Vor Villie, og som fra dette Øieblik vover at betragte Vor Søn Alexis som Thronfølger eller er ham behjælpelig i den Henseende, erklære vi for en Forræder imod Os og Fædrelandet. Vi have givet Befaling til, at disse Vore Beslutninger blive offentliggjorte overalt, saaledes at Ingen kan skyde sig ind under at være uvidende derom. Moskau den 14de Februar 1718. Underskrevet af Os og forsynet med Vort Segl».

Det seer næsten ud, som om disse Actstykker enten have henligget færdige eller ere blevne udfærdigede i største Skyndsomhed; thi Prinds Alexis kom tilbage den 13de, og allerede Dagen efter finder hans høitidelige Udelukkelse fra Thronen Sted.

Prindsen underskrev Documentet og erklærede, at han gav Afkald paa Thronen. «Jeg erkjender», sagde han, «at denne Udelukkelse er retfærdig og velfortjent paa Grund af min Uværdighed, og jeg sværger ved den Almægtige, Treenige Gud i enhver Henseende at underkaste mig den faderlige Villie».

Da Actstykkerne vare underskrevne, begav Czaren sig til Kathedralkirken; der oplæstes de for anden Gang, og de der forsamlede Geistlige maatte underskrive en Copi. Aldrig er

*) Keiserinde Cathrines tidligere omtalte Søn, der døde den 15de April 1719.

en Prinds bleven udelukket fra Thronen paa en saa klar og høitidelig Maade. I alle andre Lande vilde en saadan Act som den ovenomtalte ikke være af den Betydning, men i Rusland kunde enhver Fader ligesom hos de gamle Romere berøve Sønnen Retten til at arve, og denne Rettighed hos Faderen var større hos en Souverain end hos en Undersaat, i Særdeleshed hos en Souverain som Peter den Store.

Man frygtede alligevel for, at den Dag kunde komme, da det Parti, der havde ophidset Prinds Alexis imod Faderen og raadet ham til Undvigelsen, vilde forsøge paa at tilintetgjøre den med Magt fremtvungne Thronfrasigelse for at give den ældste Søn den Krone, der nu var gaaet over paa Sønnen af andet Ægteskab. Man forudsaae at en Borgerkrig og Ødelæggelsen af Peter den Stores Værk vilde blive Følgen deraf. Det gjaldt intet Mindre end at varetage 18 Millioner Menneskers Interesser ligeoverfor en enkelt Mand, der var aldeles uduelig til at regjere dem. Det var derfor af Vigtighed at lære de Ildesindede at kjende, og Czaren truede derfor endnu engang Sønnen med Døden, dersom han skjulte Noget for ham. Prindsen blev i denne Henseende først juridisk udspurgt af Faderen og dernæst af Commissairer.

Blandt de Beviser, der tjente til Prindsens Domfældelse, var et Brev fra Beyer, Ministerresident hos Keiseren; i dette Brev, der er skrevet i Petersborg efter Prindsens Undvigelse, omtales der, at den russiske Armee i Mecklenburg gjorde Mytteri, og at Officererne havde til Hensigt at sende Cathrine og hendes Søn til det samme Fængsel, hvor Czarens forskudte Hustru befandt sig, og dernæst sætte Alexis paa Thronen. — Der havde virkelig været en Slags Oprør i denne Deel af Czarens Armee, men det blev øieblikkeligt dæmpet og havde ingen videre Følger. Brevet var iøvrigt ikke adresseret til Prindsen, der kun havde en Copi deraf, der var ham tilsendt i Wien.

En værre Anklage imod ham var derimod Concepten til et Brev, som han egenhændig havde skrevet i Wien til

Senatorerne og Erkebiskopperne i Rusland; han brugte deri følgende stærke Udtryk: «Den slette Behandling, som ufortjent er bleven mig til Deel, har tvunget mig til at undvige, da man ovenikjøbet havde til Hensigt at indespærre mig i et Kloster. De, der have indespærret min Moder, vilde gjøre det Samme med mig. Jeg er nu under en mægtig Fyrstes Beskyttelse og beder Dem om at staae mig bi under de nuværende Forhold». Man fandt imidlertid kun Concepten til dette Brev, da Hoffet i Wien havde holdt det tilbage, hvilket er et tydeligt Beviis for, at Keiseren ingenlunde ønskede at komme paa en fjendtlig Fod med Rusland ved med væbnet Magt at understøtte Sønnen imod Faderen.

Man sammenholdt flere Vidners Udsagn med Prindsens; et af Vidnerne ved Navn Afanassief paastod, at han engang havde hørt Prindsen sige: «Jeg skal hviske Biskopperne Noget i Øret, som de igjen ville sige til Præsterne og disse igjen til Sognemændene, og det skal nok lykkes mig at komme til at regjere».

Hans egen Maitresse, Afrosine, vidnede imod ham. Alle Anklagepunkterne vare imidlertid noget usikkre; der forelaa ingen overveiet Plan, ingen gjennemført Intrigue, ingen Sammensværgelse og endnu mindre alvorlige Forberedelser. Det var kun en Søn, der, utilfreds med sin Fader, beklagede sig over denne, flygtede fra ham og ønskede ham Døden; men man maa tillige erindre, at denne Søn var Arving til et af de største Monarkier i Verden, og fra dette Standpunkt betragtet bleve hans smaae Feil store.

Man anklagede ham ogsaa med Hensyn til hans Moder og hans Søster Marie. Han blev beskyldt for at have raadført sig med Moderen og Søsteren om sin Flugt til Wien. En Biskop fra Roston, der var alle Tres Fortrolige, blev arresteret og afgav den Forklaring, at de to Prindsesser, der vare indespærrede i et Kloster, haabede paa en Forandring, der kunde gjengive dem Friheden, og at de ved deres Raad havde bidraget til, at Prindsen besluttede at flygte.

Alexis negtede i Begyndelsen flere Punkter af denne Beskaffenhed, uagtet han derved udsatte sig for at lide Dødsstraffen, som Faderen havde truet ham med, naar han ikke i enhver Henseende tilstod Alt.

Endelig tilstod han Rigtigheden af den Beskyldning, at han oftere havde omtalt Faderen med alt Andet end sønlig Agtelse, men undskyldte sig med at have været utilregnelig enten af Vrede eller Spiritus.

Czaren opsatte nu paany nogle Punkter imod ham. Et af disse var saaledes affattet: «Da De af Beyers Brev erfarede, at Armeen i Mecklenburg gjorde Oprør, glædede De Dem derover; det er min Overbeviisning, at De vilde have erklæret Dem for Oprørerne, medens jeg endnu var ilive».

Det var tilvisse at udspørge Prindsen om hans hemmeligste Tanker. Der er mange Ting, som man tilstaaer for en Fader, hvis Raad man lytter til, men som man holder hemmelige for en Dommer, der kun har at holde sig til godtgjorte Facta. De Følelser, som skjules i Hjertet, skulle ikke være Gjenstand for en criminel Undersøgelse.

Alexis kunde have negtet det, da han ikke behøvede at aabne sin Sjæl, men han svarede imidlertid skriftligt: «Dersom Oprørerne havde tilkaldt mig, medens De endnu var ilive, vilde jeg sandsynligviis have sluttet mig til dem, forudsat, at de havde været stærke nok».

Det er ufatteligt, at han har givet et saadant Svar; men det vilde ogsaa, ifølge de i Europa herskende Sæder, have været mærkværdigt, om man havde domfældt ham for at have tilstaaet, at han i et vist Tilfælde, der endnu ikke var indtruffet, maaskee vilde have faaet den og den Idee.

Til denne besynderlige Tilstaaelse af hans hemmeligste Tanker føiede man Beviser, som man i de fleste Lande ikke vilde have ladet komme frem for den menneskelige Retfærdigheds Domstol.

Prindsen, der var overvældet og næsten fra Sands og Samling, tilstod nemlig, at han i et Skriftemaal havde an-

klaget sig selv for Gud, fordi han havde ønsket sin Fader Døden, og at Skriftefaderen, Erkepræst Jacques, havde svaret ham: «Gud vil tilgive Dem det; vi ønske ham den ogsaa».

Alle Beviser, som kunne uddrages af et Skriftemaal, ere efter Kirkens Forskrifter aldeles utilstedelige, idet Skriftemaalet betragtes som en Hemmelighed imellem Gud og den Skriftende. Hverken den græske eller den romerske Kirke tillader, at denne inderlige og hellige Samtale imellem en Synder og det Guddommelige er tilgængelig for den menneskelige Domstol; men man maa erindre, at Sagen her gjaldt Staten og Souverainen. Præsten Jacques blev forhørt og tilstod at have sagt, som Prindsen havde forklaret. Det er i denne Retssag mærkeligt at see Skriftefaderen anklaget af sit Skriftebarn og Skriftebarnet igjen af sin Maitresse. En anden Besynderlighed er det, at Erkebispen af Rézan, der var inddraget i Sagen som Anklaget, fordi han engang i Fortiden, da Czaren begyndte at yttre sin Vrede imod Sønnen, havde taget denne i Forsvar og yderligere efter Prindsens Forklaringer maatte ansees som hørende til Oppositionen, blev sat i Spidsen for de geistlige Dommere, der af Czaren bleve tagne paa Raad i denne criminelle Retssag.

Man maa, skriver Voltaire*), i denne høist mærkelige Proces lægge Mærke til Følgende:

Under det første Forhør, som Czaren underkastede Prindsen, tilstod denne, at han under sit Ophold i Wien, hvor han ikke traf Keiseren, havde henvendt sig til Greven af Schonborn, Keiserens Kammerherre, der havde yttret: «Keiseren vil ikke forlade Dem, men naar engang, efter Deres Faders Død, det rette Øieblik kommer, vil han med væbnet Magt understøtte Dem, for at De kan bestige Ruslands Throne». «Dertil svarede jeg», tilføier den Anklagede, «at det var aldeles ikke min Mening, men at jeg kun anmodede Keiseren om Beskyttelse for min Person». Denne Fremstilling er

---

*) Histoire de Russie.

simpel og naturlig og bærer i høi Grad Sandhedens Præg; thi det vilde have været den høieste Grad af Daarskab at anmode Keiseren om Tropper i den Hensigt at dethronisere Faderen, og Ingen havde vovet at forebringe hverken Keiseren eller Raadet et saa taabeligt Forslag. Denne Forklaring er fra Februar Maaned, og 4 Maaneder efter, henimod Forhørenes Slutning, skal Prindsen have afgivet følgende skriftlige Forklaring: «Da jeg var af ganske andre Anskuelser end min Fader, søgte jeg paa en eller anden Maade at komme paa Thronen. Jeg vilde søge fremmed Hjælp, og dersom Keiseren havde holdt sit Løfte til mig om at understøtte mig med Tropper for at tiltvinge mig Thronen, da vilde jeg Intet have sparet for at naae mit Maal. Hvis Keiseren f. Ex. til Gjengjæld havde forlangt af mig, at jeg skulde overlade ham min Armee til at bekrige sine Fjender med, eller hvis han havde forlangt store Pengesummer, da var jeg gaaet ind derpaa og vilde ovenikjøbet have givet hans Ministre og Generaler kostbare Gaver. Jeg vilde paa egen Bekostning have underholdt de Hjælpetropper, som man havde stillet til min Raadighed, kort sagt, jeg vilde have bragt ethvert Offer for at opnaae min Villie».

Denne sidste Erklæring fra Prindsens Side synes at være noget forceret; det seer næsten ud, som om han bestræbte sig for at indbilde sig selv, at han var skyldig; thi hans Fremstilling afviger i et meget væsentligt Punkt ligefrem fra Sandheden. Han siger nemlig, at Keiseren havde lovet ham at skaffe ham Ruslands Throne med væbnet Magt, og det er ligefrem Usandhed. Greven af Schonborn havde givet ham Haab om, at Keiseren efter Czarens Død vilde være ham behjælpelig med at gjøre sine Rettigheder gjældende, men Keiseren havde Intet lovet. Det gjaldt altsaa ikke om at gjøre Oprør mod Faderen, medens han levede, men kun om at blive hans Efterfølger, naar han engang døde.

Det er anden Gang, at Prindsen tilstaaer, ikke hvad han har gjort, og hvad han kan dømmes for efter Loven, men

derimod hvad han engang i Fremtiden maaskee vilde gjøre. Man har aldrig før seet, at et Menneske er blevet dømt til Straf for i sin Hjerne at have udklækket nogle Ideer, som han ikke meddeler til nogen Anden. Ingen Domstol i Europa vilde straffe et Menneske for en forbryderisk Tanke.

Mod disse saare naturlige Betragtninger kan paa den anden Side siges, at Alexis havde givet Faderen Ret til at straffe ham, da han havde fortiet Navnene paa flere af sine Medskyldige ved Undvigelsen, uagtet hans Benaadning fordrede en fuldstændig Tilstaaelse af Alt. Det laa ogsaa nær at antage, at Alexis aldrig vilde tilgive den yngre Broder, der var indsat i hans Rettigheder, og det var bedre, meente man, at straffe een Skyldig end at udsætte hele Landet for Fare.

Czaren havde virkelig den skjæbnesvangre Ret at kunne straffe sin Søn med Døden alene for hans Undvigelse, og i sin Erklæring til Dommerne og Biskopperne udtaler han sig paa følgende Maade:

«Endskjøndt alle guddommelige og menneskelige Love i Almindelighed og de for Rusland gjældende i Særdeleshed forbyde, at en Fader dømmer sin egen Søn, saa have vi dog Magt og Vælde til at straffe Vor Søn for hans Forbrydelser uden at raadføre Os med Nogen; da man imidlertid ikke altid er saa klartseende i sine egne Sager som i Andres, og ligesom selv de dueligste Læger aldrig behandle sig selv, men hidkalde andre, naar de blive syge, saa forklarer jeg Dem herved, hvori mit Onde bestaaer, og spørger Dem om et Middel derimod. Jeg frygter for at bebyrde min Samvittighed og fortabe det evige Liv, dersom jeg uden at være nøie bekjendt med mit Onde vilde helbrede mig selv, især da jeg har svoret ved Gud og lovet min Søn, at jeg vilde tilgive ham, naar han sagde Sandheden.

Uagtet min Søn har brudt sit Løfte, saa beder jeg Dem dog nøie at overtænke og undersøge denne Sag for at bedømme Størrelsen af hans Forseelse. Prøv ikke paa at smigre mig! Tro ikke, at det vil mishage mig, dersom De kommer

til det Resultat, at han kun fortjener en mild Straf; jeg sværger Gud, at De i saa Henseende Intet have at frygte af mig. Hav ingen Betænkeligheder ved at dømme Souverainens Søn, men udøv Retfærdighed uden Persons Anseelse, saaledes at vor Samvittighed Intet har at bebreide os paa Dommens Dag, og saaledes, at Landet ikke lider Uret».

Czaren lod den hele Sag foregaae med en Offentlighed, der tydeligt viser, at han var overbeviist om, at han udøvede streng Retfærdighed og ikke behøvede at holde Noget hemmeligt.

Den criminelle Undersøgelse, der indledede imod Arvingen til et saa mægtigt Rige, varede fra Slutningen af Februar indtil 5te Juli s. A. Prindsen blev flere Gange forhørt og afgav de Tilstaaelser, som man affordrede ham, og hvoraf vi tidligere have anført de vigtigste.

Den 1ste Juli afgav Geistligheden en Erklæring, thi Czaren havde kun forlangt at høre dens Mening, men derimod ikke dens Dom i Sagen. Denne Erklæring indledes paa følgende Maade:

«Denne Sag henhører ikke under den geistlige Jurisdiction; den i Keiserdømmet Rusland etablerede Eneherskermagt er hævet over Undersaatternes Dom, men det tilkommer alene Souverainen i denne Sag at handle efter Godtbefindende, uden at Nogen kan have Noget derimod at indvende».

Efter denne Indledning citerer man 3die Mosebog, hvor der staaer, at den, som forbander sin Fader eller Moder, skal miste Livet; efter at have anført flere andre Steder i Skriften og Loven ender man paa følgende Maade:

«Dersom Hans Majestæt vil straffe den Skyldige, saaledes som han har fortjent det for sine Forbrydelser, da kan han tage Exempel efter det gamle Testamente; hvis han derimod vil vise Naade og Barmhjertighed, da tage han Exempel efter Jesus Christus, som modtager den fortabte Søn, der angrende vender tilbage, og som befrier den løsagtige Qvinde, der efter Loven havde fortjent at blive stenet. David vilde skaane sin

Søn og Forfølger Absalon, thi han sagde til sine Høvedsmænd, da de vilde dræbe ham: «Skaan min Søns Liv», men den guddommelige Retfærdighed skaanede ham ikke.

«Gid den almægtige Gud maa lede Czarens Hjerte til at tage en Beslutning, der er Forsynet velbehageligt».

Erkebiskoppen af Rézan, med hvilken Prindsen havde været i Forstaaelse, satte først sit Navn under denne Erklæring og dernæst 8 Biskopper, 4 Abbeder og 2 Professorer.

Dette Document blev ufortøvet tilstillet Czaren. Man seer let, at Geistligheden vilde stemme Czaren til Mildhed, og der var noget Smukt i at stille den blide Jesus i Modsætning til Jødernes strenge Love ligeoverfor en Fader, der skulde dømme sin egen Søn.

Samme Dag blev Alexis forhørt for sidste Gang, og han afgav da skriftligt en Tilstaaelse, hvori han erklærede «at have været skinhellig i sin Ungdom, at have søgt Omgang med Præster og Munke og ladet sig saaledes paavirke af disse, at han har faaet Afsky for Regjeringen og sin Faders Person».

Uagtet Czaren nu havde Magten til efter de fremkomne Tilstaaelser at dømme sin Søn fra Livet uden at raadføre sig med Nogen, overlod han dog Nationens Repræsentanter at afsige Dom i Sagen, og Peter var i den Grad overbeviist om, at han handlede retfærdigt, at han lod Retsforhandlingerne trykke og freidigt underkastede sig hele Verdens Dom.

Man vil vide, at Czaren fra Spanien fik en Afskrift af Retssagen imod Don Carlos, der af Phillip II blev dømt til Døden, men det er aldeles usandt, da der ikke er bleven ført nogen Retssag imod Don Carlos. Czarens Optræden er himmelvidt forskjellig fra Philips. I Spanien fik man aldrig at vide, hvorfor Prindsen blev arresteret og dømt fra Livet. Vilhelm af Oranien anklager offentlig Phillip II for at have opoffret sin Hustru og Søn af Skinsyge, og Phillip tog ikke til Gjenmæle mod denne Anklage. Peter derimod gik aabenlyst tilværks og erklærede offentlig, at han satte Nationen

høiere end sin egen Søn og lagde Retten til at dømme i Undersaatternes Haand.

Man maa ogsaa beundre, at Keiserinde Cathrine, der var hadet af Prinds Alexis og truet med en skrækkelig Skjæbne, dersom han nogensinde kom paa Thronen, aldrig har søgt at hævne sig ved at indvirke paa Czaren imod Prindsen, men at hun tværtimod har bedet Czaren om at skaane ham.

Dommerne, hvis Antal beløb sig til 144, dømte eenstemmigt Prinds Alexis til Døden. Vi ville ikke her gjengive Dommen i dens Heelhed, men kun anføre Slutningen: «De guddommelige og kirkelige, de civile og militaire Love dømme uden Barmhjertighed dem til Døden, hvis Forræderi mod Landets og deres egen Fader er godtgjort».

Dommen blev oplæst for Prindsen, der faldt i en heftig Krampe, som omsider gik over til en Slags Apoplexi og Bevidstløshed. Han kom dog omsider til sig selv igjen, og i dette Mellemrum mellem Liv og Død bad han Faderen om at komme til sig. Czaren kom, og det var et rørende Syn at see Faderen og den ulykkelige Søn fælde Taarer under den heftigste Bevægelse. Den Dødsdømte bad Faderen om Tilgivelse, og Czaren tilgav ham Alt i Fleres Paahør. Den Syge modtog under stor Høitidelighed den sidste Olie og døde Dagen efter i hele Hoffets Nærværelse. Hans Liig blev ført til Kathedralkirken og udstillet i en aaben Kiste og var her tilgængelig for Folkets Beskuelse i 4 Dage. Derefter blev Liget jordet i Citadelskirken ved Siden af Prindsens afdøde Hustru. Baade Czaren og Keiserinde Cathrine overværede Ceremonien.

Tiltrods for den aabne Maade, hvorpaa Peter den Store gik tilværks i ovenstaaende Sag, manglede det naturligviis ikke paa skumle Rygter, der gik ud paa, at han havde ladet

Sønnen halshugge eller forgifte. Hertil bemærker en Forfatter meget slaaende: «Hvor er det muligt, at Czaren kan have ladet Sønnen halshugge, da han modtog den sidste Olie i hele Hoffets Nærværelse og beviisligt ikke har været alene fra det Øieblik, da Dommen blev oplæst for ham? Eller har han maaskee været uden Hoved, da man udgød den hellige Olie over dette?

Hvorfor skulde Czaren forgifte sin Søn, naar han som absolut Monark havde Magten og Retten til at dømme ham til Døden? Naar man har Valget imellem at stemple sig for Efterverdenen som Giftblander eller som en streng Dommer, vælger man fornuftigviis ikke det Første. Czaren har i ovenomtalte Sag viist for hele Verden, at han satte Regentens Pligter over Faderens, og at han meente at burde opoffre sin Søn i Nationens og Landets Interesse. Han havde sat sig til Opgave at skabe Rusland en anseet Plads i Nationernes Række, og han indsaae, at, dersom Alexis blev hans Efterfølger, vilde alle hans Anstrengelser være spildte, idet denne med Flid vilde arbeide hen til at kuldkaste de Forandringer og Ideer, der med Rette have skaffet Peter Tilnavnet den Store.»

V. Lemvigh.

Kalmarunionens historiske Udvikling.*)

Naar man ved Unionstiden i Nordens Historie ganske i Almindelighed forstaaer Tidsrummet fra 1397 til 1520, kan denne Bestemmelse nok have en vis Berettigelse, da der ved disse to Aarstal angives tvende for den nordiske Union særdeles afgjørende Begivenheder: det berømte Møde i Kalmar og det stockholmske Blodbad; men paa den anden Side maa det lige saa lidet oversees, at Unionen factisk var bragt istand allerede før Mødet i Kalmar, som at Unionen — i det Mindste i den Skikkelse, hvori Dronning Margrete havde tænkt sig den — allerede forlængst var gaaet tilgrunde, da dens hensygnende Liv fik en saa rædselsfuld Slutning ved Blodbadet i Sveriges Hovedstad.

Man kan let ved en løselig Betragtning komme til den Slutning, at Margretes Union var en dristig Tanke, der paa Grund af tilfældigt sammenstødende Omstændigheder lod sig

*) De væsentligste blandt de benyttede Kilder ere: P. A. Munch: Det norske Folks Historie, 2den Hovedafdeling, 1ste og 2det Bd. T. H. Aschehoug: Statsforfatningen i Norge og Danmark indtil 1814. C. G. Styffe: Bidrag til Skandinaviens historia, 1ste og 2den Deel. Suhm: Historie af Danmark, 13de og 14de Bd. Jahn: Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne. Hadorph: Den svenske Riimkrønike. Petersen og Molbech: Udvalg af danske Diplomer og Breve. Keyser: Brudstykker af Kong Haakon V Magnussons Historie (i Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur, 1ste Aarg.) C. T. O.: Om Kalmarunionens betydelse i Nordens historia (i Nordisk Tidsskrift för politik, ekonomi och litteratur, utgifven af G. K. Hamilton, 4de Aarg. 1869).

realisere, at den altsaa, som Geijer har udtrykt sig, var «en händelse, som ser ut som en tanke»; men en nøiere Betragtning synes at maatte lede til et heelt andet Resultat. Det gjælder i fuldt Maal her som ved enhver større Begivenhed, at tilfældige Omstændigheder og en storslaaet Personligheds Mellemkomst vel kan fremskynde og i Enkelthederne virke indgribende og omformende paa den historiske Udvikling; men Sagen maa dog have en dybere Grund, der, hvilende i den hele forudgaaende historiske Udvikling, danner dens nødvendige Forudsætning, og som engang i Tidens Løb maa bære sin Frugt ligesom Frøet, der i lang Tid kan ligge roligt i Jorden og spire, før Planten viser sig paa Overfladen. Vil man derfor søge at komme til Klarhed om Kalmarunionens Betydning, maa man først nøiere undersøge dens Forudsætninger saavel i Nordens indre som ydre Historie og om muligt i eet Billede samle alle de spredte og enkelte Træk, hvis samlede Resultat var Foreningen af Nordens tre Kroner paa Erik af Pommerns Hoved.

Der fandtes i Middelalderen ikke nogen bevidst Nationalitetsbevægelse med Fordring om Sammenslutning af saadanne Lande, hvis Indbyggere ifølge historisk Udvikling, Sprog og Sæder maatte siges at tilhøre samme Nationalitet. En saadan Aand, som i vort Aarhundrede har samlet de spredte italienske Smaariger til een Stat, og som i Nationalitetsprincipets Navn har fordret en Forening af de germaniske og slaviske Stammer, medens den i Norden har søgt atter at knytte en nøiere politisk Forbindelse mellem de skandinaviske Riger — en saadan Aand med en bevidst Stræben var i Middelalderen en Umulighed. Tværtimod gjorde der sig snarere en vis Decentralisationsaand gjældende, endog indenfor det samme Riges Grændser, saa at Følelsen af, at de forskjellige Landsdele burde være organiske Led i det fælles Statslegeme kun i underordnet Grad var fremtrædende. I denne Henseende ere de forskjellige Provindslove og Byretter charakteristiske og talende Vidnesbyrd. Ligesom Riget her-

ved — saa at sige — udstykkedes i et større eller ringere Antal meer eller mindre selvstændige Dele, saaledes faldt ogsaa Samfundet fra hinanden i Stumper og Stykker; thi Grændsen mellem de forskjellige Stænder var skarpt afstukket, hver havde sit Raaderum og sine Rettigheder, hvorover Standen vaagede med ivrig Mistænksomhed. Man havde saaledes ondt ved at hæve Blikket ud over de Grændser, som Provinds- og Standsinteresserne angave, og medens man forfulgte disse, tabte man let Synet for Landets store almindelige Formaal. — Det er imidlertid klart, at en kraftigt udviklet Kongemagt maatte søge at forbinde de splittede og af særlige Interesser optagne Landsdele nøiere sammen, og i denne Retning virkede ogsaa Valdemarernes kraftfulde Styrelse i Danmark, medens Birger Jarls og Magnus Ladulaas's Regjering havde en lignende Virkning for Sveriges Vedkommende. Da imidlertid i begge Rigerne denne Kongemagtens stærke Udvikling hurtigt tabte sig under de paafølgende meer eller mindre kraftløse Konger, reiste Aristokratiet sig paa Kongeværldens Ruiner, og vi forefinde derfor baade i Sverige og Danmark ved Begyndelsen af det 14de Aarhundrede en synkende Kongemagt og et opblomstrende Stormandsvælde, som paa en egenkjærlig og eensidig Maade stræber at udvikle og styrke sin Stilling overfor Kongemagten. I denne fælles Kamp mod Kongerne rakte de verdslige og geistlige Stormænd hinanden Haanden, og hermed var nu en Forening givet, der faaer Betydning ved den Sammenslutning mellem Landsdelene, som den affødte. Da Udviklingen paa det givne Tidspunkt var fuldstændig eensartet i Danmark og Sverige, og da ydre Forhold medførte en livligere Berøring mellem begge Riger, laa den Tanke ikke fjernt for Stormændene, at de ved en Forening af Rigerne vilde have større Udsigt til at sikkre Aristokratiets Overvægt overfor Kongemagten. Det er altsaa Fællesskabet i Standsinteresserne, der kommer til at danne Grundlaget for en Tilnærmelse mellem de danske og svenske Stormænd.

Norge havde i den tidligere Middelalder havt en ganske særegen Udvikling. I over hundrede Aar havde dets Fjelde gjenlydt af en saa haardnakket og forbittret Kamp mellem de forskjellige Kongsæmner af Harald Haarfagers Slægt, at faa Rigers Historie kan opvise et Sidestykke dertil. Baade Høvdingeætterne og Folket i Almindelighed havde under disse Thronstridigheder udviklet sig paa en kraftig og uafhængig Maade; men Kraften fortærede sig selv i Borgerkrigene, under hvilke Høvdingeætterne for største Delen gik tilgrunde, og paa Grundlag af det sammenstyrtede Stormandsvælde opbyggede nu Kongerne Sverre og Hakon den Gamle en kraftig Kongemagt, som fuldstændig fjernede baade de hendøende Rester af Høvdingeætterne og Folket fra Statsstyrelsen. Kongemagten i Norge var — i Modsætning til Forholdet i de to andre Riger — arveligt, og denne Kronens Arvelighed, der nøiagtigt var bestemt ved Lov og tillige dybt rodfæstet i Folkets Bevidsthed, fik en stor Betydning derved, at Rigets Stormænd ikke vare istand til at benytte Thronskifterne til gjennem Haandfæstninger at sætte Kongemagten Skranker, da Kronen udenvidere gik over til den nærmest Arveberettigede. Imidlertid uddannede der sig snart under Magnus Lagaböter og Erik Præstehader en ny Adel, der vel foreløbigt kun var en Slags Hof- eller Tjenesteadel, men i hvilken der dog laa en Spire til et nyt, fremtidigt Stormandsvælde. Den almindelige europæiske Udvikling og den nære Berøring med Sverige hjalp snart denne ringe Spire frem til et frodigt Væxtliv, og da 1319 Sverres Mandslinie uddøde med Hakon V, og Norge ved den da indtrædende Personalunion med Sverige kom i en livligere Forbindelse med dette Rige, udvikledes ogsaa her et Aristokrati, der udøvede sin Magt gjennem det af geistlige og verdslige Stormænd sammensatte Rigsraad. Norge var altsaa i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, men ad en Omvei, kommet til omtrent det samme Udviklingstrin som de andre nordiske Riger, og de norske Stormænd maatte altsaa i Almindelighed stille sig velvilligt

overfor de Unionsideer, som i Løbet af Aarhundredet fandt større og større Udbredelse blandt de danske og svenske Stormænd; thi den af disse paatænkte Forbindelse var jo netop beregnet paa en fyldigere Udvikling i aristokratisk Retning.

Det er allerede tidligere berørt, at der ikke i Middelalderen fandtes nogen Nationalitetsbevægelse henimod en Sammenslutning af de indbyrdes beslægtede Folkestammer; men netop af denne Grund skulde man troe, at den særlige Nationalfølelse i hvert af de tre Riger maatte træde hindrende i Veien for Unionsbestræbelserne. Man skulde navnlig troe, at der maatte reise sig Betænkeligheder i denne Retning hos den verdslige Deel af Befolkningen; thi hvad Prælaterne angaaer, følte de sig i Middelalderen gjennemgaaende først og fremmest som Kirkens Sønner; men den hellige almindelige Kirke spurgte ikke om Nationalitet eller Landsgrændser, dens Sprog var Latinen, og dens Tjenere dannede en Slags international Corporation, hvis første Formaal var Pavens og Kirkens Magtudvikling. Hvad de verdslige Stormænd angaaer, vil der næppe i og for sig, naar man tager Hensyn til Middelalderens hele Tankegang, være noget Overraskende i, at de, drevne af Begjærlighed efter at forfølge deres Standsinteresser, kunde lade Nationalitetsfølelsen træde tilbage, og enhver Betænkelighed vil under alle Omstændigheder svinde bort, naar man seer, at hele den nationale Udvikling i Norden netop var gunstig for Unionen. Eenheden i hvert af de tre Riger for sig var allerede befæstet, og Adskillelsen mellem de enkelte Landsdele var saagodt som udjævnet, hvilket for Norges og Sveriges Vedkommende fik sit Udtryk ved de almindelige Landslove, som Magnus Lagaböter og Magnus Smek gav disse Riger. Danmark, som i det 14de Aarhundrede havde været splittet ad i Stumper og Stykker, samledes atter til Eenhed under Valdemar Atterdags kloge Styrelse. Imidlertid var man dog i intet af Rigerne kommet saa vidt i Eenhedsudviklingen, at der havde reist sig nogen egentlig, særlig dansk, norsk

eller svensk Nationalbevidsthed, som kunde træde hindrende op mod en Forbindelse af de tre Riger. Udviklingen var paa et Overgangsstadium, saa at, som en svensk Forfatter har udtrykt sig, «Provindsialismen vel var brudt; men endnu var Patriotismen ikke fremgaaet heraf». Ligesaa lidt som altsaa Unionen kan siges at have sit Udspring fra en dyb Trang til en Sammenslutning af de beslægtede Nationaliteter, ligesaa lidt traadte paa den anden Side de tre Rigers særlige Nationalitet frem som dens Modstander.

Sproget var saagodt som det samme for Sveriges og Danmarks Vedkommende, og i Norge, hvor saavel Sproget som Samfundsforholdene havde været noget afvigende, udvikledes disse just i Løbet af det 14de Aarhundrede i Overeensstemmelse med Naborigernes. Den nærmeste Grund hertil var det gjentagne Personalunionsforhold, hvori Norge kom til at staae først til Sverige og senere til Danmark, og hvorved en livligere og inderligere Vexelvirkning mellem Nabofolkene nødvendigviis maatte frembringes. Dette medførte atter et større indbyrdes Kjendskab til Naborigernes politiske og sociale Forhold og opvakte en vis gjensidig Interesse. Medens saaledes Rigernes indre Forhold paa mange Maader begunstigede Unionstanken, medførte de vexlende politiske Forhold, at Grændserne mellem Rigerne saa at sige udslettedes, idet Grændseprovindserne vaklede mellem Nabolandene og snart sluttede sig til den ene snart til den anden Side. Saaledes havde Vermland, Dalsland og Dele af Vestergötland allerede 18 Aar før Slaget ved Falköping sluttet sig til Norge, og i henved 30 Aar anerkjendte de skaanske Provindser Magnus Smek som Konge.

Paa denne Maade havde altsaa hele den indre Udvikling banet Veien for Forbindelsen mellem de tre Riger, og naar derefter Blikket fæstes paa Nordens ydre Forhold, vil man ogsaa her finde en lignende for Unionen gunstig Udvikling, som i Forbindelse med hiin frembragte en Situation, som,

greben i det rette Øieblik af en Situationen voxen Personlighed, affødte Kalmarunionen.

Det 14de Aarhundrede indlededes i Sverige med en heftig og forbittret Kamp mellem Magnus Ladulaas's tre Sønner: den svage, men tillige grusomme og hævngjerrige Kong Birger og hans to Brødre, Hertugerne Erik og Valdemar. Baade Norge og Danmark blandede sig i denne uhyggelige Broderstrid, der flere Gange dæmpedes for derpaa igjen at blusse endnu heftigere op, indtil endelig Fredsmødet i Helsingborg (1310) tredeelte Sverige mellem Brødrene. 1312 ægtede Hertug Erik Kong Hakon V's unge Datter Ingeborg og indgik derved en Forbindelse, som fik stor Betydning for Nordens Fremtid; thi 1316 fødte Ingeborg en Søn, Magnus, der allerede som et Treaarsbarn blev den første Unionskonge i Norden. Hertug Erik var baade en talentfuld og en ærgjerrig Fyrste, og hans uroligt higende Sjæl synes efter Sønnens Fødsel at have fattet dristige og høit flyvende Planer, der ikke gik ud paa noget Mindre end en Forening af alle tre skandinaviske Riger. Han bliver derved for os en særdeles interessant Personlighed, idet han aabner Rækken af de fremragende Mænd, som i Løbet af Aarhundredet arbeidede paa Unionsværket. Hertug Eriks hele Stilling begunstigede hans Planer; thi han beherskede Vermland, Dalsland og Vestergötland og havde desuden Kongselv som et norsk og Nørrehalland som et dansk Lehn, saa at hans Besiddelser altsaa udgjorde en sammenhængende Strækning paa Grændsen mellem alle tre Riger. Denne gunstige Beliggenhed gjorde ham det muligt at gjøre sin Indflydelse gjældende i hvilket Rige, han ønskede. I Sverige var han uden Sammenligning den meest indflydelsesrige blandt Brødrene; thi Hertug Valdemar gik stedse i sin kraftigere Broders Ledebaand, og Kong Birger var ligefrem Gjenstand for sine Undersaatters Had og Foragt.

Eriks Giftermaal med Ingeborg og en Søns Fødsel sikkrede ham stor Indflydelse ogsaa i Norge; thi naar Hakon V døde, vilde den unge Magnus Erikssøn være den nærmeste Arving, da Kong Hakon ingen Sønner havde. For at sikkre Dattersønnen Thronen havde Kong Hakon ladet foretage nogle Forandringer ved den ældre, af Magnus Lagaböter udgivne Arvefølgelov, som benegtede Qvindeliniens Arveret; men da han af egen Erfaring kjendte Hertug Eriks heftige og tøilesløse Sind, havde han samtidigt bestemt, at en Formynderregjering paa tolv Medlemmer midlertidigt skulde styre Riget efter hans Død. Imidlertid er det dog klart, at trods dette vilde utallige Veie til Magt og Indflydelse under slige Omstændigheder aabne sig for den umyndige Konges Fader, navnlig naar denne var en saa ærgjerrig og herskelysten Herre som Hertug Erik.

Imidlertid gjordes der, som bekjendt, snart en brat Ende paa Hertug Eriks Fremtidsplaner, da Kong Birger ved det berygtede «Nyköpings Gjæstebud» (1317) lod sine to Brødre fængsle. Begge Hertugerne døde Aaret efter i deres Fangenskab som Følge af den haarde Behandling, der blev dem tildeel; men deres Parti reiste Oprørsfanen overalt i Sverige, op paa en Herredag i Skara (1318) valgtes Mads Kettilmundsson til Rigets Høvedsmand, medens Birger selv maatte flygte til Danmark. Da nu Efterretningen om Kong Hakons Død (8de Mai 1319) kom til Sverige, efterlod Hertuginden sin Søn i Sverige under Rigshøvedsmandens Beskyttelse, hvem det paalagdes at sikkre den unge Junkers Valg til Konge i Sverige, medens hun selv ufortøvet drog til Norge, ledsaget af syv Befuldmægtigede fra det svenske Rigsraad. Et Møde af de norske Stormænd indvarsledes til St. Hansdag i Oslo, og ved dette Møde, der holdtes i Bispegaarden i Oslo fra den 24de til den 28de Juni, vedtog det norske Rigsraad i Forbindelse med de syv svenske Udsendinge den første nordiske Unionsact, hvis Hovedbestemmelser vare følgende. Svenskerne skulde før den 8de August tage Magnus Erikssøn til Konge,

og inden samme Tid skulde den unge Konge være tilstede paa Rigsgrændsen i Lödöse, hvor da norske Udsendinge skulde modtage ham og føre ham ind i Norge. Kongen skulde skifteviis opholde sig lige længe i hvert Rige; men paa Reiserne til og fra Rigerne skulde Ingen være forpligtet til at ledsage ham længere end til Rigsgrændsen, medens dog paa den anden Side enhver Normand havde Lov til, naar han selv ønskede det, ogsaa at tjene Kongen i Sverige. Begge Riger skulde gjensidigt understøtte hverandre med lige store Hærmasser, og Anvendelsen af Landets Midler skulde underkastes Hertugindens og Rigsraadets Myndighed.

Ved denne sidste Bestemmelse afveg man fra Kong Hakons Anordninger, ifølge hvilke hele Myndigheden var lagt i det midlertidige Tolvmandsraads Hænder, og man betroede derved tillige Hertuginden en Indflydelse paa Landets Pengemidler og viste hende en Tillid, som denne Qvinde ingenlunde synes at have fortjent. Forøvrigt havde man søgt i Unionsacten at holde Alt ude, som kunde blot antyde en nøiere Tilnærmelse mellem de to Lande, saa at hele Forbindelsen indskrænkedes til en Personalunion med et dertil knyttet Forsvarsforbund.

Fra Oslo drog Hertuginden til Lödöse, hvor hun oppebiede Sønnens Ankomst og Udfaldet af et til Upsala indstævnet Allsherjarthing (Fællesthinget for hele Riget), som afholdtes i Begyndelsen af Juli, og hvor Udsendinge fra alle fire Stænder mødte. Her fremtraadte Mads Kettilmundsson, som der fortælles, med Mugnus Erikssøn paa Armen, og idet han mindede den forsamlede Mængde om Kong Birgers grumme Daad mod sine Brødre samt om disses store Dyder, opfordrede han til at tage Junker Magnus til Konge og endte sin Tale med at ønske den unge tilkommende Konge et langt Liv og en lykkelig Regjering, hvortil der lød et kraftigt Amen fra «Hoffmän, Bönder och alla sammen». Strax efter Hyldningen sendtes den unge Konge, til Lödöse ledsaget af Mads Kettilmundsson; han afhentedes der af nogle norske Herrer,

og henimod Slutningen af August toges han høitideligt til Konge i Norge paa Haugathinget. Den unge Magnus Erikssøn, som snart var den eneste tilbagelevende Ætling af Folkungestammen, idet Kong Birger døde 1321, og Formynderregjeringen allerede Aaret iforveien havde ladet Birgers Søn, den uskyldige Prinds Magnus, henrette, blev saaledes Nordens første Unionskonge. Den herved knyttede Forbindelse kan vistnok med Rette nærmest betegnes som en Frugt af tilfældigt sammenstødende Hændelser; men den faaer i sin senere Udvikling en meget stor Betydning som et Led i den Kjæde af Begivenheder, der ledede til Kalmarunionen, og maa derfor ikke oversees, hvor der er Tale om dennes historiske Udvikling.

Frugten af de Unionsplaner, som Hertug Erik havde udkastet, syntes snart endnu fuldstændigere at skulle tilfalde Sønnen; thi 1332 tilbøde Skaaningerne og Blekingboerne, der som de første blandt Danmarks under Tydskernes Aag kuede Indbyggere havde reist sig mod de fremmede Voldsmænd, Kong Magnus Herredømmet over deres Provindser. Denne tog mod Tilbuddet, og Grev Johan gik ind paa en Afstaaelse af disse Lande mod en Erstatning af 34,000 Mark Sølv. Magnus Erikssøn eller, som han i Almindelighed kaldes, Magnus Smek kastede i sin Lyst efter yderligere at forfølge de fra Faderen nedarvede Unionsplaner sine Øine paa de danske Besiddelser Vest for Sundet; men deels var det saare langt fra, at Magnus Smek var den rette Mand til at løse en saa stor Opgave, og deels krydsedes ogsaa hans mulige Planer af den ligesaa snilde som kraftige Valdemar Atterdag, der 1340 til Danmarks Held besteg vort Fædrelands Throne. Da Kong Valdemars Stilling imidlertid endnu var saare usikker, ansaae han det for klogest i Øieblikket at give efter for Magnus Smek og erkjendte derfor 1341 ikke blot dennes Besiddelsesret til Skaane og Blekingen, men afstod ham ogsaa Sønderhalland mod en Erstatning af 8,000 Mark, saa at Magnus Smek

altsaa beherskede hele den skandinaviske Halvø fra Nordkap til Falsterbo.

Ikke længe efter begyndte imidlertid Unionsthronen at vakle under Magnus Smeks Fødder, og navnlig vare Normændene i mange Henseender misfornøiede. Kongen opholdt sig meest i Sverige, og under hans Fraværelse gik Norges hele Regjeringsmaskineri saa at sige istaa, hvad der var en naturlig Følge af dette Lands Statsforfatning, som i mange Henseender var knyttet til Kongens personlige Tilstedeværelse. Allerede 1343 maatte derfor Magnus Smek paa et Raadsmøde i Varberg give efter for Normændenes Fordringer om Rigernes Adskillelse, idet man bestemte, at Kongens yngste Søn, Junker Hakon, skulde være Norges Konge, dog saaledes at Faderen styrede Riget, til den unge Konge blev myndig, hvilket vilde skee 1355. I dette Aar indtraadte der altsaa en Opløsning af Unionen mellem Sverige og Norge; men da Magnus Smeks slette og uheldige Styrelse havde vakt megen Uvillie i Sverige, besluttede det svenske Rigsraad sig 1362 til at anmode Kong Hakon om ogsaa at overtage Sveriges Styrelse, og saaledes var atter Personalunionen mellem Rigerne gjenoprettet. Da Hakon imidlertid mod Rigsraadets Ønske tog sin Fader til Medregent, og da de to Konger i mange Retninger lode sig lede af den statskloge Valdemar Atterdag, med hvis Datter Margrete Kong Hakon feirede sit Bryllup i April 1363, skjøndt Rigsraadet havde udseet den holsteenske Prindsesse Elisabeth til hans Brud, saa tilbøde de misfornøiede svenske Herrer Hertug Albrecht den Yngre af Mecklenburg den svenske Krone. Albrecht ankom ogsaa henimod Slutningen af Aaret 1363 til Sverige og hyldedes i Begyndelsen af det følgende Aar paa Morastenen som Sveriges Konge.

Det vil her være paa sin Plads med nogle Ord at omtale det mecklenburgske Fyrstehuus og dets Indblanding i Nordens Anliggender. Kong Albrechts Fader, Albrecht den Ældre, var 1336 bleven gift med en Søster af Magnus Smek,

og støttet til denne Familieforbindelse med Folkungestammen havde han vidst efterhaanden at skaffe sig en betydelig Indflydelse paa Sveriges Anliggender. Han var en snedig og rænkefuld Fyrste, hvis hele Higen gik ud paa ved alle Midler, baade hæderlige og uhæderlige, at skaffe sin Slægt Indgang i Norden, og han havde derfor ogsaa bragt et Ægteskab istand mellem sin ældste Søn Henrik og Valdemar Atterdags Datter Ingeborg. Det Maal, han med rastløs Ihærdighed og samvittighedsløs Statskløgt arbeidede hen imod, var Erhvervelsen af Sveriges og Danmarks Kroner for det mecklenburgske Fyrstehuus; men imidlertid var og blev hans Indflydelse i Danmark kun ringe, da Valdemar Atterdag var en altfor snu og dreven Statsmand til at lade sig overliste. Derimod var der i Sverige en rig Mark for Hertug Albrechts Rænkespil; thi den svage og lidet kløgtige Magnus Smek lod sig fuldstændigt lede af sin snue Svoger, til hvem han havde fattet stor Tillid, og Hertugen sørgede stedse for at benytte de indviklede politiske Forhold i sin egen Interesse. I en Række af Aar var han saaledes Magnus Smeks altformaaende Raadgiver, medens han samtidigt stod bagved de idelige Oprør, der foruroligede denne Konges Regjering. Han spillede saaledes et høit og forargeligt Dobbeltspil, men da han var for snu til at vove Foden længere frem, end han atter kunde trække den tilbage, var han dog stedse den Vindende, medens Magnus Smek tilsidst tabte sin Krone. Medens Kong Magnus saaledes den ene Gang efter den anden lod sig bedrage af sin snedige Svoger, trak han tillige stedse det korteste Straa overfor sin kløgtige Nabo Kong Valdemar Atterdag, som næppe følte sig nogenlunde fast i Sædet, før han erhvervede ikke blot de tabte skaanske Provindser tilbage, men ogsaa erobrede Gulland og Øland fra Sverige og i længere Tid holdt Dele af Smaaland og Vestergötland besatte med danske Tropper. Hertug Albrecht, «Sveriges onde Aand» i dette Tidsrum, opnaaede tilsidst at see den Misfornøielsens- og Oprørssæd, som han med saa stor Iver havde udstrøet, voxe frodigt til, og i

Aaret 1363 høstede han endelig Frugten af sin Gjerning; thi da tilbøde de misfornøiede svenske Stormænd hans yngre Søn Albrecht Sveriges Krone. Største Delen af Sverige anerkjendte ogsaa Albrecht som Konge; men der var et stort Parti i Landet, som ikke vilde anerkjende den fremmede Fyrste, og man bør tillige lægge Mærke til, at den vestlige Deel af Riget, Dalsland, Vermland og største Delen af Vestergötland, sluttede sig til Norge og den indfødte Kongestamme mod Mecklenburgerne. Landet og Folket spaltede sig altsaa i to Partier, og i syv Aar rasede Borgerkrigen.

Hvis det med Magnus Smeks Regjering misfornøiede Parti havde haabet at faae en bedre og kraftigere Styrelse under det mecklenburgske Huus, saae det snart sine Forhaabninger skuffede. Navnlig opstod der snart Misfornøielse over det sig stedse mere og mere bredende Tydskeri; thi Tydskerne trængte sig under Kongens Beskyttelse frem overalt, det tydske Ridderskab erhvervede sig Rigets Lehn og opførte efter tydsk Skik befæstede Borge, hvorfra det kuede den omkringboende Almue. Imidlertid gjorde dog Tydskernes Overgreb den Nytte, at det vækkede den endnu slumrende Nationalfølelse. I Aaret 1371 udbrød der saaledes Opstand blandt Bønderne nordfor de store Skove og Søer, og de udstedte i den Anledning et Opraab til deres Standsfæller søndenskovs (sydfor Kolmorden og Tiveden), hvoraf man erfarer, at Grunden til Reisningen var Forbittrelsen over Tydskeriets Overmagt. Heri kaldes Albrecht en «ret Meeneder», medens Kong Magnus betegnes som «ærlige og gode Herre». Denne Opstand dæmpedes kun derved, at Adelsmændene af det nationale Parti i det afgjørende Øieblik satte deres Standsinteresser høiere end Rigets almindelige Velfærd, idet de i August 1371 sluttede Fred med Kong Albrecht, da denne tilbød Forlig paa Betingelser, der endnu yderligere forøgede Adelens Magt. Albrecht anerkjendtes ved dette Forlig som Konge; men hele Landets Styrelse overlodes til et af Biskopperne og tolv Adelsmænd sammensat Rigsraad, der ved

indtrædende Dødsfald selv skulde vælge sine nye Medlemmer, og for første Gang i Sveriges Historie bindes Kongens Hænder ved en særskildt «konungaförsäkran» eller Haandfæstning.

Hakon VI og Magnus Smek maatte, da de saae sig forladte af deres Parti, gaae ind paa Freden, og herved opløstes endelig Unionen mellem Sverige og Norge fuldstændigt. Skjøndt den i Virkeligheden kun havde været en reen Personalunion, havde den dog bevirket en livligere politisk og social Vexelvirkning mellem Rigerne, og endnu efter 1371 vedbleve de tidligere omtalte vestlige Provindser at slutte sig til Norge lige indtil Kalmarunionen, og deres Forbindelse med dette Rige fik efterhaanden et Slags statsretligt Grundlag, idet Frelsemænd fra disse Landsdele optoges som faste Medlemmer af det norske Rigsraad. Forøvrigt har man ogsaa fra denne Tid Exempler paa, at andre Svenskere have indtaget høie Stillinger i Norge; thi baade Kantsleren Henrik Henrikssøn og Vicekantsleren Vinalde Henrikssøn vare fødte i Sverige.

Vi have allerede seet, hvorledes Kong Albrechts i tydsk Aand førte Regjering havde bragt Hadet mod Tydskerne til at blusse op hos en Deel af Sveriges Befolkning, og i Virkeligheden var de nordiske Landes Stilling paa denne Tid saa truet fra Nordtydsklands Side, at hos Alle, hvis Syn ikke var altfor omtaaget af egoistiske Formaals Opnaaelse, Frygten for den fælles Fare maatte vækkes og samtidigt Tilbøieligheden til en Sammenslutning. Hvorledes det mecklenburgske Huus havde blandet sig i Sveriges Anliggender og tilsidst fordrevet den indfødte Kongeæt, er allerede omtalt, og det er noksom bekjendt, at de holsteenske Grever i det ulykkelige Tidsrum af Danmarks Historie, som gik umiddelbart forud for Valdemar Atterdags Thronbestigelse, havde skaltet og valtet med de danske Landsdele efter eget Godtbefindende. Medens disse to Fyrstehuse, ledede af en rovlysten og ærgjerrig Familiepolitik, blandede sig i Nordens Anliggender, havde Hansestæderne, drevne frem af deres begjærlige Kræmmer-

politik, fæstet deres Øine paa Norden og boret sig ind i alle Handelsforhold, saa at de nordiske Lande befandt sig i en økonomisk Umyndighedstilstand overfor deres mægtige hanseatiske Formyndere. I Stæderne dannede de tydske Handelsagenter den rigeste og meest formaaende Deel af Befolkningen, og Alt blev priisgivet til den største Nød og Forvirring, naar Hansestæderne under Krigsforhold lod Skibsfarten standse og derved unddroge Rigerne de nødvendige Tilførsler. En anden nordtydsk Magt, der ogsaa paa denne Tid spillede en stor Rolle for Nordens Vedkommende, var den tydske Ridderorden, som dengang netop stod paa Høidepunktet af sin Udvikling og ligefrem var en af Nordeuropas Stormagter. Ordenens Besiddelser strakte sig fra Oderen til Narva, og de saakaldte preussiske Hansestæder, der dannede en særegen Conføderation indenfor Hanseforbundet, stode under den tydske Stormesters Beskyttelse. At under slige Omstændigheder et Forbund mellem Hansestæderne, Holstenerne og Mecklenburgerne maatte være i høi Grad faretuende for Nordens Existents, er indlysende, og da et saadant Forbund, rettet navnlig mod Danmark, virkelig kom istand 1368, vilde det ogsaa have været ude med dette Rige, hvis ikke Hansestæderne allerede 1370 havde sluttet Fred, hvorved de sprængte Forbundet. Kjøbmændene lode sig herved lede af deres sædvanlige Kræmmerpolitik, idet de vare kortsynede nok til at foretrække øieblikkelige materielle Begunstigelser for fremtidige maaskee større, men muligviis ogsaa usikkre Fordele. Rigtignok maatte Danmark ydmyge sig dybt for Hansestæderne ved Fredsslutningen 1370 — saa dybt, at man endog maatte give dem Stemme ved fremtidige Kongevalg, foruden at de skaanske Stæder overlodes dem paa 15 Aar, og der indrømmedes dem nye Handelsprivilegier; men Danmarks Tilværelse som Stat blev dog herved foreløbigt opretholdt.

Under saadanne Forhold som de her antydede vil man let indsee, at Nordens Stilling overfor Nordtydskland ogsaa indtager en Plads mellem de Momenter, som i Løbet af det

14de Aarhundrede maatte lede Folkenes Tanker og Ønsker henimod en Sammenslutning af de tre nordiske Riger, for at man, stærk ved Enigheden, kunde afværge den sydfra hele Norden truende Fare.

Den 24de October 1375 døde Kong Valdemar Atterdag paa Gurre Slot, og med ham uddøde Mandslinien af den fra Svend Estridssøn nedstammende Kongeæt. Et lignende Tilfælde var nu indtraadt som 1319 i Norge, da Sverres Mandslinie uddøde med Kong Hakon Magnussøn; thi i begge Tilfælde havde de to Konger efterladt sig qvindelige Arvinger, og ligesom Ingeborg Hakonsdatter havde været gift ind i Fulkungestammen saaledes ogsaa Margrete; ved begge Leiligheder var den, der stod Thronen nærmest, et umyndigt Drengebarn, og ligesom dengang ledede den gamle Kongestammes Uddøen til Folkungeættens Omplantning paa en ny Jordbund og en dermed følgende Union mellem to af Nordens Riger. Men der var dog en væsentlig Ulighed; thi Kong Valdemar havde efterladt sig to ægtefødte Døttre, af hvilke den ældste, Ingeborg, i sit Ægteskab med Henrik af Mecklenburg, Broderen til den svenske Konge, havde født Sønnen Albrecht, medens den yngste Datters, Margretes, Ægteskab med Kong Hakon syntes at spaae Folkungestammens fremtidige Blomstren, idet Oluf Hakonssøn saae Dagens Lys i Oslo den 1ste December 1370. Der var altsaa to Dattersønner efter Kong Valdemar, og en Strid mellem de to Kronprætendenter var at forudsee. Hertug Albrecht, der havde faaet sin ene Søn anbragt paa Sveriges Throne, havde ikke derfor glemt saa godt som muligt at sikkre sin Slægt ogsaa Danmarks Besiddelse, og han havde derfor allerede 1371 ved et Forlig med Valdemar Atterdag faaet udvirket dennes Samtykke til, at Ingeborgs Søn besteg Thronen efter Valdemars Død — forudsat, at Valdemar ingen Søn efterlod sig. Dette Løfte fra

Kongens Side havde imidlertid ikke Stort at sige; thi Valgretten laa i det danske Folks egne Hænder, hvad Hertug Albrecht naturligviis meget vel vidste, hvorfor han ogsaa til yderligere Sikkerhed havde udvirket hos Keiser Carl IV en Garanti for Sønnesønnens Ret til Danmarks Krone. Thronfølgespørgsmaalet var desværre end yderligere bleven forviklet ved den Hansestæderne 1370 indrømmede Ret til at have en afgjørende Stemme med ved Kongevalget.

Hansestæderne holdt ogsaa et Par Hansedage i denne Anledning; men trods de mecklenburgske Herrers Ivrighed og Keiser Carls truende Paamindelser indtoge de dog foreløbigt en reent afventende Holdning. Mecklenburgerne udfoldede imidlertid en stor Virksomhed og søgte at tvinge deres Sag igjennem. Hertug Albrecht lod saaledes Sønnesønnen strax antage Titel af «Konge af Danmark», hvorved han krænkede de danske Stænders frie Valgret, og i Januar 1376 afsluttede han et formeligt Krigsforbund med de holsteenske Grever, hvem han lovede hele Sønderjylland som arveligt Lehn og desuden en Sum Penge, naar hans Sønnesøn ved deres Hjælp var bleven Konge i Danmark. Ogsaa Kong Albrecht var Deeltager i Forbundet og antydede sin Families Ret til Danmark ved at optage det danske Vaaben i sit Skjold. I selve Danmark havde desuden Mecklenburgerne et ikke ringe Parti for sig, hvilket navnlig var kommet tilorde paa den kort efter Valdemars Død sammenkaldte Rigsdag i Odense; men de tabte atter saagodt som fuldstændigt dette Parti ved deres hensynsløse Optræden.

Det er klart, at hvis Mecklenburgerne dengang havde seiret i Thronstriden, vilde Tydskernes Overmagt i Norden have været afgjort; men heldigviis traf de i Dronning Margrete en Modstander, der ikke blot havde Mod til at tage Kampen op med dem, men ogsaa Dygtighed til at gaae seirrigt ud af den. Hun var ligesaa klog og handlekraftig som Faderen; men Klogskaben viste sig ikke hos hende, som saa ofte hos Kong Valdemar, i en rænkefuld Statskunst, ligesom

Kraften aldrig udartede til brutal Hensynsløshed. Hun havde desuden en Egenskab, som Faderen savnede, den at kunne vinde Hjerter ved en naturlig og venlig Optræden. Paa Grund af sin store Menneskekundskab var hun i Besiddelse af en sjelden Gave til at omgaaes Alle, det være sig den fattigste Almuesmand eller den meest stolte og ubændige Adelsmand, og for hendes paa een Gang faste og milde Greb bøiede Alle sig. Maaskee kom ogsaa her hendes Kjøn hende tilgode. Ingen kjendte desuden som hun de tre Landes forskjellige Forhold eller Folkenes Eiendommeligheder. Hendes Fødsel var dansk; men hendes Ophold fra det tolvte Aar i Norge ved den svenskfødte Kong Hakons Hof havde ligesom opdraget hende til at være Herskerinde over hele Norden.

Hun skulde nu efter Faderens Død aflægge det første Beviis paa sin Statsklogskab, og Opgaven var ingenlunde let. Hendes hele Optræden stod i skarp Modsætning til Mecklenburgernes. Ved rige Gaver til Kirker og Klostre, ved Mildhed mod Alle, ved kun at lade Sønnen optræde som «Junker» Oluf, medens hun selv skrev sig Dronning til Norge og Sverige, men for Danmarks Vedkommende kun undertegnede sig: «Kong Valdemars Datter og Arving til hans mindeværdige Eftermæle», vandt hun snart saagodt som Alles Hjerter. Efter at Jyderne i Marts 1376 paa Viborgthing havde hyldet den unge Oluf, toge Rigsstænderne ham til Danmarks Konge paa et Dannehof i Slagelse den 3die Mai 1376, hvor hans Forældre paa hans Vegne underskreve Haandfæstningen.

Det var saaledes afgjort, at der vilde indtræde en Personalunion mellem Danmark og Norge, hvis Oluf overlevede sin Fader. Kong Hakon begav sig strax efter Dannehoffet tilbage til Norge, medens Margrete vedblev at opholde sig i Danmark og styre dette Riges Anliggender i Sønnens Mindreaarighed. Allerede 1376 sluttede hun Fred med Hansestæderne, som godkjendte Olufs Kongevalg, og saaledes sikkret fra denne Side afventede hun Mecklenburgernes og de holsteenske Grevers videre Foretagender. Krigen med disse to

Fyrstehuse vedblev, afbrudt ved kortere eller længere Vaabenstilstande, i den nærmest følgende Periode, men uden at kunne rokke Margrete i hendes Foretagender, navnlig efter at den gamle Hertug Albrechts Død 1379 havde befriet hende for hendes farligste Fjende.

Kong Hakons Død, som indtraf engang i Eftersommeren 1380 (Tidspunktet vides ikke bestemt) lod Personalunionen mellem Danmark og Norge indtræde. Det kunde synes, at en saadan Union af reent geografiske Forhold maatte være besværligere end en Forbindelse mellem Norge og Sverige, som i deres hele Længdeudstrækning berøre hinanden; men man bør dog i den Henseende erindre, at Skaane, Halland og Blekingen dengang hørte til Danmark, medens Bohuuslehn var en norsk Besiddelse. I Nærheden af Götaelvens Udløb nærmede altsaa de to Riger sig stærkt til hinanden; thi Vestergötland strakte sig kun med en smal Flig ned paa den østlige Side af Götaelvens Udløb, og denne Landstrimmel, hvor den stærke Fæstning Elfsborg var anlagt, dannede en kun faa Mile bred Adskillelse mellem Danmark og Norge. Men paa denne Tid havde tilmed en ikke ringe Deel af det vestlige Sverige sluttet sig til Norge, ligesom danske Befalingsmænd indehavde Slottene i det sydlige Vestergötland og en Deel af Smaaland, saa at Unionsgrændsen mod Sverige maa tænkes et godt Stykke længere mod Øst.

Ved Efterretningen om sin Huusbonds Død begav Margrete sig strax til Norge, og ved foreløbige Raadslagninger mellem hende og Raadet bestemtes der, at Regjeringen i Norge skulde føres af Dronningen; men under hendes Ophold i Danmark skulde Drosten og Kantsleren styre Riget og disponere over Rigets Segl, hvorved man undgik den store Ulempe, som under den foregaaende Union med Sverige havde vakt saa megen Misfornøielse, den nemlig, at Rigets Styrelse under Kongens Fraværelse næsten fuldstændig standsede.

Først den 29de Juli 1381 hyldedes Oluf som Konge i Norge paa Ørething ved Nidaros, og til Drost udnævntes

Agmund Finssøn, medens Henrik Henrikssøn, Provst ved Mariekirken i Oslo, valgtes til Kantsler. Om der er oprettet nogen Unionsact ved denne Leilighed, vides ikke; men under alle Omstændigheder modtoges denne Union med langt større Tillid end den foregaaende. Deels havde de nordiske Folks Tilbøielighed til en Sammenslutning udviklet sig stærkt i Løbet af Aarhundredet — en Tilbøielighed, som det danske Folk udtrykkeligt havde viist ved i sin Tid at vælge Oluf til Konge, deels forstod Margrete at lede Alt til et lykkeligt Resultat; thi det er hende, som overalt «træder i Forgrunden som den, der oversaae og beherskede Forholdene, og hvis overlegne Aand ledede det Hele». Saaledes var nu denne Forbindelse knyttet, der først skulde opløses 433 Aar derefter».

At den unge Kong Olufs Død i Sommeren 1387 maatte være et haardt Slag for Dronning Margrete og alle Unionens Tilhængere, er umiddelbart indlysende; men at dette Dødsfald ikke forstyrrede hele Unionsværket, viser bedst, at Rigernes Forening ikke var en Frugt af Tilfældigheder, men havde en dybere og sikkrere Grund.

Efter Olufs Død var Hertug Albrecht, Margretes Søstersøn, den, som stod den danske Throne nærmest, og Manges Tanker droges ogsaa hen paa den unge mecklenburgske Fyrste. At Margrete nødigt saae et Medlem af det hende saa fjendtligsindede Dynasti som Konge i Danmark, er ganske naturligt; men da hun paa den anden Side i Øieblikket ikke kunde opstille nogen Kronprætendent, fandt hun det klogest foreløbigt at udskyde Thronfølgespørgsmaalet. Hun handlede baade med Kraft og Hurtighed. Allerede den 10de August, kun sex Dage efter, at Olufs Liig var bleven ført til Sorø, valgtes hun af Skaaningerne til «fuldmægtig Frue og Huusbonde» for det danske Rige, og man lovede da tillige ikke at ville tage nogen Konge mod hendes Villie. Slag i Slag foregik nu hendes Valg til Rigsforstanderske paa de øvrige Landsthing, sidst i Odense den 26de Oktober. Margrete kom saaledes til at indtage en meget gunstig Stilling; thi

hendes Valg havde ikke foregrebet Thronfølgespørgsmaalet, og paa den anden Side kunde hun anvende sin Indflydelse som Rigsforstanderske og den Indrømmelse, Stænderne selv havde gjort hende, til at lede Valget paa den, hun maatte udsee til vordende Konge i Danmark.

Imidlertid havde Margrete afsendt den norske Erkebiskop Vinalde, der netop paa Hjemveien fra Pavehoffet havde opholdt sig i Danmark, op til Norge for at berede Stemningen for hende, medens hun selv først seent paa Aaret kunde begive sig til dette Rige. I visse Henseender frembød Thronfølgespørgsmaalet i Norge langt større Vanskeligheder end i Danmark; thi Norge var, som oftere omtalt, et Arverige, der havde en udførlig Arvefølgelov, fra hvis Bestemmelser man ikke kunde afvige. I Januar og Februar 1388 samledes de norske Herrer til et Møde i Oslo for nærmere at drøfte Arvefølgespørgsmaalet. Margrete kunde selv aldeles ikke komme i Betragtning; thi den ældre, af Magnus Lagaböter udstedte Arvelov anerkjendte aldeles ikke Qvinders Arveret, hvad dog den senere af Hakon Magnussøn udfærdigede Arvelov gjorde, naar vedkommende qvindelige Kongsemne hørte til Kongeætten, hvilket Margrete jo imidlertid ikke gjorde. De nærmeste Arvinger ifølge Loven vare Hertug Albrecht af Mecklenburg og Kong Albrecht af Sverige, der nedstammede fra Ingeborg Hakonsdatter og Magnus Smeks Søster Euphemia; men man blev ved Forhandlingerne enig om, at disse to Herrer paa Grund af, at de og deres Frænder havde ført Krig mod Norge, havde deres Ret til Thronen forbrudt. De næste Arvinger efter Rækkefølgen vare Hakon Jonssøn, Erik Vratislavssøn — Søn af Margretes Søsterdatter Maria og Hertug Vratislav af Pommern, en Søstersøn altsaa af Hertug Albrecht af Mecklenburg — og Sigurd Hafthorssøn. Man gik nu frem paa en lignende Maade som i Danmark, idet man i Anerkjendelse af Margretes nære Stilling til de to sidste Konger og formedelst den «Gunst og gode Villie», man altid havde fundet hos hende, tog hende til Rigsfor-

standerske eller, som det kaldtes, til «hele Norges Riges mægtige Frue og rette Huusbonde», og denne Værdighed overdrog man hende paa Livstid.

Vi have i denne det norske Rigsraads Beslutning et maaskee endnu større Beviis paa den store Tillid, Margrete nød, end i Udnævnelsen til Danmarks Rigsforstanderske, idet man i Danmark kun havde afveget fra Skik og Brug, ligesom man ogsaa kun havde gjort hende til Regentinde, indtil en ny Konge med hendes Samtykke var valgt, medens man i Norge ligefrem havde gjort Brud paa Loven ved hendes Udnævnelse. Imidlertid var det dog nødvendigt, at Norge snarest muligt maatte have en Konge, og Margrete havde allerede gjort sit Valg, idet hun hertil havde udseet sin Søsterdattersøn, den førnævnte Erik af Pommern. Ogsaa i denne Henseende fik Margrete sin Villie sat igjennem; thi allerede i Februar erklærede de i Oslo forsamlede Herrer Erik for den nærmestberettigede Thronfølger, efter at Hakon Jonssøn, den Eneste, der havde Arveret forud for Erik, naar først Mecklenburgerne vare udelukkede, havde frasagt sig sin Arveret. Senere, da Dronning Margrete allerede havde sikkret sig ogsaa det tredie nordiske Rige, blev den unge Fyrste hentet fra sit Fædrehjem og fremstillet for Normændene paa et Møde i Helsingborg i Juni 1389, hvor de norske Herrer bekræftede hans Arveret og Margretes Værdighed som Rigsforstanderske, men dog med den Indskrænkning, at Erik skulde overtage Rigsstyrelsen, naar han var bleven myndig. Erik betroedes derpaa til Erkebiskop Vinalde, der drog med ham til Nidaros, hvor han paa lovmæssig Maade hyldedes som Konge paa Ørethinget i September 1389. Det var ganske rimeligt, at Margrete først lod Eriks Kongehylding foregaae i Norge, hvor han allerede var antaget til Thronfølger, skjøndt det paa dette Tidspunkt ikke kan have været nogen Hemmelighed i de to andre Riger, at hun havde udseet den unge, dengang kun syvaarige Fyrste til Konge ogsaa i Danmark

og Sverige; men Forbindelsen var endnu saa ung og lidet sikker, at hun var nødt til at gaae frem med stor Varsomhed.

Medens dette foregik i Danmark og Norge, havde Forholdene i Sverige imidlertid udviklet sig paa en for Margrete særdeles heldig Maade. Kong Albrecht havde i Begyndelsen af sin Regjering anbragt tydske Adelsmænd i alle høiere Embeder; men Haandfæstningen af 1371 havde gjort en Ende paa Tydskeriets Overmagt, saa at Tydskerne fra denne Tid vare indskrænkede til at udgjøre Kongens personlige Omgang. Efter at Albrechts Fader var død og Kongen saaledes berøvet denne kloge Raadgiver, blev han snart blot et Legetøi i Rigsraadets og Stormændenes Hænder, og naar han da imellem forsøgte paa at frigjøre sig fra denne Umyndighedstilstand, endte Sagen altid med nye Ydmygelser for ham, hvorved man endog har Exempler paa, at Kongen i offentlige Erklæringer maatte bede Raadet om Tilgivelse for sin Optræden. Kongens Had til Raadet voxede selvfølgeligt under slige Omstændigheder, og da Rigsraadet paa sin Side vidste, at Kongen vilde benytte enhver gunstig Leilighed til at sprænge de Lænker, som bandt ham, var Enigheden kun lidet betrygget trods de mange fredelige og bindende gjensidige Erklæringer. Folkets store Masse yndede ikke Kong Albrecht, men hang med Kjærlighed ved den gamle Kongestamme, som Opstanden 1371 viser. Under saadanne Omstændigheder begyndte snart Flere og Flere at henvende deres Tanker paa den unge Kong Oluf, og Unionsideerne fik større og større Udbredelse, da man saae, at de to andre Rigers Forening under den kloge Margretes Scepter medførte indre Ro og ydre Anseelse for Nabolandene. Mange af de svenske Stormænd satte sig snart i Forbindelse med Dronning Margrete og organiserede en livlig Agitation mod Kong Albrecht. I Spidsen for Unionspartiet stod navnlig Erik Kettilssøn Puke, tidligere Rigets Marsk. Han havde allerede 1371 været en af Hovedlederne for Oprøret mod Kong Albrecht og havde da ikke været smaalig nok til som Fleertallet af hans Stands-

fæller, at offre Rigets Velfærd for egoistiske Formaal. Den Mand, som paa denne Tid var den mægtigste i Sverige, var imidlertid Bo Jonssøn af Slægten Grip. Han hørte ingenlunde til Unionspartiet, men repræsenterede navnlig Rigsraadet og Stormændene lige overfor Kongemagten. I sin Tid havde han hørt til det med Magnus Smek misfornøiede Parti, som havde indkaldt Kong Albrecht, hos hvem han derfor ogsaa var bleven en høit betroet Mand, saa at han 1375 udnævntes til Drost. Hans Personlighed var ingenlunde elskværdig; thi han var herskesyg og voldsom, gridsk paa Gods og raa i sin hele Optræden. Som Exempel paa hans Raahed og Gjerrighed kan anføres, at han efter sin første Hustrues Død i Barselseng lod hendes Liig aabne for at erfare, om Fostret endnu var ilive, da han saa vilde hævde sin Arveret efter hende. Ikke engang Kirkens Hellighed kunde sætte en Grændse for hans Voldsomhed. Saaledes dræbte han engang ved selve Alteret i Graamunkekirken i Stockholm en Adelsmand, med hvem han var kommet i Strid, og saa lidt angrede han sin Gjerning, at han bemægtigede sig den Dræbtes Eiendomme og kun ligesom af Naade senere overlod hans rette Arvinger en ringe Deel deraf. Lidt efter lidt havde han samlet sig en umaadelig Mængde Gods og en uhyre Formue, og over sine Besiddelser regjerede han med en Konges Myndighed. I Spidsen for Rigsraadet tvang han stedse Kong Albrecht til Føielighed, naar han forsøgte at bryde de Lænker, hvormed Haandfæstningen og en Række senere Forpligtelser havde bundet ham. Mod Slutningen af sit Liv synes Bo Jonssøn at have nærmet sig noget til Unionspartiet og Dronning Margrete. Da Drosten saaledes 1384 opsatte sit Testamente, viste han ikke blot Kong Albrecht den Mistillid, at han ikke gjorde ham til Formynder for sin Enke og sine Børn, men blandt de ti Mænd, han udvalgte til Executorer af sit Testamente, træffe vi endog flere Tilhængere af Unionspartiet og navnlig da Unionens trofaste og varme Forkæmper, Erik Kettilssøn. Bo Jonssøn havde endog drevet

Forsigtigheden saa vidt, at han havde udnævnt Suppleanter for det Tilfælde, at nogle af Executorerne skulde døe, før hans Børn bleve myndige.

At denne Mands Død i Sommeren 1386 maatte give Kong Albrecht Haab om atter at vinde Noget af Kronens tabte Magt og Glands tilbage, er ganske naturligt; men Albrecht optraadte nu paa en saadan Maade overfor Executorerne, at Bo Jonssøns Død langt fra at skaffe ham Fordele tværtimod blev den første Oprindelse til en Reisning, som snart skulde berøve ham Kronen. Kongen overtog nemlig udenvidere Formynderskabet for Bo Jonssøns Enke og Børn, og der indtraadte derfor et fuldstændigt Brud mellem ham og Executorerne, som, støttende sig til det for hver Dag voxende Unionsparti, begyndte at tænke paa en directe Henvendelse til Dronning Margrete, da Kong Olufs Død frembragte en Standsning i disse Planer. Margrete, hvis Opmærksomhed var henvendt paa at sikkre sig Styrelsen i de to andre Riger, kunde for Øieblikket ikke beskjæftige sig med de svenske Anliggender; men hele Situationen var imidlertid saaledes, at det dog nu kun var et Tidsspørgsmaal, naar Margrete ogsaa kunde lægge det tredie nordiske Rige under sit Scepter. Allerede inden Udgangen af 1387 var Sverige i fuldt Oprør, og under Margretes Ophold i Norge i Vinteren 1387 til 1388 begyndte Underhandlingerne mellem hende og de misfornøiede svenske Stormænd. Margrete var imidlertid klog nok til foreløbigt at holde sig noget tilbage; hun vilde ikke plukke Frugten, før den var fuldmoden; thi naar de Misfornøiede i Sverige vare nødte til at bede hende følge deres Kald, saa kunde hun beherske Situationen og foreskrive Betingelserne. Den vigtigste Mellemmand ved Underhandlingerne var sandsynligviis den flere Gange nævnte Erik Kettilssøn Puke; men adskillige af de svenske Stormænd gik paa egen Haand over til Margrethe, før man endnu var bleven enig om de Betingelser, paa hvilke hun skulde overtage Sveriges Regjering. Saaledes erklærede allerede i Januar 1388

Algot Magnussøn Sture, en af Executionssuppleanterne, som paa Arvingernes Vegne bestyrede Slottene Oppensteen og Øresteen i Vestergötland, at han holdt disse Slotte til Dronning Margretes Haand.

Sin første Sammenkomst med Udsendinge fra de Misfornøiede havde Margrete i Marts 1388 paa Dalaborg ved Venern, hvor Erik Kettilssøn boede. Her indfandt sig to Ombud fra Executorerne, nemlig Birger Ulfssøn, en Søn af den navnkundige hellige Birgitte, og Sten Bengtssøn, Kong Albrechts Marsk. Desuden mødte der ogsaa to Udsendinge som Fuldmægtige for de svenske Stormænd, der havde sluttet sig til Executorerne. Disse fire Herrer erkjendte ved et i den Anledning udstedt Brev Dronning Margrete for Sveriges «fuldmægtige Frue og rette Huusbonde», lovede at oplade hende alle de Slotte, Bo Jonssøn havde besiddet, og at hjælpe hende til alle Kronens tidligere Besiddelser. De gik endog saa vidt i deres Eftergivenhed, at de forpligtede sig til — ligesom man Aaret forud havde gjort i Danmark — ikke at tage nogen Konge mod hendes Villie, medens hun kun til Gjengjæld lovede at holde og bevare de Rettigheder, som Folket havde erholdt, før Albrecht kom til Sverige, hvorved altsaa Haandfæstningen af 1371 annuleredes. Margrete kunde prise sin kloge Tilbageholdenhed; thi uden denne vare de stolte svenske Stormænd, som havde været vante til at foreskrive og ikke modtage Betingelser, næppe gaaede ind paa en saadan Overeenskomst. Hun overdrog nu de Mænd, som havde sat sig i Spidsen for Regjeringen, en Slags Fuldmagt til at handle i hendes Navn og udstedte offentlige Breve til de forskjellige Landskaber, hvori hun lovede dem Beskyttelse og bød dem lyde hine Mænd.

Margrete var saaledes traadt offentlig frem som Sveriges Regentinde; men Kong Albrecht synes ikke at have anseet Faren for saa stor, som den virkelig var. Han antog derimod ligesom paa Trods Titel af Norges og Danmarks Konge, og hans Forbittrelse mod Margrete gav sig Luft i de be-

kjendte Haansord og Øgenavne, hvormed han skal have betegnet hende. Imidlertid saae han dog snart, at i Sverige saa godt som Alle vendte ham Ryggen, og han drog derfor i Sommeren 1388 over til Mecklenburg for derfra at hente sig den nødvendige Understøttelse mod sine oprørske Undersaatter. Før sin Afreise tog han det Løfte af Indbyggerne i Stockholm, som for største Delen bestode af tydske Agenter for Hansestæderne og tydske Haandværkere, at de i Tilfælde af hans Død vilde tage hans Søn Erik til Konge. Han samlede en anseelig Hær i Tydskland og kom tilbage til Sverige i Begyndelsen af 1389, ledsaget af adskillige tydske Fyrster.

Imidlertid havde det misfornøiede Parti i Sverige samlet sine Stridskræfter under Anførsel af Erik Kettilssøn, medens Margrete havde ladet to Hære rykke ind i Sverige, af hvilke den mindre drog frem mellem Venern og Vettern for at beleire Axevall. Den større dansk-norske Hær, som anførtes af Iver Lykke og Henrik Paron, drog derimod først noget senere afsted og tog Retningen mod Jönköping. Før den imidlertid var naaet hertil, havde Kong Albrecht villet benytte Øieblikket og var ilet med sin Hær fra Kalmar over Jönköping til Axevall for at hæve Beleiringen af denne Fæstning; men i Ryggen paa ham forenede nu alle tre Rigers Hære sig ved Vetterns Sydspidse i Omegnen af Jönköping. Albrecht opgav derfor foreløbigt Axevall og rykkede atter mod Syd for at møde den fra Jönköping fremrykkende nordiske Hær, og ved Falköping kom det til en afgjørende Kamp den 24de Februar 1389. Om selve Stedet, hvor Slaget stod, ligesom om de Bevægelser, som Hærene foretog før Slaget, er der fremsat forskjellige Anskuelser; men saa Meget er vist, at Kong Albrecht tabte Slaget, og at han selv tilligemed sin Søn Erik og mange af de tydske Fyrster og Adelsmænd toges tilfange. Den fangne Konge tilligemed hans Søn stededes for Margrete paa Bohuus og førtes derfra til det faste Lindholm i Skaane, hvor de Begge foreløbigt holdtes i Fængsel. For første Gang havde i dette Slag det danske,

norske og svenske Banner vaiet ved hinandens Side i Kamp mod en fælles Fjende, og Resultatet heraf var Tydskernes Fordrivelse fra Norden. Hele Sverige faldt derfor i Margretes Magt efter denne Seir; kun Stockholm vedblev endnu at gjøre haardnakket Modstand, og Tydskerne befæstede her yderligere deres Magt ved et skjændigt Blodbad, det saakaldte «Käpplingemord», paa Svenskerne i Byen (Juni 1389).

I deres Harme over at have trukket det korteste Straa overfor det enige og samlede Norden grebe Mecklenburgerne til et sidste fortvivlet Middel, idet de aabnede deres Havne for Alle og Enhver, der agtede at feide paa de tre nordiske Riger. Østersøen var allerede ret vel forsynet med Sørøvere, og saavel disse som en stor Mængde andre Mennesker, der enten vare komne paa Kant med Loven eller lokkedes af Vindesyge, strømmede nu sammen til disse beskyttende Frihavne, hvorfra de under Navn af Vitaliebrødre begyndte et udbredt Sørøveri, som i en Aarrække anrettede forfærdelige Ulykker trindt om i de nordiske Farvande og tilgrændsende Kyster. De plyndrede saaledes de danske Byer Svendborg og Helsingborg, hærgede gjentagne Gange Bergen og gjorde Søfarten i den Grad usikker endog for de mægtige Hansestæder, at disse i tre Aar maatte ophøre med Sildefiskeriet ved de skaanske Kyster. Paa mange Steder ved Østersøen bemægtigede de sig faste Punkter, hvor de kunde søge Tilflugt, og hvorfra de kunde drive deres Uvæsen med saa megen desto større Virkning, som de nordiske Landes Søforsvar var i en meget slet Tilstand. Navnlig blev Visby i de følgende Aar en berygtet Fribytterrede, hvorfra det først efter lang Tid og med store Opoffrelser lykkedes at fordrive Vitalianerne. Det var egentlig først 1399, at Søfarten atter kunde gaae sin rolige Gang, efter at først danske og hanseatiske Flaader havde gjennemstreifet hele Østersøen i alle Retninger uden længere at finde noget Fribytterskib.

Denne Mecklenburgernes Optræden som Beskyttere af Vitaliebrødrenes Uvæsen var overordentligt slet beregnet; thi

skjøndt de unegteligt tilføiede de nordiske Riger et storartet materielt Tab, bragte de samtidigt Hansestæderne til at slutte sig til Margrete og stille sig velvilligt overfor Unionen, hvorved denne fik en ydre Fasthed, som den ellers maatte have savnet.

Efter Seiren ved Falköping udviklede Margrete en uhyre Virksomhed. Som allerede omtalt fik hun allerede i Løbet af Sommeren og Efteraaret Erik af Pommern antaget og hyldet til Konge i Norge, medens hun selv drog til Sverige, hvor hun opholdt sig hele dette Aar og en stor Deel af det følgende for at ordne dette Riges ved de langvarige Feider forstyrrede indre Anliggender. Hun havde blandt Andet i Efteraaret 1389 et Møde med Rigsraadet i Söderköping, hvor hun offentligt og høitideligt overtog Landets Styrelse, og ved samme Leilighed faaer man atter et af de talrige Beviser paa hendes store Evne til at kunne bøie Alt efter sine Ønsker, idet Rigsraadet gik ind paa en almindelig Skat, som skulde udredes af Alle, endog af Geistligheden og Adelen.

Det første store Skridt henimod en nærmere Sammenslutning af de tre Riger, som hver for sig havde anerkjendt Margrete som Rigsforstanderske, var Oprettelsen af et fælles Unionsparlament, der skulde dannes ved en Forening af alle tre Rigsraad, og som skulde afgjøre Rigernes Fællesanliggender. En Samvirken mellem Stormændene i de tre Riger var allerede forberedt gjennem den forudgaaende historiske Udvikling, og da Rigsraadet i hine Tider var den eneste lovlige Forsamling, var det ganske naturligt og tillige overeensstemmende med Stormændenes Interesser at danne den nye Fællesforsamling for hele Norden af Befuldmægtigede fra de tre Rigsraad.

At et saadant Unionsparlament har været virksomt paa det 1394 i Helsingborg afholdte, men mislykkede Fredsmøde mellem Norden og Mecklenburg, er muligt, men ikke beviisligt. Da man derimod det følgende Aar aabnede nye Fredsforhandlinger i Skanör og Falsterbo, mødte der Udsendinge

fra alle tre nordiske Rigsraad, og selve Fredstractaten, der udstedtes den 17de Juni 1395 paa Lindholm Slot udviser blandt Medforloverne tolv norske Rigsraader foruden en Mængde svenske og danske. Fredsbetingelserne vare iøvrigt følgende: Der skulde foreløbigt være Vaabenstilstand paa tre Aar, regnet fra Mikkelsdag, og i denne Tid skulde Kong Albrecht og hans Søn løslades af deres Fængsel. Før Vaabenstilstandens Udløb skulde der udbetales en Løsesum af 60,000 Mark Sølv, og hvis denne Sum ikke indbetaltes, skulde Kongen enten atter indfinde sig i sit Fængsel, eller ogsaa skulde Stockholm overgives til Margrete. Stæderne paatoge sig Garantien for Fredsbetingelsernes rigtige Opfyldelse mod at faae Stockholm i Forvaring under Vaabenstilstanden, og de forpligtede sig da til, naar de tre Aar vare omme, enten at udlevere Albrecht og hans Søn paa et af de fire Slotte: Kalmar, Vordingborg, Helsingborg og Nyborg — eller at betale Løsesummen eller endelig at overgive Stockholm til Margrete. Ogsaa Spørgsmaalet om de tre Rigers fremtidige Forhold synes at være kommet til Forhandling mellem de tilstedeværende Raadsherrer, og sandsynligviis have disse paa Forhaand lovet deres Samtykke til Erik af Pommerns Udnævnelse til Konge. Idetmindste optoges den Bestemmelse i Fredstractaten, at, om Dronning Margrete døde før Vaabenstilstandens Udløb, skulde Stockholm overgives til Kongen af Norge.

Saaledes fik disse Fredsmøder, som egentlig vare indvarslede for at afgjøre Nordens ydre Anliggender, en ganske særdeles Betydning ogsaa for Unionsrigernes indre Historie; thi Unionen anerkjendtes herved som factisk bestaaende ikke blot af Rigernes egne Repræsentanter, men ogsaa af Hanseforbundet, og den havde altsaa saaledes faaet et officielt Stempel. Det vilde derfor heller ingenlunde være uberettiget at regne Unionens Begyndelse fra Forliget paa Lindholm Slot istedetfor fra Kroningen i Kalmar 1397.

Da Margrete først var kommet saavidt, gik hendes Omsorg ud paa at faae Erik, der allerede siden 1389 havde

været Konge i Norge, erklæret for Konge ogsaa i Danmark og Sverige. Der kan ikke antages under de givne Omstændigheder at have været nogensomhelst Misstemning mod den unge Kong Erik, og har der været nogen, har Margrete sikkert vidst underhaanden at fjerne den. Idetmindste gik Eriks Valg til Konge i Danmark for sig paa de enkelte Landsthing i Slutningen af 1395 og Begyndelsen af 1396 uden nogensomhelst Modstand, og efter at det svenske Rigsraad paa et Møde i Skara, Juni 1396, havde udvalgt den norsk-danske Kong Erik ogsaa til Sveriges Konge, modtog han efter gammel Skik og Brug Folkets Hylding paa Morastenen ved Upsala og red dernæst sin Eriksgata.

Det næste store Skridt til Unionens Sikkring var saaledes gjort; men endnu savnedes der dog et Par særdeles vigtige Led i den Kjæde, som skulde slynge sig om de tre Riger og knytte dem sammen. Det var nemlig nødvendigt for det Første at skabe en saa stærk Kongemagt som muligt overfor Stormandsvældet. Margrete saae, og det vistnok med fuld Ret, en langt solidere Støtte for Unionen i en kraftigt udviklet Kongemagt end i hiin tidligere omtalte, af Stormændene tilsigtede og mod Kongemagten rettede aristokratiske Confœderation, som hun vel havde vidst at benytte til sit Formaals Opnaaelse, men som hun netop for Unionens Sikkerheds Skyld ikke ansaae det for klogt videre at udvikle. Dernæst maatte Forbindelsen udvides til en virkelig Realunion, hvilken ganske vist allerede var antydet ved hiint Unionsparlament, som havde været samlet 1395, men som dog endnu i mange Henseender savnede en nærmere Ordning og navnlig en paa lovlig Maade vedtaget Unionsact.

For at sikkre og befæste Kronens Magt og samtidigt vise Stormandsvældet tilbage indenfor rimelige Grændser henvendte Margrete sin Opmærksomhed paa det, der dannede det faste Grundlag for Adelens og Geistlighedens Magt, nemlig disse Stænders uhyre Jordegodser, som de i urolige Tider og under svage Konger havde forstaaet at sætte sig i Be-

siddelse af baade paa Kronens og Almuens Bekostning. Ved Overgangen af en saadan Mængde oprindelig skattepligtigt Gods til skattefrit Frelsegods havde Kronens Indkomster lidt et betydeligt Skaar, og Margrete forsøgte nu en saakaldet Reduction af disse Eiendomme, som altsaa skulde bestaae deri, at alt oprindelig skattepligtigt Gods, der siden et vist Tidspunkt (i Sverige 1363, da Albrecht blev Konge, og i Danmark 1368, da Valdemar Atterdag sidste Gang reiste bort) var blevet skattefrit, atter skulde gaae over i de oprindelige Eieres Besiddelse eller til deres Arvinger. Naar det virkelig lykkedes Dronning Margrete at drive Reductionen igjennem og bøie de stivnakkede Stormænd efter sin Villie i en saa kilden Sag som denne, saa have vi ganske vist heri det klareste Vidnesbyrd om den store personlige Indflydelse, hun ved sin overlegne Aand og hele Optræden vidste at udøve paa sin Samtid; men hun understøttedes dog maaskee ogsaa under de givne Tidsforhold af en vis Følelse hos Stormændene om dette Skridts Nødvendighed, idet Tydskernes tidligere Overgreb og Vitalianernes Røverier havde lært Aristokratiet, at en stærk Kongemagt, der kunde afværge Gjentagelsen af slige Ulykker, var nødvendig for deres egen Sikkerheds Skyld og til Betryggelse af deres Velfærd og Eiendom. Idetmindste tør det vistnok antages, at Dronning Margrete selv har gjort dette Argument gjældende; thi hun forstod netop, som det træffende er blevet sagt om hende, den Kunst «at lade den aandelige Stand og Rigets Stormænd see deres Lykke i hendes Regimente og Rigernes Forening».

Reductionen forkyndtes for Danmarks Vedkommende ved et aabent Brev fra Viborg den 24de Januar 1396, medens Sveriges Rigsraad gik ind derpaa ved et stort Raadsmøde i Nyköping i September 1396. De mange forskjellige Klager og Fordringer, som selvfølgeligt maatte fremkomme under Reductionen, skulde finde deres Afgjørelse ved særegne, for de enkelte Landsdele i den Anledning oprettede Retterthing, hvis Sammensætning nøiere bestemtes, og hvis Medlemmer

skulde «udspørge og dømme først paa Kongens og Kronens Vegne og siden hver Mand imellem, som de for Gud vilde være bekjendt». Samtidigt blev det Adelen formeent for Fremtiden at anlægge befæstede Borge, fordi — som det hedder — «overvættes liden Ret er skeet af de Fæster, som nu ere byggede». Reductionen gjennemførtes paa den meest omfattende Maade, og en Række af de i Sverige i den Anledning udstedte Domsbreve, som i den nyere Tid ere blevne offentliggjorte, vise os, at Margretes bekjendte Fromhed ikke forhindrede hende i at inddrage ligesaavel det geistlige som det verdslige Frelsegods.

Efter saaledes gjennem Reductionen at have vundet et fast Fodfæste for en udvidet Kongemagt stod der kun tilbage for Margrete at faae fastslaaet ved en Unionsact de nøiere Bestemmelser, hvorpaa Realunionen mellem Rigerne skulde hvile. Herved vilde Slutstenen blive sat paa det Værk, som var skabt af Tidsforholdene, men for hvis Udførelse i Enkelthederne den kloge Dronning kunde tilskrive sig Æren. Allerede paa det nyligt omtalte Møde i Nyköping havde Margrete bragt Realunionens nærmere Bestemmelser paa Bane for de forsamlede svenske Herrer; men da de kun kunde drøftes i en Fællesforsamling fra alle tre Riger, indførte man i Nyköpingsbeslutningernes 15de Artikel en Bestemmelse om, at det svenske Rigsraad vilde møde «Rigsens Mænd af Danmark og Norge», naar og hvor Dronning Margrete fordrede det, «efterdi vi Alle af disse tre Riger have een Herre og Konge». Ved dette Møde skulde man da tage en saadan «Forvaring» af hinanden, at «vi Alle af disse tre Riger ere forvarede derved i alle Stykker, og skal det da jo saa bevares af alle disse tre Riger, at ikke et af disse tre Riger skal nogen Tid orloge eller prange paa det andet».

Det her omtalte Fællesmøde kom som bekjendt ogsaa istand i Kalmar ved Pintsetid det følgende Aar. Der havde her indfundet sig en talrig og glimrende Forsamling fra alle tre Riger, og skjøndt man langtfra veed, hvor Mange der

var tilstede, faaer man dog et Slags Begreb om de forsamlede Herrers Mængde allerede af den Kjendsgjerning, at Kong Erik ikke slog mindre end 133 Adelsmænd til Riddere ved denne Leilighed. Her foregik nu Kong Eriks Kroning til Nordens Fælleskonge den 17de Juni 1397, og Kroningshandlingen foretoges af Erkebisperne i Lund og Upsala, idet den tredie nordiske Erkebisp, Vinalde i Throndhjem, som forøvrigt var en af Unionens prøvede Venner, ikke havde givet Møde ved denne Leilighed. Herved fik Rigernes indbyrdes Stilling som een Forbundsstat sit officielle og høitidelige Stempel, hvad der ogsaa betegnedes ved det nye Rigssegl, der indførtes for alle tre Lande. Kroningen efterfulgtes af vidtløftige Forhandlinger, der vedvarede i over en Maaned, men kun to Documenter ere blevne bevarede fra disse Forhandlinger til Efterverdenen. Det ene, udstedt den 13de Juli af 67 geistlige og verdslige Herrer fra alle tre Riger, er et Vidnesbyrd om, at Kroningen er gaaet for sig, men indeholder Intet om Rigernes fremtidige indbyrdes Forhold. Det andet Document er ikke nogen fuldgyldig Unionsact, men kun et Udkast til en saadan. At denne berømte saakaldte «Unionsact» udstedtes den 20de Juli, er man nu vistnok i Almindelighed enig om. Selve Documentet bærer imidlertid tydelige Spor af kun at have været et Udkast, en Concept til en Unionsact, idet det er fuldt af Rettelser, og Seglene kun ere skjødesløst paatrykte, ikke vedhængte, som det ellers var Skik og Brug ved alle officielle Actstykker. Hvorfor der ikke udstedtes noget lovformeligt Document i et tilstrækkeligt Antal Afskrifter — to for hvert Rige — vides ikke; men det synes rimeligt, at Udkastet ikke ganske svarede til Dronning Margretes Forventninger, og at hun derfor selv har standset Sagens videre Udvikling, oppebiende et bedre Tidspunkt til at faae Spørgsmaalet afgjort i fuld Overeensstemmelse med sine Planer.

Denne «Unionsacts» vigtigste Bestemmelser ere følgende:

1) De tre Riger skulle for Fremtiden «evindeligt» have een Konge og aldrig mere skilles fra hinanden. Efter en Konges Død skal der vælges een ny Fælleskonge for alle tre Riger, og hvis Kongen efterlader Sønner, skal En af disse vælges, medens de Andre skulle vorde «belehnte og betænkte» paa anden Maade. Skulde Kongen derimod døe barnløs, skal man efter bedste Skjøn enes om at vælge en ny Fælleskonge over alle Rigerne.

2) En bestandig Fred skal herske mellem Rigerne, og i Krig skulle de gjensidigt yde hinanden Hjælp. Dog skal hvert Rige blive ved sin Lov og Ret.

3) Intet Lovbud skal kunne overføres fra et Rige til et andet, hvor det hidtil ikke har havt Lovskraft.

4) Hvis Krig paaføres et af Rigerne, skulle de to Nabolande komme det tilhjælp baade tillands og tilvands paa Kongens eller hans Embedsmænds Bud, og Ingen har Ret til at unddrage sig Krigstjenesten udenfor sit eget Fødelands Grændser.

5) Al Feide og Tvedragt mellem Rigerne skal ophøre. Enhver, hvad enten han er høi eller lav, skal holde sig til Lov og Ret og maa ikke tage sig selv tilrette eller forurette den, som er svagere.

6) Dømmes En fredløs i det ene Rige, er han det ogsaa i de to andre.

7) Skal Noget afgjøres med fremmede Herrer og Stæder, da skal Kongen fatte sine Beslutninger i Overeensstemmelse med Rigsraadet i det Rige, hvor han opholder sig, hvorved der dog altid bør være nogle af de andre Rigers Raadsherrer tilstede.

8) Alle de forannævnte Bestemmelser skulle overholdes og udtydes saaledes, «at det vorder Gud til Hæder og vor Herre Kongen og Rigerne til Gavn».

9) Fru Margrete skal, saalænge hun lever, bestyre med kongelig Ret Alt, hvad hendes Fader, Huusbond og Søn have overladt hende, samt de Lande, der have været hende anviste

til Morgengave i Sverige og Norge. — Til større Sikkerhed skal der udfærdiges to Pergamentbreve, ligelydende med dette Udkast, for hvert Rige.

Skjøndt dette Udkast sikkert ikke ganske svarede til Margretes Forventninger, afgiver det dog et godt Udtryk for de Anskuelser, som gjorde sig gjældende hos adskillige af de ledende Mænd overfor Unionen og dens Sikkring i Fremtiden. Hvad Kongemagten angaaer, anerkjender Udkastets første Artikel, som det vil sees, Nødvendigheden af een Fælleskonge til evige Tider; men man gaaer paa den anden Side ikke saa vidt, at man for at undgaae Faren for fremtidige Valgstridigheder gjør Kongemagten arvelig. I dette Punkt vilde Udkastet, om det havde faaet Lovskraft, have forandret alle tre Rigers Statsforfatning, idet det opstiller et indskrænket Valgrige, hvor Valgfriheden begrændses ved den Bestemmelse, at en af Kongens Sønner skal vælges, saa at der altsaa først indtraadte fuldstændig Valgfrihed, naar Kongen døde barnløs. Derimod iagttager Udkastet mærkværdigt nok en fuldstændig Taushed om, hvor, paa hvilken Maade og under hvilke Former et saadant Kongevalg skulde gaae for sig, ligesom det heller ikke indeholder nogen Bestemmelse om, hvorlænge Kongen ad Gangen skulde opholde sig i hvert af Rigerne. Med Hensyn til alle disse Punkter er Udkastet altsaa baade mangelfuldt og uklart, og det vilde paa Grund heraf let i sig kunne bære Spiren til fremtidig Uenighed.

I sine følgende sex Artikler søger Udkastet at hævde to Grundsætninger ved Siden af hinanden: Rigernes Eenhed overfor Udlandet og hvert Riges indre Selvstændighed. Eenheden hævdes ved Bestemmelsen om fælles Krig og om de Beslutningers Gyldighed for alle tre Rigers Fællesanliggender, som Kongen tager i Forbindelse med Raadet i det Rige, hvor han tilfældigviis opholder sig, idet der dog forudsættes, at Kongen ledsages af Repæsentanter fra de to andre Rigers Raad, hvis Mening i den foreliggende Sag da først maa afhøres. Eenheden søges endvidere fremmet ved de forøvrigt

selvfølgelige Bestemmelser om Ophør af al fremtidig Krig mellem Nabolandene. Paa den anden Side gjør man imidlertid meget stærkt Rigernes indre Selvstændighed og Ligeberettigelse gjældende. Man har aabenbart her været noget ængstelig for, at Kongens personlige Sympathi kunde lede til en særlig Omhu overfor et af Rigerne paa de to andres Bekostning. Denne Ængstelse fik i et senere Actstykke fra Unionstiden et træffende Udtryk i de Ord, at intet af Rigerne skulde være det andets Overmand.

Forholdet var nu altsaa saaledes, at der mellem de tre nordiske Riger bestod en factisk Union, som dog ikke havde nogen lovformelig Unionsact til Grundlag, men hvis Vilkaar vare afhængige af den sædvansmæssige Udvikling og altsaa i høi Grad beroede paa Klogskaben hos de Styrende. Statsroret var imidlertid, saalænge Margrete levede, i de bedste Hænder, og idet hun til sin Død med den for hende charakteristiske, forsigtige Bestemthed arbeidede henimod sit dobbelte Maal: Kongemagtens Befæstelse og en saa nøie Sammenslutning af Rigerne som muligt, opnaaede hun at give Foreningen en betydelig større Fasthed, end den oprindeligt havde. Hvilken Magt og Indgang Overbeviisningen om Unionens Nødvendighed og heldbringende Virkninger for de nordiske Stater havde vundet hos Samtiden, indsees bedst deraf, at der forløb over en Menneskealder efter den store Herskerindes Død, før Unionen rystedes i sine Grundpiller, skjøndt Erik af Pommern baade ved sine talrige Misgreb i Regjeringsførelsen og ved sin maaskee endnu mere dadelværdige Forsømmelighed gjorde Alt for atter at nedbryde sin Pleiemoders store Værk.

KARL THEISEN.

Ulrich von Hutten.*)

Det 16de Aarhundredes første Halvdeel danner et stort og kraftigt Afsnit i Verdenshistorien. Forberedt ved store, følgerige Opdagelser, Opfindelser, politiske Omvæltninger leder dette Aarhundrede Menneskeheden ind i nye Baner. En stormende, bevæget Tid! Uro og Gjæring i alle Gemytter, det Nye i Kamp paa Liv og Død med det Gamle. Menneskeheden, hæmmet og kuet saalænge i sin Higen og Stræben, har brudt sine Lænker og træder op med en Tillid til sig selv, til sine Kræfter, som de henrundne Aarhundreder ikke kjendte eller anede; gjenfødt, forynget hæver den sig som Fuglen Phønix i sin Flugt mod det Høie. Begeistring for Videnskaben havde grebet alle ædlere Aander med en saadan Styrke, med en saadan Inderlighed, at noget Lignende ikke var seet siden Grækernes og Romernes Dage. Det var Oldtiden og dens Værker, som paany traadte frem for den beundrende Menneskehed. En belvederisk Apollo, en Laokoon stode op fra de Døde, og disse ædle Skikkelser vækkede Menneskets slumrende Skjønhedstanke af dens Dvale. Man kastede sig med en brændende Iver over Oldtidens classiske Skrifter;

---

*) Kilder: Strausz: Ulrich von Hutten. 1871. Samme: 1ste Udgave 1858, 1—3 B. Wagenseil: Ulrich von Hutten. 1823. Nürnberg. Meiners: Leben Ulrich's von Hutten. Zürich 1797. Schubart: Ulrich von Hutten. Leipzig 1791. Burchard: Vita Ulrichi de Hutten. 1721. Opera Hutteni eqvitis ed: Böckink. 1—7. 1871.

man søgte at efterligne deres fine Form, deres klare Fremstilling; fra disse Skrifter hentede man sine Vaaben mod forældet Overtro, mod Skolastik og Præstevælde.

Det var Italien forbeholdt at give Stødet til dette nye Omsving i den menneskelige Tanke, til Gjenoplivelsen og Studiet af de antike Værker og Mindesmærker. Naturligt! Man vandrede jo her paa classisk Jord, og den græske Aand levede i de synlige Minder. Derfor naaede dette Land en høi og stor Cultur i antik Aand, en Cultur, som vi endnu beundre. Hvo kjender ikke Medicæernes uddannede Smag, der gjorde Florents til et andet Athen, hvor alle Kunster udfoldede deres Blomster? Vi, der leve i et Aarhundrede, som ikke længere behøver at see op til Oldtidens skriftlige Værker som aldeles uopnaaelige, i et Aarhundrede, der kan taale en Sammenligning med hine, kunne ikke tilfulde forestille os den Iver, den Uro, hvormed man eftersøgte og fremdrog gamle Manuscripter og Monumenter, den magiske Tiltrækningskraft, som den antike Scribent udøvede paa Verden. Man levede mere i Oldtiden end i Nutiden. Ja, at have opdaget et værdifuldt Minde fra hiin svundne, formrigere Tid blev anseet for ligesaa ærefuldt, ligesaa berømmeligt som at have erobret et Kongerige.

Denne mægtige Culturstrøm skyllede snart sine Bølger over Alperne til Nabolandene, til Tydskland, til Frankrig, til Spanien og stedse videre mod Nord. I disse forskjellige Lande formede og farvede de nye Ideer sig forskjelligt efter Folkeaandens forskjellige Charakteer; men et fælles Præg, en beslægtet humanistisk Beaanding var dog tydelig i dem alle.

I Tydskland traadte den humane Tanke i Religionens Tjeneste; thi den germaniske Folkeaand er Inderlighed og Dybde. Dette Land, der udgjorde Europas Midtpunkt, blev Arnestedet for den nye religieuse Bevægelse, som derfra i stedse videre Kredse forplantede sig til alle Sider. De fra Syden modtagne Ideer vendte igjen tilbage til deres Ophav, forandrede, luttrede, forædlede.

I.

Blandt de Mænd, som i hiin store Tid traadte frem for at vove en Kamp mod den Overtroens og Aandstrældommens Hydra, der som et mangehovedet og kæmpestort Uhyre knugede og trykkede Europas frie Aandedrag — denne lille Skare af modige Bannerførere, der med dristig Haand svingede Aandsfrihedens Fane —, staaer der en Ridderskikkelse i første Række; ja han kan maaskee snarere siges at staae udenfor den sluttede Phalanx som en eensom, en utaalmodig Forkæmper: den vigtigste Fører og Bærer af den tydske humanistiske Bevægelse, som efterhaanden antog en religieus Skikkelse, Reformationens anden, store Talsmand er Ulrich von Hutten. Han er, som ingen Anden, Tydsklands nationale Frihedshelt, og Tydskerne feire hans Minde i hver Menneskealder, ikke mindst i den nyeste Tid, da den Huttenske Tanke er blevet til Virkelighed, idet dette Land paany har samlet sig til en Heelhed, et nyt Keiserdømme, og maaskee er blevet det mægtigste Rige i Europa.

Hutten blev født i Aaret 1488 ved Floden Mains Bredder paa sine ridderlige Forfædres Borg, Steckelberg, der laa i Nærheden af Frankfurt am Main. Hans Fader bar samme Navn som Sønnen, Ulrich von Hutten, hans Moder hed Ottilia von Eberstein. Udsprungen af en af de ældste og ædleste frankiske Slægter, som førte sine Ahner op til det 10de Aarhundrede og kunde fremvise saavel udmærkede Helte som Statsmænd, bevarede Ridderen hele sit Liv en vis Standsstolthed, skjøndt han iøvrigt var høit hævet over sin Stands Fordomme og kun anerkjendte den Adel, som man selv erhverver sig. Hutten var en ægte Germaniens Søn og priste sig lykkelig over at være født i Tydskland, hvor den romerske Keiserværdighed gjenoplivedes, i det Land og den Folkestamme, der, som han meente, udmærkede sig fremfor alle andre Nationer ved Legemets, Aandens og Hjertets Fuldkommenheder, og som af Naturen var udseet til Herredømmet over Verden.

Denne Nationalstolthed var et Grundtræk i hans Charakteer og den skjulte Drivfjeder til Meget i hans Liv.

Melanchton, der efter den Tids Fordom var en ivrig Astrolog, vilde udlede Huttens senere legemlige Sygelighed af Stjernernes Constellation i hans Fødselsstund. Betydningsfuldere og mere afgjørende for hans Fremtid vare de vigtige politiske Begivenheder og Omvæltninger, som paa den Tid udøvede stor Indflydelse paa Tydskland og hele Occidenten, dernæst den Omstændighed, at han levede samtidig med fremragende Aander, som spillede en Rolle i Datidens store Bevægelser, og at Skjæbnen bragte ham i Berøring med dem Alle. Reuchlin, Erasmus fra Rotterdam, Frantz von Sickingen, Luther, Zwingli, Melanchton stode Alle Hutten nær i Livet og vare hans aandsbeslægtede Venner.

Hutten blev tidlig bestemt for den geistlige Stand enten af Hensyn til hans svage Constitution eller af fromme Bevæggrunde, et Motiv, som var meget almindeligt og laa i Tidens Aand; dette var ogsaa saameget natuligere, som han tidligt viste gode Evner og Videbegjærlighed. Derfor blev han i sit 11te Aar bragt til det nærliggende Benedictinerabbedi, Fulda. Men Hutten mærkede snart, at Munkelivet ikke vilde tilfredsstille ham, og trods Abbedens Anstrengelser for at bevæge ham til at indtræde i Ordenen og hans Forældres Bønner vægrede han sig standhaftigt derved. Imidlertid var han bleven kjendt med en Ridder, Eitelwolf von Stein, der yndede de nye, fremblomstrende Videnskaber, og som selv ikke var blottet for Kundskaber, en sjelden Undtagelse fra Ridderstanden paa den Tid. Denne Mand beklædte en høi Hofstilling hos Albrecht, Erkebiskop af Mainz, og forstod at forbinde sit Embedes Pligter med videnskabelig Syslen.

Denne indflydelsesrige Mand blev opmærksom paa den unge Hutten, fattede Godhed for ham og blev hans gode Genius. Han advarede Forældrene mod at tvinge Sønnen mod hans Villie, ja, han lod endog det Ord falde til Abbe-

den: «Du vil lade et saadant Talent gaae tilgrunde», et Ord, som Historien ikke vil glemme Eitelwolf.

Men Forældrene vare ikke til at overtale. Hutten maatte derfor hjælpe sig selv. Han fattede den Beslutning at flygte ligesom Schiller, en beslægtet Aand, et Par Aarhundreder senere, en Mand, med hvem han har mere end dette Træk tilfælles.

Den sextenaarige Hutten flygtede fra Klosteret ud i Verden paa samme Tid, som den tyveaarige Luther i Erfurt flygtede fra Verden ind i Klosteret, en betegnende Modsætning mellem begge Mænds Charakteer og Bestemmelse. Den Ene higer efter at røre og bevæge sig mellem Mennesker, den Anden tragter efter i Eensomhed at rense sin Anskuelse om Gud og Mennesket; vel erkjender Luther senere dette Skridt som et Feiltrin, men beholder det strenge, geistlige, mørke Præg, medens Hutten udvikler en munter og verdslig Natur, fri og ridderlig, men ogsaa ustadig og urolig.

Paa sin Flugt fra Klosteret i Fulda, som indtraf omkring Aaret 1505, ledsagedes Hutten af sin Ungdomsven, Crotus Ruhianus. Denne var otte Aar ældre end Hutten og forbandt betydelig Begavelse med en elskværdig Charakteer. Hans Tilbøielighed til at gjøre sig lystig over Menneskenes Daarskaber i vittig og kjæk Satire blev ikke uden Indflydelse paa den yngre Ven; men hos Hutten, som senere blev en tydsk Lucian, var Latteren ikke det Sidste, men Vreden. Medens Crotus's egentlige Element var Latteren, og han forblev paa det Latterliges Omraade, gik Hutten et Skridt videre. Det var ham ikke nok at spotte forældede Misbrug, men han blottede ogsaa det Skadelige i dem.

De to Venner droge nu til Köln for at studere de humanistiske Videnskaber, «de bedste Kunster og Videnskaber», som de dengang kaldtes i Modsætning til den gamle Skolastik. Det kunde synes underligt, at de valgte Köln, som dengang var Skolastikens og den middelalderlige Vankundigheds fasteste Støtte, saaledes som det viste sig faa Aar

senere i den Reuchlinske Feide. Men ogsaa her rørte sig det nye, friske, videnskabelige Liv, skjøndt den berygtede Hogstraten herskede paa dets Kathedre, og den ene Humanist blev fordreven derfra efter den anden.

Hutten var en urolig Aand. Vandrelyst laa dybt i hans Natur. En uimodstaaelig indre Trang drev ham til at see fremmede Stæder og Lande. Et eventyrligt Livs Farer og Storme lokkede ham som et dristigt Vovespil. Men denne kjække Aand besad ogsaa Ærgjerrighed; han vilde betyde Noget i Verden og skaffe sit Navn en Varighed, som ikke grundede sig paa hans Ridderslægt alene. For denne Stræben offrede han et roligt og behageligt Liv i sit Fædrenehjem paa sine Forfædres gamle Borg, ved Mainflodens stille Bredder.

I Köln blev han ikke længe. Han vandrede til Erfurt og snart derpaa til Frankfurt; thi nu begyndte Hutten dette omflakkende Liv, som saa sælsomt tiltalte hans frihedselskende og vandrelystne Natur og fortsattes til hans Død. Lig en vandrende Ridder streifede han om i det halve Europa; fra Østersøens Kyster til Rom, den mægtige Pavestad, fra Wien og Bøhmen til Frankrigs Hovedstad gik hans Reiser paakryds og paatværs. «Jeg boer intet Sted hellere end overalt», udraaber han i sin Frihedsglæde, «mit Hjem er allevegne».

Faderen havde slaaet Haanden af den unge, egensindige Søn, der vilde følge sin egen Tilbøielighed, og som kun havde liden Lyst til det Studium, hvortil Faderen havde bestemt ham. Denne unddrog ham derfor enhver Understøttelse, og i flere Aar var den unge Hutten, overladt til sig selv, uden noget Samqvem med sit Fædrenehjem. Forladt og hjælpeløs, syg og fattig maatte den adelige unge Herre ofte tigge sig gjennem Landet, bede fattige Bønder om et Stykke Brød og Nattely, ja mere end een Gang søge dette under aaben Himmel.

Men denne Nød og Usselhed kuede ikke hans Mod og Aandskraft; det var saa langt fra, at den tværtimod sporede hans Aand og gav den fornyet Styrke og Spændkraft. Her er et lysende Exempel paa det Herredømme, en begavet Aand formaaer at udøve over et svagt og skrøbeligt Legeme; thi Hutten havde ikke alene faaet en sygelig Legemsbeskaffenhed i Arv, men havde paadraget sig en Sygdom, som dengang vaa saagodt som ubekjendt i Europa; her er den mørke Side i Huttens Liv. Den Mand, der med begeistret Iver, med aldrig svækket Kraft, med en henrivende og uimodstaaelig Veltalenhed, der mindede om en Cicero eller Demosthenes, traadte op som Talsmand for de Ideer, som have grundlagt og indledt den moderne Tid, Tanker, som nu ere os naturlige og saagodt som medfødte, men dengang vare ubekjendte og vakte Forargelse —, den samme Mand faldt som et af de første Offre for den saakaldte franske Syge.

Denne sørgelige Sygdom, som nu er betynget med Skam, blev betragtet heelt anderledes i Middelalderen. Trods den stærke, religieuse Livsanskuelse, som dengang havde gjennemtrængt alle Samfundets Kredse i en Grad, som vi nu slet ikke kjende til, paa en Tid, da Religionen var Videnskabernes Videnskab, var Tænkemaaden i slige Ting mærkeligt nok meget slap, ja frivol, endogsaa i høiere Kredse. De saakaldte «Jomfruhuse» spillede i hiin Tids Lovgivning og Litteratur en langt omfangsrigere Rolle, end der er forstaaeligt for os. Hertil bidrog vel ikke lidet Geistlighedens tvungne Coelibat, en forkeert og naturstridig Institution. Fra det 15de Aarhundrede, da man i disse Kredse begyndte at studere Oldtidens Skrifter og danne sig efter dem, blev dens naturalistiske Synspunkt i disse Dele ikke uden Indflydelse. Det, som før blev anseet for en tilgivelig Synd, blev nu noget ganske Naturligt, hvorved det først kom an paa de nærmere Omstændigheder, om det overhovedet var at dadle. Saaledes udtrykke Humanisterne fra hine Tider sig herom, efter vor Synsmaade cynisk og plumpt.

Da nu den «franske Syge», som Franskmændene efter Toget til Neapel i Slutningen af det 15de Aarhundrede siges at have bragt med sig til deres Hjem, udbredte sig i Europa, blev det ikke anseet som en Beskjæmmelse, men som en Ulykke at blive rammet af denne Smitsot. Da Luther i Aaret 1523 blev farlig syg, og hans Fjender allerede jublede over hans Død, anordnede Lægen Wolfgang Rychard ham Midler, som ogsaa sigtede til malum Franciæ. I vor Tid kunde man ikke, som Hutten, dedicere et Værk om Lystsyge og dens Helbredelse til en Erkebiskop med de Ord, at han ønskede, at den høie Prælat aldrig selv maatte have dens Raad nødige. Ingen vilde nutildags i et offentligt Skrift tilstaae om sin Fader, at han havde lidt af dette Onde. Hutten, som besad et fyrigt og sandseligt Temperament, havde ikke ført noget exemplarisk Levnet. I sit 17de Aar havde han forladt den strenge Klostertvang for at kaste sig i et uroligt og eventyrligt Livs Tillokkelser; hans Nød havde een Gang bragt ham saavidt, at han maatte lade sig hverve som Soldat; i denne Samfundsclasse førtes dengang et raat og tøilesløst Levnet, og den unge Adelsmand modstod ikke de Fristelser, der tilbøde sig. Han tilstaaer selv, at det var kun hans Sygelighed, der kunde holde hans Sandselighed i Tømme.

For disse Ungdomssynder maatte han bøde haardt i sit hele Liv, og hans tidlige Død tilskrives hovedsagelig disse. De Skader, som denne Syge fremkaldte hos ham, vare deels aabne, flydende Saar, deels Opsvulninger og beenagtige Forhærdelser. Kjødet svandt ind, og enkelte Legemsdele løsnede sig i deres Baand. Det voldte ham Smerte at staae, at gaae, at hæve sine Arme op, at dreie Hovedet omkring. Saarene og Forhærdelserne vare undertiden ulidelig smertelige, Udflodet saa ildelugtende, at den Syge var baade sig selv og Andre til Plage. Hans Tilstand var over al Beskrivelse forfærdelig og fortvivlet, saa at en Ven, der saae hans Forfatning, engang gav ham det Raad at gjøre en Ende paa dette qvalfulde Liv ved Selvmord. Denne Farsot, disse Skader og

Saar, skrækkeligere end vi her have skildret dem, slæbte Hutten med sig omkring paa sine Reiser fra Greifswalde til Rom, fra Wien og Olmütz til Paris. I Mangel af Læger anbetroede han sig til Fuskere og Qvaksalvere. Han havde forsøgt alt Muligt. Han havde elleve Gange gjennemgaaet den piinlige Indsmøringscuur, som holdt den Syge, indviklet i Tæpper og indsmurt i Salte, Pulvere og Olier, i et glødende varmt Værelse, en Cuur, der kostede Mange Livet, Andre Forstanden. Forgjæves, hans Lidelser lindredes ikke. Tilsidst besluttede han sig til at gjennemgaae den saakaldte Gujakcuur, som bestod deri, at den Syge drak et Decoct af Spaaner af Gujaktræet. Denne Cuur hjalp den syge Ridder. Han følte sig gjenfødt og sine Kræfter gjenvundne. Af en Taknemmelighedsfølelse gjorde han den lidende Menneskehed bekjendt med denne Cuur i et Skrift, som han udgav og helligede, hvad der før er anført, til sin høie Velynder, Erkebiskop Albrecht af Mainz.

Hutten var nemlig gjennem Eitelwolf von Stein bleven anbefalet til denne berømte Kirkefyrste, en fiin og høitdannet Prælat, en Leo X i mindre Stiil. Efter et Par Aars Ophold i Italien var Ridderen vendt tilbage til Tydskland, sandsynligt i Aaret 1514. Trods Sygdom og Nød sprudlede kjække Satirer frem under hans Pen, og hans Digte, en Bog skarpe Epigrammer, havde allerede udbredt hans Navn i en vid Kreds.

Eitelwolf, der ønskede i Mainz, det gyldne Mainz, som Hutten kalder det formedelst dets skjønne Beliggenhed, at grunde et dygtigt og humanistisk Universitet, havde ikke glemt Hutten og ønskede at drage ham nærmere til sig som en Støtte for sine Planer. Han anbefalede ham nær nok til Erkebiskoppen, og denne lovede at tage sig af den kjække Digter og understøtte ham paa en anden italiensk Reise, for at han kunde gjenoptage det afbrudte Retsstudium og uddanne sig til Tjeneste ved hans Hof. Denne Plan skjænkede ogsaa Huttens Fader sit Bifald; han tog den forskudte Søn,

som ved sine Digte allerede havde skaffet sig et stort Navn, igjen til Naade og erklærede sig villig til at understøtte ham.

Saaledes aabnede sig lysere Udsigter for ham. Han drog paany til det skjønne Italien, men med et tungt og sorgfuldt Sind; thi hans ædle Beskytter Eitelwolf var død, og en nær Frændes voldsomme Død gik ham paa een Gang dybt til Hjerte og vakte hans dybeste Harme. Hans von Hutten, hans Fætter, en ung Mand, der fortryllede Alle ved sin Skjønhed og Elskværdighed, var paa den meest oprørende Maade bleven snigmyrdet under Jagten i Skovens dybe Eensomhed af sin Landsherre, den bekjendte Hertug Ulrich af Würtemberg, med høistegen Haand. Hertugen havde, som det fortælles, ophidset af Skinsyge, begaaet dette Mord mod sin Staldmester og forrige Yndling, fordi han havde fattet en glødende og lidenskabelig Kjærlighed til dennes Gemalinde. Voldsdaaden vakte stor Bevægelse i hele Tydskland, og den myrdede Ridders Blod raabte om Hævn.

Hutten var en Leilighedsdigter i stor Forstand. Der maatte en ydre Anledning til, som kunde fylde hans hele Sjæl; det var især en ædel Harme og en dyb Følelse af en begaaet Uret, som inspirerede ham og indgav hans ildfulde Sjæl disse bevingede Ord, der rev Alt med sig med uimodstaaelig Kraft. Førend han anden Gang betraadte Italiens classiske Jordbund, lod han udgaae Taler, heftige, glødende, knusende mod denne Tyran, som snigmyrdede hans uskyldige Fætter. Virkningen var uhyre. Hans Slægtning blev hævnet. Hertugen vandrede i mange Aar omkring som en fredløs Flygtning.

Saa stod Hutten igjen i Italien. Han saae det pavelige Rom med dets stolte Minder, men han saae ogsaa den uhyre Fordærvelse, de utallige Misbrug, som havde indsneget sig; den høitdannede mediceiske Paves Pragtbygninger, Cardinalernes glimrende Følge, den uhyre Luxus og Overdaadighed blændede ikke Germanerens skarpe, ædruelige Øie; han saae

dette Tryk, denne Aandstrældom, som denne Pavestad udøvede over Verden og ikke mindst over hans dyrebare Fædreland.

Da løftede der sig en Tanke i denne store Aand, en dristig Tanke, som næppe Nogen dengang vovede at huse i sit Indre, endsige at udtale: i en aaben, utilsløret Kamp mod dette mægtige, verdensbeherskende Rom med kjæk Oprigtighed at blotte dets hele Usselhed og forargelige Væsen. Da var det, at han, ligesom fordum Cæsar, udraabte det dristige Ord: jacta est alea, at han gjorde dette berømte Udsagn: «ich habs gewagt» til sit Livs Løsen.

For 5 Aar tilbage havde en sachsisk Munk modtaget det samme Indtryk, som Hutten nu, af Verdens Hovedstad. Dette Indtryk var blevet skjæbnesvangert for Sachserens Liv. Han havde allerede længe forberedt og nu begyndt sin Modstand mod den pavelige Enevælde, som skulde rystes i sine Grundpiller af denne Mand: Luther havde allerede tiltraadt sin reformatoriske Gjerning, da det begyndte at dæmre i Huttens Sjæl, da Funken i Rom kastedes ind i ham til den Flamme, som brød frem nogle Aar senere i Tydskland med en Kraft og Voldsomhed, som endog lader hans store Forgængers Varme og Iver træde i Skygge. Men denne Flamme brændte for stærkt og fortærede Huttens egen Livskraft, medens hans store Medkæmper, der kun førte Religionen i sit Skjold, gik frem med større Rolighed og Maadehold og naaede sit Maal.

II.

I over 200 Aar siden Wicliff's og Husz's Dage havde alle europæiske Folk betegnet Skolastikerne og Munkene som Sprogets, Videnskabernes, Religionens, Sædernes Fordærvelse. Men Munkene, Oplysningens hadskeste Fjender bedrede sig ikke og vedbleve at forfølge dens Forsvarere og Udbredere. Det var især Dominicanerordenen med Kjættermesteren Hog-

straten i Spidsen, der ivrede mod Bekæmpelsen af den Aarhundreder gamle Uvidenhed og Vankundighed. Den bekjendte Humanist Reuchlin, en Mand, hvis fremtrædende Charakteertræk var Aabenhed og Djærvhed, der svarede godt til hans høie, anseelige Skikkelse, gav ved sin Forkjærlighed for det hebraiske Sprog, som han i sin mystiske Retning ansaae for Guds og Englenes Sprog, Anledning til den berømte Strid mellem Oplysnings- og Vandkundighedsmændene, en Polemik, som efter denne Mand fik Navn af den Reuchlinske Feide.

Efter sin Tilbagekomst til Tydskland deeltog Hutten i denne aandelige Kamp og var en af Hovedforfatterne til de ubekjendte Mænds Breve (epistolæ obscurorum virorum), et Skrift, der med træffende Vittighed og Skaanselløshed blottede Skolastikernes spidsfindige Haarkløverier, Munkenes Uvidenhed, Usædelighed og Dovenskab. Denne skarpe og hvasse Satire virkede med overordentlig Kraft som ethvert Skrift, der arbeider med Talent i Forbund med Tidens Aand. Dets Indtryk var uhyre og gav Modstanderne dræbende Dolkestød. Imidlertid havde Hutten tiltraadt sin Tjeneste ved Albrechts pragtfulde Hof. Den 30-aarige Mand var nu en kronet, berømt Digter. Keiser Maximilian, der ikke manglede Sands for en Digters Fortjenester, havde i Augsburg, den gamle Rigsstad, trykket Laurbærkrandsen paa hans Pande og en Guldring paa hans Finger og skjænket ham Forrettigheder og Privilegier.

Paa en Reise til Frankrig, som han gjorde i sin Herres Tjeneste, blev han ærefuldt modtaget ved Kong Frants's Hof; han gjorde megen Opsigt og hans fine, elskværdige Væsen, hans muntre Lune, der aldrig forlod ham, vandt Alles Hjerter. Hutten var ikke udrustet med ydre Skjønhed. Hans Figur var lille og ubetydelig. Den skrækkelige Sygdom, som ovenfor er omtalt, havde vanhældet hans fra Fødselen svagelige Legeme. Men hans Ansigtstræk aandede den Blidhed og Elskværdighed, som gjør et Menneske saa tiltrækkende og uimodstaaelig for Alle; hans høie, dristige Aand gav sig til-

kjende i hans Øie, som kunde forfærde og forskrække ved sin trodsige Vildhed, medens hans Væsen paa een Gang udtrykte den fineste Aandens og Hjertets Adel.

Nu stod Hutten i Lykkens Solglands. Tydsklands første Prælat, Rigets Primas, havde strakt sin mægtige Haand ud over ham. Han førte et overdaadigt og fornemt Liv ved den biskoppelige Fyrstes glimrende Hof. Hans Navn var fløiet trindt omkring i Europa, og alle Lærde kjendte og skattede den unge Digter, den store Humanist, der som faa eller ingen af Datidens Mænd var fortrolig med de Gamles Skrifter, den fine Stilist, der forstod at udtrykke sine Tanker i et reent, yndefuldt, classisk Latin.

Var Hutten lykkelig? Nei! Der var en Stemme i hans Bryst, som hviskede til ham, at det var ikke en Gjerning, hvortil han var kaldet, at være Hofmand og smigre, hvad han maatte foragte. Denne Røst talte bestandig høiere hos den unge Mand; det maatte komme til et Gjennembrud hos ham, og det kom.

Medens Hutten modstræbende og mod sin indvortes Tilbøielighed førte et overdaadigt Liv i det erkebiskoppelige Pallads i Mainz, var der indtruffet et Thronskifte, som greb dybt ind i Tidens reformatoriske Bevægelse. Den gamle Keiser Max var død i Aaret 1519, og den unge Carl af Østerrig var bleven valgt til Keiser i sin Bedstefaders Sted. Dette Valg syntes gunstigt for Huttens Planer, at ryste Pavevældens Almagt ved at blotte dets Misbrug for Verden og befrie Tydskland fra det romerske Aag; thi hans Beskytter, Churfyrsten af Mainz, og hans ridderlige Ven, Frantz von Sickingen, hvis Bekjendtskab han havde gjort i Feiden mod Hertugen af Würtemberg, vare blandt de virksomste Befordrere af dette Valg, medens Paven, Leo X, og hans Legater havde gjort Alt for at hindre det og skaffe den franske Konge Keiserkronen. Det syntes altsaa rimeligt, at den unge, nittenaarige Hersker, forstemt som han var mod Paven, let kunde blive ledet ind i en Retning, som var Huttens Planer gunstig.

Hertil kom, at Carls yngre Broder, Erkehertug Ferdinand, var Humanismen bevaagen og en stor Beundrer af den fiintdannede Erasmus fra Rotterdam.

Medens dristige Planer undfangedes og trivedes i Huttens Sjæl, var Martin Luther traadt frem med sine Sætninger mod Afladen; snart efter forefaldt bans bekjendte Disputation med Dr. Eck i Leipzig. Hidtil havde Hutten ikke skjænket Luthers Optræden synderlig Opmærksomhed; han betragtede den først som Noget, der laa ham fjernt, som en Meningsstrid mellem Augustinerordenen og Dominicanerordenen. Men fra Sommeren 1519, da Luther disputerede offentligt med Eck, forandrede han sin Mening. En anelsesfuld Følelse greb ham, at her var en Mand, der kæmpede for den samme Sag, hvortil han selv havde indviet sig. Det gik op for ham, at Luthers Maal, at rense den christelige Religion fra menneskelige Tilsætninger, var høiere end hans eget, Aandsfrihedens Hævdelse ligeoverfor ældgamle pavelige Misbrug og Opdigtelser, som holdt Menneskeaanden i trykkende og qvælende Baand; umærkelig skjøde Reformationstanker sig ind mellem hans kun humanistiske Ideer, og skjøndt han aldrig var nogen Theolog i sit Hjerte, men med hele sin Aand var vendt mod den antike Verdens fiintformede Cultur, gav han dog fra nu af i denne religieuse Tid sine Tanker et reformatorisk religieust Klædebon. Nu citerede han ikke længere i sine Skrifter Virgil og Homer, Plato og Aristophanes, men det gamle og det nye Testamentes Skrifter. I Slutningen af sit Liv, i sit sidste Aar afkastede han sin laante Dragt; da han stod alene og igjen var sig selv, vendte Oldtiden atter tilbage i hans Skrifter; Hutten viste sig, som han var: en gigantisk Kæmpe for den menneskelige Tankes Frihed.

Ligesom Hutten tidligere havde støttet Mystikeren Reuchlin i den bittre Feide mod Dominicanerne, søgte han nu at komme Luther til Hjælp i hans retfærdige Sag. Det var ham, som stemte den mægtige Frantz von Sickingen gunstigt mod den wittenbergske Reformator, saa at Ridderen

tilbød ham sin kraftige Haand. Endnu var Hutten ikke traadt aabenlyst frem som Luthers Medkæmper, skjøndt han i vittige og aandrige Dialoger, i skarpe og bidende Epigrammer havde talt djærvt og fyndigt mod den romerske Vælde. Af Hensyn til sin ædle Velynder, som han personligt skattede, holdt han sig endnu tilbage. Men Gjennembruddet kom; thi Hutten gjorde, hensynsløs og utaalmodig som han var, Intet halvt.

I Aaret 1520 skete dette Gjennembrud i ham. Da var det, at han tilkastede det stolte Hierarki sin Handske. Med den berømte Dialog «Vadiscus eller den romerske Trefoldighed» undsagde han Rom. Loddet var kastet, som hans Valgsprog lød.

I dette Skrift sammenfattede han alle de Klager, som i et Aarhundrede havde ligget Tydskland paa Hjerte, i klare og indtrængende Tanker. Det var en Forløber for Luthers Skrift «til den tydske Adel» og traf i mange Punkter sammen dermed. At Hutten var sig sit Maal klart bevidst, er indlysende af de i Indledningen udtalte Ord: «Vor Frihed», siger han, «var bunden ved Pavernes Lænker; jeg vil løse disse Lænker! Sandheden var forviist fra vort Fædreland, jeg vil føre den tilbage».

Fædreland og Frihed, det var de ledende Ideer i denne store Aand, i denne brændende Sjæl, de to Poler, hvorom alle hans Tanker bevægede sig.

Dette heftige Manifest mod Aarhundreders Fordomme var et uhørt, et farligt og voveligt Skridt. Vi, som leve i et oplyst og tankefrit Seculum, som hviler paa sine Forgængeres Skuldre, uden Fanatisme, uden latterlig Overtro, uden aandsdræbende Baand, vi kunne ikke tilfulde vurdere Dristigheden, ja Dumdristigheden i denne Handling. Man studsede, man forfærdedes over dette Skrift, der trodsede Pavens ældgamle Anseelse og sagde Sandheden med klare Ord; men man læste det, man slugte det med Begjærlighed trindt omkring baade i og udenfor Tydsland. Der lød svage Bifalds-

raab, men et høit forbittret Raab fra Fjendernes Leir. Huttens Venner advarede ham, medens hans Modstandere truede ham. Den forsigtige, diplomatiske Erasmus formanede ham til at tæmme sin Pen for at ikke at forspilde sin Fyrstes Gunst, Andre talte om Ban og Fængsel, Gift og Dolk, som forestod ham. For længe siden havde den fanatiske Dr. Eck betegnet Hutten for Paven som en farlig Mand; nu var han selv reist til Rom.

Men hvorledes stillede Erkebispen af Mainz, Huttens Beskytter, sig til dette Angreb mod Rom? Kunde han rolig see paa, at den Mand, som var i hans Tjeneste og spiste hans Brød, i bittre og hadefulde Ord blottede Afladen og andre romerske Misbrug? Det seer ud, som om Tydsklands Primas ikke havde Noget imod, at Paven, som laa i bestandig Strid med de tydske Erkebiskopper om derres og sine Rettigheder, blev ydmyget, naar blot denne Ydmygelse ikke medførte Forringelse af hans egen Magt og Anseelse. Dette er den eneste Grund, som kan forklare, hvorfor Albrecht saa langsomt, saa nødigt drog sin skjærmende Haand fra den kjække Digter, hvis frimodige Væsen og elskværdige Charakteer han vel ogsaa havde lært at skatte og holde af.

Imidlertid reiste Hutten til Brüssel for at søge Audients hos den unge Keiser, som ventedes dertil fra Spanien. Det var hans Haab, som han i sine Skrifter saa ofte havde udtalt, at vinde Carl for Tydsklands Befrielse fra det romerske Fremmedherredømme; han gjorde ogsaa Regning paa Broderens, Ferdinands, Forbøn, da han havde stræbt at stemme denne gunstigt for sin Plan ved at tilegne ham et gammelt, forglemt Skrift, som passede godt til Tidens Bevægelse, og som han paany havde udgivet, et Forsvar for Henrik IV's Forhold til Pave Hildebrand.

Denne Reise faldt ikke ud efter Forventning. Den ridderlige Digter opnaaede ingen Audients hos Ferdinand, og det synes, at han ikke oppebiede Keiserens Ankomst. Det Enkelte ved dette Ophold i Brüssel er lidet bekjendt. Strax

efter hans Ankomst advarede hans Venner ved Hoffet ham for Efterstræbelser, som han kun kunde undgaae ved hurtigt at fjerne sig. Den modige Hutten, der var vant til at tumle sig mellem Farer af enhver Art, agtede i Begyndelsen ikke disse Advarsler. Men da disse gjentoge sig, bestandig mere indtrængende, og han fandt det geistlige Parti ved Hoffet for mægtigt og ikke kunde vente at blive hørt, fulgte han sine Venners Raad og trak sig tilbage.

Paa Tilbagereisen hændte der ham et Eventyr. Da han med sine to Tjenere kom i Nærheden af Løwen, mødte han den berygtede Kjættermester Hogstraten, hans gamle Modstander fra Reuchlinfeidens Tid. Hutten kjendte ham og lod ham gribe. «Endelig», raabte han, idet han trak sin Kaarde, «endelig falder Du i de rette Hænder, Du Skurk! Hvilken Død skal Du nu lide, Du alle Godes og Sandhedens Fjende!» Da Hogstraten kastede sig paa Knæ og bad for sig, fattede den vredeblussende Ridder sig hurtigt. «Nei!» raabte han, idet han igjen stak sin Kaarde i Skeden, «min Kaarde skal ikke besudles med saa usselt Blod; men det skal Du vide, at mange andre Sværd sigte mod Din Strube, og Din Undergang er en afgjort Sag».

Hutten modtog efter sin Tilbagekomst til Mainz Stadfæstelse paa det Berettigede i sine Venners Advarsler. Man ønskede ham til Lykke over at være undsluppen en overhængende Fare, ja, man undrede sig over at gjensee ham, da man allerede havde betragtet ham som en fortabt Mand. Han hørte nu, at Paven var yderst forbittret paa ham og havde besluttet at forfølge ham. I Mainz opholdt han sig ikke længe og gik snart til Frankfurt. Her erfarede han yderligere ved Breve og mundtlige Beretninger, at Paven havde sendt Skrivelser angaaende ham til flere tydske Fyrster, iblandt disse ogsaa til Albrecht af Mainz, og forlangt, at han skulde sendes fængslet til Rom.

Saaledes blev Albrecht tvungen til at træde ud af sin passive Holdning mod sin Hofdigter. I Sendebrevet, som var

skarpt, men dog naadigt, undrede Hans Hellighed sig over, at kjætterske og ugudelige Skrifter bleve trykkede i Mainz, Erkebiskoppens Residentsstad, og at deres Forfatter var en Mand ved hans Hof. Han mindede Albrecht om sine mange Venskabsbeviser mod ham (han sendte ham med det Samme den gyldne Rose) og formanede ham til at føre saadanne ugudelige Mænd tilbage til den sømmelige Beskedenhed mod den romerske Stol eller ogsaa at straffe dem til Afskrækkelse for Andre. Nu maatte Erkebiskoppen, nødtvungen og mod sin Tilbøielighed slaae Haanden af Hutten og istedetfor som Ven optræde som hans Fjende. Han lyste Ban over hans Skrifter. Hutten, hvis Vrede blussede op ved denne Fremfærd, brød aabenlyst med sin forrige Beskytter og sluttede sig nærmere til Luther. Allerede nu hævede der sig en mørk Anelse hos ham om det, der vilde komme. «Nu endelig», udraabte han, «begynder denne Ild at brænde, og det vil være et Under, om den ikke tilsidst vil slukkes med mit Fald. Dog i denne Strid har jeg mere Mod end Kræfter. Med min Mildhed er det nu forbi; thi jeg seer, at de romerske Løver tørste efter mit Blod».

Hutten var nu en fredløs Mand. Hvorhen skulde han vende sig? Hvorhen skulde han flygte? Paa Steckelberg, hans Forfædres Borg, var han ikke sikker. Han havde vel mange Venner trindt omkring i Tydskland; men vare disse til at stole paa? Flere forlode ham netop nu. Der var kun Een, paa hvem han kunde stole. Til ham vendte han sig nu i Nødens Stund. Det var Frantz von Sickingen.

III.

I det deilige Rhinbaden, nogle Mile fra den gamle Rigsstad Worms, laa en gammel Ridderborg, kaldet Ebernburg. Vildsvinejagten i de omkringliggende Skove havde givet Ridderslottet dets Navn. Stolt kneisede Borgen med sine Taarne og muurkrandsede Volde lig en utilgængelig Ørnerede paa de

høie, steile Klippetinder. Med sine alentykke Mure gjaldt den for uindtagelig, ved sin gunstige Beliggenhed kunde den trodse ethvert Angreb. Her huserede paa denne Tid Frantz von Sickingen. Han er en af den svindende, hendøende Riddertids sidste Fremtoninger, i Godt som i Ondt en tro Afglands af Ridderdyder og Ridderlyder. Urolig, raa og feidelysten, en ægte Affødning af Middelalderen, hvem han tilhørte, skjøndt han staaer paa Grændseskjellet mellem den og en roligere, mere oplyst Tidsalder, som rigtignok mangler hiins poetiske Skjær, havde denne Mand, der som Hutten var udsprungen af en gammel, berømt Slægt, ved sine Kampe med Fyrster og Stæder vundet en næsten fyrstelig Magt. Denne Götz von Berlichingens Samtidige og Aandsfælle var høit anseet, ja frygtet af Datidens Konger og Fyrster, og Keiseren, hvis Raad og Feltherre han var, beilede til hans Gunst.

Men Sickingen var ikke alene en raa Kriger og byttelysten Røverhøvedsmand. Store og ædle Egenskaber, Uegennyttighed og Sjæleadel, Ordholdenhed og Redebonhed til at hjælpe den Svage og Fortrykte, bidroge ikke mindre end hans Heltemod til at udbrede hans Berømmelse. Han havde tidligt laant de reformatoriske Ideer et gunstigt Øre. Den forfulgte Reuchlin havde i ham fundet en mægtig Beskytter mod sine dominicanske Fjender, og Reformatorerne Martin Bucer og Oecolampadius tyede til hans Borge, «Retfærdighedens Herberger», som Hutten kaldte dem. Sickingen stod paa denne Tid i sin kraftigste Manddomsalder; han var 38 Aar gammel, en kraftig og hærdet Krigerskikkelse, som Albrecht Dürer har fremstillet i «Dødens Ridder».

Det var i ham, at den fredløse Ulrich von Hutten søgte sin Redning, det var paa Slottet Ebernburg, at han fandt en Beskyttelse, som ingen Anden kunde give ham. Hutten havde allerede tidligere, som ovenfor berørt, i Würtembergerfeiden indgaaet et fortroligt Venskab med den rige og mægtige Ridder. Sickingen var 7 Aar ældre end sin Ven og var i

Rigdom og Anseelse, Livserfaring og Krigerfærd ham langt overlegen. I Aand og Dannelse derimod, i Lærdom og Belæsthed ragede Hutten mægtigt op over ham, der i Modsætning til Hutten endnu stod i Middelalderens barbariske Halvmørke. Sickingen var ikke blottet for Sands for Dannelse, og Modtagelighed for det Ideale kaster et smukt Skjær over den plumpe Riddersmand. Hutten forstod at pode de ædleste Qviste paa denne raae Stamme, og disse to Mænds Venskab hører til denne raae Tids sjeldne Blomster; dette Samliv mellem Ridderen og Digteren paa Klippeborgen Ebernburg, hvor denne forelæser hiin Luthers og sine egne Skrifter og søger at bibringe ham de unge og friske, kjække og sprudlende Reformationstanker, er et betydningsfuldt Moment i den her omhandlede Overgangsperiode. Deres inderlige Forening er et smukt Sidestykke til Forholdet mellem et andet berømt Vennepar: Luther og Melanchton.

Fra Ebernburg, dette sikkre Tilflugtssted, lod Hutten udgaae dristige Sendeskrivelser til Keiser Carl, Frederik af Sachsen, Churfyrsten af Mainz og Luther, offentlige Breve, som afslørede Roms Anslag mod ham. Det er fyndige og kjække Ord, han taler til Tydsklands mægtige Keiser. «Jeg strider jo ikke for min egen Sag», siger han; «dog forfølger man mig og vil betjene sig af Din Magt som et Værktøi mod mig. Ved frimodigt skrevne Bøger har jeg vidnet om Sandheden. Med faste Grunde har jeg kæmpet mod det pavelige Bedrag. Hvor er Lønnen for denne Fortjeneste? Skal jeg frygte Straf derfor som for en Forbrydelse?»

Endnu inderligere tilraaber han den luthersksindede Frederik af Sachsen: «Nu forlader jeg Stæderne, fordi jeg ikke kan forlade Sandheden, og holder mig skjult, fordi jeg ikke kan vandre frit blandt Mennesker. Jeg kan døe, men ikke være Træl. Jeg kan ikke udholde at see Tydskland kuet. Men den Dag vil komme, tænker jeg, da jeg kan bryde frem fra mit Skjul og tilraabe trofaste tydske Mænd der, hvor der

er den største Forsamling: «Er der Ingen, som for Frihedens Sag vil døe med Hutten?»

Men ikke alene til enkelte Fyrster — til hele det tydske Folk vendte den frihedsbegeistrede, frimodige, fredløse Hutten sig i et offentligt Sendebrev, som han lod opslaae i Stæderne. Frihedssukket, der kommer dybt fra Hjertet, udaander sig i ædle, veltalende, flammende Ord: «Hvorhen skal jeg vende mig? Hvor skal jeg søge Hjælp? Skal jeg forlade den Jord, som modtog mig ved min Fødsel, den Himmel, som opfostrede mig, de Mennesker, blandt hvilke jeg saa venligt har levet — ikke for at leve elendigt i Forviisning, men for at slæbes til grusom Marter, til en ynkelig Død? Til Hjælp mine Landsmænd! Staaer mig bi! Lad ikke den Mand ligge i Lænker, som har forsøgt at løse Eders!»

Det store Reformationsdrama nærmede sig sin Crisis. Johan Eck var tilligemed den pavelige Nuntius, Alexander, vendt tilbage fra Rom med Banbulle mod Luther. Der sattes ham en Frist af 60 Dage til at tilbagekalde sine Meninger, hvis han ikke vilde dømmes som Kjætter. Overalt flammede Baal; det var Luthers banlyste Skrifter, som brændte. Men Befolkningen i Tydsklands Stæder, ja selv i det dominicanske Köln, i det biskoppelige Mainz, billigede ikke denne voldsomme Fremgangsmaade. De Huttenske og Lutherske Tanker havde forplantet sig i en viid Kreds og havde grebet Alles Gemytter. I Erfurt, hvor Luther havde studeret, sønderrev man Bullen og beleirede Eck i hans Bolig.

Ansporet af disse indholdsrige Begivenheder, mægtigt grebet af Tidens Aand, udfoldede Hutten en utrolig Virksomhed paa den Sickingenske Borg. Han følte, at nu var Øieblikket kommet, hvori der maatte handles, at det afgjørende Vendepunkt nærmede sig med stærke Skridt. Han udgav Leo X's Banbulle mod Luther, forsynet med bidende Huttenske Gloser, skrev skarpe Digte over Opbrændelse af Luthers Skrifter, rettede en bebreidende Skrivelse mod den gamle forsigtige Reuchlin, som, forskrækket over, at man i

Rom satte hans Strid med Kölnerne i Forbindelse med Luthers Optræden, havde retfærdiggjort sig for sin Landsherre, Hertugen af Baiern. Han indbød den gamle, plagede Mand, som atter truedes af de uforsonlige Kölnere, til Ebernburg; men Reuchlin, som dengang var 67 Aar gammel, døde kort efter af Gulsot, en Sygdom, som maaskee var foranlediget af hans mange Ærgrelser og Fortrædigelser.

Nu skete der et vigtigt Omslag i Huttens Skribentvirksomhed. Hidtil havde han kun betjent sig af det latinske Sprog, som var ham tilvant fra hans humanistiske Studier, og som han skrev med classisk Reenhed. Nu lod han sin berømte «Klag und Vermahnung» udgaae paa det tydske Maal. Det stod nemlig klart for ham, at ingen kirkelig og politisk Revolution kunde gjennemføres i hans Fædreland ved Hjælp af de Latinkyndige alene; thi Nogle af dem, Kirkefyrsterne, søgte at hindre den, de Andre, Humanisterne, vare ikke stærke, ikke modige nok til at befordre den. Han trængte til Riddernes Sværd, til de borgerlige Stæder for at handle, men til disse maatte han tale det tydske Sprog, da begge ikke forstode Latin. Han havde ogsaa i Luthers Exempel et Beviis paa, af hvilken indgribende Betydning tydske Skrifter kunde blive; thi den store Reformator havde dengang ved sit tydske Skrift: «Til den tydske Nations christelige Adel» sat alle Lag af det tydske Folk i Bevægelse. Derfor udraaber han:

Latein ich vor geschrieben hab';
Das war ein jedem nit bekannt.
Jetzt schrei ich an das Vaterland,
Teutsch Nation in ihrer Sprach.

I rimede Vers, i trohjertet Mestersangerrim udaander Hutten hele sit ædle, af Fædrelandskjærlighed flammende Hjertes Harme. Af den brusende, stormende Heftighed, der gjennemgløder Digtet, mærker man den brændende Sjæl, som i Uro og Utaalmodighed fortærer sig selv.

Dette Skrift opvakte den høieste Forbittrelse i Fjendernes Leir. Man kastede sig over denne rimede Klage, man lod

Huttens øvrige Skrifter falde; her var Stof nok til i rigt Maal at lægge for Had den altfor iilsomme, altfor heftige reformatoriske Frihedshelt.

Den 28de Januar 1521 aabnedes Rigsdagen i Worms. Det nye kirkelige Reformanliggende hørte foruden mange andre Gjenstande til de Sager, som skulde forhandles i dette Møde. Reformvennernes tidligere Forventning om Keiseren var allerede betydelig sunken. Carl var stadig omgiven af Papister og fanatiske Katholiker. Udenlandsk, politisk Indflydelse havde forandret hans Holdning i dette Anliggende. Han var ikke alene tydsk Keiser, men ogsaa Herre over Nederlandene, Spanien, Neapel og havde Fordringer paa Mailand. Skjøndt forstemt mod Paven, vovede han af indlysende Grunde dog ikke at trodse ham. Han opgav sin tidligere Plan, som hans Sendebud i Rom havde tilraadet ham, ved en Begunstigelse af den sachsiske Munk at skræmme Hans Hellighed. Da Leo kom ham imøde, skjød han sit Nag tilside og sluttede sig til ham; som en Venskabsyttring bød han Haanden til Undertrykkelse af Reformbevægelsen i Tydskland og fremfor Alt til Luthers Domfældelse.

Under disse Omstændigheder var Huttens Haab kun svagt, og han deelte kun lidet Sickingens Anskuelse, at Keiseren paa Rigsdagen vilde faae Øinene op, og at han (Sickingen) kunde gjøre sin Indflydelse gjældende hos ham. Sickingen var i Løbet af Vinteren ved Luthers Skrifter, som hans Ven havde forelæst ham, bleven afgjort vunden for Reformationen og stod fast mod alle de Forsøg, man gjorde paa at bringe ham til at forlade Luthers Sag.

Medens Rigsdagen holdtes i Worms, var der den nøieste Forbindelse mellem denne By og Slottet Ebernburg, som laa 6 Mile derfra. Om den Tale, hvormed den pavelige Nuntius, Alexander, aabnede Rigsmødet, var man paa Ebernburg underrettet den næste Morgen. Den tydske Demosthenes udsendte heftige Invectiver mod Alexander og Caraccioli, begge de pavelige Nuntii, samt mod de tilstedeværende Kirkefyrster

og høie Geistlige. Endelig forlangte han af Keiseren, som af Hensyn til Paven ikke vilde høre Luthers Forsvar, men ligefrem forkjættre hans Meninger, at han skulde give efter for Stændernes Fordring og tilstede Luther Adgang til Forsamlingen med Leidebrev.

Keiseren gav omsider efter, og den 16de April ankom Luther, ledsaget af Justus Jonas, til Byen Worms. Han bestod allerede den næste Dag sit første Forhør. Hutten hilste dem Begge fra sit Skjul i 2 Skrivelser. Efter at Luther havde udbedet sig Betænkningstid i det første Forhør, da man opfordrede ham til at tilbagekalde sine Meninger, gav han, som bekjendt, i det næste, den 18de, sit berømte Svar og blev uden at være overbeviist dømt som Kjætter. Da Hutten i Ebernburg erfarede den ulovlige Fremgangsmaade mod Luther, blussede hele hans Harme op, medens han anerkjendte og beundrede den uforfærdede Munks Holdning i Mødet. Han fortæller Luther i et Brev, som er skrevet 2 Dage efter hiint andet Forhør, at Mange vare i de Dage komne til ham med saadanne ængstelige Yttringer om Luther som: «Naar han kun ikke falder fra, naar han kun svarer standhaftigt og ikke lader sig skræmme». Men han, skriver han, havde altid svaret, at Luther vilde være Luther.

«Hold nu ud til Enden», tilraaber han sin Aandsfælle. «Lad Dine Fjender skrige, rase, spotte. Jeg selv tvinges ved mine Venners Forsigtighed og Frygt for, at jeg maatte vove for Meget, endnu til Ro. Ellers vilde jeg under Worms' Mure have begyndt et Angreb. Dog snart vil jeg bryde frem, og Du skal see, at ogsaa jeg ikke vil fornegte den Aand, Gud har vakt i mig. Jeg brænder af Længsel efter at see Dig. Lad mig faae Efterretning om Alt, som møder Dig».

Dette Ønske efterkom Luther og underrettede ham før sin Afreise fra Worms (som indtraf den 26de April) om Keiserens unaadige Afsked og Forbud mod at prædike underveis — et Brev, som gik den varmtfølende Hutten nær til Hjerte og rørte ham til Taarer.

Den mægtige Sickingen, som endnu opholdt sig paa Ebernburg og fandt Behag i det inderlige Samliv med Hutten, var en fast og ivrig Tilhænger af Luther og havde givet sit Ridderord paa, at han trods alle Farer ikke vilde svigte hans retfærdige Sag, et vægtigt Ord, hvorpaa man kunde stole. Men endnu vilde den drabelige Riddersmand ikke slaae løs, skjøndt de geistlige Herrer i Rigsdagen hemmelig ængstede sig over hans truende Nærhed. Haabet om Sold og Krigsbytte, men ogsaa om stigende Betydning hos Keiseren, for hvem en Krig med Frankrig ikke længe kunde udeblive, var ikke den sidste af de Aarsager, der afholdt ham fra Voldsomheder.

Saaledes bleve Huttens Trusler fra Ebernburg blot Ord, og han udsatte sig for den Dadel, at han havde truet med, hvad han ikke kunde udføre, eller ikke udførte, hvad han havde truet med. Hans Venner, hidsige Hoveder ligesom han selv, havde glædet sig over Huttens Trusler og maaskee paa hans Regning deeltaget i dem. De gjorde ham nu Bebreidelser, fordi hans Ord ikke svarede til hans Handlinger. Saaledes Herman Busch, der, skjøndt 20 Aar ældre end Hutten, var endnu mere lidenskabelig. Under Rigsdagen i Worms havde han mundtlig ført ligesaa heftige Taler som Hutten skriftligt paa Ebernburg. Denne Mand lod udgaae en Skrivelse til Hutten, hvori han ikke dulgte sin Forstemthed og ved bittre Bebreidelser søgte at ægge Vennen til Handling.

Omtrent ved samme Tid modtog Hutten en lignende Opfordring, men venligere og broderligere, fra Erfurt, fra sin Ungdomsven Esban Hesse, den bekjendte Humanist, der havde vundet et stort Navn ved sine elegante Digte. Det var en elskværdig Personlighed, høi, smuk og velbygget med rigt Skjæg og martialske Træk, hvorfor Albrecht Dürer pleiede at sige, at han mere lignede en Krigsmand end en Digter. Det var en dygtig Fægter, Dandser, Svømmer og desværre ogsaa — Drikker, som det laa i Tiden. Naiv, sorgløs, munter

levede han i knappe, ulystelige huuslige Kaar, fredsommelig og fornøiet. «Nu er det paa Tiden, at Du beskytter den tydske Frihed med Sværdet», udraabte Esban til sin fredløse Ungdomsven, «da Skrifter og Vers ikke formaae det. Skjæbnen kalder Dig til at tilbageføre Tydsklands Berømmelse. Du maa opfylde de Forhaabninger, Du har vakt».

Disse Opraab vare overflødige. Hutten var beredt; men hvad formaaede han uden Andre? Hans ridderlige Ven tøvede endnu, skjøndt han havde givet sit fjendtlige Sindelag mod Rigsdagen tilkjende ved at besætte Veiene om Worms og lægge Baghold for at opsnappe de to pavelige Nuntii. Keiserens Hær havde beskyttet dem. Hutten indsaae tilfulde, at han ikke holdt, hvad han i sine Skrifter havde lovet. Disse Dage danne et sørgeligt Vendepunkt i hans Liv. Øieblikket var kommet sil at handle, men Handlingen udeblev og fulgte ikke Ordet.

IV.

Huttens Samliv med Sickingen var tilende. Keiser Carl havde kaldt sin Feltherre til Vaaben mod Frankrig; Frantz havde hvervet Tropper og var rykket ind i Fjendens Land. Dette Felttog, som skulde befæste hans Stilling hos Keiseren, løb uheldigt af og bragte gjensidig Misfornøielse mellem dem. Sickingen blev uenig med sin Medfeltherre, Grev Henrik af Nassau, og Keiseren betalte ikke de lovede 20,000 Guldgylden, saa at Frantz kom i stor Forlegenhed og ikke kunde lønne sine hvervede Tropper.

Den krigeriske Hutten var gjerne dragen i Marken med sin Ven, men paa denne Tid stod det sig igjen slet med hans Sundhed. Efter Sickingens Bortgang forlod han Ebernburg og begav sig til et andet Skjulested, man veed ikke med Bestemthed hvilket, nær ved Worms eller Landstuhl, en anden af hans mægtige Beskytters Borge. Om Hutten senere har deeltaget i det keiserlige Felttog, er

uvist. Derimod tumlede den urolige Digter og Ridder sig omkring i mindre personlige Feider og gav i disse Skjærmydsler sin Harme Luft over at see sine store Planer tilintetgjorte.

Det næste Aar 1522 bragte igjen Lys og Haab i hans Sjæl. Hans Fader døde, og der aabnede sig Udsigt for ham i Forening med hans yngre Brødre til at erholde den Afdødes Besiddelser, især Borgen Steckelberg, som formedelst sin utilgængelige Beliggenhed i Skov og Bjerge i Krigstilfælde syntes at frembyde et holdbart Punkt. Den virkelige Tiltrædelse af denne Besiddelse frembød vel Vanskeligheder formedelst Huttens revolutionaire Stilling til Regjeringen; dog hævede den blotte Udsigt hans Mod, ligesom den Stilling, som Sickingen Dag for Dag mere indtog, hjalp til at opmuntre ham. Denne var nu afgjort vunden for Reformationen. Luther tilegnede ham til Tak for hans gjentagne Tilbud om sin ridderlige Beskyttelse sit Skrift om Skriftemaalet, og Sickingen lod sin Borggudstjeneste reformere, ja optraadte selv som Forfatter til Forsvar for Reformationens Grundsætninger.

I Mai Maaned i dette Aar kaldte Uroligheder i Spanien Keiseren did. I det Rigsregimente i Nürnberg, som han paa Churfyrsternes Forlangende, havde indsat under sin Fraværelse, vare de geistlige og verdslige Fyrster, Prælaterne og Greverne, samtlige Rigsstæder repræsenterede, Ridderne ikke. Utilfredse over denne Tilsidesættelse søgte Ridderne at drage Stæderne til sig, da disse, svagt fremstillede i Regjeringen, foruroligedes ved dennes Plan at trække en Toldgrændse om det tydske Rige. Endvidere havde Rigsregimentet givet de Evangelisksindede Anledning til Misfornøielse. Under Luthers Ophold paa det thüringske Bjergslot Wartburg havde Dr. Carlstadt i Wittenberg begaaet voldsomme Kirkeoptøier, som foranledigede Luthers egen Indskriden. Et Edict, som den bigotte Hertug Georg af Sachsen havde sat igjennem i Nürnberg, indskjærpede Biskopperne i Naumburg, Meiszen og Merse-

burg at modsætte sig de nye Forandringer i Wittenberg og opretholde de gamle kirkelige Skikke.

Disse Forhold synes at have fremkaldt den Idee hos den utrættelige Frihedskæmper at gjennemføre en kirkelig politisk Reform ved Hjælp af en Forening mellem Ridderne og Stæderne, en Tanke, som iøvrigt sysselsatte Hutten i hans sidste Levetid og første Gang fremtræder i et Digt, der er skrevet paa denne Tid, «de fire tydske Stæders Beklagelse».

Ved Forholdenes Magt og Tryk vare den adelsstolte Ridders Standsfordomme nedstemte saa dybt, at han i sin utaalmodige, rastløse Higen mod sit Maal rakte Stæderne, disse Kræmmersjæle, som han ellers foragtede, Haanden til Forbund, en Forening, som paa den Tid var umulig formedelst Adelens Skinsyge mod Stæderne, Stædernes mod Adelen. Det Spørgsmaal ligger nær, om Hutten, hvis han havde levet længere, vilde have gaaet et Skridt videre og opraabt Bønderne til at reformere de bestaaende Misforhold. Den Tanke, at en længere fortsat Modstand af Magthaverne mod Reformationen tilsidst vilde hidføre et Oprør af den laveste Deel af Befolkningen, har han selv udtalt paa et Sted, som med Rette kan gjælde for en Spaadom om Bondekrigen, der indtraf kort efter Huttens Død. Under en Sickingens og en Huttens Anførsel vilde denne farlige Krig uden Tvivl have antaget Dimensioner af en Borgerkrig, som Middelalderen hidtil ikke havde kjendt.

Sickingen stod ikke længere under den keiserlige Naadessol. Hans Forhold til den statskloge Carl var blevet koldt. Men derfor opgav den stolte Ridder ikke sine høitflyvende Planer. Keiserens Bortfjernelse og den tilbageladte Regjerings Svaghed gav en ønskelig Foranledning. Det var denne Gang Erkebispen af Trier, Richard v. Greiffenclau, hans Nabo, mod hvem han vilde føre sit frygtede Sværd. Ærgjerrighed, personligt Uvenskab, Standsinteresser, Iver for Reformationen vare de ledende Motiver. Paa Rigsdagen i Augsburg

i Aaret 1518, hvor Hutten i veltalende Ord havde talt for en Kamp mod Tyrkerne, Christenhedens Fjender, havde Richard talt i skarpe Udtryk om Sickingen, advaret Fyrsterne mod hans farlige Planer, tilraadet dem itide at tugte den Mægtige, førend han voxede dem over Hovedet. Den krigeriske Kirkefyrste, en Julius II i mindre Stiil, var tillige en ivrig og uforsonlig Modstander af Reformationen.

Naboforholdene vare paa den Tid Sickingens Foretagende gunstige. Af den tvetydige Albrecht af Mainz, Huttens tidligere Beskytter, en Mand, hvis Forhold til Reformationen ikke er klaret, havde Ridderen ikke Noget at befrygte. Heller ikke af Pfalzgreven, hans tidligere Lehnsherre, hvem han tidligere havde ydet Tjenester. Philip af Hessen var derimod mindre at stole paa; men Sickingen haabede at være færdig med Trier, førend Philip rykkede i Marken.

En Anledning til en Krigserklæring var snart funden, og Frants von Sickingen stod snart med en bydende Hær i Erkebispen af Triers Lande. Den tappre Ridder, der stolede paa sit Sværd, ændsede ikke den truende Actserklæring, som Regjeringen i Nürnberg slyngede mod Landefredens Forstyrrer. Han rykkede for Trier og beskjød Erkebispens Stad; men Richard var ikke uvirksom og udfoldede krigerisk Dygtighed. Klædt i en Køllert af Elsdyrsskind holdt han Mønstring over sine Folk paa Torvet og undersøgte selv Murene og Taarnene for at lade Beskadigelserne udbedre.

Richards kraftige Modstand kaldte Nabofyrsterne til Hjælp. Churfyrsten, Ludvig af Pfalz og Landgrev Philip af Hessen rykkede frem; Munitionen slap op for Sickingen, og han maatte beslutte sig til et Tilbagetog.

I den paafølgende Vinter sad han stille paa sin Borg og rustede ivrigt til det Hovedangreb, som nu forestod hans egne Besiddelser.

Under disse Omstændigheder var der for Hutten ikke nogen Beskyttelse at vente paa Sickingens Territorium. Den stærke Muur, hvortil han havde lænet sig, begyndte at vakle. Syg

og lidende, hjemsøgt af sit gamle Onde, maatte den forfulgte Digter see sig om efter et andet Tilflugtssted. Paa denne Tid modtog han et smigrende Tilbud fra Frants I i Frankrig mod en Aarsløn af 400 Kroner og frit Valg af Opholdssted at træde i hans Tjeneste som hans Raad. Tilbudet var fristende, især for en fredløs Mand, der intetsteds i sit Fædreland var sikker paa sit Liv, Intet eiede og i høi Grad trængte til Pleie. Men hos Ulrich von Hutten var Fædrelandskjærligheden stærkere end Farer og Forfølgelser, Nød og Fattigdom, Sygdom og Lidelser. Denne stolte Aand kunde ikke udholde den Tanke at tjene en Herre, som talte et andet Sprog end hans Fædres Sprog, at svigte Tydskland, som han elskede, skjøndt dets Keiser forskjød ham, med hele sit store og varme Hjerte.

Derfor vendte han sig nu til Reformationens anden Arne, til det tydske Schweiz's gjæstfrie Bjerge, hvor Zwingli paa samme Tid som Luther i Tydskland havde nndfanget reformatoriske Tanker. Tilligemed Oekolampadius søgte han Ly i Basel under det Uveir, som truende trak sammen i Tydskland.

Raadet i Basel, hvis Beskyttelse den forfulgte Frihedskæmper havde søgt, skjænkede ham et sikkert Ophold i denne By. Det var paa den høie Tid; thi en ny Fjende, næsten farligere end den gamle, havde reist sig mod ham. Hans Sikkerhed var ikke alene truet af det romerske Parti, men ogsaa af Fyrsterne i Tydskland, som i ham saae en af de farligste Ophavsmænd til Ridderreisningen mod dem. I Basel blev Hutten behandlet paa det Ærefuldeste efter hans Rang og store Navn. Øvrigheden aflagde ham Besøg; man skjænkede ham Foræringer; Folk af alle Stænder vilde see den vidtberømte, laurbærkronede Digter; man viste ham sin Høiagtelse ved Indbydelser og Festmaaltider. Men den Mand, som han skattede høiest i Basel, for hvem han selv nærede den største Høiagtelse, saae ugjerne Huttens Besøg i denne By og behandlede ham koldt og fremmed. Vi komme nu til

et Forhold, der bidrog til at forbittre Huttens sidste Dage, medens det kaster en stærk Skygge over Erasmus fra Rotterdams Minde.

Erasmus var sin Tids største Humanist og meest dannede Mand; baade Lærde og Fyrster i Europa beilede til hans Gunst. Hutten havde altid seet op til den langt ældre Mand som sit Mønster og Forbillede. Det havde heller ikke fra Erasmus's Side manglet paa Velvillie og Godhed for den talentfulde Digter, hvis opbrusende, overstrømmende Heftighed han undskyldte med hans Ungdom. Men Huttens hensynsløse, aabne Natur kunde ikke i Længden tiltale den forsigtige, diplomatiske Erasmus, som ikke vilde bryde med sine Beskyttere for at handle efter sin Overbeviisning. Feiret, modtaget som en Potentat paa sine vidtløftige Reiser i Frankrig, Italien og England, opvartet af Øvrigheder og Deputationer, som holdt Taler til ham, levede denne berømte Lærde i et behageligt Otium uden at beklæde noget Embede, som han bestandig undveg, af en aarlig Understøttelse fra Keiser Carl. Han boede først i Løwen, senere i Basel, tilsidst, da Reformationen fordrev ham derfra, i Freiburg. En Fjende af Krig og Strid holdt han sig ængstelig og forsigtig tilbage fra Reformationens Storme, skjøndt han var Luther bevaagen og agtede ham. Men han saae i ham og hans Heftighed en Pelides Vrede, der ikke forstod at give efter. Erasmus saae ligesaa klart som Luther Tidens Brøst; ogsaa han vilde reformere, men uden voldsom Omvæltning af det Bestaaende, i Samklang og Forening med Paven, Biskopper og Fyrster.

Hutten havde, ledet af Tidens Strømninger, forladt sit reent humanistiske Standpunkt og nærmet sig og optaget Reformationens Ideer. Han saae nu fra sit nye Stade mange Pletter, som han før ikke havde kunnet see, hos den forsigtige Lærde, der bestandig fastholdt sit humanistiske Standpunkt og ikke vilde lade sig trænge ud derover. Erasmus havde paa den Tid valgt Basel til sit Opholdssted, ikke fordi han vilde slutte sig til den schweiziske Reformation, men fordi

han betragtede denne By som neutral Jord. Da nu den fordrevne og forfulgte Hutten ankom dertil, blev den frygtsomme, gamle Mand bange og frygtede for at drages med ind i Ridderens Forfølgelser. Det var ham velbekjendt, at Dominicanerne udspredte i Tydskland, at Erasmus havde lagt Æggene og Luther udruget dem. Derfor bad han Hutten gjennem en Mellemmand, Henrik Eppendorf, en Ven af Hutten, der studerede i Basel og blev understøttet af Hertug Georg af Sachsen, om under sit Ophold i Basel ikke at compromittere ham ved sit Besøg. Hvis der var Noget af Vigtighed, som han, Hutten, vilde meddele ham, kunde det skee gjennem dette Mellembud; han selv (Erasmus) kunde ikke taale Kakkelovnsvarmen*); ellers vilde han aflægge ham et Besøg. Denne Adfærd af en Mand, hvis Agtelse han skattede meget høit, just paa en Tid, da han trængte til ham, smertede den syge Digter dybt og vakte hans retfærdige Harme. Med Stolthed afviste han derfor ethvert Samqvem med Erasmus.

Skjøndt svag og lidende kunde Hutten ikke forholde sig rolig og uvirksom; han begyndte ogsaa i Basel reformatoriske Agitationer mod de bestaaende Kirketilstande. Dette gik saavidt, at Regjeringen i denne By, ægget af Geistligheden, opsagde den urolige Reformator den ham tilsagte Beskyttelse. Saaledes saae Hutten sig nødt til at forlade Basel. Ad Omveie begav han sig til det nærliggende Mühlhausen, hvor den indflydelsesrige Statsskriver Oswald Gamsharst, som han i længere Tid havde kjendt, lovede at beskytte ham mod Geistlighedens Forfølgelser. I det derværende Augustinerkloster, hvis Beboere vare venligt stemte mod deres sachsiske Ordensbroder, agtede han at tilbringe Resten af Vinteren.

Her i Mühlhausen erfarede han, at Erasmus tænkte paa et skriftligt Angreb paa Luther. Hutten advarede ham ved Eppendorf; hvis han angreb Luther, lod han ham sige, at de ikke kunde være Venner. I Marts Maaned udkom et Brev fra Erasmus til Laurinus, en Decan i Brügge. Denne Erasmiske

*) Dette var virkelig en Eiendommelighed hos Erasmus.

Skrivelse, som var affattet med ironisk Koldsindighed mod en Sag, som satte Hutten i Flamme, indeholdt adskillige Usandheder, idet han søgte at retfærdiggjøre sin Opførsel mod den fredløse Ridder. Nu udspandt der sig mellem disse to Mænd en Brevvexel, som tilsidst tog en saa udfordrende Vending, at Hutten affattede sit berømte latinske Skrift mod den store Humanist (Expostulatio Ulrichi de Hutten cum Erasmo Roterodamo). Erasmus's Modskrift og Forsvar lod ikke længe vente paa sig. Han kaldte det «en Svamp», som skulde afviske Huttens Bagvaskelser (Spongia Erasmi adversus aspergines Hutteni).

Denne skarpe Polemik mellem de to berømte Humanister gjorde et piinligt Indtryk paa deres Aandsfæller, medens den foraarsagede Obscuranterne, Oplysningens arrige Fjender, Glæde. «Jeg vilde ønske», skrev Luther, «at Hutten ikke havde yttret sine Besværelser, og at Erasmus ikke havde afvisket dem». Den blide Melanchton meente, at, om endogsaa Erasmus virkelig havde fortjent dette Angreb, man saa dog i Betragtning af hans Alder og Fortjenester hellere maatte have lukket Øinene til. Ja! Erban Hesse, Huttens tro Ungdomsven, vrededes paa ham for dette Anfald paa den store Lærde; saa dybt rodfæstet stod Erasmus's Anseelse.

Imidlertid var den Storm, som truede Sickingen, brudt løs. Med ængstelig Opmærksomhed fulgte Hutten Begivenhedernes Gang; thi til sin ridderlige Ven knyttede han sit sidste Haab. Efterretningerne lød ikke trøsteligt. Sickingens egen Søn, Faderens Glæde og Stolthed, var faldet i Pfalzgrevernes Magt; med ham synes al Held og Lykke at have forladt Faderen. Wartenberg, et af Frantz's Slotte, hvor Hutten engang havde opholdt sig, overgav sig til Fyrsterne. Forgjæves bød Sickingen Haanden til Vaabenstilstand. Strax efter Paaske forstærkede de nu triumpherende Fjender deres Hær, rykkede med svært Beleiringsskyts for den mægtige Borg, Landstuhl, hvoraf betydelige Ruiner den Dag idag ere tilbage, og begyndte at beleire den. Sickingen opholdt sig

dengang paa denne Borg, og man raadede ham til itide at fjerne sig fra Borgen, som ikke vilde kunne udholde den stærke Beleiring. Men den tappre Riddersmand gav sine Venner det Svar: «Hvad vilde mine Tjenere ansee mig for, naar jeg flygtede og lod dem ene i Faren?» Til det Bud, der bragte ham Fyrsternes Krigserklæring, bemærkede han uforfærdet, ja spøgende: «Jeg hører, at Din Herre har nyt Skyts. Jeg har nye Mure. Velan! Lad dem da forsøge sig mod hinanden.

Skydningen begyndte. Den var saa morderisk og blev fortsat med en saa forstærket Kraft, at det største Taarn faldt, og Muren viste en Breche paa 12 Alen. Borgherren, der plagedes af Podagra, lod sig bære hen til et Skydehul for at overskue Beleiringen. I samme Øieblik faldt et Skud gjennem Hullet. Nogle Bjælker, som bleve trufne af Skuddet, kastedes med voldsom Kraft mod Ridderen. Det blev hans Banesaar. I Følelsen af sit nære Endeligt lod han sig af sine Tjenere bære bort til en underjordisk Hvælving, som var skudfri. Han sendte strax et egenhændigt Brev om Overeenskomst til Fyrsterne. Skydningen hørte op. Beleirerne forlangte Sickingens og Fæstningens Overgivelse. Den døende Frantz bevilgede deres Forlangende med de Ord: «Jeg vil ikke længe blive deres Fange».

I den dunkle Slotshvælving, omgivet af sin Lehnsherre og de øvrige Fyrster, udaandede den heltemodige Ridder ved Middagstid sin mandige og ærlige Sjæl.

V.

Hutten opholdt sig endnu i Mühlhausen, da han erfarede sin Beskytters og Vens bratte Død. Hans Ophold i denne By var ikke længer sikkert; truet og forfulgt flygtede den fredløse Mand derfra i Nattens Mørke. Han tyede til Zürich, til Zwingli, som stod i frisk Begyndelse af sit Reformværk, en Mand, som, opvoxet blandt et frit og modigt Folk, var mere aandsbeslægtet med den vaabenlystne Ridder end

den thüringske Reformator. Hos den djærve Zwingli søgte og fandt Hutten Beskyttelse, Hjælp og Trøst. Den tydske Frihedsdigter var dengang i en beklagelig Forfatning. Syg og lidende, næsten døende, var han fattig og aldeles blottet for Midler. Fra hans Godser kom ingen Understøttelse, enten fordi hans Brødre frygtede for at understøtte en Mand, der var erklæret i Rigets Act, eller, som Andre berette, fordi han frivilligt havde givet Afkald paa sin Fædrenearv. Saaledes maatte han tage sin Tilflugt til Laan og Presninger. Ikke mindre sørgeligt stod det sig med hans Sundhed. Allerede i Basel havde han været syg; i Mühlhausen og i Zürich blev det ikke bedre med ham. Abbeden i Pfæfers, hvor de hede Kilder sprudle, var en Ven af Zwingli og Reformationen. Med Anbefalinger til denne Mand sendte Zwingli den Syge derhen for at prøve Vandets Virkning. Forgjæves! Hutten bestod Møie og Fare uden nogen Nytte; i en frygtelig Klippeafgrund, hvor Kilden udspringer, maatte han klattre ned paa hængende Stiger eller heises ned i Strikker. Hans Sygdom var altfor rodfæstet og kunde ikke mildnes ved Bade. Sommeren i Aaret 1523 var ogsaa usædvanlig ugunstig for Curen. Der faldt uophørlig Regn, og vilde Bække strømmede ned ad Klipperne. Ofte frygtede man, at de vilde bortskylle Badehuset, der var anbragt paa en Klippe.

Huttens Tilstand var haabløs; men hans Livslyst var endnu ikke slukket; han var kun lidt over 35 Aar gammel. Endnu stolede han paa Fortuna, endnu besad denne Middelalderens Byron sit hele uforfærdede, trodsige Mod. «Vil da denne Vanskjæbne, som saa bittert forfølger mig, aldrig finde Maal og Ende?», udraaber han til sin Ungdomsven, Erban Hesse, i et Brev, der kan ansees som Digterens Svanesang; «Jeg troer det ikke. Men jeg haaber at have Mod nok til at modstaae dens Anløb. Denne eneste Trøst har den levnet os, der har overladt det Øvrige til hiin fjendtlige Magt». Originalen til dette Brev, som opbevaredes i Strazburgs Bibliothek og blev ødelagt, da Bibliotheket gik op i Luer

under Preussernes Beleiring, forraadte ved sine Træk Ridderens dødelige Svaghed.

Tilsidst begav Hutten sig til den lægekyndige Præst, Schnegg, der boede paa Øen Ufnau i Zürichersøen. Her i sin Eensomhed og Svaghed blev han endnu engang smertelig forstyrret af Erasmus, der i en Skrivelse til Züricherraadet søgte at vække Raadets Uvillie mod ham. «Jeg har ikke Noget imod», hedder det her, «at I lade Hutten boe hos Eder, men besværer mig over, at han misbruger Eders Godhed til kaade Skrifter».

Da den fredløse Digter, som alt havde Døden paa Læberne, erfarede dette haarde, ubetimelige Angreb fra den Mand, fra hvem det mindst burde komme, blussede Harmen endnu engang op i denne Sjæl, som i hele sit Liv havde hadet Uret, og han forlangte at maatte retfærdiggjøre sig.

Men Hutten behøvede ikke længer nogen Beskyttelse. Et heftigt Sygdomsanfald kastede ham paa Leiet. Læger bleve kaldte. Deres Kunst var forgjæves. I en af de sidste Dage af August udaandede Frihedsdigteren sin store Sjæl. Han overlevede kun lidt over 3 Maannder sin Ven Frantz von Sickingen. Om Aarsagen til Huttens Død gik der forskjellige Rygter, ja man mumlede om Gift. Vistnok uden Hjemmel. Det er utvivlsomt, at den Sygdom, som han havde paadraget sig i sin Ungdom, har foraarsaget hans Død.

Den adelige Hutten, han, der kunde have levet i Rigdom og Overdaadighed, hvis han havde villet og ikke havde fulgt sin indre Overbeviisning, døde i den største Armod. Zwingli fortæller, at han Intet efterlod sig af Værdi. Han eiede ingen Bøger (hans Bogsamling var sandsynligviis gaaet tabt ved Indtagelsen af Sickingens Borge). Af Bohave efterlod han sig heller Intet undtagen — en Pen, maaskee den, med hvilken han havde skrevet sine berømte Skrifter.

Ulrich von Hutten naaede ikke sit Maal. Men det Maal var ogsaa uopnaaeligt paa de Tider og under de Forudsætninger. Denne dristige Aand vilde paa een Grang, i eet

Drag gjennemføre det, som kun langsomt og Skridt for Skridt kunde modnes.

Humanismen var mangesidig, var fiin og smagfuld, men den var mod- og kraftesløs; den kunde ikke reformere Tiden. Det see vi af dens Repræsentant Erasmus. Luthers Standpunkt var mere eensidigt; han samlede hele sin Kraft paa eet Punkt for at bryde igjennem, og just derfor seirede han. Humanismen ligner en bred Flod, der rolig og majestætisk ruller afsted i gjennemsigtig Klarhed; den maatte blive snævrere, dens Bølger vildere og heftigere for at naae Havet.

Hutten vilde forene begge Tidens Strømninger, paa een Gang være Humanist og Reformator; men dette Standpunkt var dengang umuligt. I sin utaalmodige, gigantiske Higen vilde han forudgribe en Tid, der endnu ikke var født til Verden; i sin urolige, storslaaede Stræben vilde han føre en Tid ind i Livet, som først efter en lang Udvikling, efter Aarhundreder kunde modnes. Med prophetisk Aand peger han hen mod Tydsklands store classiske Litteraturperiode, den i det 18de og det 19de Aarhundrede af den tydske Reformation gjenfødte Humanisme.

Chr. Stremme.

Tidsbilleder fra de tydske Smaastater.*)

Tydsklands Forening til eet Rige og Tydskernes Samling til en mægtig og for alle Naboer frygtelig Nation spiller en saa væsentlig Rolle i hele Europas nyeste Historie, at det vel er Umagen værd ret at klare sig Aarsagerne til dette verdenshistoriske Factum. Ikke blot de Danske, men i det Hele taget alle andre Nationer havde vænnet sig til at betragte Tydskland som et blot geographisk Begreb. Man undervurderede den dybe Trang til en Eenhed og den Higen efter at spille en afgjørende Rolle paa Verdenshistoriens Skueplads, hvoraf enhver Tydsker var besjælet, og navnlig efter Aaret 1848 vare Alle enige om at betragte Tydskerne som et i politisk Henseende fuldstændigt upraktisk Folk, ligesom man meente, at den tydske Eenhed var fjernere end nogensinde.

En Omstændighed, man i denne Henseende navnlig tillagde stor Vægt, var, at de tydske Fyrstehuse alle vare nationale; man meente, at Tydskernes tilvante Ærbødighed for deres gamle Fyrstehuse og de forskjellige tydske Landskabers særlige Nationalfølelse altid maatte være en kraftig Skranke mod Tydsklands Forening til en samlet, compact Eenhed. Denne Betragtningsmaade var imidlertid ikke correct. I Slutningen af det attende Aarhundrede var Tydskland virkelig en meget løs Forbindelse af en talrig Masse souveraine Fyr-

*) Som Kilde er væsentlig benyttet: Carl Braun: Bilder aus der deutschen Kleinstaaterei. 1ste und 2te Folge. Berlin 1868—70.

ster. Paa Rigsdagen den 1ste Januar 1792 vare saaledes 266 forskjellige Landsdele repræsenterede, men derhos var der en Mængde Dele af Riget, som ikke repræsenteredes paa Rigsdagene; navnlig hørte hertil de frie Rigsriddere, henved 1500 i Tallet, som igjen samledes i tre Ridderkredse. Tydskland bestod saaledes af omtrent 1800 af hinanden uafhængige Medlemmer, der samtlige betragtedes som Keiserens Lehnsmænd og Undersaatter.

Det er bekjendt nok, at der dengang omtrent ikke mere kunde tales om en egentlig Regjering i Tydskland, da Stænderne aldrig kunde enes om nogensomhelst Beslutning; ligesaalidt var der Tale om nogen tydsk Nationalfølelse. Man maa huske, at Kredsinddelingen endnu bestod i Tydskland; den enkelte Tydsker følte sig væsentlig som Schwaber, som Franker, som Hesser, Sachser og saa fremdeles, medens samtidig de tydske Fyrster kun toge Hensyn til deres Familieinteresser; derfor havde man f. Ex. lige fra Reformationens Tid stadig seet et mindre og større Antal Fyrster i Forbund med Frankrig for at bekæmpe det øvrige Rige.

Krigen mod den franske Republik og Napoleon I sprængte Resterne af det gamle tydske Rige fra hverandre; i de forskjellige Fredsslutninger bleve de tydske Smaastater masseviis inddragne og vare Gjenstand for idelige Omtuskninger. Man tog ikke fjerneste Hensyn til nationale eller religieuse Forskjelligheder eller den historiske Udvikling. En Stump Land fra en Kreds, en By fra en anden, et Grevskab, et Abbedi o. s. v. bleve lagte til eller tagne fra efter den franske Keisers eller hans Ministres Luner. Paa denne Maade blev altsaa hele den gamle historiske Udvikling sønderrevet, og der kunde ikke mere som før være Tale om noget tilvant Hengivenhedsforhold mellem Undersaatterne og deres Fyrster. Perioden fra 1801-14 var en tung, men nødvendig Prøvelse for Tydskland. I Begyndelsen var det kun den enkelte, dannede Tydsker, som følte Tydsklands dybe Nedværdigelse under det fremmede Herredømme, og som med Harme saae, hvorledes

man endog ligefrem for Penge afgjorde de enkelte tydske Landes Skjæbne i Paris. Endnu var ingen almindelig tydsk Nationalfølelse opvaagnet; derfor kunde Badensere, Würtembergere, Bairere og Rhinlændere aarviis kæmpe som Franskmændenes troe Allierede mod Østerrig og Preussen; men Krigene vedbleve, og deres Byrder og Besværligher tilligemed det franske Herredømme hvilede tungt paa hele Landet og vakte efterhaanden hele Nationen til Bevidsthed. Da man endelig saae Preussen med en beundringsværdig Energi samle sig paany efter sit knusende Nederlag 1806—7, da man saae Erobrerens Hære bukke under i Rusland, og da hele Preussen reiste sig som een Mand, saa vaagnede ogsaa hele det øvrige Tydskland af sin lange Slummer og rev sine Fyrster med sig i Kampen for national Selvstændighed mod det forhadte Fremmedvælde.

Det franske Overherredømme havde mod sin Villie fremmet Tydsklands Eenhed ved at tilintetgjøre de talrige Smaastater. Nu bød man i 1815 Tydskerne et tydsk Fyrsteforbund, der skulde repræsentere Tydsklands Eenhed og fremme dets Udvikling. Det er imidlertid en bekjendt Sag, at russisk, preussisk og østerrigsk Indflydelse idelig gjorde sig gjældende paa Rigsdagen i Frankfurt; Forbundet har i de 50 Aar, i hvilke det bestod, næppe udstedt en eneste Lov, som tilsigtede at fremme det tydske Folks aandelige eller materielle Udvikling, men var derimod ene betænkt paa at kue enhver Frihedsfølelse. At det tydske Forbund derfor i ingen Henseende kunde tilfredsstille det tydske Folk, er klart nok; men heller ikke i de enkelte tydske Stater var der nogetsteds Tilfredshed. Der var omtrent ikke een Regent, der tog behørigt Hensyn til sine Undersaatters Vel, og der kunde derfor ikke istedetfor det af Napoleon sønderrevne, gamle undersaatlige Forhold udvikle sig noget nyt gjensidigt Hengivenhedsforhold mellem Fyrsterne og Undersaatterne. Man maa dernæst erindre, at de tydske Stater aldeles ikke repræsenterede nogen særlig tydsk Stamme eller vare Resultaterne af en

historisk Udvikling. Det skyldtes hyppigt rene Tilfældigheder, om en Stat i Aarene 1801—14 var undgaaet at opløses, og selv de mindste tydske Stater repræsenterede Brudstykker af forskjellige tydske Stammer; i Hessen-Cassel med dets 170 □ Mile boede saaledes i Syden Frankere, i Østen Thüringer, i Midten og Vesten Chatter og imod Nord endelig Nedersachsere; det nu af Preussen incorporerede Hertugdømme Nassau talte kun 400,000 Indbyggere, og dog vare ikke mindre end tre forskjellige Stammer, Franker, Chatter og Westphalere, her repræsenterede, og de samme Forhold møde os igjen selv i de større Stater som Würtemberg og Baiern. Altsaa overalt var der Utilfredshed med Fyrsterne og med Forbundet, overalt ligetil de laveste Classer en Higen efter en tydsk Eenhed og en Regjering, som tog Hensyn til Folkets Ønsker og kraftig vilde bortrømme alle de middelalderlige Levninger, som hindrede en fri, naturlig Udvikling. Det er denne Følelse, som de preussiske Statsmænd med en saa overordentlig Dygtighed have vidst at benytte; uden denne moralske Bistand vilde Tydsklands Eenhed ikke være bleven realiseret i saa kort Tid, og Ingen maa i saa Henseende nære nogen Illusion; det er ikke det preussiske Sabelregimente, som holder Tydskland sammen; nei, det tydske Folk har selv ønsket det, og det har i mange Henseender ingen Grund til at angre sin Beslutning.

Vi ville i det Følgende i forskjellige Afsnit søge at vise det tydske Smaastatsvæsen deels fra den latterlige, deels fra den alvorlige Side. Naar det første her meddeelte Afsnit maaskee vil forekomme En eller Anden kun at være en comisk Historie og ikke videre, maa man erindre, at Øiemedet er at vise, hvorledes den tydske Smaastatsregjering blandede sig ind i Alt og naturligviis derved kun opnaaede idelig at prostituere sig i sine Undersaatters Øine; i saa Henseende er Historien charakteristik nok. Maaskee nogle af dette Tidsskrifts Læsere kjende en munter lille Fortælling af Fritz Reuter ved Navn «Hans Høihed». Her er det mecklen-

burgske Hof i Strelitz gjort til Gjenstand for Satire, og man vil maaskee forundres ved at høre, at denne Fortælling af Fritz Reuter i høieste Grad har bidraget til at aabne Tydskernes Øine for deres Smaastatsvæsens Latterlighed og saaledes maa betragtes ikke blot som et Tidsbillede fra Aar 1800 i Mecklenburg, men som et vægtigt Indlæg imod hele det tydske Statsvæsen, som det bestod lige til 1866. Den følgende Historie danner et lille Sidestykke til denne Fortælling.

Vi skulle endnu meddele nogle korte Oplysninger om den Forfatter, som her væsentlig er benyttet. Carl Braun er en af det nye Tydsklands dygtigste Politikere; hans glimrende Veltalenhed, hans spillende Vid og hans Iver for Fremskridt i enhver Retning har hurtigt hævet ham til en af Lederne for det nationale Parti, baade i den tydske Rigsdag og paa den preussiske Landdag. Han er heller ikke en Overløber fra igaar eller iforgaars, men har i mange Tider indtaget samme Standpunkt som nu, og han har havt Leilighed til at kjende de smaae tydske Regjeringers Ynkelighed fra første Haand. Han er født i 1822 i Nassau, studerede Jura og kom tidligt ind i Statstjenesten; men da Hertugen i 1850 sluttede sig til Østerrig og svigtede Tydsklands Eenhedssag, nedlagde Braun sit Embede, ernærede sig fra nu af som Sagfører i Wiesbaden og førte paa Landdagen en ufortrøden Opposition mod Hertugens folkefjendske Regjering. Han var Landdagens Formand og søgte som saadan at fremme practiske Reformer, medens han angreb Regjeringens Ødselhed, slette Skattesystem og Afhængighed af Østerrig. I Begyndelsen af 1866 søgte han at faae de mindre tydske Stater til at holde sig neutrale i Kampen mellem Preussen og Østerrig og fik Landdagen til at negte enhver Bevilling til Krigen. I hele Perioden fra 1850—66 havde han idelig været udsat for Regjeringens Chikanerier og en Mængde Processer for Høiforræderi, Majestætsforbrydelse o. s. v.; men han vandt alle de mod ham anlagte Sager. Da Hertugen af Nassau nu

i 1866 trods alle Advarsler deeltog i Krigen og mistede sit Land, sluttede Braun sig ganske til den nye Tingenes Tilstand, som heller ikke mødte den mindste Modstand i Nassau.

I.

Paa Fuglefangst.

Man kan ikke negte, at det undertiden kan blive lidt vel varmt om Sommeren i Wiesbaden. Byen ligger i en dyb Dal, og naar Solen fraoven og de varme Kilder franeden virke med forenede Kræfter, kan det nok blive en trivelig Herre lidt besværligt; men man har flere Midler for Haanden til at hjælpe sig. Man kan finde Kjølighed i Taunus, en frisk, grøn, skovrig Bjergegn, eller man kan tye til Badestederne i Bjergegnene. Mangen en Læser vilde maaskee foretrække Skoveensomheden, og man kan virkelig faae Tiden prægtig til at gaae ved magelig at strække sig i Udkanten af en eensom Græsplet i Skoven, hvor man kan iagttage Hjorten, naar den paa een Gang forsigtig og galant fører sine «Køer» (det er ikke rigtig æsthetisk, men det er den teknisk rigtige Benævnelse) til Græs. Jeg for mit Vedkommende foretrækker dog i Reglen den menneskelige Staffage i Landskabet for den dyriske, og da det derfor engang i Begyndelsen af Tredserne blev mig for varmt i Wiesbaden, tog jeg til Schwalbach for at aflægge et Besøg hos Amtmanden og samtidig overtale ham til at tage med til Schlangenbad.

Begge de her nævnte Steder ere Badesteder i Bjergene; det første hedder i den officielle nassauske Cancellistiil «Langen-Schwalbach», skjøndt der ikke gives nogen Modsætning et «kort Schwalbach»; derimod have begge Badene en overordentlig forfriskende Skov- og Bjergluft. Dog det var slet ikke herom, jeg vilde tale, men om en Tildragelse, jeg her oplevede.

Jeg tog imod Amtmandens Middagsinvitation i det Haab nok at kunne faae ham overtalt til at tage med til Schlangenbad, skjøndt han naturligviis i Begyndelsen foregav at være optaget af Forretninger.

Medens vi sade til Bords, overrakte en Tjener ham en stor Skrivelse i Actsformat og med Tjenestesegl; en ridende Regjeringscoureer havde bragt det fra Residentsen.

Amtmanden brød Skrivelsen og læste den. Derpaa lagde han den mismodig til Side og forlod Værelset, idet han bad om at have ham undskyldt og lovede snart at komme tilbage. Alle vare nysgjerrige efter at erfare, hvad Vigtigt der vel kunde være passeret i Hovedstaden, som jeg først havde forladt for fire, fem Timer siden, da den tilsyneladende var fuldstændig rolig og tilfreds. Ogsaa Damerne vare nysgjerrige, hvad de, som bekjendt, ellers aldrig ere; endelig spurgte Fru Amtmandinden mig, om det kunde betragtes som en Statsforbrydelse at lære Depechens Indhold at kjende; som en god Hustru følte hun sig halvveis forpligtet til at lære at kjende, hvad der saaledes kunde sætte hendes Mand i ondt Lune.

Jeg var fuldstændig enig med hende, hvad den menneskelige Side af Sagen angik, og med Hensyn til Retspørgsmaalet udtalte jeg den uforgribelige Anskuelse, at jeg sikkert ikke begik nogen crimen læsæ majestatis ved at læse Depechen, saasom jeg ikke var Embedsmand; naar jeg derhos læste høit, som jeg undertiden pleier ved vigtige Sager, saa kunde det heller ikke tilregnes det øvrige Selskab som nogen Forbrydelse, om det saaledes tilfældigt fik Kundskab om, hvad der stod i Skrivelsen.

Herpaa taug hele Tafelrunde, og da der staaer skrevet i Corpus juris, der æres af os Jurister som vor øverste Retskilde, at den, «som tier, hvor kan kunde og skulde tale, er at behandle og betragte som samtykkende», tog jeg mig den Frihed at gjøre Brug af denne Retsregel og at udfolde Embedsskrivelsen. Den bestod ligesom Jordskorpen af forskjellige

Lag, og da det inderste syntes mig at være meest interessant, læste jeg det først. Det var et Brev fra en Madame de Melgounoff (maaskee lød Navnet noget anderledes) til Hertug Adolf af Nassau; det bar Gaarsdagens Datum og lød som følger:

«Jer troer at turde henvende mig med en Bøn til Deres Høihed. Jeg er en Russerinde af god Familie. En Slægtning af mig er Hofdame hos Hendes keiserlige Høihed, Storfyrstinde Helene, af hvem Deres Høihed, om min Hukommelse ikke slaaer mig feil, er en Neveu. Jeg har i otte Dage været her i Schlangenbad og boer i Deres Høiheds Gjæstgivergaard (hermed meente den gode Dame aabenbart Hotellet «Nassauer Hof», der er Statsdomaine og bortforpagtet til en Gjæstgiver, skjøndt Russerinden syntes at antage, at Hertugen selv drev Gjæstgiveri). Jeg er saa lykkelig at eie et Par overordentlig sjeldne Fugle; det er en nydelig lille Art af Papegøier, som stedse leve parviis og aldrig skilles, hvorfor man kalder dem «Les inséparables». Jeg havde taget disse Dyr med mig paa Reisen, og da de ere ganske tamme, havde jeg i Dag sluppet dem ud af Buret. Et uheldigt Tilfælde vilde, at jeg blev nødt til at forlade mit Værelse paa Grund af en Omstændighed, som det her ikke vilde være paa sin Plads nærmere at omtale; umiddelbart derpaa traadte Stuepigen ind i Værelset, og ved denne Leilighed er en af de to Uadskillige smuttet bort. Hvordan? Det er mig endnu en Gaade. Jeg vil nu ikke sige, at Deres Høihed retslig er ansvarlig for de Feil, som begaaes af Tjenestefolkene i Deres Hotel. Jeg henholder mig derfor ikke til Grundherrens Retsforpligtelse, men tyer til den Fyrstes Høimodighed, som er en Neveu af vor ophøiede Storfyrstinde. Hvis jeg var i Rusland, vilde jeg vel vide at hjælpe mig selv. Stuepigen vilde ikke undgaae sin retfærdige Straf, og samtlige Livegne vilde blive opbudte med strengt Paalæg om at indfange Flygtningen; men her, fjernt fra det hellige Rusland, i et fremmed Land, hvis Love ere mig ubekjendte eller, for rettere at udtrykke mig, hvis Love

kun forsaavidt ere mig bekjendte, at jeg veed, at de ikke give mig de samme Hjælpemidler, som jeg vilde finde i Rusland, kan jeg derfor kun anraabe Deres Høihed om Hjælp. Jeg forlanger ikke Misdæderindens Afstraffelse, skjøndt jeg maaskee nok havde Ret dertil. Jeg beder kun Deres Høihed naadigst behage, at man hjælper mig til at indfange min ene Inséparable, uden hvilken jeg ikke kan leve.

Deres
underdanigste o. s. v.

Jeg har her saa godt som muligt gjengivet Brevet efter Hukommelsen. Originalen var affattet paa et sælsomt Fransk, som man ikke kunde negte, havde en vis asiatisk Duft.

Dette Brev havde faaet en Paaskrift («Antegning» i det bureaukratiske Sprog) saalydende:

Til det Hertugelige Statsministerium!, videre at expedere.
Den hertugelige Cabinets-Directeur.
Götz.

Derunder stod igjen:

Til den hertugelige Landsregjering hersteds, til ufortøvet, hurtig Expedition.

Det hertugelige Nassauske Statsministerium.
August,
Prinds af Sayn-Wittgen-Berleburg.

Dette var altsaa det indre Lag i Embedsskrivelsen. Det ydre Lag, hvori dette Brev med dets «Antegning» laa, var saalydende:

Den hertugelige Nassauske-Landsregjering
til
den hertugelige Amtmand Sommer i Langenschwalbach.

Ifølge det hertugelige Statsministeriums Antegning af Gaars Dato betræffende en Fru von Melgounoff fra Rusland, for Tiden opholdende sig i Schlangenbad, det Hertugelige Amt Langenschwalbach, tilhørende Papegøie, kaldet Inséparable, og bemeldte Papegøies Bortkomst og Gjenindfangelse.

«Som De vil erfare af den, salva remissione, som Bilag medfølgende underdanige Supplik fra Fru von Melgounoff til Hans Høihed Hertugen, er der frakommet bemeldte, in rubro benævnte og for Tiden i «Nassauer Hof» i Schlangenbad sig opholdende Frue en af hendes to «Inséparables» benævnte Papegøier. Ifølge allerhøieste Befaling bliver det Dem herved med Coureer paalagt efter medfølgende Ordres Overlevering at begive Dem til Schlangenbad og strax in loco træffe de nødvendige Foranstaltninger til uden al Forhaling via executionis at indfange bemeldte Fugl og overlevere samme til den in rubro betegnede Dame. Om Fuldbyrdelsen af bemeldte Paalæg ville De med Omgaaende gjøre Indberetning til Os».

Wiesbaden, o. s. v.

Friherre von Wintzingerode.

En og Anden kunde maaskee her komme med de indiscrete Spørgsmaal, om og hvorledes noget Saadant kunde være muligt. Borgeren og Embedsmanden i en virkelig Stat kan ikke have blot det fjerneste Begreb om den omhyggelige, til alle Enkeltheder gaaende Behandling, der i en tydsk Duodezstat vies alle ikke blot vigtige, men i næsten endnu høiere Grad alle uvigtige Ting, og han vil derfor maaskee sige: Hos os vilde den første, den bedste Embedsmand, der havde modtaget den russiske Dames naragtige Brev, simpelthen have lagt samme ad acta eller i det Høieste have tilskrevet hende, at ifølge Landets Love vedkom det ikke Øvrigheden, men den Person, der havde ladet Fuglen flyve bort, atter at indfange samme. Hvorfor gik det da anderledes til i Nassau?

Jeg behøver ikke at undvige en saadan Interpellation. Sagen gik uden Tvivl for sig paa følgende Maade.

Om Hertug Adolph overhovedet nogensinde er bleven gjort bekjendt med dette besynderlige Brev, maa henstaae uafgjort; men i ethvert Tilfælde tænkte hans Cabinetsdireteur, der var en fornuftig Mand: Jeg kan da under ingen Omstændighed fange Fuglen igjen, saalidt som min naadige

Herre; lad os sende den Ting til Ministeren, lad ham see, hvad han kan stille op dermed.

I Ministeriet kom Sagen i Hænderne paa en først nylig forfremmet, ung Departementschef, der tog fat paa alle Ting med samme Iver. Paa ham gjorde saadanne Ord som «Madame de Melgounoff», «Inséparables», «keiserlige Høihed, Storfyrstinde Helene» o. s. v. et saa meget mere knusende Indtryk, som han var af lav Herkomst og var opdraget og bleven voxen ad den bureaukratiske Staldfodrings Vei. Hans første Tanke var at begive sig til det nærliggende Schlangenbad for selv at overtage Papagenos Rolle sammesteds, da «Saadant utvivlsomt vilde være ham overordentlig nyttigt til hans videre Forfremmelse»; men ved nærmere Overveielse maatte den opadstræbende Herre sige sig selv, at en saadan Adfærd var i Modstrid med Instantsfølgen og navnlig med Paragraph den og den i Loven af den 24de Juli 1854 om den hertugelige Centralbestyrelses Organisation og den under samme Dato udstedte Tjenesteinstruction. Med tungt Hjerte maatte han derfor beslutte sig til at expedere Sagen videre til den næste, underordnede Myndighed, nemlig den hertugelige Landsregjering. Han kunde dog ikke afholde sig fra at tilføie Ordene: «ufortøvet», «hurtig», for at han, naar Sagen fik et godt Udfald, dog ved Hjælp af Acterne kunde udvise, at det var hans Iver, som havde givet de underordnede Myndigheder Vinger.

At den dirigerende Statsminister, Prinds August af Sayn-Wittgenstein-Berleburg, en gammel Herre paa de Halvfjers, underskrev Antegningen uden at have læst den, forstaaer sig, som man kan tænke, af sig selv.

Saaledes var Sagen den foregaaende Aften passeret til den hertugelige Landsregjering, medens den opadstræbende Departementschef omhyggelig vaagede over, at der paa forskjellige Steder stod skrevet: «cito, cito, citissime». Saaledes fandt Regjeringspræsident, Friherre v. Wintzingerode, den næste Morgen Skrivelsen paa sit Bord.

«Strax, ufortøvet, citissime», saadanne Ord forekomme ikke hver Dag. Han befalede altsaa, at en behørig Befaling om bemeldte Fugl skulde med en ridende Coureer afgaae til Amtmanden i Langenschwalbach, der tillige fungerede som hertugelig Politi- og Cuurcommissarius for Badene Schwalbach og Schlangenbad.

Saaledes kan en Befaling fraoven tiltage i Kraft, som en Steen falder med stedse tiltagende Hurtighed. Cabinetsdirecteuren sendte Sagen simpelthen nedad til Ministeren; det forekommer hver Dag, og Sagen gaaer da al Kjødets Gang. I Ministeriet blev Kraften forøget med de tre indholdsrige Ord, og Sagen gik saaledes videre nedad til Regjeringspræsidenten. Han lader alle Pauker og Trompeter lyde, lader en Cureer fare afsted, og saaledes kom Bomben til Amtmanden og sprang ved Middagsbordet, saa at den vakte Urolighed og Nysgjerrighed i en munter Kreds.

Saadanne Bemærkninger gjorde jeg under Oplæsningen af Skrivelsen; men jeg beholdt naturligviis mine Bemærkninger hos mig selv, da de syntes mig at være altfor kjætterske.

«Naar det ikke er Andet end en bortfløien Pipfugl», sagde Fru Amtmandinden, «behøvede vi dog ikke at gjøre os saa mange Bekymringer. Jeg begriber dog virkelig ikke, hvorfor man gjør saa meget Væsen deraf og sender en Coureer. Dog de høie Herrer i Hovedstaden maae vel have deres Grunde derfor. Hvad angaaer det os? Vi ville i ethvert Tilfælde lægge Papirerne paa deres Plads igjen og ikke tale Noget derom til min Mand, før han selv begynder». Hr. Amtmanden begyndte imidlertid slet ikke at tale derom af sig selv.

Kort Tid efter kom Hr. Amtmanden tilbage igjen til Selskabet. Mismodens Skyer vare vegne fra hans Pande. Han stak sine Papirer til sig og henvendte sig derpaa til mig: «De har saa indtrængende opfordret mig til at tage med til Schlangenbad, og det glæder mig nu, at jeg kan

give efter for Dem. Den Forretning, som jeg havde Udsigt til i Eftermiddag, er falden bort. Jeg er nu ikke mere forhindret ved Tjenesteforretninger. Tværtimod. Lad os altsaa komme afsted».

En halv Time efter havde vi endt vort Maaltid, ogsaa nydt vor Kaffe og rullede nu til Schlangenbad, først ved Udgangen af Schwalbach ned ad et steilt Bjerg og derpaa op ad et lignende. «Thi», sagde Amtmanden, «det gaaer lidt skjævt til i vort Land».

Det muntre Reiseselskab forkortede Touren med alle Slags Anecdoter. Vi kom saaledes forbi et nyt Schweizerhuus, der var opført for Keiserinden af Rusland, som den foregaaende Sommer havde ligget ved Badet. Man fortalte da Følgende:

En smuk Sommeraften sad Keiserinden over alle Russere i Verandaen til sit Schweizerhuus og gjorde da en Bemærkning om Frøernes Qvækken i de omliggende Enge. Man opfattede hendes i Virkeligheden fuldkommen uskyldige Yttring som en Dadel eller dog en Besværing, og strax udgik der Befaling til et Bethlehems Mord, der i de nærmeste Timer gjorde en Ende paa alle de uskyldige og livsglade Frøer. Nogle Dage senere sad Keiserinden igjen udenfor sit Schweizerhuus. «Det er dog mærkværdigt», sagde hun, «at man nu ikke hører en eneste Frø mere. Hvor kan det være? Naar man engang har vænnet sig til Frøernes muntre Qvækken, er Tausheden næsten uhyggelig». Almindelig Bestyrtelse. Et Qvarteer senere udgik den Befaling til Landsbyen: «Frøer, Frøer hid! Et Kongerige for rigtig mange, muntre Frøer; men det maa være lystige Frøer, Frøer, som qvække».

Befalingen blev udført med det heldigste Udfald. To Aftener senere sagde Keiserinden: «Nu qvække Frøerne jo igjen», og en Steen faldt fra Hotelbestyrerens Hjerte.

Af alle de lystige Historier, som mit Selskab fortalte, kan jeg kun mindes den nu fortalte. Jeg skjænkede heller ikke den skjønne Egn med de duftende Bøgeskove nogen

videre Opmærksomhed. Alle mine Tanker dvælede hos den separerede Inséparable og grundede paa det Spørgsmaal: «Hvorledes vil Amtmanden bære sig ad med at fange den?» Thi at han var paa Fuglefangst ifølge allerhøieste Befaling, derom nærede jeg ikke den fjerneste Tvivl, skjøndt han ikke havde ladet falde et Ord derom eller om Regjeringens Skrivelse.

En hertugelig nassausk Amtmand var dengang i det Hele en yderst vigtig og høifornem Personlighed. Han havde et Embedsdistrict paa 20—30,000 Indbyggere, og i dette District var han Herre over Retspleien, Politibestyrelsen, Gensdarmeriet, Udskrivningen, Skattevæsenet, Kirke, Skole, Menighederne, Veiene o. s. v., kort sagt, man kunde føle sig fristet til at sige, at han var absolut Hersker over Liv og Død og kunde kaldes «Pascha med tre Hestehaler». Ved «Halerne» forstod man Justitsen, Administrationen og Politiet. For sin Tjenestehest fik Amtmanden flere Penge til Fourage, end Skolemesteren fik i Løn. Saaledes kunde det hændes, at da den Sidstnævnte, nemlig Skolemesteren, en Gang i Classen spurgte: «Hvem er den fornemste Skabning?» og ventede Svaret: «Mennesket», raabte alle Børnene unisono: «Det er Hr. Amtmanden!»

Og en saa fornem Skabning skulde nu til at fange Russerindens Fugl! Hvorledes skal det gaae for sig? Vederemo!

II.

«Quod non est in mundo — tamen est in actis».*)

I Schlangenbad satte vi os paa Terrassen i Skyggen af en af de Bøgetræes-Alleer, som bleve plantede i forrige Aarhundrede, beklippede i Rococomaneer og saaledes endnu den

*) Hvor hele Retsforfølgningen er skriftlig, gjælder og maa gjælde den Hovedregel, at Retten kun kan tage det i Betragtning, som foreligger i skriftlig Form, enten som Indlæg eller som Dictater til Retsprotokollen. Retten dømmer kun efter de skrevne Acter

Dag idag ere en charakteristisk Prydelse for Badestedet. I en nærliggende Kiosk spillede et bøhmisk Musikcorps en smuk, rolig, man kunde fristes til at sige en stille Musik, som passede til den forfriskende, behagelige Skoveensomhed. Jeg havde imidlertid stedse min Opmærksomhed henvendt paa Amtmanden; men jeg kunde ikke opdage Nogetsomhelst, der kunde staae i Forbindelse med den separerede Inséparable. Han var munter og elskværdig som altid og underholdt sig med Fremmede og Indfødte. Blandt de sidste var ogsaa Sognefogden, der tillige i det «hertugelige Badehotel» beklædte en Bestilling, der havde temmelig megen Lighed med en Gaardskarls. Derpaa kom Skovrideren og endelig Læreren. Den Sidste var meget fornøiet; under den russiske Keiserindes Besøg havde han nemlig med sine høie Foresattes Samtykke givet Skolebørnene en Extra-Ferie, og da Værelserne i Hotellet ikke havde været tilstrækkelige til det forøgede Besøg, havde han leiet sine Skoleværelser ud til Cuurgjæster og saaledes gjort fortræffelige Affairer. Dette Aar havde han nu indskrænket sig saaledes, at han havde faaet et Værelse tilovers, og paa Fronten til Gaden havde han nu med store Bogstaver ladet male den stolte Inskrift: «Cabinet de lecture»; mod en billig Penge fik man Adgang til dette Læsecabinet, hvor man efter Amtmandens troværdige Forsikkring kunde finde «Frankfurter Journal», «Frankfurter Didaskalie» og «Blade for Aand og Hjerte» samt den i Wiesbaden udkommende «Hertugelige nassauske Landstidende» og endelig «Langenschwalbachs Aarsbud»; men Ihændehaveren af Læsecabinettet var lykkelig og meente, at han her havde en «Spire, der havde en Fremtid» og kunde udvikle sig til megen Glæde og Nytte for ham.

---

eller, som det udtrykkes, med en latinsk Sætning: Quod non est in actis, non est in mundo (Ordret oversat: Hvad der ikke findes i Acterne, er ikke til i Verden eller i Virkeligheden). I ovenanførte Overskrift er Sætningen parodisk vendt om: Hvad der ikke er til i Virkeligheden, kan dog godt findes i Acterne.

Da jeg sluttelig tog Afsked fra Amtmanden, hans Familie og Selskab og tog tilbage til Wiesbaden, medens han senere kjørte hjem til Langenschwalbach, havde jeg med god Samvittighed kunnet affægge min Eed paa, at jeg uafbrudt havde været i Selskab med ham i Schwalbach og hele Tiden ikke havde seet ham foretage den ringeste Handling, som blot kunde hentyde paa, at han havde havt sin Opmærksomhed henvendt paa bemeldte Fuglefangst, og da han dog ellers var en samvittighedsfuld Embedsmand, fik jeg næsten allehaande Betænkeligheder derved.

Min Tvivl skulde dog finde sin officielle Løsning. Jeg erfarede nemlig, at den Sag, som jeg havde seet i Virkelighedens Belysning med en Ikke-Embedsmands profane Øine, tog sig heelt anderledes ud i Acterne, den Side af Sagen, som fuldstændig er unddragen den indskrænkede undersaatlige Forstands Blikke.

I den hertugelige nassauske Landsregjerings Acter i Wiesbaden fulgte paa Concepten af det Amtmanden tilstillede Rescript først og fremmest en af Coureren tilbagebragt Erklæring og Attest fra Amtmand Sommer i Langenschwalbach om, at det høie Rescript den og den Dato, til den og den Time og Minut var kommet ham egenhændig i Hænde.

Derpaa fulgte en allerunderdanigst Indberetning fra Amtmanden til den hertugelige Landsregjering. Beretningen havde tre Bilag. For det Første Madame de Melgounoffs Brev, der, som det ordret hed i Indberetningen, «hermed underdanigst igjen fulgte tilbage». For det Andet var der en Diætregning fra Amtmanden, «om hvis Anviisning og Udbetaling herved underdanigst (submissest) blev bedt». For det Tredie fortalte Amtmanden, hverledes han efter at have modtaget Allerhøistsammes Befaling og ifølge den høie Landsregjerings ærede Rescript strax i egen Person havde begivet sig til Schlangenbad, hvor han ufortøvet havde truffet de nødvendige Foranstaltninger, men disse havde, som Bilag III udviste, trods den omhyggeligste Umage dog destoværre ikke

medført noget Resultat». Det tredie Bilag var en Indberetning fra den ovenomtalte Sognefoged, med hvem Amtmanden havde talt i min Nærværelse, uden at jeg dog havde lagt Mærke til deres Samtale. Fogden indberettede samvittighedsfuldt, hvorledes han af Hr. Amtmanden havde faaet det Paalæg at efterspore hiin udenlandske Fugl, som lød Navnet: «Minserabel», hvorledes han med lærde Folk af Faget, nemlig d'Hrr. Skovrideren og Læreren, var bleven enig om Maaden at anstille Jagten paa, hvorledes han derpaa endnu havde taget Hans og Kuns til Hjælp, men hvorledes Alt desuagtet havde været forgjæves, og at «Minserabel» intetsteds havde været at finde.

Den hertugelige Landsregjering anviste Amtmandens Diætpenge til Udbetaling og forelagde det hertugelige Statsministerium Sagens Acter med en Indberetning, hvori Sagen blev fortalt netop paa samme Maade som i Fogdens Indberetning, naturligviis dog med ziirligere Ord. Paa denne «underdanige Indberetning» fulgte i Sagens Acter efter nogle Dages Forløb en Beretning fra det hertugelige Statsministerium til den hertugelige Landsregjering; den var omtrent saalydende:

«Efter at Vi have forelagt Deres Indberetning paa Allerhøieste Sted, og den igjen er bleven Os tilbagesendt, finde Vi at maatte give Dem tilkjende, at Vi med Tilfredshed have iagttaget, med hvor stor Tjenesteiver De har antaget Dem bemeldte Sag, og hvorledes det ikke kan regnes Dem til Last, at Deres Anstrengelser ikke ere blevne kronede med et heldigt Udfald. Vi paalægge Dem nu herved at foranstalte det videre Fornødne».

Omendskjøndt den sidste Talemaade kunde synes at være noget uforstaaelig for en almindelig Dødelig, blev den dog af Regjeringspræsidenten opfattet ligesaa rigtigt, som den blev correct udført. Han lod nemlig udstede en Meddelelse, ved hvilken der blev meddeelt Madame de Melgounoff i de meest velvalgte Udtryk, at der paa Hans Høiheds allerhøieste Befaling havde fundet de omhyggeligste Recherecher Sted efter

bemeldte «Inséparable», men at disse, trods alle Instantsers yderste Møie destoværre ikke havde ført til noget Resultat, hvorved det dog ikke skulde være Madame de Melgounoff formeent, som det og herved blev henstillet til hende, om hun selv vilde gjøre yderligere Skridt, i hvilket Fald samtlige hertugelige Myndigheder mod Medfølgendes Foreviisning skulde yde Madame deres stærke Bistand.

Denne Meddelelse kom nu Amtmanden i Hænde til videre anordningsmæssig Besørgelse, og af denne blev den med samme Paalæg udfærdiget og tilstillet Sognefogden i Schlangenbad.

Derpaa fulgte en Indberetning fra Amtmanden, ved hvilken han dog kun igjen forelagde en Indberetning fra Sognefogden og «underdanigst henholdt sig til samme». Med Sognefogdens Indberetning var der igjen vedlagt et Bilag, nemlig den hertugelige Landsregjerings Meddelelse til Madame de Melgounoff. Fogden indberettede, at han ikke havde kunnet aflevere samme, eftersom bemeldte Dame alt var afreist den foregaaende Dag.

Det fortjener endnu at bemærkes, at Hans Høiheds «Geheime Cabinetsdirecteur», tilligemed det «geheime Cabinet», saavelsom «Allerhøistsammes Statsminister og Regjeringspræsident» inclusive Statsministeriet og Landsregjeringen alle befandt sig i samme Bygning, og at altsaa alle disse Herrer, som saa livligt og omstændeligt corresponderede med hverandre, ligesaa godt kunde have fortalt det Altsammen mundtlig, naar Tjenesteinstruxen og en hellig Overlevering blot havde tilladt dette.

III.

Moralen af hele Historien.

Senere havde jeg den Lykke at lære Hr. Sognefogden i Schlangenbad personlig at kjende. Jeg spurgte ham om den «Uadskillige».

«Ja!» sagde han, «veed De hvad, Hr. Doctor! det var dog egentlig en rigtig dum Historie med den Fugl. De kan nu troe det, om De vil, eller lade det være; men jeg har dog søgt efter Dyret som en Nar. Det var jo min Skyldighed, da det ligger i vort Sogns Interesse, at de Fremmede blive godt behandlede, og at der ikke bliver Noget borte for dem; men efter at jeg havde afsøgt Marker og Skove, faldt det mig paa een Gang ind, at saadan en dum, udenlandsk Fugl vanskelig vilde kunde finde sig til Rette i vor Egn, og at den derfor umulig kunde være fløien langt omkring. Vi streifede derfor ikke længere omkring i Skovene, men søgte efter i Nærheden og fandt saa ogsaa virkelig det dumme Kræ paa Høloftet i den samme Bygning, hvor den russiske Madam' boede. Et Par Dage derpaa reiste hun bort med sine to dumme Fugle. Men jeg havde strax saadan en Anelse om, at der ikke var noget Rigtigt ved hende; thi for det Første har hun ikke givet noget Menneske en Drikkeskilling, og for det Andet havde hun dog gjort bedre i strax at henvende sig til mig istedetfor at skrive til Hans Høihed Hertugen. Det Præambulum og Primborium fraoven har kun gjort mig forvirret. Senere, da jeg forlængst havde fanget det dumme Dyr og afleveret det igjen til den taabelige Madam', og da Madam' selv allerede var borte, kom der endnu et Brev fra Regjeringen, som om Fuglen endnu var borte. Det Brev har jeg imidlertid simpelthen sendt tilbage som et, der ikke kunde besørges, da jeg var led og kjed af den hele Historie.

«I det Hele taget, Hr. Doctor! Hvad I Lærde og Studeerte og Jurister altsammen bilder Eder ind af Eders Instantsfølge, det er Alt noget dumt Snak. Det er Sognefogden, som regjerer Verden. Lad Noget end begynde nok saa høit op, til Slutningen kommer det dog til Fogden. Han alene er Manden, som veed, som kan, og som handler. Gjennem hans Briller maae Alle see. De høiere Instantser famle kun

efter ham som stærblinde. De kunne kun forordne det, som Sognefogden har foreslaaet, og vore Bønder sige med Rette: «Wie's bericht» (som det indberettes), — «so's geschieht» (saalede skeer det, det vil sige, saaledes resolveres der i de høiere Instantser).

F. C. Granzow.

Træk af General Jominis Liv.

General Jomini, der er bleven saa berømt i den store Napoleons Tjeneste, blev født i Aaret 1779 i Payerne en lille By i det franske Schweiz. Hans Familie er oprindelig italiensk, men har allerede i et Par Aarhundreder været bosiddende i Kanton Waadt, hvor der endnu findes mange Repræsentanter for den. Den unge Jomini følte sig allerede tidligt hendraget til Soldaterstanden, men hans Fader søgte forgjæves at faae ham anbragt i en Militairkole, og han lagde sig derfor efter Handelen, men forlod sin fordeelagtige Stilling i Paris, saasnart der aabnede sig Udsigt for ham til den krigerske Løbebane. Denne begyndte først i hans Hjemstavn, hvor han imellem 1798 og 1801 var Secretair hos Krigsministeren og som Bataillonschef ydede sit Fædreland vigtige Tjenester. Efter at de politiske Storme imidlertid atter havde kastet ham tilbage til Frankrig, hvor han blev nødt til at gjenoptage sin commercielle Virksomhed, lykkedes det ham endelig efter flere uheldige Forsøg at indgyde en høitstaaende Officeer Interesse for hans krigsvidenskabelige Arbeider: det var Marskal Ney, der forstrakte ham med Penge til Trykningen af hans første Bog og tillige stillede ham en Adjutanttjeneste i Leiren ved Boulogne i Udsigt.

Jomini fandt snart Leilighed til at overbevise sin indflydelsesrige Velynder om sin Dygtighed. Leiren ved Boulogne havde et dobbelt Øiemed: den skulde deels være et Skrækkemiddel overfor England, deels en Øvelsesplads for de franske

Tropper. Marskal Ney vilde afholde en ny storartet Cavallerimaneuvre for Keiseren. Befalingerne til de forskjellige commanderende Officerer vare allerede redigerede, da Jomini ved at gjennemblade Manuscriptet opdagede en stor Feil, som vilde have medført en betydelig Forvirring, dersom den var bleven udført; han gjorde Marskallen opmærksom derpaa og fik øieblikkelig det Hverv at skrive det Hele om, selv om han skulde anvende hele Natten dertil. Arbeidet blev udført, Maneuvren faldt ud til Keiserens fuldkomne Tilfredshed, og Marskal Ney havde fra den Tid en meget høi Mening om Jominis Talenter.

Ved Indtagelsen af Ulm (1805), hvor den østerrigske Hovedarmee, som bekjendt, maatte overgive sig til Napoleon, havde den unge Adjutant ved sin selvstændige Critik ikke bidraget lidet til at befordre Keiserens Felttogsplan, men trods sin virksomme Deeltagelse i Krigen havde han dog faaet Tid til at udgive de to første Bind af sin Afhandling om de store Militairoperationer. Dagen efter Slaget ved Austerlitz kom han som Overbringer af nogle Depecher til Napoleons Hovedqvarteer og benyttede nu Leiligheden til at lægge de to Bind tilligemed en Anbefalingsskrivelse ved Siden af Depecherne. «Kjender De den Officeer, som sender mig denne Pakke?» spurgte Keiseren. «Sire, det er en schweizisk Bataillonscommandeur, der fungerer som Adjutant hos Marskallen». — «Godt, saa bered Dem paa hurtigt at begive Dem tilbage, thi vi ville faae en Vaabenstilstand!» — Jomini tog bort uden at have Mod til at give sig tilkjende. Han vendte tilbage til Innspruck og kom senere til München.

Da Keiseren kom til Wien, hvor han boede paa Schönbrunn, fandt han Leilighed til at kigge i den unge Officeers Bog. Hans Forundring var ikke ringe, og efter at Murat havde forelæst ham nogle Sider, udbrød han: «Nu kan man komme og fortælle mig, at der ingen Fremskridt gjøres! Her have vi en ung Bataillonschef og det endda en Schweizer,

som lærer os, hvad mine Lærere aldrig have vidst, og hvad faa Generaler have forstaaet». Senere blev han dog noget utilfreds og yttrede: «Hvorfor har mit Politi ikke undertrykt denne Bog? Det er jo ligefrem at fortælle mine Fjender mit Krigssystem; man maa confiskere Bogen og hindre dens videre Udbredelse». Dog beroligede han sig snart og tænkte som saa: De gamle Generaler, som rykke i Marken imod mig, læse ikke mere, og de Unge, som læse Bogen, blive ikke betroede til at tale med.

Snart efter udnævnte Keiseren Jomini til Oberst, og i denne Egenskab blev han første Adjutant hos Marskal Ney. Men hans Lykke havde skaffet ham Misundere og hans selvstændige Dygtighed Fjender, der baade forhindrede hans Udnævnelse til Officeer af Æreslegionen og senere lagde ham mange Hindringer i Veien.

Jomini havde studeret Napoleons Tactik saa grundigt, at han var i Stand til forud at angive hele den store Feltherres Krigsplan mod Preussen i Aaret 1806. Dette gjorde han i en Opsats, som er dateret 15de September 1806, og i hvilken paa den meest overraskende Maade Krigsbegivenhedernes Udvikling er angivet med fuldkommen Nøiagtighed. Dette Forfatterens geniale Skarpsind aabenbarer sig ogsaa i følgende charakteristiske Anecdote:

Fjorten Dage førend den ovennævnte Opsats blev skreven, fik Marskal Neys Armeecorps Ordre til at gaae til Nürnberg, hvorimod det blev befalet Jomini, til dennes store Forbauselse, at gaae til Mainz for der at afvente Keiserens nærmere Ordrer. Strax efter sin Ankomst begav Jomini sig til Erkebiskoppens Palads, hvor Napoleon netop var stegen af, og da Keiseren talte med to Generaler, skjulte Jomini sig beskedent i en Vinduesfordybning. Da Keiseren var færdig med de To, traadte han hen foran Jomini, maalte ham med sit Ørneblik og sagde: «Hvem er De?» — «Sire, jeg er Oberst Jomini!» «Godt; jeg veed, at De har sendt mig en vigtig Bog. Det glæder mig høilig, at den første Bog, som omhandler den

egentlige Krigstheori er fremkommet i mit Rige. Man har ikke lært os noget Saadant i Militairskolerne. Vi ville nu faae med Preusserne at gjøre; jeg har kaldet Dem, fordi De har skrevet om Frederik den Stores Felttog, og fordi De kjender hans Armee og har studeret Krigsskuepladsen grundigt. De kan give mig gode Notitser».

Jomini bemærkede, at han som Marskal Neys første Adjutant først maatte skaffe sig en Stedfortræder hos denne. «Derfor skal jeg sørge», svarede Keiseren, «imidlertid hører De til mit Huus». — «I saa Tilfælde, Deres Majestæt, maa jeg først vende tilbage til Corpset for at hente min Hest og min Eqvipage, thi jeg befinder mig ganske alene her, uden engang at have en Tjener med. Dersom Deres Majestæt vil skjænke mig fire Dage, saa skal jeg atter komme til Dem i Bamberg».

Ved at høre dette Navn udbrød Napoleon halvt forbauset, halvt forbittret: «Hvem siger Dem, at jeg gaaer til Bamberg?» — «Jeg tænker, at Deres Majestæt har i Sinde at foretage den samme Maneuvre mod Preussernes venstre Fløi som ved Donauwörth mod General Macks høire og over St. Bernhard mod General Melas's venstre Fløi. Af denne Grund maa Bevægelsen nu nødvendig skee over Bamberg og Gera». — «Godt», vedblev Keiseren overrasket, «kom saa om fire Dage til mig i Bamberg, men siig Ingen et Ord derom, ikke engang Berthier; thi Ingen maa vide, at jeg gaaer til Bamberg».

Fra dette Øieblik af vidste Keiseren, hvad han kunde vente af Jomini; men denne Scene havde gjort et saadant Indtryk paa ham, at han paa St. Helena fortalte den til General Montholon, der efter sin Tilbagekomst atter berettede den til General Jomini selv.

Forøvrigt skulde denne udmærkede Officeer til sin Skade erfare, at Napoleon nok holdt af at have dygtige og indsigtsfulde Værktøier i sine Officerer, men ingenlunde ønskede deres gode Raad. Thi da Keiseren efter Slaget ved Jena tænkte paa et Vinterfelttog mod Russerne og Polens Gjen-

oprettelse, troede Jomini at gjøre Keiseren og Armeen en vigtig Tjeneste ved i en Afhandling at gjøre opmærksom paa de Farer, der vare forbundne med en saadan Plan. Kort efter, at han havde overleveret Keiseren dette skjæbnesvangre Papir, kom Napoleon ved en offentlig Audients forbittret hen til ham og sagde: «Naa, der er De, Hr. Diplomat; Jeg vidste nok, at De er en dygtig Soldat, men jeg vidste ikke, at De er en daarlig Politiker«. Disse haarde Ord bleve naturligviis med Begjærlighed opfangede og bragte videre af Jominis Misundere, og de indeholdt ganske vist ogsaa en klar Antydning af, at det var forbi med hans Gunst hos Keiseren. Han maatte lide mange ufortjente Ydmygelser af den stolte Monark, inden denne fandt Tiden passende til at paaskjønne den dygtige Officeers Fortjenester saa meget, at han forfremmede ham til Brigadegeneral, og i denne Egenskab gjorde Jomini det ulykkelige Felttog i 1812 med. Han var Gouverneur i Smolensk, da hiint frygtelige Tilbagetog begyndte, som saa fuldstændig tilintetgjorde Napoleons stolte Armee.

I to Breve, skrevne fra Smolensk til Keiseren, søgte Jomini at overbevise sin Herre om det Ufordeelagtige ved Valget af hans foreslaaede Tilbagetogslinie og derimod at finde en bedre. Efter en personlig Sammenkomst med Generalen besluttede Keiseren sig til at antage Jominis Forslag, og denne blev tilligemed to andre Generaler sendt til Beresina for der at slaae de nødvendige Broer.

Da man kom til Landsbyen Studianka, troede man der at finde et Vadested over Beresina, og da man meente, at den store, af Træ byggede Landsby kunde afgive et ypperligt Materiale til Bygningen af en midlertidig Bro, paa hvilken da nogle Batailloner skulde gaae over for derefter at bygge faste Broer, besluttede man at ødelægge den. Man skred strax til Arbeidet; af alle Landsbyens Huse bleve kun to eller tre staaende, et for Napoleon og to for Generalstabens Officerer. Jomini, der i en iiskold Nat havde Opsyn med Brobygningen, paadrog sig en Brystbetændelse, men ikkedestomindre og trods

en stærk Hoste overværede han den følgende Dag ved Napoleons Side de første Troppers Overgang. Men allerede den følgende Dag var han saa udmattet, at han næppe vidste, hvad der foregik omkring ham, og hele Armeen drog forbi den usle Hytte, i hvis Indre Generalen laa bevidstløs paa sit Straaleie. Endogsaa Brobyggerne forlode Byen uden at bekymre sig om ham. Saa kom den tredie Dag. En stor Deel af Armeen var ovre paa den modsatte Side og kæmpede mod Russerne, medens General Victor skulde dække den flygtende Hær med Arrièregarden paa Studiankasiden, og imidlertid opholdt endnu en tøvende, udhungret, elendig Hob sig paa denne Side og vovede ikke at gaae over eller havde ikke faaet Lov til at gaae over, saalænge man kæmpede hiinsides Floden. Da Russerne havde besat Høiderne og saae det uhyre, værgeløse Tros, begyndte de at fyre paa disse Stakler, der i deres Rædsel fløi ud paa den ene tilbageværende Bro, som derved blev saaledes overfyldt, at Folk i Tusindeviis styrtede i den iiskolde Flod. Et Par Kugler ramte det Huus, hvori Jomini laa, det kom i Brand, og derved blev Generalen vakt af sin dødlignende Søvn. Han ravede op fra Leiet, tømte en Flaske med en meget stærk Drik, som han altid bar hos sig siden Felttoget i Spanien, og af hvis Indhold han ellers kun pleiede at tage en Skefuld, og forsøgte derpaa at redde sig ud af den truende Fare. Han blev understøttet af sin Svoger, Capitain Fivaz, og sin Tjener, og saaledes lykkedes det ham at naae den store Bro; men de Flygtendes Mængde opfyldte denne, og Jomini blev skubbet ned imellem de flydende Iismasser. Det lykkedes ham dog at naae en Bropille, netop som en badensisk Division passerede forbi. Han raabte paa Tydsk til en ham bekjendt Underofficeer; denne rakte sit Gevær ned til ham, og saaledes lykkedes det den ulykkelige Mand at redde sig op paa Broen, men her blev han liggende bevidstløs, indtil hans Tjener, hvem det ligeledes var lykkedes at frelse sig, gjenkjendte ham og slæbte ham hen til en Landsby paa Beresinas høire Bred, hvor Marskal Berthier havde op-

slaaet sit Hovedqvarteer. Man lagde ham paa en Ovn og glemte den næste Morgen, da man drog bort, at tage ham med. Feberen greb Jomini med forøget Styrke og berøvede ham Bevistheden. Han faldt hen i vilde Phantasier, men blev lykkeligviis kjendt af Hertugen af Bellune, der, efter at være gaaet over Broen, havde antændt denne for at afskjære Forfølgelsen og netop kom ind i det samme Værelse, hvor Jomini befandt sig. Den Syges vilde Tale gjorde Hertugen opmærksom; han gjenkjendte Generalen og rakte ham lidt Bordeauxviin blandet med Snee, hvorpaa han gav ham Plads i sin egen Reisevogn. Næppe var man brudt op, førend Vognen blev angreben af Kosakker, og Jomini undgik kun Døden derved, at hans Faareskindspels, der var bleven gjennemblødt af Beresinas Vand og derefter tørret paa Ovnen, var bleven saa haard som Træ og afbødede Landsestikkene. Derefter fortsatte Jomini Reisen, snart siddende paa en Kanon, snart paa en Krudtkarre, indtil det endelig lykkedes ham at faae en Slæde at kjøbe af en Soldat. Paa denne lille aabne Tingest fortsatte den dødsyge Mand sin Flugt i 30 Graders Kulde, men han faldt i Søvn og vilde ufeilbarlig være sovet lige ind i Evigheden med det Samme, dersom ikke en Tambourmajor af et schweizisk Regiment voldsomt havde rystet ham op. Slæden stod stille, Føreren var borte, og i hans Sted satte nu den brave Tambourmajor sig paa Generalens Knæ og kjørte ham til den nærmeste Landsby. Denne havde imidlertid Soldaterne antændt for at varme sig — kun eet Huus var tilovers, og i dette befandt nogle Generaler sig. Derhen blev Jomini bragt; men strax da han traadte ind faldt han til Jorden af Udmattelse; man reiste ham op, gav ham Noget at spise, han kom i en Vogn, og saaledes naaede man Vilna. Ofte vare de Reisende nødsagede til at stige ud for ikke at fryse ihjel, saa forfærdelig var Kulden. Veien laa fuld af Døde og sørgelige Rester af en flygtende Armees Tros; paa en eneste Dag talte de Reisende otte Hundrede Officeerslig.

Man kom til Vilna. Her var der Mangel paa Alt, undtagen paa Penge. Der fandtes fyrretyve Millioner Francs, og af dem fik Jomini sin gode Deel, hvorved han blev i Stand til at kjøbe Vogn og Heste. Men Veien hiinsides Vilna var saaledes oversaaet med Vogne og bedækket med Iis, at Befordringstøiet maatte lades tilbage. Saa fortsatte man Reisen tilfods og tilhest, som det kunde træffe sig; men Jomini vedblev at være syg; han hostede stærkt og spyttede Blod. Noget senere mødte han Vicekongen af Italien, Eugen, der slæbte sig fremad med nogle Hundrede Mand. Jomini tilbød ham trods sin usle Tilstand sin Tjeneste, hvis den behøvedes, men Prindsen svarede: «Hvad skal jeg gjøre med Dem, min stakkels General, jeg veed jo næppe, hvad jeg skal gjøre med mig selv. Jeg venter paa Marskal Ney med Arrièregarden, som skal løse mig af». I Konon skiltes man; Jomini reiste tilligemed sin Broder til Danzig, hvor den ulykkelige Capitain fik begge Hænderne satte af, en Operation, som kostede ham Livet. I Stettin fik Jomini Ordre til at komme til Paris til Keiseren. Kun en eneste General deelte denne Ære med ham; alle de øvrige maatte blive paa denne Side af Rheims; men Jomini kunde ikke efterkomme Kaldet, thi han var saa udmattet og syg, at han maatte holde Sengen i tre Maaneder, og han forlod den først, da Felttoget i Tydskland begyndte.

Paa Slagmarken ved Lützen udnævnte Napoleon, der vidste at skatte hans Fortjenester af Overgangen over Beresina, ham til Marskal Neys Generalstabschef, og i det følgende Aar vilde Napoleon — efter hvad han selv har yttret — have gjort ham til Marskal, dersom han ikke havde været syg. Men ogsaa heri kom hans onde Skjæbne ham i Veien. Thi omendskjøndt han havde udviist stor Dygtighed i Slaget ved Bautzen, maatte han taale, at hans Navn blev strøgen af Forfremmelseslisten af Berthier, uagtet der blev uddeelt Belønninger og Poster til Høire og Venstre, ja, istedetfor at modtage nogen Naade af Keiseren blev han under et intet-

sigende Paaskud fjernet fra sin active Stilling. Denne Behandling var dog altfor hensynsløs: Jomini tog sin Afsked og fulgte en tidligere Indbydelse af den russiske Keiser, der ønskede at sikkre sig den krigserfarne Mand som Raadgiver i sin Nærhed. Jomini fik en overordenligt æreful Post i Rusland, og efter Keiserdømmets Krige boede han deels i Paris, deels ved det russiske Hof, for det Meste beskjæftiget med krigsvidenskabelige Arbeider; endnu i Aaret 1854, da Krigen mellem Rusland og Vestmagterne udbrød, spillede han en Rolle i det russiske Krigsraad, og endnu i 1866 levede han i Paris. Hans Sønner beklæde høie Poster i Rusland, og selv er han først nylig død i en meget høi Alder.

M.

Smaating.

Dr. **Evard Jenner**, en af Menneskeslægtens store Velgjørere — ikke en af dem, hvis Roes er bleven udtordnet af Kanonernes Munding eller udsunget af tusinde Struber under Triumphtoget efter en «graadforvoldende» Krig, men en af dem, hvis Virksomhed var stille og i det Skjulte som den sande Videnskabsmands, og hvis Opdagelse erindres med Tak af Millioner, selv om hans Navn er halvveis glemt — Kokoppeindpodningens Opdager blev født i Grevskabet Gloster i England i Aaret 1749. Allerede længe førend Jenner begyndte at tænke over den vigtige Sag, som skulde gjøre hans Navn berømt, gik der det Sagn mellem Malkepigerne og Almuen der paa Egnen, at Kokopperne, som optraadte temmelig hyppigt paa dette Sted, skulde have en beskyttende eller mildende Indflydelse mod de Smaakopper, som angreb Menneskene, men Ingen havde tænkt over eller taget synderligt Hensyn til dette saalidt som til saamange andre Sagn, der leve i Folkemunde, indtil det engang ved et Sammenstød af tilfældige Omstændigheder kom Jenner for Øre. Han studerede Kirurgien hos en Saarlæge i Nærheden af Bristol, da en Dag en Pige fra Omegnen kom for at spørge om et Raad hos Kirurgen. Da Talen faldt paa Koppesygdommen, sagde Pigen: «Dem kan jeg ikke mere faae, thi jeg har havt Kokopper». Denne Bemærkning slog Jenner og vakte ham til dyb Eftertanke. Han spurgte sig for og forskede ufortøvet efter Oplysning i denne Sag; men hans Venner blandt Lægerne, som han meddeelte sine Betragtninger om Kokoppernes beskyttende Kraft, loe ham op i Ansigtet og truede ham med at afbryde Omgangen med ham, dersom han blev med at gruble over sligt Vanvid. I London havde han imidlertid det Held at træffe sammen med den store Anatom og Kirurg

John Hunter, og denne betroede han nu sine Tanker. Det Raad, som den udmærkede Læge gav ham, er ret charakteristisk: «Hengiv Dem ikke til Grublerier», sagde han, «men gjør Forsøg; vær ufortrøden og vær grundig!» Jenners Mod voxede betydeligt ved dette forstandige Raad. Han vendte tilbage til Landet, begyndte sin Virksomhed som Saarlæge og benyttede de følgende tyve Aar af sit Liv til at gjøre Forsøg og anstille Forskninger angaaende sin Opdagelse, og Resultaterne gave ham en saa fast Tro i Hænderne, at han tre Gange paa forskjellig Tid inoculerede sin egen Søn.

Efter at Jenner allerede siden Aaret 1775 havde havt Besvarelsen af Spørgsmaalet liggende færdig i sit Hoved, lod han endelig i Aaret 1798 sin Opdagelse komme frem for Lyset i et 75 Sider stort Skrift, i hvilket han leverede Beviis for Indpodningens ufeilbarlige beskyttende Virkning og udførligt meddeelte treogtyve Tilfælde, i hvilke Indpodningen havde beviist sin Evne saa fuldstændigt, at Vedkommende hverken vare blevne smittede ved Berøring med eller Indpodning af Koppegiften. Men hans Opdagelse blev alt Andet end venligt modtaget. I Begyndelsen viste man den Ligegyldighed, senere aabenbart Fjendskab. Jenner reiste til London for at godtgjøre sin store Opdagelses Sandhed for de derværende Læger, men disse fornemme Herrer vilde ikke engang give den ubekjendte Landsbydoctor Foretræde, og efter forgjæves i tre Maaneder at have søgt at faae Indgang et eller andet Sted vendte han udleet og forhaanet tilbage til sin Landsby. Man gjorde Nar ad ham og lavede Billeder, der paa en karrikeret Maade fremstillede hans Forsøg paa «at gjøre Menneskene til Dyr ved at lade en sygelig Vædske fra Koens Yver flyde ind i deres Legeme» — som man sagde. Vaccinationen blev anseet for at være en Kunst, der tilhørte Djævlen og blev forbandet paa Prædikestolen; man paastod, at vaccinerede Børn fik Svulster, som vare Forløbere for rigtige Kohorn; at det menneskelige Ansigt mere og mere fik Lighed med en Ko's, og at Stemmen efterhaanden kom til at

ligne en Tyrs Brølen — kort sagt, man fandt paa Alt, hvad Fjendskab, Uvidenhed og Overtro i Forening kunne finde paa, og der skulde en stærk Charakteer til at ride den Storm af.

Men Kokoppeindpodningen var en Sandhed, som ikke kunde ties ihjel, og trods den voldsomme Modstand, den mødte i Begyndelsen, slog den dog Rod lidt efter lidt. I en Landsby, hvor en Herre vilde indføre den nye Methode, bleve de første Personer, som lode sig vaccinere, forfulgte med rasende Skrig og Steenkast af den forbittrede Mængde, men da trods dette to høitstaaende Damer med stort Mod gik foran og lode deres Børn vaccinere, var Mængdens Fordom brudt. Nu tøvede ei heller Londons Læger længe med at udtale deres Anerkjendelse, men dog vare enkelte af dem nederdrægtige nok til at gjøre Dr. Jenner, hvem de tidligere havde behandlet med Foragt og Uforskammethed for hans Opdagelses Skyld, denne stridig. Ligemeget hjalp det: Vaccinationen trængte igjennem i alle civiliserede Lande; hvad den har været ogsaa for os i den sidste Koppeepidemi i Kjøbenhavn, hvor kun nogle Faa ere døde, behøve vi næppe at minde om, og Dr. Jenners Navn staaer indført med lysende Skrift i den Bog, som indeholder Navnene paa Menneskeslægtens Velgjørere. Dog manglede han ikke Anerkjendelse i sin Levetid og var heri lykkeligere end mange Andre. To Gange gav det engelske Folk ham store Gaver, den ene Gang ti Tusinde, den anden tyve Tusinde Pund Sterling, og i Aaret 1805 gav Staden London ham Borgerret. Men hans Beskedenhed forlod ham ikke i Lykken. Man vilde have ham til at nedsætte sig i London og lovede ham en Praxis med ti Tusinde Pund i aarlig Indtægt, men han svarede: «I mit Livs Morgen var min Vandring stille og ubemærket; jeg har søgt Dalen og ikke Bjerget — derfor vil jeg mod mit Livs Aften ikke give mig til Priis for Lykkens og Berømmelsens Kastevaaben, men døe i Fred!»

